altra edizione di Venezia

HOFFMANN, 1660-1742
Friedrich

FRIDERICI HOFFMANNI

CONSILIARII REGIS INTIMI,

Archiatri, Academiæ & Ordinis Medici Senioris

OPUSCULA MEDICA

VARII ARGUMENTI,

SEU

DISSERTATIONES SELECTIORES

ANTEA DIVERSIS TEMPORIBUS EDITÆ,

NUNC

REVISÆ ET AUCTIORES.

NEAPOLI, MDCCLVI.

Ex Typographia BENEDICTI GESSARI.

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

CLARISSIMO DOMINO

NICOLAO ALDERISIO

BENEDICTUS GESSARI

S. P. D.

UUM tandem Præclarissimi, & Celeberrimi FRIDERICI HOFFMANNI variorum argumentorum Codicem perquam utiles perstringentem tractatus Reipublicæ litterariæ tradere mihi obtigerit, illum Tuis sacrare auspiciis, nomenque Tuum fama undequaque pervolitans, & ultra montes erectum jure ei præficere animo peregi. Hinc Te, qui rei medicæ, arcanorumque naturæ, ac omnigenæ eruditionis maxi-

ſmo omnium plauſu, unanimique conſenſu impervia pertigiſti penetralia, ac ad gloriæ, & ſplendoris culmen, faſtigiumque ſcandiſti, merito hoc munuſculum tum intimi ſui meriti notam, & caracterem præſeferens, tum veri erga Te mei animi, addictæque mentis obſequium aliqua ex parte oſtendens, haud fore adſpernaturum opinor. Hoc igitur obſequentis meæ voluntatis argumentum libenter excipere Te obſecro, obteſtorque, preceſque meas locum apud Te habituras fore confido: non enim ipſum munus, ſed offerentis animum perpendere debes. Vale.

PRÆFATIO.

GENUINAM, solidam & securissimam morbos tam avertendi, quam sanandi methodum, nec in medicamentorum varietate, multitudine aut pretio, nec in valentiorum effectu, sed in prudenti & sagaci selectiorum, leniorum, & simplicium magis quam compositorum adplicatione consistere; ii demum ex medentibus recte intelligunt, qui longo rerum usu edocti corporis humani naturam & genuinas status tam sani, quam morbosi causas exquisitius paullo penetrant. Enim vero, primo rei intuitu videri posset, quod tanta morborum corporumque varietas, quæ omnem fere numerum excedit, innumera etiam remediorum genera requireret. At vero, qui prudentia & ratione duce artem facit medicus, ex facili perspicit, omnium quotquot sunt, morborum causas tam proximas quam mediatas, non esse multiplices, non valde diffusas, sed paucas admodum & simplices, quæ tantum pro subjectorum & partium, ubi resident, differentia differentes plane effectus & symptomata producunt; atque ideo non tanta remediorum copia & varietate, sed perpaucis potius, debito tempore, ordine & regimine adhibitis, satisque diu continuatis opus esse judicat rectissime. Secus autem faciunt imperiti & de caussis rerum investigandis minus solliciti, qui, quando medicamentum non protinus desideratum edit effectum, mox aliud atque aliud, quod expectationi magis respondere autumant, temere substituunt, miserumque ægrotum medicamentis obruendo lædunt magis quam adjuvant. Qua quidem in re monumenta veterum evolventi perplacuit semper egregium CELSI effatum, quod *lib. III. cap. I.* inseruit: *oportet, ubi aliquid non respondit, non experiri aliud atque aliud: nam in longis morbis, quos tempus ut facit, sic etiam solvit, non statim condemnetur, si quid non statim profluit. Minus vero removeatur, si quid paullum saltim juvat, quia profectus tempore expletur.*

Deinde, medicus salutis hominum vere cupidus remediis validioribus, quæ vim quasi & impetum naturæ inferunt, magna cum cautione, & nisi summa urgente necessitate utitur, sed lenioribus potius & benignioribus curationem, quantum licet, expedire satagit. Etenim, quum subjecta per naturam imbecilliora maximis plerumque morbis pateant; judicatu facillimum, ipsiusque HIPPOCRATIS testimonio evictum est: medicamenta fortiora, quibus vis statum corporis transmutandi inest, nec in debilibus corporibus tuto adhibenda esse: nisi quis ægros in majorem præcipitare perniciem velit. Longe autem alia in medendo viam sibi eligunt medici minus circumspecti, qui in adfectibus longis eradicandis, ut fere sunt cachexia, hydrops, lues venerea, scorbutus, asthma, podagra, adfectio hypochondriaca & hysterica &c. magna vi & vectibus quasi opus esse credunt; ideoque emetica, salivantia, purgantia, sudorifera, aliaque activiora remedia maximo ægrotantis damno

& exi-

& exitiali plerumque effectu præscribunt. Equidem bene scio, quid hic obstrepere soleant vani arcanorum venditores, qui sine validiorum, ex mineralium præsertim familia paratorum ope morbos graviores abigi posse negant; sed, qui per dimidium sæculi & ultra innumeris morborum curationibus vacavi, sancta adseverare fide possum, me nunquam fere non remedia ex evacuantium, alterantium & sedativorum classe desumta leniora, securiora longoque usu explorata in usum vocasse, iisque cum patientia & temporis exspectatione adhibitis, morbos æque chronicos ac acutos, juvante Deo, persanasse felicissime. Splendent autem quam maxime blanda, miti ac temperata operandi energia remedia sic dicta diætetica, & quæ ubivis facile parantur domestica, quorum prudenti & ægrotanti cujusque naturæ accommodato usu imminentes morborum accessiones avertuntur, & præsentes percommode profligantur. Per diætetica vero intelligimus ex alimentis elementisque omnia, quorum ad vitam & sanitatem conservandam quotidianus nobis usus est, & quæ priscorum loquendi idiomate res non naturales, vel rectius adhuc physicæ naturales appellari solent: atque hæc fere sunt, a quibus non modo sana & longa, sed brevis quoque & morbosa vita, imo mors denique ipsa dependet. Quare etiam præcipua doctrinæ medicæ pars esse videtur, ex veris & solidis physico-mechanicis principiis harum sibi rerum, quibus omni momento ad vitam utimur, interiorem comparare cognitionem, ut quid inde adversi ad morbos ingignendos, quidque boni ad eosdem abigendos in nos redundet, accuratius intelligamus. Penitus hancce veritatem cognovit veneranda antiquitas, quæ nullam medicinæ partem fere magis, quam diæteticam excoluit, & in medendo adhibuit; id quod præcipue aurea Hippocratis monumenta, quæ de victu acutorum, de diæta, de natura aeris, aquarum & locorum, posteritati reliquit, aperte declarant. Et si disertissimi CELSI librum evolvimus, in quo omnium fere vitiorum internorum curationem tradit, hanc ipsam certe potissimum mutatione cœli, locorum, vitæ generis, varietate ciborum & potus, abstinentia, varia corporis exercitatione, frictionibus, balneis, aliisque hujus generis similibus ex voto peractam legimus. Eadem tenuerunt vestigia omnes recentioris ævi medici, qui solidi quicquam & imitatione digni memoriæ prodiderunt, quos inter alios antecellunt Itali, & nominatim quidem SANCTORIUS, MERCURIALIS, MONTANUS, RAMAZINUS, LANCISIUS & BAGLIVUS, qui principiis physico-mechanicis, unde optime corporum motuumque causæ ac leges derivantur, adjuti, principem artis salutaris partem, diætam paullo subtilius longeque optime excoluerunt. Quamobrem permultum ii hallucinari videntur, qui obliquo decurrentes stadio, originem morborum, & vitæ vel longioris vel brevioris causas ex rebus altioris indaginis, fortuito siderum influxu, principio corpus nostrum dirigente & motus secundum sapientiam vel errorem administrante, vel aliis captum longe superantibus sublimioribus derivare contendunt. Quibus rebus nihil significantibus, nihil firmi ac solidi in medicina stabilitur; cum contra ex illis causis corporeis, quæ materiam varie adficiunt & motus disponunt, ut sunt

ali-

alimenta ac medicamenta ex regno naturæ desumpta simplissima, vera & perspicua sanitatis, morborum, vitæque longæ, ac brevis ratio possit reddi ac demonstrari.

Quæ cum ita sint, ego per quadraginta & sex annos docentis munere fungens nihil magis curæ cordique habui, quam ut ex clarioribus anatomicis & physico-chymico mechanicis principiis, tanquam evidentibus causis, artem nostram divinitus concessam ex obscuriori in clariorem lucem, magisque rationalem statum reponerem; quod inter alios jam editos labores, insigni, ut spero, usu non destitutos, præcipue dissertationibus de rebus physico-medicis, chimicis & diæteticis, ut & de valetudine tuenda conscriptis, summoque ubivis applausu exceptis præstare allaboravi. Quum vero distracta sint omnia, licet sæpe recusa exemplaria, ut difficulter nunc haberi queant; petiit a me honestus & de re litteraria bene meritus *Dn. Vickius*, ut ipsi licentiam concederem, quasdam denuo recudendi & in opuscula concinnandi dissertationes. Quare ego juvandum ratus hoc egregium publico inserviendi studium, iteratam dissertationum quarundam rariorum editionem lubentissime concessi, nihil magis ex animo optans, quam ut B. L. ex frequenti & attentiori earum lectione fructum reportet uberrimum.

IN-

INDEX
OPUSCULORUM
HUJUS VOLUMINIS.

DIS-

DISSERTATIO
DE
DIÆTETICA SACRÆ SCRIPTURÆ
MEDICINA.

§. I

Ihil præstabilius in universo terrarum orbe esse, quam sanitate integra vitaque longæva frui, extra omnem dubitationis aleam positum est. Excedit enim vita & sanitas omnium rerum terrenarum pretium, & maxima pars felicitatis humanæ in ejus integritate sita est; quippe corpore male constituto etiam animi vigor imminuitur, & homo ad actiones mentis obeundas ineptior redditur. Quanti sanitatis commodum sit æstimandum perpulchre prodidit dexterrimus morum magister, SYRACIDES *cap.* 30. *v.* 15. *Sanitas,* inquiens, *& bona constitutio quolibet auro melior est & corpus validum immensis opibus. Potior est mors, quam vita acerba aut invaletudo permanens.* Quapropter omnes homines egregiam hanc sanitatis tuendæ scientiam sibi habere debent commendatissimam. Licet autem hæc scientia longe sit nobilissima & utilissima, temporum tamen fato accidit, ut perpauci reperiantur, qui corpus suum recte curare, omnique modo illud integrum conservare allaborant; quin potius pleraque hominum pars pro vario connatæ pravitatis impulsu eas consectatur res, quæ ad diminutionem sanitatis & ad morborum productionem, imo ad mortis accelerationem causam fatalem præbent. Proh dolor! nostra ætate in plerisque medicorum scholis eo fere deventum est, ut vel parum vel nihil cogitent de corpore humano in suo vigore per salutaria diætæ præcepta conservando & a morbis præservando; cum tamen maxima pars potestatis medicæ in hoc unico præservationis negotio versetur. Notum enim est, potestatem medici in depellendis a corpore morbis & morte averruncanda admodum esse circumcisam & restrictam, quippe in morbis præsertim acutis spectatoris tantum & ministri munere medicus fungitur, cujus adjumento quidem natura sibi adhuc constans parumper sublevatur, quod tamen minime fit ipsa jam succumbente. O tempora! o mores, quibus sanitas vili adeo pretio penditur! Reperias logiatros etiam fama celebres, qui tanquam fungi subito creverunt, & speciem quandum magnæ eruditionis præ se ferentes, subito in altum quanquam in casum generis humani, evecti sunt, qui ex vana persuasione diætam fere insuper habent, omnem fiduciam collocantes in suis pharmacis vel medicamentosis spiritibus sale acri vel sulphure quodam metallico aut terra prorsus fatua imprægnantis. Hæc ipsorum sunt arma, quibus corpus diu sanum, imo longævum reddere satis jactabunde gloriantur. Pulchrum certe hoc institutum, quæstuosa sane medicorum auro inhiantium molimina, quibus homines potius præparant ad morbos, ut ipsis postea non desinit ægroti, quorum mortibus lucrum facere possint. Ea est jam temporum indoles, ut derisui omnes ii exponantur, qui tum ad præservandum tum ad liberandum a morbis corpus maximam artem in diæteticis & naturæ convenientibus remediis collocant.

2. Perspecto igitur insigni hoc circa sanitatis curam errore non potuimus, quin meliora edocti ex divinissimo illo mysteriorum sacrorum codice, junctis simul salutaribus medicinæ sobriæ rationibus, diæteticam scientiam de meliori nota commendaremus. Prudentior ille jure meritoque censendus est, qui ad hujus boni, sanitatis nimirum, possessionem acquirendam omnes animi vires intendit, & media ad hunc finem collineantia & necessario adhibenda eligit. Ut autem hæc nostra præcepta diætetica majorem obligationis vim in animis hominum habeant, non abs re fore visum fuit, illam ex sacro revelationis fonte depromere. Est enim scriptura sacra hac in parte summa philosophia, in qua plurima, quæ circa rerum non naturalium usum & abusum observanda sunt, præclare annotata reperiuntur. Hæc enim fons ille est misericordiæ divinæ,

vinæ, ex quo tanquam ex rivo, viventium aquarum omnes istæ divitiæ promanant, quarum usus homines omni ex parte beatos reddit. In hac delitescit arcana conservandæ sanitatis methodus, quam qui adsequitur, secretum omnium maximum acquirit hacque ratione vitam quam diutissime sanam & ab omnibus fere morbis immunem protrahere poterit; in hac sanctissima præcepta continentur, quorum recto ac pio usu terrenæ non solum, sed & cælestis illius tantopere a mortalibus expetitæ felicitatis fructum consequi datur. Quum igitur hæc materia tanta cum jucunditate atque utilitate sit conjuncta, ea propter in animo constitui DIÆTETICAM MEDICINAM EX SACRA SCRIPTURA in præsenti exhibere.

3 Ante vero, quam ad ipsam diæteticæ sacræ tractationem progrediamur, non alienum a scopo nostro erit, fundamentum vitæ ac sanitatis, nec non mortis præmittere & explicare, quippe hoc intellecto minori cum difficultate diæteticorum præceptorum, quæ huic superstruuntur, rationem veram perspectam habebimus. Quod si veterum monumenta evolvimus, & ex iis rei hujus dissolutionem expectamus, præter vocabula sesquipedalia & grande quid sonantia, quæ nec concipi nec explicari commode possunt, nihil quicquam inveniemus. Alius calidum quoddam innatum & humidum radicale, alius archeum, rursum alius naturam vel similem voculam causam vitæ ac sanitatis constituit, & hoc pacto unusquisque suam hac in re ignorantiam involucro quodam literali abscondidit. Verum excusandi sunt veterum hac in re errores, quippe accuratiori anatomes studio destituti circulum sanguinis humorum progressivum nesciebant. Nostro autem tempore, ubi ille ipse per solertissimum Harvæum detectus est; ubi deinceps multa, antiquorum sæculorum medicis prorsus incognita, in structura corporis nostri frequentiori ac diligentiori cadaverum humanorum ope cultri anatomici perscrutatione patefacta & in lucem prodita sunt, ubi insimul mathefeos studium ad altius fastigium evectum est: multo aliter jam philosophandum. Missa igitur faciamus veterum ratiocinia & verum fundamentum ex ipsa machinæ nostræ natura depromptum inquiramus. Exacta inter philosophos rationales res est: omnes actiones corporum in universa rerum natura ex motu profluere, & nullum corpus sine motu ipsi naturaliter insito concipi posse, unde effectuum vel phænomenorum naturalium rationes deducendæ, vel corporum qualitates explicandæ. Quod si igitur jam principium adæquatum & certam vitæ & sanitatis machinæ nostræ corporeæ rationem reddere velimus, omnino ista ex motus natura desumenda est. Quapropter non inconcinne hoc modo finiri potest vita; quod nimirum sit motus sanguinis systolicus & diastolicus per cor & universam tum arteriarum, tum venarum per corpus dispersarum compagem, cui simul arctissime connexus est inde dependens solidarum partium tonus. Hæc sanguinis in circulum per totum corpus abiens progressio machinam nostram ex rebus corruptioni valde obnoxiis conflatam & mixtam ab actu putredinis egregie defendit. Quamdiu itaque hic motus fluidorum ac tonus solidorum aliquo modo viget, tamdiu vita præsens est: simulac vero hic motus ac tonus partium plenarie cessat, ut non amplius possit revocari, mors adest & cadaver homo nuncupatur; mortis enim ratio formalis in motum machinæ nostræ omnimoda abolitione consistit.

4 Deducta sic, quam compendiosissime fieri potuit, vitæ ac mortis caussa, jam facillimum erit sanitati definitionem exinde formare. Quando hic motus sanguinis systolicus ac diastolicus partiumque tonus vitalis, liber, æquabilis & moderatus est, quod cognosci potest ex pulsu, habitu corporis externo, actionibus corporis nostri præsertim naturalibus, quæ in secretione rerum similiarium versantur, recte & secundum regulam ac ordinem naturæ se habentibus, homo optimo jure sanus est dicendus. Sanitas itaque dependet a circulo sanguinis & humorum libero, æquali & moderato per omnes corporis partes. Quoniam vero hic sanguinis circuitus nonnisi ex effectibus in corpore humano se exerentibus, nempe secretionis potissimum & excretionis potissimum & excretionis negotio cognosci & dijudicari potest; hinc optima ratione sanitatis definitio ab his effectibus circuli sanguinis & toni partium petitur. Dicimus idcirco, sanitatem esse conveniens omnium actionum tam corporis, quam animi exercitium a vegeto, moderato & æquabili sanguinis circulo indeque dependentibus secretionibus debitis proficiscens.

5 Hisce suppositis quæritur, quænam sint illæ res, quæ corpus nostrum & conservandi in debito sanitatis vigore, & variis morbis

bis vel morti quoque illud exponendi facultate polleant pro diverso eorum vel legitimo vel illegitimo usu? Si veterum hic responsionem nostram facimus, dicendum, eas comprehendi sub nomine sex rerum non naturalium, quibus homo quamvis ejus essentiam non constituant, ad conservandam vitam ac sanitatem, sive, ut medice loquimur, ad liberum ac æquabilem humorum circuitum continuo opus habet. Sunt vero hæ ipsæ maxime omnium animantium necessarius potus est; sunt alimenta solida æquæ ac fluida: sunt denique actiones ipsius hominis nunquam non necessariæ; quæ ad motum, quietem, somnum, vigilias, consuetudinem vitæ, quæ genus pertinent. Quicunque itaque harum rerum usum ita moderatur, ut circulus sanguinis liber & æquabilis maneat: is veram sanitatis tuendæ ac vitæ longæ methodum & saluberrimas diæteticas regulas obtinet, quæ unice circulo sanguinis proportionato innituntur. Quemadmodum enim affabre constructi automatis motus ab elasticitatis vi vel pondere alterius corporis dependet; ita etiam sapientissime fabricatæ machinæ nostræ a corruptione conservatio atque regularis & ordinatus motionum successus rebus memoratis externis earumque sub prudenti regimine usu unice profluit atque perficitur. Hæc ipsa enim sunt, quæ corpori nostro mobilitatis seu motus materiam sufficientem ac bona temperie gaudentem largiuntur. Hæc ipsa sunt, quæ vigorem, motum, actuationem partibus solidis æque ac fluidis contribuunt. Quare sole meridiano clarius hinc elucescit, utique in harum rerum justo usu primarium vitæ ac sanitatis nostræ momentum esse constitutum. Hanc ob causam unica nostra cura eo tendat, ut leges sanitatis, quæ nobis convenientem earum rerum usum præscribunt, diligentissime observemus.

6 Cum igitur sacra scriptura nos optime hac de re instruat, & viam simul monstret tutissimam, qua incedentes & sanitatis exoptatum commodum & vitæ terminum a Deo machinæ nostræ naturaliter concessum ex voto adsequi optime possumus: hinc jam toti in id erimus defixi, ut methodum hanc sacræ diæteticæ medicinæ, qua licebit perspicuitate, evolvamus & publico usui sistamus. Primum vero occupati erimus circa affectus animi eorumque regimen, quibus deinceps ordine subjungemus, quæ circa aerem, alimenta & potulenta, somnum & vigiliam, nec non motus exercitium in sacris litteris præcepta diætetica occurrunt.

7. Primum jam nostræ tractationis caput ab affectibus animi exordimur. Quæritur hic ante omnia: an anima potestatem quandam exercere possit in corpus humanum? Si accuratiori scrutinio hanc rem examinamus, ingenue fateamur necesse est, vitam & sanitatem nostram in rerum natura vix infensiorem habere hostem, qui tam potenter tamque celeriter œconomiæ nostræ vitalis motus turbare, imo penitus subvertere possit, præterquam animam nostram. Etsi enim nullam potentiam absolutam in actiones sic dictas vitales eas pro lubitu moderandi & dirigendi habeat; attamen has ipsas ob arctissimam connexionem, quæ ipsi cum corpore intercedit, variis mediis perturbare potest. Testatur experientia, quantos motus irregulares varii affectus animi, desideria anxia, firmiores impressiones producant, sicque verum fateri debemus, plurima pars hominum ægrotat & perit magis animi, quam corporis morbis. Id quod ii maxime experiuntur, qui lecto ægrotantium adstant, ubi convenienti facto examine circa morborum originem, animi gravem affectionem morbo ansam præbuisse subinde observant. Satis pro compendio dictum putamus: nolumus enim jam in hujus quæstionis deductione, cum rem complectatur per se manifestam, esse prolixiores, sed potius nos accingimus ad ipsam exponendam diætam, quæ circa hos affectus homini sanitatis amanti attendenda est.

8. Videamus igitur, quid commodi ex affectuum animi contemperatione in corpus humanum redundet. Quodsi sacram scripturam hac de re consulamus, ea ad sanitatem & vitam longam hilaritatem atque tranquillitatem mentis egregie commendat. Sapientissimus *Salomo*, *Proverb. cap.* 15. v. 13. *animus lætus*, inquit, *bene afficit vultum*. Idem v. 15. *Cap.* 15. ita pergit: *læti animo sunt convivium juge*; quasi diceret: qui lætus est animo & sua sorte contentus, melius habet, quam si semper lautissimis epulis frueretur. Ulterius *Prov. cap.* 17. v. 22. ita fatur: *animus lætus bene medicinam facit*. i. d. optimæ medicinæ loco est, qua corpus a morbis & morte præmatura conservatur. Quid quod multis in locis hilarem animum vitam quotidianam jucundam adpellat. His astipulantur verba *Ecclesiastici cap.* 30. v. 21. *lætitia cordis est vita ipsa hominis & exsulta-*

tio producit dies vitæ. Ex hisce omnibus sequentibus regulam diæteticam elicere possumus: cui sanitas curæ cordique est, iis hilari atque tranquillo animo sit necesse est. Ejusmodi enim mentis compositio placitum & pacatum in spiritibus animalibus excitat motum, qualis autem spirituum motus, & talis motus cordis & arteriarum tonus partium, & quale partium tonus motusque cordis & arteriarum, talis sanguinis circulatio, & qualis hujus circulatio, talis sanitas. Quapropter mens tranquilla summum hominis in hac vita bonum judicari debet, utpote mens in tali statu posita non tantum corpori, sed ratiocinationi quoque quam optime inservit & ingenii vim acuit. Experientiæ fide certissima constat, animo placido & affectibus vacuo præditos omnium fere morborum & ipsorum quoque epidemicorum contagio inficientium tela plerumque effugere, ac si forte ab iis petantur, non modo non succumbere, sed ceteris omnibus etiam felicius evadere. Neque minus in morbis periculo non plane expertibus maximam reconvalescentiæ spem ex animi tranquilla habitudine concipi posse praxi clinica quotidie edocemur.

9. Hoc tamen loco maxime notari velim, nos minime sub lætitiæ vel tranquillitatis animi nomine gaudium repentinum atque effusum comprehendere: nam cum hoc celerrima anima sit motio, eam quoque irregulares spirituum & sanguinis motiones excipiant necesse est, unde occasionem magnarum turbarum morbosarum, imo mortis repentinæ præbere possunt; qualia exempla hinc inde apud auctores medicos consignata exstant.

10. Sicuti autem sacer codex animi constitutionem hilarem atque tranquillam ad incorruptam sanitatem ac vitam longam suadet atque commendat: ita e contrario tristitiam, quæ lætitiæ adversatur, & animi angor, cura ac cruciatus est, omnibus & singulis dissuadet. Pertinent huc, quæ a *Salomone* sapienter dicta sunt *Proverb. cap.* 17. *v.* 22. *Spiritus fractus exsiccat ossa.* Item *cap.* 15. & 13. *dolore animi spiritus frangitur.* item *cap.* 15. *sicuti tineæ vestimento & vermis ligno: ita tristitia in viro nocet cordi.* Sagacissimus morum præceptor *Syracides cap.* 30. *Psal.* 21. unumquemque hominem a tristitia his verbis avocare studet, *ne tradas tristitiæ animum tuum neque angas te ipsum consilio. Dilige animum tuum & consolare cor tuum tristitiamque procul a te pelle.* Rationem, cur fugienda sit tristitia v. 26. subjungit, *sollicitudo*, inquiens, *ante tempus senectutem adducit.* Quicunque igitur sanitatis curam habet, is mœrorem ac tristitiam quovis modo fugiat. Quemadmodum enim lætitia blanda ac moderata spiritus recreat, excitat & sanguinis circulum promtum ac liberum reddit, ita mœstitia spiritus obtundit, deprimit & sanguinis circuitum impeditiorem facit, sanguinemque a naturali sua temperie, ad spissitudinem lentam redigit. Et sicuti in lætitia sanguis undiquaque æqualiter circumfertur, & ipsa adeo cutis vascula capillaria minima pervadit, unde rubore amœno facies coloratur: sic contrario modo in tristitia sanguinis calor & spiritus a circumferentia ad centrum magis intro compelluntur & habitus corporis spasmodice constringitur, unde in tristibus pallor faciei, cutis constrictio, transpiratio remissior, pulsus exilis ac lentus, appetitus imminutus, somnus terroris plenus & virium languor subinde observantur. Probe hæc cognovit FERNELIUS, qui ita hanc in rem disserit; *tristitia spiritus obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, judicium obscurat, spiritua scentiam deprimit & melancholicas desperabundas cogitationes efficit, quibus ex caussis corpus pallore defoedatur, ignavia torpet, atrophia liquescit & in marcorem aliosque frigidos morbos ruit.*

11. In praxi attentiori observari licet mærorem profundum ac pertinacem ad febres mali moris, melancholiam, insaniam, malum hypochondriacum, calculum tam renum, quam vesicæ, phthisin, hecticam, cachexiam, aliosque morbos frequentissime disponere. Nam ab ejusmodi continuo mœrore sanguini fluiditas demitur, unde spissescit, stagnationes subit & hinc inde obstructiones parit, a quo dictorum malorum origo fere unice dependet. De mœrore profundiore pulchra quoque exstant apud HIPPOCRATEM *Lib.* 2. *de morbis. Cura in visceribus veluti spina videtur atque illa pungit.* Et alibi: *ubi hæc*, inquit, *anxietas animum corripuit, lucem atque homines fugit & tenebras amat & timor invadit, aridus est & ad contactum dolet & expavescit & terriculamenta & somnia horrenda videt.* Et hæc sunt præcipua symptomata, quibus mœrore sepulti contorquentur & continuo discruciantur, ut quandoque etiam eo insaniæ procedant, ut præ vitæ tædio sibi ipsis vim inferant & in laqueo solamen suæ miseriæ quærant. Patet exinde evidentissime, tristitiam & mœrorem maximum

mum corporis & animi esse tormentum, unde sapientissime is rerum suarum & sanitati satagit, qui omnem mœrorem procul ablegat.

12. Eosdem fere effectus cum tristitia habet invidia, quæ ubi altius animo insidet, humanum consumit corpus, ut rubigo ferrum. Placet hanc in rem allegari *Ecclesiast. Cap.* 30. v. 25. ubi de invidia dicitur, quod minuat dies. Pari passu cum tristitia & invidia ambulat anxia in divitiis corradendis cura; unde idem *Ecclesiast. Cap.* 31. v. 2. ejus noxam, quam corpori humano infert graphice depingit: *vigiliæ*, inquiens, *divitiarum causa tabefaciunt carnes & cura earum amovet somnum*. Huc pertinet quoque amor insanus, cujus vehementia fere contabuit Ammon II. Samuel. Cap. 13. Unusquisque ergo, qui sanitati studet ex præscripto sacræ scripturæ, omni studio ab his vulgaribus & maxime turpibus affectibus, quales sunt invidia & avaritia, sibi temperet necesse est.

13. Restat adhuc alius affectus corpori nocentissimus, qui iræ nomine venire solet. De hac *Ecclesiast. Cap.*30. *v.*25. claris verbis pronuntiat, quod dies vitæ minuat. Idcirco sanitatis cultori incumbit, ut iram ceu pestem corporis omni arte fugiat. In omni enim iracundia commotio fit spirituum & sanguinis extrorsum a centro ad circumferentiam: cum itaque in iracundia sanguis maximo cum impetu ad externum corporis habitum pellatur, hinc evenit, ut sub iræ æstu infletur facies, oculi appareant feroces, in partibus sentiatur tremor & respiratio cum pulsu adauctior fiat, ipsaque mens a statu suo dejiciatur. Et ab hac vehementiori sanguinis in ira commotione plurima mala corpori humano accidunt. Præclara est observatio *Hildani obs.* 18. *cent.* 1. ubi arteria vulnerata, postea probe sanata, iterum rupta fuit ab ira, quæ disruptio a nulla alia causa facta fuit, quam a sanguinis impulsu majori, & tunicarum arteriæ expansione fortiori. In praxi attentiori observamus, iram maxima pollere vi in consuetis & dispositis enormes sanguinis excretiones sive per nares sive per venas ani sive per uterum in feminis proritandi. In senibus, & sanguine abundantibus vehemens ira apoplexiam non raro producit, si, quando enim sanguis cum impetu ruit ad caput, vasa a nimia congestione ejus distenduntur ac perrumpuntur, unde sanguinis lethalis fit extravasatio. In plurimis post paroxysmum iracundiæ in latere dextro sub scrobiculo cordis mox sentitur dolor quidam constrictivus cum oris amaritie, quod symptoma ortum habet a motu bilis impetuosiore ejusque in intestina effusione, hinc etiam dependet inclinatio ad vomitum & diarrhœa, unde HILDANUS *Cent.* 7. *obs.* 14. annotavit alvum subductam fuisse ab ira, ac si pharmacum adsumptum fuisset? Morbi inflammatorii, ut sunt pleuritides, peripneumonia, inflammatio hepatis, ventriculi & intestinorum, item erysipelas subinde ab ira ortum traxisse observantur. Hi morbi potissimum in iis eveniunt, quorum sanguis impurus ac spissus est, & tubuli corporis angusti, quapropter in arterias ab iræ affectu adactus sanguis, si viscosus & tenax sit, non eadem celeritate per venas reverti potest, undæ sæpius in tubulosa partium solidarum vel viscerum substantia subsistit & inflammatorias ejusmodi passiones efficit. Quicunque igitur ex præscripto sacræ scripturæ iram coercet, is sanitati suæ optimæ consulit & corpus ab his morbis immune servat.

14 ORDINE jam progredimur ad aeris diætam. Nihil sane ad sanitatem ac vitam tuendam plus confert, quam elementum illud commune aeris & ætheris fluidum, quo omnia animantia continuo opus habent, cujus secundum HIPPOCRATEM *Lib. de flatibus* §. 6. *tanta est necessitas, ut si omnibus aliis abstineat homo, neque cibum sumat, neque potum, possit dies tres vel plures vivere: si vero spiritus viæ in corpus intercipiantur, brevi tempore illi esse pereundum*. Hoc certissimum est, aerem esse primarium corporis nostri quoad solidas & fluidas partes motus materiam ac instrumentum: quo igitur purior ac temperatior, eo magis ad vitam & sanitatem integre conservandam confert; e contrario vero, quo impurior & intemperatior, eo magis vitæ ac sanitati est infensus. Sicut enim aer purior circulum sanguinis promovet, robur & tonum partium auget, transpirationi velificatur atque ingenio vim addit: ita impurior particulis heterogeneis, narcoticis & putredinosis maxime inquinatus circulum sanguinis turbat, robur partium infringit, perspirationem remoratur ingeniique vim obtundit. Unde, talismodi intemperatus aer ad morbos ex humorum stagnatione indeque contracta impuritate oriundos, item ad putridas febres, imo ipsam pestem disponit. Et hanc ob causam, ut qui-

quidem nostra est sententia, clementissimus rerum conservator Deus, pro singulari sua in homines providentia permotus fuit, ut populo suo cautionem a rebus aerem inquinantibus serio injungeret. Quare Levit. XI. v. 35. omnia ea, quæ labe quadam forte aerem inficere possunt, ceu impura & inquinata proscripsit, eorumque usum plane interdixit. Cumprimis etiam huc pertinere videntur, quæ de inspectione sacerdotali leprosorum Levit. Cap. XIII. v. 8. proponuntur. Lepra enim erat morbus summa ex corruptione humorum ortus, qui suam fœditatem vicinis corporibus infirmioribus, præsertim communione aeris facillime adfricare potuit, unde tam sedula leprosorum inspectio & custodia separata a cœtu hominum fuit injuncta. Levit. XIII. v. 46. Quicunque igitur aeris noxas evitare & sanitatem hoc modo integram conservare nititur, is omni arte & studio loca suspecta ex præscripto sacræ scripturæ fugiat & commercium hominum infectorum diligenter evitet. Optimum enim præservativum a morbis ex aere impuro oriundis, imo ipsa peste in fuga & curatiori contagii evitatione consistit, ut gravissimorum medicorum est sententia.

15 Ad alterum jam membrum nostri propositi pergimus, quod de cibo ac potu institutionem diæteticam subministrabit. Alimentorum & potulentorum maxima habenda est ratio, cum proxime ad vitæ ac sanitatis conservationem concurrant. Nullus enim homo sine cibo & potu vitam diu conservare vel sano ac integro corpore esse potest; siquidem ob continuas egestiones partium, motu sanguinis intestino resolutarum, quotidiana etiam ingestione opus habemus, ut partes illæ motu sanguinis effœtæ redditæ ad consueta emunctoria deletæ & foras protrusæ nova utilium succorum accessione reparentur, & sic corpus sub continuis egestionibus & ingestionibus in vigore actionum suarum adeoque in sanitate conservetur. Quum autem esculenta & potulenta tum ratione indolis & temperaturæ, tum etiam ratione facultatum & virtutis mirum inter se diffideant, & cum etiam magnus subinde error circa adsumtionis quantitatem committatur: hinc omnino medicum & naturæ consultum oportet scire, quænam ex hisce tam ratione temperaturæ, quam ratione quantitatis corpori nostro congrua vel incongrua sint, ut hoc pacto noxam a corpore avertere possint. Multa præclara huic fini accommodata hinc inde ex sacra scriptura depromi possunt, unde illa jam ordine percurrere & explicare animus est.

16 Quod attinet ad ciborum quantitatem, omnis repletio ex iis ceu naturæ corporis nostri inimica & morbis proferendis apta ex præscripto sacræ scripturæ prorsus vitanda est. Notatu digna sunt, quæ hanc in rem adfert *Ecclesiastes Cap. 36. v. 32. seqq. Ne esto insaturabilis omnibus deliciis, neque projectus esto ad escas. Nam multis cibis adhæret morbus & insatiabilis voracitas maxime accedit ad choleram. Voracitate insaturabili multi sunt mortui.* Idem Cap. 31. v. 22. ita fatur; *laboriosæ vigiliæ & choleræ torminaque adsunt viro insaturabili.* Recte a Syracide ciborum nimia adsumptio & voracitas plurimorum morborum, speciatim vero choleræ, laboriosarum vigiliarum, torminum imo ipsius adeo mortis causa statuitur. Nam quandocunque cibis variæ præsertim indolis majori in copia quam par est, ventriculus oneratur, non modo ejus tonus & robur inde imminuitur, & chylus ob lymphæ gastricæ insufficientiam crudus, intemperatus ac intimiorem cum sanguine mixtionem renuens separatur, sed etiam ingens colluvies acidorum, biliosorum, pituitosorum ac putrescentium humorum in primis viis a reliquiis ciborum ibi diutius commorantibus colligitur, quæ omnia morborum causis jam dictis originem atque materiam præbent fertilissimam. Non inconcinne *Fernelius in Patholog. Lib. I. Cap. 15. pag. 210.* perniciosam admodnm sentinam abdomen insaturabile adpellat, quia omnium tuum corporis, tum animi vitiorum fons & origo est, ut adeo verissimæ sint facetiæ illorum, qui intemperantiam medicorum nutricem appellarunt. HIPPOCRATES *Sect. II. aph. 17.* ita de ciborum intemperantia loquitur: *ubi cibus præter naturam copiosior ingestus fuerit, morbum facit.* Cuicunque ergo sanitas curæ est, is a nimia ciborum ingestione & voracitate turpi abstineat. Observent vero hanc diæteticam regulam cumprimis imbecilliores, quorum in numero habendi ii, qui modo a morbo aliquo convaluerunt, qui enormes cum virium jactura passi sunt hæmorrhagias, & qui fame, vigiliis immodicis ac labore emaciati sunt vel alia ratione vires amiserunt. Horum enim hac in parte excessus tanto sæpe nocumento est, quantum vix exspectari poterat. Profecto innumera sunt commoda, quæ ex accurata & moderata ciborum men-

sura

sura in corpus nostrum redundant. Probe hoc vidit *Syracides*, unde *Cap.* 31. *v.* 22. ita exclamat: *quum sufficit homini erudito res modica! nam cum in cubili suo non anhelat, somnus sanus est, cum intestino mediocri surgit mane animæ suæ compos.*

17 Ulterius diætam circa alimenta persecuturis non incongrue quæritur: quinam cibi & quales in usum trahendi? Quando sacram scripturam hac de re consulimus, commendatos hinc inde atque in usum vocatos fuisse temperatissimos & optimi succi cibos reperiemus. Ex carnibus enim quadrupedum a Deo ipso conceduntur bovinæ, vitulinæ, agninæ, hœdinæ, arietinæ. *Levit. Cap.* 11. *v.* 3. *quicquid habet ungulam scissam & bifidatum est fissura ungularum revocans ruminis cibum, ex quavis bestia illud comedetis.* Carnes harum bestiarum præsertim juniorum, omnium medicorum consensu ejus sunt indolis, ut & facilius a menstruo ventriculi solvantur & bonum sanguinem ingenerant. Habent enim cum sanguine nostro exactam convenientiam, & temperatam gelatinam in se recondunt, quam coctione omnes dimittunt. Quid vero aliud est sanguis optime temperatus, quam gelatinosus succus a continua in circulum translatione rubicundus redditus? Hac de causa verissimum manet hoc assertum, quod dictorum animantium puriorum præcipuæ carnes succique inde excocti & juscula, quia gelatinam copiosam & temperatam præbeat, ad corporis nutritionem præ aliorum animantium carnibus optime inserviant.

18 Ex volatilibus humano usui concessit summus rerum œconomus carnes columbarum, alaudarum, gallinarum, perdicum, anserum, anatum & aliarum avium, quarum Levitic. Capite IX. non fit inhibitio. Hæ omnes & adhuc aliæ volatilium species eandem ob causam, quia succum temperatissimum & cum sanguine nostro convenientissimum fovent, in optimum nutrimentum corporis nostri cedunt.

19. Ad aliud genus ciborum, nempe pisces nos convertimus: horum usus *Levitic. Capite* XI. *versiculo* 9. commendatur his verbis: *hos comedatis ex omnibus, quæ sunt in aquis, omne quod habet pinnas & squamas in aquis tum per maria, tum in fluminibus, illa comedatis. conf. Deuteronom.* XII. 9. Equidem non sine ratione esus piscium commendatur, nam propter faciliorem solutionem, & copiam partium humidarum, quibus abundant, uti ex destillatione eorum videre est, minime nocent, & quoniam non tam facile putrescunt, quam quadrupedum vel avicularum carnes, hinc etiam absque nocumento in febribus, in morbis malignis ipsaque in peste ægrotis possunt concedi, ubi alias ab esu carnium maxime est abstinendum. Siquidem putredo, in qua malignitatis natura continetur, non parum harum usu promovetur, & humores jam corrupti ad majorem putredinem disponuntur; unde etiam evenit, ut natura ipsa in ejusmodi morbis sponte ab esu carnium abhorreat. Datur autem magna piscium differentia respectu aquarum, in quibus degunt, ex quibus illi sapidissimi sunt & saluberrimi, qui in fluviis, ubi aqua levis & subtilis est ac rapidissimo cursu fertur, progignuntur: e contrario ii minus sapidi sunt minusque salubres, qui in aquis paludosis & stagnantibus capiuntur. Deinde etiam datur differentia inter ipsas piscium species, quidam enim durioris, & compactioris, quidam mollioris & candidioris respectu carnis sunt indolis. Unde, si optio nobis detur, pisces omnium sapidissimi ac optimi pro usu seligendi sunt.

20. ALIMENTORUM ex regno vegetabili usus est vetustissimus itemque innocentissimus, quippe herbæ, semina & fructus arborum paradisiacus ille cibus erant a creatore sapientissimo Adamo in statu integritatis concessus, uti clarissimis verbis *Genes. capite* I. *versiculo* 29. legitur, ubi scriptum extat: *præterea dixit Deus: ecce dedi vobis omnes herbas sementantes semen, quæ sunt in superficie totius terræ, omnesque arbores sementantes semen vestræ ad comedendum erunt.* item *capite* II. *versiculo* 16. *de fructu quidem omnis arboris libere comedes.* Herbæ & arborum fructus nutrimentum quidem adeo copiosum, ut carnes animantium, non suppeditant, interim tamen hoc verissimum est, illa succum præbere leviorem, facile transeuntem & necessarium eumque optime temperatum sanguinem gignere, ideoque ad vitam sanam atque longævam maximæ utilitatis esse, eam maxime ob causam, quia plethoram avertunt, quæ a cibis plenioris nutrimenti corpori ingenerata plurimorum morborum & ipsius etiam mortis maturioris causa esse potest. Majus vero nutrimentum præbent varii generis semina præsertim tritici, siliginis, hordei & ex iis præparata. Est enim ea omnium seminum indoles, ut temperie optima gaudeant, dum ex partibus

terreis subtilioribus, mucidis & oleoso-sulphureis probe mixta sunt; unde cum aqueo liquore cocta vel trita, eundem lacteo colore bene saturato imbuunt. Ex his colligi facile potest, quare panis ex frumentorum generibus præparatus in optimorum nutrimentorum numero habeatur. Ex sola aqua & pane homo vivere potest, testante id *Ecclesiastico Capitulo* XXXIX. *versiculo* 25. *præcipuæ vitæ humanæ sunt aqua & panis*. Hinc etiam regius psalmista pani virtutem confortantem & cordialem tribuit. Psalmo centesimo quarto versicul. decimo quinto. Huc pertinent quoque legumina, quorum genus quoddam propheta Daniel cum sociis suis præ cibo regio expetiit, uti ipse testatur in prophetia sua Capite primo, versiculo decimo secundo; quo in loco nemqe versiculodecimo quinto simul indigitavit, quam bene usu hujus cibi eorum corpora nutrita fuerint, facies enim illorum inde elegans ut pinguium carne apparuit. Ex hisce jam omnibus, quæ de ciborum conditione ex sacris fontibus protulimus, hæc regula diætetica consequitur: eligenda sunt alimenta corpori nostro congrua, temperata, quæ facilius solvuntur & corpus transeunt.

ANTEQUAM pedem ulterius proferamus hoc loco non incongrue quæritur an rationes medicæ firmiores dari possint, quod esus adipis, Levitici septimo versiculo decimo tertio; item carnis suillæ, Levitici Capite decimo primo, versiculo septimo, ut & sanguinis animalium, Levitici Capite decimo septimo versiculo decimo Actor. Apostol. Capite decimo quinto versiculo vigesimo nono, nec non suffocati, Lev. decimo septimo versiculo decimo septimo Act. Capite decimo quinto versiculo decimo nono interdictus, sit insalubris ac noxius? Adipem quod attinet, ejusdem indoles noxia cognoscitur ex eo, quod vix in ventriculo dissolvatur & in alimentum cedat, sed ab acido in coagulum concrescat, plicis ventriculi, & intestinorum cellulis adhærescat, ubi ex diuturna mora corrumpitur & ructuum, sodæ, pathematum spasmodicorum ac dolorum occasionem præbet amplissimam. Notandum insimul hoc loco est, quod quo viscosiores & magis rancidæ, ac vetustiores sint pinguedines, eo etiam pejoris sint indolis. Hanc ob rationem, præsertim ii, quorum primæ viæ acido copioso scatent, optime sibi consulunt, quando ab esu omnis generis pinguedine copiosiori penitus abstinent. Quare vero caro suilla ut noxia, majoris paulo difficultatis quæstio est, cum maximam habeat convenientiam cum sanguine humano & præterea gelatinam præbeat multo copiosiorem ipsa carne bovina, vel ovina aut alia. Respondemus autem hic cum distinctione aliqua & dicimus: carnem suillam minus nocere illis, qui eo parciori in quantitate utuntur & insuper corpus motu ac labore probe exercent, sed infirmioribus, iisque, qui corpus parum movent, non potest non magno esse nocumento propter glutinosum, quo abundat, succum, hinc promte illius frequentiori usu emunctoriorum tubuli obstruuntur, quibus obstructis, plurimæ impuritates in corpore accumulantur, quæ deinde variis cutis vitiis & scorbuticis morbis occasionem subministrant. Optime igitur faciunt ii, qui cachecticæ sunt constitutionis & vitam degunt otiosam, si talismodi carnis usum plane abdicant. Nunc videbimus etiam, quænam ratio medica dari possit de noxa esus sanguinis interdicti. Quicunque sanguinis examen instituit, haud difficili negotio comperiet, eum ex particulis maxime putrescibilibus constare. Elucescit id inter alia ex eo, quod sanguis e vena emissus statim coaguletur & rancorem contrahat. Quod si igitur ejusmodi sanguis in cibum sumitur, facile in ventriculo corrumpitur & chylum minus aptum suppeditat. Eadem est ratio suffocati: nam quandocunque animal suffocatione perit, sanguis in vasis partium coagulatur & putredinis celerioris causam præbet.

22. Hisce discussis pergimus ad potulentorum genera, hoc autem loco solummodo recensere lubet, quæ naturæ nostræ maxime congrua sunt & quorum in ipsa sacra scriptura sit mentio. Primum igitur de aqua ejusque usu agemus, quem ex ipsa sacra scriptura provoco ad *Num. Cap.* 20. ubi Israelitæ aquam postularunt a Deo per Mosen, quam etiam impetrarunt, cum Moses petram virga sua percuteret. Huc spectat locus 1. *Reg.* XVII. ubi potus Eliæ fuit aqua e torrente. it. *Ecclesiastic. Cap.* 29. *v.* 25. ubi legitur: *præcipua vitæ humanæ sunt aqua & panis*. Primæ vos homines & Patriarchas usque ad Noachi tempora aquæ potu usos fuisse, non obscure judicatur: nullibi enim ante tempora Noachi vini fit mentio, multoties vero aquæ. Ex hisce adductis satis manifestum videtur, quod jam inde ab antiquissimis temporibus usus aquæ fuerit cogni-

gnitus & maximi æstimatus. Est itaque aquæ potus omnium animantium communissimus & ad vitam ac sanitatem tuendam accommodatissimus. Hoc enim aqueum elementum maxime omnium ad constituendam sanguinis ac humorum vitalium texturam necessarium est. Aqua ad digestionem & extractionem succorum ex alimentis aptissima, hæc minimos corporis meatus quam expeditissime subit, unde ad interiores partium poros nutriticium succum advehit, hæc quoque evehendis e corpore salino-sulphureis excrementitiis partibus quam maxime idonea est, unde optimo jure medicina universalis præservativa nuncupari posset: non enim facile datur hac ipsa nobilius a morbis præservativum. Qui solo aquæ potu utuntur, ii multo robustiores & vivaciores sunt, quam qui aliis liquoribus aut cerevisiis delectantur. Aquæ potus dentes firmiores & candidiores & gingivas sanas conservat. Pulchra est observatio, quam *Miscell. Natur. Curiosor. Dec.* II. *A.* III. *obs.* 15. exhibent de sene centum & viginti annorum, cui adhuc integra dentitio in senectute obtigit, quique nullam aliam longævitatis causam proferre potuit, quam quod per omne vitæ tempus aquæ potum in deliciis habuerit. De Andrea Tiraquello JCto, auctores referunt, quod solo aquæ potu contentus senex obierit. Inter causas longævitatis Ægyptiorum aquæ Niloticæ usus non infima fuit. Diversa vero aquarum ratione bonitatis est indoles, optimæ sunt pellucidæ, leves particulis heterogeneis calcareis non refertæ, quæ epotæ in hypochondriis fluctuationem non concitant, bene per urinam & transpirationem secedunt, & sic excretoria aperta conservant.

23. Post aquam merito quoque vini mentio est injicienda, cujus inventor & primus cultor Noachus celebratur ex *Genes. c.* IX. *v.* 20. unde patet, ejus usum itidem esse antiquissimum. *Syracides* ejus usum moderatum egregie commendat *Cap.* 30. *v.* 30. *tanquam vita est vinum hominibus, si moderate illud biberis.* Lætificans cor hominis virtus ipsi tribuitur *Psal.* CIV. *v.* 15. Denique in omni mœrore extollit ejus usum *Ecclesiast. Cap.* 31. *v.* 32. *exultationem cordis lætitiamque animi efficit vinum potum tempestive, quod satis est*, & ibidem *v.* 33. *acerbam animam facit vinum multum potum irritatione & adversa causa.* Et *Cap.* 40. *v.* 20. *vinum & musica lætitiam adferunt cordi.* conf. *Proverb. Salom. Cap.* 30. *v.* 6. 7. *date potum inebriantem perituro & vinum amaris animo. Bibat, ut obliviscatur paupertatis suæ & molestiæ suæ non sit memor amplius.* Sane vinum temperatum non nimis acidum, nec vaporosum inter remedia nobiliora totam naturam corroborantia facile principem obtinet locum, siquidem eximie circulum sanguinis promovet, ventriculo tonum ac robur largitur, corpus perspirabile reddit, & vires collapsas mirum in modum erigit. Hanc ob causam Paulus Timotheo suo infirmitate ventriculi laboranti vini usum præscribit in Epist. I. ad Timoth. Cap. 5. v. 23. Et postea subjungit: *aquas ne bibas, sed vini modicum bibe propter stomachum tuum & propter morbos tuos assid.* .... Quantas enim vires vinum generosum in anorexia seu appetitus prostratione & digestionis vitiis corrigendis possideat, vix satis deprædicari potest, quotidiana id testante experientia. Potissimum autem vinum iis conducit, qui temperaturæ corporis sunt frigidioris ac humidioris, qui vitæ sedentariæ addicti sunt & corpus parum movent; calorem enim ipsis addit & spirituascentiam auget, unde etiam vinum bonæ notæ optimum affectus hypochondriaci & aliorum frigidorum morborum præservativum judicatur.

24. Quemadmodum vero sacra scriptura moderatiorem vini usum concedit & commendat: ita vicissim ejus abusum & immoderatam in corpus ingurgitationem summopere reprehendit: hinc ebrietas multis in locis novi testamenti ceu vitiorum genitrix & seductrix a via salutis ab Apostolis severe inhibetur. Sapientissimus Salomo in *Proverb. Cap.* 23. *v.* 29. *& seqq.* genium vinosorum & ebrietatis studiosorum cum incommodis tam corporis, quam animi, quæ ex vini nimia ingurgitatione proveniunt, graphice depingit, dum ait: *cui væ? cui ehou? cui contentiones? cui loquacitas? cui vulnera impune? cui rubor oculorum est? immorantibus apud vinum, quum rubescit; quum exhibet in poculo colorem suum, indesinenter movetur rectissime; tandem velut serpens mordebit & velut hæmorrhois punget. Oculi tui respicient alienas mulieres & animus tuus eloquetur perversitates. Et eris, ut qui jacet in medio mari & ut, qui jacet in corona carchesii.* *Ecclesiastes Cap.* 19. *v.* 1. de vino profert: quod intelligentes seducat. item *Ecclesiastic. Cap.* 31. *Ps.* 28. *in vino ne agas vinum: vinum nam multos perdidit:* in eodem *Cap. V. v.* 34. *auget animum ebrietas imprudentis ad offensionem:* mi-

minuit robur & acquirit vulnera.

25. Quantas noxas vina præsertim intemperata vel nimis dulcia, vel acida, vel spirituosiora vel sulphur vaporosum olentia, si immodice ingurgitentur, corpori humano inferant, etiam vulgus non ignorat. Dulcia enim vina plethoram augent & morbis ab ea pendentibus ansam præbent. Quæ vero acidum fovent passionibus ex acido & viscido nutrimentum præbent & speciatim calculorum, hysterici ac hypochondriaci mali, podagræ generationem in dispositis corporibus promovent. Deinceps spirituosa vina, dum mirifice sanguinem & humores exagitant, in juvenibus inprimis & cholericæ temperaturæ hominibus calorem adaugent & bilem acrem ingenerant, unde ad hæmorrhagias, febres ardentes, biliosas, spasmos, dolores maxime arthriticos, quandoque etiam convulsiones inducendas sunt aptissima. Ea denique vina, quæ sulphure vaporoso scatent, nervis infesta sunt & capiti nocent, unde morbis capitis, quales sunt torpor, somnolentia, cephalalgia, paralysis & epilepsia viam sternunt. Huc satis apposite transferri possunt, quæ de vino differit VALLERIOLA *Lib. 2. Enarrationum Medicinalium Enarrat. IV. vinum varia in corpus incommoda pro sui natura, ætate, potentia & adsumtionis modo infert. Nam vinosa immodice sumta caput tentant, nervos implent, fluxiones excitant, mentem labefactant, vires corporis universas dissolvunt; aquosa minus alunt, dulcia obstruunt, crassa nigraque difficile permeant diuque in ventre morantur: vetera vehementer calefaciunt: nova turbant & fluctuationem miram concitant. Acida lædunt ventrem nervisque sunt inimica.* Quicunque igitur sanitatis suæ curam habet, is immoderatum vini usum ceu corruptelam animi & corporis abhorreat, eoque modico nec excessiva qualitate donato utatur.

26. A potulentis ad motus diætam transibimus & considerabimus, quid commodi ex illius convenienti administratione in vitam & sanitatem humanam redundet. Sacra scriptura motus exercitium, quod fit per laborem, ceu somnum a morbis præservativum agnoscit, uti videre est ex *Ecclesiast. Cap. 31. v. 25.* verba ita se habent: *In omnibus operibus tuis esto promtus, & ulla infirmitas non obveniet tibi.* Hinc etiam Paulus, II. *Thessal. Cap. 3. 2. 10.* his, qui nolunt operari ciborum adsumtionem dissuadet his verbis: *quod si quis non velit operari, neque comedito.* Magnificæ etiam præstantissimorum medicorum hinc inde prostant commendationes motus corporis, qui fit per labores & variis aliis modis. Ex hisce placet allegare HIPPOCRATIS *Lib. de diæta §. 1.* ubi inquit: *homo edens sanus esse non potest, nisi etiam laboret. Contrarias enim inter se vires habent cibi & labores: verum inter se mixti conferunt ad sanitatem.* SANCTORIUS *in medicina statica* ait: *si homines tempore debito exercitio ac labore uterentur, carere possent medicis ac medicamentis.* Nihil tam idoneum est ad circulum sanguinis promovendum & humores a particulis impuris liberandos, quam motus externus musculorum; siquidem quandocunque musculi, qui genuina sunt motus instrumenta pro animæ imperio ope subtilis elastici sanguinis & nervei fluidi, vivida ac mobilissima expansione contrahuntur, accidit, ut strictura quadam agilissima non modo vasa præsertim venosa ad constrictionem sicque ad fluidi sanguinis progressivum motum expeditiorem animentur, sed & ipso hoc motu attritivo particulæ crassiores attenuentur & dividantur. Hoc vero modo intestina motio valde increscit, fluiditas, spirituascentia & calor augetur, ut adeo transpiratio & superflui humidi evaporatio non sine magno corporis levamine perficiatur. Hanc ob causam homines laboribus dediti non modo robustioris & sanioris sunt corporis, sed & vitam longævam utplurimum degunt. Nemo facile ex iis, qui diligenter laboribus incumbunt, calculi, podagræ, arthritidis, affectionis hypochondriacæ, cachexiæ, scorbuti, hydropis malum incurret: contra vero, qui desidiæ se mancipant vel vitæ sedentariæ corpus addicunt, frequentissime his morbis patent ac exponuntur, præsertim si genio indulgent & laute vivunt. Hoc enim vivendi more sanguis in vasis accumulatur & ob segniorem transpirationem impuritatem contrahit, spissitudinem lentam acquirit, in visceribus stagnationem subit, eorumque vasa minima opplet & obstruit, sicque dictorum malorum causam præbet fæcundissimam. Optime itaque sibi consulunt, qui secundum præceptum Dei *Gen. 3. v. 9.* in sudore vultus cibis suis vescuntur.

27. Quemadmodum vero moderatio in cunctis rebus naturæ corporis nostri est amicissima: ita motus exercitium, præsertim id, quod per labores fit, non excessivum ac immoderatum, neque continuum, sed moderatum

tum cum alteram quiete interposita sit necesse est. Utrumque enim horum & motus parcitas, & ejusdem frequentia male afficit corpus illudque mirum quantum debilitat, dum priori modo excretiones retardantur, posteriori vero plus juste adaugentur. Quare semper, ubi sanitatis scopus nobis propositus est, quies ac motus alternari & se invicem excipere debent. Et hæc inter eas rationes, quæ Deum permoverant, ut sex in hebdomade dies operibus faciendis destinaret, septimo vero a laboribus omnimodam quietem præciperet, non infima forte fuerit.

28. An somnum & vigiliam quod attinet, non minus hic, quam aliis in rebus ad vitam & sanitatem corporis necessariis prudentissimum regimen requiritur. Sacra scriptura usum somni labore defatigatis vires addere confirmat *Ecclesiast. cap.* 5. v. 12. ubi verba textus ita se habent: *dulcis est somnus illius, qui servit.* Hisce verbis peritissimus morum magister Syracides somnum iis præsertim, quorum vires per diem laboribus plurimis magna ex parte exhaustæ sunt, esse dulcem, id est, vires corporis reficientem adserit. Equidem somnus ad vitæ & sanitatis conservationem cuivis homini summe necessarius est, nullus enim homo absque ejus usu diu salvus ac incolumis esse potest. Hic corpori delassato vires collapsas restituit illudque ad consuetos labores subeundos aptius reddit, imo etiam, quod majorem adhuc admirationem meretur, ipsum animum vegetat eumque ad functiones suas perficiendas alacriorem ac promtiorem efficit.

29. Sicuti autem somnus moderatus damno eidem est & vires resarcit: ita immoderatus damno eidem est & vires potius imminuit, quippe non modo capitis gravitatem & torporem infert, sed & omnibus partibus corporis languorem inducit, sicque agilitatem menti & corpori subtrahit, quia influxum fluidi subtilissimi & mobilissimi in nervos & solidas partes, quæ motum efficiunt, nimium impedit, unde spirituascentia & fluiditas sanguinis perit, humores spissescunt, incrassantur & ad chronicos morbos fit dispositio. Hinc ob tantam noxam, quam immoderatus somni usus corpori humano adfert, divinus *Salomo in Proverb. cap.* 6. v. 4. nimium somnum his verbis dissuadet: *non concedito somnum oculis tuis aut dormitationem palpebris tuis;* quod dictum de somno intemperato omnino intelligendum, cum moderatus nihil vitii habeat & homini ad vitam & sanitatem sit necessarius.

30 Quodsi igitur somnus moderatus ad vitam & sanitatem est accommodatissimus: facile inde consequitur, vigilias, quarum paucis adhuc attingenda consideratio est, immodicas & longius protractas ingentem noxam corpori nostro adferre. Ex nimiis enim vigiliis coctio perturbatur, facies pallorem induit, corpus macie conficitur, oculi fiunt concavi cum austero & tristi vultu. Pulcherrimus huc quadrans locus legitur *Ecclesiast. cap.* 31. v. 1. *divitiarum causa tabefaciunt carnes.* Ex hisce jam omnibus, quæ de somno ac vigilia paucis commentati sumus, sequens elicitur regula diætetica; nempe sanitati suæ illum optime consulere, qui omnem excessum ac defectum circa somnum evitat, eoque ipso, quantum ad vires resarciendas sufficit, moderate utitur.

31 Hisce ad finem perductis pauca saltem de diæta circa veneris usum annectere visum fuit. Uti vero venus legitima & moderata nulli culpæ est obnoxia, cum ipsius Dei providentissimum sit institutum, eum in finem, ut genus humanum nova subinde generatione conservaretur & hominum numerus multiplicaretur: ita eadem præpostere & immoderate exercita plurimorum malorum, imo mortis maturioris causa esse potest, quod ex sacra scriptura luculenter satis demonstrabimus. Cum *Salomo* in suis *Proverb. Cap.* 8. veris coloribus ingenium meretricis impudentissimæ depinxisset, sapientiæ cultori commercium cum ejusmodi obscœna adulteria v. 25. severe interdicit eam ob causam, *quia nempe,* ut v. 27. verba se habent, *viæ ad sepulchri sunt viæ ad domum ejus descendentes ad penetralia mortis.* Præterquam enim, quod ejusmodi facinus sit abominabile coram Deo & pœnam mortis æterne mereatur, nihil etiam magis sanitati corporis infensum est; vires enim destruit & sanguinem spirituascentia orbat veneris usus immodicus, & subtracto sic sero roscido spirituoso, quo semen constat, quod ad robur partium accedere debebat, necesse est, ut vires labefactentur & suo robore priventur membra. Majora vero adhuc mala sunt, quæ ex impuro concubitu corpori accidunt, quod *Ecclesiast. Cap.* 19. v. 2. satis evidenter docetur, ubi hæc verba leguntur: *qui agglutinatur scortis, est audax, tineæ & vermes hæreditario jure possidebunt illum & arefiet traductus in exemplum infamiæ maximæ.* Hoc loco luis venereæ natura ac indoles non obscure exprimitur, hæc enim in summa humorum præsertim lymphæ putre-

tredine & corporis defœdatione ac contabescentia consistit. conf. *Ecclesi. Cap.* 32. *v.* 21. 22. Nolumus hac in re esse prolixiores. Qui sanitatis causam habet, is monito *Syracidis florem ætatis suæ conservabit sanum, nec robur suum meretricibus dabit.*

32 Restat adhuc magni momenti diætetica regula exponenda, quam *Ecclesiasticus Cap.* 38. nobis tradidit, ubi *v.* 30. & 31. ita dicit: *fili, dum vivis, periculum fac animi tui ac vide quid sit malum, ac ne des illi. Non enim omnia omnibus conferunt.* His verbis divinus ille scriptor vult, ut probe nostrum corpus exploremus, quid ipsi in individuo damno vel nocumento sit, a quibus rebus male vel bene se habeat, multum enim differre corpora a corporibus & his sæpe nocere, quæ aliis prosint ac vicissim. Equidem, auctore *Celso* & ipsa experientia teste, sanis omnia sunt sana; sed cum naturarum maxima sit diversitas & unum corpus præ altero robore excellat, hinc alimentorum salubritas non in genere more vulgi, sed secundum vires & naturam corporum in specie æstimanda est. Quicunque sanissimum corpus habent, illi non facile ab ulla re offenduntur & cibum copiosiorem eumque etiam intemperatiorem ferre possunt, eorum enim ventriculus sufficienti robore ad illum subigendum instructus est, & sanguinis motu vivido omnia supervacanea debite excernuntur. Ast qui imbecillius habent corpus a copiosioribus æque ac intemperatioribus alimentis lædantur necesse est, quoniam eorum ventriculus ad digestionem & intimam adsumptorum resolutionem impar est, nec sanguinis motus adeo vividus existit, ut superflua debito modo expellere possit.

33 Hoc itaque verissimum est assertum, neque alimenta, neque medicamenta per se & absolute salubria ac noxia vocari posse, neque secundum suam insitam virtutem certum effectum semper exserere, sed prout corpus ratione roboris solidorum & viarum ac humorum conditione dispositum inveniunt, tum demum proficuum aut perniciosum effectum edere. Hoc cum ita se habeat, optime sibi consulit iste, cui vita & sanitas curæ cordique est, si corporis sui naturam & peculiarem dispositionem accuratissime inquirat & insuper solerter observet, quænam naturæ suæ amica, quænam inimica sint. Hoc enim pacto, si ad usum seligit, quæ prodesse sæpius observavit, & rejicit quæ nocere & vim naturæ suæ inferre animadvertit, optima & constanti sanitate perfrui poterit. Profecto si cauta victus ratione uterentur homines & usu probe explorarent, a quo potu vel cibo se juvari lædive sentirent, in paucissimis vel plane non medicorum opera egerent, quoad forent.

34 Coronidis loco non possumus non omnibus & singulis, quibus sanitas vitæque longævitas curæ cordique est, sinceram pietatem ceu irrefragabile diæteticæ hujus nostræ fulcrum etiam atque etiam commendare. Profecto theologia, quatenus in praxi consistit, nec in nudis tantum speculationibus acquiescit, optimo jure corporis medicina nuncupari potest: adeoque non sine causa etiam naturali in sacro codice probis ac in timore Dei ambulantibus vitæ longævitas est promissa; improbis autem & involuptatum cœno se volutantibus vitæ brevitas in pœnæ locum indicta. Sic divinus Salomo de præceptis sapientiæ dicit: *Proverb. Cap.* 3. *v.* 2. *longitudinem dierum annosamque vitam cum pace adjicient tibi.* Idem *Cap.* 9. *v.* 27. ita fatur: *reverentia Jehovæ adjicit dies, anni vero improborum decurtantur.* Conf. *Proverb. Cap.* 3. *v.* 16. *item Cap.* 4. *v.* 22. *Cap.* 9. *v.* 10. 11. Pariter *Ecclesiasticus Cap.* 1. & 2. hæc verba habet: *reverentia Domini delectatura est cor & inditura lætitiam gaudiumque & longævitatem.* Divus *Paulus in Epistola priori ad Timotheum*: *pietas*, inquit, *ad omnia utilor est, ut quæ promissionem habeat vitæ præsentis ac futuræ.* Nam quandocunque homo terminum voluptatis suæ Deum constituit omnes actiones suas ita moderatur, ut mentem sanam conservet in corpore sano & hac ratione participes reddatur profectionum hujus & futuræ vitæ. Qui vere pietati se totum consecravit ac per preces ac fidem magnum illud Spiritus Sancti donum acquisivit, animo est tranquillo & omnium commotionum ab objectis externis vacuo lætatur in Domino omni tempore, nec ulla re acerba contristatur, omnis generis maledicta, contumelias & injurias patienter tolerat, laboribus suis solerter incumbit: cibo, potu, somno alisque rebus ad vitam necessariis utitur in conservationem corporis, nec curam habet carnis suæ ad concupiscentiam. Et hac methodo ingenuus pietatis cultor fructum vitæ longæ ac incolumis optime consequitur.

35 Si experientiam consulimus, plurima pos-

possunt allegari exempla, quod theologi & pii viri, ad senectutem grandævam pervenerint vel sola mentis tranquilla costitutione. Quicunque autem a recto pietatis tramite discedunt & sanctissima vitæ præcepta negligunt, impetu pravarum cupiditatum abrepti, nulla in re facile moderationem admittunt, variis affectuum fluctibus agitantur & rebus sic dictis non naturalibus, quarum rectus usus vitæ ac sanitati amicissimus est, nefarie & contra sanam rationem abutuntur, quippe pax & tranquillitas mentis non est apud improbos; ingluviei dediti sunt, potationes sæpius in seram usque noctem protrahunt, somnolentiæ indulgent & Baccho ac Veneri tantum non assiduo litant. Et isto vivendi more insanum hocce hominum genus complures morbosas sibi accersit afflictiones & vitæ filum quod naturæ ordine ac cursu longius potuisset producere, temere ac in optimo sæpe ætatis flore abrumpit. Quicunque igitur sanam ac longam vitam magni æstimat, is totus eo annitatur oportet, ut in possessionem divinæ gratiæ perveniat, qua duce & cooperatrice a viis salutis æque terrenæ ac cœlestis nunquam sane aberrabimus.

DISSERTATIO II.

DE

DIÆTÆ VITIO MULTORUM MORBORUM CAUSA.

§. I.

MOrbos partim ex diæta, partim ex spiritu, quem attrahentes vivimus fieri, præclare admodum Hippocrates *Lib. de nat. hum.* §. 18. edisserit. Etenim cuncta animantium corpora, ut vivant, nutriantur atque persistant, continuo opus habent triplici nutrimento, quorum primum est aer, alterum cibus, tertium potus. Sicut enim tria hæc elementa fluidum, solidum & humidum ad constitutionem omnium corporum, quæ in rerum natura consistunt, invicem mixta contribuunt: ita etiam, ut corpus humanum conservetur, nutriatur & vitales motus continuet, tenuissimo fluido, quod secundum Hippocratem movet & impetum facit, deinde solido, quod structuram & firmitatem corpori adfert, tum humido, quod nutritionem præstat & perpetua in circulum abeunte progressione, omnem corruptionem avertit, opus habet. Qua de causa nullus homo sine aere, sine cibo & sine potu vitam diu conservare, vel sano ac integro corpore esse potest. Quum vero aer, neque minus esculenta & potulenta, tum ratione facultatum & virtutis, mirum inter se diffideant: hinc omnino medicum & naturæ consultum oportet scire, quænam ex hisce tam ratione copiæ quam ratione temperaturæ, corpori nostro congrua vel incongrua aut aliena sint, ne noceant vel detrimentum quoddam atque exitium adferant.

2 Quemadmodum vero magnum illud catholicum longe tenuissimum movens, aer, quando intemperie delinquit, vel alienis inquinamentis contaminatus est, celeriter ac promtissime nocet, & cum plures simul invadat, acutas & populariter grassantes ægritudines invehit: ita cibus ac potus, quoniam permanentem ac diutius inhærescentem corpori materiam suppeditat, gignendis chronicis morbis maxime pabulum subministrat. Igitur ad rem pertinet, horum proprietates & vitia nosse exactius.

3 Equidem sanis omnia sunt sana, atque etiam nonnullos homines alimenta & copiosa & intemperata, sine ulla sanitatis offensa, ferre posse animadvertimus; sed tamen, cum naturæ mirum inter se differant & unum corpus altero sit imbecillius: hinc utique alimentorum salubritas & insalubritas non in genere, ut indocti putant, sed secundum vires & naturam corporum æstimanda est. Quibus enim sanum & robustum corpus est, illi nec a copia, nec ab intemperie alimentorum facile offenduntur, eo quod vigore motuum & nimium facile vincatur ac subigatur & supervacaneum debite excernatur: quod vero minus obtinet in infirmioribus, ubi & nimium & intemperatum subsistit & morbum facit. In medicina enim illud perpetuo servandum, & animo diligenter imprimendum est, quod nec medicamenta nec alimenta in se & sua natura proficua vel perniciosa censeri debeant, neque secundum suam activitatem, certum effectum semper habeant, sed demum bonam vel pravam operationem exserant, prout corpus ratione roboris solidorum, ac viarum & humorum conditione dispositum inveniant. Quo magis magnum illud paradoxon, homines quoad individua raro, inter tot occurrentes morbosas causas, ægrotare, facillima ratione solvi poterit, cum non una causa, sed plures simul & naturales & non naturales ad morbum, velut effectum, concurrere.

rere debeant. Noſtrum itaque jam erit, hæc paulo ſubtilius agitare & exponere, quomodo nempe & in quibus ſubjectis & quos morbos alimenta tam eſculenta, quam potulenta invehere ac producere poſſint.

4 Quemadmodum vero rectum eſt regula obliqui, ita ad ſanitatem & integritatem corporis noſtri, tanquam regulam cibi & potionis inſalubritas æſtimanda erat. Vigor videlicet omnium corporis noſtri, tanquam regulam cibi & potionis inſalubritas æſtimanda erat. Vigor videlicet omnium corporis noſtri actionum & ſanitas in eo merito poni debet, ut primo alimenta adſumta in ventriculo ac inteſtinis probe digerantur & diſſolvantur, atque utile ab inutili ſeparetur, hoc vero excernatur; deinde ut utilis ſuccus ad ſanguinem delatus, probeque mixtus cum eo, libero ac moderato ſolidorum motu per omnes corporis meatus ac canales propellatur, & per diverſa emunctoria alienum & ſupervacaneum excernatur, quo fit, ut non modo corpus bene nutriatur, ſed & vigor omnibus actionibus acccedat.

5 Quapropter primo ea inſalubria nobis dicuntur alimenta quæ ventriculi & inteſtinorum virtutem ac motum periſtalticum, quo alimentorum reſolutio & ſuperfluorum egeſtio celbratur, labefactant vel deſtruunt. Deinde alimenta minus ſalubria ea cenſenda eſſe arbitramur, quæ ſanguinis liberum per omnes meatus progreſſum ac tranſitum præpediunt & inutilium atque ſupervacaneorum excretionem ſufflaminant, hinc enim plethora, cruditates, obſtructiones, impuritates plurimorum morborum procreatrices reſultant. Primum itaque quod attinet ad ciborum quantitatem, eam utique & naturæ inimicam eſſe & morbum facile proferre adſerimus. Præclare enim non minus, quam vere Hippocrates *Sect.* 2. *aph.* 4. prodidit: *neque ſatietas neque aliud quidquam bonum eſt, quod naturæ modum excedit*. *Et aph.* 17. *Sect.* 2. clarius id exprimit, cum ait: *ubi cibus præter naturam copioſior ingetus fuerit, morbum facit*. Et optime Celſus *Lib.* 1. *Cap.* 2. *p.* 25. *ubi ad cibum ventum eſt, nunquam utilis eſt nimia ſatietas*. Recte itaque ciborum exſuperantia & nimia voracitas plurimorum morborum cauſa habetur: & pulchre Fernelius *in Patholog. Lib.* 1. *Cap.* 15. *pag.* 210. pernicioſam admodum ſentinam, abdomen inſaturabile appellat, quia omnium tum corporis, tum animæ vitiorum fons atque origo eſt, ut non minus acute, quam facete intemperantia nutrix medicorum nominetur.

6 Neque vero tantum nimia ciborum copia ſanitati officit, verum etiam, ſi quando nimia aviditate ingeritur. Laborant vero ejuſmodi edendi intemperantia maxime pueri, adoleſcentes & juvenes, qui adhuc nutritione opus habent; ex temperamentis, qui complexionis ſanguineæ vel cholericæ ſunt, majori cum cupiditate cibos adſumunt; quam qui ſegnioris & phlegmaticæ indolis ſunt. Qui ex morbo convaluerunt, ordinario magna edendi cupiditate feruntur & nimis propere ſtomachum ciborum mole obruunt. Simili intemperantiæ vitio laborant quoque ii, qui diutius inedia vel fame preſſi fuerunt, ſiquidem, ubi ad cibos accedunt, eos in magna copia & ingenti aviditate, non parvo ipſorum damno, ingurgitant. Non minus noxia ad edendum appetentia ſubinde, qui chronicis morbis detinentur ferri ſolent. Ita ex hypochondriacis pathematibus addicti, febre quartana vexati quoque, melancholici, phthiſici plerumque edaciores ſunt. Idem vitium quoque infantes, qui vermibus laborant vel convulſivis inſultibus fatigantur, corripit. Tali vero caſu perquam neceſſaria & utilis in praxi eſt obſervatio, quod hujus generis morbi, quibus voracitas adjuncta eſt, difficillime medicina expugnentur, quia natura perpetuo novo onere alimentorum premitur, ut eo minus contra vim & cauſam morbi inſurgere eamque ſubigere poſſit. Tacemus, quod nova ſemper cruditas proveniens, novum ſemper pabulum morbo ſubminiſtret. Multum vero ad edendi intemperiem & voracitatem ſola adſuetudo contribuit, unde, qui tribus vel quatur vicibus die cibum ſumere conſueverunt, ii hora inſtante, vehementer eſuriunt.

7 Plura vero & gravia damna ſunt, quæ ex nimio cibo & edendi aviditate corpori accedunt. Nam ubi cibi non bene maſticatione comminuti & cum ſaliva permixti, deſcendunt in ventriculum, non ſufficienter diſſolvuntur, unde crudus, nec ſatis digeſtus & attenuatus ad inteſtina fertur chylus, hinc ulteriori ibi fermentationi reſiſtens, flatibus materiam præbet, unde borborygmi, abdominis inflationes & tenſiones variaque tormenta conſequuntur.

8 In imbecillioribus, & qui non multo tempore a morbo ſanitatem receperunt copioſe, & cum nimia cupiditate ingeſtus cibus in ventriculo ſemidigeſtus hæret, quem flatu implet, diſtendit, maximaſque angu-

ſtias

ftias & conatum ad vomendum efficit. Idem de puerperis fentiendum eft, in quibus nimia cruditas adeo ventriculi robur periftalticum enervat, ut ponderis inftar, cum mifero afpectu faciei, premat & noctes infomnes faciat. Solet quoque multo crebrius in iis, qui modo e morbis & febribus convaluerunt, cibus male concoctus & crudus, lentore fuo mucido, plicis & tunicis duodeni firmius adhærefcere & febris lentæ, ftomachalis, cardialgiæ, icteri, flatuum, ructuum materiam & caufam fuggerere. Fœminæ tenerrimæ & fenfibilioris conftitutionis gravidæ, vel quæ hyftericis pathematibus patent, quando cibum copiofe vel nimis avide devorant, multas inde moleftias, anxietate luunt ac patiuntur.

9. Nocet vero quam maxime avidiffime exceptus cibus, qui enormes fanguinis profufiones paffi funt; ibi enim ventriculus, tono & robore deftitutus, alimenta nec bene digerere, nec apte propellere poteft, quare & cardialgiæ, anguftiæ, anxietates, vertigines, dolores capitis & lenti calores fubfequi folent. Vel fi crudi fucci nimium ad fanguinem & vafa feruntur, ob robur naturæ deperditum hinc inde fiunt ftagnationes, decubitus, vifcerum infarctus, inferiorum partium tumores & via ad cachexiam & morbos chronicos panditur. Periculofiffime vero in copia & cum ardore devoratus cibus nocet iis, qui in caftris fame, affidua vigilia & nimio labore naturæ & ventriculi robur deperdiderunt; unde non poteft non corrupta alimentorum maffa in infirmo corpore & humoribus in putredinem pronis, graves malignas febres fic dictas Hungaricas contagiofas progignere, quod fæpiffime contingit, ubi milites ex caftris in hibernis ad plenum victum accedunt.

10. Præterea tenerrimæ conftitutionis infantibus copiofior lactis vel alimentorum ingeftio admodum infenfa eft, utpote quæ nimium ventriculi tunicas diftendendo, æftuationes, cardialgias, anguftias & anxietates provocat, a quibus malis egregie liberantur, quando ob fenfibilitatem fuperfluum vomitu rejiciunt, quod fanitati infantum maxime proficit. Ubi vero natura languidior ac fegnior eft, lac coagulatum & crudum cruftam villofam glutinofo fuo lentore obftruit, glandulafque mefenterii tumidas reddit, unde atrophiæ, cachexiæ, & ingentis tenfionis in abdomine fit origo. Nihil vero valetudinem in infantibus æque ac in adultioribus magis turbare folet, quam fi alvo adftricta vel fegnius procedente, nimia lactis vel aliorum ciborum copia accipitur. Difficilius enim, ob vacillantem motum periftalticum, progreditur, fed in tenuibus fubfiftens, acceffu aliorum humorum ex fanguine, corrumpitur & exæftuationibus febrilibus, ventriculi inflationibus, ructibus, in tenella vero ætate convulfionibus occafionem fuppeditat. Nam quo liberior & minus obftructa eft alvus, minus cibus ingeftus incommodo eft; ficut etiam contra, alvo diutius adftricta, omnis nimia fatietas valde periculofa eft. Novimus aliquot exempla, ubi prægnantes, per alvum nihil reddentes, cibo paulo largius ufæ, aliquoties iteratum abortum paffæ fuerunt. Neque alia ratione, nifi demto cibo & facta alvo laxiore fœtum retinuerunt.

11. Plus vero periculi illud habet, quando cibi, etiam optime nutrientes & carnium alimentofa jufcula, cum vitello ovorum mixta, in continuis & acutis febribus, & maxime circa excretiones criticas, paulo largius exhibentur. Et, fi quifpiam in vitæ difcrimen ægrum tali cafu cibus conjicere poteft, certe eft alimentofus, eo quod cum naturæ fit oneri, eam in falutaribus excretionibus peffime turbet. Nocet vero quam maxime in acutis & malignis carnium efus, quandoquidem hæ facile putrefcunt, & fic vim morbi, cujus natura in putredine refidet, augent. Neque etiam fine ratione puerperis, quæ inprimis humoribus impuris fcatent, carnofa diæta interdicitur. Et fpectat huc Hippocratis aphorifmus 10. Sect. 2. *corpora impura, quo magis nutriveris, eo magis læferis.* Victus quoque lautus & plenus inimicus maxime eft febribus, & ex tertiana fimplici quam facile duplicem facit. Rectiffime enim Hippocrates *Sect.* 7. *aph.* 65. *Si quis febricitanti cibum dederit, quem fano exhibet, valenti robur, ægrotanti morbus fit.*

12. In genere vero id obfervationem meretur, quod omnes valetudinarii & infirmi, item fenes, facile a copia alimentorum, præfertim fi pravi fucci fuerint & promte in corruptionem abeant, lædantur. Siquidem hæc ipfa non modo placidum fomnum impedit, fed & gravitatem corporis & capitis laffitudinem, catarrhum & dolorem in capite accerfit. *Neque enim ulla caufa*, inquit, Sanctorius, *Sect.* 4. *aph.* 40. *fomnum magis interturbat, quam ciborum corruptela; id efficit.*

ficit ſympathia, quæ eſt inter ſtomachum & cerebrum. Non parum itaque refert ſcire, quinam homines imbecilli, quinam firmi & robuſti ſint. Qua de re optimam cautelam nobis reliquit *Celſus Lib. 2. Cap. 18. imbecilli homines rebus infirmiſſimis opus habent, mediocriter firmos media materia optime ſuſtinet & robuſtis apta validiſſima eſt*.

13 Verum enimvero non tantum cibus paulo copioſior & majori aviditate, quam par eſt, ſumtus, ventriculo & primis viis moleſtus varia procreat mala, ſed & cibus optime nutriens & probe temperatus, qui aptiſſimam chyli & ſanguinis materiam continet, ubi in copia ſumitur, univerſum corpus præter naturam multis gravibus & longis morbis pabulum præbendo afficit. Dicimus non ſine ratione optimum cibum, hoc eſt, qui optimum & laudabilem præbet ſanguinem, ea mala procreare. Jam vero quænam ex omni alimentorum claſſe optimum nutrimentum & laudabilem ſanguinem generent, intuebimur. Inter hæc vero primum merito locum obtinent carnes juniorum animantium, caro vitulina, bovina, agnina. Omnes enim hæ carnes coctione ſuccum gelatinoſum reddunt, qui proxima ſanguinis eſt materia. Quid enim aliud optime temperatus ſanguis eſt, quam gelatina occluſo & continuo calore rubedine tincta? quid aliud eſt is ſuccus, qui ſolidas univerſi corporis noſtri partes nutrit, quam gelatina, in quam etiam animantium partes, vel duriſſimæ, oſſa, & cornua longiori demum coctione reſolvuntur & manet hoc loco id verum, in quod quid reſolvitur, ex eo etiam conſtat. Secundum locum inter alimenta, quæ bonum ſuggerent ſanguinem & optime nutriunt, frumenta & panificia ſibi vindicant. Eſt enim ea natura ac indoles omnium ſeminum, ut temperie gaudeant, dum ex partibus terreis, ſubtilioribus, mucidis & oleoſo-ſulphureis probe mixta ſunt, unde cum aqueo liquore trita & cocta ac emulſa albidum inſtar lactis liquorem conſtituunt. Quid vero aliud eſt chylus, quam lac, quo nihil ad alendum eſt præſtantius. Ex quibus intelligi poteſt, plus alimenti eſſe in pane, quam in ullo alio, quare etiam ſolo pane & aqua vivere & ſanus homo eſſe poteſt. Panis enim, qui ex ſeminibus tritici, ſiliginis vel hordei conficitur, cum aqua in emulſionem ſive optime temperatum chylum faceſſit. Denique & ipſum lac animantium optime nutrit, corporaque robuſta reddit, quemadmodum videmus in quibuſdam firmis Helvetiæ populis, qui ſolo lacte veſcuntur. Huic poſtea illa, quæ ex lacte parantur, ut butyrum & caſeus ſuccedunt, quæ cum pane mixta robur membris adferunt; ejuſdem quoque generis ſunt ova volucrium ſorbilia fluida, quæ ex optima alibili materia animantium conſtant. Imbecillius vero nutrimentum piſces omnis generis, & ex vegetabilibus olera, radices, bulbi & herbæ continent.

14 Equidem hæc omnia probe digeſta & ſubacta in ventriculo ſanguinem bonum & laudabilem ingenerant. Attamen ſi is abundantior, ex nimis largo & lauto victu, redditus fuerit, quantum noceat, exprimere vix poſſumus. Nam ejus copia fibras motrices cordis & vaſorum admodum diſtendit eorumque robur, tonum ac ſyſtolen debilitat atque infringit, quominus expedite & promte liquoris vitalis per univerſi corporis tubulos fiat curſus, quo imminuto inutilium partium ſecretio & excretio tardior quoque fiat neceſſe eſt. Quapropter decreſcente ſolidorum pulſu ac impulſu, corporis nativus calor, ſecundum veterum ſententiam, quaſi ſuffocatur, quemadmodum flamma lucernæ a multo oleo opprimitur. Decreſcente quoque impulſu ſanguinis & humorum conveniens fluiditas ac tenuitas decreſcit, hinc ſpiſſiores ac craſſiores facti, meatus viſcerum obſtruunt, viaſque comprimunt, adde, emunctoriorum tubulis clauſis, impurum in ſanguine remanet. Tum minore facto ſolidorum impulſu, ſanguis in excrementitias partes, ſerum nempe ſalſo-ſulphureum minus per calorem reſolvitur, ſed potius ingens ſanguinis & humorum in vaſculoſo genere fit accumulatio, qui ſtatus & habitus corporis nunquam tutus, ſed ſuſpectus & juxta *aph. 3. Sect. 1.* ſine mora ſolvendus eſt. Pulchre admodum veriſſime hanc in rem Celſus *Cap. 2. Lib. 2.* ſcribit. *Si plenior aliquis & ſpecioſior & coloratior factus eſt, ſuſpecta habere bona ſua debet, quæ quia neque in eodem habitu ſubſiſtere, neque ultra progredi poſſunt, fere retro quaſi ruina quadam revolvuntur*.

15 Illud autem magis attinet ſcire, non æque & promiſcue in omnibus tam facile bonum & laudabilem ſanguinem redundare, ſed hoc ipſum magis fieri in iis, qui habitu ſpongioſo & laxiori præditi ſunt, venas obtinent copioſas & anguſtas, temperamento ſunt ſanguinei, vitæ ſunt otioſæ & ani-

mi

mi tranquilli, vino & ſpirituoſis liquoribus delectantur. Neque ignorare oportet, feminas ſemper alendo copioſiori ſanguini plus eſſe idoneas, quam viros. Signa vero ſunt repletionis ac nimiæ ſanguinis redundantiæ, quando non modo habitus corporis turget, facies apparet colorata, ſed & vaſa, præſertim in partibus inferioribus, ſanguine ſunt diſtenta & inflata, & ſi quando motu corpus exercent, facile delaſſantur inque adſcenſu difficulter ſpirant. In quibuſdam pruritus, præſertim in pedibus excitatur. Neque vero ſemper in plethoricis facies rubet, quod tantum in ſanguineis evenit, ſed macilentiores ſæpenumero faciem habent minus coloratam, vaſa tamen valde ſanguine diſtenta, quæ ideo principale repletionis ſignum exhibent. Nil vero plus ad generationem ſuperflui ſanguinis facit, quam quies ſeu motuum conſuetorum intermiſſio, præclara enim ſunt, quæ hac de re Hippocrates *Lib.* I. *de diæta* §. I. perhibet: *homo edens ſanus eſſe non poteſt, niſi etiam laboret, contrarias enim inter ſe vires habent cibi & labores, labores enim ea, quæ inſunt, conſumere ſolent, cibi autem & potus ea, quæ evacuata ſunt, explent*, ſiquidem omnis motus & exercitatio corporis celeriorem ſanguinis per vaſa efficit curſum & iter, unde fortior fit calor, quo magis illud, quod eſt gelatinoſum in ſanguine, in excrementitium ſerum diſſolvitur. Etenim quam celeriter & vehementer auctus calor ſuccos & pinguedinem corporis noſtri conſumere & obeſos graciles reddere poſſit, febris continua documento eſſe poteſt.

16 Ex copia vero alimentorum ſanguinis facta abundantia eos maxime fovet ac ſuſtentat morbos, quos plethora proficiſci in peculiari diſſertatione *de ortu & cauſis morborum* expoſuimus. Sunt vero ii morbi, qui ex plethora naſcuntur, partim a ſpaſmo & inæquali ſanguinis circulo, partim ab atonia & a ſanguinis ſtagnatione derivandi. In corporibus videlicet agilioris naturæ juvenibus & temperamentis ſanguineo-cholericis ſanguinis copia ſubſiſtens in abdominis viſceribus, ad quæ portæ vena pertingit, facit fortiores ſtricturas, quæ illum cum impetu in pueris & adoleſcentibus ad caput, unde narium hæmorrhagiæ: in juvenibus pectus, unde hæmoptyſes & anxiæ & difficiles reſpirationes: ad ventriculi regionem, anxietates & quandoque cruentæ vomitiones, vel ad uterum, unde menſtruæ purgationes: in adultioribus viris ad anum, unde hæmorrhoides: in ſenioribus ad renes, hinc mictiones cruentæ proveniunt, pellunt. At ſi corpus propter male ſuccedentes has ſalutares excretiones a ſupervacaneo ſanguine non liberatur; tunc ipſe decumbens, pro varietate locorum, moleſtiſſimas ſtagnationes, ſtaſes, dolores & inde ſubnaſcentes graves paſſiones concitat. Igitur in capite fiunt exinde intolerabiles cephalalgiæ & hemicraniæ, melancholiæ, in ejus partibus exterioribus ophthalmiæ, odontalgiæ, dolores & tumores rheumatici, eryſipelacei, otalgiæ: in pectore, ſi feroſioris conſtitutionis homines fuerint, tuſſes & aſthmata humida, rheumaticæ ſcapularum adflictiones, pleuritides ſpuriæ, in ſanguineis & cholericis pleuritides, peripneumoniæ, oppreſſiones pectoris, cordis palpitationes, in regione ventriculi præcordiorum conſtrictiones, anxietates, flatulentiæ, cardialgiæ: in abdomine, colicæ convulſivæ, alvi adſtrictiones & hujus generis plura.

17 In corporibus vero humidioribus, & quæ naturæ obtuſioris & ſegnioris ſunt, ſuccorum & ſanguinis redundantia, in ætate ſenili affectus ſoporoſos, paralyſes, hemiplexias parit; in ætate vero juvenili, ab anno vigeſimo primo ad annum trigeſimum quintum, præſertim in ſanguineis & qui habitus corporis ſunt ſpongioſi in pectore phthiſes, tabes, apoſtemata, abſceſſus, vomicas, exulcerationes, chronicas tuſſes, hecticas producit. At ſi copia ſanguinis in abdominis viſceribus ſtagnat eaque infarcit, multos graves & longos morbos progenerat, ſiquidem ex hepate obſtructo, infarcto & indurato icterus flavus & niger, cachexiæ, leucophlegmatiæ, & hydropes profluunt. Ex liene ſimili modo ſe habente ingentes ejus tumores, atrophiæ, vomitiones cruentæ, & ſanguinis nigri per alvum ejectiones, quas atræ bilis nomine antiquitas venditavit, ſuboriuntur. In utero ſi ſubſiſtit, nec purgatur bene copioſus ſanguis, polypoſas in vaſis majoribus efformat concretiones, quæ ad frequentes abortiones aditum præparant. Solent vero hujus generis prava accidentia facile contingere in iis, quibus ſolemnes & alias conſuetæ a natura factæ ſalutares ſanguinis excretiones ſubſiſtunt, ceſſant ac deficiunt: vel iis, qui ſanguinis adſuetas miſſiones per venarum ſectiones, ſcarificationes maxime proficuas multo jam tempore intermiſerunt, victum tamen & vivendi ratio-

nem non mutarunt. Quocirca in periculoso admodum & ad morbos graves proclivi statu feminæ, quibus ordinarii menses deficiunt vel quinquagenariæ, quando plane quiescunt, versantur, atque viri, quibus olim fluentes hæmorrhoides non amplius feruntur, simili periculo expositi sunt.

18 Gravidæ, quia in statu plethorico atque etiam cacochymico consistunt, ex cessante sanguinis per uterum evacuatione pluribus, ut notum est, patent affectibus, qui nullam aliam habent originem, quam, quod nimis abundans in vasis sanguis, hinc inde varias congestiones & decubitus efficiat. Qui status tanto pejor redditur, quanto plus gulæ & abdomini indulgent, corpus motu non exercent & alvo dura ac obstructa laborant: præsertim si corpus habitudinis fuerit laxæ & spongiosæ. Ex quibus omnibus intelligi potest, quantum corpori noceat cibus etiam optimus in copia adsumtus, quomodo ille plethoram, fœcundissimam morborum matrem, procreet & qua ratione plethoricus status, lauto & copioso victu continuato, semper in deterius, non sine sanitatis & vitæ periculo, collabatur.

19 Plura itaque mala sunt, quæ ex ciborum & succorum abundantia in corpus humanum redundant: illud vero quam maxime adhuc debet considerari, quod status plethoricus omnibus ferme morbis addat perniciem, atque difficiliorem, nisi mature solvatur, efficiat curationem. Graves animi affectus in corporibus, quæ plurimum sanguinis alunt, non parum habent periculi, eo quod accumulatus & cum vehementia ad quædam loca propulsus, profundas stases vel quod pejus, vasorum rupturas de facili funestas producit; qua de causa etiam acre frigus plethoricis est inimicissimum. Dein attenta & diligenti constat observatione, plus sanguine copioso præditos malis epidemicis esse obnoxios, quam ullos alios, quare ad grassantes febres suscipiendas valde sunt idonei, eo, quod insensibilis transpiratio læsa, graviorem noxam eorum succis, ipsique digestioni primarum viarum adfricet.

20 Neque vero dumtaxat optimus & copiose sumtus cibus nocet, sed quam maxime is, qui temperie destituitur, qua mirifice per omnia natura gaudet, siquidem ad succum, qui nos generat, & qui nos nutrit, & partes corporis nostri constituit, nihil intemperati, nihil excessivi accedere debet, sed omnia, quæ eminenti facultate ac intemperie donata sunt, e corpore, si in id admissa fuerint, debent excludi. Equidem corpori humano tametsi multa insint & amara & salsa & dulcia, *attamen ubi temperamentum hæc inter se habuerint moderatum tum facultate, tum copia, & ubi maxime fuerint permixta, tunc sanus est homo: ægrotat autem, dum horum quid minus aut amplius fit, aut separatur in corpore & non fuerit reliquis omnibus contemperatum, sicuti præclare*, & scite loquitur Hippocrates *Lib. de Nat. hum.* §. *6*. Quare etiam cibi ingesti nobis incommodi sunt, & intemperati nos lædunt, ut sunt nimis amari, salsi, acidi, quemadmodum graviter, idem auctor non minus ac vere *Lib. de vet. Medic.* §.24. & 25. docet. Et, ut paucis rem explicemus: sicuti in genere omne excessivum, tam copia, quam qualitate: ita etiam alimentum corpori nostro est inimicum.

21 Si quis vero secundum tres morborum classes, quas in superioribus adduximus, alimenta dispescere velit, non multum errabit. Videntur enim mihi quædam, vel nimia tenuitate partium sulphurearum & calidarum excedere, alia vero salino, acri & acido exsuperanti elemento partes nervosas & fibras corporis plus justo adficere, alia porro nimis compacta, immobili & terrestri substantia humorum fluiditati & progressioni adversari. Quæ sunt generis primi, ad omnium febrium & caloris, qui præter naturam fit, generationem, multum facere videntur, ut sunt potus vinosi, spirituosæ aquæ sic dictæ vitæ, cibi nimium aromatibus, pipere, zingibere conditi. Alterius generis ea sunt, quæ fibrarum spasmos provocant, vel dissolutionem continui inferunt, ut sunt cibi nimis sale conditi, omniaque acida, acria, allio ac cepis condita. Tertii generis sunt, quæ crassum generant sanguinem, minimosque canales ac meatus obstruunt, qualia sunt frumenta, legumina, ut fabæ, pisa, lentes, grana milii, omnes marini pisces & cibi duri ac valde glutinosi. Denique solidorum relaxationem & robur deperdunt valde refrigerantia, crudis quæ succis abundant, ut sunt omnes fructus horæi, cucumeres, melones, mala persica, ficus, uvæ, cucurbitæ, omniaque dulcia & quæ facile fermentescunt: & hæc morbos ex imbecillitate toni & roboris provenientes eximie fovent atque sustentant.

22 Maxime vero omnium quoad alimentorum intemperiem respiciendum esse arbitror,

tror, primo ad ventriculi & intestinorum tonum & motum peristalticum, deinde ad sanguinis progressum & circulum, indeque dependentes salutiferas excretiones. Nam quicumque cibi vel potiones ventriculum ejusque tonum & intestinorum robur lædunt ac destruunt, & quicunque porro sanguinis liberum progressum atque inutilium rerum excretionem remorantur: ea non tantum intemperata, sed & noxia censenda esse arbitror. Quapropter in alimentorum salubritate & insalubritate cognoscenda, plus ad motum, quam ad materiam respiendum esse existimaverim. Nam humorem circulo salvo & incolumi, & vigentibus excretionibus, nec quicquam intemperati facile nocet, quia secedit atque corpore expellitur.

23 Ex universa vero alimentorum classe nec ullum mihi videtur naturæ plus inimicum, & quod primarum viarum virtuti ac tono magis adversum sit, vitales motus ac excretiones magis turbando, quam excessivum acidum. Primo enim hoc ipsum in copia ingestum chyli elaborationem, quando particulas mucidas & oleosas præcipitat, impedit: deinde nihil tam promte coagulum sanguini & gelatinosis succis infert, quam acidum; quare ad obstructiones viscerum atque humorum stagnationem multum omnino facit, eo, quod excessive acidum valde retardat excretiones, vasa ac poros angustando, fibrasque constringendo. Quin etiam nihil æque acrimoniam bilis, quæ secundum naturam alvum stimulat, obtundit ac intestinales tunicas constringit, ac acidum, quod cum partibus ciborum terrestrioribus mixtum, austeram indolem acquirit. Neque, quod ad calculi tam renalis & vesicæ, quam ejus, qui in cystide fellea & ductibus hepaticis reperitur, nec non ad tophorum inter articulos generationem aptius existat, quam acidum, reperio: quia ferme omnis concretionis tartareæ in corpore nostro causa est. Ulterius, quid partibus nervosis & membranosis ipso acido inimicius esse potest, quando tenerrimas earum fibras ad stricturas & crispaturas spasmodicas ac dolores disponit. Qui fonticulos in artubus gerunt, mox ab adsumto acido dolorem persentiunt. Nutrices, quæ acidis delectantur, lac habent, quod facile tormina in infantibus suscitat.

24 Igitur acidorum abusus vel maxime ad morbos chronicos, ad spasmos, ad infarctus viscerum disponit & solennes sanguinis per menses aut hæmorrhoides, quæ saluti & præsidio corpori sunt, vacuationes intercipit. Experiuntur id fere in dies feminæ, quæ nimium acetosis & acetariis delectari solent, ut etiam acetum quandoque sæpius maximo suo periculo hauriant, quando in graves spasticas passiones incidunt. Et plerumque feminæ, instituto morborum scrutinio, fateri coguntur, se prima adolescentia vel etiam postea nimium acidis cibis indulsisse. Simili ratione in viris hypochondriaca affectio ex nimis acida & crassa diæta atque intermisso motu corporis ac intempestiva animi fatigatione incunabula sua agnoscit & nihil æque hypochondriacos offendere, quam acidum, usus ac experientia, omni futili speculatione superior, docet. Novi quosdam, qui a continuato acidorum vinorum abusu hypochondriacum malum sibi contraxerunt, tunicis intestinorum ab acido excessivo adeo corrosis, ut continuæ alvi dejectiones cum torminibus & flatulentibus eos nunquam non fatigarent: igitur & acidum exsuperans hypochondriacam affectionem progignit; ejusque symptomata acerbiora reddit. Et notabile est, quod omnis generis etiam plane insipida alimenta in hypochondriacorum ventriculo acescant, tum, quod primarum viarum fermentalis succus acidissima celeri fermentatione non spirituosum, sed acidum reddat chylum, tum, quod ob alvi officium retardatum, ingestorum massa diuturna mora fortem acorem contrahat.

25 Solet vero quam maxime acidum, prima in regione diutius oberrans, capiti esse noxium. Qua de re cum egregius locus apud Martianum in Hippocratem *pag.* 382. exstet, placet ipsum inserere: *acidum in ventriculo existens vapores acres huc & illuc diffundit, quotidie observatur in iis, quibus acetum non est conveniens, quemadmodum etiam in illis, in quorum ventriculo cibi acescunt. Nam communiter talibus caput dolet, propter cerebri membranas, quæ ab acetoso vapore punguntur, idque hujus humoris adeo proprium est, ut raro caput per consensum a ventriculo dolere invenias, quin acetosa in eo consistunt; &, qui epilepticis motibus sunt subjecti, symptomatibus hisce corripiuntur, cum acetosa in ventriculo peccant: ita enim vomitationes subsequentes palam faciunt. Et ego observavi, quamplurimos podagricos ab eadem causa a doloribus corripi consuevisse, liberatosque aut saltim mitigatos, ubi acetosa evomuissent: taceo mulieres cum va-*

riis ut eri symptomatibus conflictatas, quæ a vomitu acetosorum e vestigio liberabantur.

26 Solet vero acidum magna in copia primis in viis generari, primo ex nimio usu acetariorum, dein ex potu liberaliori vinorum, quæ multum acidi tartarei principii secum ferunt, ut sunt Rhenana, Mosellana, Franconica & Thuringica. Tum quoque frequentior fructuum horæorum usus, ut prunorum, fragorum, ribium, berberum, persicorum, malorum, pirorum, uvarum cupiosissimum acidum, tam in primam regionem, quam in ipsum sanguinem invehit, siquidem hæc ipsa eminens acidum secum habent, quod maxime per fermentationem, quam in ventriculo subeunt, longe fit fortius. Id vero ructus, vomitus acidissimi, torsiones ventriculi & intestinorum, & albicantes fæces satis manifesto produnt. Accidit vero non raro a dulcibus & fructibus nimia copia ingestis, ex occursu bilis acris, præsertim cholericis, fermentatione adjuvante, tam corrosivam & causticam acredinem in ventriculo eique annexis intestinis generari, ut cholerica inde passio sive creberrima sursum & deorsum dejectio cum periculo funestæ ventriculi inflammationis resultet. Quoniam vero ab adsumto acido tanta sæpius noxa observata fuit, & contra ab iis, quæ substantia alcalina illud plane invertunt atque extinguunt, præsentissimum auxilium secutum fuit: hinc plures medicorum nostris temporibus eo processerunt, ut ab acido exsuperante & variis vitiis inquinato, ferme omnium morborum causas deducere ac derivare annisi fuerint. Alii vero, cum animadverterent nonnullos hominum, præsertim cholericæ constitutionis & vina acida & cibos aceto conditos & fructus horæos refrigerantes & subacidos impune ferre posse, omne acidum plane insons & morbis inferendis minus idoneum nimis propere declararunt: ita semper, proh dolor! in medicina ab uno extremo in alterum dilabimur. Nos vero in hisce dirimendis asserimus: omnino acidum & sua natura corpori nostro maxime esse infensum, dum fluidos humores facile coagulat, poros constringit, ut viscerum obstructiones, excretionum retardationes & pessimæ impuritates inde proveniant. Multo magis vero hoc ad noxam inferendam idoneum est, si phlegmatici & melancholici, & qui corpus motu non exercent & spongiosæ carnis sunt, illud nimium assumant. Ubi vero motu sanguinis tam intestino, quam progressivo intensiori, copia partium sulphurearum & biliosarum in sanguine est, corpus quoque juvenile & motibus ac laboribus adsuetum: tum utique acidum non tam facile nocebit, ut potius ad refrenandum nimium calorem medicinam præbeat. Atque adeo nihil perpetuum est in medicina, quod non respectu individuorum & circumstantiarum sit discernendum.

27 Consideratis ac prævisis jam iis vitiis, quæ ex intempestivo acidorum usu in corpus nostrum redundant, nunc descendimus ad victum nimis durum, crassum, salsum, quo non modo ex leguminibus panem grossiorem, fabas, pisa, lentes, milium & quodcumque valentissimum habet alimentum, sed & omnes carnes sale conditas, & induratas & infumatas, præsertim pisces marinos, comprehendimus. Duplici vero ratione is victus peccare videtur, primo propter copiam salis, deinde propter compactam, duriorem, qua ejusmodi alimenta prædita sunt, substantiam. Equidem sal commune carnium & ciborum optimum est condimentum, quando eorum digestionem egregie adjuvat, neque minus moderato suo stimulo omnis generis excretiones promovet: attamen ubi nimia quantitate sumitur, corpori non potest non esse hostile, siquidem nullum sal sanguinis vel partium solidarum corporis nostri principia constitutiva ingreditur, sed potius omne adsumtum rursus emunctoria subire & per alvum, sudorem, urinam penitus & plane debet excerni: id quod si minus obtingit, sed remanens vitales succos & maxime lympham temperatam & dulcem collutulat; tunc & humorum vitium & fibrarum læsio consequitur. Qua de causa, qui nimium salitis vescuntur, neque ea per emunctoria aperta convenienter rejiciunt; in salsas defluxiones, rheumatismos, dolores artuum & cutis exulcerationes, pustulas, ulcera, scabiem, herpetem, lepram perquam facile incidunt.

28 Longe magis vero sal nocumentum adfert corpori nostro, quando ejus copia cum cibis duris, crassi & viscidi succi, quos supra commemoravimus, ingeritur, utpote hi, generando crassum sanguinem & serum, viscerum obstructioni multum velificantur. Nam facto impeditiore sanguinis & humorum per vasa cursu atque itinere, & obstructis excretoriis vasculis, multæ excrementitiæ sordes salino-sulphureæ impuræ in succis remanent, quibus successive & tota humorum massa inficitur, & solidorum textura læditur atque destrui-

destruitur. Et hac ratione fit origo pessimi istius, septentrionalibus maxime regionibus & maritimis locis proprii & endemii, mali scorbutici, cujus tanta est tyrannis, ut non tantum plures nationes adoriatur, sed ita corpus omnesque ejus partes destruat, ut vix una salva ac integra suo munere recte defungi possit. Fovetur autem quam maxime a victu ejusmodi duro, crasso, salino, cœlo denso & humido, præcipue si corpora motu ac exercitatione carent & insuper spongiosi fuerint habitus. Memoratu dignum est, quod in hoc malo sanguinis etiam color mutetur, ut pote qui plumbeus & viridis solet esse, si e vena dimittitur, quod teste Eugaleno *de scorbuto* certum hujus morbi, etiam plebis judicio, solet esse indicium, & quod observatur in omnibus crassiori cibo utentibus & qui cum hoc morbo diutius sunt conflictati.

29 Multum quoque ad impuritatem sanguinis & humorum augendam facit creber usus carnis suillæ, tam recentis, quam sale conditæ. Etenim caro suilla, licet sapidissima, non facile tamen sine noxa adsumitur propter glutinosam ac viscidam, qua pollet, substantiam, qua facile nostræ carni adsimilatur & nimium nutrit ac poros occludit. Nam constanter, qui humanas carnes inscienter gustarunt, referunt, quod porcinas sapopore fuisse putaverint, ut habet Fonseca *de sanitate tuenda pag.* 45. Solet quoque perspiratio, teste Sanctorio, ab esu carnis suillæ impeditior fieri & omnes, qui vel ulcus vel vulnus in parte quadam solida habent, hujus carnis noxam mox percipere possunt. Sicuti vero & caro suilla & omnis dura, crassa & salsa diæta maxime nocet iis, qui vitæ sedentariæ sunt addicti, parum bibunt, frigido aeri corpus objiciunt: ita ejusmodi diæta iis, qui ipsi adsueti sunt ventriculum habent robustum & labore corpus valide exercent atque humidum congruum debita in quantitate sumunt, minus infensa est, ut potius corpora duriora ac robustiora reddat.

30 Quia vero ex cibo valde viscido, glutinoso ac duro ejusdem naturæ, nempe firmioris, sanguis generatur, hinc non duntaxat illos, qui ex obstructione emunctoriorum & impuritate proveniunt, morbos fovet, sed & ad graves & profundas inflammationes seu stases sanguinis, præsertim peripneumonias disponit, quibus hac de causa septentrionales populi & maritima loca incolentes & qui duro hoc victu & pane grossiori gaudent, valde sunt obnoxii. Tandem etiam ad glutinosum sanguinem & qui obstructionibus & morbis ex impuritate favent, multum faciunt cibi farinacei ex farina similaginea, triticea, ovis, saccharo, butyro præparati. Ii tametsi palato grati atque accepti sint, nihilominus ad obstructiones & infarctus viscerum, & inde consequentes morbos multum contribuunt. Exstat hanc in rem egregius locus apud Simon. Pauli *in quadripartito botanico pag.*483. *in quotidiana*, inquit, *victus ratione, qui assiduo similagineo pane vescuntur, nec corpus laboribus validoque opere aliquo exercent, parum sibi consulunt, nam cum palato morem gerunt, in varios morbos incurrunt, confestim enim illis jecur & lien obstruitur, nephriticisque doloribus corripiuntur, propter similæ lentorem & dulcedinem, quibus confusaneus panis magis conducit, ob furfuris enim miscelam minus obstruit, faciliusque per alvum secedit atque hæc est una ex præcipuis causis, cur ditiores & magnates assiduis calculi & podagræ doloribus vivant obnoxii.* Ceterum memorandum hoc loco est, quod panis calidus ex furno extractus & devoratus multum detrimenti adferat, & novimus quasdam feminas exinde flatulentas ventriculi & abdominis tensiones, ut hypochondriacas & hystericas crederes, fuisse consecutas. Et Simon Pauli *l. c.* meminit feminæ, quæ vix horæ spatio post lipothymia corripiebatur, dyspnœa & tandem intra octiduum orthopnœa fuit jugulata.

31 Inter hæc quæstio non minimi momenti occurrit: num dulcia, mellita, saccharata morbosa & corpori nostro inimica sint? nostra hac de re sic fert sententia, quod sicuti sanis omnia sunt sana, sic quando ipsos dulcia non tam facile lædunt, sed per congrua evacuatoria rursus e corpore expelluntur, insontia sint. Aliter vero sese res habet cum corporibus infirmis, & quorum ventriculus ac digestio vitio laborat & primæ sic dictæ viæ viscidis ac tenacibus humoribus repletæ sunt, ut ingens ibi fermentatio & acescentia reperiatur: ubi hæc ipsa nunquam utilia, sed potius summe noxia observantur. In infantibus, quæ dulcia sunt, generationi & nutritioni vermium admodum favent, &, quod serum vitiosum reddant, vel ex eo intelligi potest, quod a nimio dulcium usu dentes facile nigredinem & cariem contrahant. Præterea experientia clarum est, quod dulcia jejuno sumpta ventriculo, appetitum destruant & vim digestionis infringant, manifesto

festo documento succum illum fermentalem & menstrualem, qui alimentorum texturam intime solvit, horum efficacia multum debilitari. Et quod ventriculi ac intestinorum tonum dulcia solvere ac relaxare soleant, ex eo cognoscitur, quod non tantum a nimio ecclegmatum & pectoralium dulcium usu sensus gravitatis in ventriculi regione enascatur, sed & alvus nimis laxa ac fluida reddatur. Quapropter experientia non minus quam ratione suffultus Celsus *Lib.* 2. *Cap.*25. *&* 26. prædulcia, mel quoque, mulsum & mustum inter ea quæ inflant, & quæ stomacho aliena sunt, refert. Deinde cum omnia dulcia facile, ut notum est, in fermentationem abeant, hinc supra modum nocere solent iis, in quorum ventriculo acris & in acorem degenerans alimentorum fermentatio viget, ut fit in hypochondriacis & qui sunt alvi adstrictoris, ubi omnia fere ingesta in liquamen acidum & corrosivum convertuntur. Quare illis dulcia nunquam convenire experientia in dies comperimus, dum acidum semper ab horum usu primis viis augetur, interdum non sine cholericæ passionis metu atque periculo. Tum dulcium etiam excessus visceribus non adeo amicus est, unde Celsus *Lib.* 4. *Cap.* 14. omnia dulcia inimica lineosis pronuntiat. Et Oribasius *Lib.* 4. *Cap.* 23. auctor est: omnia dulcia lienem & jecur obstruere & scirrhum producere. Notum enim ex anatomicis est, quod hæc duo viscera ex innumeris capillaribus vasculis sint constructa, quæ facile a sanguine & sero tenaci & viscido coarctari & obstrui possunt. Jam vero dulcia, ubi in prima regione non mutata, salva sua textura ac substantia sanguinem subeunt, propter lentorem, quo constant, non possut aliter, quin humores glutinosos & viscidos reddant. Quo magis corpora spongiosa, phlegmatica, atque motu & exercitatione vacua a dulcibus læduntur & ad viscerum infarctus, obstructiones & chronicos morbos præparantur. Postremo illud unicum adhuc est memorandum, quod in morbis pectoralibus ex abusu dulcium & eclegmatum, præsertim in phlegmaticis, ventriculi non minus, quam reliquorum viscerum tonus ita lædi possint, ut ex tussi humida & asthmate diuturno cachexia cum pedum tumore œdematoso, imo ipse hydrops possit pruduci.

32 JAM tractationis quoque ordo postulat, ut de lacticiniis nostram exponamus sententiam, quatenus nempe ad morbos generandos concurrant. Lac alimentorum esse optimum & naturæ amicissimum vel ex eo colligi poterit, quod chylus, qui proxima materia sanguinis est, lac sit & lacte omnis generis animantia juniora, etiam ipsi infantes, quam optime nutriantur, & membra teneriora non modo inde nutrimentum, sed & primum robur accipiant. Solo quoque lactis usu corpora firma ac robusta reddi & conservari posse, non nulli Helvetiæ populi id suo exemplo nos docent, qui solo lacte vescuntur. At vero cum omnium corporum sive naturarum eadem sit ratio, neque ventriculus eodem modo costitutus, lac vero facile in coagulum caseosum abire queat: hinc non omnibus etiam æque utile est. Sicuti vero lac iis, qui nimis fluidos & salsos habent humores, macilenti sunt, & vasa aperta habent, motu gaudent & febre carent, amicissimum est: ita omnibus repletis, pituitosis, & viscerum obstructioni obnoxiis, & qui ventriculi sunt imbecillioris & copiosum acidum in eo fovent, inimicissimum est. Et quoniam ex ventriculi vitio, ejusque ab acidis & corruptis humoribus infarctu, facile caput dolet, hinc rectissime HIPPOCRATES *Sect. V. aph.* 64. *Lac caput dolentibus & febricitantibus & quibus præcordia murmurant, malum pronuntiat*; quocum venit ORIBASIUS *Lib. IV. Cap. XVIII.* dum ait: *lac in iis, qui frigido sunt ventriculo, acescit, in iis vero qui calido sunt in nidorem transit, ex quo fit ut febricitantibus noceat*. Idem *Lib. III. Cap. XXV.* testatur: *lac renes calculo obnoxios lædere & jecur in dispositis obstruere*. Quare AETIUS *Lib. II. Cap.* XCII. præclare monet, quod ii, qui lacte uti velint, latas debeant habere venas & apertos viscerum meatus. Nocet vero lactis usus maxime iis, qui calculo tam renum, quam vesicæ laborant, quia caseosa, quam lac continet, materia ad calculi concretionem non parum contribuere videtur, & quod de lacte dictum est, id quoque intelligi debet de usu ovorum, quæ omnino sanis & robustis, & qui integrum habent ventriculum, optimum nutrimentum, si sorbilia fuerint, præbent: nocent vero quam maxime corporibus repletis & ubi ventriculus scatet corruptis, viscidis & acidis humoribus, ubi facile in corruptionem & coagulum abeunt, quare febricitantibus & hypochondriacis eorum usum nunquam non malo & detrimento est. Et quemadmodum, secundum HIPPOCRATEM, *corpora impura, quo magis nutriveris eo magis læseris*: ita

ita etiam ventriculum, quo magis nutriveris, eo magis læseris.

33 A cibis veniendum ad potum est, isque vel aqua vel cerevisia vel vinum est. Sicut vero & corpora ratione temperamenti, ratione climatis & cœli, quo vivunt, ratione ætatis & dispositionis ad morbos mirum differunt, ita etiam is vel ille potus magis vel minus ipsis conveniens est & corpus mutat in pejus vel deterius. Multum tamen hic facere consuetudinem negari nullo modo potest, utpote quæ, si subita ab uno potu ad alterum fit mutatio, corpori raro solet esse proficua; ceterum aqua est convenientissimus omnium animantium potus; cavendum vero, ne dura, tophacea ac gravis in usum trahatur, siquidem hæc calculorum generationi & viscerum obstructioni multum lenocinatur, eo quod difficilius progrediatur & facile in angustis meatibus stagnet. Observatum sæpius fuit, quod potus aquæ duræ & asperæ & animantibus & hominibus perniciàlis fuerit, de qua militiæ dediti luculentum edere possunt testimonium. Sunt vero maximæ duræ aquæ infestæ visceribus inque primis lienoso & vasculoso visceri, in cujus minimis vasculis, ubi hæret & stagnat, quam facile totum viscus in ingentem tumorem attollit. Scrophulas maximæ molis a duris & asperis aquis increscere in certis montium tractibus, ubi tales fontes scaturiunt, constans est adsertio. Maxime vero omnium cavendum est a stagnantibus, paludosis, putridis aquis, quæ non modo exhalatione prava & maligna aerem inquinant, verum etiam gignendis putridis morbis ac febribus aptissimæ sunt.

34 Ex genere vinorum alia sunt vel dulcia vel acida vel valde spirituosa. Ubi animadvertendum est, quod omnia dulcia plethoram augeant & parciori manu, ubi sanguis est exsuperans, danda sint; spirituosa vero, dum nimium sanguinem & humores commovent, calorem accendunt & bilem acrem copiosam ingenerant, progignendis hæmorrhagiis, febribus ardentibus, biliosis, spasmis, doloribus, præsertim arthriticis, item convulsionibus idonea sunt. Quæ vero subtile acidum tartareum fovent, ut Rhenana aliaque, morbis ex acido & viscido incrementum dant, unde calculi, podagræ, hysterici & hypochondriaci mali generationem promovent, præsertim si jam fuerit ad hos morbos ingens in corpore dispositio, alias si corpora sunt sana & fluxilia, tum bene transeunt emunctoria, nec facile, nisi excessiva quantitate, nocent, ut potius chronicas, quæ ab infarctu viscerum fiunt, passiones, eorum usus egregie avertat. Quæ vero sulphure vaporoso scatent vina, nervos debilitant, & ad omnes capitis morbos torporem, somnolentiam, cephalalgiam, hemicraniam, paralysin, epilepsiam viam præparant.

35 De cerevisiis id tenendum est, quod quæ nimio lupulo infectæ sunt, caput feriant, dulces vero & non fermentatæ tonum relaxando flatibus torminibusque intestina distendant. Nimium vero alimentosæ plethoram adferunt, excretiones minuunt & viscerum ac præsertim pulmonum infarctibus favent. At quæ valde sunt spirituosæ, iis qui ad spasmos, dolores & febres sunt proclives, minus conveniunt.

36 ILLUD vero in genere adhuc circa potum monendum est, quod eo frigido nihil ad morbos, eosque celeriter procurandos, sit præsentius, cumprimis si corpus sudore diffluat & forti motu incaluerit, nihil enim tam cito abit in sanguinem calidum, quam frigidum humidum, nihil etiam tam subito vascula viscerum obstruere & sanguinem ac serum in motu & circulo sistere idoneum est, quam frigidus. Et hinc verissime scribit CELSUS *Lib. I. pag. 28. illud nosse oportet, quod ex labore sudanti frigida potio sit perniciosissima, atque etiam, cum sudor se remisit, itinere fatigatio inutilis est.* Ex potu itaque frigido liberalius in corpus calidum admisso, repente ventriculi ac intestinorum funestæ inflammationes & sphacelationes consequuntur, quæ vel cito vel lentiori gradu, nisi mature medicina succurramus, hominem internecioni dant. Historias eorum, qui aquæ potu perierunt, legere possumus apud MARCELLUM DONATUM *Hist. mirab. Lib. IV. Cap. VI.* Et certe nihil frequentius in praxi occurrit, quam quod, si primam morbi originem paulo accuratiori cura inquiramus, gravissimæ chronicæ passiones, hecticæ, phthises, cachexiæ, spasticæ & flatulentæ intestinorum afflictiones, in feminis æque ac in viris, item atrophiæ ex potu frigido celeriter hausto prognatæ fuerunt. Quam maxime vero aquæ frigidæ potus femellis est noxius circa mensium negotium, quibus sistendis nihil est aptius, ut perite JOH. LANGIUS *Lib. II. Ep. 51.* monet.

37 UTI vero corpori calefacto nunquam expedit frigidum potum copia ingerere: sic etiam illud noxium atque perniciale est in

in

in febribus, aut intermittentibus aut continuis, id fiat. Evenit hac ratione sæpissime, ut adsumto copiose potu frigido in intermittentibus hydropes, abscessus & pedum œdematosi tumores inde fiant. In febribus continuis periculum est, ne singultum, vel etiam ventriculi inflammationem aut sphacelationem producat. In quodam Comite, febre continua laborante, teste *Foresto Lib. I. Cap. XV.* copiosus aquæ frigidæ potus graves pectoris convulsiones induxit. Nocet vero frigidus potus porro maximopere senibus & omnibus imbecillis & tenuibus, item crassis & valde obeosis corporibus, feminis, puerperis, gravidis, infantibus & qui doloribus ex calculo, colica & podagra laborant, quos affectus semper exacerbat.

38 ULTIMO loco de abusu spiritus vini & liquorum spirituosorum, qui aquæ vitæ nominantur, quædam dicenda sunt. Quamvis etiam hic consuetudo sit altera natura ac spirituosi potus adsuetis non adeo nocere soleant, sicut in Poloniæ & Russiæ incolis cernis, nihilominus experientiæ, optimæ veritatis magistræ, testimonio, nihil ex nocentibus potibus tantum detrimenti corporibus humanis adfricat, quantum a liberaliori liquorum spirituosorum abusu expectandum est. Quid enim naturæ ac fluiditati chyli & sanguinis ipso spiritu vini est inimicius? eo quod promte ipsis coagulum inducat atque adeo & chyli & sanguinis elaborationem impediat. Et quando tenacem ac viscidum producit sanguinem, dum humidum absumunt & ejus solidas partes coagulat, quid ad obstructiones & meatus viscerum occlusos adeoque ad cachexiam, ac phthisin, hydropem, hecticam, atram bilem generandam aptius sit, non invenio? Nocet quoque in omnibus viscerum & capitis morbis & disponit ad epilepsiam, cephalalgias, convulsiones, tremores. Hoechstedterus *Dec. X. cap. 6.* scribit: *quidam de aqua vitæ Matthioli copiosius bibit & is paralyticus factus est; alter, simili vitio laborans, apoplecticus, tertius, qui cacochymicus fuit ac podagricus, totius corporis pruritum sentiebat ac lassitudinem, cui icterus, dyspnœa ac tandem mors supervenit.* Quando corpora aperiuntur, quæ continuo spiritu vini usa fuerunt, neglectis carne aliisque eduliis, tunc ventriculus, intestina, omniaque interiora contracta & rugosa inveniuntur, hepar induratum, pancreas aridum, corpus exsuccum & bilis concreta visitur.

39 Postremo ex causis non naturalibus & quæ ad vivendi rationem spectant, maximum momentum in creandis morbis motus & quies, somnus & vigiliæ adferunt. Et sicuti motus atque exercitatio corporis, circulum ac impulsum sanguinis egregie promovet & excretiones, præsertim perspirationem conciliat, ita nimia quies & vita sedentaria ad plethoram, morbos chronicos viscerumque obstructiones viam parat amplissimam. Nimiæ vero vigiliæ corpus viribus exhauriunt & capiti maxime nocent. Ex quibus omnibus facile intelligitur, quod varium vitæ genus, quo homines utuntur, multum ad morbos producendos contribuat. Qui vitam sedentariam agunt, ut professores, studiosi, monachi, itemque sartores, sutores, textores, nec non, qui in aere valde humido & vaporibus repleto degunt, ut fullones, olearii, balneatores, piscatores, zythopeptæ, lotrices, ob fibrarum tonum relaxatum, circulum sanguinis tardiorem, transpirationis defectum & seri impuri accumulationem, ad scabiem, scorbutum, capitis dolores, morbosque putridos, vermes, hæmorrhoidum fluxum præparata habent corpora. Qui vero se fortiter motu exercent, ut cantores, cursores, agricolæ, athletæ, bajuli ad inflammationes, phthisin, hæmoptysin, hæmorrhagias & asthmata sunt proclives. Quicunque aere fruuntur metallicis vaporibus repleto, ut vitriarii, inauratores, specularii, pictores, figuli, stannarii, lapicidæ, fabri murarii, gypsarii, ob spasmodicam constrictionem nervosarum partium facile in asthma & colicam convulsivam, tabem, contracturam, paralysin incidunt. Milites ob multas aeris injurias & mutationes tempestatum, quibus expositi sunt, virium prostrationem patiuntur, cutisque tonum adeoque transpirationis negotium plane interrumpunt, unde morbis epidemicis, febribus castrensibus, dysenteriis, & iis qui ex transpiratione prohibita & corruptione humorum proficiscuntur, sunt obvii. Mulieres sedentariæ vitæ addictæ, adfectus circa mesenterium spasmodicos persentiunt, eruditi ob nimium laborem & meditationem caput debilitant, hinc si morbos patiuntur, caput inprimis adfligitur.

40 Ex iis omnibus, quæ hactenus adduximus, clarissime apparere arbitror non modo aerem, sed & alimenta sanum corporis nostri statum mutandi & morbos varii generis inferendi potentia esse instructa. Quo magis intelligitur, quam necessaria sit rerum

rum naturalium accuratior disciplina cuivis, qui solide in artis operibus se exercere velit. Is enim maximam adhibere debet curam, ut secundum dictum Hippocratis ejus loci, ubi medicinam facit, situm, aeris, aquarum indolem atque naturam & victus ac vivendi rationem probe perscrutetur; siquidem hac ratione non modo cognoscet, ad quos peculiares morbos certæ regiones inclinent, sed & medendi rationem certe multis locis peculiarem, nec non fundamentum corpora a morbis præservandi inde trahet ac desumet quam felicissime. Apparet quoque ex hisce, quam male hi doctores sacris medicinæ initiandis sibi consulant, qui solidam rerum naturalium scientiam nullius usus ac fructus esse in medicina, sine ulla ratione adseverant.

DISSERTATIO III.

DE

VINI HUNGARICI EXCELLENTE NATURA, VIRTUTE ET USU.

§. I.

QUum excellentem Hungarici inque primis Tockaviensis vini naturam, virtutem & usum exponere constituerim, plures fore arbitror, qui rem ab officio medici plane alienam me suscepisse existiment. Nam perversa illa opinio plurimorum mentibus inhæret & præsertim vulgi animum irrepsit, a medico non nisi medicamenta, eorumque formulas & varias compositiones pharmaceuticas expectandas esse; vina vero & id genus alia inter alimenta magis esse referenda, quorum usus ad medicum non adeo singulariter pertineat. Verum enim vero quum medicus, qui valetudini & tuendæ & instaurandæ præesse vult, omnia ea ex rerum natura, quæ ullo modo prodesse vel etiam nocere possint, scopo suo accommodare debeat; ex ipsius re omnino esse videtur, ut non tantum ex pharmacia, sed etiam ex alimentorum genere & diætetico fonte ea meditationi & perquisitioni paulo subtiliori subjiciat, quæ maguam vim & efficaciam tam in avertendis, quam sanandis morbis atque in integritate corporis conservanda possident, in quibus vinorum genera propter egregiam, quæ iis inest, virtutem & mirabilem operationem primum omnino ac principem locum obtinere, non est, quod amplius dubitemus. Atque ego quidem in hac sum sententia, medicum, qui aliquid solidi & laude digni in medendo præstare velit, longe tutius & consultius agere, si laborantibus auxilium ferat alimentis & præsidiis diæteticis, quam si ea ipsa ex medicamentis validioribus, magis activis & naturæ corporis humani non adeo amicis adhibeat. Nam si antiquissimorum & qui methodicæ imprimis sectæ addicti fuerunt, medicorum monumenta consulimus, hos ipsos suas curationes ex diæta petitis remediis maximam partem instruxisse deprehendimus. Nam inedia, abstinentia, motu, & exercitatione corporis, quiete, frictionibus, balneis, mutatione cœli & aeris, convenienti victu, aquarum & vini potu contra graves etiam & chronicas passiones non sine insigni successu pugnabant, rariusque medicamentis & rarissime validioribus utebantur. Qua in re optimos hos artis magistros ac professores nos hodieque sequi & imitari debere persuasissimus sum. Qua de causa nobilem hanc materiam de vini Hungarici natura, virtute & usu evolvere & explanare in præsenti constitui; ea inprimis ductus ratione, quum ejus usum ubique jam invalescere magnique æstimari videam.

2 Prius vero, quam excellentes vini Hungarici in corpore sano conservando & minus firmo restituendo virtutes ante oculos ponam, historiam physicam de hujus vini solo natali, cultu & præparatione hoc loco prætexere commodum mihi videtur. Amplissimam Hungariæ regionem in inferiorem & superiorem dividi, cuivis vel leviter rerum geographicarum gnaro non poterit esse ignotum. Utraque vinorum nobilium, imo optimorum feracissima est, quæ tamen, quum inter se non parum ratione indolis ac virtutis differant, singula breviter strictimque considerare oportet. Quod attinet itaque ad Hungariæ inferioris districtus, ubi vites coluntur & vina proveniunt, maxime Sopronienſis recensendus venit, qui vinorum est feracissimus, inter quæ tamen palma maxime tribuenda est iis, quæ in lacu Neosidlensi progignuntur, omnium sane delicatissima. Nam soli hujus ingenium producendo optimæ notæ vino quam maxime accommodatum est. Siquidem hic locus multis montibus

tibus ſtipatur ſaxoſis, arenoſis, copioſa ſulphurea terra impraegnatis, e quorum etiam radicibus minerales aquae ſubinde ſcaturiunt. Creſcit ibi generoſiſſimum vinum Goldbergenſe. Minori in pretio habentur vina eorum montium, qui ſolem occidentem reſpiciunt atque arborum multitudine veſtiuntur. Et tales quidem ſunt, qui in terris Wohndorf vicinis exſtant, quorum vina Goldbergenſibus multum ſunt inferiora, quoniam haec terra non tam foecunda eſt, limoque inerti ſcatet. Neque pagus circa Gros-&Klein Hoflingen praetermittendus eſt: hinc eſt, quod incolae iis loco ordinarii potus utantur. Nam in genere hoc loco ſciendum eſt, pleroſque Hungariae incolas minus frequenter vina generoſa & optima ad quotidianum uſum transferre, quum perpauci calidiſſima aeſtate & qui corpus multo labore exercent, ſine ſanitatis offenſione ea ferre poſſint, praeſertim tanta in copia, quanta ad ſitim levandam requiritur. Si vero utuntur generoſis admiſcendo aquam, iis tale inducunt temperamentum, quod ſuae quiſque valetudini proficuum arbitratur. Quem morem etiam coli videmus a reliquis gentibus, quas natura fautrix vinis valde generoſis inſtruxit. Nam & Hiſpani, Itali & Galli rarius illud merum hauriunt, ſed pro potu ordinario aqua admixta diluunt atque adtemperant.

3 Ex inferioris Hungariae vinis commemoratione digna ſunt ea, quae trans Danubium in tractu Poſonienſi progignuntur, quorum nobiliſſimum habetur illud, quod in vicinia St. Georgii civitatis ex terra ibi valde lapidoſa editur, & duplex eſt; alterum ex uvis ſelectioribus & maturioribus expreſſum, ſaporis delicatiſſimi, vocatur Auſbruch, & caro admodum venditur pretio; quum illud, quod ex uvis non ſelectus vulgari modo praeparatur, vilius habeatur. Poſtea vina, quae natales ſuos ad terram Ruſtenſem & vicos Beſingen, Modern, Razenberg referunt, optimae notae ſunt, & ob ſalubrem uſum & praeſtantem vim ab incolis pariter ac exteris magni aeſtimantur. Vina Poſonienſia, & maxime id, quod vocatur Roſter, peculiarem in eo habent proprietatem, quod minus commode aeris liberiorem ac diururniorem acceſſum ferre poſſint: mox enim inde colorem, qui ex auro in brunum tranſit, nec non ſaporem ſuum mutant.

4 Accedimus jam ad generoſiſſima illa ſuperioris Hungariae vina, quae creſcunt in iis locis, quae appellantur civitates ſubmontanae, in comitatu Zemplenienſi ſitae, qua um nomina ſunt Mad, Tolezua, Benye, Talrya, Schadan, Kereſtur, Tarzal, Serenſch, & Tockay. Vina omnia, quae ibi creſcunt, ſubmontana κατ' ἐξοχὴν Tockavienſia appellantur, quoniam in eo praejudicio mercatores verſantur, ut a popularibus fide digniſſimis accepi, vinum, quod circa Tockay provenit, reliquis ſubmontanis eſſe praeferendum, quum tamen omnia fere ſint aequalia, utut non negandum ſit, quod ſpectans ad meridiem certa pars hujus promontorii, ex 600. paſſibus conſtans, excellentiſſimi vini genetrix ſit. Deinde celebris eſt ille diſtrictus vinearum in territorio civitatis ſubmontanae Tarzal, qui ſe extendit in latitudine ad 3000. paſſus, in longitudinem vero circiter 9000. paſſus patet. Haec duo loca ſibi vicina vocantur ber Buderberg, & quamvis haec vina, in Bucterberg Tarzalienſi & Tockavienſi nata, habeantur praeſtantiſſima, non tamen hujus vini adeo parva quantitas eſt, ut ſecundum vulgarem & uſu receptam opinionem Auguſtiſſimi Imperatoris menſae tantum inſerviat, quum rex praeter unam vineam non poſſideat, caeteram autem vinearum partem comites, nobiles, harum civitatum incolae, imo ruſtici in poſſeſſione habent. Praeter haec loca ſunt multae aliae civitates hiſce vicinae, in quibus vinum etiam valde potens ac generoſum, optimi ſaporis & egregiae ſalubritatis creſcit, utut Tockavienſi & ſubmontano paulo inferius, cujus naturae eſt, quod in vinetis Zackmarienſibus producitur. Nec inglorium eſt Miſckotz dictum. Tockavienſium praeſtantiam aemulari etiam videntur Tarnavienſia, & quae circa Grosvvardein ſatis benigno ſolo educantur.

5 Propoſitis ſic vinorum inferioris & ſuperioris Hungariae optimorum natalibus, ſequitur jam, ut de uvis earumque indole, quae ſuaviſſimum hoc nectar proferunt, quaedam inſeramus. Has fere omnes ſatis commode duas in claſſes diſpeſci poſſe exiſtimo, quae quidem differentia maxime in Sopronienſibus & Poſonienſibus animadvertitur, quarum una uvas valde nobiles comprehendit. Inter illas eminent, quarum ſuccus ſaporis dulcedine delicatiori palato mirifice blanditur, & quas incolae vocare ſolent Augſter-Muſcateller Mener, und Gengbutten-Grauben. Ad ignobiliores referendae ſunt uvae albae & coeruleae, quarum ſuccus non tanta dulcedine gaudet, ſed ſub aeſtate non adeo

fer-

fervida austeri quippiam in lingua relinquit. Præstantissimæ sunt illæ uvarum species, quæ Augster vocantur, & mutuantur nomen suum partim ab insigni magnitudine baccarum, quæ sæpius pollicem adæquat, partim etiam a tempore maturationis, quod plerumque in principium mensis Augusti incidit. Nulla enim regio inferioris Hungariæ uvas tam cito & expedite maturat, quam terra Soproniensis, maxime ea, quæ lacum Neosidlensem ambit. Hinc etiam Senatus Soproniensis harum uvarum primitias quotannis primo die Augusti Romano Imperatori offerre solet. Incolæ has uvas semipassas dicunt Mandele; iisque utuntur loco passularum majorum, quarum saporem mira similitudine exprimunt. Cæterum de hisce uvis illud notari meretur, quod quædam ex illis baccas obtineant paulo minores, & quæ vix seminis cannabini magnitudinem superant. Sed tamen earum parvitas generositati nihil detrahit, nam si ad maturitatem perveniunt, saporis suavitate non cedunt majoribus. Ad nobiles uvas, præstantioris vini genetrices, pertinent etiam Moschatellinæ, quæ nomen suum debent succo, quem alunt, delicatissimo, qui & sapore & odore nucem muschatam æmulatur. Magnitudinem præ se ferunt cocculorum orientalium & colore leviter rufescente tinctæ sunt. Quod ex iis paratur vinum, germanice Muscateller-Mein vocari solet. Ad has proxime accedunt eæ, quas dicunt Mener, vel Mepran-Meintrauben, quoniam succi, quem intus fovent, sapor & odor herbæ majoranæ valde similis videtur. Velantur baccæ tenui, tenaci tamen tunica, cui puncta nigricantis coloris intersperfa sunt. Vinum præbent spiritu & oleo plenum palatoque gratissimum. Sequuntur tandem uvæ, quas vocant Gensbutten-Trauben, quarum baccæ crassa & viridescente teguntur membrana, & formam habent papillis caprinis similem. Succo abundant copioso, qui maxime dulciariorum usui inservit.

6 Quod vero attinet uvas vilioris notæ, harum in numero sunt albæ & pallidæ, quibus a tunica, qua vestiuntur, pellucida & alba nomen obtigit. Succum fovent copiosum, subdulcem, virtute tamen debiliorem. Huic generi viliori etiam adscribendæ sunt rubræ seu cœruleæ, quarum proventus maxime in terra Soproniensi & Bubensi exuberat. Nomen gerunt ab exteriori rubra seu cœrulea pellicula, unde vocantur die blaven oder rothen Mein-Trauben. Succus earum paulo adstringens est & acidiusculus.

7 Recensitis jam variis uvarum, quas Hungaria superior & inferior alit, speciebus, proximum est, ut quomodo varia ex iis præparentur vini & musti species, paulo clarius exponamus, præsertim, quum perpaucis hic conficiendi modus notus sit, quem a fide dignissimis popularibus accepimus. Primum & delicatissimum præparant ex uvis, quas vocant Augster-Trauben, quod ab incolis vocatur essenz. Colligunt sigillatim uvas, ultra consuetum maturationis gradum excoctas & semipassas, quas etiam interdum, si solis calore non satis siccatæ fuerint, mitissimo furni calori committunt, ut magis flaccescant, easque a racemis revulsas torculari subjiciunt, cujus forti pressione succus elicitur, nectaris suavissimi æmulus, qui exacto despumationis tempore vinum præbet generosissimum, oleosum, quod diu dulce manet & spatio unius anni demum defecatur, caroque venditur pretio & magnatum mensæ inservit, quod mercatores pro aliis vinis perficiendis emunt. Secundum genus dicitur Ausbruch, quod paratur ex uvis nobilioribus invicem collectis, ex quibus, separatis racemis, torculari identidem exprimitur succus dulcissimus, cui post aliquot dies fervefacto adjiciunt uvas semipassas, ita fervente musto dulcedo uvarum passarum extrahitur; vinum fit dulcissimum, oleosum, saporis gratissimi, cujus dulcedo valde diu immutata durat. Tertium genus est, quod conficitur ex puro musto nobilium uvarum, quod fermentatum dat vinum valde spirituosum, minus dulce, limpidum. Sequitur postea quartum genus, quod ex diversis uvarum speciebus, nobilibus & ignobilibus, parant, & sic mustum copiosum acquirunt, quod peracta fermentatione vinum præbet mediocre, quod nec nimis aquosum, neque etiam nimis generosum aut dulce est, præstantia tamen vino Rhenano palmam dubiam reddit. Ex vilioribus pallidis parant mustum, quod fermentatum cedit in vinum cibarium, quo maxime incolæ utuntur, quoniam liberalius haustum non adeo facile ebrietatem inducit. Ex rubris seorsim etiam parant vinum, dum succus ex contusis uvis exprimitur, qui rubris pelliculis per aliquot dies stat superfusus. Ex musto fit vinum rubrum, saporis quodammodo adstringentis. Hæc omnia vina quo diutius servantur, eo præstantiora fiunt & fortiora, & odore quo-

dam naturali & proprio prædita sunt.

8 Vera sic & speciali vini Hungarici historia descripta, liceat nobis jam in peculiares vites, proprietates ac virtutes eorum inquirere, quibus ab aliis vinorum generibus distinguuntur, eorumque, quæ in supra memorata historia continentur notabilia, genuinas rationes invenire ac reddere. Primo vero omnium essentiales hujus vini charactères & notæ enumerari merentur, quæ sunt primo, quod hæc vina præ omnibus aliis valde sint spirituosa; secundo, quod quædam, præsertim generosiora, ut fere sunt die Essentz und der Augbruch, diutius servent suam dulcedinem, alia vero non ita: tertio, quod peculiari aromatico odore & sapore prædita sint: quarto, quod vim habeant diaphoreticam, roborantem, & liberalius etiam hausta nullum dolorem in capite vel languorem in artubus relinquant, sed potius totam corporis naturam roborent: quinto, quod generosiora non vappam contrahant, atque in vitris clausis optime per multos annos conserventur.

9 Primum itaque dispiciendum venit, unde tanta vini Hungarici, præsertim quod in superiori tractu crescit, excellentia dependeat, ut plurimorum, Italici etiam, Hispanici & Gallici vincat præstantiam: quod vero in inferiori Hungaria provenit, Germanicis omnibus palmam reddat dubiam. Cujus rei causam altius investigare, non adeo difficile vel operosum erit, si considerate ac diligenter nobiscum reputemus, Hungariam regionem esse ita a natura comparatam, ut omnibus iis præsidiis instructa sit, quæ ad generosi ac potentis vini essentiam unice requiruntur. Sita est fertilissima hæc regio in illo orbis terrarum spatio, quod gradu elevationis poli quadragesimo & quinquagesimo describitur, imo posita est in ejus medio, quod tabulas geographicas vel leviter inspicienti in oculos incurrit. Jam vero perpetuæ observationis res est, certoq; experientiæ suffragio compertum habemus, has regiones, quæ intra quadragesimum & quinquagesimum gradum elevationem poli habent, vinis nobilissimis progignendis maxime esse idoneas. Nam si universam Europam per omnem ambitum usque ad ejus fines perlustramus, oculorum sane judicio constat, hanc lætissimam cœli regionem sibi subjectam habere Portugalliam, Hispaniam, Galliam, Italiam, magnamque partem Germaniæ, Austriam, Styriam, Carinthiam & fere totum tractum Rhenanum, Hungariam, Transylvaniam & eximiam partem Græciæ, quas terras, continuo & cohærente tractu exporrectas, vina omnium præstantissima proferre animadvertimus. Cujus rei ratio non obstrusa videtur; nam sub hac poli elevatione sitæ terræ fœcunditate fere omnes superant, propter maximam temperiem, qua gaudent, quæ omni propagationi, fœcunditati & augmento eorum, quæ e terra nascuntur, est accommodatissima. Hæc vero consistit in abundantia subtilioris humiditatis & efficacia caloris solaris: illa ad nutritionem & augmentum, hæc vero ad crescentium rerum perfectionem, coctionem & maturitatem confert. Est enim hisce in regionibus efficacior solis operatio, quam in reliquis, quarum situs in septentrionem declinat, quæ parcissimo solis calore foventur.

10 Ea nimirum in varianda vinorum indole solis vis est & efficacia, ut in reliquis causis quæ ad nobilitandam & exaltandam eorum virtutem conspirant, primum ac principem locum tueatur: Quemadmodum enim ejus calor universale quasi naturæ instrumentum est, quo in augmentandis & perficiendis vegetabilibus utitur, quo fecunda reddit animantia, eorumque vitam custodit: ita maxime ejus calor paulo penetrantior in excoquendo & dulcificando uvarum acido succo fere omne fert punctum. Sol enim paulo altior & perpendiculariter positus aeris & ætheris fluidum in vorticosum & celerrimum motum abripit, & nobilissimum nutricium succum ita attenuat atque expandit, ut tenuissima radicum ora subire possit. Deinde eundem, ostiis radicum susceptum, per angustias filamentorum & tubulorum, quibus, vitium compages contexta est, vi propellit mirifica, ejusque progressum ad diffusas racemorum propagines insigniter adjuvat. Denique etiam succum intra uvarum folliculos collectum amplius resolvit, torquet, attenuat, pleniusque elaborat ac perficit, ut tandem sublata cruditate plane dulcescat. Quo fortior itaque solis est in succum vitium nutritioni destinatum operatio, eo perfectiorem eum fieri nullum est dubium. Patet ex hisce facile ratio, quare in regionibus septentrioni valde vicinis, uvæ non facile dulces fiant & maturescant, nec vinum generosum ibi possit produci, & cur sub æstate frigidiuscula vina debilia, acida & languida, sub æstate autem calidiori generosa & spirituosa evadant.

11 Neque vero solus calor solis, licet sit

fer-

ferventissimus , progignendis optimis vinis aptus est. Adspiciamus jam tantummodo eas regiones, quæ intra trigesimum quintum & decimum quintum elevationis poli gradum sitæ sunt , in quibus Barbariam , Lybiam Indiamque hoc loco nominasse juvat, quibus intensior solis æstus graviter incumbit . Nihilominus ibi admodum rarus vini est proventus, aut si quæ proveniunt , non tanta excellunt virtute, quantam ea obtinent, quæ sub temperatiori cœli ingenio nascuntur, cui Hungariam aliasque regiones subjectas esse commemoravimus. Neque deficit ratio: nam calidissimis hisce in regionibus rarius cadunt pluviæ , & si cadunt , per multos menses continuant , gravesque fiunt inundationes, quibus irrigatæ terræ quandam fœcunditatem concipiunt . Jam vero inter omnes constat, potissimum esse pluviales aquas , quæ vegetantibus maxime etiam vitibus , genuinum pabulum & nutrimentum præbeant; si itaque eæ deficiunt & vites convenienti nutrimento defraudantur , hæ solis vehementiori calore quasi torrefiunt ; si vero pluviæ adsunt continuæ , deficit æstuans solis calor , neque etiam nimia humiditas fœcundationi & perfectioni vegetabilium idonea est , sed potius humiditatis & caloris temperamentum ad eam requiritur . Quapropter in lucis temperatæ zonæ subjectis, ubi temperies caloris & humiditatis non deficit , omnes plantæ, vegetabilia & vites optimos ferunt fructus. Quare etiam non mirum est , Hungariam fere omnes regiones fæcunditate superare & optimæ notæ proferre vinum. Regio quidem hæc torquetur sæpius certis temporibus, imprimis interdiu, incredibili calore, qui incolis multam creat molestiam . At diem calidissimum nox sequitur paulo frigidior , qua sub forma roris aqua in forma vaporum in atmosphæra contenta & solari calore valde attenuata descendit, qui totam terram mira fœcunditate imbuit, atque in vitium sanguinem & succum convertitur.

12 Neque vero solus est cœli calidioris favor solisque benignitas, cui adscribi debeat vini Hungarici excellentia , sed etiam in ejus societatem venit ipsius soli natalis indoles & conditio . Nimirum ad generosioris vini efformationem non sufficit blandum cœli ingenium , nisi conspiret conveniens terræ temperamentum, & quo ingens vinorum differentia proficiscitur . Quemadmodum enim frumentorum semina, licet etiam vegetissimum solis calorem experiantur , lætam in messem ægre efflorescunt, nisi opportuno solo excipiantur : ita etiam ad efficiendam vini præstantiam ac nobilitatem parum valet convenientissima cœli inclinatio , nisi a favorabili terræ genio secundetur . Quando autem vividior solis operatio solique opportunitas conveniunt, admirabilem sane in amplificandis vini dotibus exserunt efficaciam. Ante omnia igitur illud animadversione dignum est , quod nobilissima Hungariæ vina quæ maxima in celebritate sunt, & reliquarum virtutem longissime exsuperant, nascantur in summis montium jugis, solem orientem vel meridianum respicientibus , inque fluviorum confinio positis , quorum etiam terra admodum arenosa & copioso sulphure imprægnata est. Hæc autem locorum positura, hæc soli indoles ita omnino comparata est, ut generosissimo vino perficiendo quam maxime inserviat. Primo enim scire oportet, montes altissimos, quorum facies in orientalem vel meridionalem plagam directa est, vini feraciores esse aliis locis humilioribus vel etiam montosis, quorum situs ad solem occidentem propius accedit. In illis aer spirat purissimus, nullisque peregrinis effluviis contaminatus , illi ab omni ventorum septentrionalium injuria immunes sunt, dumque præruptis jugis vividiores solis radios excipiunt & versus se invicem reflectunt, calorem augent, conceptumque diutius retinent. Aer autem purus, vegetus & solis calore extenuatus succo nutritio uvarum se intime miscet atque insinuat, ipsique subtilitatem & quandam spirituascentiam conciliat, vinaque maxime salubria reddit , ut promtius minimos etiam corporis humani tubulos tam secretorios, quam excretorios transeant. Subtile & æthereum hoc principium vinis admixtum efficit in partibus nostri corporis solidis quoddam robur ac vigorem , ut sanguinis & humorum circuitus facilitetur. Nam tenuissimum & æthereum hoc elementum quo majori in copia liquidis & potulentis inest, eo majori salubritate ea aliis præstant, quod ipsis etiam in aquis animadvertimus fontanis, maxime vero mineralibus, acidulis, thermis, quæ efficaciam suam in medendo & a salibus & maximam partem a principio aereo-æthereo, quod accedente vel levi calore vel motu bullarum copiosissimarum auctor est, quæ vitri parietibus adhærent & foras erumpunt. Quo spirituoso principio si privatæ fuerint, longe inferiores evadunt, & saluberrima earum virtus multum elanguescit.

ſcit. Præterea & aer purus ac defœcatus & ſolis æſtus efficacior in cauſa eſt, quare omnia ea, quæ in editioribus & montoſis locis ſuccreſcunt ac germinant, & teneriori habitu & nobiliori virtute ſplendeant, quam quibus ſolum natale humilius valdeque depreſſum & planum obtigit. Plantas in montibus & altioribus locis creſcere ſaluberrimas, roborante & aperiente virtute præditas, artis medicæ periti optime norunt. Frumenta, quæ ibi naſcuntur, tenuiori cortice eſſe donata, ac meliorem & copioſiorem farinam dare, fœnum quoque & gramina ad nutrienda jumenta & nobilius lac præbendum eſſe aptiſſima, in re œconomica verſatis perquam notum eſt.

13 Ego vero hoc loco & occaſione egregium illud argumentum, quod videlicet ad præſtantiora vina generanda loca montoſa & declivia, & ubi in eorum radicibus flumina feruntur, ſint aptiſſima, paulo explanatius evolvendum eſſe arbitror. Nam ſi loca natalia eorum vinorum, quibus naturæ benignitas Germaniam noſtram fortunavit, conſideramus, obſervare licet, nobiliſſima vina in tractibus montanis, maxime ſoli orienti vel meridiano oppoſitis, circa flumina, quæ infra tranſeunt, prognaſci, & aliis etiam propter nobiliſſimam virtutem vulgo proferri. Ecquis enim neſcit, in Franconia Wirtzburgenſe, Weitheimenſe, Klingenbergenſe, quæ omnia in montibus Mœno vicinis proveniunt, cæteris eſſe ſuperiora? Quorſum etiam ſpectant vinum Nierenſteinenſe, Hochheimenſe, Muchelbachenſe, Cocheimenſe, quæ non procul a Mæni fluvio producuntur. In montibus circa fluvium Rheni poſitis prodeunt Bacheracenſe, Rudelsheimenſe, Laubenheimenſe, Johannesbergenſe & hujus generis plura. Circa fluvium Moſæ quæ creſcunt, ex his celebrantur Duſemundenſe, Selleri; circa fluvium Kocher proveniunt etiam nobiliſſima Neccarina; in montibus, quos transfluit fluvius Albis, optima vina, quæ ſuppeditat Bohœmia & Miſnia, proferuntur. Eodem modo res habet cum vinis Auſtriæ, quorum præſtantiora in locis montanis circa Danubium exſtant. Patet hinc etiam ratio, quare vinorum circa lacum Neoſidlenſem optimorum ſit proventus, & loca illa ſuperioris Hungariæ ſubmontana, ubi generoſiſſimum & Tockavienſe vinum abundat, ſuperius enumerata, in confinio fluviorum præſertim Teyſſe poſita ſint.

14 Sequitur jam, ut hujus ſalubritatis & excellentiæ vinorum, quæ in montibus fluviis vicinis producuntur, cauſas, & quare in locis planis & humilioribus non tanta bonitate gaudeant, inquiramus. Nos in ea ſumus ſententia, præſtantiam & ſalubritatem vinorum præter ſolis efficaciam etiam nutrimento vitium teneriori & ſubtiliori deberi. Quum vero omne plantarum alimentum ex aqueis & tenuioribus ſulphureis pinguibus partibus ſit compoſitum, facile inde judicare licet, quæ ad ſubtilem reddendum nutritium ſuccum & præbendas particulas aqueas ſulphureas pingues tenuiores, levioreſque conferunt, ea etiam ad nobilitatem & ſalubritatem vinorum præſtandam eſſe aptiſſima. Jam vero quum montes expoſiti ſint nocturnis roribus, qui circa confinia fluviorum ſunt abundantiſſimi, & ſubtiliſſimam & æthereo principio intermixtam aquam fovent, non mirum eſt, rorem optimum eſſe nobiliſſimarum vitium nutrimentum. Fatendum quidem eſt, rorem nocturnum per ſe ad nutriendas vites non ſufficere, ſed pluviæ ut accedant neceſſe eſt, quæ plenius nutrimentum toti vitium compagi afferant. In eo tamen poſita eſt differentia, quod copioſæ pluviæ, in locis planioribus collectæ & diu ſtagnantes, ſitum & putredinem contrahant, valdeque craſſum & impurum nutrimentum reddant. Ubi vero poſt humectationem terræ, quæ vites alit, citius delabuntur, nulla harum ſtagnatio, nulla corruptio locum invenire poteſt.

15 Diximus etiam ſupra, ipſius ſoli naturam atque indolem diverſam multum facere ad differentis vini, nobilioris, vel ignobilioris, proventum, quod jam plenius & accuratius evolvendum erit. Conſtant nempe ipſius experientiæ & oculorum teſtimonio, nobiliſſima vina, ubicunque terrarum creſcant, natale ſolum habere terram non valde pinguem, craſſam, lutoſam, nigram & viſcidam, ſed potius ſaxeam, arenoſam, calcaream, vel ſciſſilem lapidem. Videtur quidem primo intuitu ejuſmodi terra valde infœcunda & ſterilis, & progignendis ac fœcundandis plantis & fructibus minus idonea; ſed tamen res aliter ſe habet cum vitibus, quæ ſi nobiliſſimum ſuccum ferre debent, utique talis terræ indoles huic rei aptiſſima eſt, & quidem eas ob cauſas, quia arenoſæ, calcareæ & ſaxoſæ eiuſmodi terræ diutiſſime retinent ſolares radios, qui hic concentrati radices blando ſuo calore fovendo efficiunt, ut nutrimentum per omnes ejus poros facilius tranſ-

eat

eat. Deinde dum per hujus generis terras quasi per filtrum humiditates, & pluviales aquæ transmittuntur, has ipsas non modo attenuant, inque minimas partes dissolvunt, sed & crassiores & rudiores partes separant ac detinent, ut longe subtilior succus nutritius evadat. Ubi tamen notandum venit, quod ejusmodi terræ vinearum & montium fimo & stercoracea materia singulis fere tribus vel quatuor annis probe imbui debeant. Nam hæc ipsa utique pingue & sulphureum principium, sine quo nulla fit fœcundatio, suppeditant; sed tamen ad purificationem & subtilitatem etiam hujus sulphureæ & oleosæ materiæ solum arenaceum & calcareum multum confert. Ubi vero terræ sunt valde pingues, lutosæ & viscidæ, ibi nec depurantur satis aquæ pluviales, nec sulphur soli satis subtile redditur, sed integrum & minus defœcatum canales & poros plantarum ac vitium subit.

16 In diversissima igitur soli natura, & quidem non sine ratione, diversi saporis, quo vina prædita sunt, eorumque salubritatis & insalubritatis causas positas esse existimamus. Neque enim ignotum est mirifice inter se ratione saporis & odoris differre vina Rhenana, Franconica, Hungarica, Mosellana, & alia etiam aliis esse salubriora; quam differentiam solo natali si quis adscribere velit, is utique non multum errabit. Dici enim vix potest, quam diffidens planeque diversa sit natura atque indoles soli & terræ, quod vel ex colore, odore, textura, consistentia, porositate, crassitie, imo ex destillatione aliisque laboribus & mechanicis & chymicis satis superque cognoscimus. Mirum itaque est, quod vineæ, quæ habent eundem solis adspectum, quæ etiam in ejusdem altitudinis montibus positæ sunt, & ejusdem generis vites alunt, vina tamen ratione præstantiæ, salubritatis, saporis ac penetrantiæ admodum diversa proferant. In cujus rei illustrationem ut saltem unicum adducamus exemplum, notum est, vina, quæ circa pagos Hochheim, Kocheim, & Cassel, e regione urbis Moguntiæ producuntur, nasci ex unius generis vitibus, quæ etiam eodem modo tractantur, eodemque prorsus sole foventur; nihilominus præstantia mire inter se differunt, ut longe etiam cariori pretio Hochheimense præ Kochheimensi & hoc præ Cassellano ematur. Quum vero nihil fiat sine ratione, valde credibile est, hujus differentiæ causam referendam esse ad soli diversitatem, quæ non adeo aperte in sensus incurrit. Et quum etiam vinum Hungaricum ratione saporis & odoris aliquid habeat præ aliis vinis peculiare sibique proprium, & spiritus etiam ex iis destillatus saporem & odorem exhibeat singularem, nullum sane dubium est, quin hoc soli natalis peculiari naturæ sit adscribendum.

17 Accedimus jam ad virtutem vini Hungarici, præsertim Tockaviensis, explicandam, quæ etiam quodammodo peculiaris est. Nam plura vinorum genera dantur, ut Rhenana & Mosellana, quæ virtute diuretica & alvum solvente eminent. Hungarica vero diaphoretica, imo sudorifera virtute præ omnibus aliis excellunt, quod quisque sanus homo experiri poterit. Nam si quis illud paulo liberalius atque etiam ad ebrietatem usque hauserit, mane totum corpus sudore diffluere observabit, si modo vinum bonæ notæ & purum fuerit. Quemadmodum vero liberior transpiratio & sordium in corpore superfluorum excretio, quæ per corporis corticem, nempe cutim fit, omnium excretionum est præstantissima, quoniam totum corpus & universam sanguinis & humorum massam a sordibus depurat; ita vina diaphoretica saluberrima esse, quilibet facile judicabit. Liberior enim & vel ad sudoris eruptionem aucta transpiratio intensiorem & expeditiorem sanguinis motum sequitur, cordisque & partium solidarum sanguinem impellentium, robur ac vigorem indicat, quod utique ad tuendam valetudinem, eamque a morborum causis atque insultibus præservandam plurimum valet.

18 Præterea vinorum Hungaricorum salubritas eo manifestatur, quod nullum fere acidum in se custodiant, neque illud in primis viis reliquant, quemadmodum omnia fere Germaniæ vina id faciunt, adeo, ut ab iis omnes, qui imbecillem habent ventriculum, qui affectu hypochondriaco laborant, & ubi alvi est segnities, plane abstinere debeant. Quam nocivum vero sit acidum, ex alimentis in corpore relictum atque ad massam sanguinis traductum, res jam satis clara & inter medicos decisa est. Quis enim nescit, eam esse acidorum indolem, ut tunicas nerveas ventriculi & intestinorum arrodant, extractum ex alimentis succum præcipitent, alvum constringant, sanguinemque & reliquos humores ad crassitiem, spissitudinem, & coagulum disponant, & arthritidis, rheumatismi, calculorum frequentissimam

cau-

causam constituant, in fœminis vero, dum saluberrimum fluxum reddant, innumeris malis, quibus affligi solent, occasionem, præbeant, quæ omnia a vinis Hungaricis exspectanda sunt incommoda. Alia vina, si destillantur præsertim quæ in Germania proproveniunt, tertiam circiter partem spiritus inflammabilis præbent, tres vero sui partes in cucurbita reliquunt, saporis valde acidi & austeri. Hungarica vero vina, quæ fermentationem subierunt generosiora fere dimidiam partem spiritus vini grati odoris exhibent, dimidia parte relicta subacidi dulcis saporis. Vina autem generosiora, oleosa & dulcia superioris Hungariæ, item der Dusbruch, non quidem tantam copiam inflammabilis spiritus suppeditant, sed præter phlegma insignem copiam magmatis viscidi dulcis præbent, quod siccatum & igni injectum flammam concipit.

19 Ex his elementis & ingredientibus vini Hungarici jam expositis quisque peritus medicus facile judicare poterit, quas alat in medendo virtutes, quibus corporibus, ætatibus & temperamentis conveniat, & quibus in morbis usurpari possit. Qua de re etiam, ut scopo nostro medico satisfaciamus, paulo fusius & distinctius agendum erit. Diximus in superioribus, ipsa vina Hungarica diversis modis præparari, & inter se quoque ratione nobilitatis differre, hinc etiam virtutes singulorum non esse easdem, sed differentes facile apparet. Nonnulla enim valde generosa & dulcia sunt, suamque dulcedinem diutius servant. Alia sunt tenuiora & spirituosiora, minoris dulcedinis. Dulcia maxime sunt recentia, & quæ in Hungaria superiori ex nobilissimis uvis proveniunt. Sed placet hoc loco priusquam ulterius progrediamur, ante omnia inquirere, quare vina Græca, Hispanica, Italica, aliaque in regionibus calidioribus, etiam ex uvis optimis parata, dulcia non diu retineant suam dulcedinem, sed eam mox deponant, ita ut vel fortia aceta degenerent, vel in valde spirituosa vina convertantur; vina vero Hungarica, præsertim quæ ex urbibus submontanis suderioris Hungariæ ad nos veniunt. & quæ vulgo dicuntut Dusbruch, eam diutius servent. Etenim omnia musta, sive succi ex uvis recenter expressi singulari dulcedine linguam afficiunt, quæ tamen mox post fermentationem perit. Deinde omnia musta destillata parum vel nihil dant spiritus inflammabilis, post fermentationem ver, quum jam omnis fuerit finita, multum spiritus phlogisti exhibent, acido & tartareo phlegmate remanente. Quare vero vina Hungarica non ita deponant suam dulcedinem, sed eam servent, & cum vetustate generosa evadant, res scrutinio non erit indigna.

20 Supra jam memoravimus diversis modis tractari & præparari vina Hungarica; ex qua peculiari tractatione erit, etiam pe tenda ratio durantis illius dulcedinis. Nam nbi succus ex uvis nobilioribus & maturis semi passis & exsiccatis elicitur, qui essentia dicitur, diutissime manet dulcis, deinde quando musto subdito calore ferventi immittuntur uvæ passæ vel aliæ adhuc recentes, dulcia identidem vina emergunt, quorum dulcedo diutissime durat. Quæ vero non ex siccatis uvis vel ex musto fervefacto proveniunt vina, ea utique, non secus ac alia vinorum genera effervescentia, gratum ac dulcem suum saporem amittunt, idque etiam fit in nostris regionibus. Nam si quis musta recentia calori vel igni admoveat, ut ex parte embulliant, quemadmodum additis herbis, vina v.g. cochleariæ, enulæ, absinthii, melissæ parantur, non amplius ita effervescunt, sed dulcedine diutius linguam afficiunt. Eadem encheiresi in insulis Canariensibus vina, quæ dicuntur Dest, item Hispanica, vina de Tint, de Alicante incolæ parare solent. Causa igitur durabils illius dulcedinis non est a natura, sed dependet ab artificio, ab igne nempe & calore, qui hunc peculiarem effectum producit, quod fermentationis actum præpediat, qua unio dulcium dissolvitur ac destruitur, ingensque mutatio ipsi musto ratione qualitatis inducitur. Fermentatio vero est nihil aliud, quam motus intestinus aeris & ætheris partiumque aquearum in musto contentarum, qui partes, quæ mixturam dulcium corporum constituunt, dissolvit particulasque acidas & sulphureas terreasque, quæ inter se commixtæ dulcedinem formant, a se invicem separat, adeo, ut acidum incipiat in sulphureum ac terreum principium agere, unde fit ebullitio, spumescentia, & evaporatio partium sulphurearum, nec non partium crassiorum terrearum in fundum dejectia: qui motus ebullitionis dum diu durat, acidum cum subtiliori sulphure & phlegmate sese intimius conjungit rursus, & vinum inde surgit, sive liquor acido spirituosus. Quod si vero per calorem mustum fervescit, & ex parte ebullit, particulæ aereo æthereæ subtiliores aquæ,

quæ prima ac præcipua motionis illius intestinæ fermentativæ causa efficiens, sunt, ex intimis musti poris exturbantur atque aufugiunt, unde necessario sequitur, ut partium liquoris dulcis salva & integra maneat textura ac dispositio, & inimica earum separatio impediatur. Quum vero non omne principium aereo-æthereum & subtile humidum per fermentationem evaporet, sed quædam pars ejus remaneat, impeditur quidem vehemens fermentationis actus, sed tamen remissior & lenior species fermentationis adhuc manet, a qua etiam defœcatio successiva & spirituascentia blandior horum vinorum dulcium producitur.

21 Explicata sic dulcedinis quæ vinis Hungaricis inest, ratione, jam longe felicius & clarius vires & virtutes horum vinorum peculiares deducere ac determinare licet. Vina itaque dulcia generosa, quum nihil fere in se habeant acidi, nec valde spirituosa, sed temperata sint, corporis humani naturæ admodum amica & blanda observantur; eo quod omne dulce & temperatum nutritioni & succorum deperditorum restaurationi valde aptum sit: quare etiam lac, quod sensu medico dulce est, multum nutrit. Hinc hæc vina ad succum nutritium chylosum temperatum blandeque spirituosum reddendum multum valent, unde si moderatiori dosi usurpentur, nullum dubium est, quin succos nutritioni aptos reddant, & corpora exsucca & arida, imbecillia etiam, alant ac nutriant, viresque simul restaurent. Rectissime igitur ejusmodi vina medicis & sapientissima antiquitate lac senum vocantur, qui virium restauratione valde indigent. Deinde etiam eorum usus admodum salubris & est iis corporibus, quæ vel ex nimia sanguinis profusione aut diuturno morbo, præsertim acuto, aut fatigatione corporis & animi succos & vires amiserunt, viriumque amissarum & nutritionis reparationem expetunt, si nempe inter cibum parciori manu, sed crebrius sumantur. Porro ubi digestionis vis est diminuta, ubi acidorum humorum est colluvies, alvusque stipata & adstricta, suppetias hæc vina ferunt desideratissimas. Nam subtili suo spiritu adaugent calorem, viscidaque dulcedine acidum contemperant & lubricas intestinorum tunicas reddunt, ut excrementorum progressus ac transitus fiat facilior. Quapropter summo cum fructu hypochondriacis, arthriticis, podagricis, quibus omnibus acida vina valde infensa sunt, illa exhibentur, quippe qui inde magnum levamen, quotidiana id testante experientia, persentiunt; siquidem hos morbos valde pertinaces ex tartareis salibus invicem concretis prognasci extra dubium est. Quum igitur acidum prima in regione collectum attemperent, atque impediant, quo minus cum particulis sanguinis coire & congredi possit, utique tartari generationem ejusque causas prævertunt & removent. Accedit etiam, quod intestinorum & ventriculi tunicis valde nerveis & exquisitiori sensu armatis multum faveant, dum blanda sua viscidítate eas oblinunt, ut a succis acidis corrosivis ibi stagnantibus non offendantur, vel earum læsio ab hisce jam inducta emendetur, partesque corrosæ demulceantur ac deliniantur. Denique etiam paulo liberalius sumta, modo non crebrius, non facile nocent, nec corpora, ut alia vina ad morbos disponunt, sed eos potius, præsertim chronicos, præcavent. Nam quum circulum sanguinis strenue promoveant, atque insuper perspirationem reddant auctiorem, corpus a multis sordibus excrementiis liberando id agilius & alacrius reddunt.

22 Quemadmodum vero nihil eminente quadam virtute agendi præditum in tota rerum natura existit, quod incongrue atque immoderate usurpatum non noceat, licet sit sua natura optimum: ita etiam cum optimæ notæ vinis, Hungaricis quoque, comparatum est. Nam parcius uti eo debent, qui nimium abundant succo & sanguine, & ubi vasorum ingens est angustia, eaque succis referta, quoniam non modo eorum augent copiam, sed & dum in motum intestinum calidum eos conjiciunt, ex ingente sanguinis turgescentia calores, anxietates, sanguinis congestiones, imo ad inflammationes, viscerum internas dispositiones, febresque synochæ & sanguinis profusiones fieri possunt, præsertim si quis ea crebrius & immoderatius in usum velit recipere. Infensa etiam sunt iis, qui ex motu & calore æstuant, vel ad choleram & vehementem iram proclives sunt. Vidimus ab ejusmodi vinis dulcibus & spirituosis, in actu iracundiæ fortius haustis, inflammationem ventriculi subortam, quæ emetico imprudenter a medico exhibito adaucta, intra paucas horas mortem induxit.

23 Accedimus jam ad vina Hungarica spirituosiora, quæ motum fermentationis sustinuerunt; ea prioribus calidiora esse, nemo facile in dubium vocabit. Hæc utique cor-

poribus humidioribus, & ubi multum craffi phlegmatis in partium tubulis fubfiftit, fub moderatiori tamen femper ufu, valde conveniunt. Hæc etiam digeftioni primarum variarum labefcenti calore & fpirituafcentia fua valde fuccurrunt, inque morbis chronicis, qui ex atonia & nimia laxitate fibrarum proveniunt. in alvi fluxibus, flatulentiis, in difpofitione cachectica, affectibus paralyticis, colicis, opem ferunt exoptatiffimam; fed ut moderatior eorum fit ufus, providendum eft. Et quemadmodum omnia calidiora fanguinem in vehementem motum conjiciunt, eumque valde exagitant: ita fanguinei & cholerici, plethorici atque ad vehementiores animi affectus proniores, iis ut parciffime utantur, neceffe eft, fi ardentes febres, fanguinis profluvia, congeftiones & inflammationes, itemque nimios conatus & motus ad hæmorrhoidales venas evitare velint. Novimus, quofdam plethoricos & vitæ fedentariæ addictos, qui iis frequentius ufi fuerunt, in dorfi graves dolores incidiffe, quos paffiones calculofæ, & ifchiadicæ fequutæ funt, quibus deinde fanguinis miffiones in pede, neque minus diluentia, ac nitrofa profuerunt. Habent vero vina Hungarica generofiora id commodi fecum, ut correctionem acidis & ponticis humoribus, fi prima in regione ftabulentur, dulcificantem medicinam præbeant. Nam corrofivos etiam mineralium fpiritus vini rectificati additione ne fufficienti temperari, inque blandam] & dulcem naturam converti, fpiritus vitrioli, nitri & falis dulcis præparatio chymica luculenter demonftrant. Et quum fæpius ex cruditatibus acidis in fenibus vel imbecillibus capitis dolores, ophthalmiæ, dyfuriæ, hemicraniæ, ftranguriæ, eructationes & vomitationes acidæ eveniant, certe hi convenientiffimum præfidium in vinis Hungaricis, tam dulcibus, quam fpirituofis invenire poffunt: hæc enim inter vina ftomachum confortantia principem fibi locum vindicant.

24 Cætera Hungariæ vina, quæ non tam fpirituofa, fed temperatiora funt, quod attinet, præftat iis uti loco vini Rhenani vel Franconici, fi quis cum moleftiffimo illo hypochondriorum malo aut podagrico affectu conflictetur; quia non tam fubtile acidum ac tartareum principium, nervis partibus valde inimicum, quod iis fe altius infinuat, fecum ferunt, & tranfpirationem etiam melius adjuvant, quæ his in morbis excretio eft defideratiffima.

25 Convenienti fic ufu & viribus vini noftri traditis, expofita etiam eo male utendi ratione, jam breviter ftrictimque proponere placet, quam opportunum in nonnullorum medicamentorum præparatione illud locum habeat. Igitur primo optime infervit deftillationi aquarum fpirituofarum ex fpeciebus aromaticis vel fale volatili oleofo pollentibus. Sereniffimus Rex Pruffiæ, Fridericus, Auguftiffimæ memoriæ frequenti in ufu ad flatulentias deprimendas habebat aquam carminativam, quæ ex corticibus aurantiorum recentium, pomorum Chinenfium & citri cum vino Tockavienfi per deftillationem præparabatur, cui ad dulcificationem pauxillum julapii rofarum additum fuit, quæ odoris fragrantia, faporis fuavitate, & excellente virtute utique fe commendabat. Ex vino Hungarico deftillatus fpiritus aliis ex vino vel fæcibus vini paratis fpiritibus longiffime præferendus eft; non modo enim fapore & odore aromatico, fed & viribus differt. Præter virtutem enim confortantem & calefacientem, blandum fomnum placidamque quietem, fi circa lecti ingreffum fumatur, inducit, ob fulphureum, quo gaudet, principium, quodammodo vaporofum, fed blandum & nervorum texturæ eorumque fluido amicum.

26 Præterea Hungaricum generofum, præfertim Tockavienfe, optimi menftrui vicem gerit, quo in elixirio ftomachico & antihypochondriaco præparando feliciffime utor, cujus præparatio hæc eft: fumo corticum aurantiorum recentium unam unciam, qui in mortario contunduntur in maffam, cui extracti cardui benedicti, centaurii minoris, falis tartari æquali portione drachmas duas admifceo, & poftea olei macis, olei de cedro guttas viginti adjicio; affunditur vini Tockavienfis libra una medica, extractio fit in Mariæ balneo: poft fubfidentiam clarus liquor decantetur, qui ad cochleare dimidium cum convenienti vehiculo datus in morbis, qui ex prava digeftione nafcuntur, & prima in regione fedem habent, & maxime in moleftiffimo illo hypochondriorum malo, fi quod aliud remedium, præfentiffimi ufus eft. Eodem modo elixir proprietatis præparationem, ut loco fpiritus vini fumatur vinum Hungaricum, & loco fpiritus vitrioli fal tartari, in feliciorem ufum inftitui poffe, nemo facile inficias ibit. Poftea etiam hoc vinum optimum præbet vehiculum ad affumenda medicamenta, quæ fapo-

ris paululum nauseosi sunt; ita enim gratia iis conciliatur. Species aromaticæ & nervinæ si cum eo infundantur & cum hoc infuso partes externæ, si qua læsio aut contusio, tumor aut impotentia motus eas obsideat, calide foveantur, nihil potest esse præstantius. Corticis chinæ uncia una, & florum chamomillæ vulgaris uncia semis, addita salis tartari drachma una, si decoquantur cum libra una vini Hungarici, medicina fit antifebrilis, quæ si ventriculus nimia imbecillitate laborat, in febre intermittente & chronica, præsertim ubi vires morbo vel ætate fractæ sunt, virtutem habet excellentissimam.

27 Ultimo loco de adulteratione horum vinorum quædam adjicienda sunt, quæ nostra tempestate est usitatissima; maxime eam ob causam, quia hæc dulcia vina ob eximiam virtutem magno in pretio habentur. Solent eam tentare, dum musto recenti dulci cuicunque vel etiam calefacto adjiciunt uvas passas Hispanicas vel saccharum etiam, & parum ex fæcibus cerevisiæ albæ addunt, ita in loco temperato fit ebullitio, & liquor gratus, suavi dulcedine præditus emergit, quem incautis parumque vinorum naturam intelligentibus pro Hungarico vendunt, & ut naturalem saporem hoc vinum æmuletur, portionem vini Hungarici inferioris admiscent. Sed sapor & odor, maximeq; virtus ab iis distinguitur, qui frequentius genuinis vinis usi fuerunt. Certissimum tamen vini Hungarici genuini indicium illud est, si liberalius haustum nullam capitis gravitatem inducit, sed potius corpori alacritatem affert. Nam licet artificialia dulcedine placeant, valde tamen insalubria sunt; caput enim statim occupant, & immodice hausta mirum languorem ac gravitatem toti corpori inducunt. Spirituosum enim & subtile illud elementum, quod salubritatem vinis ingenerat, & ex vitium, solis, soli & nutrimenti natura peculiari affertur, in ejusmodi arte factis plane deficit.

28 Coronidis loco id prætermittere intactum non possumus, quod salubris & præstantissima vini Hungarici, præsertim superioris indoles communiter, imo ab ipsis incolis etiam solo, ubi vites crescunt, aurifero adscribi soleat, eo quod terra Tockaviensis roborans in se auri sulphur copiosum contineat. Quinimo variæ circumferuntur historiæ & litteris etiam mandatæ sunt, de quibus legi possunt Jacobi Tollii epistolæ itinerariæ. In ipsis botris & acinis compactas sæpius auri atomos mire splendentes fuisse repertas, ita ut etiam membranulæ exteriores auro quasi obductæ fuerint. Et ajunt, in Tockaviensi tractu, ubi generosissima nascuntur vina, videri non raro aurum instar funiculi rotundi simul e terra enasci; quas tamen historias in medio relinquimus, utut non de earum fide dubitandi prægnantes habeamus causas. Id saltem dicimus, nec aurum, nec alia metalla ad fœcunditatem terræ, multo minus ad succos vegetabilium nobilitandos, & salubres reddendos quicquam conferre posse.

DISSERTATIO IV.

DE

VALETUDINE SENUM TUENDA.

§. I.

Finem velle, nolle tamen media, perversa plurimorum & tantum non omnium fert assuetudo, nullibi frequentior, quam ubi de præcipua felicitatis humanæ parte, sanitate scilicet consequenda agitur. Etenim nemo certe non diu sospes & incolumis vitam transigere ardenter percupit: sed vix ullus admittit subsidia, hoc est, præceptis obtemperat, quæ ad obtinenda hæc bona deducunt, ut nempe ex præscripto saluberrimarum sic dictarum diæteticarum regularum, omnem plane suam vivendi rationem institueret, servando exactum moderamen & æquale temperamentum, tam quoad tempus, quam ipsum adhibendi modum & usum, in iis, quorum ope vita sustentatur, & ad quæ præter aerem, cibum & potum, corporis alimoniæ potissimum dicata, referenda sunt ea, quæ ad placidum & moderatum somnum inducendum, corporis motum & exercitationem, nec non ad legitimum excretionum vitæ ministrantium successum pertinent, non neglectis iis, quæ ad mentem compositam, sedatam & ab impetuosis affectuum exagitationibus immunem servandam, apta sunt atque idonea. Hæc autem curiosa salutarium ejusmodi legum observatio, omnibus quidem, qui vitam longam & morbosarum afflictionum expertem

tem vivere gestiunt, cujuscunque ætatis, temperamenti corporisque constitutionis sint, & sub quocunque cœlo degant, summopere est inculcanda & excolenda: attamen infirmi potissimum sunt, debiles ac præsertim senes, imbecillimis merito accensendi, qui earundem omnium exquisitissimam habere debent rationem; eo quod facillime ab incongruis læduntur & leve tantum contra normam admissum delictum gravissime luunt, quod robustioribus & ætate vigentibus nihil plane noxæ infert. Quia vero ætate provectiores, quo magis viribus & corpore labentibus annis deficiunt, eo magis per longiorem experientiam rerum gerundarum peritia atque prudentia augentur, aliosque ipso usu longe antecedunt: nihil utique æque necessarium ac saluti publicæ utilius excogitari & suscipi potest, quam ex artis, quæ sanitati præest penu, salutaria monita & consilia hunc in finem depromere, quo veneranda ejusmodi, habilia & exercitata capita, diutissime animo æque ac corpore valentia supersint, reique publicæ consiliis suis prosint. Quod quidem negotium, licet jam dudum nonnulli tractare exorsi sint, ipsa tamen argumenti dignitas & utilitas nos allexit, ut nostras etiam de eodem meditationes in publicum producamus & sequenti tractatione salutaria præsidia ipsamque rationem valetudinis senum conservandæ, uberius paullo ac pervestigatius exponamus.

2 De senum itaque sanitate & integritate, per diætam salubrem & convenientem victus rationem conservanda, dum curatius acturi sumus: primum opus est, ut eam ætatis humanæ periodum, quæ senectutis nomine effertur, exactius determinemus, & ab aliis annorum terminis rite distinguamus. Dividitur autem senectus, secundum receptum in scholis ordinem, plerumque in tres periodos, quarum prima a quinquagesimo sexto ad sexagesimum tertium usque ætatis annum porrigitur, & viris communiter, sive vegeta, vocari solet, eo quod hac decurrente, vires plerumque satis constant parumque imminutæ observantur. Secundam sexagesimi tertii & septuagesimi anni termino includunt, qua actionum & functionum vigor notabile patitur decrementum. Et tertia denique, quæ decrepita audit, a septuagesimo ad octogesimum annum & ultra prorogatur & cum ipsa vita terminatur, ita, ut eadem robur sensim mirifice atteratur, vires consumantur, corpus animusque vacillent, donec mors omnia extinguat.

3 Constitutis his ipsius senii diversis terminis, jam facile patet: per senectutem, quæ ab Hippocrate ipse morbus nuncupatur, & pro ultima vitæ periodo & prona ad interitum via judicatur, nullam aliam esse intelligendam, quam consummatam illam & decrepitam. Sunt enim & novimus plures senes sexagenarios & septuagenarios, integris sensibus, tam externis, quam internis pollentes, vegetos, cibos probe adhuc appetentes, concoquentes somnumque longum adhuc & quietum capientes, neque tam facile ab externarum rerum, aeris, cibi & potus usu, nisi quoad genus, modum & tempus excessus accesserit, detrimentum patientes. Sed hi omnino sunt, qui a parentibus ipsaque nativitate, stabilem, firmam & ad diutius sustinendum ac protrahendum sanguinis cursum, solidorum nacti sunt structuram: neque elapsa ætate, per intemperantiam vitæ & affectuum, luxuriam aliaque voluptatum lenocinia, languidum, imbecille & effœtum corpus reddiderunt, & jam attritum senectuti tradiderunt.

4 Hinc etiam est, quod sapientissimus noster senex *Sect. 2. aphor. 39.* disertis verbis edicat: *senes minus, quam juvenes ægrotare*, eos nempe, qui bonam corporis obtinuerunt naturam, temperanter vixerunt & in viridi, vel media etiam senii periodo versantur: quum contra idem gravissimus auctor, *lib. 1. de diæta*, morbosissimos dicat eos, qui maxime senes sunt, hoc est qui decrepiti & a Græcis πρέσβυται ἤδη γέροντες nuncupantur, sive, qui senium & insignem virium imbecillitatem, non tam ob ætatem ingravescentem adepti sunt, quam ob intemperantiam suam, & admissa in rerum sic dictarum non naturalium usu, delicta, sibi contraxerunt. Etenim quo magis juvenes ac viri incontinentiæ indulgent nihilque moderati habent, eo magis & citius vires corporis profundunt, illud caussarium reddunt, & sic ante tempus senes fiunt, miseram, infirmam multisque morbis obnoxiam vitam ad extremum usque halitum trahentes. Ex quo quum patefcat: senes non tam annis, quam virium constitutione æstimandos esse: utique nos etiam, de valetudine senum tutanda disserentes, per senes non solum eos, qui ob grandiorem ætatem, sed etiam qui sua ipsorum culpa ac vitio anticipato termino, senium, sive præcipitatum vigoris decrementum, incurrerunt, volumus intellectos.

5. Ut

5 Ut autem certa ac rationali methodo incedamus in enumerandis iis, quæ ad conservandam senum valetudinem faciunt; necessarium est, ut prius dilucide exponamus: quæ illa sint mala, quæ in senio constitutos potissimum infestant ipsisque quasi propria sunt, nec non a quibus caussis hæc ipsa dependeant? In genere igitur tenendum est: ingentem in senectute virium defectum & roboris imminutionem ingruere, quæ tamen ad vitam sustentandam sanitatemque servandam summopere sunt necessariæ. Quodsi enim functiones, quæ recepta in scholis voce animales dicuntur, pensitamus ingravescente ætate, memoria & acumen quoque ingenii debilitantur & languescunt, oculi caligant, somnus est brevis, non placidus, interruptus, viresque minus reficit. Quoad actiones, κατ' ἐξοχὴν sic dictas vitales, & quæ a viribus denominationem sortiuntur, lassa sunt & languida senilia corpora & ad laborem & exercitationem minus prompta, perquam facile ad languorem dantur, pedes nutare incipiunt, pulsus tardius, utut durius micat, & omnes partes, inque primis pedes, a frigore facile afficiuntur & inhorrescunt. Et tandem ad actiones sic dictas naturales quod attinet, universum corpus contabescit, facies rugas contrahit & livido colore perfunditur, tempora collabuntur, oculi fiunt concavi, cutis exsucca & arida, dentes vacillant & decidunt, ciborum appetentia prosternitur eorumque digestio minuitur.

6 Jam si specialius paullo morborum, quibus senilis ætas solenniter affligi solet, considerationem & censum inimus, lustrando omnes corporis a capite usque ad calcem partes, in illo frequentissime sedem figunt capitales affectus senum, apoplexia, lethargus, paralysis & vertigo, una cum tinnitu aurium, incipiente surditate visusque hebitudine. In narium & faucium confiniis coryzæ, acres in laryngem destillationes, tusses, pituitæ viscidæ screatus, quin ipse catarrhus suffocativus, sæpe scenam ludunt. Cor una cum arteriis, lenta febre, quæ marasmus dicitur, infestante, crebrius pulsatur, & succi laudabiles cum ipsis viribus paullatim absumuntur & dissipantur. Digestionis officina, ventriculus scilicet & duodenum, nec non organa alimentorum solutioni, chyli elaborationi servientia, & ductus recrementitiorum eliminationi dicati, alvi maxime secessus & urinariæ viæ, tantopere a pristina indole defecisse observantur, ut cibi ingesti facile acescant, in ructus & flatus explicentur, stomachum & intestina inflent, caput torpore gravent, dolores ac tormina pariant, alvus plerumque solutior sit & crebrior ad desidendum stimulus, vel plane lienteria & cœliaca passio infestet, urina ut plurimum cum difficultate, ardore, vel dolore reddatur, & saturate tincta, nonnunquam etiam sanguinolenta, prodeat. In corporis cortice universo, & maxime ano, molestissimus percipitur pruritus. Denique pedes levi de caussa occupant inflammationes erysipelaceæ, ulcera mali moris, quandoq; etiam iisdem exquisitus dolor insidet, cum tophis & subsequente ambulandi impotentia. Quin omnes morbi interni & externi, omnia ulcera, vulnera ossiumque fracturæ, in senili corpore difficillime sanationem admittunt, & vix ac ne vix quidem coeunt ac consolidantur.

7 Et hos modo enumeratos morbos, non solum in nostris oris nostroque tempore senibus familiares esse, ipsa experientia luculenter confirmat; sed idem etiam in quibusvis plagis contingere & prisco etiam ævo obtinuisse, antiquissimorum auctorum fide uberius constat. Ipse enim gravissimus medicinæ parens HIPPOCRATES, plurimas in senili ætate solennes ægritudines integro *aphorismo* 31. *Sect.* 3. fuse commemorat, quem clarus olim in Academia Jenensi Medicinæ Professor, ANDREAS ELLINGERUS, *in paraphr. aphorism. poet.* ita numeris latinis reddidit:

Dyspnæa, tussis, cum catarrho, urinæque
Seu difficulter, sive guttatim exient,
Renumque acutus, insuavis & dolor
Nexus revinctorum ossium quo vapulant,
Vertigo, apoplexia, habitusque corporum
Mali, vigiliæ, alvus soluta & humida,
Nares oculique, totiusque corporis
Pruritus, acies luminum retusior
Glaucedinesque, auditus & gravis,
senum,
Τῶν πρεσβυτῶν, sunt morbi & apostemata.

HIPPOCRATI accedit CELSUS, qui *lib.* 2. *cap.* 1. *p. m.* 46. senectutem longis magis morbis, adolescentiam acutis patere asserit, & *lib.* 5. *cap.* 28. ulcera, & præcipue cancrum in senibus maxime fieri perhibet.

Ut

Ut prætereamus alios, qui idem conceptis verbis testantur.

8 Verum enim vero non satis est medico, qui ratione & demonstratione certa cuncta assequi & metiri nititur, ut tantum sciat, quæ fiunt; sed necesse est, ut caussas, quare sic & non aliter quid contingat, & sigillatim ut quam ob caussam senectus hisce potissimum morbis pateat eruere, & clarius sistere possit. Primo itaque loco altius paullo rimandæ & exponendæ erunt genuinæ ac veræ rationes, quibus tribuendum, quod in ætate provectis tanta virium jactura & imminutio fiat, & sensim paullatimque sic successive increscat, ut tandem ex plenaria earum defectione ad mortem fiat aditus. Veterum quidem placita si arcessere hanc in rem velimus, ut ad unum fere omnes edixerunt: senectutem esse inevitabilem quandam caloris nativi humidique radicalis diminutionem & absumtionem, & inde quoque causas languoris & functionum læsarum in hac ætate derivarunt. GALENUS autem ejusque dogmatum sequaces ac æmuli, nimiam abundantiam humidi excrementitii in senibus, & partium solidarum nimiam frigiditatem, siccitatem & ariditatem accusarunt. Recentiores in spirituum, tam vitalium quam animalium, qui virium inspirarent defectum, causam rejecerunt. At recentissimi quidam inevitabilem hanc senii ipsiusque mortis necessitatem, ita ex facili explicari posse crediderunt, si supponerent principium vitale movens, quod a summo rerum conditore certis quibusdam limitibus ac terminis circumscriptum, quos si attingeret, deficeret & ab opere suo in regenda ac sustentanda machina desisteret, & sublata ejus in corpus actione, sic omnes in eodem functiones collaberentur.

9 Ast qui notiones claras, distinctas, adæquatas, a confusis quæque minus concipi possunt & intelligi, reales conceptus, a speciosis verbis, & remotas quoque nimis quandoque causas a proximis & veris discernere novit: is certe omnibus his verba tantum dari, non rationes, perspiciet; quum ex iisdem neque morborum senilium explicatio deduci ac perspicue explanari, neq; congrua ad arcendos eos præsidia depromi & ad usum impendi possint. Quin potius, quum quilibet homo, temperatissime etiam & ex præscripto exquisitissimarum regularum diæteticarum vitæ rationem adornans, ingravescente ætate, insignem in omnium functionum exercitio persentiat debilitatem & notabilem virium lapsum, quem tandem mors excipit; in proclivi est judicare: verum hujus defectus & languoris causam, in ipsius corporis compage ejusque partibus inquirendam esse, ita quidem, ut primo & principaliter non tam in natura ac temperie fluidarum consistat, ibique quærenda sit, quam potius in solidarum, quæ juxta ætates valde differunt, mutata structura & textura, fundamentum & originem obtineat. Nam si solidarum corporis partium, ossium nempe, nervorum, tendinum, musculorum, membranarum & tunicarum in annosioribus, & animantibus & hominibus, intuemur constitutionem & habitudinem: certe hæ omnes longe densiores, duriores, aridiores, rigidiores & compactiores esse, quam in tenerioris & juvenilis ætatis, animadvertimus.

10 Jam vero omnium omnino animantium nec non hominum corporum fabrica ita concinnata est, ut mere sint hydraulica, quod vasa ipsaque viscera, ex tubis majoribus, minoribus & minutissimis capillaribus, conflata, per quas varii generis fluida jugiter ire, redire, fluere, secerni iterumque excerni debent, si rite & ex æquo functionum in corpore successus sperandus. Increscente igitur fibrarum & tunicarum, e quibus vasa exilia æque ac ampla coagmentantur duritie & crassitie, necessarium utique est, ut ipsi canales angustentur, quin minima illorum plane concidant & collabantur, ut transitus humorum ipsiusque sanguinis, per eorum alveos vel tardius succedat & sufflaminetur, aut plane præcludatur & denegetur. Eo facilius autem eoque majori cum detrimento in arctius adducuntur & oppilantur vasorum cava, in organis, quæ ex congerie minutissimorum tubulorum conflata, & potissimum fluidissimis succis spirituosis, & secundum HIPPOCRATEM impetum facientibus, partibus separandis dicata sunt, cujus generis sunt cerebrum, nervi & tubulosa testium substantia, in intestinis crusta villosa cum lactis, nec non canaliculi, qui succum roscidum nutritium in musculis secernunt. Quod si enim exiles meatuum in his partibus cavitates, procedente tempore & ob ipsam ætatis rationem in angustum magis coeunt & sicciores fiunt, nec subtilior sanguis & lympha, nec succi, qui potentia & viribus movendi instructi sunt, ab alimentis & sanguine nec separari, nec in organa, sensibus & motibus ministrantia, influere pos-

possunt; non possunt utique non vires ac vigor, tam in sensuum quam motuum exercitio, mire labefactari ac dejeci: quandoquidem omnis tonus, robur, vigor & motus reciproci systoles & diastoles, nec non peristaltici, in canalibus maxime secretoriis & excretoriis viget, potentia & administratio, a tunicis musculosis & nerveis, nec non subtiliori sanguine arterioso & fluido nerveo, penitus duci debent ac derivari.

11 Si porro, specialiori disquisitione morborum quibus infestatur senectus natales rimari velimus: certe præcipui eorundem a copia & impuritate sanguinis & lymphæ viscida salso-tartarea, & a naturali blanda ac dulci sua schesi deflectente humorum natura petendi sunt. Inde enim tusses, coryzæ, atrophiæ, defluxiones acres, urinæ difficultates & stillicidia, cutis pruritus, originem sortiuntur; inde exulcerationes & difficiles in partibus læsis consolidationes cum cachexia, sive malo habitu, senibus familiarissimo, incunabula trahunt; inde calculosæ in renibus, vesica urinaria & fellea concretiones, nec non tophaceæ, in artuum juncturis excluduntur; inde quoque vigiliæ, gingivarum putredines, dentium vacillationes ortum nanciscuntur. Quin eadem quoque causa subest, quare nulla ætas tam facile pateat sphacelationibus & cancrosis exulcerationibus, præsertim in corporis exterioribus, quam senilis. Summa enim eaque fœda & corruptiva humorum impuritas, cum virium defectu, sive cacochymia, quæ communis & fere perpetua est senibus & quam ipsa hæc ætas progignit, corruptionis hujus, quæ in partibus extremis prodit, vera causa, origo & fons est.

12 Unde vero tanta humorum sordities in extremam ætatem incidat, ipsique quasi propria, vel familiaris admodum sit, ut etiam nonnulli senectutis vitium cum malo scorbutico comparare permoti fuerint, jam erit evolvendum. Nos, uti omnis impuritatis in humoribus causam, in organorum, quæ excretionibus vacant & fæculentas ac alienas materias a succorum vitalium consortio segregant, vitium reiicimus: ita idem etiam in senili cacochymia gignenda animadvertere licet. Etenim libera & sufficiens per cutis meatus perspiratio, omnium, quæ corpus a putredine & interitu vindicant excretionum saluberrima est atque præcipua; ita, ut hac immutata, plurimæ recrementitiæ sordes multaque inquinamenta in corpore remaneant & vitæ fervientes humores conspurcent. In decrepitis autem & senio confectis, hæc per corporis corticem succedens evacuatio, propter aridam & siccam cutim, porosque ac tubulos subcutaneos coarctatos & contractos, valde minuitur ac supprimitur; quo fit, ut dulcis alias & saporis expers nutritius, peregrinæ & salsæ indolis humore inficiatur, urina multo acrior & salibus onustior cum dolore reddatur, corpus minus recte alatur, ulcera difficilius coeant, fracturæ ægre consolidentur, & quæ hujus generis plura sunt. Et quia biliosi pariter & lymphatici humores, a suppressa cohibita sordium per cutis perspiracula eliminatione, acrimoniam & alienam indolem contrahunt: neutiquam certe mirum videri debet, si ob eandem lienteriæ, cœliacæ passiones & alvi crebriores dejectiones senes quam maxime impetant ac detineant.

13 Ad mictum denique cruentum quod attinet: cur is tam crebro in decrepita ætate conspiciatur, & quare vesicæ morbi senilia potissimum affligant corpora; ex facili reddi posse rationem existimamus. Id enim crebriori observatu compertum habemus, eos, quibus antea per ani venas sanguis secessit, postea vero subsistit, vel non sufficienti in copia stillavit, sanguinolenta mictione tandem infestari & vesicæ vitiis quam maxime laborare, dum cruor, prohibito per hæmorrhoidales venas exitu restagnans, ad ramos earum vesicam versus excurrentes defertur, ibique perrumpens, in ejus cavum effunditur & cum urina emittitur. Quando tamen facile contingit, ut perforata sic interiori vesicæ tunica, factum vulnusculum ob perpetuum urinæ acrioris appulsum iterum non consolidetur, sed in ulcus transeat, aut ipse sanguis altius & firmius tenerrimis surculis impactus, eosdem nimium distendat, inflammationem pariat, corrumpatur, & sic ulcus suscitet, non solum ex succedentibus aposspasmaticus ulcerosis, ex urina præcipitatis & concrescentibus calculis generatur, sed ipsa etiam urina turbida, pultacea & cum magna difficultate ac ardore stillat, donec tandem læso sphinctere, ejus oriatur incontinentia.

14 Adductis sic atque perspectis causis morborum, qui senilem ætatem frequentissime adoriuntur, summamque ingenerant infirmitatem: paratiori nunc via accedimus ad præsidia quæ vires senum, pari cum vita passu ambulantes, fulciunt, difficiles istas mor-

morbosas afflictiones arcent. Quum vero prima in medendo sapientiæ pars sit, ea nosse, quæ nocent, utile non minus, quam necessarium visum fuit ea præmittere, quæ ætate provectis adversa sunt & inimica, quæ naturale virium robur frangunt ac dejiciunt, & alendis, quin augendis morborum causis favent: quo majori postea cura & sollicitudine, qui in senio processerunt, sibi ab iis cavere possint. Ordiamur proinde ab iis, quæ subito & potentissime vires convellunt & singularum fere partium robur prosternunt, quo nomine potissimum notanda sunt ea, quæ animum percellunt impensius, affligunt & sollicitant, quibus merito diuturnum mœrorem & gravem angorem annumeramus, quo plures senes subito e medio sublatos novimus. Et sane pro re satis effari nequeo, quam gravi & perniciali noxa longius protracta tristitia animique sollicitudo, tam firmos & valentes, quam multo magis senio fessos, infirmos ac imbecilles, mactet. Inde enim ciborum appetentia perit, somnus fugatur, languor & imbecillitas totum corpus occupat, vigor ingenii & corporis atteritur, extrema frigescunt, alvus fit solutior, sudor ex pedibus ob inductam debilitatem, noctu copiosius manat. Quapropter in declivi hac ætate omni certe studio & cura evitandæ sunt quævis occasiones, quæ ægritudines anxias & acerbas importare, aut mœrorem & terrorem incurrere possunt. Nam sicuti ad difficiles & chronicas passiones excludendas ipsamque scorbuticam sanguinis impuritatem ingenerandam, auctore EUGALENO, nihil magis quam tristitia, animique mœror confert: ita omnino alendis & augendis senum afflictionibus, quæ natales ex crudis potissimum & impuris humoribus trahunt, exitialis hic affectus quam maxime servit & velificatur.

15 Porro omnes, qui ætate graves sunt, solerter animum ab immoderatiori ira continere debent. Hæc enim si incidit in corpora impuro sanguine oppleta, aut si inferiores partes spasmis ac doloribus torquentur, perquam facile apoplecticum aut hemiplecticum insultum, vel inflammationem erysipelaceam, aut ventriculi, inducit. Non minus senibus infirmioribus exitiosa adeoque fugienda est venus. Nam licet, forsan ob lymphæ seminalis majorem salsedinem, stimulos eandem persentiant: attamen, si vim naturæ inferentes, hos promovent & ad ipsum exercitium descendunt, certissima virium subsequitur jactura, quæ nonnisi ad difficiles morbos, quin ipsum interitum, aditum pandit. Maxime omnium vero ii, qui eam ætatis periodum attigerunt, ut, præstolante ex prisco fœdere morte, mox transactæ vitæ ratio ipsis reddenda sit, id potissimum per Dei gratiam agere debent, ne peccatis sese polluant, quæ conscientiæ suffragio, ipsos injecto metu redarguant, animumque lacerent, & ipsi sic grassante in vires angore, easdem disperdant corpusque morbis obnoxium reddant.

16 Post animi turbas, in eorum, quæ senibus evitanda sunt, sensu, secundum utiq; locum ex rerum non naturalium classe meretur frigus. Nam si quid aliud, certe hoc, naturæ corporis senilis infensum est atque adversum; quia, dudum notante HIPPOCRATE, *Sect.* 2. *aph.* 20. obdurat eamq; rigidam & pallidam reddit, quæ jam tum in annosioribus dura, arida & contracta, sordium ex subcutaneis tabulis exhalationem prohibet & ad plurimas ægritudines viam sternit. Hinc est, quod admisso ad partes inferiores vel etiam ipsum corporis habitum paullo intempestivus frigore non modo cutis inhorrescat & subito humorum ad interiora conversio oriatur, gravedines, tusses, destillationes & raucedines, cum languore, inappetentia & inquietudine suscitentur, sed etiam apoplexiæ metus ingruat. Et hæc etiam ratio subest, quare senes æstate optime valeant & hieme pessime habeant, adeo, ut auctore eodem HIPPOCRATE, senes hieme bis senes sint. Eo igitur studiose allaborandum est senioribus, ut corpus, maxime pedes, exquisite vestibus adversus auræ perfrigoratæ allapsum muniant, neque eidem, post somnum maxime & sub linteorum mutatione, accessum præbeant, ac præterea nunquam non ejusmodi regimini studeant, ne corpus ventis borealibus, aut pluviosæ ac procellosæ tempestati exponant, neque hiemali potissimum tempore ex calidiori hypocausto, mox in frigidum locum, vel ex hoc, confestim in valde calefactum conclave concedant. Similiter quum in locis depressioribus, humilioribus aut subcavis, in terram altius demissis conclavibus, quæ liberioris aeris transitui minus patent & vappidis terris exhalationibus referta sunt, oa inspirationem aeris minus puri ipsamque perspirationem sufflaminatam, degere vel dormire insalubre admodum sit & sanitati dispendiosum; utque eadem curiose vita, & salu-

saluberrima semper senes seligere debent domicilia.

17 Accedimus nunc ad ea, quæ in victus ratione ætate gravioribus fugienda sunt; Hæc inter inprimis connumeranda nimia & avidior ciborum ingestio. Quod si enim simul & semel largiori alimentorum copia infarcitur ventriculus, is jam tum ob ætatis rationem solutior, ingestorum molem non debite subigere, comminuere & in laudabilem succum convertere potest, neque chylus, ex indigesta massa extractus, a sanguine intimius absorbetur, & hinc perspirationi parum idoneus est. Quin potius, dum cibi diutius in stomacho mora nectunt, cruditates, inflationes ac tensiones ventriculi, flatus, nec non somni perturbationes, excludunt, aliaque incommoda inducunt. Unde scite non minus quam vere CELSUS *lib.* 1. *cap.*2. fatur: *ubi ad cibum ventum est, nunquam tuta est satietas.* Cujus in sententiam conspirat HIPPOCRATES *lib. de diæt. acut. prava*, inquiens, *est hæc diæta, cum quis plures cibos corpori præbet.*

18 Quoad ciborum vero genera, senio plane inimici sunt, qui glutinosi, compactiores & plurimum alimenti crassi, rudioris custodiunt, a CELSO valentioris materiæ dicti, nec non qui, ob tardiorem minusque expeditam concoctionem, ægrius intestinorum volumen trajiciunt & flatulentiis ingignendis favent. Horum familiam ducunt ova ad duritiem cocta, carnes & pisces nimis saliti vetustiores & duriores, marini, vel indurati, fabæ, milium, lentes, pisa omnesque placentarum, quæ ex lacte, ovis, butyro & farina tritici pinsuntur, species, nec non ipsa pinguia, ægrius semper solubilia. Eundem quoque in censum referenda omnia cruda, dura, & quæ ob fibrosiorem texturam, difficile in digestionis officina discerpuntur, sed ob viscosam tenacitatem facile in flatus resolvuntur, ex vegetabilium classe depromta, cujus generis potissimum sunt, napi, rapæ, bulbi, brassicæ species, dauci, allium, cepæ, raphani, acetaria, ex lactuca variisque herbis parata.

19 Sed nihil certe magis senibus damni importat iisque adversum est, quam acida, ipsius vitæ principiis inimica. Hæc enim dum solidas partes præter naturam afficiunt, constringunt, irritant, densant, meatus coarctant, afficiunt, constringunt, irritant, densant, mentes coarctant, minima vasa obstruunt & vinculum seri ac sanguinis destruunt, fluida incrassant, & excretiones, præsertim quæ per alvum succedunt, impeditiores reddunt: utique non possunt non senibus corporibus, in quibus solidorum constitutio jam vitiata ipsaque fluida spissitudinem contraxerunt & lentius circumaguntur, maximum injungere detrimentum. Deinceps quum ea ventriculi in annosis sit habitudo, ut ob imminutum robur & motum peristalticum, viscidas quoque & crudiores sanguinis particulas, per progressivum & intestinum motum tardiorem minus evolutas, subtilisatas, & ad sulphureo-alcalinam naturam eductas; ingesta facile in ejus cavo acescant, & sic saponariam illam alcalinam bilis indolem infringendo, ad strictiorem alvum, tenesmum, fæces albas aliaque mala ansam præbeant; iterum dilucide patescit: non solum quæ acidam & noxiam indolem apertius produnt, sed etiam in stomachum delatam, acetosam & pernicialem naturam induunt, in grandiori ætate, tam ex ciborum, quam eorum, quæ potui inserviunt censu, summo esse vitanda studio.

20 Potissimum huc trahenda ex iis, quæ conspectius, ipso sapore teste, aciditatem monstrant, sunt omnes horæi fructus, acidi & immaturi, acetaria, viscida, potissimum Rhenana, nec non cerevisiæ vetustiores. Ex his vero, quæ in ventriculi cavo demum acetosam indolem suscipiunt valetudini noxia sunt, nominandæ inprimis omnis lactis, excepto solo asinino, cum regimine dato, species, omniaque ex ipso parata, maxime caseos. Dum enim lactis materia cum acido, in ventriculo senum ubertim delitescente, congreditur, in coagulum abit & in firmam tractam difficulter solubilem densatum, parietibus adhærescit, & cum succo corrosivo, acido & bilioso mixtum, partem cui incumbit, rodit, molestum in præcordiis sensum, cum inflatione stomachi excitat, variaque alia damna, in capite potissimum, ex consensu oriunda importat. Idem tenendum de dulcibus & conditis, & variis bellariorum generibus, quippe quæ, si non solutiorem alvum reddunt, damnum gignunt, & testimonio CELSI imbecillo stomacho aliena sunt in eoque coacescunt. Eo major autem noxa ab iis metuenda, si cum acidis, ut vino Rhenano, sumantur, eo quod aciditatem quidem promte imbibunt, sed firmius retinent, donec tandem calore accedente, fermentatione acerrimam & corrosivam indolem induant, qua ventriculum & in-

intestina mordente, anxia & nauseabunda circa præcordia molestia percipitur, & alvi tormina, irritus ad desidendum stimulus cum albis stercoribus excluditur.

21. De potus delectu jam quidem ex præcedentibus constat, damnosum esse omnem illum, qui acidum in recessu alit, addendum vero etiam & senibus perniciosum esse reor hunc, qui caput petit, gravat & facile inebriat, sive vinum sit, sive cerevisia. Quia enim in senibus caput maxime, cum universo genere, insigni infirmitate laborat: profecto omnia spirituosa & ebrietatem inducentia, cerebro & nervosarum partium naturæ valde inimica, ipsumque sanguinem nimis rarefacientia, in iis non cum eximio damno naturale robur & motum magis pervertere, & distentis nimium a sanguine expanso tenuissimis cerebri vasculis, gravissimis capitis morbis occasionem præbere. Et quum legitimus alvinæ excretionis successus senum valetudinem quam maxime tueatur: utique, tam in cibo quam potu, solicite sibi temperare debent ab omnibus, quæ eundem turbare aut cohibere possunt, e quorum numero, præter acida, notanda potissimum cydonia & ex ipsis conflata, vina austera rubicunda, Gallica maxime quæ vocant Pontac & Claret, nec non cerevisiæ vetustiores, præsertim e tritico coctæ, utpote quæ, longiori mora non solum magis spirituosæ redduntur, sed etiam acorem contrahunt. Denique ætate grandes desidiam quoque nimiamque quietem fugere debent; quandoquidem si his indulgent, humores lentius per corporis vasa volvuntur, spissescunt, & excretionibus suppressis, facilis ad obstructiones aliaque mala est aditus.

22. Remotis igitur & interdictis, quæ senum valetudinem labefactant ac destruunt: progrediendum est ad ea, quæ eidem servandæ prosunt. Est vero inprimis mens hilaris, æqua, composita & ab affectuum impetu immunis, quæ non solum motibus machinæ vitalis conservationi dicatis minus perturbatum semper concedit successum, sed etiam vigorem corporis fulcit ac tuetur. Et optime certe a sapiente dictum est: *animus gaudens ætatem floridam facit, spiritus tristis exsiccat ossa*. Quare nihil magis e re sua esse putent ii, qui obrepente senectute valetudini consulere nituntur, quam ut pacato, CELSO ac excitato fruantur animo, illum subinde oblectando & innocenti voluptate & lætitia perfundendo, cujus uberrimam materiam penitior rerum, tam divinarum in sacro codice comprehensarum, quam naturalium, in amplissimo naturæ libro obviarum, contemplatio suppeditat.

23. Deinceps aeris quoque magna vis est, ad inducendam tam secundam quam adversam valetudinem, corporibus præsertim imbecillis senilibus, quæ mutato illo, illico etiam mutationem experiuntur. Ne igitur ex insalubri aura detrimentum accidat senio fessis, eligendus erit aer temperatus, purus, tetris alitibus non inquinatus, sed liber, isque ruralis: quippe qui verum sanitatis pabulum, quod vires inspirat, appetitum excitat, concoctionem juvat ipsique libero excretionum successui servit. Inprimis e re illorum est, ut incolant conclavia ampla & spatiosa, ad quæ aer libere pertingere eademque perflare potest, orienti quoque & hiberno potissimum soli patentia.

24. Apprime enim senibus conducit solaris caloris hieme præsertim & autumno usura; quandoquidem sicuti floribus, herbis aliisque vegetabilibus, brumali tempore propagandis, ad incrementum & durationem solis accessus summopere confert: ita pari etiam ratione, marcida senum corpora hiemis ipsiusque senectutis molestias longe tolerabilius perferunt, si solari naturali calore, & non tantum adscititio per ignem suscitato, perfruantur. Veteres hunc in finem in superiori ædium parte construebant solaria, quæ solem undique exciperent apricaque essent, & recepti inter eos ad valetudinem tueadam moris erat, ut crebrius nudi in sole jacerent, sederent vel ambularent, quod sole uti, & insolationem dicebant, cujus commoda Mercurialis *lib. 6. cap. 1.* fusius exponit.

25. Prodest etiam nonnunquam, præsertim Majo & Septembri mense, qui saluberrimi censentur, senibus, ut peregrino aere se confirmant, quod præsidium prisci identidem ad conservandam & fulciendam corporis integritatem mirifice commendarunt; ita, ut Plinius *lib. 3. ep. 1.* de Vesprició quodam fidem faciat, quod constanter hanc regulam servans, post septuagesimum & septimum annum, aurium oculorumque vigorem integrum, agile & vividum corpus servarit. Idem clarissimo argumento docent diuturni & quam maxime rebelles morbi, quos, quum non tempus, non remedia vicerunt, mutatum cœlum subinde sustulit.

26. Porro motus corporisque exercitatio viri-

viribus fulciendis & sanitati servandæ longe utilissima est. Dudum id professus est Celsus, perhibens: *ignavia corpus hebescere, labore firmari, illa maturam senectam, hoc longam adolescentiam fieri.* Quemadmodum enim ipsa vita, omniumque tam animi, quam corporis functionum integritas, consistit in motu solidarum æque ac fluidarum partium æquali ac imperturbato: ita certe, quin motitatio corporisque exercitium, huc adjuvando, non solum vitæ & virium conservationi eximie patrocinetur, sed etiam in ætate declivi vigorem ingenii ac corporis sustentet & augeat, ipsique sanitatis constantiam spondeat, non est quod dubitemus. Et licet plura ex remediorum classe sint, quæ corpus calefaciunt & motum sanguinis intendunt: motus tamen corporis his omnibus longe præferendus, quippe qui, naturalis magis & de proprio principio calorem & progressus augmentum inducit, ille vero adscititius, externus & aliunde accensus, naturæ non adeo amicus.

27 Sunt vero ejusmodi exercitationum modi eligendi, qui corpus non nimis languori dant, sed ætatis provectioris viribus respondent. Saluberrima ambulatio, vel præsertim litteralis, quo sedentaria vita, quam poscunt musæ, per intervallum temperetur corpusque refocilletur. Hæc quo moderatior est, sub temperate calido cœlo, eo plus emolumenti præstat, præsertim si tribus, vel etiam quatuor, ante, nec non post cibum sumtum, horis, instituatur; quandoquidem hoc pacto, concoctionem non turbat, sed eandem adjuvat & appetitum excitat.

28 Aptissimum quoque imbecillis & senescentibus, nec non qui musis in quiete & secessu litant, motus genus est clara lectio, cujus usum veteres eximie collaudarunt. Dum enim elata voce diutius emissa, respiratio intenditur, non solum pulmones crebrius attolluntur, latius panduntur, incalescunt & cum aere sordes eliduntur, sed universus etiam sanguinis circulus, cum calore, spiritu & perspiratione augetur, quo fit, ut partibus robur infundatur omnesque in corpore functiones expeditius & melius succedant. Quin auctore Celso, figurata voce instituta lectio robur ventriculo maxime ingenerat, & ciborum concoctioni egregie servit; siquidem motis sub sermone thoracis septiq; transversi musculis, vicinus conquassatur ventriculus & comprimitur, ut non solum sanguinis arteriosi & fluidi nervei in ejus tunicas augeatur impulsus, sed etiam major salivalis & fermentalis menstrui fiat affluxus. Ut adeo pateat, egregio beneficio publice docentes in eo frui, quod ipsa muneris ratio ipsis injungat, ut ademtis maxima ex parte aliis motus speciebus, voce corpus exerceant.

29 Lenissima & imbecillis quam maxime conducibilis corpus agitandi ratio est gestatio in lectica: quippe quæ, ad discutiendum id, quod coiit in habitu corporis, & liberum perspiratum retardat, sine ulla vehementia plurimum confert. Iisdem quoque senio & debilitate affectis, Celsus *lib.* 4. *cap.* 5. suadet, ut ejusmodi exercitationis genus adornent, qua superior corporis regio magis dimovetur & percietur, illudque in omnibus stomachi vitiis accommodum & ex usu esse confirmat: id quod commodissime perficitur manuum motitatione & brachiorum agitatione, per pulsationem musicorum instrumentorum, lusuum varia genera & qui plures alii sunt modi.

30 Motus vices in iis, quibus exercendi corpus occasio & locus deest, supplet frictio, quæ utilissime non modo in capite & dorso, sed etiam pedibus & toto corpore instituitur; eo quod inde calor insitus excitatur, motus sanguinis per minima vascula urgetur, cutis rarefit, & si quæ subtus hac latent superflua transpirant. Multum certe huic detulerunt veteres, & Celsus inprimis in corporibus imbecillis & levata adversa valetudine, ejus administrationem præcepit, neque dubium est, quin eadem debilibus etiam senum corporibus apprime proficua sit. Tutissimum vero & opportunum est, corpus quotidie, perfecta concoctione alvoque prius excreta, mane in lecto, vel vesperi ante lecti introitum, maximeque partes extremas, pedes potissimum, panno asperiori ad cutis ruborem usque perfricare, & ita quidem, ut fricatus deorsum ducatur; siquidem lentior semper est sanguinis ex inferioribus partibus ad fontem recursus, qui hoc auxilii genere adjuvandus est, inprimis quem pedes senum & imbecilliorum ex facili & plerumque frigescat.

31 Non minus priscis in quotidiana corporis cura olim frequentissimus fuit balneorum & unctionum usus, & pugnare hæc præsidia contra frigiditatem & aciditatem partium, senibus exitiosissimam affirmarunt. Verum nostris in regionibus, quæ cœlum longe frigidius & rigidius obtinent, auramque in

inclementiorem fovent, quam Græcia aliaque calidiora loca, minus tutus est senibus balneorum insessus, inprimis autumno & hieme, eo quod aer perfrigeratus corpus ambiens, tonum cutis magis destruit & ad destillationes ac gravedines disponit. Interim tamen iis, qui senio non adeo exhausti sunt, æstivo tempore, fatigatis per motum & iter membris, non adeo dissuademus, ut partes, tam inferiores, quam superiores, accommodo balneo, in conclavi maxime spatioso, amplo, alto & lucido, foveant. Unctiones autem magis, inter nostrates etiam, usui esse possunt, ita easdem adornando, ut partes inferiores, & maxime etiam spina, ad solem, vel fornacem calidam, calide cum oleo v. c. amygdalarum dulcium, vel pinguedine caponum & gallinarum, additis aliquot olei lavendulæ guttis, inungantur & leniter perfricentur.

32 Præterea somni ad vitam & sanitatem servandam tam præstans est usus; ut sine eo durare nequeant, & ad vires reparandas tam incomparabilis facultas, ut omnem, cujuscumque etiam analeptici dilaudatam virtutem longissime exsuperet. Is enim non solum spirituosas & fluidissimas sanguinis & lymphæ partes fovet & tuetur, sed etiam nutritium & alibilem succum retinet, quo solidæ partes egregie humectantur & dulci rore perfunduntur: ut adeo ad exsuccas & aridas corporis marcescentis partes, eodem nihil sit utilius & aptius, & ex vero a Galeno monitum: *omnibus ex siccitate laborantibus. somnus opportunissima est medicina.* Quo magis itaque senibus siccitas est infensa, & genuina, tam imbecillitatis eorum & extincti caloris, quam ipsius mortis causa, eo magis ipsis somnus amicus & in pretio esse debet, & is quidem non interruptus, non fatigans, inquietus, nimisque accisus, sed placidus, plenus & reficiens, qualis esse suevit post cœnam facilem & frugalem animoque hilari & tranquillo quieti sese dantibus. Incubandum vero etiam stratis mollibus, non solum ut ipse somnus eo quietior sit, sed etiam quo mollescente inde & relaxato corporis habitu, sanguinis liberior in hunc fiat appulsus, & sordes per aperta cutis spiracula eo promptius difflentur.

33 Succedunt ingesta, cibus scilicet & potus, in quorum delectu maximopere respiciendum ad senilium corporum, tam quoad annos, quam virium diversam habitudinem. Etenim quibus firmior adhuc ventriculus minusque annorum, non facile discedant ab assueta victus ratione, licet tantisper durior sit & ex viliorum more; qui vero solutioris sunt stomachi, uti decrepita ætate confecti, selectum instituant & accommodis cibis utantur, iis nempe, qui probatissimi succi, temperati, faciles concoctu, nec diu in ventriculo moram nectentes eumque gravantes & moleste afficientes. Commendamus hunc in finem inprimis juscula ex caponibus, gallinis aliisque alibilium carnium generibus, nec non liquamen ex contusis cancris fluviatilibus, sine aqueo vehiculo, affuso vini modico, adjectisque aliquot citri taleolis & macis frustulis, in vase clauso, imposito aquæ bullienti, per decoctionem paratum. Eandem quoque in rem laudem merentur brodia, quæ ex pane grossiori furfuraceo, cum aqua & vino, addito cinnamomo & saccharo, conficiuntur, nec non, succus ille gelatinosus, qui ex assatis carnibus stillat, quippe qui, tanquam selectissima & ad chyli naturam quam maxime accedens pars, nativi caloris in senibus substantiam egregie instaurat affuso solidis temperato, & spirituosis delibatissimo nutrimento. Neque etiam penitus abstinendum a cibis levioribus: qui alvum lubricam servant & acidos in prima regione succos contemperant, cujus genera sunt pira & poma dulcia, pruna Hispanica, fructus cynosbati cum passulis aqua & vino decocta. Parcior vero semper sit cœna senibus, præsertim si caput infirmitate detinetur, vel tussis humida urget, ipsiusque ventriculi robur remissum. Nam licet somnus cœnam excipiens ingestorum digestionem secundet; ipse tamen, superfluorum per alvum, urinam, perspirationem & pituitæ screatum impedit, eaque suspensa, cruditatum fit proventus, quas ventriculi inflatio, ructus, capitis oppletio, pondus, sensuum torpor, nocturna tussis corporisque sub somno jactatio arguunt.

34 Non minor cautio circa potum adhibenda. Et ut prius de cerevisiis mentem promamus; rarissima certe sunt exempla senum, qui easdem ferre possunt. Nam si juniores, flatuum generationi velificantur, sin vetustiores, acorem contraxerunt & caput petunt, uti solenne inprimis est ex tritico coctis, si vero lupulo amaricantes & validioris materiæ, humoribus lentorem & capiti segnitiem insinuant. Quare si quis cerevisias assuetus, nec aquarum potum admittere potest, tenuissimæ, vulgo Dalb biet, crassioribus

ribus præferendæ, & spirituosæ gratiores, quo nomine notæ sunt Goslarienſis; Brunſuicenſis & Mecklenburgenſis, saltim inſtar medicinæ ſtomachicæ, modice, & quidem in cœna bibendæ. Qui vero aquis aſſuefacti, his leviſſimas & puriſſimas, leniter tantum cum ligno lentiſci, vel corticibus citri decoctas, potui dare expedit, eo ſalubriores, ſi cum vino apto remiſceantur.

35 De vino ejuſque uſu, communis quidem veterum ſententia fert: pueris dilutum, meracum & potens ſenibus conducere; norma tamen eſt neutiquam perpetua, ſed potius cum judicio & diſcrimine applicanda. Omnino enim natu grandioribus ſaluti eſt, ut vinum minus potens bibant, vel forte, quale vetus Rhenanum & inter Gallica optimum Burgundicum eſt, aqua temperent: ita tamen ut ſi aquæ potus ordinarius, illius tertia vel quarta pars confundatur. De generoſioribus autem monendum: quod potentia eorum ſimulque dulcia, quorum cenſum ſubeunt, quæ ſuperior Hungaria profert, inprimis Tockavienſe, porro e Gallicis Languedocenſe, Vin de St. Laurenz, Luſitanum quod ex Portu Cale advehitur, Florentinum, & inter Franconica der Stein-Mein ſenili ætati admodum ſalubria ſint, modice tamen & crebrius inter cibandum ſorbiliata, quo pacto juvant concoctionem, calidum nativum, ex priſco loqnendi more inſtaurant, neque minus univerſo corpori calorem infundunt & ſeroſas ſordes, tam per urinarios meatus, quam ſubcutaneos tubulos, ejiciunt.

36 Sunt vero etiam præter frigidos potus, recepti noſtra ætate uſus calidorum potulentorum genera, Thee ſcilicet, Coffee & Succolada, quæ, an grandævis etiam proſint diſpiciendum. Hæc utique ſenibus eorumque valetudini tuendæ aptiſſima ſunt, etiam paullo liberalius propinata: eo quod humectant, craſſos & ſalſos humores diluunt, meatus patulos ſervant, & calore ſanguinis progreſſumſordiumque cum perſpiratione difflationem promovent:modo ventriculus liberaliorem ferre poſſit copiam. Interim tamen, quia vis herbe Thee adſtrictiva ſenili corpori non adeo favet, rebus ſuis melius conſulunt, qui tutioris virtutis herbas cum calida infundunt, eoque nomine inprimis herba veronicæ, betonicæ, meliſſæ, præſertim Turicicæ, cum corticibus citri & aurantiorum, commendationem merentur. Decoctum quoque Succoladæ, ſi cum aqua paratur, adjecto uno vel altero ovi vitello, ſenum conſtitutioni & nutritioni quidem maxime accommodum eſt: ſed moderamen tenendum, nec nimis crebro eo utendum. Neque etiam potus Coffee plane rejiciendus, quod ſi enim alvum ſolvit & nervoſo generi non obeſt, acidum, quo ſeniorum ventriculus plerumque obſidetur, infringendo & contemperando, egregie inſervit. Sorbillantur autem ejuſmodi calidæ potiones, noſtra quidem ſententia, commodiſſime & optime mane in lecto, quo iiſdem lenis & placidus mador eliciatur.

37 Sed hæc de vitæ regimine & victus ratione in tutanda ſenum valetudine ſervandis; jam nonnulla adjicienda ſunt, de aliis præſidiis medicamentoſis magis & non ita quotidianis, integritati tamen ætate provectiorum egregie patrocinantibus. Et primo quidem loco excutiendum: num thermarum vel acidularum potus ſenibus utilis ſit & accommodus? In hac autem conſideratione potiſſimum ratio habenda non ſolum virium, quæ uſuris conſtent, & ipſius periodi ſenectutis, quæ non adeo ſit declivis, ſed etiam facultatis mineralium aquarum, quæ minus vehemens eſſe debet. Proinde in decrepitis & a vigore defectis, quales communiter ſunt qui ſeptuageſimum annum compleverunt, caute mercandum eſt in medicatarum aquarum commendatione, ac potiſſimum improbandæ ſunt validiori agendi vi inſtructæ, quarum claſſem ducunt Pyrmontanæ & Egranæ, ex thermis Carolinæ, ex ſalſis Sedlicenſis, cum fonte, qui ad pagum Seydſchutz ſalit. Temperatarum vero & mitius operantium uſum admitti poſſe cenſemus, & ex his quæ ſaluberrima eſt, Selteranæ, inprimis ſi tempore æſtivo loco ordinarii potus, cum tertia vini Rhenani optimæ notæ parte nupta, exhibeatur; ita enim acidum vini, cum alcalino aquæ elemento in tertium quoddam ſal abſterſivum degenerat, cujus ad excretionum ſeceſſum ſecundandum eximia eſt virtus. Addi etiam poteſt huic mixturæ elæoſacchari citri ſufficiens quantitas, tum ut ſaporis gratiam captemus, tum etiam ut viribus tantiſper proſpiciamus.

38 An venæſectio ſenibus proficua ſit? vexatum in foro medico eſt dubium, facile diluendum & ſolvendum, ſi ſubactum medici judicium acceſſerit. Quod enim in ſenili corpore, ſi firmior adhuc ventriculus & appetentia vegeta, ſanguinis abundantia adſit, nullum eſt dubium, eo major & certior, quo minus ſub otioſo minuſque laborioſo, ſenibus

bus familiari vivendi genere, is per motum consumitur. Quin potius in plerisque non solum humorum redundantia, sed etiam ex hac oriunda impuritas peccat, ut plurima ipsis solemnia mala, ac inprimis infestissimus provectiori ætati marasmus, a crasso & copioso sanguine, quo viscera turgent & infarcta sunt, originem trahant. His igitur sanguinem mittere, est vitam prorogare & sanitatem servare, præsertim si jam antea venæsectioni assueverint, diæta lauta ac vinosa fruantur, sanguinisque per ani venas secessus substiterit. Novimus certe plures, qui subtracto quotannis aliquoties e vena sanguine, ætatem, quæ robustissimis etiam satis longa est, impleverunt, & annum octogesimum quartum & sextum excesserunt. Contra vero si corpus impensius enervatum, vires confectæ, appetitus dudum prostratus, sanguinem educere, piaculum foret & senectutem extinguere. Sed quum nobile hoc non minus quam utile argumentum, jam olim peculiari scripto fusius pertractavi, supervacaneum puto, plura de eodem, ibi dicta huc transcribere.

39 Præterea quum alvina excretio, sive excedat, sive deficiat, senum saluti periculum minetur, legitimi ejusdem successus quoque ratio habenda erit. Quod si autem alvus compressa fuerit, ejus solutio neutiquam validioribus, & virulenta indole gravius in vires grassantibus, molienda; sed confectæ huic ætati, præter laxantes, ex salsis, dulcibus & pinguibus, cibos apprime dicata & accommoda est manna, ad unam vel alteram unciam, cum lacte asinino, vel sero caprillo oblata; quippe quæ, pectori amica, tussi medetur & ponticos austeros in primæ regionis diverticulis obhærescentes succos egregie cicurat, eosdem sine virium damno, promte per ani secessum exturbat. Sæpius quoque observavimus, exhibito saltim pulvere absorbente, vel bezoardico fixiori, alvum in senibus fuisse motam, hanc forsan ob caussam, quod alcali terreum pulveris ingrediens, cum acido primarum viarum in sal tertium abiit, & tunicis intestinalibus stimulum insinuavit. Sennata autem nec non aloetica exulent. In segnioribus tamen & phlegmaticis, si res postulat, pilulæ temperatæ balsamicæ ex usu esse possunt, cujus generis sunt Beccherianæ & ad imitationem harum paratæ & correctæ. Et si forsan acciderit, ut ob fæcum siccitatem & copiam alvus obstipetur, injiciendi sunt clysteres emollientes oleosi & his stercora evocanda. Sin vero nimis crebro alvi dejectio senes exerceat, ut metus lienteriæ sit, nocentissima sunt adstringentia; tutius est diæta quodammodo siccante uti, abstinendo ab omnibus acidis, salsis & acribus, stimulum inferentibus. Et ad reparandum intestinorum laxatum tonum, ex cinnamomo paratis nihil est præstantius. Utilissimum quoque est balsamum nostrum spirituosum sic dictum vitæ, cujus guttæ 10. ut plures, cum duabus ol. cinnam. guttis interius assumendæ, eodemque exterius ventriculi regio inungenda.

40 Superest tandem, ut de iis, quæ ex medicamentorum classe ad refocillandas in grandævis vires faciunt, nonnulla addamus. Quamvis autem plurimi ad hoc perficiendum spirituosis & aquis sic dictis stamachicis, primas deferant: cautissimus tamen eorum sit usus auctor sum, ne liberali manu & crebrius propinata sanguinem, præsertim si redundet, exagitent & caput imbecillius reddant; quin, in senectute viridi & vino fruentibus, plane ab iisdem abstinendum esse censeo. Interim si vires vacillantes remediis suscitare ex usu sit, tria, quæ principem inter analeptica locum tenent, ambram scilicet, cinnamomum & succinum, & ex his lege artis parata, plenissime commendamus. E liquorum autem analepticorum compositionibus, hanc maxime utilem & accommodam fere reor formulam: Rec. myrrhæ electæ unciam unam, croci unciam dimidiam, corticum citri & aurantiorum ana uncias duas, cinnamomi acuti unciam cum dimidia; affunde spiritus liliorum convallium libram dimidiam, postea adde vini Hungarici mensuras tres, distillentur lege artis per alembicum, prodiens liquor suavissimi odoris & saporis, julepo rosar. grata dulcedine imbuatur & affusa drach. una essentiæ, usui servetur. Est certe hoc remedium tam accommodum senum fessæ naturæ, & tam præstans ad imbecillitatem sublevandam, quam vix ullum aliud, firmat quippe ventriculum debilem, caput roborat & blandum quoque somnum inducit. Poterit autem de eodem nonnunquam cochlear unum vel alterum, vel solo vel intincto pane mellito Norimbergensi exhiberi. Non minus etiam viribus & stomachi infirmitate egregie succurrit elixir nostrum balsamicum viscerale temperatum, ad cochleare dimidium post pastum propinatum, inprimis si refracta dosis balf. nostri vitæ admisceatur: quod balsamum si ad

aliquot

aliquot guttas infuso thee instilletur, & exterius, attracto per nares odore, verticis, nuchæ, & necessitate exigente aliarum a robore defectarum partium inunctione, in capitis dolore, vertigine aliisque senum afflictionibus, opem præstat longe saluberrimam.

DISSERTATIO V.

DE

SALUTARI AC NOXIO VENÆSECTIONIS USU.

§. I.

SI unquam breviter, solide tamen & accurate universæ medicæ artis natura tradita fuit, certe ab antiquissimo & probatissimo medico HIPPOCRATE præstitum fuisse arbitror, qui *libro de Flatibus* docet: *medicinam nihil aliud esse quam additionem & subtractionem: subtractionem eorum, quæ exsuperant, eorum vero, quæ deficiunt, additionem: Qui vero illud optime facit, is optimus medicus existimandus est, quique plurimum abest ab eo præstando, is plurimum in arte medica deficere censetur.* Profecto hac vere mechanica definitione gravissimus auctor universæ nostræ artis indolem ac solidum fundmentum complexus est. Ecquis enim est, qui liberum functionum corporis nostri exercitium, quo sanitatis natura continetur, in sola moderatione motuum, & humorum debita proportione ac temperie versari ignoret? utpote nihil vitæ ac sanitatis negotio tam inimicum, & tam adversum est, quam eorum, quæ vitam dispensant, excessus aut defectus: qua de causa omnis generis morbificæ causæ humorum & motuum excessum & defectum respiciunt. Et quicunque morbum vult tollere, is nihil aliud agere debet, quam ut motus & materias deficientes vel superabundantes in naturæ amicam temperiem ac moderationem reducat. Huc quoque omnis generis, quæ alma mater natura largiter nobis concessit, remedia spectant, quæ vel evacuandis vel restituendis humoribus aut nimiis motibus compescendis vel tardis promovendis unice dicata esse animadvertimus.

2. Ex quibus omnibus clarissime apparet, magnum nostrum HIPPOCRATEM universæ artis, præsertim praxeos medicæ fundamenta nobis doctissime tradidisse, quæ si quis paulo diligentius & perquisitius attendat, is optimus certe effato COI medicus censebitur: habet enim hic normam ac regulam, qua scit, quid agendum, quid omittendum sit. Quum vero excedens & superfluus sanguis ex consensu etiam solertissimorum medicorum ipsaque teste experientia, maxime omnium adfligat, & morbosis passionibus producendis admodum idoneus sit, hinc facile apparet, principem merito locum inter ea, quæ exsuperans detrahunt, venæ sectionem sibi vendicare: quia sanguis quo naturæ, si moderatus fuerit, amicior est, eo si superabundet, nocentior existit. Quapropter magna semper laus & gloria divino venæsectionis remedio consistit. Comperit enim ratio & experientia confirmavit, omnibus aliis auxiliis tam operationis celeritate & securitate, quam tolerantiæ facilitate hanc esse superiorem: hinc nullo ferme in morbo a veteribus & HIPPOCRATE est intermissa; ejus quoq; utilitatem præter veterum testimonia longus & quotidianus usus comprobat. Quo majora autem usu in praxi medica sunt commoda, adeo ut non tantum ad arcendos a corpore morbos, sed etiam ad periculum in iis avertendum ipsosque sanandos summum sit præsidium; ita e contrario eo graviora inde resultant incommoda, si nulla subjecti, causæ morbi, temporis ac virium ratione habita ea administratur, quare id laboris jam in nos suscepimus, & in præsenti de venæsectionis non solum ad vitam sanam & longam consequendam salutari sed & noxio usu agemus.

3. Dicturi itaque de venæsectione, eamq; ceu securum & summum ad prosperam ac longam vitam impetrandam auxilium adferturi, necessarium omnino arbitramur præmonere, neutiquam nobis in præsenti esse propositum, ut solam sanguinis detractionem protrahendæ vitæ sufficientem asserere velimus, vel quod sine venæsectione nemo prospera ac secunda valetudine frui, aut ad vitam longam spem sibi possit facere. Neque enim ullum tam absolutæ efficaciæ in universa rerum natura datur remedium, de quo quis certum sibi, nedum talem effectum possit polliceri: sed omnia, quæ in auxilium promta sunt remedia, limitatis viribus determinantur, & naturæ corporis ægrotantis potissimum innituntur. Præterea novimus, qui sine venæsectione per longam ætatem firma ga-

gavisi sunt valetudine. Novimus quoque, qui cum venæsectione præmaturo fato defuncti sunt: quapropter hoc loco nobis non est animus, ut asseveremus sanguinis vacuationem omnibus promiscue individuis quadrare, vel ad longam vitam necessario perducere; sed hic est noster scopus, hæc mens nostra, ut adfirmemus tantam virtutem, ut plures, quibus propter sanguinis redundantiam & gravis morbus, & subitæ mortis periculum immineat, ab imminentibus hisce malis tueri ac defendere possit.

4 Prius vero quam in hujus rei explicationem paulo altius descendamus, non sine fructu fore arbitror, si eorum, qui vel totum vel ex parte hoc remedii genus contemnunt, rationes ac argumenta examini subjiciamus. Quamvis vero neque ullum unquam auxilium tanto medicorum consensu ab incunabilis fere scientiæ medicæ per tot secula ubivis fere terrarum, & per tam constantem experientiam, approbatum fuerit, præterquam ipsa sanguinis per sectionem venæ emissio; nihilominus esse & fuisse semper, quod satis demirari nequeo, qui fere divinum hoc auxilium ex toto damnare, imo infamare, vel tamen parcissime eo utendum esse, contenderunt, vix ac ne vix comprehendendum est. Quod unicum certe documento esse potest luculento, quanta imperitia, non dicam ignorantia inter gentem medicorum adhuc versetur; quæ res quo certior, eo magis deploranda videtur. Atque non tanta nos tenere debet admiratio, quare olim ERASISTRATUS & ante seculum forsan HELMONTIUS hoc remedium contemtui habuerunt, quandoquidem ERASISTRATI tempore spissis tenebris adhuc rerum physicarum & medicarum cognitio erat involuta. HELMONTIO vero viro alias nobili, & per ignem Philosopho, qui nunquam artem agitavit, hic error de facili videtur condonandus: quod vero ex eo tempore, quo magnum illud mundi inventum, sanguinis intelligo circuitum orbi innotuit, & hinc corporis humani œconomia paulo subtiliori solertia excoli cœpit, ac universa medicina ex tenebris in sereniorem lucem afferta fuit, adhuc ex medicorum cohorte dentur, qui vel ex toto venæsectionem repudient, vel nimis timide ac trepide cum hoc agant, illud merito vituperandum videtur.

5 Possemus certe hoc loco, si velimus ire in exempla & nisi veritas odium, molestiam ac periculum gignat, multos casus recensere, ubi plures ceterum sani ac ætate florentes ex sola venæsectione tam curando quam præservando omissa in gravissimos & lethales morbos inciderunt, qui certissime potuissent maturæ venæsectionis auxilio servari; sed hæc lubenter jam prætermittimus: prius hoc loco non alienum esse existimamus, & patrocinium venæsectionis agam & argumenta in contrarium, qua fieri potest brevitate ac perspicuitate discutiam. Mittimus vero Erasistratæos, quos olim jam suo tempore Galenus *lib. de Venæsect.* adversus Erasistratum non sine felicitate refutavit, sed rationum momenta, quibus nonnulli ex recentionibus uti solent intuebimur. Præcipuum vero quod afferunt est: sanguinem non modo vitæ esse thesaurum, sed & ipsius animæ vehiculum & instrumentum, & sanguine amisso non modo vires, sed & vitam amitti. Cum vero omnis thesaurus non sit minuendus, sed potius servandus & reparandus, hinc male cum ipsis agi afferunt, qui vitalem liquorem tam improvide profundunt. Insuper confugiunt ad experientiam, qua ostendunt plures a detractione sanguinis ita fuisse debilitatos, ut ægerrime pristinam valetudinem fuerint assequuti. Porro quoq; dicunt, complures firma & æquabili valetudine frui & longa vita gaudere, qui totam ætatem nullam sanguinis imminutionem passi sunt. Illud vero primum & præcipuum illorum videtur argumentum, quod nullam plethoram seu boni sanguinis redundantiam noxiam esse contendant, sique forsan superfluus & pravus vasis inhæreat, felicius eum abstinentia, motu & tutioribus remediis absumi posse asseverent.

6 Operæ itaque pretium erit, ut hæc dubia, quæ primo intuitu videntur speciosa, paulo accuratius discutiamus. Primo vero non ibimus inficias, sanguinem pretiosum & desideratissimum, quo vita & anima ad suas operationes utitur, esse liquorem, quo penitus amisso & vita exspiret, & anima corpus suum deserat, necesse est: quo nomine utique optimus vitæ est thesaurus. Concedimus quoq; immoderatam ejus profusionem admodum debilitare, corporisque robur imminuere. At vero sanguis est thesaurus vitæ & animæ sustentaculum, dum nempe libero & æquabili flumine vitalem suum in orbem motum per corporis partes absolvit. Nunquam enim sanguis in se spectatus ratione mixtionis suæ præstat vitam, vel

ani-

animam cum corpore jungit, sed tum demum, quando in orbem agitur, & placido motu per corporis fertur tubulos, unde etiam talis motus recte dicitur vitalis, isque est, qui commercium corporis cum anima stabiliminat, simulac vero optimus alias liquor in parte quadam subsistit, & progressivo motu exuitur, protinus amplam non modo morbis & morborum causis, sed & morti occasionem subministrat. Quod vero nimium exsuperans sanguis vitalem circulum turbet, nostrum est inferius ostendere.

7 Remoto vero hoc dubio ad aliud deproperamus: naturam nempe nihil facere frustra declamant, utpote quæ tanta sapientia instructa sit, ut non majori, quam par est, copia vitalem hunc liquorem progeneret. At huic assertioni optima veritatis parens experientia solenniter contradicit. Cui usui enim est ingens illa pinguedinis moles, qua subinde corpus humanum obruitur, annon potius plus exitii quam salutis naturæ adfert? Sique nihil noxii vel supervacanei aut deficiens quoddam natura proferat, unde fit, quod unum corpus præ altero debilius, & non modo ad morbos, sed & ad mortem promtius existat. Unde porro evenit, quod natura tam parata ac promta sit in morborum aliis causis fabricandis? Quo magis apparet, corpus nostrum ita esse dispositum, ut tam facile noxia, quam utilia producat.

8 Accedimus jam eam rationem, quod videlicet experientia comprobet, amisso sanguine mire corporis robur debilitari: sed admodum etiam lubrico & invalido fundamento hæc innititur. Quid enim notius, quam quod ex corporibus pleni habitus per vulnera sæpe sæpius incredibilis sanguinis copia sine noxa profundatur? In hujus rei illustrationem occurrit elegans locus apud Joh. Heurnium *in Com. lib.* 1. *aph.* 3. dum scribit: *Illustriss. Aurantiæ Princeps Wilhelmus Nassovius Antvverpiæ a latrone læsus sclopeto in collo, ita ut jugularis magna illa vena maximam sanguinis funderet copiam per plurimos dies, cum quotidie plures sanguinis libras emitteret, fluxione tandem colcothare cohibita, salvis viribus evasit.* Quid porro familiarius in praxi accidit? quam quod fœminæ ex abortu ac in puerperio immensam subinde sanguinis quantitatem collectis mox viribus effundant. Neque adeo crebrior per venam sectam sanguinis detractio viribus infensa est, ut fert vulgi opinio. Legimus apud Scultetum *in observat.* 2. *Virginem septingenties per vitam venæsectiones passam fuisse sine omni sanitatis periculo.*

9 Neque Gallorum hodie medicorum morem ignotum esse existimaverim, qui acuta febre detentos decem sæpe repetitis venæsectionibus interdum citra detrimentum singulare exercent. Sanguis enim est, qui ex boni succi alimentis, salvo saltim ac integro manente appetitu, facilius reparatur, præsertim in iis, quibus laxæ fibræ sunt, & spongiosa carne gaudent, quandoquidem in his ob lentiorem cursum temperatior fit calor, qui potius servat sanguinem, quam ut ipsum consumat. Deinceps non constantis est experientiæ unicum virium fomentum esse sanguinem. Vidimus potius a venæsectione oppressas in plethoricis vires protinus erectas. Equidem negandum non est, quin sæpenumero venæsectio male a medicis imperitis instituta corpora viribus exuat, ipsaque mirum debilitet, sed tamen remediorum abusus non tollere debet verum eorum usum, nec sinister quandoque superveniens eventus ejus legitimum usum excludit: nam vix prodest, quod non lædere possit idem.

10 Urgent præterea ii, qui minus sanguinis vacuationibus favent, quod plures sine venæsectionibus longam & sanam egerint vitam. At hi perpauci numero sunt, neq; vero omnibus alma natura tam valens ac robustum a nativitate corpus concessit, cujus robur humorem alienum & excedentem facile vincere possit: pauci etiam sunt, qui motu, labore, commodoq; ac attemperato victu bonam, quam a parentibus nacti sunt naturam secundant. Hisce discussis deveniendum jam ad ultimum, quod tamen primo loco esset ponendum. Communis nempe est sententia, quæ etiam in Gallia, teste Jouberto, adhuc viget, primam venæsectionem a morte liberare posse, quare nonnulli hoc remedii genus ad averruncandam mortem differunt. Ad hæc vero dicimus, si sanguinis missio hominem ab impendente morte vendicat, certe non aliter hoc præstat, quam sanguinem exsuperantem, a qua morbus subnatus fuit, & qui multum periculi minatur, subtrahendo: an non vero consultius est matura venæsectione morbum & illud, quod subest mali, depellere, quam periculo se manifesto exponere, quia hoc non raro labente bene agendi occasione & tempore hominem perimit.

11 Dilutis itaque iis, quæ in contrarium possent moveri, dubiis, sequitur jam ut firmioribus ratiociniis venæsectionis tam necessitatem, quam utilitatem ad tutam & prosperam valetudinem diu servandam statuminemus. Præcipuum vero ad firmandam nostram sententiam ex ipsa natura corporis nostri argumentum desumemus. Tam provide enim & tam sapienter a benigno conditore constructa machina nostra & tam insignibus viribus dotata est, ut non modo sponte ab eo, quod vitæ est infensum, se liberare & feliciter tueri possit: verum etiam ut sola sæpius optima morborum sine medici opera sit medicatrix. Jam vero cum nihil æque sit valetudini adversum, quam superabundans sanguis, eo quod vitalem in orbem motum sufflaminet; hinc nihil prius & antiquius prudens habet natura, quam ut sanguinem superfluum convenienti motu, debito quoque tempore ac loco felicissime eliminet: id vero non modo in sequiori sexu magno cum alleviamento singulis præstat mensibus, verum etiam in puerili ætate vel adolescentia exsuperantem sanguinem per nares, in adultioribus per sedis venas statis subinde periodis, non sine singulari commodo evacuat. Et quandocunque solennis & saluberrima hæc sanguinis excretio, vel ob languorem ex ætate, vel ex longo morbo provenientem, vel ob alias causas e. g. præposteram curationem supprimitur, vel penitus cessat, protinus ingens malorum agmen corpus adfligit. Fiunt enim ex consuetis narium hæmorrhagiis deficientibus graves cephalalgiæ, ophthalmiæ, vertigines, in adultioribus apoplexiæ, aut sensuum depravationes. Mensium vero inordinata vel deficiens fluxio quanta mala non concitat? inde enim spasmodicæ internarum partium tractiones, cachexiæ, lentæ febres, miræ flatulentiæ, ac digestionis vitia sequuntur. Ex hæmorrhoidum vero impedita vel cessante evacuatione gravissima quoque mala, ut sunt hydrops, insaniæ, nephritides, spasmi primarum viarum, flatulentiæ, asthmata, cachexiæ & apoplexiæ subnascuntur. Monstrat certe medico sapientissima natura, quid ipsi sit agendum; nam cum medicus languidæ naturæ minister & adjutor, vel valentis spectator esse debeat, hinc naturæ methodum optimam addiscere, & cum attentione imitari debet. Videlicet ubi deficit, eam adjuvare, id est arte sanguinem exantlare superfluum, qui tantas molestias creat, enitatur; quo remedio tam ad depellendos, quam etiam ad sanandos prædictos affectus nihil est efficacius.

12 Ex his itaque clarissime perspicimus, venæsectionem maximum fundamentum in ipsa natura habere, cujus ars tantummodo est imitatrix. Solvit autem venæsectio plethoram, quæ fæcunda morborum est procreatrix: at cum ex recentioribus nonnulli dentur, qui plethoram existere pernegant, hinc non alienum esse judicio eorum etiam rationes paulo perquisitius intueri. Dicunt, sanguinem bonum minus abundare posse, talis vero ipsis est, qui gelatinosus, temperatus & floridus apparet. Verum enim vero ipse sanguis duplici modo consideratus bonus dici potest, vel ratione mixtionis suæ, vel relatione facta ad motum, qui demum recte hunc titulum meretur. Nam etsi optimus, & gelatinosus in vasis contineatur, minus autem recte & æqualiter per corporis partes circumferatur, tum ad vitam & sanitatem tuendam plane inidoneus est: quandoquidem si tardiori nimis motu provolvitur, facile in vasis præsertim minimis subsistit, & si viscidiores ejus partes secedentes coalescunt, & hac ratione magna & noxia fit viscerum offensio. Cum vero optimus & temperatissimus, qui gelatinosa rubicunda substantia cognoscitur, maxime omnium facile redundet, patet, nullum æque hoc ipso ad morbos generandos esse aptiorem. Frequentiori enim constat experimento, sanguinem ex plethoricorum vel etiam sanguineorum venis extractum, ut plurimum mixtione gelatinosum, temperatum, coccineo & eleganti colore tinctum esse. Ubi itaque talis sanguis animadvertitur, ex eo recte sagaciores medicorum judicant, multum sanguinis in ejusmodi corporibus generari, missionemque ejus esse utilissimam: contingit id ipsum maxime in fœminis & qui spongioso habitu gaudent, laute vivunt, & mentis ac corporis motibus vacant; ibi enim temperatior calor sanguinis, ex gelatinosa substantia chyli, proventui mirifice velificatur. Etenim quo intensior corporis fervor ac æstus est, eo major liquoris hujus vitalis fit consumtio. Siquidem celerrima ætheris agitatione, qua caloris natura continetur, nexus ac unio partium sanguinis texturam constituentium facile dissolvitur, ut ex nobili, & temperato alimento inutile excrementitium sulphureum liquamen emergunt. Qua de causa vehementior corporis motus ac labor, neque minus febrilis

brilis æstus pingue & sanguine superans corpus celeriter extenuat.

13 Ex dictis itaque clarissime patet, non modo habitum corporis plenum ac coloratum, sed & sanguinem optimum periculi imminentis esse plenum, quia ubi bonus sanguis gignitur, ibi ejus quam facilis fit abundantia, quæ in pejus omnia successive præcipitat, qua de re perite non minus ac scite noster Hippocrates *lib.* 1. *aph.* 3. prodidit *athletarum evexia, quæ ad summum distensionis evasit, periculosa, unde talem evexiam sine cunctatione solvere oportet*: hinc dicebat Celsus *si plenior quis, speciosior & coloratior se ipso factus videatur, suspecta sua bona habere debet*, quia inquit, Heurnius: *a nimia sanguinis ubertate calidum nativum extinguitur & præcipiti lapsu homines rapiuntur, & interceptis carotidum viis, parva apoplexia fit*. Quemadmodum vero redundans sanguis tam infensus naturæ ac inimicus sit, nostrum jam est exponere. Videlicet laudabilis ex bono chylo in vasis supra modum collectus copia sanguis vigori ac elateri, quo cordis musculi & arteriarum tunicæ instructæ sunt, nimium resistens, cursum ac circulum sanguinis reddit difficiliorem, unde sanguis ob debiliorem cursum spissescit, crassus evadit, ad obstructiones & stagnationes gignendas paratissimus. Rationem vero hujus rei ex mechanicis eruere non magnæ erit difficultatis: nobilissima enim motus scientia est, quæ nos docet, ex proportione & & relatione virium moventis & resistentis motus effectu profluere, adeo ut quo major potentia sit virium in impellente, & minor in resistente, eo celerior fiat motus; sicut contra, quo major mobilis resistentia est, eo plus virium moventi detrahitur, & tardior fit impulsus. Itaque sicut major molis quantitas majorem gignit resistentiam, ita major quantitas sanguinis activitati & pulsui cordis atque arteriarum elateri plus quam minor resistit, consequenter sanguis tunc minus expedito circulo per corporis partes circumfertur. Perquam curiosum vero illud anatomicum experimentum est, ubi ex flatu immisso in venam cavam vel ductum thoracicum canis viventis, cordis motus mox sistitur, subsequente inde morte. Cujus phænomeni nulla alia subest ratio, quam quod dextra cordis auricula, cujus fibrarum structura valde tenera est, a flatu nimium distenta non amplius contractioni sufficiat; unde cordis motus etiam conquiescat necesse est. Neque dubitamus, quin ex nimia sanguinis redundantia, si præsertim hic excedente calore acris vel spirituoso liquore interius expandatur, cordis auriculæ eodem modo possint distendi, ut fibræ supra modum extensæ ad propulsandam sanguinis congesti molem & ad circulum continuandum fiant planæ minus idoneæ, unde lypothymiæ viriumque oppressiones plethoricis perquam sunt familiares.

14 Quis itaque medicorum tam socordis ingenii & hebetis mentis est, qui non perspiciat, venæsectionem tam noxa sanguinis nimii cogestione summum esse præsidium, eo quod superfluum sanginem subtrahendo, protinus convenientem proportionem inter cordis arteriarumque musculos & inter vim sanguinis resistentis, restituat, circulum sanguinis rursum æqualem & liberum, a quo sanitatis & vitæ ratio pendet, reddendo. Quod etiam experientia confirmatum habemus, dum oppressæ nimio sanguine vires unica venæsectione, augentur, pulsu citatiori, calore & perspiratione reddita intensiori.

15 Quamvis vero hæc, quæ adduximus, ita sint comparata, ut quemvis etiam possent convincere, nihilominus dantur, qui hæc subvertere enixe laborant, dicendo sanguinis excessum longe tutiori via, videlicet abstinentia, inedia, victu tenui, motu corporis intensiori, infusis calidis, quam periculosa venæsectione consumi ac castigari posse. Verum non imus inficias, illud fieri posse, sed quis est nostris temporibus ita comparatus, ut a consueta sua indole, vel nimia edendi cupiditate facile deflectat & rigida hæc præcepta sequatur? Et utut hæc cuncta fieri possent, tamen, ubi præsens impendet a sanguinis ubertate, præsertim in passionibus acutis periculum, hæc commemorata remedia, quia tardissime agunt, plane non sufficiunt. Manet itaque & manebit perpetuo venæsectioni sua laus & gloria.

16 Confirmata sic firmioribus ratiociniis venæsectionis necessitate, proximum jam est, ut paulo specialius, quibus in morbis avertendis, quo tempore & qua ratione sectio venarum sit instituenda, proponamus. Primo vero dicimus: omnibus, qui succi pleni sunt, vasa sanguine repleta habent, bene appetunt, laute vivunt & vita secura ac otiosa fruuntur, neque sanguinis solennem & ordinariam quandam vacuationem habent, detractionem ejus ad depellendas, quæ presso certe sequi debent pede, ægritudines longe

esse utilissimam. Perraro enim accidit, ut homines ita comparati periculum evadant, quod feliciter venæsectione bis vel ter anno instituta potest propulsari. Nunc vero devenimus ad eos morbos, quibus dimovendis venarum incisio idoneum est remedium. Videmus sæpenumero robustissimos, qui secura videbantur frui valetudine, præter omnium spem repente procidere omnique motu ac sensu privatos. Neque novum est, multos in lecto, quem sani firmique conscenderunt, emortuos reperiri. Novimus & ante oculos plura nobis versant exempla, ubi tales funestos eventus prædiximus. Novi in hac urbe tres floridæ & sanæ visæ feminas, quæ subito fato ceciderunt.

17 Quod si vero solertiori studio tam subitæ mortis causas explorare animus est, tunc demortuorum corpora aperiendo, plerumque has duplicis generis esse observamus. Vel enim ruptio vasorum intra cerebrum, aut in thoracis vel abdominis cavitate, quod tamen minus frequenter fit, visitur; vel polyposa in cordis thalamis concretio, magna venarum occludens orificia, causa deprehenditur. Incurrunt vero apoplexiæ periculum maxime ii, quibus copiosus intra venas sanguis fertur, maxime si senectuti fuerint propiores, facilius vero malum gignitur, si post largos imbres aquilonaris tempestas & sævientis boreæ flatus repente sequatur. Qui sanguinis missionem, quam alioqui salutariter adhibuerunt, temere negligunt, facile quoque eadem corripiuntur, id quod & iis evenit, quibus sanguinis per nares vel ani venas profluvium, vel sponte constitit, vel suppressum est, hinc etiam mulieres lochiis non rite fluentibus, hoc acerbo malo adfectas vidimus. In præservatione hujus funesti & feralis mali, si quid aliud certe venæ in pede tusio plurimum sibi vendicat, quæ ubi circa æquinoctialia tempora instituitur, securam præstat valetudinem.

18 Quod ad polypi originem attinet, patent identidem huic quam maxime ii, qui sanguine abundant & habitu præditi sunt spongioso, insuper obesi multum commedunt, sed parum bibunt, vitam agunt sedentariam, ac spiritum vini copiosius ingurgitant, fit exinde sanguis viscidus ac crassus, qui minus expedito itinere corpus percurrit, unde viscidiores & glutinosæ ejus partes columnis cordis facile adhærent, in fibrillas paulatim coalescentes. Quo minus vero promptum est tale concretum veluti mortis fomentum ulla medicina dissolvere, eo facilius ac paratius est, hujus genesin præcavere, quo nomine præter abstinentiam & motum corporis validiorem, nec non liberaliorem aquæ calidæ potum, venæ sectio omnibus præferenda videtur. Nacto enim liberiori spatio, longe expeditius sanguis per cordis thalmos ac tubulos venosos movetur, unde concretio, quæ quietis & motus retardati soboles est, minus potest contingere.

19 Deinceps heroicum nostrum remedium in gravibus acutis passionibus præsertim, ubi inflammationis metus subest, præcipuum fert punctum, idque non modo in curando sed maxime omnium in præservando præstat. Est videlicet solertioribus practicorum haud incognitum, quantum periculi in febribus sub initio & statu præsertim immoderata sanguinis profusio habeat, cui symptomati sanguinei sic dicti & plethorici in tales incidentes morbos plerumque sunt obnoxii: quantum itaque auxilii a venæ sectione tam ad præservationem, quam ad sanationem, si mature inter initia morbi adhibeatur, expectandum sit, quisque qui mediocri tantum judicio pollet, facile dijudicabit. Pleuritides, peripneumoniæ, anginæ, nephritides & id genus aliæ inflammationes, vel principaliter adfligunt, vel secundario superveniunt aliis morbis ob sanguinem copiosum spissiorem factum, qualis e vena missus plerumque apparet. Quid vero hisce gravibus vitiis plus præcavendis & propulsandis sanguinis decenti detractione convenientius sit equidem non video?

20 Abortus præsertim grandiori fœtu grave malum est, ipsoque partu longe periculosius, eo quod secundina retenta vasorum orificia adaperta maneant, & sic lethales utplurimum fiant hæmorrhagiæ. Invadunt tales abortiones præcipue sanguine redundantes, si gravi terrore percelluntur. Præcavet vero dira hæc mala omnium optime phlebotomia in tempore instituta, quæ in quibusdam confidentius repeti potest. Animadvertimus enim quibusdam feminis abortum esse frequentissimum, adeo, ut repetitis vicibus recurrat, a cujus mali amolitione, aliis non neglectis, nihil aptius est venæsectione, quæ pro ratione circumstantiarum non semel vel bis, sed singulis mensibus, sicuti tales observationes mihi notæ sunt, debet continuari. Quoniam vero ordinario abortus circa tempus mensium consuetum solet invadere, opportunum utique tunc est, circa hoc, si res postulat, sanguinem demere.

21 Ce-

21 Ceterum plethoræ solutio gravidis administrata sanas reddit puerperas, vividos gignit infantes & multorum malorum materiam præscindit. Ordinario enim gravidæ sunt plethoricæ & inde fiunt cacochymicæ, multis impuritatibus in vasis collectis, quæ matri & infanti malo sunt, siquidem in puerperio purpuræ tam rubræ, quam albæ, neque minus partium internarum inflammationi fomitem præbent. Solent quoque prægnantibus adhuc alia incommoda succrescere: scilicet pedum & abdominis tumores oedematosi, ferinæ tusses, vomitiones, dorsi dolores, odontalgiæ, languores, quæ cuncta sanguinis imminutio, non omisso clementium laxantium usu, egregie præoccupat. Dein ab impuro gravidarum sanguine infantes frequentem sibi contrahunt labem. Fiunt non modo inde infirmi, sed & si natura valet, variis exanthematibus, ut sunt tineæ capitis, aphthæ, erysipelata, variolæ, morbilli, crusta lactea, valde exercentur. Qui itaque ab omnibus hisce vitiis immunes eos reddere percupit, sanguinem ad justam mensuram reducat, necesse est. Quam gravia symptomata suppressa lochia causentur quotidianis exemplis edocemur, sequitur plerumque periculosa admodum inflammatoria febris complures perimens. Non semel sed sæpius summo cum fructu inter initia sectionem venæ in puerperio, ubi lochia cohibita fuerunt, vitiis alias difficillimis mitioribus inde redditis vel iisdem plane averruncatis, vidi adhibitam.

22 Accedimus jam ad chronicas easque contumaces passiones, quibus amoliendis vix par habet sanguinis copiosioris diminutio. Non incognitum est iis, qui in artis opere frequenter versantur, quod vere & autumno maxime circa æquinoctia graves morbi aboriantur & resuscitentur, in quo numero sunt hæmoptyses, arthritides, asthmaticæ pectoris oppressiones, insaniæ melancholicæ, hemicraniæ, febres & acutæ & intermittentes, colicæ convulsivæ, hemiplexiæ, quæ sæpe anniversarias & statas temporum periodos observant, hisce generosa & alioqui probata præsidia frustra sæpe opponuntur: venæsectione vero circa æquinoctia celebrata, non neglectis iis, quæ primam regionem ab impuris sordibus liberant, omne punctum sanationis conficitur.

23 Arthritis malum est, quod omnis ætatis & sexus homines vario tempore & diversis in artubus exercet. Et quamvis eos, qui vel natura languidiores fuerint vel præpostero vivendi genere debilitatem membris contraxerint, potissimum invadat, attamen a sanguine plurimo, qualis fit ob evacuationes solennes cohibitas, maxima parte fovetur. Sanguinei enim & spongioso habitu præditi plerumque fiunt arthritici, quibus si per hæmorrhoides aut alia loca superfluus sanguis fertur, ab hoc malo evadunt ferme immunes. Quicunque itaque a sævis hisce doloribus suum corpus tueri percupit, is nihil prius habere debet, quam ut temperata diæta nimium sanguinis proventum impediat: deinde omni studio ea removeat, quæ viribus ullo modo convellendis idonea sunt. At solenni & spontanea sanguinis cessante vacuatione vel intermissa in iis, quibus humorum aderat plenitudo, venæ sectione, si magnam malum incidit, tunc plus matura sanguinis detractione quam ulla alia medicina efficitur.

24 Mensium profluvium, a quacunque etiam causa suppressum fuerit, præsertim ob languentem naturam, quæ circa quinquagesimum annum plerumque accidit, innumerabilibus illarum corpora malis obiicit, quæ solers medicus nunquam non matura venæsectione præcavere debet; hac enim graves diaphragmatis spasmi, cardialgiæ syncopticæ, cordis palpitationes inde mox conquiescunt, neque tutius præsidium est, multa mala ab illis, quibus propter ætatem provectiorem plane deficiunt, avertendi ipso hoc nobilissimo nostro sanguinis mittendi remedio.

25 Dolor calculi est unus ex atrocissimis, sed si originem ejus spectemus vix alia est, quam quod lente nimis procedens plus justo abundans & spissus sanguis in renalibus vasculis stagnet, eorumque elaterem ac tonum imminuat, unde urinæ difficilis fit secretio, hinc tartarus ex hac secedens paulatim concrescit & inimicum hunc hospitem ingenerat. Videmus itaque plethoricos vitæque sedentariæ addictos, & quibus hæmorrhoides vel menses non amplius feruntur, potissimum diro hoc malo exerceri. Et hæc quoque est ratio, quare fluentes hæmorrhoides magno sint nephriticis remedio: ubi vero illos non provocare licet, vicariam operam ipsa venæsectio in pede præstat. Et notavimus plures a calculo, quem dolor circa lumbos prænunciabat, hoc modo immunes redditos.

26 Cachexia & qui hanc insequitur scorbutus atque hydrops ex sanguinis & seri redun-

dundantia; factaque viscerum inde obstructione citra omnem contradictionem suam originem nanciscitur. His difficilioribus vitiis maxime ii patent, qui fibras natura laxas exiliaque vasa habent, atque ex victu crasso, duro, item intemperantia, nimio otio vasa humoribus aggravarunt. Arduum vero ac difficile est, has graves adfectiones visceribus non amplius integris eradicare; neque tamen, si recens malum fuerit, omnis sanationis spes est amittenda, quam in sanguinis matura detractione, motu ac labore usuque aquarum mineralium præcipue ponendam esse arbitramur.

27 Ex longis & periculi plenis vitiis non ultimum est phthisis, quæ multos in juventute constitutos perimit opprimitque. At vero ab hac venæsectione corpora defendi posse, paradoxon multis videbitur, sed tamen experientiæ id esse consentaneum, pluribus exemplis confirmatum habemus, ubi nempe juvenes sanguine pleni ex variis causis macilenti facti, spiritus angustia, tussi sicca, dolore circa pectus gravativo, calore intensiori diu correpti in extremo phthiseos periculo versantes, admissa phlebotomia & usurpatis aquis mineralibus cum lacte caprino mixtis, nec non pediluviis & nitroso absorbentibus rursus obesi & robusti præter omnium expectationem facti fuerunt, pristinis incommodis penitus sublatis. Neque porro incognitum est, eos, qui hæmoptysi patent, quam facile fieri phthisicos, sanguine ex aliis partibus ob spasmodicas interiorum stricturas ad pulmones cum magno impetu congesto, qui postea vasorum orificia disrumpens floridus tussi ejicitur. Jam vero nil familiarius est, quam quod hæmoptysin male tractatam pulmonum exulceratio subsequatur. Quum vero provide instituta venæsectio aliaque sanguinis a pulmone motum divertentia commodissime hæmoptysin præcaveant, hinc quoque phthiseos periculum depelli hac ratione posse certum est.

28 Ultimum est, ut venæsectionem in senibus longam vitam producendi esse præsentissimum artis subsidium confirmemus. Communis & pessima opinio increbuit, quæ non modo vulgus, sed medicos etiam occupavit, senectuti sanguinis detractionem esse inimicam, eo quod senibus, qui ordinario invalidi ac infirmi sunt, non conveniat, illud, quod virium pabulum ac alimentum est, subfurari. Quoniam vero supra jam hanc rationem destruximus, hinc supervacaneum ducimus hæc ipsa fastidiose repetere: quin potius experientiæ solidoque ratiocinio nixi adfirmamus, venæsectionem senibus, quibus adpetitus adhuc integer ac salvus est & quorum vasa turgent, ad longam vitam & ad seniles ægritudines amoliendas esse convenientissimam. Error est, sanguinis missionem senectuti vires subtrahere, possem enim hoc loco complura exempla proponere, ubi septuagenarii imo octuagenarii per aliquot annos singulis fere mensibus venam aperiri passi sunt sine ulla virium diminutione. Certo scimus, plures eam ætatem ad quam pervenerunt, non attigisse, nisi ex consilio medico singulis annis minimum bis venæsectionem admisissent.

29 Dein nulla regio est ubi tam liberaliter hoc auxilii genus admittitur, præterquam in ipsa Helvetia. Nemo fere est, qui non bis minimum singulis annis venæsectionem ibi sibi curat administrari, vixque in ulla regione, quam in hac tam longævi homines reperiuntur. In universum vero plurimi senum sunt plethorici, inque primis ii, qui robustiori natura & vegeto adhuc appetitu gaudent, quibus sanguinis copia præsertim ex boni succi alimentis adsumtis intermissoque exercitio in vasis colligitur, quam expedit; accumulatus itaque nimium in visceribus subsistit, illaque infarcit, obstruit, unde ad cachexiam & marasmum via præparatur paratissima. Ob lentiorem quoque humorum cursum & perspiratum segniorem perfaciles fori contingunt secessiones, unde catarrhi, tusses, raucedines, paralyses, pruritus, stranguriæ, dysuriæ senibus perquam familiares propullulant: si quando vero gravi animi motu vel acri frigore accedente redundans sanguis ex partibus inferioribus ad caput & pulmones nimium urgetur, apoplexiæ & subitaneæ mortes, catarrhi suffocativi celerrime suboriuntur. His itaq; de causis senibus sanguine plenis nunquam venæsectionem inutilem judicamus, adeo, ut potius eam ad longam vitam impetrandam expeditissimam esse adseveremus, modo simul ea quæ vires frangunt & huic ætati sunt aliena removeantur.

30 Ex his jam adductis cuivis erit perspicuum quam generosum magnæq; utilitatis tam ad morbos avertendos quam debellandos venæsectio sit remedium; nunc propositi ratio quoq; postulat ut de ejus noxio usu quædam dicamus. Multi proh! dolor sunt, qui omnium fere morborum ortum & cau-

causas, a nimia sanguinis abundantia deducunt atq; derivant, eaq; propter liberales nimium sunt in sanguine profundendo, ac in omnibus tantum non morbis venam secandam esse præcipiunt, prætereaq; sciunt fere nihil. Etenim sanguinis & bonorum succorum in vasis copiam, hæc nimium distendendo, lentius justo progredi, spissescere, imminutis excretionibus sordibus inquinari & vitalibus motibus infensam fieri, eaq; propter subtractionem exigere, est utiq; certum. Sed pari ratione vicissim firmum est ratumque, sanguinis & bonorum succorum defectum ac inopiam, sive parciorem justo quantitatem, cum vitæ & sanitatis periculo junctam esse, & fœcundam morborum suppeditare matrem, ac ob id conservationem potius, quam consumtionem sanguinis poscere. Vires enim, quæ functionibus, & vitalibus & animalibus & naturalibus præsunt, sufficientem omnino sanguinis & humorum, ad facilem & liberam circulationem, quantitatem postulant; hæc autem imminuta ad solidorum robur naturale, vim motricem ac tonum non sufficit, his vero elanguescentibus, labascit illico humorum progressus, sanitas ipsaque vita. Testes hujus sunt ii, qui sanguinem non adeo copiosum in venis alentes, eundem inprimis paulo largius subtrahi patiuntur, quippe qui, haud raro sub ipsa missione, suspenso cordis & arteriarum motu, animo deficiunt, in animalibus postea æque ac voluntariis motibus, notabilem persentiscunt languorem, & oppressis viribus, de digestione languente & stomachi gravitate justas edunt querimonias. Quid? quod etiam in vulgus notum est, effuso nimium ex vasorum systemate sanguine, cum viribus vitam & animam effundi. Ut adeo, vel ex hisce tantum, abusum etiam in sanguinis missione frequentissime committi posse, pateat abunde.

31 Inducuntur autem plerumque morborum artifices ad præposterum ejusmodi consilium falsa illa hypothesi, quasi morbi tantum non omnes orirentur ex plethora. Nostra igitur jam demonstrandi methodus primo omnium exigit, ut hanc confutemus, & evictum demus; plurimos & præcipuos morbos, non a sanguinis & humorum abundantia, sed ex longe aliis causis, maximeq; virium & succorum inopia, ortum ducere. In quo quidem recte perficiendo, ex veræ pathologiæ principiis in genere repetendum erit: nullum morbum, sive præternaturalem in solidis & fluidis corporis nostri partibus mutationem, sine præcedente violenta quadam, in nerveo-musculosas, quæ motibus præsunt membranas, actione contingere; hanc actionem, vel augendo & intendendo, vel minuendo & destruendo, vel etiam varie alterando & determinando vim motricem, morbosam illam mutationem inducere, idque vel per nimiam harum exquisitioris sensus partium distensionem, vel compressionem, tractionem, puncturam, lancinationem, rosionem, aut continui læsionem ac dilacerationem fieri. Causas vero hos naturæ humanæ adeo inimicos effectus præstantes, non ejusdemque indolis ac generis esse; alias mole & quantitate nimia, alias mole exili & varia particularum perversa figura & qualitate acri, salsa, caustica, alias materia crassiori, alias subtiliori, alias exhalatione putrida, sulphurea, vaporosa, alias nimium constringendo & exsiccando, calore aut frigore intensiore, noxium edere hunc effectum. His vero omnibus tam diversi generis morbificis causis tollendis, an ullo modo satisfacere queat sanguinis missio, nemo, quantumvis perspicax & acutus, capere valet.

32 Jam, si specialius ipsas morborum origines disquirimus; stupendæ profecto exiguitatis sunt illæ exhalationes, quæ malignos, pestilentes, petechiales, dysentericos, exanthematicosque morbos inducunt, ac quæ intima corporis subeundo iisdemque adhærendo, motuum in solidis & fluidis œconomiam graviter pervertunt; ita vero comparatæ, ut neutiquam sanguinis subtractione amoveri queant & eliminari, sed potius eo firmius impingantur. Quantopere solus immaterialis actus, ob commercium animam inter & corpus, sine ulla materiali quantitate, vel qualitate delinquente causa, universum partium nervosarum systema afficiat & præter naturam commoveat, quamque graves & exitiales, sæpe chronicæ æque ac acutæ passiones inde accersantur, animi affectus, mœror impensus, angor, metus gravis, cura ac sollicitudo, terror, ira vehemens, cum profundis assiduis meditationibus satis superque testantur. Quæ omnia, ubi accidunt, sanguinis missio, nisi eminens concurrat plethora, utique plus detrimenti affert, quam emolumenti.

33 Populares dein morbi, qui uno tempore, ob insolitam temporum constitutionem diu-

diuturnam subitasque tempestatum vicissitudines, infestant plures, uti sunt ex febribus maxime catarrhales, benignæ & malignæ, intermittentes, tam quotidianæ, tertianæ, quartanæ, synochæ cum cacochymia complicatæ, rheumaticæ, pleuriticæ spuriæ & hujus generis aliæ, longe frequentiores & periculosiores sunt iis, quibus sanguis & succi laudabiles deficiunt, quam quibus abundant, ac sanguinis missionibus utplurimum & graviores redduntur, & contumaciores. Qui milites, ob perpessum in castris interdiu æstum, noctu frigus, toleratam famem, vigilias, victum & potum insalubrem, nec non inquinatum putridis effluviis haustum aerem, affligunt autumno & in hiberna concedentes, graves morbi, tanto magis si putridorum genium habent & summum spirituum & boni sanguinis defectum arguunt, tantum abest, ut venæsectionem ferant, ut potius inde exacerbentur, ac teste Ramazzini *de morb. artif. pag.* 292. id remedii genus suspectum semper fuerit observatum; quin funestum.

34 Quæ biliosus humor, vehementi ira subito & cum impetu ex universo ductuum biliariorum systemate in duodenum exturbatus, mora acrior & corrosivus factus, ventriculi & aliarum partium nervosas sentientes exquisite membranas, lancinando, vellicando & spasmodice constringendo, suscitat mala, cardialgiæ syncopticæ, febres inflammatoriæ, cholericæ, tertianæ continuæ, causi, ictericæ, lentæ & hecticæ, omnis fere generis evacuationes, maxime omnium vero sanguinis, respuunt, ac potius demulcentia, diluentia, & sedativa poscunt. Morbi, qui ex vitio digestionis & dejecto intestinorum & ventriculi tono oriuntur, multi & graves, ac colluvie crudorum acido-viscidorum succorum nerveis tunicis inhærentium, has rodendo, vel ubi in flatus resolvuntur, distendendo sunt molestissimi, maxime iis, qui natura debiliores, a morbo diuturno convaluerunt, otio & gulæ indulgentibus, senibus, etiam lactentibus, colicæ flatulentæ, plurima hypochondriaco affectui juncta pathemata, vomitiones, diarrhœæ, phlogoses, eructationes, tusses, cephalalgiæ, interdum etiam convulsiones, tantum abest, ut sanguinis subtractione quicquam levaminis accipiant, ut potius imminuto inde plus robore, magis ingravescant.

35 Mitto jam illos atrocibus symptomatibus stipatos morbos, qui a morsu vermium in intestinis, a calculo asperiori & grandiori in uretheribus & biliariis ductibus, nec non urinariæ vesicæ collo, a materia arthritica articulorum membranas arrodente, a punctura tendinis, aut alia externa violenta causa accidere solent, quibus omnibus nihil plane cum sanguinis plenitudine commercii, ac proinde etiam cum ejusdem subtractione, nisi admodum per accidens, ut symptomatibus occurratur, sed longe alia indicantur auxilia. Neq; etiam dicam de contumacibus ac gravibus, quin funestis sæpe occurrentibus passionibus, asthmate humido, suffocativo catarrho, pectoris aliisque hydropis speciebus, syncope, cordis palpitatione, quæ a polyposis in corde & majoribus vasorum concrementis, post mortem reperiundis, ortum ducunt. In his enim cunctis, venæsectio, nisi forsan ad præservationem, locum invenit nullum, ac potius est detrimento. Neq; minus quotidiana & funesta sunt exemplo eorum, qui ex haustu potus frigidi, corpori sudanti ingesto, ventriculi inflammationem, phthisin, lentam & hecticam febrem, hydropem, hypochondriacos sic dictos spasmodicos incurrerunt. Sed quid etiam his in morbis a sanguinis missione exspectari queat auxilii, nec ego, nec quisquam alius in arte exercitatus, perspicere valet.

36 Præter hos autem, a causis, figura irregulari, subtilitate inimica & mole parva nocentibus, inductos morbos, sunt adhuc alii, qui non tam a sanguinis & seri corrupti copia, quam potius debilitatissimæ succorum substantiæ defectu ingignuntur, ac venæsectionem ea propter minus commode ferunt. Hos inter primum merito locum obtinere videtur, venerea & scorbutica lues, cui variæ morborum externorum cutem defœdantium species accedunt, lepra, herpes, scabies, furunculi, tumores in ulcera mali mores desinentes. Omnia enim hæc vitia, neutiquam a sanguinis & humorum plenitudine fiunt, neque etiam, ut in simplici cacochymia accidit, intemperie sive dyscrasia viscida, aut salsa nituntur, sed potius in defectu spiritualscentiæ succorum, sive inopia subtilioris, purioris & spirituosi elementi, quod in sanguine a veteribus vitalis, & in cerebro animalis spiritus nomine fuit insignitum, suum habent fundamentum. Hujus quippe si sufficiens adest quantitas, humores in crasi, consistentia & mixtione naturali servantur quam optime, ac a corruptela vindicantur; ubi vero deficit, fluida corporis

poris a naturali σχέσει, unione & mixtione perquam facile deſciſcunt & in corruptionem ac vappeſcentiam abeunt. Et certe quantum ad ſervandam fluidorum integritatem conferat nobile hoc ſubtile elementum, in phyſicis teſtimonio ſunt aquæ, tam pluviales, quam fontanæ, minerales quoque & medicinales, quippe quæ aufugiente ab ipſis ſubtili ætherea elaſtica materia, non modo ſaporem genuinum cum virtute medicamentoſa amittunt, ſed & facile corrumpuntur atque putreſcunt: Idem vino accidit, quod ſubtili & ſpirituoſa ſua parte orbatum, vappam contrahit, ac immutata plane priſtina mixtione ac unione, ſub leni digeſtione in acetum degenerat. Atque etiam ex his ingentis illius in malo ſcorbutico corruptionis quam facile ratio eſt repetenda. Cauſæ enim ipſius utplurimum ſunt aer denſus, humidus, materia elaſtica in locis humidioribus, cibi exſucci, indurati, craſſioris compagis, ſubtili elemento orbi, potus aquarum ſtagnantium, crudarum ſpirituoſa parte deſtitutarum, cum vita otioſa motuſque experte. Quæ omnia, junctim ſumta, corpus non modo viribus defraudant, ſed & ſuccos a naturali indole deciſcentes & in corruptionem pronos ingignunt, unde graviſſimi memorati morbi ducunt originem.

37 Demum in perquirenda morborum geneſi & hoc memorabile occurrit, quod plures ex iis, ut apoplexia, deliria, phrenitides, ventriculi inflammationes, hæmoptyſes, peripneumoniæ, paralyſes, neque a ſanguinis & humorum abundantia, neq; intemperie ac dyſcraſia, in ſe ſpectata, originem ducant, ſed potius incuſandus ſit error quaſi loci incongrui, in quem ſucci & ſanguis ſunt delati. Id enim non infrequens eſt, per aliarum, etiam ſæpe remotarum partium ſtricturam, ſpaſmos, flatus, animi affectus, corporis exæſtuationem, calorem & factam poſtea refrigerationem, aliaſq; cauſas, ſanguinem in capillares tubulos propelli, qui ſecundum naturam ſanguinem nec capiunt, nec ferunt, ſed tenujorem humorem, cruorem in eos vectum hærere ibi, colligi & impactum mala tam atrocia ſuſcitare. Sanguis autem ſic in anguſtiſſimis vaſis incarceratus, neutiquam evacuatione artificiali facta liberatur, eaque propter venæſectio auxilium afferre valet, directe nullum, licet, ſi plethora urget, ad intercipiendum majorem ad partem laborantem affluxum, & impediendum inflammationis incrementum, derivandi fine uſum habere queat. Nec aliter de ſanguinis miſſionis uſu in intermittentibus ſentiendum. Si enim in earum geneſin inquirimus, eas plerumque vitii in aere, aut pravi victus fœtus eſſe conſtat. Nihil autem ipſis commercii cum ſanguinis plenitudine, eaque propter ejuſdem ſubtractione neutiquam tolluntur, ſed experientia teſte redduntur chronicæ, niſi in reſervatis quibuſdam caſibus, ex accidenti plethora eminente, eadem judicetur neceſſaria.

38 Gravia porro damna, quæ ex indiſcretim inſtituta venæſectione reſultant paulo uberius & ſpecialius jam excutiemus. In quo exſequendo, primo omnium cenſuram meretur illa erronea, tam vulgi, quam chirurgorum, ipſorum etiam medicorum minus peritorum opinio, qua omnibus ferme hominibus, ad corpus a morbis vindicandum, venæſectionem verno tempore utilem ac neceſſariam eſſe putant. Id quidem certum, quod ineunte vere, quo ſanguis, hieme ad corporis exercitationem minus apto, ſub impeditiore perſpirationis ſucceſſu, uberius collectus, atmoſphæra iterum calidiori reddita, expandit ſeſe majuſque affectat ſpatium, iis præſertim, qui ad generationem copioſi ſanguinis proclives ſunt, ad præſcindendos ex ſuccorum plenitudine imminentes morbos, utile ac neceſſarium ſit, ut copia exundans ſubtrahatur; interim tamen id neutiquam univerſale cenſendum. Non enim in omnibus ſunt adeo ſanguine plena vaſa, ut depletionem poſcant, quin quandoque plane virium languor adeſt atque debilitas, ſive per morbum prægreſſum, immoderatos animi affectus, vigilias nimias, aut digeſtionis & appetentiæ vitio fuerit inducta. Quod ubi accidit, ſanguinem non perdere, ſed potius ingignere & longe aliis præſidiis ſervare decet. Vidimus certe plures corporis tenujoris ac debilioris, poſt ſanguinis, inprimis paullo liberalius inſtitutam vere miſſionem, in majorem virium proſtrationem, gravativum & preſſorium artuum dolorem, neque minus in rheumaticas & catarrhales incidiſſe febres, quæ, accedente medentis errore, in lentas tandem defierunt.

39 Pari ratione falſa eſt opinio illa pervulgata: nonniſi circa æquinoctium, ante, aut poſt illud proxime, venæſectionem eſſe adornandam. Nam licet plurimi medicorum mirabilem prorſus æquinoctii in corpus humanum influxum eſſe credant; is tamen alius eſt plane nullus, quam qui a calore ſolis

solis pendet, neque certa semper tempestatum ratio, sed interdum plurimis ante æquinoctium diebus, interdum circa illud, mitior & calidior atmosphæræ est constitutio. Quare nos, ex mente ipsius Hippocratis, qui in omni magna ac subita tempestatum vicissitudine, quæ æquinoctii tempore est maxima, dissuadet medicationes magnas: venæsectionem, cum ipsis Heluetis, tutiorem judicamus Februario mense, si serenum est cœlum, ubi non tantæ aeris sunt mutationes, quæ perspirationem mire lædunt. Atque etiam si aliquot ante æquinoctium hebdomadibus, incidat insuetus calor, minime exspectandum æquinoctiale tempus, sed plethoram citius solvendam esse censemus, ne sanguis ob expansionem in venis, periculum intentet.

40 Non autem frequentiora sunt medicorum in præcipienda venæsectione delicta, quam in femellis: His enim quia solennis spontanea sanguinis per uterum emissio, hujus successum, nunquam fere non urgent morborum artifices, & sanguinis missione in pede proritare nituntur. Si forsan occurrit virguncula ægrotans, agens decimum circiter quartum ætatis annum, quo plerumque erumpere solet primum uterina purgatio, in hac provocanda illico sunt toti. Licet autem in iis, quæ angusta & exilia habent in utero vasa, ac ceterum natura sunt sensibiliores, difficulter admodum succedere soleat eruptio prima, multaque valetudinis afferre incommoda; pessime tamen sanitati consulunt ii medentum, qui menses moventibus & sanguinis missionibus fluxum procurare pertinaciter & vi contendunt. Lenissime enim & circumspecte tractanda sunt tenera ejusmodi corpora, tam medicamentis, quam ipsa venæsectione, quæ nisi manifesta plethora & vasorum turgescentia poscat, plus erupturi sanguinis effluxum impedit, quam adjuvat. Longe vero melius balnea, insessus aquarum mineralium, motus, frictiones, balsamica temperata &potus ordinarius accommodatus, desideratum hunc mensium fluxum eliciunt.

41 Multo magis adhuc, vel conscientiæ causa, notandum illud præposterum quorundam molimen, quo, ubi mensium defectus adest, ut hunc restituant, omnibus viribus, reluctante ipsa natura, pugnant. Evenit enim sæpius, ut a puerperio, largiori lochiorum fluxu stipato, a prægresso diuturno succos consumente morbo, mensium profluvii stata periodo, bis, vel ter observetur defectus, aut parcior successus. Quod ubi animadvertunt illi plethoram ubique crepantes medici, ad majus, ut putant, avertendum periculum, repetitis venæsectionibus instant, quin quandoque emmenagogis paullo fortioribus, ex radice bryoniæ, croco, sabina, myrrha, baccis lauri cum vino aut aqua infusis, aut etiam in elixirii formam redactis, nec non balsamicis pilulis, motum simul corporis, quantum fieri potest, validum imperantes, menses iterum emovere conantur; quum tamen potius imbecillia ejusmodi, succis bonis viribusque exhausta, ac malis ex vacillante digestione succis referta corpora, clementioribus laxantibus, stomachicis temperatis & jusculis nutrientibus fuissent excipienda. Unde non mirum, ex præpostera ejusmodi medicatione, miseras in longe majorem conjici miseriam, in cachexiam, lentas febres, quin ipsam hecticam funestam. Nos certe novimus complura, veritatem hanc, licet odiosam, confirmantia exempla, e quibus etiam est, quod in femina, tenerioris & debiloris constitutionis, vidimus. Profuderat hæc post partum sanguinem largiter, cum tanta virium prostratione, ut nec caput, nec corpus, sine metu animi deliquii erigere posset. Periit postea appetentia; successit lenta febris & calor cum ventris torminibus, simulque elapsis sic aliquot mensibus, substitit, ob sanguinis inopiam, fluxus. Ad quem revocandum, instituta aliquoties sanguinis missio & datæ pilulæ sic dictæ balsamicæ, eo cum effectu, ut virium decrementum increscerct, febris purpurea & petechialis succederet, & hac depulsa, hectica presso pede obreperet febris, ac intra mensis spatium, sanguinem cum ipsa vita absumeret.

42 Non leviora sunt intempestivæ venæsectionis damna, iis in morbis qui ex imminuta, aut restitante plane uterina purgatione, sensim succrescunt & diu extrahuntur, chlorosis, cachexia, virium & appetitus prostratio, lentus calor, cum atrophia. Enimvero primordia horum morborum ex menstrui fluxus vitio repetenda esse notum est quidem ac certum. Neque etiam negandum, venæsectionem, mature & circumspecte administratam, interpositis aliis congruis remediis, egregie prodesse. Sed quando res eo devenit, ut elapso jam aliquot mensium, aut longiori temporis spatio, infectis magna labe humoribus, atrophiæ phthisicæ & hecticæ sit suspicio, cum eminentiori virium de-

defectu stipatæ; perperam ad primam illam causam dirigitur medicatio, ac ut menses extundantur, iterata adornatur in pede venæsectio. Nam hac methodo fieri aliter nequit, quam ut malum præsens increscat, & consumtis cum sanguine viribus, mors acceleretur. Atque etiam sic omnino evenire, testatur experientia, qua novimus complures feminas, ob impensum diuturnum animi mœrorem & angorem, incidisse in insuetam ipsis mensium difficultatem, sanguinem misisse, eoque adeo debilitasse stomachum, ut vomitu rejecerint omnia; sedato vomitu, successisse dein erraticam febrem, cum quotidiana quadam intermissione, mensibus tum penitus retentis, ut redirent, iterum venæsectionem admisisse miseras, sed pejus habuisse, & lentam febrem, in phthisin & hecticam veram generantem, incurrisse, cum vitæ jactura. Quare firmiter omnino, ceu practicum axioma, tenendum inculcamus: in lentis feminarum febribus, multo magis hecticis ipsaque phthisi, licet ex mensium defectu primam traxerint originem, menstrui fluxus per venæsectiones aliaque remedia revocationem, nunquam esse moliendam.

43 Eadem ferme ratio illius feminis adeo frequentis passionis hystericæ, quæ universum nervosarum partium systema male afficit & multis gravibusque symptomatibus stipatur. Nam hujus quoque incunabula ex deficiente sanguinis superflui per uterum excretione; atque etiam si recens malum est, sanguinis missio, cum judicio adornata, præsidio est egregio, tanto magis, si ipsius operatio postea medicamentis roborantibus, sanguinis spirituascentiam & circulationem liberiorem promoventibus, secundetur. Ast, si jam anno, aut longiori tempore, firmas egit radices & in feminis porosi corporis habitus eo processit, ut a magna stomachi inflatione syncopes, facies pallida, cordis palpitationes, artuum tremores & quæ alia gravitatem mali indicantia pathemata, accesserint, vena secanda cautione summa, ne, uti sæpius, si inconsiderato fit, accidit, symptomata aliquantisper inducias dare visa recrudescant, sed potius thermalium aquarum potu & balneo, junctis balsamicis, medicatio perficienda.

44 Quæ omnia sicuti de feminini sexus ex mensium vitio morbis ubertim constant; ita non minus obvia medica peccata, quæ in virili sexu, ex præjudicio de salubritate hæmorrhoidali fluxus, subinde committuntur. Eadem autem tenenda de his, quam quæ modo inculcavimus. Scilicet quamvis in morbis qui post restitantem consuetum hæmorrhoidum fluxum impetunt, in cachexia, hydrope, tympanitide, atrophia cum lenta febre & virium prostratione, statim ab initio cum cœperunt gigni, proficuum esse potuisset, si vena secta fuisset & usurpata ea, quæ sanguinis cursum ad intestina crassa maximeque rectum placide direxissent; frustra tamen non modo, sed & cum certo damno postea in his quæritur auxilium, quum mala longiori mora invaluerunt & jam insignem viscerum labem introduxerunt. Tantum interest, ut medicus observet opportunitatem & medendi occasionem, qua dimissa, priora, quantumvis egregia præsidia, postea juvant nihil, quin nocent.

45 Inprimis severa censura dignus pathologicus ille, qui sectariis multorum animis altius insidet error: hypochondriaci mali originem unice fere petendam esse ex plethora & sanguinis spissitudine, nec non deficiente hæmorrhoidalis fluxus successu. Quo inducti, ruunt dein in errorem therapeuticum: sanguinem esse subtrahendum, ani stillicidium proritandum & corpus valide movendum. Ast tot & tam gravia a venæsectionis in hypochondriacis abusu damna sæpius notavi, ut per ipsam conscientiam, perversam ejusmodi medicationem non possim non, quin ipsam detester magnopere & ab eadem serio dehorter. Enimvero si originem hujus passionis dispicimus, naturæ utplurimum debetur infirmitati, sive nativa sit a parentibus accepta, sive studiorum & animi intemperantia, aut aliis vires attenuantibus contracta. Quæ etiam detinet corpora, bonis succis & sanguine plerumque sunt destituta, ac præterea ipsis illis gravibus spasmodicis pathematibus, animi utplurimum impotentia ac in mœrorem proclivitate stipatis, longe magis adhuc infirmantur. Unde non mirum est, sic afflictos, & jam debiles, crebris venæsectionibus crebrisque per pilulas fortioribus purgationibus, in pejorem valetudinis statum adduci, & succedere majorem virium languorem, inappetentiam, animi & præcordiorum angustiam, melancholicas mentis turbas, cum pulsu debili & inæquali. Quæ autem circa portæ venam in mesaraicis & hæmorrhoidalibus vasis adsunt stagnationes, neque spissitudini sanguinis, qui emissus plerumque apparet tenuissimus, neque copiæ boni, cujus magis præsto est

defectus, unice tribuendæ, fed potius virium imbecillitati folidorumque robori dejecto, fluida contenta minus efficaciter propellente; eaque propter liberaliori fanguinis fubtractione obfirmantur potius, quam folvuntur. Et illa hypochondriacos in infimo ventre fubinde male habentia fymptomata, tormina, dolores prefforii ac tenfivi a lumbis ad facrum os excurrentes, quibus quandoque jungitur dolens venarum in ano protuberantia ac humoris fanguinolenti vifcidi cum tenefmo feceffus, effectus fæpius atque producta funt fpafmorum inteftina gravius detinentium, quam folius plethoræ indicia.

46 Præterea ultro quidem largimur, in morbis, qui a fanguine in vafis maxime abdominis ftagnante oriuntur, fpafmodicis fcilicet inteftinorum doloribus, veficæ urinariæ mictum fufflaminante fpafmo, indeque pendente dyfuria contumaci, nec non doloribus tenfivis dorfi, ifchii atque etiam inteftini recti, fanguinis miffionem in pede utiliffimam effe iis, quorum corpus fuccis plenum & vafis non adeo minutis donatum. Sed ubi tenerior corporis habitus, vafa exiliora, nec vires adeo vegetæ, idem hoc remedium, licet fymptomata primum minuere videatur, curam præftat mere palliativam, ac pathematum atrocia fenfim non modo iterum poftea fuccrefcit, fed & increfcit. Quin, ipfa venæfectio, crebro & intempeftive inftituta, ad ejufmodi ftagnationes ac inde oriundos morbos difponit, tanto certius, fi corpora imbecillia funt atque tenuia. Etenim illæ fanguinis & humorum ftagnationes, non femper a copia ipforum pendent, fæpe potius a deficiente vaforum vi motrice, progreffum humorum fervante, quam vero fanguis nimium fubtractus magnopere labefactat. Vehementer igitur delinquunt ii medici, qui in hifce morbis nonnifi ad fanguinis abundantiam, quæ tantum particularis ob deficientem ibi virtutem motricem eft, medicationem venæfectione dirigunt, non vero, ut roborantibus ac diluentibus folidis robur reddant propellens, ac liberum & expeditum fanguinis procurent commeatum, quo tamen omnes hæ paffiones quam optime aut penitus tolluntur, aut minimum multum levantur.

47 Neque hac occafione reticendum, crebram inconfulto inftitutam venæfectionem, corpora ad affectus fubcutaneos, & qui ex feri acrioris impuritate fiunt, reddere difpofita. Noftro hoc tempore inter exanthematicos hos morbos maxime frequens eft purpura, quæ vario colore, maculis ac puftulis etiam fubinde prodit non modo fola, fed & aliis morbis complicatur, ac infuetis plane gravibus fymptomatibus, ut ftipentur, facit. Caufam autem hujus frequentiæ nullam aliam fubeffe autumo, quam quotidianum intemperatum calidorum potuum, maxime ex fabis coffee ufum, cum fanguinis miffionibus, jam noftris plus quam feptentrionalium regionum incolis familiaribus. Illis enim calidis potibus fanguis & humorum maffa multis heterogeneis, falino-alcalinis, ex parte empyreumaticis, inficitur particulis, & calor ipfe motum inteftinum intendendo in corporis fuccis alienas multas gignit materias, ac præterea quæ infunt fubtiliores reddit fimulque deteriores. Venæfectiones autem crebriores in omnibus fere, debilioribus & fœminis maxime, fedentariæ vitæ fub potu parciori diluente addictis, fanguinis ad capillaria fubcutanea vafcula affluxum minuendo, perfpirationem impeditiorem, ac ut retineantur illæ fordes, faciunt. Cui, fi acceff erit alvi fegnities, magis adhuc inquinatur humorum maffa, nec mirum, conflari fic fermentum quafi exanthematicum, demum prorumpens morbumque inducens. Idem vero etiam cum aliis cutis defædationibus fuccedere, ipfius experientiæ fide conftat. Novi in corporibus a febre chronica reftitutis, adhuc tamen languentibus, inftituta æquinoctii tempore fanguinis miffione confueta, erupiffe brevi poft per omnem ambitum ulcera & abfceffus tetros, quorum coalitus, recrudefcente fæpe exulceratione, medentibus multum faceffit negotii. Ratio hujus in proclivi eft: febrili quippe inteftino motu diu perfeverante, ipfe fanguis in tenue, impurum, falfum ferum eft refolutus, fimulatque folidorum robur morbo ita attritum, ut fordium genitarum per convenientia emunctoria non rite perfici potuerit excretio. Detracta dein per venam fectam adhuc fanguinis parte, reliquus intus contenta ætherea elaftica materia, facto fpatio, impenfius agitatus, utique plus in ferum impurum eft diffolutus, quod retentum pariter, exclufit materiam inducendæ fcabiei aliifque cutis defœdationibus idoneam.

48 Quod fi etiam jam in corporis fuccis præfto eft ejufmodi materia fanguinis mixtioni & nervofis partibus infefta, eaque propter extus pellenda, podagrica, arthritica, eryfipelacea, purpuracea, variolas &

mor-

morbillos faciens, cum venæsectione mercandum est cautissime. Quando enim vasa repleta sunt sanguine crasso, in quo genuina plethoræ missionem urgentis continetur ratio, neutiquam sub initium statim, si vena pertunditur, nocet, sed potius inimicæ illius materiæ ad corporis ambitum secessum adjuvat. Verum si venæ plus sero sanguineo, quam ipso consistente sanguine sunt oppletæ, viresque imbecilles, sanguinis subtractione nihil est deterius atque nocentius. Hoc etenim facto impeditur excretio, ac potius retrocessio fit materiæ, quæ ad interiores nobiliores exquisitioris sensus partes delata, suscitat ibi pathemata ac damna gravissima. De quo obvia passim sunt exempla, facile recensenda, si tempus ferret & occasio. Inprimis de purpureo exanthemate est in comperto, id difficulter penitus eradicari, sed relinquere quasi fermentum, quod reviviscens, crebro morbum inducit eundem. Interim si placida ipsius ad cutem fit emissio, & debito regimine excipitur, vacat periculo & postea redit sanitas; si autem præpostera sanguinis missione, illud retinetur exanthema, atrocia symptomata, melancholici, maniaci & apoplectici insultus ac suffocativi catarrhi cum convulsivis quandoque motibus, succedunt, tanto certius in tenerioribus ac animo mobilioribus.

49 Mitto jam turbulentos illos sanguinis motus & perniciosas sanguinis congestiones inflammatorias, quas venæsectio, liberalius justo minusque opportune instituta adducere valet, de quo noxio effectu sanguinis missionis, non in uno, sed duobus locis adornatæ, tres consignavit observationes Hildanus *cent. 6. obs. 92.* Is autem non prætereundus venæsectionis abusus, qui subinde committitur in iis, qui pathematibus spasmodicis, convulsivis & epilepticis detinentur. Recte enim jam pridem dixit Hippocrates: spasmos & convulsiones non tantum a repletione fieri, verum etiam ab inanitione. Quæ posterior causa ubi subest, ac morbus non ex nimis aucta sanguinis bene consistentis copia, sed serosi potius atque attenuati nimium vitio accidit; pertusa vena, nunquam non augetur & contumacior redditur.

50. Ceterum in genere de venæsectionis in ipsum sanguinem effectu, inter omnes, qui rationem sequuntur ducem, est pro certo: post eam relictum in vasis cruorem magis attenuari, eo quod particulæ aereo-elasticæ, quæ nunquam non in ipsius sinu hospitantur, mole nimia antea compressæ, facta ventilatione, in vacuum cedunt locum, sese expandunt & irrequieto suo motu sanguinem interfluum agitando, crassiores moleculas discerpunt, attritu attenuant eoque majorem ipsi conciliant tenuitatem. Unde, nostra quidem sententia, vix certior sanguinem mittendi est indicatio, quam ubi viscidus is & crassus comparet, a colore obscuro veteribus dictus atrabilarius, qui in aqua multum substantiæ gelatinosæ dimittit, cujusque serum mox post emissionem in offam supranatantem densatur. Sic enim comparato sanguine, utilissima ipsius missio, tum ut tenuior reddatur atque fluxilior, tum etiam ut eo promtius circumagi & solidis robur fœnerare possit. Contra ea, si sanguis jam tenuis nimium est atque serosus, ac deficientibus moleculis solidescentibus, plus aeris, quam sanguinis venis inest, ipse quoque sanguis emissus & frigefactus respuit coagulum, venam secare damnosum est atque perniciosum. Quam ob rem atro merito carbone notandus est ille nonnullorum passim obvius practicus error, quo nimium sanguinis, per tussim, sputum, narium, aut ani venas, fluxum, iterata sanguinis, non bis, sed vel quinquies & sexies intra mensem subtractione, cohibere nituntur. Nam licet profluvium ad tempus conquiescat & pallietur quadantenus, neutiquam tamen tollitur, sed sanguis inde tenuior factus simulque imminuta perspiratione acrior, eo magis per apertos tubulos exitum affectat & malum vehementia recrudescit majori.

51 Sed nolumus diutius immorari enumerandis hisce tædiosis medicorum delictis: præsertim quum jam passim in variis scriptis hæc cum aliis perstrinxi, maximeque in *dissert. de imprudenti medicatione multorum morborum causa*, nec non ea, quæ *de medicis morborum causa*, inscribitur. Subjiciemus potius tantum ex pluribus utilissimas cautelas, ad evitanda damna in suadenda venæsectione servandas.

I. Magis proficua est sanguinis subtractio carnoso corporis habitu præditis, quam obesis ac pinguibus. Hi enim vasa exilia habent & progressus humorum lentus & perspiratio est impeditior; hinc quam facile a copiosa sanguinis detractione tam celerem animi patiuntur defectionem, quare potius alia via exsuperantes succos educere oportet; juvat potius hunc in finem sacrificatione &

leni laxante humorum abundantiam minuere: in carnosis autem longe turgentiora sunt vasa, ampliores canales, magnum cor, quod vasorum amplitudini respondere solet, apparent; quare confidentiorum macilentioribus sanguinem etiam in copia mittere possumus.

II. Errorem committunt, qui artes operosas exercentibus plus sanguinis subtrahunt, quam sellularias tractantibus. Motus enim & exercitio corporis ipsis quotidiana, ad justam quantitatem sanguinis in corpore servandam, & nimiam absumendam, jam est sufficiens. Sanguinis autem missio, vires labefactando, eosdem ad labores reddit minus aptos.

III. Perperam instituitur venæsectio, ubi primæ viæ vitiosorum succorum colluvie scatent. Hac enim facta, sordes sanguinem subeunt ac retinentur facilius, ob imminutam ipsam ventriculi & intestinorum vim expultricem. Quare consultius est, præmittere sanguinis missioni ea quæ alvum blande ducunt & canalem intestinorum a sordibus liberant. Nil tamen est deterius, quam in crasso sanguine turgidis impetuosas ac vehementes per inferiora, vel superiora moliri purgationes, quibus sanguis exagitatus, cum impetu ad incongrua loca propellitur, consequentibus morbis gravissimis.

IV. Neque etiam in senibus reformidanda sanguinis missio. Sunt enim inter illos, qui appetentia integra, laudabili victu usi, sanguinis majorem, quam par est, in vasis colligunt quantitatem. Unde in senili ætate interdum magis necessaria, quam alia, ad morbos grandævis familiares arcendos ipsamque mortem aliquamdiu protrahendam.

V. Cum sanguinei temperamenti corpora etiam multum inter se differant, dum alia carnosiora, robustiora & majoribus vasis instructa, alia vero teneriora, cum valde exilibus & angustis vasis, atque in illis pulsus plenus & magnus, in his autem debilior, oportet etiam medicum hoc discrimen in sanguinis missione instituenda attendere, quia in illis venarum apertio plus utilitatis & securitatis, quam in hisce habet: si e. g. mensium ita, vel hæmorrhoidum, fuetus fluxus substituerat, non semel, sed aliquoties brevi post venam sectam in corporibus plenioribus sanguinis fluxum fuisse restitutum observaverimus.

VI. Summa prudentia ac judicio opus est, ut justa & corpori proportionata sanguinis quantitas emittatur. Quare illud monendum ducimus, quod nimia sanguinis copia si fuerit detracta non sufficiens satis ad partes inflammatione adfectas perveniat, quo fit ut humor eccentricus de sede sua non dimoveatur, sed corruptionem & sphacelum parti adfectæ minetur. Nam sicuti inflammationinibus sanandis nimia sanguinis quantitas nocet, ita etiam exigua ejus portio est iis adversa. Rectissime monet Celsus *Lib.* 2. *Cap.* 10. *in sanguine mittendo vim corporis melius ex venis, quam ex ipsa specie æstimari*; & porro ibidem ait: *si materia vel deest vel integra est, istud alienum est, nullo modo melius succurritur. Et vehemens febris, ubi ruber corpus, plenæque venæ tument, sanguinis detractionem requirit: item viscerum morbi, nervorumque resolutio & rigor & distentio, quicquid denique fauces difficultate spiritus strangulat, quicquid subito supprimit vocem; quisquis intolerabilis dolor est & quacunque de causa raptum aliquid intus atque collisum est: item malus corporis habitus, omnesque acuti morbi, qui modo non infirmitate, sed onere nocent.* Qua propter in definienda ea exacta habenda ratio ætatis, sexus, corporis habitus, pulsus, vitæ generis, consuetudinis, morbi ipsius, maximeque omnium virium.

DISSERTATIO VI.

DE BALSAMO PERUVIANO.

§. I.

NUllum gratius, & quod majori suavitate sese commendet, nomen occurrit in foro medico, quam balsami. Quivis sive chirurgus, sive medicus sit, ad ejus mentionem mox singularem efficaciæ & virtutis medicamentosæ spem sibi promittit & concipit: qua de causa evenit, ut in more habent medici, generosa & magnæ virtutis, quæ ad conciliandam gratiam & famam præpararunt remedia, balsami vel balsamici titulo exornare & commendare. In vulgus enim notum est: balsamum vel balsamicum tale quid audire, quod fraganti & suavissimo odore nares reficit, & insuper omnem labem ac corruptiones a corpore avertit: nemini enim est ignotum, animantium cadavera ad putredinem summe proclivia, balsamo diu conser-

ſervari, & a corruptione defendi poſſe. Neque de nihilo eſt tanta balſamorum æſtimatio. Ex omnibus enim vegetalibus non datur aliquod præſtantius, quam ſuccus taliſmodi oleoſus, ſuaviſſimi ac penetrantis odoris ac virtutis, qui ex certis arboribus elicitur, unde merito rex & princeps vegetabilium talis balſamica arbor dici meretur. Sicuti vero ſanguis inter animantia eſt nobiliſſimus ille liquor, qui vitæ & omnibus actionibus corporis præeſt, a quo totum corpus calorem, robur, incrementum & conſervationem ſortitur; ita ſuccus, qui per cortices fertur, vegetabilium ſanguis eſt, & ipſorum pretioſiſſima pars, a quo vegetatio ipſorumque omnis medicamentoſa virtus duci ac æſtimari debet.

2 Ex eo jam facile apparet, quod ſuccus vegetabilium quo puriori & ſuaviori reſina & oleo pollet, eo majores obtineat laudes, majoremque cuſtodiat efficaciam. In tota enim rerum natura nullum principium majori donatum eſt agendi potentia nullùmque eximiores virtutes atque effectus prodit, quam quod inflammabilis eſt indolis & ſulphur ſeu reſina & oleum audit, hoc mixtis non modo calorem & odorem, ſed & vires ac ſpirituaſcentiam elargitur, & præcipuarum operationum fons ac fundamentum eſt. Non immerito itaque peritiores medicorum a multis retro temporibus ipſa balſamica, quæ ſuavi naturæ amica liquida reſina conſtant, ad ſæviſſimorum morborum ferociam edomandam nullo non tempore maximi fecerunt. Inter ea jure meritoque palmam obtinuit & adhuc obtinet, balſamum ſic dictum Peruvianum, omni tempore a medicis & chirurgis celebratiſſimum. Et quum cogitatio animum ſubiret, de nobiliſſimo hoc ſimplici inter tantam farraginem nihil huc uſque ſcriptum, quod ex inſtituto ejus originem, naturam & vires pertractet; non dubitavi haud inutilem laborem fore, in præſenti materiam hanc paulo exquiſitius excutere & fuſius ventilare.

3 Antequam ad ſcopum ipſum accedamus & balſami Peruviani naturam & vires decenti ſcrutinio medico perſequamur, e re fore noſtra judico, de origine hujus nominis ejuſque varia acceptione quædam præmonere. Plures ſunt qui hebraicam ejus originem eſſe aſſerunt; dum balſamum a Baal ſeu Bal, quod dominum ſignificat, & Samen quod pinguedinem ſeu oleum notat derivant, adeo, ut balſamum, pinguedinem ſeu oleorum princeps audiat. Alii malunt, hanc vocem eſſe orientalem, quoniam balſamum in linguis orientalibus princeps aromatum ſignificatur. Nihil hoc loco addimus, quam ut nomen ipſi rei correſpondere aſſeramus, quoniam tantum excellentiſſima olea ac ſulphura balſami titulo ſuperbiunt. Equidem perperam vulgo aliis rebus hoc eximium nomen aſſignarunt, dum apud pharmacopolas linimentum omne ex variis fragrantibus concinnatum, balſami nomine ornant. Hinc balſami roſarum, apoplectici, cinnamomi, nomina uſitata ſunt. Deinceps, compoſiti quidam ſpirituoſi liquores ex gummatibus, reſinis & oleis fragrantibus, cum ſpiritu vini extractis vel deſtillatis, nomen hoc accipiunt, unde ſurgunt nomina, balſami nervini & balſami vitæ. Ipſi quoq; chymici non veriti ſunt, hoc nomen ſuis præparatis affligere, dum vel ſalia fuſa aut liquata, vel ſulphura mineralium oleis deſtillatis extracta, balſamorum titulis inſigniunt. Nobis balſamum non eſt artificiale compoſitum, ſed naturale quoddam ſimplex, ex vegetabilium familia oriundum, oleoſum & inflammabile, conſiſtentiæ fluidæ craſſiuſculæ, odoris fragrantis & virtutis mirabilis. Tale hoc proprie & κατ᾽ ἐξοχὴν balſami appellationem ſortiri debet, & hoc jam commode de balſamo de Tolu, Copaiba, ſtyrace liquida, & maxime Peruviano prædicatur.

4 Balſamorum noſtra appellatione ſumtorum varia genera antiquis fuiſſe cognita, & ab ipſis propter egregium uſum maxime æſtimata, is credit, qui veterum monumenta paulo attentiori animo verſat atque manu evolvit. Inter alia jam ante Chriſtum natum in orientalibus regionibus celebratum, & ſancte pro uſu aſſervatum fuit balſamum quoddam, quod noſtro tempore balſamum orientale & verum dicitur. Non levis hinc nata fuit controverſia inter genuinos rerum naturalium perſcrutatores, quale balſamum fuerit, quo Ægyptii, Syri & Judæi ad balſamanda corpora & ad medicinam uſi fuere, num hoc balſamum adhuc noſtris temporibus cognitum ſit & uſitatum nec ne. Sunt qui exiſtimant poſt excidium Hieroſolymæ in Judæa, balſamum verum non amplius exſtitiſſe, quale quid prodidit Evonymus. At vero præter Plinium & Galenum, qui poſt excidium hoc ſcripſerunt, ipſe Solinus graviſſimus auctor, Trajani tempore vivens *Cap.* 48. *Polyhiſtoris* balſami exiſtentiam confir-

firmat poſt Chriſtum natum his verbis : *In Judæa tantum balſamum naſcitur, quæ ſylva intra terminos 20. jugerum uſq; ad victoriam noſtram claudebatur . At cum Judæa potiti ſumus, ita loci illi propagati ſunt, ut jam uobis lætiſſimæ colles ſudent balſama : ſimiles vitibus ſtirpes habent , malleolis digerunt , raſtris niteſcunt, aquis gaudent, amant amputari, tenacibus foliis ſempiterno adumbrantur .* Cornelius Tacitus *Lib.* 5. eundem in modum ſcribit : *exſuperant in Judæa fruges noſtrum ad morem , præterque eas balſamum & palmæ , balſamum modica arbor .* Hunc balſami autem plantam periiſſe Teophraſtus & Monardus ſcribit, hic *multis* , inquit , *jam annis periit id balſamum quod in Ægypto naſci ſolebat , nec uſquam gentium amplius invenitur.* Huic autem contradicit Cluſius *in Exotitit. lib.* 10. *cap.* 9. *de. Balſam. p.* 304. ſcribens ; *falleris* Monarde, *nam Arabia felix, quæ ſola balſami plantas ſponte naſcentes ab omni ævo protulit ac etiam nunc profert , legitimum balſamum præbet.* Aliud quidem Ægyptus loco quodam Cairo vicinus, quem Matharia appellant, nunc etiam opobalſami frutices alit, ſed ex Arabia ſemper petitur, quemadmodum olim Judæa habuit. Tale quid etiam affirmat Braſavol. in *Exam. ſimplic. p. m.* 396. Busbeq. *de legat. Turc. epiſt.* 4. Nicol. Chriſtoph. Razivil. in ſua *Hieroſol. peregr. p.* 277. Scaliger. *Exercitat.* 157. qui Cardanum balſamum deſiiſſe & in parvo eſſe pretio ajentem vanitatis arguit .

5 Deſcribitur autem hæc planta, quæ balſamum orientale, quo uſi potiſſimum ſunt in regum inunctione, fundit , a Bochardo *in Tract. de Terra Sancta P. II. c.* 5. hæc tradens : *Inter Heliopolim & Babyloniam medio fere loco eſt balſami hortus, in feſto Michaelis lignum ſatis humile exiſtebat , ſcilicet palmæ & dimidiæ in altitudine habens folia parvula ut ruta , ſed parum albiora, & de ligno mecum detuli .* Inter notas autem & characteres, quibus hoc dignoſci poſſit, celebrantur penes fide dignos auctores primo ut planta hæc reſinifera perpetuo vireat , poſtea magnitudinem habeat pedis longitudine ex pollicis craſſitie , duorumque aut vel trium cubitorum altitudinem , ramulos multos & graciles obtineat . Deinde adjiciunt ejuſdem eſſe hanc plantam cum vite naturæ , quam ſingulis annis amputare neceſſe ſit, ne degenerent; cortex viridis eſt, folia viridia lentiſcinorum foliorum modo formata , nonnulla minutiora aut rutæ faciem præ ſe ferunt, cortex digitis tritus valde odoratus eſt, ſaporis pinguis & aromatici , inſtar thuris lignum candicat , odoris ſaporiſque expers , hoc vocari ſolet Xylobalſamum .

6 Hæc planta nunc potiſſimum Ægypto apud Cairum colitur , qua de re omnium optime & ſtudioſe ſcripſit Proſper Alpinus excellentiſſimus ævi ſui botanicus ; qui per novem annos ceu medicus clariſſimus Venetorum claruit, ubi medicorum tam Ægyptiorum , qui Hebræorum auxilio plantam penitus indagare, modumque colligendi Opobalſamum , notaſque veri Carpobalſami , Xylobalſami addiſcere potuit , quod in ſuo libro *de Plant. Ægypti Cap.* 14. de ſe ipſo teſtatur. Et multo clarius in ſuo *de Balſamo* dialogo, quod cum Appella Arabe & Abdachim Hebræo medicis in examen vocat , in quo omnes propoſiti negotii difficultates tam clare & perſpicue ſolvit , ut veritatis amanti nullus amplius ſupereſſe poſſit ſcrupulus .

7 Deinceps arbor balſami orientalis flores fert parvos & albos in umbellæ formam compoſitos , quinque foliis obrotundis conſtantem , floribus acaciæ proximos . Ab hiſce ſemina promanant flava , folliculis nigris ſiliquoſis obrotundis, magnitudine unius digiti fuſci involuta ſubrubentibus contenta , valde odorata, intus humorem flavum melli ſimilem habentia, ſapore amaro, parumque acri, linguamq; ferientia Opobalſamum redolentia , ſicut præclare tradit Wormius *in Muſeo* 223. Quod pretioſiſſimum illum liquorem colligendi modum attinet, qui Opobalſami nomine venit, notandum eſt, menſibus æſtivis deſinentibus umbris, luna plena incidendum eſſe corticem ad medullam uſq; ita liquor exſtillat , qui in vitrea vaſcula excipiendus . At vero non poſſumus hic fidem adhibere ipſo Rajo, qui ſcribit, ſpatio trium horarum duodecim hujus liquoris libras effundi, cum arboris magnitudo exigua contrarium potius ſuadeat. In eo autem omnes, qui balſami hujus naturam & originem inveſtigarunt, conſentiunt, quod liquor ille qui emanat, primo albo colore tinctus conſpiciatur, & liquidior ſit , mox paucis diebus in viridum mutetur olei craſſitie , demum poſt aliquot annos aureus & mellis conſiſtentiæ fiat, & inſtar terebinthinæ craſſeſcat .

8 Porro dicunt quoque primo tempore turbidum eſſe craſſumque uti oleum ſtatim

ab

ab olivis expreſſum, poſtea clarum fieri & tenuem, demum craſſeſcere & ſub aqua mergi, cum primum propter levitatem aſcendat, & ſupra totam aquæ ſuperficiem expandatur. Scribunt quoque de eo, quod primis diebus acuti & validiſſimi ſit odoris, ut aliquibus inter odorandum ſanguinem e naribus eliciat, qui gravis odor cum tempore pereat & gratior fit & fragrantior. Sapor eſt acris, amaricans & paululum adſtringens. Notatu quoque dignum eſt, quod aliqualis coagulatio lactis ab eo infuſo perficiatur. Probe notat celebris ſcriptor Gallus du Pomet *in Traitè des Drogues p.* 275. quod hoc balſamum ſit rarum, pretioſiſſimum & in Matharia magnoque Cairo, ubi in hortis creſcit & maxime colitur ac defenditur, rarius obtineri poſſit, niſi per legatos Turcicos, quibus ceu munus offertur. Unde porro addit, adulteratum eſſe, quod vulgo venditur pro vero balſamo, & nihil aliud eſſe quam balſamum Peruvianum cum ſtorace & benzoe permixtum. Confirmat hoc aſſertum Cluſius *in Monard. p.* 103. qui ejus unciam modo viginti, modo decem ducatis vendi ſcribit. Quocirca hodienum, quod venditur & incluſum eſt nucibus Coccis pro Opobalſamo, artificiale eſt. Qui plura de hac materia legere vult, evolvat elegantiſſimum tractatulum Volcameri, *de Examine Opobalſami* editum.

9 Accedimus nunc ad balſami Peruviani originem indagandam, quod noſtræ potiſſimum conſiderationis eſt. De eo ſcribit celeberrimus ævi noſtri botanicus Raius *ex Piſone in Hiſt. Plantar p.* 1757. Quod arbor ſit mali medicæ magnitudine, foliis amygdali majoribus tamen rotundioribus & magis acuminatis, floribus pentapetalis, in extremis ramorum flagellis luteis, initio loculorum oblongorum forma, ſed procedente tempore quorundam veluti foliorum cæteris latiorum. Arbor eſt ſiliquoſa, ſiliquis brevibus in ſingulis ſemine contento. In America & quidem Hiſpania nova & Mexico creſcit, unde etiam Americanum, & Mexicanum audit. Cortex contuſus ſuaviſſimos dat globulos aliaque multa. Lignum ejus ſingularem in ædificiis præbet uſum.

10 Cæterum Monardus fidiſſimus rerum exoticarum ſcriptor de arbore hujus balſami ſcribit; quod contineatur in America, vaſtæ ſit magnitudinis, ad radicem uſque ramoſa, duplici cortice ſepta, altero craſſo ſuberini modo, altero tenui interno, materiam arboris complectente. Ex eo, quod inter utrumque corticem eſt, ſpatio, inciſione balſamum educitur. Fructum dicit eſſe ciceris aut piſi grano non majorem, in extrema ſiliqua anguſta, digitum longa, alba, tenuitate regalis ſimplicis. Depinxit Parckinſonius pro balſami Peruviani arboris fructu, ſiliquam longam, anguſtam, quæ balſamum Peruvianum, aut benzoinum adeo odore referebat, ut ſibi plane perſuaſerit, ejuſdem arboris fructum eſſe.

11 Quod attinet ad modum colligendi balſamum, hic duplici ratione vel per inciſionem vel per coctionem peragitur. Inciſio fit cultro, quovis anno tempore, poſt imbres ſerenitate aeri reſtituta, luna plena, & ut perhibent eum in modum, diſcinditur nempe uterque cortex, tunc emanat liquor tenax, ſubalbidus, limpidus, terebinthinæ conſiſtentiæ, ſaporis acriuſculi, aliquantulum amari, odoris fragrantiſſimi. Et hoc dicitur Peruvianum balſamum album, eſtque rarius & carius nigro: nigrum autem quod ad nos magna in copia adfertur, decoctione extrahitur, videlicet referente Cluſio *Comment. in Monard. p.* 302. ramos atque etiam truncos arboris aſſulatim & minutim conciſos, in lebetem ampliſſimum injiciunt, multa inſuper affuſa aqua, bulliunt omnia & fervent, quantum ſatis eſſe putant, igne ſublato frigeſcere ſinunt, & conchyliis oleum ſupernatans colligunt. Id vero eſt, quod in has regiones invehitur, & quo vulgo utimur, ex nigro rubente, odoris ſuaviſſimi. Vaſculis argenteis, vitreis, ſtanneis, aut fictilibus vitratis aſſervatur, omnem aliam materiam penetrans. Ex quibus patet, balſamum Peruvianum eſſe vel album vel nigrum, & binas has ſpecies ex una arbore provenire, parandi tamen modo differre. Nam album ſtillat ex arbore ad medullam uſque perforata inſtar olei terebinthinæ, & longe præferendum eſt balſamo nigro, quod coctione paratur, ubi nonnullæ particulæ volatiles avolant.

12 Differt autem hoc noſtrum balſamum tam nigrum quam album a balſamo ſic dicto Copaiba. Duplex hoc nobis apportatur, quale unum liquor eſt limpidus, ſtillans ex arboribus Americanæ Copaiba dictæ ad medullam uſque perforatis, odoris fragrantis & gratiſſimi ſaporis acriuſculi, alterum vero craſſioris inſtar terebinthinæ eſt conſiſtentiæ. Diſcrimen autem hoc dependet ex diverſo colligendi tempore. Illud enim cum ſtatim poſt arboris inciſionem primo effluit, eſt

est admodum clarum, album, odoris resinosi. Hoc autem quod sequitur, magis aurei coloris & consistentiæ densioris est, quæ consistentia ipsi balsamo nomen conciliavit. Ultimum hoc balsamum, magna in copia in lagenis ex Portugallia ad nos perfertur: alterum autem tenuius magis rarum est.

13 Tandem discrimen quoque inter nostrum balsamum & sic dictum Tolutanum. Existimant nonnulli balsamum Peruvianum album esse idem, falluntur autem in eo, differt etiam natale solum. Arbor, pino est, similis & folia ceratiæ faciem obtinent, semper virent, ramos quaquaversum spargunt, teste Raio *in Historia Plantarum p.* 1759. Locus ubi crescit est provincia Hispaniæ novæ, inter *Carthaginem & le nom de dieu sita*, *Tolu* Indis dicta. Incisione etiam exstillat ex arborum corticibus, coloris est aurei, saporis dulcis, grati, & non nauseabundi, limoniorum fragrantiam quodammodo refert, si pauxillum in vola manus fuerit fricatum. Rarius est in Gallia, in Anglia autem ordinario reperitur, unde ad nos in consistentia sicca advehitur.

14 Quod saporem balsami Peruviani attinet acris est, paululum amaricans, utpote subtili acredine irritativæ, papillulas linguæ nerveas afficit. Subsimilis sapor in corporibus resinosis præsertim liquidis obtinet, qualis deprehenditur in terebinthina, strobilis pini, resina ligni guajaci, tam ea, quæ coctione cum aqua, quam spiritu vini rectificatissimo extrahitur resina ladani, storacis, in storare liquida essentia ligni aloes. Tenuis est hæc acredo, testatur sal quoddam volatile acidum cum oleosis particulis intime esse nuptum. Notum enim est, non tantum ex analysi chymica, sed & ex compositione, resinas ex oleo fluido-æthereo & tali acido tenui esse conflatas. Unde oleum quodvis æthereum destillatum permixtum cum spiritu nitri concentrato in magma resiniforme abit, quod subtili acredine ipsam linguam petit & afficit.

15 Odor balsami Peruviani est suavis & fragrans, indicio sulphuris & olei volatilis ætherei probe temperati. Recte enim a chymicis odor petitur a sulphure, & quidem ejus suavitas a mixtura earum partium, quæ sulphur constituunt, temperata & proportionata. Fœtor a mixtione intemperata, & proportione discedente. Notandum autem hoc loco est, quod effluvia balsami Peruviani, quæ admoto fortiori calore in cochleari argenteo mittuntur in auras, in nares recepta, in limine arteriæ asperæ tussiculam ordinario quandam movere soleant, quod etiam aliis resinis, benzoes, resinæ storacis, perfamiliare, in manifestum signum, effluvia hæc tenuissima non esse salis acris & stimulantis expertia. Sulphureum autem, aut oleosum principium, palmarium esse balsami nostri ingrediens, vel sola inflammabilitas abunde manifestat. Utpote non modo in liquida forma, si debita ratione candelæ ardenti objiciatur, flammam probe concipit, verum etiam quando ad siccitatem redigitur, quod fit, si tantummodo arenæ candidæ miscetur, hoc ipsum præstat: præter hoc sulphuream materiam clare demonstrat ejus facilis & promtissima dissolutio & intima unio cum spiritu vini rectificatissimo & oleis cunctis spirituosis & destillatis, amice enim conjungitur cum his ipsis, neque olei, neque spiritus vini unionem respuit.

16 Hoc loco autem non prætereundum est, cum cera & cum oleis omnibus expressis balsamum Peruvianum, sive calide, sive frigide mixtura fiat, nunquam velle coire, unde etiam ii perperam agunt, qui inter olea cocta & expressa, pro medico usu, præsertim externo hæc inter se miscent. Econtra probe ingreditur balsama illa, quæ ex oleis destillatis composita sunt. At vero aversatio hæc expressorum oleorum & pinguedinum hanc affert utilitatem, ne his ipsis adulterari queat. Falsum enim est, uti nonnulli auctores habent, admixtione olei amygdalarum dulcium hoc balsamum infici. De balsamo Peruviano sic dicto albo, quod in officinis venditur, res clara est, hoc nunquam vere purum, sed perpetuo hoc oleo est adulteratum. Nam lubenter quod notabile est, olea expressa cum hoc balsamo junguntur, neutiquam autem cum nigro, quod uti nos existimamus, citra adulterationem venditur.

17 Placet hoc loco mentionem quoque facere nonnullarum mixtionum, quas instituimus cum variis rebus; ita nostrum balsamum aquæ infusum fundum petit, plane autem respuit consortium aquæ, dum nullo modo, vehementi etiam agitatione facta, ab ipsa turbatur vel lactescit. Id autem in ipso experimento curiose conspicere licuit, quod extremitas pennæ immissa balsamo Peruviano, eoque imbuta quandocunque, vitro

aqua

aqua repleto inditur balsamum Peruvianum, ægre descendat, sed sub globosa forma, in medio vitri suspensum hæreat, simul ac autem extra aquæ superficiem penna ex aqua educitur, mox decidit de penna & in fundum delabitur. Ratio iis, qui gravitatis naturam cognitam habent, ex physicis & staticis facilis est. Datur tamen medium hoc balsamum miscendi cum aqua simplici pura, & hoc est ipse vitellus ovi. Dici vix potest, quam amice inque momento ad superficialem tantum mixtionem, vitellus capiat hoc balsamum, intimeque cum ipso uniatur. Mixtura postmodum hæc aquis indita, per omnia spatia diffunditur & flavescentem turbidum colorem ipsis largitur. Non contemnendus hic in pharmaceuticis modus est balsamum Peruvianum potionibus & mixturis admiscendi.

18 Cum oleo vitrioli rectificato quando miscetur particula balsami Indici, nulla fit effervescentia, sed tantummodo leni odore immutatur, & intense ac saturate purpureus ex utroque exsurgit, amboque abeunt in coagulum, quod quando aqua calida affusa sufficienter eluitur, aciditate vitrioli transeunte in aquam, relinquitur purissima solida resina in manu tractabilis sine cohæsione, quæ ad flammam admota perfacile accenditur, & in rectificato vini spiritu solvitur. Docet hoc experimentum, acidum, quod coagulationis causa & auctor existit, nostro balsamo sufficiens deesse, unde liquidum permanet: hoc si adjicitur, stabilem acquirit consistentiam. Fecimus quoque simile experimentum cum spiritu nostro flammifico, hic cum certis oleis iisque aromaticis, intensissimam & lucidissimam flammam vehementer ardentem producit, ad mixtionem autem aliorum oleorum v. g. carui, anisi, terebinthinæ, majoranæ, lavendulæ, mox intensissimam facit effervescentiam: hic mixtus cum nostro balsamo, non statim effervescebat, sed mora aliqua interjecta & facta agitatione demum ebullitionem prodebat, ob eam procul dubio causam, quod in balsamo quoddam æthereum oleum latitet, sed viscosis terreis partibus valde sit immersum.

19 Tandem etiam quædam adjicienda veniunt, quæ variis factis destillationibus annotavimus. Primo enim hoc balsamum cum aqua mixtum & vesicæ cupreæ inditum & destillatum nullum fundebat oleum; aqua tamen de odore quodammodo ejus fragranti participabat; nihilominus ea aqua, quæ in vesica supernatans, deprehendebatur manifesto odore, sapore, colore etiam aliquatenus flavo imbuta erat. Videtur nexus iste partium viscosarum, terrearum, olei tenuioris & ætherei, nec non salis acidi, tam arctus esse, ut vaporibus aqueis disjici nequeat. Non enim mirandum est, in chymicis dari corpora, quæ sapore acri, nec non salis acris copia imo volatilis scatent, quæ tamen sub destillationibus humidis nihil de hisce suggerunt. Ita gelatinæ, sanguis animalium, ossa destillata, ac vegetabiles, zingiber dant aquam odore saporeque privatam.

20 Quandocunque autem intimior hic partium nexus ac vinculum dirimitur ac solvitur, ecce mox alius effectus sese pandit. Fecimus itaque experimentum, & lixivium satis forte sumsimus, hocque miscumus cum balsamo Peruviano, mixturam indidimus vasi argenteo, & subdita flamma, hanc in ebullitionem fervidam conjecimus, ita mox conspeximus dissolutionem balsami usque ad dimidium factam, nam saturate flavum lixivium tingebatur colore, & vapor qui in coctione emanabat, odorem penetrantem suavissimum exserebat, adeo ut pateat, hac ratione, aquam ex balsamo Peruviano ex vesica destillari posse una cum subtili oleo præstantissimo. Est enim ea indoles alcalinorum salium, ut contextum viscosarum, oleosarum & resinosarum partium fortiter aggrediantur, dissolvantur, & oleum acido ac terra ligatum in pristinam volatilitatis libertatem vindicent.

21 Verum enim vero adhuc longe nobilior modus eliciendi ex hoc balsamo spiritum fragrantissimum mirabilis virtutis prostat, quem primus descripsi in *Annotationibus in Poterium p.* 440. nempe tres partes balsami Peruviani cum una parte salis tartari exacte triturantur in mortario, affunditur spiritus vini rectificatissimus vel melius spiritus rosarum ad eminentiam quatuor digitorum; extractio fit leni calore, postea destillatio in cucurbita vitrea per alembicum usque ad siccitatem, ita prodit spiritus, longe suavior & fragrantior ipso balsamo, qui in omnibus nervorum & cerebri affectibus a causa frigida & humida ortis, in omnibus partium nervosarum & glandulosarum nimiis relaxationibus, efficaciam vix parem possidet. Relinquitur in cucurbita magma ex crassis viscosis terreis partibus constans, quod volatili oleo suavi penitus orbatum est. Notatu

hoc loco digum est, ipsum sal tartari oleum tenue & suave a tricis & involucris partium viscosarum separare, quod postmodum receptum in spiritu vini calore cum eo sursum rapitur. Eadem encheiresi ex aliis resinis, mastiche nempe, succino, benzoe, myrrha, aloes ligno, eduxi spiritus admirandæ virtutis & vix adhuc in pharmaceuticis notos.

22 Destillavimus quoque balsamum nostrum sicca via, miscuimus nempe partem unam hujus cum partibus duabus arenæ, mixturam immisimus retortæ vitreæ, & facta fuit per arenam destillatio, ita prodiit oleum ex flavo-rubrum, quod aquæ supernatabat, odoris non ingrati paululum empyreumatici, quod in spiritu vini rectificatissimo solutum egregium liquorem nervinum, interne & externe assumendum constituebat. Destillatione ulteriori subsecutum est oleum crassius, fundum in aqua petens. Duplex enim oleum in balsamo Peruviano observatur, unum tenujus & levius, alterum crassius, potest hoc extemporaneo labore ad oculum demonstrari. Nempe sumatur balsami Peruviani particula, & ferventissimæ aquæ injiciatur, ita mox videbis, oleum quoddam instar cuticulæ supernatare, sapore penetranti imbutum, crassiorem autem & majorem portionem in fundum descendere, ex quo patet, non inepte balsamum Peruvianum immisceri posse decoctis, quod adhuc magis ex voto succedit, si particula simul salis tartari additur.

23 Ex hisce omnibus dictis & adductis abunde elucescere arbitror, balsamum Peruvianum, esse succum resinoso-oleosum arboris ex corticibus & foliis, mediante aqua & igne extractum, qui compositus est ex oleo tenujori & subtiliori viscosis terreis acidis partibus ligato & intricato. Probe hic est notandum, aquam non addi eum in finem, ut dissolvat & extrahat balsamicam & oleosam arboris partem, utpote hæc nullum habet in id ingressum, sed calor tantummodo humidus facit liquationem & fusionem oleosarum & resinosarum partium, quæ in porulis & interstitiis corticis, potissimum arboris subsistunt; liquatæ autem per calorem oleosæ partes, recipiuntur in aquam, quæ si non adesset & sicco tantum calore negotium institueretur, periculum esset empyreumatis. Nihilominus tamen nostra non est opinio aquam in extrahendo omni destitui virtute, equidem non adoritur ipsum oleum, in partes tamen acres, salinas jus quoddam habet, unde dum in eas agit, easque in se recipit, una quoque adducit quasdam oleosas. Exemplo res clara est in decocto ligni guajaci: Hoc lignum valde est resinosum, & ob copiosam resinam admodum grave. Si ejus raspatura fortiter decoquitur in aqua per aliquot horas, & postea hoc ipsum decoctum inspissatur, relinquitur magma quoddam resiniforme, quod saporis est acriusculi, odoris fragrantis, multum ad storacis resinam accedentis. De hoc sumta particula & naribus excepta, sternutationes insignes, citra tamen capitis imbecillitatem efficit. Hoc tamen dolendum est, ex libra una ligni, vix drachmas duas posse obtineri, cum tamen unciæ tres ad minimum ejus resinæ, si extractio fiat cum spiritu vini rectificatissimo, haberi possint.

24 Est nempe balsamum nostrum resina arboris liquida. Possident omnes arbores succum quendam, quo nutriuntur, qui vel gummeæ, vel resinosæ naturæ est. Arbores in nostris regionibus substantiam magis gummeam, in præcalidis autem & orientalibus, ob fortem solis æstum, magis resiniformem, adeoque calidiorem alunt. Hic succus nutritius per intermedium corticis spatium & per ipsa folia fertur, unde vel incisione facta exsudat, & calore externo humiditate absumta in solidiorem substantiam concrescit, coctione autem cum aqua & extractione vel cum spiritu vini facta, ex poris tam radicis quam ligni extrahitur. Quod si autem, uti in aromatibus fit, pars oleosa tenuior prævaleat partibus acidis & gummeis, coctione cum aqua & destillatione facta, purissimum æthereum oleum, quod delicatissima & volatilior istius succi pars est, obtinetur, unde nulla resina, nullum balsamum liquidum, sed optime oleum ex aromatibus v. g. caryophyllis, cinnamomo, nucista, floribus macis, corticibus citri præparari potest. Guaiacum autem & lignum aloes resinam largiuntur, quoniam pars oleosa particulis terreis & acidis magis est imbuta. Dantur autem certa ligna, ex quibus nec oleum destillari, nec resina cum spiritu vini confici, sed elegantissimum balsamum liquidum produci potest. Et tale est santalum flauum, cujus limaturæ si spiritus vini rectificatissimus affunditur, & inde emergens essentia leni calore abstrahitur, remanet balsamum perfectissimum; consistentia & calore Peruviano simile, odore ambram redolens.

25 Dicimus itaque in nostro balsamo esse

tempe-

temperatam & valde proportionatam mixtionem elementi sulphurei oleosi, tenuis, oleique crassioris viscosioris & salis acidi, quo nulla resina, nullum vegetabile solet destitui. Ex substantia hac oleosa-resinosa & viscosa jam merito omnis virtus, quæ in nostro balsamo latitat, debet deduci, imo non tantum seu principio, vires per experientiam seu a posteriori cognitæ peti, sed & novæ incognitæ inveniri & detegi.

26 Paucis autem hic recensebimus, in quibusdam affectibus tam internis, quam externis, chirurgis & medicis eximiam opem & levamen balsamum Peruvianum præstiterit. Ut autem exordiamur ab usu interno, ante omnia in decubitu & defluxione seri & pituitæ, glandularum tumoribus & laxitatibus, nervorum tono dejecto, præsentissimam opem tulit, nominatim vero in gonorrhœa tam maligna, quam benigna, unice hoc balsamum, præmissis purgantibus, idoneum est, molestum hunc affectum tollere, sive ejus sola essentia sumatur, sive cum vitello ovi in formam electuarii redigatur.

27 In fluore albo quoque, præmissis per epicrasin agentibus, laxativis ex melissa, abrotano, corticibus lignorum, essentia balsami Peruviani cum tinctura martis Zvvoelfferi mixta, in rebelli hoc & molestissimo fœminarum affectu, non omissis quoque externis cum eodem balsamo suffimigationibus in uterum receptis, egregium levamen aliquoties attulit. In nimiis seri excretionibus & destillationibus lymphæ per screatum, per tussim inveteratam, per nares, in raucedine, uvulæ relaxatione, essentia balsami Peruviani mixta, & cum tiuctura antimonii acri maritata, nimium illum fluxum ex stagnatione seri & glaudularum laxitate ortum, roborando & tonum restituendo egregie cohibet.

28 Præterea balsamum hoc mirifica pollet virtute in læsionibus, corruptionibus & exulcerationibus partium consolidandis, adeoque in ulcere pulmonum, renum exulceratione ejus usus circumspectus mirabilis est. Probe autem hic notandum, balsamum sibi relictum per se esse nimis calidum, unde cum aliis temperatis peropportune in balsamum miscetur. Hujus census est Locatelli, qui ex oleo florum hypericonis, vino Hispanico, santalo rubro, terebinthina Veneta, & balsamo Peruviano, cunctis debita dosi sumtis conficitur. Vidimus hoc ipso balsamo perfecta phthisi laborantes, & per plures annos graviter affectos feliciter restitutos, si singulis diebus cum decocto hordei, succo cancrorum fluviatilium roborato, æstus compescendi gratia drachma semis fuit assumta & exterius ipsi regioni stomachali ejus portio cum oleo nucistæ, menthæ, carui, commista applicata. Continuatio autem, quod probe notandum est, per dimidium anni fieri debet, servata simul accurata diæta. Potest etiam balsamum pectorale egregium ex eo concinnari, si sumantur balsami sulphuris cum oleo amygdalarum dulcium præparati uncia una, balsami Peruviani in vitello ovi soluti, balsami de Copaiba ana drachmæ duæ, olei anisi drachma semis. Et hic balsamus in omnibus pectoris affectibus ipsoque asthmate, nimiis excretionibus purulentæ & viscosæ materiæ, divinas medentibus porrigit manus. In læsionibus & exulcerationibus intestinorum post dysenteriam gravem, idem balsamum Peruvianum vel Locatelli per clysteres applicatum, vel intus etiam assumptum, ad consolidationem, practicis celeberrimis passim testantibus, laudatissimo pollet effectu. In asthmate pituitoso elæosaccharum balsami Peruviani, vel syrupus ex eo factus, balsamicus nobis dictus, egregiam præstat efficaciam. Paratur autem hoc elæosaccharum ita, sacchari canariensis uncia una, cum drachma dimidia balsami Peruviani miscetur. Syrupus autem fragrantissimus & gratissimus, in officinis Brunsuicensibus a magni nominis archiatro Conerdingio introductus prostat, qui sequentem in modum paratur: ad libram aquæ hordei affunditur balsami Peruviani uncia semis: per balneum Mariæ fit destillatio, usque dum dimidium prodierit. Humiditas autem in cucurbita relicta & balsamo supernatans, ejusque oleo tenui imbuta coquitur cum sacchari debita quantitate, ad syrupi consistentiam. Sapore hic syrupus gratissimus est, virtute quoque præstantissimus, & certe omnibus, quotquot in officinis prostant, anteferendus: commodissime enim & magna cum gratia quibusvis potionibus potest admisceri. Extemporanee autem parari potest, si saccharo soluto debita quantitas spiritus nostri balsamici, de quo supra facta fuit mentio, adiiciatur.

29 In affectibus nervorum & capitis, v.g. vertigine, paralysi, epilepsia, imbecillitate capitis, post discussam apoplexiam, cephalalgiis gravativis a causa pituitosa ortis, soporosis affectibus, balsamum, omniaque ex eo parata, & jam recensita divinam afferunt

opem,

opem. Nascuntur hi affectus ut plurimum ex nimia laxitate & tono dejecto membranarum, vasculorum & nervulorum cerebri; unde circulatio sanguinis debita impeditur & humores pituitosi viscidi accumulantur. Ad tonum itaque debitum restituendum, ad humores stagnantes in motum redigendos, non potest non sale suo tenui acri, & sulphure amico, tonico, nostrum medicamentum multum contribuere. Optime autem tali in casu usurpatur sub forma pilularum, quando extractis vegetabilium amaris, nec non purgantibus debita in quantitate admiscetur. In omnibus autem affectibus spasmodicis, doloribus arthriticis, rheumaticis, hystericis, nec non viscerum contractionibus, quas largæ sanguinis effusiones quandoque subsequi variis in locis solent, in usu crebriori habui sequentem spiritum. Combinavi spiritum prædictum balsami Peruviani cum tinctura antimonii acri & spiritu eboris rectificato anatica portione, prodiit mixtura spiritus nobilissimarum virium, spiritui Bussiano longe præferendus, qui dictis in affectibus, item præservationis causa ad quosvis cujuscumque generis morbos præsidium est generosissimum, triginta, vel quadraginta guttulis sumtis. Tandem adversus scorbutum, ad luem veneream, & ubi humorum coagulum adest, motusque imminutus existit, vires balsami nostri non contemnendæ veniunt. Notum enim est, in hisce refractariis morbis, ea, quæ resina acri stimulante & balsamica, sanguinem & humores fortiter concitante pollent, inter specifica numerari. Extra dubium quoque est sive essentia hujus balsami decoctis lignorum admisceatur, sive in forma pilularum adhibeatur, exoptatissimam operationem exinde promanare debere. Tandem etiam in ventriculi & intestinorum vitiis, tono eorum ob spasmi frequentiam dejecto adeoque dispositionem ad tormina colica, ad flatulentiam, vomitum, nauseam, virtus balsami Peruviani est excellentissima. Hunc in finem ingreditur elixir balsamicum vitæ & balsamum vitæ, quæ duo remedia intus cum cibis sumta & continuata, præfatis in affectibus, omnique defectu virium & spirituum, virtutes vix ab aliis remediis obtinendas, fovent & sustinent.

30 Lustravimus jam nostri simplicis breviter usum internum & medicamenta huic destinata, præparationes nobiliores candide communicavimus, superest jam, ut pauca etiam verba faciamus de usu ejus externo; eoque chirurgico, cum satis etiam nobilis sit. Nolumus vero esse longiores cum satis abundeq; hujus usus chirurgis perspectus sit. Non enim datur excellentius remedium, in omnibus periculosis tendinosarum & nervosarum partium læsionibus, exulcerationibus & contusionibus, hoc ipso, & vix habet simile in omnibus naturæ regnis, maxime omnium autem in capitis læsionibus, pericranii, membranarum cerebri, ipsiusque cranii vulneribus, & convulsionibus, in ipsa quoque trepanationis operatione hoc balsamum solum omnibus palmam præripit.

31 Notum est, in partibus sic dictis frigidis nempe membranosis & tendinosis, quæ a motu sanguinis vitali valde remota sunt, læsiones summe periculosas enasci, quibus convulsiones, spasmi, sphacelationes, inflammationes frequenter conjunguntur. Respuunt hinc omnia pinguia, inviscantia, poros obstruentia, amant autem omnia balsamica, quæ putredinem avertunt, motumque fluidarum partium internum per earum fibras conservant. Prout autem diversus est læsionis modus, diversis quoque rationibus solet misceri & a prudentibus applicari. Ita nonnulli miscent cum melle & spiritu vini, qualis mixtura in duræ matris vitio optima. Alii cum vitello ovi, thure, mastiche, quod egregie facit ad puris generationem. Alii oleum tartari fœtidum & balsamum sulphuris terebinthinatum ipsi jungunt, quod arcet putredinem in antiquis, sordidis, profundis, fistulosis exulcerationibus & corruptionibus.

32 Quandocunque cum essentia balsami nostri miscetur essentia succini, myrrhæ, mastiches, flor. hyperici, vulnerarium præstantissimum elixir paratur, quod vel solum omnia recentia vulnera sanat, antiqua ad incarnationem & consolidationem perducit, putredinem & carnem luxuriantem abigit, cariem ossibus absumit & recentem carnem progenerat. In gingivis exulceratis, sphacelosis, scorbuticis idem elixir virtutes ostendit egregias.

33 Tandem in omnibus doloribus, spasmodicis contractionibus, paralyticis nervorum resolutionibus, ubicunque locorum ipsæ consistunt, nostrum balsamum solutum in spiritu vini rectificato, additis camphora, oleo nucistæ & croco, instar incantamenti dolores abigit, debitumque robur partibus addit, ipsisque egregium solamen affert. Ingreditur quoque balsamum apoplecticum tam

sic-

ſiccum quam liquidum cujus inunctio in temporibus, vertice, naribus & cervice facta, ab omnibus præternaturalibus ſanguinis & ſeri in capitis & cerebro factis ſtaſibus præſervat, & graviſſimis capitis affectibus nervor mque imbecillitatibus interno uſu ſic medetur. Ad roborandum imbecillem ſtomachum, in frigida ejus conſtitutione, in nauſea, vomitu, externe cum oleis ſtomachicis inunctum, vel emplaſtris ſtomachalibus additum, expertiſſimi eſt effectus.

34 Tandem quoque elegantiſſimum præbet ſuffimigium, quod fit, ſi vel hoc balſamum Peruvianum ſolum vaſi argenteo inditur & carbonibus imponitur; effluvia in nares recepta, coryzam, ori immiſſa raucedinem tollunt, ano applicata alvi fluxum, in uterum autem recepta fluorem album cohibent: poſtremo ad reficiendos ſpiritus & ad aeris humiditatem & vappeſcentiam ejus corrigendam non datur excellentior & fragrantior fumus, quam ſi hoc balſamum cum reſina ſtoracis & gummi benzoes in mortario calido miſcetur, addito oleo ligni rhodii & cinnamomi, fit hac ratione pretioſiſſima illa maſſa, quæ vulgariter dicitur Hiſpanica. Plura jam reſtarent enumeranda ſpecialiora, ſed indigitaſſe hæc ſaltim ſuffecerint quibus ſapiens quivis percommode uti poterit. Coronidis loco addimus hanc unicam cautelam, ut abſtineamus a balſami hujus uſu tunc temporis, quando febriles adſunt commotiones & ventriculus copia bilis repletus eſt, nec non in ſtatu plethorico, ubi vaſa nimium ſanguine impuro turgent.

DISSERTATIO VII.

DE

TEREBINTHINA.

§. I.

DE terebinthina dicturis primo omnium ipſius nomina conſideranda. Terebinthina Græcis dicitur τερβιντινη, Germanis Terpentin. Eſt nempe ratione naturæ ſuæ liquor tranſparēs & clarus, reſinoſus, odoris non ingrati, ſaporis paululum acris, ex certarum arborum truncis & ramis, mediante inciſione, defluens. Ordinario tres terebinthinæ recenſentur ſpecies, quæ etiam ratione arborum, ex quibus proveniunt, ratione ſoli natalis, virtutis & pretii, longiſſime a ſe differunt ac diſtinguuntur.

2 Prima eſt terebinthina Cypria, quæ etiam vocatur de Chio, quoniam in abundantia in inſula Chio creſcit; ſecunda ſpecies eſt terebinthina, quæ vocatur Veneta & ſecundum Gallos: *le terebinthine du bois de Pilatre*, & tertia eſt communis. Terebinthina Cypria omnium eſt pretioſiſſima & defluit ex arbore mediocris altitudinis, quæ appellatur terebinth. Arbor ejus eſt baccifera, menſe Aprili florens fructus inſtar nucum juglandium, ratione magnitudinis, ratione figuræ autem, inſtar piſtaciarum, profert. Cluſius hanc arborem ad frutices refert, ex eo, quod i la maxima ex parte fruticaſſe viſa fuerit, nihilominus tamen & ipſe fatetur ſæpius hanc arborem adoleſcere, id quod etiam affirmat Theophraſtus Ereſius *lib. 3.* qui generi arborum, quæ non niſi in montibus naſcuntur, perpetuo virent & ineunte vere germinant, & circa tritici meſſem reddunt ſemen, accenſet. Idem laudatus auctor binas hujus arboris ſpecies conſtituit, quarum altera mas, altera fœmina ipſi dicitur, hæc fructum ferens, illa ſterilis, quæ tamen in eo conveniunt, quod radice valida in terram profunde demiſſa truncum alant, cujus lignum, forſan ob molliorem & rariorem texturam, torno, ſculpturæ uſibuſq; aliis mechanicis minus aptum ſit. Celeberrimus botanicorum Joh. Rajus *in Plantarum hiſtoria p.* 1577. poſſidere hanc arborem edocet ramos longos, raros & cinereo cortice tectos, a quorum tuberculis copioſis longo racemo producantur flores, meris flammineis fibras purpuraſcentibus contexti, folia autem laurinis non abſimilis, ſcribit: delapſis floribus, fructus apparere parvos, rubentes, oblongos, reſinoſum viſcidum lentorem & nucleum includentes. Idem optimus auctor *loc. cit.* falſam illam aſſertionem, terebinthinam ſemper virere & nunquam ſine foliis reperiri pronunciat, teſtibus autoptis Bellonio, Revvolfio, Cæſalpino & Cluſio.

3 Quoad locum natalem, auctore Dioſcoride, terebinthinus arbor naſcitur in Cypro, Syria & Africa, obſervante autem Cluſio, etiam in Hiſpania, Luſitania & Gallia. In Hetruria Italiæ regione ipſam quoq; ſe inveniſſe refert Rajus *loc. cit.* In Gallia autem & Hiſpania reſina ex hac arbore non colligitur: etiamſi Lobelius *in Tom.* 2. terebin-

rebinthinam in sylva Monspeliensium interdum ab inflictis vulnusculis pellucidam resinam fundere affirmet: attamen in exigua copia colligitur, ut nec in propriis aromatopoliis prostet, multo minus in nostras transmittatur terras; hinc Rajus officinis Europæis terebinthinam veram & Cypriam ignotam esse fidenter affirmat, & hujus loco abjetinam vel lariceam substituit. Ipse Galenus *lib. de methodo medendi* lariceam suo tempore locum terebinthinæ vere subornat. Terebinthina hæc est resina solida, dentibus non adhærens, non fluida, pellucida, coloris subflavi, odoris gratissimi, saporis suavis, paululum acris & amaricantis. Per distillationem suavissimum oleum limpidum & spirituosum elargiri, quod in urina cienda, calculo pellendo, ulceribus persanandis, lympha corrigenda & nervosis ac glandulosis partibus roborandis, præstantissimam vim habere, Angli de eo affirmant.

4 Accedimus jam ad examinandam alteram speciem terebinthinæ, quæ ex arbore larice, germanice Lerchenbaum existillat, & falso nomine terebinthinæ Venetæ venditur. Est autem larix arbor e coniferarum censu, magnitudinem abjetis æquat, & indigenam recto ac procero caudice attingit, qua de re evolvi potest Johannes Bauhinus *in Theatro Botanico* it. Matthiolus & Casparus Hoffmannus. Colligitur resina hæc tempore vernali & autumnali, æstivo intensissimo existente calore, perforatur arbor junior, isque excipitur vasis appropriatis & lavatur aqua simplici, ut acredo resinæ minuatur & illa mitior evadat. Curiose notat Hermannus in collectaneis suis, raro arbores has fundere resinam, in quibus agaricus est, quoniam resina in producendo agarico absumitur. Nascitur larix diversis in locis. Clusius in Viennensi saltu aliisque montibus Alpibus observavit eam in copia. Sic in Alpibus Vallensium, Stiriæ ac Carinthiæ copiosam observavit peregrinans Rajus. Et Caspar Schvvenckfeld *in Catalogo Stirpium & fossilium Silesiæ Lib.* 1. *pag.* 119. in baronatu Jægerndorffensi laricem abundantem esse meminit. Vitruvius, autumante Rajo, Plinii calcans vestigia, de larice pro more erronea quædam audacter consignavit litteris, inter alia autem asserit, eandem floribus exornari & lignum ex ipsa non ardere, sed instar lapidum ignis vi non posse consumi. Cui asserto experientiæ Valiensium expresse refragatur, ibi enim vix alia lingua, præter laricem, in usum culinarem adhibentur.

5 Notabile est resinam hanc, sive terebinthinam ex larice, a Lionensibus nobis vendi pro vero balsamo Peruviano albo, ab aliis venditur sub nomine, uti antea dictum, terebinthinæ Venetæ, cum tamen Venetiis nulla ad nos apportetur terebinthina. Terebinthina hæc clara est & longe melior communi, colorem solet habere citreum & dentibus adhærere, id quod non facit terebinthina Cypria. Cavendum maxime, ne adulterata sit additione olei terebinthinæ, id quod facile cognosci potest ex consistentia & odore, quando enim oleo terebinthinæ infecta est, vaporem sub flamma præbet nigrum, celeriterque accenditur & consumitur. Ex adverso si pura & sincera est resina, odorem resinosum suavem præbet, neq; tam facile concipit flammam.

6 Devolvimur jam ad terebinthinam communem, quæ passim magna in copia in Germaniæ locis venditur. Soboles arboris est abietinæ & piniferæ, quæ non tantum in exteris regionibus, maxime in Gallia, sed etiam Germania, silva Hercynia, Thuringica, abundantissima reperitur. Terebra autem, vel securi infligitur vulnus arbori, aut cultro scinditur cortex ab imo ad summum, detracto cortice, successu temporis succedit resina, quæ primo est limpida, postea vero induratur, & hæc resina terebinthina communis vocatur. Depuratur aqua simplici & agitatur, ut sordes abluantur, & acredo mitigetur. Feces solent petere fundum, & aqua decantata, resina colligitur. Resina illa, quæ sereno tempore ex pino, præcedente incisione effluit, tempore sereno solidescit & alba est, Gallisque vocatur Gallipot, sive thus album. Gummi hoc etiam fundunt, & cum fusum est, infundunt doliis, quæ pondus 300. librarum attingunt, & hæc est terebinthina illa communis, quæ quo clarior, eo melior est. Impuriorem ex strobilis & conis pini coquere solent. Resina illa, quando funditur cum paucissima quantitate olei terebinthinæ, fit exinde alba, quæ Argentorato & Hollandia affertur.

7 In nostris terris terebinthina non elicitur, sed arbores tantum suppeditant picem, quæ in Norvvegia & Finnlandia magna in copia elaboratur. Cæduntur nempe arbores, lignum inditur furnis, qui habent quatuor canales, circa furnum accenditur ignis, & tunc

tunc ex ligno per canales in ollas foras liquida manat resina, quæ dicitur Germanis Teer, si diutius coquitur, siccatur pix purior. In aliquibus locis, fit ex resinis laricis, quando nempe distillantur per descensum, relinquitur pix purior & clarior. Quod autem liquor resinosus transsparens terebinthinaceus ex nostris pinis colligi nequeat, causa hæc mihi videtur, quod in nostris locis calor & æstus sit mitior. Confirmat enim experientia, quando æstas est ferventissima, pinos & arbores alias resinosas longe melius crescere & copiosiorem ac liquidiorem resinam suppeditare.

8 Exhibita sic naturali terebinthinæ ejusque specierum descriptione, ratio instituti etiam postulat, ut ex ipsis præparata & composita, quæ usui medico servire possunt, recenseamus. Quicunque in substantia illam propinare & præscribere solent, plerumque, ut tutior ejus usus fiat, correctionem & præparationem quandam superficialem instituunt. De Cypria & Veneta sic dicta, quæ nullo egent correctorio, propter partium sulphurearum blandissimarum & purissimarum, quibus constant, abundantiam, illud non valet, sed saltem de communi, ex strobilis sive conis pini & abietis prodeunte. Hanc aqua quadam destillata vel pura pluviali, antequam interno usui destinant, probe & repetitis vicibus lavare solent, non alium forsan in finem, quam ut a sordibus, inquinamentis variis & acredine eminentiori, quæ omnibus resinis arborum intime inhæret, liberetur. Certissimum enim hoc est, resinarum elementa esse tenue, subtile oleum & acidum. Patet id manifestissime ex artificiosa resinarum compositione, dum nempe quodvis oleum destillatum, commixtum cum spiritu nitri probe dephlegmato & concentrato, in perfectissimam resinam, inflammabilem, solidam, in spiritu vini rectificato solubilem & cuti ac dentibus adhærentem convertitur. Quocirca non improbabile videtur, acre illud sal, quod ex acido & tenui oleo componitur, & in terebinthina vulgari extraversum quoad partem & extricatum est, sufficienti affusa aqua tepida dissolvi & ablui, sicuti videmus, aquam cum benzoe coctam, tenuissimum sal acre cum particulis sulphureis tenuissimis, terrestribus resolvere, quod deinde præcipitatum, exhibet flocculos instar amianthi splendentes, acredine penetranti præditas, quæ sternutatorium & errhinum usum habent præstantissimum & flores vocari solent. Equidem reponi hic posse video, supervacaneam & pene frustraneam esse ejusmodi lotionem, imo plane rejiciendam, quoniam activo suo principio simplex hoc defraudetur. At vero utut non negemus, si alvum laxandi, vel urinam ciendi fine, quis terebinthinam præscribere velit, inutilem esse talem ablutionem crebriorem; attamen fateamur necesse est, si consolidandi laxos fibrarum & glandularum villos, nec non consolidandi scopo ipsam administrare velimus, præparationem hanc valde esse proficuam, laudemque mereri.

9 Porro notissima res est, ex terebinthina destillari posse oleum tenuissimum, quod promte flammam suscipit & penetrantia sua ad varios usus medicos & mechanicos sese commendat. Ejus autem præparatio sequentem in modum solet adornari. nempe terebinthinæ sumitur libra una, imponitur cucurbitæ vitreæ, & in Mariæ balneo calore subdito satis fervido, oleum destillatur diaphanum, pellucidum, paucum tamen, quod spiritus nomine indigitari solet. Alii terebinthinam imponunt vesicæ, affundunt aquam, & calore subministrato debito ignis, oleum æthereum summe penetrans eliciunt. Verum si in majori copia expetimus oleum, tam tenue, quam crassum, cucurbita vitrea, ex qua mediante balneo prius abstractum fuit oleum tenue, in arenam denuo collocanda est, ut calore intensiori addito, oleum minus tenue ex flavo rubescens eliciatur. Quod in fundo cucurbitæ residuum est, corpus stabile resinosum constituit, quod colophonium germ. Geigenharat vocari solet. Colophonia, sive caput mortuum terebinthinæ, si recipiatur ad uncias quatuor & cum arenæ cribratæ unciis octo misceatur per destillationem ex retorta oleum spissum, acre, empyreumaticum acquiritur. Notabile autem hic ulterius est, acidulum quoddam phlegma simul prodire & sal quoddam ejusdem saporis, nec secus ac in destillatione succini accidit, oleo empyreumatico insidere, qua de re etiam consuli possunt *Collectanea Chymica* Leydensia *cap. 69. pag.* 204.

10 Oleum terebinthinæ in longe majori quantitate obtinetur, quando illud gummi simul ac ex arboribus effluxerit, destillationi subjicitur, quale non procul a Marsilia & provincia Burdegalensi elaboratur & hoc oleum æthereum nomine spiritus terebinthinæ ubique venditur: optimum est, quod clarissimum, & instar aquæ pellucidum, odoris

tis fortis & penetrantis eſt , ne vero diminutionem patiatur , præſertim aere exiſtente calido, neque flammam tam facile ſuſcipiat, & periculum maximum inde exſurgens evitetur probe munitum ſervari debet. Ex oleo hoc æthereo balſamum ſulphuris vulgare confici ſolet , quod vitute revera præſtantiſſimum eſt & ita paratur . Recipiuntur olei terebinthinæ partes tres , florum ſulphuris , vel loco horum , ſulphuris puriſſimi ſtillatitii partes duæ, miſcentur , induntur retortæ, ut in arena colore leniſſimo per octo ad minimum horas fiat deſtillatio , ita ut pauca quantitas olei in recipiens vas extillet, balſamo rubinei coloris in retorta relicto. Notatu hoc loco quoque dignum eſt monere, moderatum ſubminiſtrari debere calorem alias intenſiſſimo dato, receptaculis fortiter luto munitis & firmiter clauſis , periculum graviſſimum incendii domus cum fragore & tremulo motu ædium illarumque quaſi ſubverſione , excitari poteſt , quale exemplum in pharmacopæa Clauſthalenſi ante aliquod tempus accidere memini. Extemporaneo magis labore cum oleo ſulphuris balſamum ex ſulphuris hepate, quod ex anatica portione ſulphuris & ſalis tartari mediante liquefactione in igne compoſitum eſt, parari poteſt. Neque opus eſt hic deſtillatione , ſed ſub leni calore oleum ſanguineo tingitur colore. Ex eodem quoque fundamento balſami ſulphuris antimonialis dependet præparatio , quod ita paratur : ſumitur nempe uncia una ſalis lixivioſi ſulphurei , ex lixivio ſcoriarum regum ſimplicis parati , oleum terebinthinæ pellucidum , ad eminentiam trium digitorum tranſverſorum, vel loco hujus , oleum juniperi , menthæ , aniſi , in æquali portione adfunditur , digeſtio cum leni deſtillatione in retorta vitrea , mediante arena, inſtituitur ; ita nobiliſſimi uſus balſamum , ſapore, & virtute commendatiſſimum acquiritur . Inſuper præſtantiſſimæ virtutis balſamum ſulphuris compoſitum parari ſolet ſequenti ratione : recipe florum ſulphuris , myrrhæ electæ, aloes, maſtiches, benzoes, ſuccini ana drachmam unam, olei aniſi , juniperi , terebinthinæ ana unciam unam ſemis, camphoræ drachmam unam , ſpiritus vini rectificati unciam ſemis , miſceantur invicem in cucurbita parva , & igne arenæ fac , ut leviter bulliant, ita ſpiritus balſamicus acquiritur , inſtar rubini , præſtantiſſimis virtutibus fulgens.

11 Curioſum eſt , ſpiritum , ſive oleum terebinthinæ , cum ſpiritu nitri concentratiſſimo fumante impetuoſiſſimum & calidiſſimum motum efficere , adeo , ut ingens fumorum copia ex mixtura horum emergat : & quando ſatis fortis & ab omni phlegmate privatus fuerit ſpiritus , oleum in carbonem ſiccum exuritur . Quando autem phlegmate adhuc eſt dilutus , generatur reſinoſa ſapa rubicunda, quæ promte flammam igni admota ſuſcitat. Notiſſimum quoque experimentum eſt ſulphur genuinum vulgare per artificium parandi ac regenerandi , quod Boyleus *in Chim. Scept.* hunc in modum deſcribit : ſumitur nempe æqualis portio olei terebinthinæ & olei vitrioli, quæ invicem mixta , per retortam vitream igne arenæ deſtillantur , ita ſulphur vulgare inflammabile in retortæ collum ſublimari affirmat. Quamvis autem experimentum omnibus probe obſervatis circumſtantiis , inſtitutum fuerit ; minus tamen ſuccedere voluit , ſed materia quædam reſinoſa loco hujus in collo retortæ viſa fuit , quæ tamen accenſa vaporem inſtar ſulphuris emittebat. Hic quoque commemorandum , perfectiſſimum ſulphur , communi in omnibus , conſiſtentia & colore ſimile , ex oleo vitrioli & certo ſucco inſpiſſato vegetabilis a me fuiſſe productum & ſublimatum . Porro circa oleum vel ſpiritum terebinthinæ illud notari meretur , hoc ipſum in ſpiritu vini rectificatiſſimo , etiam tartariſato difficillime diſſolvi ; cum tamen omnia olea deſtillata ætherea promptiſſime huic obſecundare ſoleant. Rationem hujus phænomeni reddere , res videtur difficilis : credibile tamen eſt, tenues ſalinas, acidas & aqueas partes, quæ omnibus reſinis inhærent, cum oleoſis ramoſis partibus firmiter eſſe connexas , quæ deinde intimam unionem cum ſpiritu vini rectificato reſpuunt, & potius in forma globulorum , aut in ſuperficie , aut inter interſtitia ſpiritus vini , hærent.

12 Quod ad compoſita ex ipſa terebinthina attinet , nolumus hic eſſe longiores in cunctis recenſendis formulis & compoſitionibus, ſed ſaltim præcipuas quaſdam hic apponere ſufficiet. Ita celebres ſunt pilulæ ex terebinthina contra gonorrhæam , quarum deſcriptio in nonnullis Weſtphaliæ pharmacopœis proſtat , quæ hæc eſt : recipe terebinthinæ Venetæ , ad conſiſtentiam cum aqua roſarum coctæ, unciam unam , extracti rhabarbari drachmas duas, balſami Peruviani, de copaiva ana ſcrupulos duos, oſſis ſepiæ , ſuccini albi præparati, coralliorum , ma-

mastiches, terræ sigillatæ ana drachmam unam, nitri purificati drachmam semis, camphoræ scrupulum unum, misce f. l. a. pilulæ ex scrupulo semis numero XXX. pro una dosi. Neque hic omittendum censemus præparandi modum ex terebinthina pilulas, quæ exstant in *Dispensatorio Brandenburgico p.* 157. quarum præparandi modus hic est: recipe terebinthinæ Venetæ ad consistentiam cum aqua rosarum coctæ, succini, mastiches electæ, olibani ana drachmam unam semis, boli armeniæ drachmam unam; cum sufficiente quantitate terebinthinæ fiat massa pilularum, in gonorrhœa, fluere albo & nimiis glandularum laxitatibus valde proficua. Tandem etiam terebinthina celebratissimas pilulas Becherianas ingreditur. Cæterum terebinthinam Venetam recipiunt complures aquæ spirituosæ, ut nempe balsamica & oleosa vis destillatione eliciatur. Ejusmodi aqua est *B. Frid.* Hoffmanni contra gonorrhœam, communicata in *thesauro pharmaceutico pag.* 27. & hæc est. Recipe herbæ menthæ siccæ uncias tres, feminis rutæ, agni casti ana uncias duas semis, foliorum dictamni unciam, radicis ireos Florentinæ uncias duas, terebinthinæ Venetæ uncias decem, vini generosi albi mensuras tres, fiat destillatio in mariæ balneo: Hæc aqua non tantum in gonorrhœa, sed & fluore albo feminarum, præmissa sufficiente purgatione, insignis est utilitatis, de qua æger mane, horis duabus, vel tribus horis ante pastum, & vesperi quatuor horis a cœna, duo capiat cochlearia.

13 Aquas nephriticas, quæ partim ad pellendum calculum, partim ad læsam substantiam consolidandam, valde proficuæ sunt, nostra ingredi quoque solet terebinthina. Exemplum potest esse tale: recipe succi petroselini libras duas, herbæ selleri, chærefolii, hederæ terrestris, mille folii, dracunculi hortensis, pimpinellæ ana manipulos duos, baccarum juniperi libram semis, milii solis uncias tres, terebinthinæ Venetæ uncias quatuor, spiritus vini mensuras quatuor, stent per aliquot dies in vase clauso, postea destillentur: cujus dosis cochlear unum, vel duo, in curatione tria, vel quatuor, tempore matutino vel ventriculo vacuo ad præservationem esse possunt. Ipsa terebinthina ingreditur quoque aquam Anhaltinam famigeratissimam, cujus usus multorum annorum experientia probatissimus fuit, non saltim externe in affectibus arthriticis, rheumaticis, verum etiam interne, in expellendo calculo, cujus efficaciam idem B. Hoffmannus *p.* 45. *Clau. Schræderian.* mire extollit, ubi tamen notandum, si interne illam adhibere velimus, propter majorem penetrantiam, convenienti aqua destillata dilui deberi.

14 Meretur quoque hic apponi balsamum sic dictum Hispanicum, cujus vires vulnera intra breve temporis spatium conglutinandi mirifice laudari solent. Compositio talis est: recipe olei vetustissimi uncias quatuor, terebinthinæ uncias octo, frumenti integri unciam unam semis, florum hyperici uncias duas, radicum cardui benedicti, valerianæ ana unciam unam, thuris electi uncias duas, radices & herbæ grosso modo contundantur & ollæ imponantur, superfundendo tantum vini albi, ut omnia submergantur; stent per biduum, deinde adde frumentum & oleum, coque ad vini consumtionem, tum forti facta expressione, addatur terebinthina & thus, & iterum ebulliant, demum in vase cum alembico ad usum serventur.

15 Celebre quoque est balsamum Locatelli, quod, & externe, & interne, in sanandis vulneribus & ulceribus præstantissimæ efficaciæ est, legitime usurpatum. Descriptio autem est sequens: recipe olei hyperici veteris lib. semis, ceræ albæ, terebinthinæ optimæ ana uncias sex, balf. Peruv. unc. semis, santali rubri drach. duas, vini Malvatici quantum satis. Coquantur leni calore in balsamum consistentiæ mediocris, cujus dosis drach. semis, ad unam, in jusculo calido esse potest. Ceterum terebinthina omnia fere chirurgorum emplastra & unguenta digestiva solet ingredi, non tantum ob meliorem solutionem mixtionemque ingredientium, vero potissimum ob virtutem suam temperatam balsamicam, qua abstergit, mundificat, consolidat & fibras partium solidarum læsas roborat.

16 Quod vires ejus ac usum in morbis sigillatim attinet, is omnibus latissime sese extendit. *Dioscorides* ipsam omnes antecellere confidenter asserit. *Clarissimus D. le Mort, in pharmaceutica medica physica p.* 64. hoc elogium ipsi tribuit: terebinthina, inquit, *quasi universale dissolvens menstruum omnium resinosorum puriorum existit, tam ad solutionem, quam ad mixtionem faciendam illorum corporum, imo plura dantur in hoc genere resinosa, quæ terebinthinæ consortium immediatum expetunt, antequam ullo modo dissolutiones ulteriores admittere debet. Sic gummi Copal*

primo dissolvi debet in terebinthina, alias difficilius cum aliis permiscere sese sinit absque empyreumatis contractione. Et *p.* 55. *l. cit. diversis*, ait, *adjicitur oleis, ad facilitandam unionem & solutionem, hinc quoque ingreditur omnino emplastra, & similia praeparata.* Terebinthina praesertim vulgaris & laricea, magno cum successu in scabie leprosa, tinea & aliis cutis defoedationibus, vel sola vel cum aliis in unguento olim fuit adhibita: Galenus ipsa sola psoram sanavit, *vid. lib.* 8. *de simpl. med. facult.* Neque hic objici debet, aliam hanc fuisse terebinthinam. Etenim & ipsum lariceam assumsisse & in usum vocasse, ex compluribus probabile videtur; siquidem ipse Galenus lariceam suo tempore loco terebinthinae vendidit, unam alteri saepius substituit, ut ex *libro ejus de medicamentis secundum genera* satis patet, ubi etiam affirmat, quod laricea omnia illa, quae terebinthina vera possit, efficiat. Wagnerus *in historia naturali Helvetiae curiosa p.* 266. hujus resinae usum in scabie, psora, tinea valde laudat. Cujus ratio haec est quod mundificet & glandulas nimium relaxatas roboret, a salibus autem stagnantibus corrosas consolidet, & ulteriorem seri corrosivi & lixiviosi generationem in subcutaneis vasculis impediat. Simon Pauli *in Quadripart. botanico* in capitis vulneribus, ubi vel a plaga, vel etiam post trepanationis usum, dura meninx nuda detegitur, hujus resinae usum valde proficuum pronuntiat. In omnibus ulceribus & recentibus vulneribus sanandis commode terebinthinam admisceri Dodonaeus *in Historia stirp. pag.* 857. docet, quoniam non evidentem obtinet acrimoniam, qua ulcera irritare possit. Imo si verum est, quod judicat Dodonaeus *libro citato*, abietis lacryma pro laricea a Galeno habita & reputata fuit, quod & Bauhini, Rondeletii, Clusii & Simonis Pauli sententia est, qui similem usum ac effectum habere afferunt; hinc non video, cur tam anxie a se invicem soleant distingui, praesertim cum externa differentia, si recentes sint, vel exigua, vel plane nulla invenire possit.

17 Sed placet jam paulo accuratius terebinthinae usum internum enarrare. Primum itaque terebinthina, ad drachmam unam cum vitello ovi subacta & cum aqua destillata sumta, alvinam regionem probe expurgat; uti id experientia manifestum est. De purgante autem ipsius virtute potest etiam inter alios videri Wagnerus *loc. cit. p.* 297. Inest enim omnibus ferme gummatibus sal quoddam acre, quod resolutum fibrillas membranarum intestinalium stimulando, contentorum ejectionem facilitat atque promovet, sicuti id luculenter videmus in gummi ammoniaco, myrrha, sagapeno, benzoe, quae cuncta pilulas anthypochondriacas & antihystericas laxantes non sine levi effectu ingrediuntur, utpote succi acidi, qui alias aliorum purgantium vim respuunt & eludunt & quibus hypochondriacorum regio valde scatet, egregie ejusmodi gummatibus purgantur & evacuantur. Acidum enim corrosivum ramoso horum contextu excipitur, infringitur, sicque saturatur & corrigitur, ut adeo pro purgandis acidis morbosis succis sint convenientissima.

18 Praeterea utilissima terebinthina est interne in affectibus renum, & vesicae, dum sale acri, tenui glandulas & siphunculos renales irritat & separationem urinae promovet, nec minus viscosam tenacem materiam in urinariis tubulis renum haerentem & calculi materiam praebentem abstergit atque dissolvit: insuper particulis oleosis viscosis substantiam renum & vesicae ab erosione, inflammatione & exulceratione laesam, quod saepissime in truculentis & diuturnis calculosis harum partium affectionibus accidit, rursus conglutinat & compagem laxatam unit & firmat. Quocirca passim auctoribus practicis terebinthina in substantia probe cum vitello ovi mixta & propinata cum specifica quadam aqua, ad ardorem urinae mitigandum, in ulcere vesicae, nephritide, purulenta mixtione, & renes detergendos, incarnandos eosque a calculo purgandos magnopere commendatur. Simon Pauli in *Quadripart. Botan. pag.* 538. de laricea nostra sive Veneta, inquit: *insigniter est utilis, ubi renes viscida pituita & calculo obstruuntur, in aqua chaerefolii, petroselini, fragorum, aut simili, addito tantillo vitelli ovi soluta & crebrius propinata, urinas pellit & pectoris vitiis, ac gonorrhoeae medetur.* Forestus passim in observationibus suis magis ad praeservationem, quam curationem calculi illam adhibet: at vero si jam calculus est praesens, commodissime propinari potest sine ulla praevia praeparatione, quod Hildanus aliquoties expertus est uti ex *ejus observationibus* patet. Quidam infuso cum cerevisia, leve accidente prope ignem defervescentia, pro potu ordinario ipsa in calculo viscerumque obstructionibus laudabiliter utuntur. Obiter hic notari meretur, quod

tere-

terebinthina, licet frequenter usurpetur, non æque ut reliqua diuretica noceat, cujus phænomeni Georg. Horstius *decad.* 8. *qu.* 1. *de calculo renum & vesicæ* rationem reddere conatur, inquiens: *caliditatem terebinthinæ temperatam membris coctioni dicatis amicam, esse*: at magis nobis arridet ratio Riverii *Tom.* 1. *prax. l.* 8. *cap.* 1. quia scilicet alvum simul laxat, & per eum crassiores educit humores, qui a ceteris potissimum diureticis ad renes adducuntur.

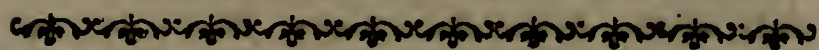
19 In paroxysmo vero calculoso exhibitionem ejus non suademus, sed consultius est, ante ipsum, vel post eum mitiorem factum, adhibere, ita enim optime arenulæ e renibus eliminantur. Deinceps in thoracis affectibus non sine utilitare adhibetur, illam enim ab omni immunditie pulmones nec non infimum ventrem purgare, scribit Raius *l. c.* Confert quoque porro, uti ait, veteri tussi, spirandi difficultati & sputo sanguinis. In phthisi cum lacte sulphuris si exhibeatur maximam præstare ibi opem scribit Hartmannus *in Tyroc. Chym.*

20 In gonorrhœa & fluore albo, ipsam terebinthinam, in substantia, vel coctam, aut distillatam magnas præstare virtutes inter chirurgos & medicos notissimum est, & revera hic terebinthinacea omne absolvunt punctum, præsertim si cum specificis purgantibus acuantur, vel balsamum etiam Peruvianum admisceatur, utpote serum copiosum & vitiosum partim per renes & alvum educunt, partim glandulas & vesiculas seminales nimium laxatas roborant, sordes abstergunt, & dilaceratas partes consolidant. Optime hunc in finem adhibentur in forma pilularum, desuper bibendo serum lactis, vel etiam lac calidum. Et hæ sunt præcipuæ, quibus terebinthina imbuta est, vires, in medicina & chirurgia repertæ expertissimæ; circa quas tamen illud adhuc venit monendum, peropportune terebinthinam hanc sumi vel in bolo, vel sub forma pilularum, aut placentularum; deinde exiguum, vel plane nullum ejus usum esse debere, quando ventriculi adest debilitas: recte enim a Celeberrimo Wedelio *in Amœnitatibus materiæ medicæ lib.* 2. *f.* 3. *cap.* 4. ventriculum debilitare terebinthina dicitur ex multiplici experientia, hinc etiam in stomachicis spirituosis merito debet propinari, vel si major adsit imbecillitas stomachi præparata ex ea, nempe spiritus, aquæ distillatæ, cæteris paribus, magis exhibere debent. Subjectis tamen robustioribus commodissime per se exhiberi suadet idem laudatus Wedelius & quidem in massa pilulari, *vid. l. c. pag.* 239. neque sine ratione, utpote analysi chymica crasis & textura mixti, e qua forma & virtus medicamentosa dependet, plane destruitur, & præparata exinde longe aliam induunt naturam, a priori plane diversam, aliasque vires & operandi modum nanciscuntur. Videmus id manifestissime in china chinæ, ceu specifico optimo antifebrili, lumbricis terrestribus, ceu laudatissimo antepileptico; quæ distillata & igne resoluta, virtute hac plane exuuntur & defraudantur: unde non sine ratione Arnoldus *de Villa nova* simplicia longe antefert præparatis & compositis, ubi adsunt simplicia. Egregius quoque locus de hac re exstat in Helmontio *Tractat. dispensat. moderno p. m.* 372. dum inquit, *detestatus sum multorum simplicium compositiones, eo quod si ad odorem sanativum alium desuper adjunxeris, qui priorem supprimat, palliet, in se convertat, vel simul ex utroque neutrum suscitet; scivi exinde vim specificam sanativam abolitam fore, irritumque effectum ab ægro optatum.*

21 Circa usum & applicationem spiritus terebenthinæ & ex ipso præparatorum quædam adhuc monenda veniunt. Nimirum cautissime calidissima hæc remedia adhibenda esse interne, præsertim quando calor præter naturam corpus afficit, alvus obstructa & status plethoricus præsens est. Tunc enim maximum damnum inferre solent, quotidiana experientia id edocente; renes enim hac ratione facile ad inflammationem, exulcerationem & calculum disponuntur; in phthisicis calor facili negotio per præposterum balsami sulphuris terebinthinacei usum suscitatur; in mensium suppressione idem balsamus sulphuris adhibitus antequam secta fuerit vena & intestinalis regio a copia & saburra vitiosorum humorum purgata, sæpenumero calorem internum maximum cum anxietate præcordiali excitare non sine periculo solet. Diabetem ab ejus improvido usu productam notavit Wedelius *in Miscellan. Nat. Curios.* In gonorrhœa caute etiam cum validissimo hoc medicamento mercandum est, lenta enim febris, nisi prudenter adhibeatur, hoc ipso facile inducitur. Auctor itaque sum, ut in subjectis præprimis tenerioribus, ætate juvenili, tempore æstivo, temperatura cholerico biliosa, parcissime, vel plane non adhibeatur. In robustioribus autem pituitosis, rusticis,

cis, & durioris vitæ generi addictis, paulo liberalius usurpari potest, ubi tamen semper generalis regula debet valere, ne plethoricis, ne alvo obstructa, vel calida intemperie laborantibus offeratur. Refracta dosi si misceatur cum tinctura tartari, elixirio pneumonico, carminativo, spiritu salis ammoniaci vinoso, in plurimis affectus ejus usus non erit de nihilo.

22 Externe autem spiritus terebinthinæ, maxime si cum axungiis animalium rite mixtus fuerit, in nervorum ac ligamentorum contractionibus, tensionibus, nec non relaxationibus egregium auxilium præbet, si calide partes paralyticæ ipso inungantur. Boyle spiritum hunc, in *Tractat. de specificorum remediorum natura*, adversus contracturam ceu summum & divinum remedium extollit. Ad ulcera cacoethica mundificanda, carnem superfluam absumendam & putredinem arcendam, cum spiritu vini dilutus chirurgis fert opem exoptatam, præsertim in læsionibus partium nervosarum. Spiritus terebinthinæ, imo ipsa terebinthina, cadavera a putredine & corruptione præservare optime potest. Sed hæc de terebinthina ejusque usu monuisse & attulisse in præsentiarum sufficiat.

DISSERTATIO VIII.

DE MILLEFOLIO.

§. I.

NOn minus acute, quam vere pronuntiavit superioris seculi clarissimus chymicus Osvvald. Crollius, dum ait: *natura etiam in minimis & abjectissimis observatur cum stupore maxima, & ubi deficit in corpore, abundat in viribus*. Ad veritatem hujus adsertionis confirmandam auctor inter alia ex regno vegetabili exempli loco allegat vitem & culmum innuendo varii generis frumenta. Et sane si triticum, secale, hordeum intuemur, nihil aliud sunt quam gramina exili splendore ornata, at in seminibus eorum succus adeo nobilis delitescit, ut exinde universus orbis communissimum pabulum & sitis levamen præparet & vitam hanc fere unice sustentet. Similiter vitis & frutex parvæ considerationis, floribus exiguis prædita & incapax suis viribus e terra se elevandi opus habens loco fulcimenti adaptatis palis vel arborum truncis ramisque, quibus se ope capreolorum suorum circumvolvit & in altitudinem effert: nihilominus tamen utilitas, quæ ex fructu ipsius plane divino ad vitam & sanitatem hominis redundat, revera est summe admirabilis: siquidem succus uvarum, per fermentationem in vinum generosum mutatus, maximum est machinæ humanæ restaurativum, sanguinis spirituascentiam auget & mentem acutiorem atque elevatiorem reddit, unde & ipse sacer codex ejus vires mirifice extollit & Syracides præ æstimatione hujus adeo deliciosi nectaris exclamat: quid est vita absque vino!

2 Quodsi latius paulo in castra vegetabilium exspatiaturi fuerimus, conspectui nostro sese offerent multiplicis generis herbulæ circa semitas hinc inde dispersæ, figuræ quidem externæ pulchritudine non admodum superbientes, quarum tamen elementa & agendi vires si penitius scrutemur, fatendum omnino erit, esse illas ex earum numero, in quibus natura cum stupore voluit apparere maxima. Unicum solummodo hac vice lubet in medium proferre millefolium, quod ubivis copiosissime provenit & in omnibus fere pratis luxuriat, aspectu quidem ignobile, viribus vero eximium, & dignum maxime, ut præ ulmaria & aliis longe speciosioribus plantis reginæ pratorum nomen sustineat. Non possumus non singularem Dei providentiam & ore & calamo venerari, cum observemus, tam bene, tamq; sapienter consultum fuisse generi humano, ut, quæ ad longe optabilissimam sanitatem conservandam & ægritudines valde horribiles simul a corpore avertendas inserviunt, non e longinquo & ex abditis terrarum locis scrupulose debeant conquiri, sed circa vias in campo plano haberi & colligi queant, quare non inconcinne Paracelsus alias non adeo magnus vulgarium medicamentorum æstimator pronuntiavit: *rusticum quemlibet verum pharmacopolium ante suas ædes habere*. Et profecto, quid impedit, quo minus hoc adsertum cum rei veritate valde consonum statuamus, siquidem circa quodvis tugurium in copia crescunt malva, chamomilla, millefolium, acacia, sambucus, esula, papaver rubrum erraticum, brassica, petroselinum, plantago, pimpinella, hyosciamus, lapathum & aliæ adhuc præstantissimæ herbæ ac frutices,

tices, quibus sane omnibus in morbis indicationibus satisfacere possemus optime, ut adeo vix opus esset tam pretioso ex regno minerali apparatu. Mea est & manet firma sententia, quod qui simplicissimis herbis, seminibus, flosculis & radiculis morborum curationem suscipiunt, omnium felicissime medeantur, id quod pluribus testatum facere possem exemplis, si temporis exiguitas permitteret. Et eam omnino ob causam, ex locupletissimo materiæ medicæ thesauro præ omnibus placuit millefolii herbæ tractationem suscipere. Et quicquid de nobilissimæ totius plantulæ natura & usu explorare vel ab aliis jam exploratum deprehendi, in dissertatione præsenti ea, qua possum, accuratione discutiendum decrevi.

3 Antequam ad scopum ipsum accedamus & millefolii naturam viresque decenti scrutinio medico persequamur, e re fore nostra judicamus, ut primo omnium in ejus differentes species, cognomina ac figuram externam inquiramus, & descriptionem ejus paulo accuratiorem sistamus, quo omnibus pateat, quænam sit illa herba, cujus discussionem pleniorem hic intendimus. Quodsi scriptores botanicos evolvimus, ii varias nobis subministrant millefolii species, siquidem Caspar Bauhinus, qui potius in herbarum nomina, quam earum usum sagaciter inquirit, *in Pinacé Theatri Botanici Lib.* 4. *Sect.* 3. *pag.* 140. tredecim millefolii species recenset & in *Prodromo Theatri botanici*, in quo plantæ ab ipso primum descriptæ traduntur *Lib.* 4. *cap.* 6. *pag.* 72. adhuc quinque millefolii species exhibet & sollicite delineat. Christoph. Merret. *Pinace rerum naturalium Britanicarum* decem, Hermannus vero medicinæ & botanices Professor in *Horto Academico Lugduno-Batavo* novem millefolii exhibet species. Nos ex multivariis istis millefolii speciebus seligimus tantum vulgare sic dictum millefolium, quod Germanice audit Garbe, Garben-Araut, Schaaff-Harbe, Schaaff-Hipp, Græce Chiliophyllum, miriophyllum, Dodonæo Achillea, Fuchsio Stratiotes millefolia aliis alio non multum ab his differente nomine.

4 Rationem prædictorum nominum si quis a nobis expetat, dicimus, hanc herbam millefolii nomen accepisse ob multiplicem foliorum ordinem & incisuras, siquidem unumquodque folium a caule plantæ progrediens interdum, si præsertim in salaciori solo succreverit planta, ultra octo spargit ramificatiunculas, quæ singulæ rursus quinque sex vel octo gaudent incisuris, ut adeo si a dictis foliorum ramificatiunculis eorumque incisuris calculus desumatur, revera vocari possit millefolium. Quare autem Germanicis Schaaff-Garbe audiat, id eo deducendum esse arbitror, quoniam contestantibus id opilionibus oves lubenter hac herba vescuntur. Præterea achilleæ cognomen habet ab Achille magno Græcorum heroe, qui hac planta vulnera suorum militum curasse perhibetur. Stratiotes quoque dicitur, quoniam militum vulneribus sanandis egregie conducit. Satis vero de nomine esto, cum in aprico sit positum, parum utilitatis inde in praxin medicam redundaturum. Salse admodum Simon Pauli *in Proœmio Quadripart. Botanic.* illos, quibus volupe est nomina herbarum tantum venari, neglecta virium inquisitione, perstringit his verbis: *quid opis ægro adferet medicus ex catalogo nominum Pœoniæ, cum v. g. decies vel sæpius uno die eum concidere, convulsivis motibus lancinari, contortis oculis torvum tuentem epilepticum ante pedes jacentem observat? Non hic scire conducibile* Apulejum Platonicum *cap.* 64. *de virtutibus herbarum* referre, quod Pœonia Græcis adpelletur Pentorobon, aliis Glycysis, aliis Agloophotis, aliis Pæonion, aliis Selenion, aliis Menion, aliis Panacosceras, aliis Helenogonon, aliis Dichomenion, aliis Gludim, aliis Menogenion, aliis Theodonion, Italos vero Pœoniam, alios Rosam fatuinam vocare? Nos igitur hac occasione ipsa hæc verba ad millefolium nostrum adplicaturi dicimus: quid quæso proderit ægro spasmodicis ventriculi & intestinorum doloribus detento vel vulneribus multis adflicto, si medicus sciat exacte recitare cognomina eorumque accuratam calleat delineationem, interim tamen ignoret, quid virtutis intus custodiat hæc planta & quomodo in solamen & juvamen ægrotantium millefoliata adhibeat.

5 Millefolium ab auctoribus botanicis hinc inde describitur, uti videri potest in *Matthioli Comment. in Dioscorid. Libr.* 3. *cap.* 137. *Dominico Chabræi, stirpium iconibus & sciagraphia*, Simon. Pauli *Quadripart. Botan. Class. II. pag.* 103. Raii *methodo plantar. nova & plurimis aliis*. Nos florentem herbam paulo accuratiori considerationi nostræ subjecimus & notavimus omnia, quæ ad externi illius habitus cognitionem aliquo modo facere videbantur. Radicem quod attinet,

tinet, ea ex plurimis conſtat filamentis & non ſecus ac calamus aromaticus late per tellurem diſpergitur atque hinc inde turiones emittit, qui ſucceſſive increſcunt & novæ plantæ faciem induunt, unde facile peti poteſt ratio, quare hæc herba adeo luxuriet & a Junio ad Septembrem uſque flores poſſideat, cum roſæ, lilia, tulipæ, plurimæq; aliæ herbæ vix per quatuordecim dies in flore conſpiciantur. De foliis jam ſupra dictum fuit. Florem vero quod concernit, præſentat ille umbellam ex multis una in ſerie ſeparatim erumpentibus floſculis coagmentatam, unuſquiſque horum floſculorum gaudet quinque petalis candidis & rotundiuſculis, diſcum vero formant ſemifloſculi calyciformes quinque inciſuris ceu petalis imperfectis ſuperius notati, ex quorum fundo prominent ſtamina cum antheris aurantii coloris, quibus inferius capſula ſeminalis adhæret. Herba hieme perit, ſed verno tempore radices ſucco novo impregnatæ copioſos emittunt turiones, ut adeo hæc planta non ſolum ex ſemine terræ mandato propagetur, ſed potiſſimum ex radicibus late ſerpentibus denuo ſubpullulet. In pratis ubivis fere locorum & circa ſemitas creſcit. Si tellure alitur pingui & ſubhumido ad ulnæ altitudinem excreſcit, in arido autem & exſucco ſolo plerumque ſpithamam longitudine non multum ſuperat. Natura interdum ludit, & flores monſtrat purpureos vel ex albo purpuraſcentes, uti idem in aliis quoque obſervatur plantis & cum primis in cœruleo illo agrorum decore cyano, quem non ſemel flore albo vel purpureo aut aliis coloribus ornatum reperire contigit.

6 Hiſce obiter præmiſſis ordinis ratio poſtulat, ut ante omnia in naturam, principia & elementa herbæ millefolii inquiramus. Sicuti enim actio & operatio cujuſvis medicamenti unice fluit & proficiſcitur ex natura principiorum dextre cognita: ita præcipuum laborem hunc eſſe judicamus, ut jam oſtendamus naturam & principia activa in millefolio, quæ utique medicus cognita explorataq; habere debet, ſi cum ratione & certo quodam effectu hac herba uti velit. Cum vero plura ſint, quæ ſimplicis alicujus naturam patefaciunt, hinc ordine decenti cuncta perſequemur. Et primo quidem de principio inſito & activo millefolii judicabimus ex forma externa & loco natali, deinceps ſubjiciemus guſtus & olfactus teſtimonia, quibus omnibus addemus experimenta chymico-pharmaceutica, unde omnium elementorum hujus herbæ qualitas optime hauritur.

7 Multi ſunt medicorum, qui magnam de viribus cujuſdam herbæ judicandi fiduciam in ſignaturis externis ponunt, adeo ut Oſvvald. Crollius *in Tract. de ſignaturis rerum*, eum tantum verum medicum dicat, qui ex ſignaturis rerum externis de interna illarum præſtantia judicare poſſit & meliorem partem veræ literaturæ, per quam omnes res occultæ legantur ac inveſtigentur, nuncupare non erubeſcat hanc falſo jactitatam de ſignaturis rerum ſcientiam. Verum qui paulo penitius rem conſiderat, facile cognoſcet, methodum hanc imaginationis ſobolem eſſe, adeoque incertam & fallacem, ut nihil minus inde, quam ſpecialis virtus & activum plantæ alicujus elementum explorari ac detegi poſſit. Hoc vero concedendum omnino eſt, ipſam florum figuram quodammodo, ſed probabiliter tantum & generaliter nos de facultate alicujus herbæ inſtruere. Quare ex obſervatione botanica conſtat, herbas ſic dictas umbelliferas pleraſque virtute gaudere ſedativa, antiſpaſmodica & ſulphure ſuo caput replere, ſimul quoque carminativam vim exſerere, uti videre licet in anetho, leviſtico, aniſo, pimpinella, chærefolio, caro, coriandro, ulmaria, fœniculo, nigella, cervaria, valeriana, meo multiſque aliis. Itaque millefolium noſtrum quod attinet, a priori ex ſolo aſpectu umbellæ ipſius cognoſcimus, illud ob ſulphur ſuum blande vaporoſum magna pollere vi antiſpaſmodica, ſedativa & carminativa, quæ virtutes etiam ipſi revera inexiſtunt ac de jure competunt, ut in ſequentibus dilucidius exponetur.

8 Alia vero adhuc via paulo ſecurior datur in plantæ alicujus elementorum cognitionem deveniendi, ſi ſecundum mentem locus natalis, ubi hæc vel illa herba ſponte provenit, conſideretur. Obſervavi enim plantas pro differentia locorum, ubi ſponte naſcuntur, peculiares ſed communes & proprias fere poſſidere virtutes. Ita v. g. plantæ pleræque, quæ in fœcundis ac pinguibus locis naſcuntur, principio pollent partim mucilaginoſo, partim ſulphureo & vaporoſo naturæ plus minuſque amico, eaque propter omnis generis dolores ſedant, ſomnum inferunt, humorum acrimoniam temperant, tumores emolliunt, omnibus affectibus, qui ex ſpaſmo fiunt, medentur & immodicas flu-

fluxiones fiſtunt, quales ſunt v. g. anethum, aniſum, abſynthium, bugloſſa, chærefol. chamom. vulgaris, cynogloſſa, crocus, cumin. hortenſe & paratenſe, nigella, papaveris ſpecies, coriandrum, ebulus, fœnum Græc. fœnicul. hyoſciamus, hormin. imperator. lolium, leviſticum, lupulus, mentha criſpa & Saracenica, & hujus generis plurimæ. Jam vero ad millefol. noſtrum hoc adplicaturi haud ignoramus, illud in pratis quæ locis fœcundis accenſetur, ſponte progigni, adeoque valde probabilis infertur inde concluſio, quod iiſdem agendi principiis ſit inſtructum, quibus herbas in locis fœcundis naſcentes ſcatere modo diximus. Itaque ſi ulla alia hoc in ſolo enutrita plantula certe hæc ob ſulphureum blande vaporoſum cum mucilag. quadam intermixtum principium inſigni gaudet vi anodyna, antiſpaſmod. acrimoniam humorum temperante ac tumores emolliente.

9 Attendendum hoc loco eſt, quod prædictis modis in herbarum principia inquirendi neceſſario conjungi debeat guſtus & olfactus experimentum, ſi cum certitudine majori judicare de herbarum virtutibus cupiamus; in hoc enim multum momenti ſitum eſt, ſiquidem cum duobus maxime natura gaudeat in mixtione corporum agendi principiis, ex quibus fere omnis earum virtus promanat, quorum unum eſt ſal, quod ſapore dijudicatur, alterum ſulphur, quod ope odoris percipitur, facile apparet, hunc plantarum vires explorandi modum eſſe longe accommodatiſſimum & ceteris jam propoſitis pondus addere. Sicuti vero ſaporis diverſæ ſpecies ſunt, quæ ex commixtione ſalis cum aliis partibus exſurgunt, ita quoque prout principium ſulphureum cum ſalinis, terreis & aqueis varie commiſcetur, diverſa odoris ſpecies reſultat, unde ex ſapore & odore generalis æque ac ſpecialis certis in morbis proficua plantarum virtus explorari poteſt. Quodſi jam millefolii herbam guſtu & olefactu perſcrutamur, obſervabimus totam plantam, radicem cum fibrillis minimis fere capillaribus, caulem quoque cum medulla in ejus cavitate hærente, folia & flores ſapore gaudere amaricante, qui tanto conſpectius deprehenditur, ſi hæ partes cum aqua decoquuntur vel in ea ſaltem infunduntur. Odor vero plantæ eſt fortis ſulphureus, qui in floribus præſertim longe eminentior obſervatur. Ex his igitur merito concludimus, millefolium ſale quodam fixo cum partibus terreo-mucilaginoſis nupto & ſulphure vaporoſo ſubtili & ſuavi naturæque amico eſſe inſtructum.

10 Tandem chymico-pharmaceutica partium a ſe invicem abſtractione optime elementa hujus herbæ evolvuntur. Quod ſi enim hæc planta recens vel ſicca cum aqua diſtillatur, prodit inde oleum ſulphurinum penetrantiſſimi ſaporis & odoris valde ſulphurei vaporoſi, quo ipſo clarum fit, ineſſe huic plantæ ſulphur quoddam vaporoſum, anodynum, ſedativum peculiaris indolis, quale vix ulla in planta excepta chamomilla vulgari reperitur. Hujus igitur olei ratione quoque recte ipſi tribuitur virtus antiſpaſmodica, anodyna & carminativa. Quodſi oleum ſubtilius fuit abſtractum, remanet magma bruni coloris, paulo mucilaginoſum, valde adhuc redolens, quod cum decenti modo partibus terreſtrioribus per expreſſionem prius ſeparatis igni ad evaporationem ſupponitur, coit in extractum amaricantis ſaporis, quod ob immixtas adhuc plurimas particulas ſulphureas ſingulari pollet efficacia antiſpaſmodica, humorum correctoria & roborante, itemque traumatica. Reliqua pars craſſior poſt expreſſionem relicta tanquam terra effæta nullius eſt utilitatis. Ex herba tota ſiccata & igne concremata ſal elicitur amaricantis ſaporis. Conſtat itaque ex hiſce experimentis, in millefolio prædominari elementum ſubtile vaporoſum ſumme ſulphureum cum quadam mucilagine, terra ſicca & ſale alcalino intime combinatum. Ex hac igitur ſubſtantia oleoſa cum mucilag. quadam, ſale & terra mixta deduci utique debet omnis virtus, quæ in noſtro millefolio latitat, imo non tantum ex hoc principio vires per experientiam & a poſteriori cognitæ peti, ſed & novæ incognitæ inveniri & detegi poſſunt.

11 Evolutis hoc modo millefolii elementis & agendi principis, opus etiam erit ut recenſeamus, in quibuſnam affectibus tam internis, quam externis chirurgis & medicis eximiam opem & levamen medicamina ex millefolio adornata præſtiterint. Ut autem exordiamur ab uſu interno, maxima ejus virtus celebratur in omnibus iis morbis, qui ſpaſmis originem debent & dolores atroces junctos habent, unde præſertim aqua ex millefolio deſtillata febrium paroxyſmos & vehementiam coercet, ſiquidem non ſolum humores impuros in primis viis & maſſa ſanguinea collectos corrigit, diluit & reſolvit, ſed & ſpaſmos, in quibus febrium natura conſiſtit, optime demulcet ac aufert. Et hanc ob

ob caufam etiam ipfa in febre peftilentiali a compluribus auctoribus practicis mirifice extolluntur millefoliata, adeo ut *Henricus Pafchafius Libr. de pefte cap.* 5. *pag.* 1. teftetur, fe millefolii effectum plane fingularem expertum fuiffe in pefte Hafnienfi, nec defunt auctores alii plurimi, qui hanc herbam cum flore ceu peculiare arcanum contra peftem habeant, uti videre eft in *Claud. Theod. Panth. Hygiaft. Lib.* 3. *cap.* 27. *Phil. Cruling. Florileg. Hippocr. Galen. Chym. Part.* 8. *cap.* 7. *pag.* 219. *Th. Bartholin. in Act. Med. Hafnienf. Vol.* 2. *pag.* 291. *Ang. Salæ Opera Med. pag.* 455. Quin imo iidem auctores millefolium fufpendere tempore peftis præcipiunt in copia domuum parietibus, forfan ut aer corrigatur & miafma peftilentiale ejufmodi effluviis odoriferis avertatur, quamvis ego potiorem exinde promanantem effectum attribuam fiduciæ, quam ejufmodi homines, qui amuletis hifce domuum parietes ornant, tunc concipiunt, his præditi poftea non timent peftem, unde ab ipfa interdum immunes degunt. Idem quoque effectus antipeftilentialis falis millefolii adfcribitur.

12 Præterea millefoliata & cumprimis florum cum aqua infufio aut decoctio, aqua deftillata vel cum fpiritu vini non rectificato extracta, effentia aut fyrupus infra defcribendus, ut & fpiritus millefolii cum oleo ejus adhuc exaltatus in omnibus doloribus, qui fpafmorum funt tragici effectus, egregiam exferunt efficaciam. Equidem non fine magno fructu & utilitate ufurpantur in hæmorrhoidum cæcarum dolore, in colica, doloribus poft partum, a lochiis fuppreffis & quæ ex hæmorrhoidum fuppreffione nafcuntur acerbioribus tormentis, in cardialgicis quoque anxietatibus, affectu fpaftico ventriculi & diaphragmatis, uti in differt. *de præftantia remediorum domefticorum* docui. Pulverem millefolii cum vino exhibitum efficaciffimum effe in colicis auctor eft *Johannes Camerarius in Horto medico pag.*101. Similiter in doloribus a calculo ejus ufus non contemnendus eft, quoniam fpafmo conftrictos ureteres relaxat & liberiorem calculis renalibus exitum conciliat. Pulchre hanc in rem fcribit Marcus Antonius Zimara *in antro magico medico* P. 1. *pag.* 7. pulvis feminis millefolii vere collecti ad drachmam unam cum vino albo aut jufculo mane jejune ufurpatus quam fit præftans remedium ad calculum deturbandum experientia me docuit, præfertim fi bis terve repetatur. In fuppreffione quoque urinæ infufum millefolii in aceto fuadet Apollinaris in *Enchiridio fuo* botanico, quem in finem fubftitui rectius poffet tinctura ex millefolii & chamomillæ oleis & fpiritu juniperi parata, fi præfertim in gonorrhœa vel a flatulenta & feculenta cerevifia haufta oriatur. In odontalgia herba millefolii cum butyro infulfo frixa & calide malæ dolenti impofita commendatur ab *Apollinari* loc. cit. quod fane remedium præfertim in tumoribus ab inflammatione membranularum dentes cingentium relictis eft accommodatiffimum. Manducata folia maxime recentia dentium dolores mulcere perhibentur, quæ virtus etiam commanducatæ radici & diu fub dente dolente retentæ adfcribitur, uti videre eft in *Matthiol. Comment. in Diofcorid. Lib.* 3. *cap.* 135. *& Apulejo de virtutibus herbarum*. Sed an hic effectus inde fit expectandus, valde dubito, ego hunc in fcopum potius fuaderem oleum millefolii goffypio dentis cavitati inditum & ad tempus ibi detentum.

13 Quum vero enormiores fanguinis five per uterum, five per fedis venas, aut fiftulam bronchialem profufiones, acerbioribus fpafticis vifcerum vel aliarum partium contractionibus fuam originem fuaque incunabula debeant, euporifta illa ex millefolio parata in iis compefcendis vix ulli alii remedio efficacia cedunt, uti multis practicorum teftimoniis id clarum manifeftumque fit. Ita *Matthiolus Comment. in Diofcorid. Lib.* 3. *cap.* 137. hanc in rem fequentia profert: *datur utiliter millefolii fuccus ad fanguinis rejectiones. Idem præftat ficci farina ex fymphyti majoris aut plantaginis aqua pota. Eadem naribus indita fluentem inde fanguinem compefcit*. Et paulo poft hæc verba ponit: *herba recens tufa & fuppofita pubique illita menfium profluvia compefcit. Præftat quoque mirum in modum millefolii & foliorum & florum farina ad fanguinis mictum, ubi unciæ pondere una cum Armeniæ terræ drachma ex vaccino lacte propinetur jejunis diebus tribus continuis:* conf. quoque *Galenus Lib.* 3. *fimplicium medicamentor. Job. Renodæus Lib.* 1. *de Materia Medica*, *Reinerus Solenander Confil.* 8. *S. IV. Sennert. Lib.* 4. *Med. Pract. pag.* 2. *Sect.* 2. 6. fiftit quoque hæmorrhoidum nimium fluxum fecundum *Petr. Pachequ. obf.* 5. *ap. River. in Comment. Thom. Willif. Pharm. ration P.* 2. *G. I. cap.* 7. *Thom. Fuller. Pharmacop. Extemporan. p. m.* 135. Ex

co-

eodem quoque fundamento non modo sanguinis, sed alias quoque fluxiones egregie intercipit & cohibet, hinc memorato Mattihiolo millefolium una cum floribus tusum & cum sua ipsius aqua aut caprino lacte potum gonorrhœam in viris, in feminis alba uteri excrementa tollere & dysentericis quoque utiliter infundi una cum sui ipsius succo perhibetur, qualem observationem etiam habet Gabriel Fallop. *Secret. pag.* 73, 77.

14 Insuper antepileptica quoque virtute excellere millefolium auctoritate Arnold. *de Villanov. Lib.* 1. *Prax. cap.* 22. *&* Craton. *Lib.* 1. *Consil.* 4. comprobatur, quæ vis & efficacia unice, ut nobis videtur, a sulphure vaporoso, anodyno & magno spasmorum etiam convulsivorum sedativo petenda ac derivanda est. Porro in spasmodicis vermium rosionibus commendatur, uti inter alios prodit Zwingerus in *Herbario suo* it. Anton. Chalmeteus *in Enchirid. Chirurg. Lib.* 3. *cap.* 15. quæ ipsi virtus ob amaricantem saporem & olei fragrantiam competere videtur, unde ex eodem fundamento Julius Cæsar Claudinus *in Empiria rationali Lib.* 3. *Sect.* 31. *Tr.* 2. *cap.* 6. aquam rosarum & *Riverius* aquam florum aurantiorum adversus vermes convenire deprehenderunt. In abortu imminente, qui nunquam non absque spasmorum summa violentia fit, decoctum millefolii ceu præstantissimum remedium præservatorium commendatur a Simone Pauli *in Quadripart. Botanicò class.* 2. *pag.* 103. Contra vomitum herbæ decoctum cum labruscæ floribus utiliter dari putat Matthiolus *in comment. ad Dioscorid. Lib.* 3. *cap.* 137. quod non sine ratione ab ipso statuitur, siquidem vomitus est affectus insignium ventriculi præsertim ac duodeni spasmorum, quibus vero sedandis millefoliata optime succurrunt.

15 Si ullo vero in morbo solamini egregio sunt millefoliata, certe in malo sic dicto hypochondriaco & hysterico eorum usus continuatus tum ad præservationem paroxysmi, tum ad ejus mitigationem, observatur longe præstantissimus. Hunc in finem familiarissime uti soleo decoctis & infusis ex millefolio, neque minus frequenter præscribo pilulas ex extractis millefolii, chamomillæ, camphora, castoreo & extr. rhabarbari paratas. Mirifice etiam clarissimus Sthalius *in dissert. de Therapia passionis hypochondriacæ* medicamenta ex herba millefolii extollit, dum ait: *quodsi in passione hypochondriaca etiam acerbiores anomalæ commotiones circa venam portæ succedant, specifico quodam affectu illis succurrit herba millefolii vel in decocto vel in essentia adhibita, quæ ultima etiam cum moderata spiritus volatilis additione interdum non æque continuo usu offerenda conducit.* Et profecto, certa & multiplici observatione edoctis contumacissimum hunc morbum minime remediorum multitudine eorumdemq; crebra cum aliis mutatione vinci, non absque fundamento adserere licet, millefolii solius decocto vel infuso per longum tempus usurpato, adsumtis interdum lenioribus laxantibus & servata insimul exactiori diæta plus præstari posse hoc in casu, quam omnibus aliis tantopere commendatis morosiusque paulo conquisitis medicamentis.

16 Quia flores chamomillæ vulgaris etiam propter oleum, quod per destillationem identidem sapharinum prodit, temperatum & sedativum, millefolio penitus ferme similes & ipsi affines vires alunt, eorum hinc virtus non dispar, sed una eademque in commemoratis jam affectibus deprehenditur. Qua de causa opportune admodum in horum morborum curatione hi duo flores conjungi & in unum medicamentum, ut infusum vel decoctum aut in clysterem vel cataplasma recipi possunt: siquidem hic flos in omnis generis doloribus, spasmis quoque & hæmorrhagiis sistendis fere est incomparabilis. Id vero habet maxime familiare præ millefolio, quod semiflosculi illi lutei, qui discum formant, ad drachmam unam aliquoties die vacuo sumti pertinaces febrium intermittentium insultus atque impetus potenter sistant & compescant longe tutius, quam ipse laudibus in cœlum sublatus chinæ chinæ cortex, qui ex remoto Peruviano regno ab aliquot inde jam annis tanto pretio redemtus fuit. Nullum vero simplex in rerum natura reperitur, quod tam amicum est intestinis, quam flos chamomillæ, qua de causa etiam non sine consilio & singulari fructu huc usq; solos flores chamomillæ ad clysteres in omnibus fere affectibus loco aliorum ingredientium recipiendos curavi ac suasi addito, si opus videbatur, oleo amygdalarum dulcium, vel hujus loco substitutis ad sumtus parcendos oleis lini aut raparum, ut & salis communis sufficienti quantitate, si præsertim alvi dejectio tentata simul fuerat; quippe sal commune in stimulandis intestini recti tunicis meliorem longe usum habet, quam varia extracta & electuaria lenitiva vel purgantia, quibus omnibus inter clysteres care-

re possumus optime.

17 Denique millefoliata mirifica pollent virtute in læsionibus, corruptionibus internarum partium consolidandis, adeoq; in pulmonum, renumque exulceratione eorum usus circumspectus non plane est contemnendus. A Fonseca *Tom.* 2. *Consil. Med.* & Johannes Prævotius *in Medicina pauperum* valde extollunt pulverem millefolii in phthisi & ulceribus pulmonum, si quotidie ejus drachma una in jusculo calido sumatur. Neque dubium est, quin dictis in morbis maximam interdum præstet utilitatem, præsertim si ægrotantis ætas non sit provectior, si succos adhuc in venis alat benignos, nec marcor, languor & summus virium lapsus in corpore sentiatur, sique insimul accuratior victus ratio observetur & medicatio hæc per dimidium annum & ultra sollicita cura continuetur. Eundem vero & illustriorem adhuc effectum in phthisi ab usu continuato decocti millefolii cum conserva rosarum rubrarum præparati & bene clarificati exspectare possumus. In læsionibus & exulcerationibus intestinorum post dysenteriam gravem flores millefolii & chamomillæ in clystere adplicati vel intus quoque in forma decocti adsumti ad consolidationem egregiam exserunt efficaciam. In casu ab alto ad sanguinem congrumatum resolvendum aqua millefolii destillata vel ejus decoctum, pulvis quoque cum aceto itidem præstantissimæ sunt virtutis.

18 Lustravimus jam nostri simplicis usum internum, superest igitur, ut paucis tantummodo verbis agamus de usu ejus externo, cum satis etiam ille nobilis sit. Nolumus vero hic esse longiores, quia abunde ejus usus chirurgicus & vulgo est perspectus. Et primo quidem egregiam exserit efficaciam in tumoribus & inflammationibus externis emolliendis ac discutiendis. Speciatim vero cataplasma ex floribus millefolii, chamomillæ, meliloti aliisque similibus speciebus præparatum in tumoribus odontalgicis, itemque pedum œdematosis non sine effectu est evidenti. In erysipelate flores sicci prius contriti ope lintei triplicati parti inflammatione tactæ impositi optime conducunt. Linimentum ex aqua millefolii, chamomillæ, aceto vini, spiritu vini camphorato & cerussa partibus genitalibus, cumprimis præputio ac scroto ab impuriori venere tumore affectis frequentius de die calide adplicatum egregio est juvamini.

19 Præterea decantatissima est millefolii apud omnes fere auctores & botanicos & practicos singularis vis traumatica, siquidem non solum vulnera recentia optime conglutinat, sed & ulcera etiam fistulosa & mali moris purificat & ad consolidationem perducit. Est igitur hoc millefolium inter vulnerarias plantas facile princeps & jam ab *Achille* armipotente Græcorum heroe ad vulnera militum suorum sananda adhibitum fuisse traditur. Simon Pauli *in Quadripart. Botanico* citat historiam ex Hollerii *lib.* 2. *cap.* 5. *institut. chirurg.* petitam de quodam rustico, cui decisus erat nasus ea parte, qua os in cartilaginem desinit, qui sola herba millefolii tusa & in vino nigro trita imposita brevi fuit restitutus. Renodæus *in materia medica* ita de millefolio disserit: *qualitatem habet adstringentem vulnerariam. Optime ab inflammatione vindicat, desiccat & glutinat, ulceribus quoque prodest & sanguinem undecunque fluentem sistit*; conf. quoq; Zvvingerus & Lonigerus *in Herbariis suis*. Vulgus in usum vulnerarium subigit aut tundit herbam millefolii in formam cataplasmatis, addito tantillo axungiæ porcinæ vel lardi infumati. Quidam etiam telæ aranerum parum remiscere ac vulneribus recens inflictis id adplicare solent. Gargarisma ex aqua destillata millefolii vel ejus decoctione usurpatum resistit putredini faucium, gingivæ, & colli. Herba contusa carbunculis cum fructu quoq; adponitur, uti testantur Joh. Crato *libr. de peste*. P. Droetus *Consil. de pest. c.* 10. Jul. Palmar. *de febr. pestilential. c.* 18. M. Unzer *Antidot. pest. l.* 2.

20 Ultimo loco exponendæ veniunt variæ ex millefolio præparationes. Quando herba vel recens vel sicca una cum floribus parumper inciditur & cum sufficienti quantitate aquæ simplicis vesicæ cupreæ vel cucurbitæ vitreæ capaciori inditur & destillatur, prodit aqua coloris subcœrulei, cui supernatat oleum penetrantissimum coloris saphirini elegantissimi, cui vix datur in rerum natura simile, unicum si chamomillæ oleum excipias. Johan. Sigismund. Elsholzius *in Destillatoria curiosa* plurima profert exempla vegetabilium colorate alembicum transcendentium, quippe secundum prædicti auctoris experimentum veronica recens cum vino vel aqua destillata dat aquam viridem, id quod etiam de salvia & rore marino valet; chamilla Romana oleum flavum destillatione

fun-

fundit, ex fecibes vini elicitur per veficam oleum viridiffimum, ex cinnamomo aurei coloris, ex petrofelino & chærefolio florentibus & in femine conftitutis viridiufculum oleum prodit, iridis quædam fpecies cœrulea aquam largitur cœruleam, planta ros folis dicta decenti methodo per veficam vitream deftillata liquorem ad rubedinem inclinantem exhibet & certa pimpinellæ fpecies cœruleo colore impraegnatum fpiritum fundit. Meminit quoq; curiofus hic fcriptor olei cœrulei ex chamomilla deftillati, fed de noftri millefolii oleo faphirino altum apud ipfum eft filentium. Evolvimus hanc in rem plures alios fcriptores tum chymico-pharmaceuticos, tum botanicos, nullibi tamen ejus mentionem factam deprehendimus, etfi follicita cura in id inquifiverimus, tandem cafu quodam incidimus in exiguum libellum, quem Joh. Poppius Chymicus Coburgenfis *de herbis* confcripfit & anno 1625. edidit, qui unicus auctor jam mentionem injicit oleorum millefolii & chamomillæ, quod colore cœruleo prodeant in deftillatione.

21 Memorabile circa oleum millefolii hoc eft, quod ejus color pulcherrimus faphirum fere fuperans fucceffu temporis paulatim mutetur, adeo ut gratiam fuam intercapedine duorum vel trium annorum fere penitus amittat; fpiritus vero cœruleus ex fummitatibus deftillatus noftro experimento ultra quinquemeftre colorem hunc fuum longe amœniffimum exacte fervavit, ab eo vero tempore deinceps fucceffive glaucefcere cœpit. Falfiffima eft eorum opinio, qui fpiritus & olei millefolii colorem cœruleum veficis deftillatoriis ex cupro confectis deberi adferunt & dicunt folvi ab oleo hoc penetrantiffimo quafdam cupri particulas & deinceps commifceri eas intime cum oleo & fpiritu, ut adeo hanc ob rationem cœrulei coloris faciem induant. Refutari vero horum fplendida theoria facile poteft, fi modo deftillatio fufcipiatur in vafe vitreo, ubi itidem hac vefte confpicua prodeunt oleum & fpiritus. Circa jam dicti fpiritus deftillationem adhuc eft monendum, quod is fub initio deftillationis non ftatim cœruleus appareat & quidem ex hac ratione, quia particulæ oleofæ ob arctiffimam cum ceteris partibus connexionem tum temporis nondum fufficientes ex floribus funt evolutæ & extractæ. Quodfi vero aliquandiu continuata eft deftillatio, tum demum fucceffive colorem acquirit cœruleum, qui in fine, circa quod tempus potiffima olei pars alembicum tranfcendit, fit faturatiffimus. Obfervandum quoq; hoc loco eft, quod ex floribus millefolii recentibus vel modo ficcatis major olei quantitas & fpiritus quoq; faturatioris coloris obtineri poffit, quam ex diu confervatis & aridis, quia ex his tempore magna particularum fulphurearum portio exfpirat.

22 Oleum millefolii eft magnum anodynum, antifpafmodicum & carminativum medicamen, qua ipfa virtute egregia quoque fpiritus exfplendefcit. Spiritus vini rectificatiffimus cum oleis millefolii & chamomillæ deftillatis & camphora decenti in quantitate impraegnatus eximiam dat medicinam carminativam ac difcutientem, quæ longe majori cum fructu in omnibus iftis affectionibus, ubi fpiritus vini camphoratus alias adhiberi folet, poteft ufurpari. Spiritus juniperi, in quo fufficiens quantitas olei chamomillæ & millefolii foluta eft, concedit egregiam tincturam faphirinam diuretica & emmenagoga virtute non contemnenda præditam. Quodfi fpiritus vini fuperfunditur floribus millefolii & aliquandiu folis digeftioni vel leniori ignis calori exponitur, emergit inde effentia virtute gaudens antifpafmodica, ftomachica & carminativa non vulgari. Efsentia millefolii in pharmacopoliis proftat, uti & extractum, quod ex totius plantæ decocto infpiffato conficitur & confimili virtute gaudet, interque pilulas laxantes, quæ fimul confortant & humores corrigunt, recte recipitur. Laudatur quoq; ab auctoribus nonnullis pulvis herbæ ex planta arida compofitus. Poffet quoq; ex millefolio parari fyrupus, qui cum aqua millefolii & cinnamomi hauftus egregio foret levamini in doloribus ventriculi & inteftinorum, ut & nephriticis. Communiffime herba & fummitates millefolii in decocti vel infufi forma præfcribuntur hyftericis præfertim & hypochondriacis fubjectis, quæ ab uteri fpafmis, flatulentiis & ventris torminibus frequentius afficiuntur, quibus etiam non mediocri eft folamini.

DIS-

D I S S E R T A T I O IX.

D E

CAMPHORÆ USU INTERNO SECURISSIMO ET PRÆSTANTISSIMO.

§. I.

Medicamenta ſua etiam fata experiri, nemo facile, niſi rudis ſit hiſtoriæ medicæ, in dubium revocabit. Quid enim frequentius occurrit, quam quod non tantum diverſæ circa remediorum efficaciam apud medicos vigeant opiniones, ſed & quædam interdum ob mirabilem maxime, qua celebrantur, virium potentiam, ad cœlum uſque tollantur, quæ intervallo temporis obnoxiam, quam forte crearunt, iterum culpantur & ad ima uſque deprimuntur. Neq; tantum ab antiquis præſtantiſſimis medicis maximopere commendata inque pharmacopęis recenſita medicamenta cumprimis compoſita hoc fatum ſuſtinent, ſed maxime noſtris temporibus, quibus medicina magis exculta & in ſereniorem lucem poſita eſt, magnificæ famæ, quæ exſtiterunt remediorum genera, paucis abhinc annis laudem atque exiſtimationem ſuam penitus ferme amiſerunt. Quanta enim famæ celebritas fuit paucis abhinc annis laudano opiato Helmontii, elixirio proprietatis Paracelſi, antihectico Poterii, aquæ benedictæ Rulandi, ſpecifico cephalico Michaelis, tincturæ ejus bezoardicæ Sennerti, ſpiritui oleoſo volatili Sylvii, tincturæ aperitivæ Mœbii, tincturis ferme omnibus martis, bezoardico ſic dicto ſolari, Joviali, ceruſſæ antimonii, bezoard. minerali, panaceæ Glauberianæ, theriacæ cœleſti Quercetani, ſali volatili cornu cervi, chinæ chinæ, illis, qui in artis operibus indefeſſo ſtudio verſantur, notiſſimum eſt. Utpote hæc ipſa velut polychreſta & arcana ob mirabilem & pene divinam virtutem ipſis conceſſam recondebantur, quorum tamen fama atque exiſtimatio noſtris ferme temporibus periit atque exſpiravit, eo quod conceptam medentum ſpem maxima ex parte eluſerint.

2 Ex dictis his artis noſtræ miſera facies elucefcit, quæ nunquam fere ſibi conſtat, ſed ſemper innovatur, reformatur & immutatur. Enim vero nolo hoc loco ipſa culpare, vel accuſare remedia, quibus eximias vires agendi in ſommovendis morbificis cauſis utique Numen benigniſſime infudit, ſed medicorum coarguo ignorantiam, inconſtantiam, inque judicando & applicando præcipitantiam: quorum plurimi, cum parum docti & ſolidi ſint & recte ratiocinandi uſu ac arte deſtituti, hinc in ſentiendo ſunt inconſtantes, huc vel illuc agitantur, inque diverſas partes facile diſtrahuntur: maxime omnium vero eorum opinionibus, quos fama vulgi, caſus, aut cœca fortuna forſan extulit, & qui in adplauſu & exiſtimatione vivunt, inhærent. Alii in præceptoris & magiſtri ſui, quem ſæpius etiam forte nanciſcuntur, unice verba jurant, ejuſque dicta quaſi Apollinis Delphici oracula exiſtimant. Complures, dum a certi remedii uſu ſiniſtrum vel dextrum effectum obſervant, protinus hunc ſoli remedio nulla aliarum cauſarum concurrentium habita ratione, quæ multum remedii virtutem modificant, adſcribunt, & hinc noxium aut proficuum in his vel illis evincendis morbis illud eximunt, ſique tantopere decantatum remedium votis & exſpectationibus non recte reſpondet, tunc mox ad alia ab aliis magnifice laudata, vel etiam ad exotica tranſcurrunt, quo efficitur, ut nunquam recte notitiam remediorum facultatis atque potentiæ, quæ tamen fere præcipuam therapiæ medicæ partem ſuſtinet, acquirant. Maxima itaque ſcientiæ & prudentiæ medicæ pars eſt, noſſe medicamenta, noſſe eorum facultates ac vires, neque minus eorum uſum ab abuſu recte diſtinguere, ita enim fiet ut neque ipſis nimium laudis vel virtutis tribuamus, neque nimium detrahamus. Noſtri jam inſtituti eſt de interno præſtantiſſimo camphoræ uſu noſtras obſervationes atque rationes exponere. Neque enim ignotum eſt, quam præſtans atque eximius camphoræ ſit uſus externus, at neſcio, quo fato ejus internus uſus minus tutus atque ſuſpectus adhuc creditus fuerit; cum tamen non facile in rerum natura ſimile detur remedium, quod majores in medendo camphora effectus exhibeat.

3 Prius vero, quam de interno camphoræ uſu & ejus admiranda in compluribus morbis depellendis efficacia differamus, quædam de illius origine, ſolo natali atque natura peculiari præmittenda eſſe cenſemus. Quod itaque ad ejus originem ac generatio-

nem

nem attinet, est ipsa fœtus arboris glandiferæ in India Orientali, cujus folia & radices tenerrima tali resina sunt impraegnata, unde etiam arbor camphorifera adpellatur. Fusiorem vero hujus arboris descriptionem exhibuerunt Breynius *in exoticis plantis Cent.* 2. & Kleyrus *in Annotationibus*. Crescit hæc arbor in Japoniæ silvis absque cultura insigni in abundantia, radicem habet crassam, densam, subrufam & ligneam, quæ admodum olet camphoram, cortex est inæqualis ac grysei coloris, lignum vero solidum, ponderosum, subfuscum, oleoso humore turgidum & identidem camphoræ odorem de se spargit, rami oblongi, late expansi atque divisi foliis alternatim positis gaudent palmum longis & duos transversos digitos latis, referunt Cassiæ ligni folia & contritu fragrantissima camphoræ effluvia emittunt. Hæc arbor ad quercus altitudinem in India quandoque adsurgere dicitur. Perpetua fronde viret & sub nostro quoque climate culturam fert, modo acri gelu & ventis borealibus sollicite defendatur. Eam non modo in horto medico Leidensi, sed etiam in famigeratissimo illo Schvvebbelensi, ingenti sumtu adornavit generosus Dominus de Mynchhausen, vidimus. Neque vero tantum in uno eodemque Indiæ loco progignitur, sed alibi quoque ejus proventus visitur, utpote in Sumatra & Insula Borneo sponte & copiose in silvis crescit, nec multum a Japonica distat. Quando inciditur hæc arbor, profluit oleosus succus, qui particulas camphoreas non paucas continet.

4 Hæc itaque arbor camphoram nobis largitur, quæ non uno modo ex ipsa elicitur. Distinguitur autem camphora in nativam & factitiam, illa granulata est, & ex arborum trunco solis æstu sponte transsudat, vel ex fisso aut inciso ligno prolicitur & rarissima est: fictitia vero, quæ ad nos in glebas & panes compacta transportatur, ex radicibus, ligno, ramis ac foliis dissectis ignis officio coctione extrahitur atque sublimatur. Nativa maxime ex Sumatrana & Borniensi arbore depromitur. Japonenses vero per destillationem longe majorem ejus quantitatem obtinent, segmentis enim adfundunt aquam simplicem sufficienti quantitate, & postea in vesica, quæ collo longo ac angusto & capitello lato est instructa, destillationem adornant; in capitello vero ipsa camphora colligitur, ac condensatur. Quodsi opus esse censetur, denuo sublimatur, quo præstantior puriorque evadat.

5 Perspecta jam genesi ac origine camphoræ, res poscere videtur, ut ejus quoque naturam ac indolem paulo penitius inquiramus. Persecuturis vero excellentissimi hujus simplicis naturam & proprietates paulo adcuratiori indagine ac meditatione, in universa rerum natura vix simile sibi aut par haberi jure pronuntiandum est. Quare etiam ob peculiares sibi proprias vires ac qualitates, ad quod genus vel speciem referenda sit, nondum inter medicos & physicos consensio est. Veteres camphoram pro resina habuerunt, eo quod ex arbore incisa succus elicitus instar resinæ inflammabilis concrescat: at vero, num ad resinas camphora sit referenda, merito dubitandum est. Nulla enim ex omni resinarum genere seu natura talis seu arte præparata resina fuerit reperitur, quæ accensa nullo cinere relicto tota in auras avolet. Quid quod haud ulla datur resina, quæ vase clauso per ignem tota in altum elevatur. Ea enim est natura atque indoles resinarum, ut vehementiori igne tractatæ, phlegma, spiritum & oleum fundant. Accedit, quod nulla ex resinis nobis cognita sit, quæ tam promte insignem quantitatem spiritus vini rectificatissimi recipiat atque absorbeat, sicuti id observare licet in camphora, cujus pars una exacte a spiritu vini rectificatissimi partibus duabus dissolvitur.

6 Cum itaque camphora inter resinas vix commodum adinveniat locum, hinc recentiorum nonnulli in eam iverunt opinionem, ut camphoram salis volatilis oleosi possidere naturam adsererent, impulsi maxime ad hanc sententiam ex eo, quod instar salis volatilis oleosi accedente calidiore igne non modo tota in auras avolet, sed & in clauso vase ne minima quantitate relicta in sublime feratur. Verum enimvero etiam hi ipsi mihi a veritatis tramite valde aberrare videntur, utpote nullum datur sal oleo etiam intime imbutum, quod in flammam abripiatur, vel quod cum rectificatissimo spiritu vini aut oleo quodam arctissimam unionem subeat. Et qui camphora salis titulum jure mereatur, cum solutionem in aqueis menstruis penitus aversetur? Neque isti rem accurata acu tangere mihi videntur, qui inter gummata illam collocant, quia & solutione & volatilitate plane cum ipsis nullam alit adfinitatem.

7 Ut nostram quoque de camphora promamus sententiam, dicimus: camphoram nihil nisi oleum volatile tenuissimum esse, ast

coa-

coagulatum, non liquidum. Id vero multis iisdemque firmissimis rationibus corroborabimus. Primo enim multæ dantur species fragrantis odoris ac saporis penetrantis, quæ subtile oleum, quod etiam promtissime sub destillatione in vesica cum aqua fundunt, in se custodiunt. Hac ratione non modo ex omnibus fere aromatibus, sed etiam ex plantis oleo volatili turgidis, ut sunt lavendula, majorana, mentha, rosmarinus, ruta, oleum destillatur, unde profecto non mirum est, camphoriferæ arboris partes tale oleum fundere. Secundo sicuti omne oleum destillatum flammæ admotum mox accenditur atque totum avolat & acerrimam fuliginem emittit: ita etiam fit cum camphora, quæ mox flammam concipit, tota avolat, nigerrimo fumo exhalante. Dein, quemadmodum omne oleum destillatum in spiritu vini rectificatissimo præsertim tartarisato solvitur, adeo, ut partes duæ spiritus unam partem olei v. g. lavendulæ, in se recipiant intimeque invicem uniantur: ita etiam experimentum cum camphora feliciter succedit, dum nempe uncia una spiritus vini rectificatissimi promtissime dimidiam camphoræ unciam dissolvit. Et quemadmodum solutioni oleorum cum spiritu vini peractæ adfusa aqua oleosas particulas præcipites dejicit: simile ratione soluta in spiritu vini camphora, menstruo aqueo accedente, rursus fundum petit & præcipitatur, mixtura inde reddita turbida albescente. Denique sicuti olea destillata, quibusdam saltim gravioribus aromatibus exceptis, propter levitatem aquæ supernatant: ita etiam camphora in omnibus aqueis liquoribus in superficie hæret.

8 Postremo camphoram cum oleis destillatis similis ejusdemque esse indolis, vel ex eo colligitur, quod illa in spiritu vini rectificato soluta & per alembicum destillata non simul tota evehatur, sed in fundo cucurbitæ, nisi ulteriori destillatione in alembicum urgeatur, pars illius relinquatur, perinde ac fieri solet cum solutis oleis æthereis in spiritu vini rectificato, quæ distillationi submissa, spiritum oleosa substantia subtiliori quodammodo imbutum, fundunt, potiori tamen olei parte in fundo cucurbitæ relicta, quæ ulteriori commissa igni separatim in forma olei prodit. Hæc exactissima experimenta satis abundanter comprobant, maximam inter camphoram & olea destillata intercedere conformitatem. Quapropter non satis mirandum est, quam inani & frustraneo conatu magni etiam chymiatri oleum ex camphora destillatum eliciendum quæsiverint. Quo fine obtinendo & sua ingenia & nobilissimum hoc simplex dire torserunt atque adflixerunt: ignorabant enim hi lepidi camphoræ carnifices, ipsam jamdum oleum volatile & destillatum esse. Sicuti vero ridiculum est ex oleis destillatis oleum elicere velle, cum jam tale quid sint: ita etiam, si quis ex camphora oleum vult perficere, res merito paradoxa dici debet. Decepti vero omnes sunt in eo, quod camphoram resinam esse credebant, quæ sicuti facile per destillationem oleum largitur: ita etiam hoc ipsum ex camphora eliciendum omni studio curarunt.

9 Verum enim vero non eadem, sed diversa camphoræ natura ab oleis destillatis videtur, cum hæc solida & sicca, illa vero pinguia, fluida quoque & manus madefacientia sint. Deinceps & in eo discrimen notabile observatur, quod oleum volatile denuo ex retorta vitrea per arenam destillatum subtilissimum quidem largiatur oleum, sed crassum magma relinquatur: camphora vero tota in forma sicca, ne ulla materia relinquatur, in auras abit. Quibus dubiis, ut satisfaciamus monendum est, dari quædam simplicia in vegetabilium regno, quæ volatilem illam sulphuream & inflammabilem partem, quam in mixtione custodiunt, non in forma pinguis olei, sed in sicca forma, non secus ac camphora elargiantur. Ita si florum rosarum cum sale bene contritorum ac maceratorum magna quantitas cupreæ vesicæ immittitur & cum aqua destillatur, præter aquam, fragrantissimam etiam oleum, quod ipsi supernatat album, coagulatum instar sevi, elargiuntur odoratissimum, quod non secus ac aliud oleum in spiritu vini rectificatissimo dissolvitur.

10 simili modo ante aliquot annos ex ligno aloes tale oleum destillatum instar camphoræ prolicui, ingentem nempe raspaturæ ligni aloes odoratissimi ad lib. 10. accedentis sumsi quantitatem, aquam fluviatilem adfundi curavi, qua per aliquot dies in temperato loco macerata fuit, postea, adornata destillatione, prodiit aqua, cui oleum siccum, album, odoratissimum, miræ suaveolentiæ & penetrantis saporis supernatabat, & ad drachmas sex minimum fuit collectum. Hoc resolutum in spiritu vini rectificatissimo elegantissimum liquorem cephalicum præstantissimi odoris & virtutis submini-

ministrabat. Ex radice recenti camphoræ simile oleum, quod camphoram & ipso odore & virtute æmulatur, destillari ex vesica posse mediante aqua Hermannus *in Collegium manuscriptum in materiam medicam* notavit. Ita porro ex cortice radicis cassiæ cinnamomeæ camphoram parari posse Grimmius docet in *Laboratorio Zeulonico*. Ex cortice vero radicis arboris cinnamomiferæ oleum paratur liquidum, quod camphoræ & cinnamomi fragrantem odorem refert & ex India ad nos transportatur, nullumque dubium est, quin ex aliis fragrantissimis corticibus, radicibus & gummatibus simile oleum siccum per destillationem haberi possit.

11 Quamvis vero camphora ad oleorum æthereorum classem perquam commode possit referri, quod ex antea adductis experimentis & rationibus satis superque adparet: nihilominus talismodi sicca olea, ut camphora, pro pinguibus illis liquidis quasdam peculiares & sibi proprias facultates in sinu suo recondunt, multum enim inter se ratione volatilitatis seu tenuitatis partium differunt. Nam camphora non modo igne submisso, sed & sub moderate calido aere tota in auras & quidem celeriter avolat & evaporat, nullo vestigio remanente: contra vero destillata olea tardissime avolant, emittunt saltim tenuissimas sulphureas partes, crassioribus & viscidioribus relictis, unde olea destillata vetusta crassescunt, adeo, ut ad terebinthinæ consistentiam accedant. Quapropter etiam camphora, ne avolet, longe exactiori custodia & conservationis cura in vasis muniri debet, quam ipsa olea destillata, quorum evaporatio non tam promta & expedita est, sicuti camphora. Hanc ob caussam pharmacopœi perperam suis rebus consulunt, quod camphoram, citra exquisitam clausuram, libero sic aeri committant, falsa traditione & opinione occæcati, quod adspersio seminis lini ejus evaporationem impediat, cum tamen parum vel prorsus nihil huic scopo inserviat.

12 Ex hoc igitur adparet, longe majori partium sulphurearum inflammabiliumque tenuitate & exiguitate camphoram præ aliis oleis destillatis pollere, utpote quæ viscido quasi quodam & ramoso involucro excipiuntur & custodiuntur, quo camphora summe volatilis ac tenera caret. Hæc summa partium sulphurearum tenuitas a viscido pingui involucro liberata efficit quoque, ut camphoræ virtus ab olei cujusdam destillati viribus longe multumque distet ac differat, nam utut camphora tota inflammabilis sit, nihilominus tamen in corpore nostro calorem haudquaquam efficit, adeo, ut potius intensiorem corporis fervorem sistat, quo circa etiam a veteribus non calida, sed frigida habita fuit. Etenim viscidiores & secundum Cartesii doctrinam ramosæ olei destillati partes sulphur tenuissimum & inflammabile in carcere quasi irretitum & conclusum habent, ut minus promte per poros corporis evolare possit, sed diutius in corpore maneat, unde etiam intensiorem intestinum sanguinis partium motum melius sustinet atque tuetur.

13 Hac quoque de caussa omnia olea destillata, gummata quoque, quæ insignem olei quantitatem custodiunt, ut sunt gummi ammoniacum, myrrha, balsamum Peruvianum, sagapenum, galbanum, sanguinis & humorum massam atque universum corpus mire exagitant, magnumque æstum atque fervorem accendunt, siquidem particulæ sulphureæ, æthereæ, quæ omnis intestinæ calidæ agitationis caussa sunt, anfractuoso, viscido & gummoso contextu involutæ per majus temporis intervallum remanent, neque tam facile ab involucro hoc se possunt emancipare, quare effectus diutius persistit ac durat: secus fit in camphora, cujus partes per poros citissime avolant, hinc etiam una guttula olei cinnamomi plus calefacit, quam decem grana camphoræ. Quod vero viscosa, pinguis & ramosa olei substantia volatilitatem impediat vel ex eo liquidissime patet, quod camphora in oleo amygdalarum dulcium expresso vel in oleo de cedro aut lavendulæ soluta, sub liberiori quoque aeris accessu non facile in auras abeat, sed sub tegmine hoc oleoso diutius ejus substantia contineatur. Et hæc forte fuit ratio, quare veteres semen lini ceu valde oleosum camphoræ adjici curarunt, quo minus ejus volatiles partes in aerem secedant, quanquam hic effectus longe felicius obtineri possit, si modo camphoræ superficies oleo amygdalarum dulcium inungatur, quod ad tutelam partium subtilissimarum plus, quam talismodi semen adjectum, efficere poterit.

14 Quod vero camphora volatilis, tenuissimi & inflammabilis sulphuris copia imbuta sit, vel unice ex sequenti, eoque perpulchro experimento clarissime evincitur. Nostris enim temporibus ex urina fermentata debi-

debita encheiresi in Anglia præsertim paratus phosphorus est celebratissimus, qui levi attritu lucidissimum sine flamma ignem spargit, cujus causa ab acutioribus physicis in partium sulphurearum motu intestino, celerrimo, verticillari non incongrue constituta videtur. Hic lucidissimus ignis non melius, quam beneficio camphoræ multiplicatur ac propagatur. Sumitur nimirum granum unum phosphori & grana decem camphoræ addun-tur: hæc invicem in mortario probe prius contusa miscentur, quo facto tota camphora fit lucidissima, quæ si solvitur in oleo caryophyllorum, liquidus fit phosphorus, quo sine noxa & metu inflammationis, caro, cutis, crines, & vestes inungi possunt, quod elegantissimum de nocte præbet spectaculum. Hujus vero lucis phosphori per camphoram propagationis nulla alia subest ratio, quam quod camphora propter summam partium sulphurearum tenuitatem ad intestinum lucidum motum producendum sit aptissima. Id autem minus experiri licet in aliis oleis destillatis, si cum solo phosphoro misceantur. Atque adeo ex hoc etiam experimento peculiaris & eximia camphoræ proprietas ab aliis oleis destillatis distincta elucescit.

15 Hæc igitur partium sulphurearum tam incomparabilis tenuitas in camphora efficit, ut ejus quoque usus plane sit singularis, neque oleis aliis destillatis proprius. Ita camphora, in universa rerum natura nullum datur excellentius & magis discutiens remedium. Omnes enim humores in tubulis & poris stagnantes promptissime dissolvit, partim poros obstructos aperiendo, partim etiam fibras relaxatas animando, ut vel exhalent particulæ subsistentes, vel in motum ac circulum redigantur. Qua de causa in omni dolore sive iste in pericranio, sive periostio persistat, spiritu camphorato nihil excellentius est. In omni præterea tumore abigendo, a quacunque etiam causa subortus fuerit, idem spiritus mirabiles fovet vires, namque tonum fibrarum roborando humorum cursum atque iter promovet.

16 Denique in omni inflammationum genere, imo in ipsa gangræna convenientissimum est remedium, non modo enim præservat ab his sævissimis malis, sed etiam, si eorum cohibitioni locus superest, nihil hisce casibus ipsa camphora exterius adplicata est præsentius, sicuti id solertiores medici & chirurgi longo usu atque experientia compertum exploratumque habent. Ejusmodi vero efficacia roborans & discutiens in dolorum & inflammationum atrocia a nullo destillato oleo vel alia inflammabili substantia in rerum natura poterit exspectari vel obtineri. Tametsi vero magna quoque oleis quibusdam destillatis æthereis, si debite fuerint soluta, & roborandi partium tonum & fibrillarum exorbitantes motus sedandi virtus insit, ut non sine fructu adhiberi possint, nihilominus in inflammationum vi compescenda inque partis inflammatæ ardore exstinguendo camphoratus spiritus ceteris multis parasangis præcedit.

17 Utut vero a nullo facile medicorum ejus summa & mirabilis virtus ab usu externo negari possit: nihilominus plures medicorum exstiterunt, & adhuc sunt, qui ejus internum usum admodum reformidant & damno atque exitio facile esse posse sibi persuasum habent; hinc veteres ea rarissime & parca admodum dosi in medicamentis & formulis suis uti consueverunt, nullam aliam forsan ob rationem, quam quod eam credebant calidissimam, quæ intensam sanguinis ebullitionem efficiendo æstum atque delirium accendat. Alii contra eam valde frigidam rati venerem ipsam extinguere credebant, cum tamen effectus ille, qui frigiditati adscribitur, cum intenso calore, qui ab aliis camphoræ adsignatur, minime conveniat. Quidam nimis vaporosam & caput, & cerebri nervorumque vitio originem ducunt, eam minus conducibilem medicinam judicarunt. Sed quod omnis hic metus inanis atque frustraneus sit, quo boni illi de cetero ac eximii viri laborarunt, & quod camphora non insecura, sed optima medicina sit, tum ratione & experientia, cum etiam auctoritate, quæ fulcimenta nostræ artis sunt, solide demonstrabimus.

18 Quum vero securum camphoræ usum internum dicamus, primo omnium hoc vocabulum, ne offensionis lapis fiat, dilucida expositione enucleandum est. Sensu itaque medico securum illud audit, quod naturæ humanæ conveniens est, neque in copiosiori dosi datum, facile motus aut turbas in corpore excitat & periculum gignit. Insecurum autem adpellatur, quod valenti agendi principio instructum in minori & proportionata dosi efficaciam exserit; in majori vero commotiones vehementes & excretiones enormes suscitat. Ex his dictis tamen minime sequitur; secura non posse nocere, quod per abu-

sum

sum illorum utique solet contingere, quemadmodum etiam de insecurorum utilitate non penitus desperandum, siquidem quando recte, prudenter & tempestive adhibeantur, magna eorum vis & efficacia in persanandis morbis producitur. Juvat tamen hanc distinctionem medicamentorum in praxi tueri eam ob rationem, ut quis prudentior medicus intelligat, abusum medicamentorum insecuriorum & fortiorum plus periculi gignere, quam si quis benignis securisque abutatur; majori itaque cautione ac circumspectione esse hæc adhibenda, facile nullus ibit inficias. Jam vero camphoram majori in dosi exhibitam plures æstimant insecurionem, adeoque periculi minus expertem.

19 Crato minus æquus camphoræ censor est, & tam in morbis ob dolores capitis, quos concitare putat, fere ablegat; hinc robore maxime valentibus subjectis vix tria grana præscribere usus fuit. Sed præcipuus auctor hujus præjudicii mihi videtur medicus alias & chymicus magni nominis Daniel Ludovici *in Pharmacia*, quem postea multi professores, doctores & horum discipuli non pauci usque huc presso pede sunt secuti. Hic in *Pharmacia hodierno seculo adplicanda Dissertat.* I. *de Diaphoreticis vegetabilibus* camphoram calidissimam resinam dicit, eamque volatilioribus, calidioribus ac vaporosis medicamentis accenset. Dicit porro de ejus operandi ratione, quod producat angustias, solutiones virium funestas, frustraneas ebullitiones & id genus alia. In eruditis, qui debilioris capitis sunt, itemque in delicatioribus feminis cephalalgias incompescibiles atque deliria sæpe lethalia in febribus continuis, præsertim in earum statu secundum ipsius sententiam excitat. Cum igitur tali modo inter calidiora remedia camphoram reponat citra manifestam sufficientemque rationem, hinc multis eam elixioris virtutis medicamentis postponit. At vero (pace hujus viri dixerim) camphora minime est medicamentum calidissimum & noxium, quin potius prudenter, debito tempore & convenien te dosi exhibitum recensita symptomata febrium feliciter tollit & protinus aufert, siquidem camphora ad scrupulum unum vel etiam ad drachmam semis in spiritu vini dissoluta & sano homini cum sufficienti vehiculo exhibita, quemadmodum experimentum multoties fecimus, corpori neque intentiorem æstum aut calorem infert, neque pulsum adauget, sed potius manifestum refrigerium præsertim circa præcordia præstat. Multo minus vero adpetitum exstinguit, sicut movet, aut urinam coloratiorem reddit, quod tamen ab omnibus nimis calidis fieri debet, hinc ad unciam spiritus vini ingestus vel unicus haustus vini generosi plus caloris corpori, quam duæ drachmæ camphoræ inferunt.

20 Quodsi ergo ejusmodi symptomata a camphoratis remediis forsan concitata fuerint, tunc sane illum effectum magis calidioribus essentiis atque elixiriis, quibus camphora adjecta fuit, quam ipsi camphoræ adscribendum jure censendum est. Camphora certe propter partium tenuitatem, quæ pollet, cito e corpore avolat & intime poros subiens eosque obsidens, animando fibras inertes & relaxatas, non modo expeditiorem sanguinis & humorum cursum facit, sed & transpirationem valide adjuvat, tubulos obstructos aperit & peregrinas atque naturæ alienas partes expellit. Quod autem usum internum camphoræ nonnulli reformident, eo quod venerem sopiat atque exstinguat, id minime experientiæ est consentaneum. Novimus potius camphoram naturam roborando cupiditatem coeundi concitasse. Et notatu digna sunt, quæ clarissimus Pauli *in Obs.* 235. *M. N. C. Dec. I. A. VI. & VII.* *prodidit: est*, inquit, *in vicinia juvenis vegetus & sanus, cui meo jussu in omni fere cibo ac potu camphora per aliquot septimanas a matre data fuit, ipse tamen minime recessit ab indole sua puellarum amantissima.*

21 Nos ea sumus in sententia, quod in universo rerum naturæ sinu vix ullum reconditum sit simplex, quod ad submovendam de corpore malignitatem, cujus naturam in penetranti putredine tam solidarum, quam liquidarum partium reponimus, non detur ipsa camphora præsentius. Quare jure meritoque alexipharmacorum princeps dici meretur. Deinceps ad contagii sive maligni miasmatis morbifici vim infringendam, illudque mox ab initio de corpore propulsandum summum camphora est remedium. Morbi enim, qui ex contagio nascuntur, ex putrido quodam vapore seu halitu in interiora corporis suscepto fiunt, qui cum salivali latice in ore mixtus descendens ad ventriculi & intestinorum sinum humores ibi stagnantes ad fermentationem subeundam faciles, ut sunt biliosi & salivales, penitus corrumpit, ipsisque putredinem inducit, quæ postea fluidum corporis nostri tenuissimum, quod maxi-

me in membranis, nervis & fibris habitat, contaminat, unde solidorum vis motrix, tonus & robur perit, quod summa virium convulsio denotat atque sic humores & sanguis tardius modo circulantur, sed & ad sphacelosam corruptionem inclinant.

22 Quicunque itaque malignos contagiosos a corpore arcere vult morbos, is vel ipsum putridum miasma vel quod ab ipso corruptum fuit ex corporis nostri sphæra propellere omni studio atque opera nitatur. Nihil vero ad hoc præstandum aptius est camphora, utpote quæ oleo penetrantissimo omnes corporis poros pervadit, ipsasque fibras motrices, a quibus solida componuntur, citra augmentum caloris armat, quo fit, ut fluida corporis promtiori cursu per omnes tubulos corporis ferantur, inde stases corruptivæ non modo impediuntur, sed & illud tenue putridum sanguini admixtum per glandulas & poros subcutaneos, velut congruum omnis decrementi spirituosi tenuis emunctorium, expellitur. Unde etiam veteres ejus virtutem in malignis mirabilem agnoverunt. Quam ob causam non modo *electuarium antipestilentiale Kegleri*, sed & *pulverem Pannonicum rubrum*, cujus virtus, quæ ab admixta camphora maxime dependet, in malignis expellendis febribus semper plurimi habita est, ingreditur. Habet quoque camphoram *mixtura simplex Paracelsi & famigeratissima Michaelis bezoardica tinctura*, de qua tamen monendum ducimus, quod, si commotio sanguinis ab ejus usu paulo concitatior fiat, is effectus non tam camphoræ, quam potius aliis admixtis radicibus calidioribus & ingredientibus debeat adscribi. Quam potens camphora sit in sphacelo partium externarum, quam profunda inflammatio minatur, avertendo remedium, vel medicæ artis & chirurgicæ elementa edoctis haud ignotum est. Quodsi igitur tanta ejus laus est in sphacelo partium externarum avertendo, quidni etiam ejus usus internus ad interiorum sphacelationem viscerum præcavendam eadem ratione proficuus sit? Quum vero rationi etiam ipsa experientia optima veritatum medicarum magistra adstipuletur, merito concludimus camphoram in omnibus malignis putridis morbis inque ipsa & jam peste omnibus alexipharmacis esse præferendam.

23 Huic nostræ sententiæ primo adstipulatur Mindererus *in Lib. de Peste Cap. XV. dum*, inquit, *nostris laudibus insigniter depredicanda venit camphora: non mirabile modo, verum etiam forte & efficax alexiterium est*. Modum operandi ita explicat: *interno nostro calore mox ignita & in corporis quasi meditullio flagrans inquinatos spiritus eosque terreos ac fœdo miasmate pollutos, aut inspiratos veneni tabe aliqua contaminatos halitus jam cordi vicinos ac circa præcordia hærentes exurit & sicco plane ac igneo calore perurens partem expellit, partem combustione absumit, partem corrigit, atque emendat, partem per sudorem pellit*. Neque Johannes Crato *in Epistolis medicinalibus a* Schulzio *editis pag.* 103. diversæ est sententiæ, sed potius hanc confirmat ita disserens: *adversus pestem multa, quæ pro certissimis habentur, fallacia sunt, camphora omnia remedia excellere re comperi*. Et idem auctor *loc. cit.* sequentis utitur in febribus malignis pulvere, qui ex bolo armeniæ drachma una, camphoræ scrupolo uno, ambræ gryseæ granis tribus conficitur. Subscribit huic etiam Fernelius *Lib X. Methodi medendi Cap.* 21. ubi camphoram malignos calidos vapores extinguere statuit. Zwingerus *in Epistola ad* Monavium *inter* Schulzianas *num.* 246. camphoram cum spiritu vini solutam in peste & malignis mirifice commendat. Hartmannus vero *in Pract. Chymiatr. pag.* 364. aqua antipestilentiali in peste 1629. grassante magno cum fructu usu est & edidit hac de res Germanicum scriptum; descriptio vero hæc est: *Rec. spiritus vini optimi libram unam, camphoræ unciam unam, croci orientalis scrupulum unum, solvatur & spiritus vini fiat aurei coloris, qui ad cochlearia aliquot dandus est*. Hujus spiritus largiorem dosin suadet *Screta in Tract. de febr. pestilent. pag.* 296. cumprimis instante crisi in malignis, & quod miraculum præstiterit adfirmat. Vidimus quoque ex *manuscriptis* Wepferi, illum in malignis ad drachmam semis pro dosi summo cum fructu exhibuisse.

24 Nullus vero facile fuit, qui majori dosi felicius illa in malignis & petechialibus febribus usus fuit *ipso Riverio*. Neque alienum erit hoc loco notabiliora circa ejus usum ex *observat. & Histor.* Riverii recensere. *Cent. I. Obs.* 24. hunc casum insinuat: *juvenis sexdecim annorum, febre maligna laborans, maculis violaceis conspersus cum delirio & alvi fluxu sumsit camphoræ grana duodecim cum pulveris sudoriferi scrupulis duobus, copiose sudavit, delirium cessavit, alvi fluxus imminutus est, & optime se habuit.* Et porro *Cent. I. Obs.* 29. hunc casum adfert: juve-

juvenis febre maligna cum exanthematibus laborans die nona moribundus visebatur: Dedi pulveris diaphoretici scrupulos duos, camphoræ grana duodecim cum aqua cardui benedicti, & tectus in lecto mansit per duas horas, non sudavit, vesperi tandem portio fuit iterata & copiose sudavit, multo melius habuit & convaluit. Denique *Cent. II. Obs.* 18. hic casus proponitur: *vir quadraginta annorum febre maligna cum maculis lividis, hæmorrhagia, pulsu parvo & frequenti laboravit, præscriptus fuit hic pulvis: rec. salis prunellæ unciam semis, camphoræ semi drachmam, misce: divide in quatuor doses, quarum unam accepit singulis tribus horis, mane multo melius habuit, jussit iterari pulverem & eodem die a præsentaneo vitæ periculo liberatus est, ac paucis postea diebus convaluit. Et Obs. 62. Cent. II.* hic casus legitur: *juvenis viginti quatuor annorum febri maligna laboravit cum delirio, & circa undecimum diem motus tremuli & convulsivi nervorum visi sunt, administrata fuit venæsectio in fronte & dati fuerunt pulveres ex bezoardico minerali ad scrupulos duos, camphoræ granis duodecim cum aqua cardui benedicti ad uncias duas & evasit. Et Cent. II. Obs.* 64. hunc nobiscum communicat casum: *mulier quinquaginta annorum febre maligna cum maculis latis violaceis octavo die portionem diaphoreticam supra laudatam sumsit & addita est ventri & pectori cum spongiis, pulsus inde factus est validior ac magis ordinatus: & die undecimo parotis apparuit, quæ in suppurationem transiit & convaluit. Et Cent. 2. Obs.* 73. idem sequenti confirmat observatione: *filia viginti annorum febre laborans maligna, accessit circa undecim diem delirium cum contractione nervorum in carpis manuum & lipothymia, ordinatum fuit julapium ex aqua cardui benedicti unciis tribus, aquæ theriacalis drachmis tribus, bezoardici mineralis scrupulis duobus, camphoræ granis sex, qui julepi per biduum usurpati fuerunt, mane & sero hoc remedio intra paucos dies convaluit.*

25 Ex his adductis jam liquidissimum est, camphoram in malignis præsertim eo tempore, ubi corpus critico motu in eo, quod ipsi inimicum ac perniciosum est, expellendo occupatur, salutarem opem adferre, nullumque dubium est, quin laudatissima nostra camphora adversus pestem tantopere commendatis omnibus remediis, modo debito tempore, quod caput praxeos medicæ est, exhibeantur, sit superior. Quam eximia laus *oleo* sic dicto *pestilentiali Heinsii*, cujus basis camphora est, constiterit, obscurum esse nequit. Huic viro statuam Romæ ob praxin feliciter in peste gestam erectam fuisse communis est doctorum traditio.

26 Secundum nostram sententiam, si ulla medicina præsertim camphora multum in peste præstare potest, modo non præpostere, sed recte & ordine habita circumstantiarum & temporis ratione ipsa utamur. Neq; enim incognitum est, præsentissimam adversus quendam morbum medicinam minus recte & inconvenienti tempore datam maximum nocumentum adferre, sicuti id clarissime in exhibitione chinæ chinæ ad curandas intermittentes animadvertimus. Inter fortissima alexiteria a viris doctis atque eximiis medicis camphora numeratur, quia putredini mirifice resistit, sed quod non semper exspectationi & spei conceptæ effectus respondeat, hoc non remedio tanquam clavæ Herculis, sed medico, qui Herculis clavam tractare ignorat, adscribendum esse jure meritoque censemus. Nos hujus sumus sententiæ, delinqui maxime in eo, quod camphoram in peste, in exili admodum dosi, præscribant & majorem reformident. Deinde, quod calidioribus elixiriis & essentiis oleosis ipsam admisceant: Tum quod non convenienti tempore eam exhibeant. Nos sub invasione vel prima accessione mali neque minus circa criticum tempus ejus usum convenientissimum judicamus, præsertim si cum acidis seu vehiculis administretur. Hunc in finem in pestilentialibus febribus sequentem mixturam etiam atque etiam commendamus: sumatur nempe aquæ acetosæ & cardui benedicti ana uncia una, bezoardici mineralis drachma semis, camphoræ grana sex, syrupi acetositatis citri uncia semis, detur pro una dosi.

27 Præterea visitur adhuc in camphora alia nobilis virtus putredinem & malignitatem lentam quidem, sed admodum perniciem ex corporis nostri sphæra propulsandi: talis est, quæ ab impuro coitu lymphæ succis vitalibus & postea solidis partibus ossibus quoque affricatur. Exiguum quidem, sed potentissimorum omnium venenorum more est illud elementum, quod & virulentam gonorrhæam & luem sic dictam veneream ejusque atrocissima symptomata suscitat, intima corruptione & putrefactione succos præsertim lymphaticos contaminando:

Præ-

Præcipuum igitur curationis momentum etiam in eo consistit, ut putredinem exterius susceptum miasma prima quasi in herba suffocemus, illudque citius e corpore expellamus; neque minus id quod putridum & corruptum fuit, a vitalibus succis separemus. Huic vero scopo obtinendo diu jamdudum ex omnibus naturæ regnis remedia quæsita & excogitata fuerunt: num vero camphora præsentius & excellentius adhuc fuerit repertum, ipse usus atque experientia addocet? Profecto summa in camphora ad gonorrhœam etiam veterem, item luem veneream ad exstirpandam medicina recondita est, qua omnes mercuriales salivationes lignorumq; decocta balneaque laconica omniaq; alia sunt inferiora. Neque ita pridem a medico, cui fides indubia habenda est nobis relatum est, quod, præmisso conveniente alvum ductorio remedio, sola camphora soluta in axungia viperarum ad diram hanc luem persanandam suffecerit, id quod plurimis experimentis & exemplis ille edoctus asseveravit. Crediderim tamen mercurio fixato, qui sola diaphoresi agit, camphoram decenti dosi adsociatam in tollenda luis hujus atrocia majores adhuc præstare effectus. Hoc certa experientiæ fide confirmare possumus, quod in gonorrhœa curanda inque luis venereæ principio nihil præsentius camphora deprehenderimus; quare etiam non sine ratione essentiis & elixiriis contra gonorrhœam balsamicis, quæ ex Opobalsamo, balsamo de copaiba, balsamo de Peru, balsamo de Mecha, resina ligni aloes, gummi Guajaco cum spiritu vini tartarisato præparantur, camphora adjicitur, utpote quæ mirifice horum virtutem acuit atq; incendit, inque roborando glandularum tono & stasibus corruptivis abigendis mirabilem efficaciam exserit.

28 Deinde camphora non datur excellentius remedium contra internas inflammationes, quæ sphacelum & interitum, si graviores fuerint, inque membranosis partibus maxime consistunt, minantur & maximum periculum alunt. Felicissimo vero connubio tunc conjungitur cum nitro, nam solam camphoram in inflammationibus, quibus maximus æstus junctus est, non facile suaderem. Etenim, ubi magnus fervor urget, spasmo plerumque constrictæ sunt fibrillæ, & poris cutis clausi ac coarctati: his apertis & spasmo sedato mox sudor fuit secutus. Quum vero id felicissime exsequatur ipsum nitrum; hinc quoque mirum refrigerat & hoc modo efficit, ut camphora felicius & obstructiones resolvere & materiam vitiosam in partibus inflammatis stagnantem discutere possit, metus enim est, ne poris arcte clausis & cute aridissima existente camphora interne quidem multum commoveat, sed parum vel nihil prorsus promoveat. Quare in febribus continuis, quæ fere omnes aliquid inflammatorii habent, itemq; etiam in inflammationum generibus ceteris, in pleuritide, phrenitide, angina, inflammatione uteri magno cum fructu semper camphora cum nitro mixta, adjecto pulvere bezoardico, in artis exercitio usus sum, ubi mox ab eorum adsumtione ratione æstus, delirii, sitis & vigiliæ ingens alleviamentum secutum est. Tales quoque nitrosos & camphoratos pulveres acutus pariter ac prudens *Belgii medicus* Craen in frequentissimo habuit usu, ut ex ejus *Praxi medicinæ reformata* adparet. Ita in phrenitide & mania hunc pulverem laudat; sume lapidis prunellæ gran. 15. camphoræ grana quatuor vel quinque, laudani opiati semi granum, misceatur & fiat pulvis. *Ab hoc pulvere*, scribit, *p.* 132. *loc. cit. miras aliquando vidi operationes in phrenitide & mania ita, ut ægri ipsi mutationem admirarentur.* In pleuritide & peripneumonia camphoram cum spiritu nitri vel etiam ipso nitro & aqua papaveris rhœados mire quoque commendat: *conf. pag.* 197. & in renum inflammatione lapidem prunellæ ad grana duodecim cum camphoræ granis quatuor miscet & præscribit: *conf. pag.* 207. & in febri continua pro siti sedanda grana tria camphoræ pulveribus addenda esse suadet & talem pulverem in febre pestilentiali cum bezoardico minerali quoque commendat.

29 Denique camphora in hæmorrhagiis valde periculosis & enormibus, præsertim, quando febribus malignis junguntur, miras præstat vires. Hac de re elegantem locum habet Raygerus *in Observationibus medicinalibus observ.* 20. ubi ita scribit: *Nihil frequentius apud nos est in variolis, morbillis, & febribus petechialibus, quin & ipsa præterita anno* 1679. *peste, quam hæmorrhagia narium quandoque in statu morbi superveniens & quoniam rarius critica, semper, imo sæpius symptomatica morbum non solvit, sed potius exanthematum eruptionem impedit, spiritusque dissipat, ægrumque debilitat, hinc omnibus modis sistenda, vix autem melius & magis adpropriatum inveniri potest, quam*

Sper-

Sperniola Crollii, cujus miram efficaciam semper tuto & optime sum expertus. Et confirmat hanc adsertionem *observationibus ann.* 1685. *In hyeme puella duodecim annorum petechiis laborans corripitur hæmorrhagia narium, quam cum domesticis remediis reprimere non potuissent & tota nocte sensim ita stillasset sanguis, mane vocatus ego, obstupui conspecta quantitate sanguinis; tunc cum gossypio pulverem ex colcothare vitrioli, sanguine Draconis & terra sigillata conspersō obturavi nares & exhibui sperniolam ad scrupulum unum & post tres horas rursus, & tertia vice reiteravi, sic sanguis non modo substitit, verum & petechiæ jam disparentes erupere, sensimque puella convaluit & adhuc vivit. Et porro anno præcedenti vocatus sum ad feminam, in quartum diem febre acuta maligna detentam, mane insuper abortum passam, huic circa vesperam hæmorrhagia enormis supervenit; ut usque ad nonam noctis plus quam duæ libræ sanguinis effluxerint, cum valde debilis esset, exhibui statim Sperniolæ scrupulum unum cum aliquot granis Coralliorum præparatorum, at nares obturavit gossypio atramento scriptorio imbuto, ita effecit, ut intra breve tempus sisteretur. Jussi, ut singulis tribus horis pulvis reiteretur, sic hæmorrhagia totaliter emansa & illa convenienter tractata convaluit.* Nec in hæmorrhagia narium solum, verum & in hæmoptysi optimum ejus successum idem auctor expertus est. Componitur vero hoc medicamentum ex myrrha electa, thure, sumendo uniuscujusq; unciam unam, ex croci granis quindecim, ex camphoræ drachma una & dimidia, qui pulvis aqua spermatis ranarum vigesies vel trigesies irroretur, ita tamen, ut semper prius sponte exsiccetur. Confectio de Hyacintho ejusque species laudantur etiam in nimiis hæmorrhagiis, in malignis morbis & aliis, utut compositio, ex pretiosis adeo lapidibus conflata, curiosa videatur, quicquid tamen præstat potissimum camphoræ intermixtioni adscribendum. Heurnius ad omnem sanguinis fluxum maximo cum successu semper propinavit sequentem pulverem *in notis ad aphorism. Hippocr.* Recip. seminis papaveris albi, hyoscíami albi cujusque drachmam, hæmat. coralli. rubr. cujusq; semidrachmam, camphoræ scrupulum semis: sumat mane & vesperi semidrachmam. Craen *in Praxi reformata* in narium hæmorrhagia sequentem pulverem maxime commendat: rec. lapidis prunellæ scrupulum unum, camphoræ grana tria usque ad quinque, laudani opiati granum unum: item rec. boli Armeniæ, terræ sigillatæ, cujusq; grana quindecim, camphoræ grana quatuor. Camphora vero cum nitro in omnibus hæmorrhagiis magnæ est efficaciæ, eam maxime ob rationem, quod graves hæmorrhagias, si a caufis internis proficiscantur, nempe a viscerum & mesenterii spasmis & constrictionibus, tanquam egregium antispasmodicum cohibeat.

30 Præterea camphora in discutiendis flatibus, qui hypochondriaca, hysterica & colica passione correptos sævissimis sæpe symptomatibus torquent, mirabilem præstat opem. Dici vix potest, & quotidiana id indicat observatio, quantam truculentiam in ventriculo & intestinis detenti atque incarcerati exerceant, nimia enim tunicarum sensibilium expansione & distractione maximas angustias, anxietates, spasticas nervosarum partium constrictiones, quas excretiones suppressæ & extremorum frigora insequuntur, non sine ingentis periculi & mortis metu concitant. Nihil hic opportunius est, quam ut penetranti medicina tonum ventriculi atque intestinorum dejectum, qui plerumque flatuum causa est, restauremus, quo viviori reddito, non modo flatuum, sed & humorum aliorum excrementitiorum ibi hærentium copia feliciter foras eliminatur. An vero quid præstantius ad hunc scopum obtinendum ipsa camphora cum nitro mixta inveniri possit, est quod merito addubitemus? sicuti enim nitrum cum camphora in pluribus casibus felicissimum init conjugium: ita maxime id fit, ubi carminativam vim exercere debet, quia solum nitrum relaxando spasmos & biliosam acrimoniam partiumque calidam intemperiem temperando in vehementibus colicorum tormentis miracula præstat, multo magis vero, si felici copula jungatur camphora. Meretur vero hoc medicamentum longe majorem laudem atque palmam, quam aliud ullum ex calidioribus præsertim concinnatum carminativum, eam ob causam, quod citra interni fervoris augmentum operetur, quæ virtus aliis calidioribus, in flatibus discutiendis negata est. Varia vero forma ac modo in talismodi casibus camphora poterit exhiberi, vel enim in liquidam aut solidam formam redigi poterit, si illam desiderans, sequens formula selectissima laudem meretur: Rec. tincturæ tartari, essentiæ corticum aurantiorum recentium, spiritus nitri dulcis cujusque drachmas

chmas duas, camphoræ grana decem, misceantur; dosis sunt guttæ quinquaginta vel sexaginta, singulis duabus horis sumendæ. Si vero spasmi truculentiores urgeant, tunc castorina, ejus nempe essentia vel extractum admisceri possunt. Pulverem si expetas, ille sequenti modo concinnari potest: rec. lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici, nitri purificati cujusque drachmam unam, camphoræ grana decem, olei chamomillæ vulgaris non adulterati vel olei millefolii guttas sex, misceantur, fiat pulvis, dosis est drachma semis. Hæc duo magnarum virium sunt remedia, quæ in hystericis compescendis pathematibus omnes fere numeros absolvunt. Etenim hæc ipsa præter virtutem roborantem & flatus discutientem simul sedativam & anodynam habent, quæ in talismodi casibus est desideratissima.

31. Est præterea camphoræ alia adhuc laudatissima virtus atque efficacia infusa, nempe sanguinis excretiones consuetas & naturæ solennes promovendi. Haud ignotum in foro medico est, quam gravia symptomata suppressas vel deficientes ordinarias sanguinis periodicas, in plethoricis præsertim fœminis evacuationes sequantur, cum nihil certius, præsentius & celerius statum sanum in deterius commutare his ipsis possit. Neque vero tam facilis res est, medico, opportuna medicina in ordinem talimodi salutares excretiones restituendi. Fateor vero ex omnibus tantopere ad id perficiendum laudatis remediis, nihil camphora esse excellentius, præsertim, si cum balsamicis & antispasmodicis specificis, quorum virtutem non parum accendit & auget, misceatur. Nostri moris est, hac uti mixtura: rec. essentiæ myrrhæ electæ, succini cujusque drachmam semis, essentiæ croci, castorei cujusque drachmas duas, camphoræ drachmam semis, quæ mixtura, præmissa venæsectione atque alviductione, circa instans mensium tempus frequentius usurpata, eximio erit usui. Observavimus scilicet a frequenti & continuato camphoræ usu sanguinem antea crassum longe tenuiorem & fluidiorem redditum fuisse. Observavimus quoque homines obesos & fero turgidos quodammodo macilentiores factos fuisse evidenti argumento, hanc medicinam egregie humores crasos & stagnantes attenuandi & dissolvendi virtute gaudere.

32. Est denique usus camphoræ singularis atque eximius in morbis, qui vesicam infestant, quales sunt dysuria, stranguria, qui utplurimum vel a vesicæ calculo, vel a viscida tartarea in ejus cavitate stagnante saburra, vel a seminali lympha corrupta & acri facta nunquam non proveniunt. Etenim a læsione substantiæ vesicæ putridus quidam corruptus fit humor, qui urinam præcipitat, ipsamque putridam efficit, quæ postea eximio sensu præditam urethram membranosam lancinat atque dolore adfligit. Ad putridam igitur in vesica & urethra stagnantem materiam summovendam fortiori quodam roborante & stimulante opus est. Johann Croeneveld Anglus medicus tractatum edidit Londini anno 1703. *de tuto cantharidum in medicina usu interno*, qui in vesicæ vitiis, in ejus calculo, in gonorrhœa quoque virulenta cantharidum pulverem cum aliquot granis camphoræ mixtum præscribit, ejusque insignem utilitatem non satis dilaudare potest. Cantharides solæ & sibi relictæ ob sal, quo pollent, tenue, penetrans, causticum validissime vesicæ partes nerveo-membranosas stimulant, & impactum viscidum, acrem humorem excutiunt, quia vero metus est, ne inflammationem vel vasorum apertionem efficiat, camphora adiicitur, quæ causticæ vehementiæ non modo optima correctrix est, sed & stases inflammatorias impediendo faciat; quominus periculosa inflammatio subsequatur. Etenim camphora non tantum vehementiorum diureticorum, quæ erodente sale prædita sunt, vehementiam mitigat atque castigat, sed & valentioribus acribus, purgantibus, quæ simili caustico acri sale agunt seu summum correctorium quam opportune admiscetur, utpote omnia cathartica, si pauxillum camphoræ ipsis adiscitur, longe mitiorem naturam ac facultatem induunt.

33. Hisce jam diductis ac demonstratis, quod camphora sit securissima medicina, reliquum jam est, ut de ejus utendi ratione monita breviter adjiciamus. Quemadmodum vero nullum optimum etiam medicamentum semper juvat, quin potius improvide & intempestive datum nocet, ita etiam nulla hac in re camphora gaudet prærogativa. Nam & ratio dictitat & experientia confirmat, quandoque oriri ab ejus improvido usu anxietates circa præcordia, cephalalgias augeri, apetitum destrui. Fit hoc maxime in iis, qui infirmioris sunt naturæ & facile a levi mutatione læduntur. Accidit quoties in iis, qui capitis & cerebri vasa sanguine & humoribus repleta habent, seu ubi inæqua-

lis humorum circuitus est, & cum impetu sanguis forsan propter membranarum & vasorum atoniam ad caput ruit, quod ex facie tumida & rubicunda, dolore capitis gravativo, vertigine, torpore, somnolentia adparet. Quo casu utique omnia volatiliora & vaporosa spirituosa præsertim in majori dosi exhibita nocent. Quare etiam paralyticis, epilepticis & convulsionibus diris adflictis cum cautione & parca manu sunt concedenda. Neque minus congrua præsertim in excessiva dosi sunt plethoricis & repletis corporibus, utpote motum intestinum, in humoribus, quorum liberior cursus ac iter impeditur, efficiunt, & , ut dici solet, movent, sed non promovent, hinc anxietates & inquietudines vel producunt vel augent. Neque in alvi adstrictione utilia sunt, quia fibras intestinales fricando nimium efficiunt, quo alvus tardior descendat. Denique in omnibus acutis, ubi omnia interius fervent & ardent, humidumque deficit, cutis sicca & torrida & omnia constricta sunt, ea remedia, quæ motum intestinum augent interius, nequaquam locum inveniunt. Præstat etiam tali in casu lenissime agere & naturæ potius frenum, quam stimulum injicere: nam in acutis nihil præcipitandum est, sed omnia moderate ac tempestive sunt agenda. Quapropter in horum morborum augmento vel statu cautissime procedendum est. Tutius in principio vel instante crisi, si natura eget stimulo vel sub declinatione, locum habent.

DISSERTATIO X.

DE

INFUSI VERONICÆ EFFICACIA PRÆFERENDA HERBÆ THEE.

§. I.

1 Detestandus Europæorum, maxime Germanorum mos est, quo remota & exotica magis æstiment, & suis indigenis & domesticis, longe sæpe præstantioribus præferant. Natura sui ubique est custos, cuique terræ sufficit, & uti dat alimenta, sic quoque remedia, hacque ratione omnibus nationibus, quod & ad alendum & sanandum est idoneum adpræbet. Singulis terris olim sua suffecerunt remedia, non autem, postquam peregrina alimenta & condimenta nobis placere cœperunt, nostra etiam spernimus remedia & foras remota, prioribusque seculis ignota, summo studio ac labore repetimus. Et sane, si verum fateri licet, nulla ex ceteris nationibus, majorem sibi in hac parte sumsit licentiam, quam Germanorum genus, quibus nulla erga matrem naturam est fides & constantia. Quot alimentorum, condimentorum, potuum v. g. Thee, Coffee, Choccolade species, etiam sanitatis titulo inventæ sunt? Equidem non omnem detrahere laudem hisce volumus, sed saltim hoc urgemus, dari meliora & salubriora, & elementorum affinitate naturæ magis congrua in nostris terris, quæ aspernamur, & nihili habemus nobisque sordent; adeo ipsarum rerum saporem amisimus, ut nihil fere palato accidat gratum, quam quod male emptum, & ex dissitis ac extremis regionibus allatum barbaræque nomenclaturæ titulo fulgeat. Hoc ad medendum longe efficacius creditur, stolida phantasia vires vel augente vel imminuente. Habemus ante oculos herbas efficacissimis virtutibus & dotibus instructas, minimeque ingratas, quas pedibus calcamus, quibus ignotas & ex externis regionibus allatas præferimus; cum tamen ipsæ Indorum gentes illorum usum magni faciant, & magno pretio ob hanc caussam sibi adferri curent. Placet jam unicam veronicam assumere, quæ non pares saltim, sed majores, cum ipsa herba Thee, recondit virtutes. Hujus infusi vires, liquore herbæ Thee adhuc superiores, dissertatione hac recensere nostri jam est instituti, simul istius herbæ elementa chymico igne eruta tradendo, accuratius observationes quasdam de hujus infusi viribus insinuando.

2 Ante omnia vero necesse erit, ut moneamus, quid sub infusi veronicæ nomine intelligamus, quo minus neglecta nominis evolutio difficultatem vel obscuritatem quandam pariat. Per veronicam intellectam volumus illam spicatam terrestrem perennem supinam vulgarem foliis serratis secundum Morison flore albo & cœruleo nitentem herbam, quam Germanice *Ehrenpreiss* nominant. Infusio autem sive infusum secundum Schrœderum, audit liquor qualitatibus medicamentosis, sola maceratione imprægnatus, & differt a decocto, quod in hoc coctione extrahuntur, in illo autem sola digestione, & ma-

& maceratione calida virtutes medicamentosæ eliciantur. Uti autem infusiones apud medicos variis liquoribus; nimirum vino, aceto, aquis destillatis, liquoribus salinis, aqua communi adornari solent, sic nostrum infusum veronicæ sola aqua simplici, eaque calidissima, facta in illam sufficiente injectione herbæ exsiccatæ, peragitur per exiguum saltim tempus digestio ac extractio fit facilisque aquæ tinctura, non secus, ac in præparatione herbæ Thee fieri assolet. Omnibus vero aliis infusum ex hac herba paratis medicamentis & præsertim illius spiritibus, essentiis præferimus; nam licet puriores sint, vehementius tamen ægros offendunt, & spiritibus corporis nostri vim faciunt, cum e contrario infusa moderate agant. Longe quoque præstabilius ejus decocto, quippe in hoc, fortiori calore admoto, particulæ volatiles subtiles ipsius plantæ in auras difflantur, crassioribus ac magis terrestribus a nexu aliarum dissolutis, inque ipsum liquorem coactis, quæ non parum vires ipsius infringunt atque imminuunt. Ob hanc quoque rationem rhabarbarum, & folia sennæ calidæ infusa, longe felicius vim suam purgantem exserunt, quam si cum eadem aqua decoctionem fuerint passa, particulis terrestribus identidem salis purgantis acrimoniam multum obtundentibus. Folia asari in infusione aquæ calidæ vomitum, decoctione autem diaphoresin movent laudabilem. Herba Thee, fortiori in aqua coctione, adstrictiore facultate brunoque colore illam imbuit, minusque grata evadit. Quare sale subtili sulphureo, quæ pollent, magis infundenda, & quorum virtus in principio resinoso, terrestri, acido residet, magis coquenda esse, regula docet pharmaceutica. Adeo ejusdem medicamenti vires & usus, ratione diversi præparationis modi variant.

3 Quod usum nostræ veronicæ attinet, illam infundi solum jubemus, non enim decoctionem videtur admittere, partim ne substantia sua volatili summe æstimabili defraudetur, partim ne moleculæ fixiores terrestris indolis, coctione nimis evolutæ solventis poros subeant, sicque activitatem medicamentosam infringant. Optime autem hæc infusio in decenti & cooperto vase instituitur, quo particulæ evaporabiles spirituosæ custodiantur, mox aqua elegantissima flavedine tingitur, & saporem non ingratum, leniter subamaricantem exhibet. Sorbetur hæc infusio calidissime, cum vel sine saccharo ad mensuram unam, vel saltim dimidiam, in loco temperato blandum sudorem exspectando; paucis eadem præparatio, idem modus utendi veronica est, cum ipsa herba Thee.

4 Ut autem infusi hujus virtus dilucidius innotescat, & ejus vires commendabiles evadant, necessum est, ut prius elementa ipsius herbæ paulo penitius examinemus, illamque diligenti tractatione chymica, ac mistionum cum variis liquoribus versemus, quo operationis fons eo liquidius pateat. Quemadmodum autem quævis universi hujus corpora, ex diversis ratione figuræ, magnitudinis ac motus, particulis constructa deprehendimus, sic quoque veronica nostra particulis non homogeneis, sed variis ratione magnitudinis seu molis, figuræ & situs constat. Quænam sunt volatiles, spirituosæ, celerius evaporabiles, eæque in minutissimas superficies divisæ sunt, quare promte subtilissimi ætheris aut aeris motui, vel calori obsecundant. Compertum enim est ex mechanicis, physicis, nulla corpora proprio modo ascendere, sed ab ambiente extrinseco fluido graviori sursum pelli, hinc particulas veronicæ volatiles, ipsius atmosphæræ particulis leviores esse firmissime statuendum esse videtur, certum est, veronicam innumera effluvia in auram emittere, nec minus odor & destillatio veronicæ recentis de particularum subtilissimarum levitate ac copia testatur.

5 Porro particulas salinas variæ figuræ nostræ herbæ inexistere, exinde patet, quia magnam copiam salis fixi, si decenti combustione tractatur, largitur, nec herba, solo absynthio excepto, facile invenitur, quæ majorem copiam salis fixi præbeat. Nostra herba retortæ indita, si igni aperto committitur, fundit liquorem salinum subacrem, empyreumaticum, qui cum acido affuso nullum quidem edit conflictum; attamen effectum alcalinum undequaque edit, dum syrupum violarum cœruleum, viridi tingit colore, quod omnibus alcalinis est solenne, ipsiusque proprium, & solutionem mercurii sublimati præcipitando, colore subflavo imprægnat. Carbonibus vivis ipsa herba injecta, fumum exhalat salino-volatilem, qui mirifice nares, & oculos ferire ac afficere solet. Porro hæc herba in solutione salis tartari prius macerata & destillata, præbet liquorem cum oleo empyreumatico, mere alcalinum acrem sal vola-

volatile ſpirantem. Sulphureas inflammabiles partes in veronica oleum indicat, quod ex deſtillatione emergit, idemque plantæ combuſtio. Et notabile eſt, infuſioni veronicæ flavo colore tinctæ ſi injiciatur oleum tartari per deliquium, vel ſpiritus ſalis ammoniaci urinoſus, quod mixtura longe clarior evadat & color magis exaltetur. Omnia quippe alcalina ſingulari colore exaltandi ac diffundendi vi pollent, dum in texturam ſulphuream, illam rarefaciendo, & lucis radios varie modificando agunt. Sic tincturæ rhabarbari, aloes, myrrhæ, addita debita quantitate olei tartari per deliquium, rubicundiſſimum induunt colorem. E contrario acida, uti nonnullos colores exaltare ſolent, ſic quoque plures deſtruere apta ſunt, & idem contingit circa noſtram infuſionem, cui, maxime ſi impraegnata fuerit ante liquore alcalino, affuſum acidum omnem adimit colorem, ita ut pene limpida & clara evadat.

6 Principium terreſtre in veronica arguit, præter lenem adſtrictionem & amarorem, etiam calor nigricans, qui ex mixtura infuſi noſtri cum ſolutione vitrioli emergit. Experientia quippe mechanico-chymica oſtendit, quæ particulis terreſtribus facile ſolubilibus conſtant corpora, uti gallæ, terræ catechu, radix tormentillæ, lignum aloes, illa ſoluta ad mixturam vitrioli atramentoſum induere colorem. Et quoniam eadem corpora, ſolutioni mercurii ſublimati remixta, illam obſcuro-brunam reddunt, idem quoque cum noſtra veronica, & herba Thee tentavimus idemque ſucceſſit effectus, manifeſto indicio; plures terreſtres ſolubiles partes continere noſtram herbam.

7 Ex hiſce jam adductis clariſſime efficitur, plantam noſtram ratione diviſionis ex corpuſculis variis, nimirum volatilibus, leviſſimis, mediis, & fixioribus, terreſtribus eſſe conflatam. Particulæ quippe quo magis ſunt diviſæ, eo volatilitatis ſtatum, quo minus diviſæ, eo fixitatis indolem lubentius induunt. Subtilitatem particularem effluvia & odor teſtantur: fixiores partes, ipſum ſal fixum, cineres; medias, particulæ ſulphureæ ſalinæ ſolubiles ſufficientiſſime demonſtrant. Quoniam autem diverſa hæc principia non inæqualiter invicem mixta ſunt, ſed laudabilis harmonia & æqualis illorum proportio ubique apparet; hinc non ſenſibile prædominium qualitatis cujuſdam in ſenſus cadit, nec ſapor, nec odor, qui alias elementorum illorumque variæ mixturæ indices ac productrices ſunt, nimis exceſſivus eſt, hinc etiam ejus infuſio non facile creat nauſeam, ſed palato, modo ipſi conſueſcamus, arridet, nam omnes potus qui fortiori odore imbuti ſunt, facile nauſeam parare ſolent, & ob id decocta & infuſa herbarum cephalicarum, quæ ſale oleoſo turgent, v. g. ſalviæ, roriſmarini, non adeo placent. Uno verbo planta veronicæ, ratione principiorum conſtituentium, illorumque qualitatum ac virium valde temperata eſt, quo titulo quoque ipſa herba Thee fulget & arridet. Omne autem temperatum naturæ noſtræ admodum amicum, infenſum autem & nocivum omne, quod exceſſiva facultate notatum eſt, hoc facillime in deteriorem partem, illo autem minime uti poſſumus. Non tutius nec gratius & ad ſanitatis conſervationem conducibilius datur remedium, quam quod amica temperie ſe commendat: temperata magis ſunt domeſtica, principiis noſtris vitalibus magis confinia, quæ harmonia & decenti temperie ſuſtentantur. Temperata æqualem, nec tardum nimis nec nimis celerem humoribus injiciunt motum, in cujus æquilibrio vitæ noſtræ ratio ac incolumitas præcipue conſiſtit.

8 Examinata ſic veronicæ, quoad principia, indole, ſi jam comparationem inſtituere velimus, cum herba Thee, haud difficulter demonſtrare poſſumus, longe excellentiorem illam eſſe, multiſque paraſangis eam antecellere; utpote veronica longe copioſiores alcalinas particulas, quam ipſa herba Thee, alit. Falſum eſt herbam Thee ſale volatili oleoſo eſſe fœtam, a quo, qui ejus virtutes educere vult, multum errat, taliſmodi enim ſalis volatilis oleoſi, ne ullum quidem veſtigium apparet; potius petendæ illius virtutes ſunt, quicquid præſtat, a ſola calida aqua, & adſtrictoriis terreſtribus moleculis; ſiquidem herba Thee deſtillata exhibet non ſpiritum volatilem alcalina virtute præditum, ſed ſubacidulum adſtringentem empyreumaticum: fumi ejus per fiſtulam ſi hauriantur, auſteritate ſua gulam conſtringere ſolent. Latiſſime autem patet ejus virtus adſtrictoria in decocto paululum inſpiſſato, quod ad ſolutionem vitrioli in verum degenerat atramentum, non ſecus ac ſi gallarum infuſio aſſumpta fuiſſet; extractum herbæ Thee propter virtutes adſtrictorias alvum conſtipat, ejuſque nimium fluxum cohibet, quod etiam annotavit D. Mandelslo in *Intinerario Indico c. 9. p.* 42.

9 Quicquid itaque herba Thee per se & sua natura præstat, id per particulas adstringentes copiosissimas præstare videtur. Nec absonum & rationi ineptum est, propter easdem adstringentes particulas alacritatem majorem spiritibus injungere, illosque ad promptiorem motum incitare: distributæ enim per intima sanguinis eædem particulæ, fibrarum ac nervorum dum ingrediuntur tubulos, illos sibi arctius jungunt, & strictiores reddunt, hinc illos tubulos angustatos paucior quidem spirituum animalium copia replet, compensatur autem propter angustias majores, majori illorum rapiditate, sicque, ob citatiorem spirituum motum, œconomiæ animalis functiones longe alacrius celebrantur. Compertum autem est, medicamenta adstringentia non eosdem, sed varias pro diversitate individuorum edere effectus & uni prodesse, alteri mire nocere. Illis, qui siccitate nervorum laborant, & quibus roscidum humidum deficit, adstringentia admodum infensa esse solent, magis enim nervorum tubuli occluduntur, & influxus spiritibus animalibus denegatur, sicqui paralyseos & apoplexiæ metus fit. Magis itaque æstimanda venit ipsa veronica, quæ præter subadstringentes, ceu vasorum tunicas roborantes, etiam copiosas alcalinas salinas particulas possidet, quæ magnos in debellandis affectibus edere solent effectus.

10 Quoniam autem tractatio nostra potissimum est de infuso ipsius herbæ, placet jam inquirere, ex quibus elementis illud ipsum constet, sive quænam principia ipsius plantæ, aquam, quæ infusioni servit, ingrediantur. Diximus superius, particulas terrestres, quæque majori gaudent superficie, non facile concedere in poros ipsius aquæ, nisi fortiore coctione comminutæ illorum interstitia subire cogantur; remanent itaque subtiliores salinæ alcalinæ & terrestres, prompte solubiles, quas lubentius recipit ipsa aqua, ceu menstruum simplicissimum ac potissimum, calore extractionem non parum adjuvante. Volatilium particularum portionem infuso inesse, evincit illius destillatio, quæ aquam veronicæ boni odoris & saporis præstantisque virtutis largitur. Ex hisce jam patet, veronicam recentem vel in umbra, aut sub charta circumspecte siccatam, quod etiam de aliis herbis tenendum est, ad infusionem esse optimam. Pessimus pharmacopæorum mos est, locis vel hypocaustis calidis committere herbas ad siccationem, cum præcipua virtus, quæ residet in sale volatili æthereo, avolet in auras. Quo curatius itaque nostra herba est siccata, eo meliorem depromit virtutem. Porro infusi magna quantitas, si debite inspissetur, postea aeri frigido exponatur, magma apparet in sua superficie sal tartariforme, haud ingrati amaroris & elegantibus striis emicans, virtute detersiva ac aperiente se undiquaque commendans. Præter salinas autem in superficie contentas, apparent in fundo magmatis particulæ terrestres copiosissimæ.

11 Tria itaque in infuso elementa, nimirum particulas spirituosas volatiles, deinde salinas alcalinas, & terrestres adstringentes deprehendimus. Ratione volatilium infusum hoc in corpus haustum, & in sanguinem distributum, tam spirituum animalium, quam reliquorum minutissimorum corpusculorum, in lympha & sanguine consistentium, motum blande procurat & promovet, quia propter subtilitatem jus habet proxime adficiendi. Spiritus autem impulsi ac in motu constituti, reliquos humores in motu tardiore versantes, ad motum faciliorem incitant ac cogunt. Etenim omne corpus in motu constitutum, alterum, quod in motu non est, facilius secundum axioma mechanicum impellere potest. Hac enim ratione motus omnium fluidorum machinæ nostræ tam progresivus, seu circularis, quam intestinus promovetur, in quo utroque motu sanitatis nostræ conservatio maxime pendet. Ratione particularum alcalinarum & salinarum, vi resolvente ac corrigente, laudatum nostrum infusum pollet. Certum enim ac statum est, plurimas morborum causas nidulari in obstructionibus, illasque morborum fabros esse: hæ autem non nisi ab impedito partium fluidarum, per angustissimos capillarium anfractus motu, tam circulari, quam intestino, non possunt non originem suam nancisci. Fieri enim non potest, ut corpus fluidum, quamdiu ejus partes in perpetuo & irrequieto motu juxta se invicē quiescant, & sese invicem firmius contingant, quo durum & solidum obstructionum primaria fiat causa. Quando autem sal propter acies & spicula minutissima rigida in continuo motu est, dividendo crassorum humorum vascula obstruentium superficies, non possunt non illorum particulæ dividi, incidi, atteri ipsisque motus denuo introduci, ut fluiditatem resumant: & in hoc pene omnis curationis cardo ac nervus versatur; qui enim prompte ac facile obstructiones per-

pertinaciores folvere novit, ille & felicius curare chronicas paffiones fataget. Tandem terreftriores infufi noftri particulæ, machinæ vitalis fluoribus intimatæ, parietibus vaforum ac tunicarum fibrarumque interftitiis, propter craffiorem fuperficiem, facilius adhærent, illaque coarctant, & in anguftius fpatium redigunt: unde fpiritus animales, machinæ noftræ motores, in anguftius fpatium coacti, anguftiam loci celeritate compenfant, ficque celeriori influxu partes fibrofas ac mufculofas magis animant, vigorant, conftringunt, unde partium dependet robur.

12 Examinata jam fufficienter veronicæ natura, reftat nunc, ut alterum ingrediens, nempe aquam calidam infpiciamus, quidnam ad infufum noftrum conferat, feu ab illa fit exfpectandum. Non abfone plures medicorum, quicquid infufum Thee, Coffee aliarumque herbarum præftat, id omne malunt ab aqua calida, quam ab ipfis herbis deducere. Nec nofter animus eft, ab hac fententia fecedere, potiffimas infufi vires adfcribentes calidæ, fecundarias autem ipfi herbæ. Sola enim herba vel redacta in pulverem vel in effentiam, & extractum abiens nunquam hoc præftabit, quod ejus infufum, quarum unum alterius pofcit opem, amice ambo in medicamentum optimum ac præftantiffimum debent confpirare.

13 Quoniam autem in aqua calida duo occurrunt confideranda, primo aqua, & deinde calor ipfi adveniens, placet in utriufq; naturam paulo accuratius inquirere. Aquæ effentia confiftere videtur in ipfa fluiditate, humiditate, & fi loqui fic fas eft, infipiditate, nihilque aliud aqua eft, quam liquor infipidus. Notum autem eft ex phyficis, fluiditatem confiftere in perpetuo ac jugi minutiffimarum particularum juxta fe invicem motu, & quod fluida poris gaudeant innumeris, in quorum interftitiis copiofiffima fubtilis hæreat materia. Inteftinum autem aquæ particularum motum folutio falium vel facchari in ipfam injectorum patefacit, quæ fine motu, ut ut oculorum fenfum fugiat, abfolvi non poteft. Abundantiam & diverfitatem pororum illud arguit experimentum, dum portio aquæ fale communi faturata, ut ne granum quidem falis capere amplius poffit, aliud fal v. g. alumen injectum, de novo aggreditur, illud folvendo, fique hoc refertum eft, tertium fal v. g. vitriolum tenue recipit, & fic porro, ut admiratio mentem merito fubeat, quomodo hæc procedant. Nullum autem dubium, interftitia inter particulas aquæ effe figuræ diverfiffimæ, quæ alias particulas capere ineptæ funt, quam quæ ipfi loco congruunt, & cum falia longe diverfis gaudeant figuris, clariffime inde colligitur, poros cubicos particulas etiam cubicas requirere, & fi illi faturati funt, non alias amplius capere poffunt, & fic porro. Præfentiam particularum aerearum & ætherearum in ipfa aqua hærentium, monftrat partim experimentum, dum in vafe ab aere per antliam evacuato, pofita aqua innumeras emittit bullulas, partim etiam aquæ evaporatio id teftatur, quæ fieri non poffet, nifi particulæ quædam elafticæ æthereæ ipfi aquæ ineffent. Præterea aqua infipida eft, i. e. omni fapore deftituta, quia lubricis, flexilibus conftat particulis & falinis caret. Et quamvis pauca falium ramenta in magmate evaporatæ aquæ confpiciantur, illa tamen adventitia funt, ex fundo forfan oriunda, nec proprie naturam aquæ ingrediuntur. In infipidis autem magna ineft efficacia, uti id folide ac erudite demonftrat clariff. D. Schraderus *in differtatione de infipidorum efficacia.* Menftruum enim infipidum fimpliciffimum & puriffimum eft, & ad varias recipiendas particulas aptiffimum, quoniam heterogenis nondum eft imprægnatum, & quicquid agit, fola fluiditate id præftat. Nam fluida, mediante inteftina & perpetua particularum agitatione, corporum poris impelluntur, ut fic iterata infinuatione earum ac concuffione, non vi, fed blande particularum folidarum nexum tandem diffolvant.

14 Ex hifce jam adductis luculenter patet, aquam optimum effe menftruum, & vehiculum ipfius herbæ veronicæ, & quo puriorem ac leviorem illam effe, eo meliorem, infignique pollere efficacia, falia cujufvis generis ac figuræ in poros fuos recipiendi, dura ac folida corpora emolliendi ac refolvendi, illique ad fluiditatis ftatum adducendi.

15 Quod ad caloris naturam attinet, ille id motu non rectilineo, fed curvo, confufo, & velociffimo particularum minutiffimarum ætherearum confiftit, adeoque elafticam dilatativam, expanfivam feu rarefacientem vim habet; æther enim in calore expanfus propellit corpora vicina ex fuo loco, uti id eleganter patet experimento, dum nimirum aqua inclufa æneo vafi, admoto fortiori calore, intus valde incalefcens, data apertura,

in-

inſtar fontis magna vi proſilit & erumpit. Calor itaque aquæ ſimplici ſuperveniens, illi majores vires fœnerat fluidificationem, emollitionem ac diſſolutionem mirum quantum augendo & adjuvando: quare notabile eſt, ſolis aquæ calidæ vaporibus oſſa & cornua duriſſima emolliri poſſe in vaſe deſtillatorio, quam operationem pharmacopolæ philoſophicam calcinationem nominant; nec ignotum jam amplius curioſis eſt Papini experimentum, dum carnem, oſſa, & duriſſimas res includit vaſi, ita coaptato, ne minutiſſima rima aquæ, quæ in decenti quantitate adjecta fuit, exitum præbeat; leni machina committitur calori, & ſic brevi exacto tempore duriſſima oſſa, in liquamen gelatinoſum ac lentorem fatiſcunt, per ſolam vim elaſticam calidæ aquæ, quæ potentiſſime minutiſſimos poros ſubire illorumq; centra reſolvere valet. Nam omnia corpora reſolvi ac emolliri poſſunt, ſi ipſis particulæ elaſticæ vel beneficio aeris, ignis, vel menſtruis ſubtiliſſimis impingantur.

16 Calidæ itaque aquæ uſus in medicina egregius eſt. Exſtat circa hanc rem inſignis locus in *Aetio tetrabil.* 1. *Serm.* 3. *cap.* 165. *aqua*, inquit, *calida conducit, ubi oportet excretionem præparare, & ubi quid attenuare, diffundere, liquefacere, mollire, eluere, concoquere aut diſcutere volumus.* Calida quippe aſſumta magna in copia cum tenuium partium ſunt, qua data via ruunt, arctiſſimos poros vi ſua elaſtica ſubeunt, & ubique ſeſe inſinuant, & quaque verſum penetrant, ſicque calorem a potu calido aſſumto in totum corpus diffundi ſentimus: quodſi enim ſanguis ſtomacho vicinus a calore aquæ rareſit ac fluidus redditur, lege circulationis non poteſt non omnis ſanguis ad motum aptior evadere, magiſque evolvi, non ſecus ac videmus totum corpus calefieri, ſi calor externis ſaltim partibus v. g. pedibus admoveatur.

17 Præterea calidi potus viſcidos quoque & tenaces humorem attenuant, colliquant, ſicque obſtructiones expediunt, & circulationem humorum promovent, quandoquidem talia effluvia actuant & partes tenuiſſimas ſanguinis excitant, & humorum, illiſq; motum imprimunt, ut ipſi ſpiritus ſic dicti animales exſuſcitati functiones ſuas eo melius abſolvant, hinc ex potu calidæ aquæ hilares & alacres ad ſtudia & res peragendas reddimur, torpor & ſomnolentia diſſipatur, vigiliæ magis procurantur, quæ in actuoſo & concitatiori ſpirituum animalium motu, & liberiori in partes nervoſas influxu conſiſtunt, quare infuſum herbæ Thee ſomnum diſſipat, vigilias procreat, non ob ſingulares dotes ipſius Thee, quæ nullo modo in hoc obſervari poſſunt, ſed propter effectum ipſius calidæ aquæ, quamobrem quævis pene herba aquæ calidæ infuſa ſimilem effectum excitat. Motis autem in corpore noſtro ſpiritibus, qui primi ac præcipui reliquorum fluidorum motores ac impulſores ſunt, moventur, & ipſi debitum motum abſolvunt.

18 Tandem quoniam plurimorum morborum ſymptomata, & exacerbationes ſalibus morboſis excrementitiis, illorumque acrimoniæ adſcribendæ ſunt; potus aquæ calidæ in magna copia aſſumtus non poteſt quin inſigne levamen ac emolumentum afferat, utpote qui ſalia illa, nimia acredine infenſa, promtiſſime diluit, temperat, corrigit, & per congrua evacuatoria, nimirum glandulas ſubcutaneas, ſeu per cribrum, eliminat. Quantum itaque ſit uſus, & quanta efficacia aquæ calidæ, ſi herbæ taliſmodi temperatæ medicamentoſæ, uti noſtra eſt, virtutibus imprægnetur ac eſſentificetur, quivis, qui ingenio pollet, & rerum phyſicarum ac medicarum parumper gnarus eſt, clariſſime perſpicere poterit.

19 Pretium autem erit operæ, ſingulatim recenſere eximias illas dotes ac virtutes, quibus donatum eſt noſtrum medicamentum, quæque in ipſo obſervationibus accuratis annotatæ fuerunt. Nolumus autem auctoritate veterum operationis rationem accerſere a qualitatibus illorum primis, quatuor elementis inædificatis, quæ ſi curatius & libero animo rem ſpectemus, non abſolutæ entitates ſunt ſimplicibus inexiſtentes, ſed potius relativæ potentiæ, & modificationes ipſius materiæ, quibus medicamenta varios effectus in corpore humano pro diverſitate individuorum producere valent, nullum quippe medicamentum agit ratione activitatis, ſed receptivitatis ſuæ, hinc idem pro diverſa conſtitutione humorum, & varietate individuorum diverſiſſimos ſolet edere effectus; ſed fons operandi ac indolis noſtri medicamenti ſatius ſupra detecta eſt, partim chymico igne, partim variorum liquorum connubio, & inde phænomenorum reſultantium attenta conſideratione, ubi deprehenſum fuit herbam noſtram calidæ aquæ infuſam ſubtiles, volatiles, ſalinas, alcalinas, cum terreſtribus fixio-

xioribus, temperatas tamen particulas communicare.

20 Securissimus autem modus est a posteriori sive ab ipsa experientia, optima artis magistra, & propriis observationibus desumere medicamentorum vires. Circa hunc modum autem merentur observari quædam regulæ, ne res difficultatibus immergatur. Primo optime medicamenti effectum explorare possumus, si singula seorsim, nec unum aliis mixtum, in usum trahatur, unde nescimus, cui operatio sit adscribenda. Improbanda itaque illa medicorum consuetudo est, qui remediis suis quasi ludunt, & ab uno ad aliud ruunt, mutato quasi in horam consilio, sicque sine judicio sæpe, & sine arte in curatione progrediuntur, & hinc fit, ut nunquam medicamentorum vires expiscari vel firmam sibi experientiam comparare possint, sed semper dubitent, vacillent, errent: deinde idem medicamentum simili in casu, iisdemque correspondentibus circumstantiis, non semel, sed decies, vigesies, eundem effectum præstare debet, si certi velimus esse de singulari & specifico effectu.

21 Sedula itaque ac studiosa observatione annotavimus, nostræ plantæ infusum moderatius tamen haustum, digestionem juvare, ac resolutionem ciborum promovere, dum tenacem viscidam amurcam, quæ glandulas œsophagi, ventriculi & intestinorum obstipat, fundit atque abstergit, quo & melius tunc glandulæ plorare possint liquorem menstrualem, qui potissimæ resolutionis ciborum causa est, & quando lympha, cujus soboles est ipsa saliva & menstruum ventriculi, nimis crassa & inspissata est, infusum veronicæ illam diluit, attenuat, sicque cibos fluidos reddit, illorumque resolutionem adjuvat, quod exemplo Indorum & Japponensium confirmatur, qui semper cum cibis aquam calidam bibunt. Quinimo ventriculo gratus est omnis calidus potus, ipsoque gaudet; coagmentatus namque est ex meris membranis & tunicis, & hinc a provida naturæ mente intra calidissima viscera positus est, ut ab omni parte blando foveatur calore, quo eo melius munus suum absolvere possit; quare nihil magis ventriculo, quam frigus, nocet, quod, ut humores facile concrescant, & in lentam abeant pituitam, efficit, hinc a frigido potu inprimis post insignem corporis incalescentiam tanta noxa, ipsaque mors observatur a practicis.

22 Quam gratus ille potus sit ventriculo, sequens docebit historia, nimirum nuperrima æstate studiosus quidam, ingente corporis calefactione prævia, magnam cerevisiæ frigidæ haurit quantitatem, mox debilitabatur & sequentibus diebus dolor ventriculi, vomitus, nausea, cibi fastidium, virium prostratio, calor præternaturalis, urina rubra, ægrum affligebant. Remanebant hæc symptomata per longum temporis spatium, viresque & solidam partium substantiam notabiliter absumebant, nec deerant hecticæ signa, discrimen vitæ minantia: sanitati tamen æger restitutus est sequenti methodo: primo potum veronicæ, cum tinctura flor. bellidis aliquoties de die assumebat, deinde cnm cibis & jusculis propinabatur bis de die essentia balsamica, composita ex nucista, croco, myrrha, zedoaria, arcano tartari, & spiritu vini tartarisato. Extrinsece ventriculo applicabatur linimentum ex oleo nucistæ, spiritu vini tartarisato, oleo menthæ, camphora, croco, oleo caryophyllorum & balsamo Peruviano, sicque paucis septimanis elapsis cum morbo rediit in gratiam.

23 Porro observavi nihil magis juvasse febricitantes, tertiana vel quartana decumbentes, quam si post paroxysmum statim in magna quantitate idem hauriant infusum, componendo se ad sudorem, qui si sequitur, semper levior sequens est paroxysmus. Consentit hac in re Hippocrates *lib. de locis in homine c.* 88. qui febricitantibus suis etiam propinavit calida, ubi inquit: *cum lassitudo, febris, & plenitudo detinuerit, multa aqua lavandum, & quam maxime calefaciendum est, quo calor, aperto per sudorem corpore, exeat, & in potu exhibenda calida.* Potus enim calidus in corpus ingestus ex ægro corpore detrahit, sive urinas educat, sive sudorem eliciat, undique enim apertum, & respirans corpus ac motum faciet, quod conducit.

24 Præterea potus veronicæ singulariter phthisicis opitulatur, & vitio pulmonum laborantibus. Annumeratur a practicis ipsa veronica inter herbas vulnerarias, & consolidantes, & vix potio vulneraria vel pectoralis in practicorum libris invenitur, quam non ingrediatur ipsa veronica. Notum est aquam veronicæ præstabilem opem ferre hecticis, ad præternaturalis caloris & sitis extinctionem; ejus autem infusum, quod præter particulas volatiles etiam gaudet amaris, aperientibus, & acrimoniam corrigentibus,

tibus, longe observatur præstantius, præsertim, si aqua, cui veronica infundenda est, ante cocta sit cum passulis, cornu cervi, & loco ordinarii potus hæç substituatur potio. Nec minus observavit puerum decem annorum, asthmate pulmonali per aliquot annos laborantem, cum roncho ac sibilo, qui incassum oppositis antea omnibus celebratissimis pectoralibus, incidentibus sulphuratis, tandem solo potu veronicæ, qui omni die per aliquot septimanas hauriebatur, restitutus est. Porro non ita pridem vir quadraginta annorum, crassioris habitus, & hypochondriacæ affectioni obnoxius, mira sanguinis & humorum exagitabatur ebullitione, cum tussi pulmonali phthisin minante, appetitu prostrato, calore præternaturali, virium defectione, frustra datis medicamentis alias generosis pluribus, tandem convaluit, & vires a solo potu veronicæ recuperavit, qui mox tussim sedabat, appetitum excitabat, expectorationem juvabat, & præternaturalem calorem compescebat.

25 Certissimum est veronicæ vulgo adscribi ab omnibus medicis singularem virtutem depurandi sanguinis massam, nec sine ratione; virtus enim depuratoria in eo consistit ut sanguis & fluores corporis nostri scoriis salino-sulphureis excrementitiis morbosis priventur, sive illis correctis ac inversis, sive per congrua sua evacuatoria proscriptis. Utrumque egregie præstat infusum veronicæ, quod acres morbosos sales temperando, diluendo, & spiracula cutis renumque poros blande aperiendo, in sanguinis impuritatibus seu malo scorbutico præsentissimam opem afferre solet. Sic veronicæ potu contra scabiem & cutis pruritum vix datur remedium præstantius, eaque mala depulit felicissime, aliquoties Halberstardii scabiem siccam, ægros, imo ipsos senes infestantem, diuturnam, solo hoc potu largissime per mensis spatium hausto. Similem effectum extrinsecus etiam exercere testis est satis locuples Simon Pauli *in quadripart. Botan.* qui ita scribit; *ingenue fateor, cum aliquando variis medicamentis adversus crustosam scabiem puerorum usus essem incassum, me jussisse parentibus aquæ veronicæ intincta linteamina applicare compressa, ne stillarent, suris brachiisque pueruli ejusque, meque sic eum ex voto restituisse pristinæ valetudini.*

26 Stupendæ tandem virtutis, contra calculosam concretionem hæc herba a Clarissimis Medicorum celebratur. Notabilem hac de re inserit observationem *in Ephemer. Germ.* D. Elsnerus *A. I. Observ.* 107. Sutoris vidua, quæ calculum per 16. annos in rene aluit sinistro, qui cruciatibus illam affligebat, ut, viribus omnibus absumtis, nil nisi sceleton vivum repræsentaret, ob summum cruris stuporem & renis dolorem in isto latere, per totum illud tempus nunquam dormire potuit. Tandem decoctum veronicæ in magna dosi per aliquod tempus assumsit, quo effecit, ut calculus ad ureteres & tandem ad vesicam protrusus, miseram stillicidio & difficultate urinæ diu vexavit, donec ab assumto superiori nominato decocto & ejus fomentatione, natura adhuc dormiens expergefacta maximis & iis conatibus, quibus alias a fœtu se liberare conatur, excitatis, hospitem peregrinum cuspide expulit, qui tandem vi ab ipsa ægra per collum vesicæ extractus fuit, & quidem non absque summa illius læsione & copiosa hæmorrhagia. In colica, calculo & ipsa peste Crato *trium Imper. Archiater* plurimi facit hanc herbam, imo vel simplex decoctum veronicæ omnibus aliis generosioribus internis medicamentis contra calculum præfert. Sic observavi Halberstadii fortem infusionem herbæ veronicæ viro quinquagenario colica violenta laboranti, materiam instar spermatis ranarum, innumeris vesiculis constantem per alvum eduxisse.

27 Nolo jam esse nimis longus in recensendis veronicæ observatis viribus, & ut rem paucis complectar & expediam, crebro ac quotidiano usu observata fuit potio & infusio veronicæ, idem imo longe præstantius quid effecisse, quam ipse potus herbæ *Thee*, nec singulare quid ab hac exspectandum videtur, quod non idem noster potus præstare potis sit. Ego sane per multos annos hanc potionem loco herbæ Thee omnibus fere ægris maximo cum emolumento suasi, & nunquam noxam ab hac observavi; cum contra herba Thee propter nimiam adstringentem qualitatem a me non semel observata fuerit magna peperisse incommoda, præsertim in illis, qui siccitate nervorum laborant, & spasmodicis contractionibus sunt obnoxii; hinc hypochondriaci & hystericæ gravia non semel ab ejus experta sunt symptomata, nimimirum cardialgias, anxietates præcordiales, dolores in abdomine, alvi fluxum &c. relatumque fuit mihi ex ipso Belgio, plures ex frequenti ejus usu factos fuisse paralyticos & hinc potum Coffee magis ibi æstimari.

28 Ex hisce jam adductis sufficientissime patebit, dari in nostris terris herbas longe salu-

salubriores, & præstantiores exociticis illis, quæ magno pretio ex extremis istis regionibus sibi afferri curant Germani, & quod veronicæ nostræ dignitas ipsa herba Thee longe sit superior. Hinc nostra vernacula, quæ nobis provida mater natura largissime & gratis concedit, ad sanandum merito sufficere debet, ut non opus habeamus, ex dissitis regionibus ignota quædam ad medicandum repetere.

DISSERTATIO XI.

DE PURGANTIBUS MINUS COGNITIS ET SELECTIORIBUS.

§. I.

UNiversam œconomiam microcosmi vitalem ejusque conservationem, motu non modo progressivo solenni per circulum, sed & variis motibus mixtionis, secretionis, excretionis sustentari, nemo facile, cui interiora corporis nostri paulo exquisitius patent, in dubium revocabit. Quapropter omnis generis læsionem præternaturalem & morbosam affectionem corporis nostri non inconvenienter ex læsis istis motibus prudentes ducunt atque derivant. Ex horum numero eminent maxime motus evacuatorii, qui quantum naturæ commodi adferant, dici vix potest. Quandoquidem corpus nostrum in conservationem eget multis rebus, quæ intus debent sumi, nec tamen in mixtionem & intimum ejus vitale consortium abeunt, sed rursus maxima ex parte solent evacuari, quorsum spectant omnis generis fere salia inter alimenta reperibilia, humidi plurimum, nec non sulphurea explicata. Quin imo pauca sunt ex medicamentis, quæ sese cum succis corporis nostri jungunt, sed potius rursus debent excerni, utut hoc ipso actu, dum intrant & exeunt, nobilissimam opem conferant. Paucis: natura plus est occupata in excernendo quam in retinendo. Si itaque evacuationes hæ summe necessariæ non debite, non sufficienter succedunt, & ea, quæ debebant ejici, relinquuntur, præsentissima inde materia ad morbos nascitur. Tametsi autem natura numerosa & diversissima eum in finem construxerit evacuatoria: nullum tamen solennius est, nullum magis pernecessarium, quam quod constituit alvus, si nempe ab ipsa perspiratione cutis longe saluberrima discesserimus.

2 Et quemadmodum per alia evacuatoria certa & peculiaria tantum excrementa eliminantur, ita per alvum non unius ejusdemque naturæ, sed diversi generis humores secluduntur; utpote non modo ex ventriculo & tenuibus intestinis crassior, inutilis & effæta alimentorum extractorum portio per hanc viam transit, sed ex toto hepate bilis, ex pancreate & intestinorum præsertim crassorum glandulis lympha, serum, mucus sequestrantur. Quantum vero corpori accedat inde beneficii, vel ex eo tantum potest cognosci, quod ex suppressa & pigra alvo morbi permulti oriantur, nec ipsa præsente, tuta ac felix cum acutarum, tum chronicarum passionum succedat sanatio, sæpissime enim providissima natura sibi eligit has vias, & sanat morbos. Ex hisce fluit, respiciendum a medico maxime omnium esse ad hanc alvinam evacuationem, ut ipsam, quando necesse est, juvet; munus enim medici in eo potissimum versatur, ut quod natura sola non potest efficere, id arte procuret & exsequatur. Permultum autem interest, quibusnam subsidiis & instrumentis id perficiatur. Nos, repudiatis omnibus iis, quæ violenter & virulentia naturam lacessunt, maximam securitatem ponimus in temperatioribus stimulantibus, naturæ amicis, & nullum damnum, nullam noxam, iis partibus, in quibus operantur, affricantibus. Quoniam autem non hæc obvia omnibus sunt, judicavimus dignum opus recensere ea, quibus egregio cum fructu uti possumus. Placuit itaque in præsenti loco selectorum purgantium materiam pertractare & optima ac selectissima parum nota in usum medicum commendare.

3 Prius vero quam ad enumerationem rariorum & selectiorum alvum stimulantium accedamus, nobis erit commemorandum qua ratione, & quo principio evacuatio per inferiorem partem celebretur, sive qua ratione ipsa purgantia effectum purgantem exserant. Quemadmodum vero fœcum seclusio secundum naturam fit primo motu intestinorum peristaltico, secundo huic ipsi serviunt stimulo: ita etiam purgatio, quæ fit arte, simili modo habet. Notum enim ex anatomicis est, totum intestinorum volumen gaudere tunica ex duplici fibrarum ordine, longitudinalium scilicet, & circularium contexta,

xta, quæ muscularis & carnea appellatur, cujus beneficio motum reciprocum dilatationis & constrictionis a ventriculo ad anum successive tendentem persequuntur. Qualis motus peristalticus sive circumpressorius etiam vermicularis appellari solet. Hoc ipso omne in intestinis contentum urgetur vel foras, vel per vasa in interiora. Motum hunc intestinalem non esse a se ipso, sed ab alia extrinseca causa, nullus est qui dubitat; hanc vero corpoream esse & tenuissimam, fluidissimam, valde activam nullus ex sanioribus quoque negat. Quo autem vocabulo hanc ipsam insignire quis velit, & vel naturam, vel animam, vel archeum, vel animalem spiritum, aut vitale principium vocare, nobis perinde est. Illud tamen suffecerit hic meminisse, nullum motum in tota rerum natura non nisi proxime per substantias extensas sese invicem tangentes fieri, quamvis deinde talium substantiarum corporeas inter se actiones, & reactiones, immateriales actus in animantibus præsertim, quandoque variis modis modificare, determinare & dirigere ad certos motus, incognita nobis plane ratione possint & soleant, sicuti id in *dissert. de potentia diaboli in corpora* latius est ostensum. Quamvis itaque in motione intestinorum peristaltica, sicuti ad omnem in universo motum, & movente & mobili extenso opus sit, sine quibus nullus celebrari potest motus; nihilominus solo ideali & immateriali actu, cogitatione, perversa impressione, determinatio & directio hujus motus varia fieri potest. Ita habemus luculentissima exempla, ubi saltim ex solo visu, odore, auditu, multo magis sapore purgantium vehementer quidam purgati fuerint, ubi anima immateriali isto phantasiæ actu id minime effecit proxime, sed tantum per hoc instrumentum sive principium corporis activum, quod communi & recepto nomine spiritum vocamus.

4. Quemadmodum vero in microcosmo, si motus sunt celebrandi, non tantum sufficiunt movens, instrumentum & mobile, sed recte, ut hæc ipsa agant, opus est alia actione, motione externa excitatoria, quæ in ipsis nervis sive nervosis membranis fit. Hinc ubi musculos natura collocavit, ibi etiam adstites sunt nervi; in hos si fit insultus, vellicatio ab objecto corporeo externo, vel pondere, vel figura acuta, protinus excitatur, & motus in substantia augetur musculosa: eodem modo sese res habet cum motu peristaltico intestinorum, qui non nisi præcedente actione in nervosam tunicam, celebratur vel intenditur in tunica musculosa. Huic autem stimulo, quo agitatur ipsa nervea tunica, serviunt non modo sanguis, alimenta, cum copia, tum qualitate salina, sed natura peculiarem eum in finem quoque elaborat liquorem, & jugiter ipsum in intestinorum initium amandat, ut per hunc ad motum incitentur, estque ipsa bilis, quæ a veneranda antiquitate non inepte clyster naturalis dicta est. Copiam vero ingestorum alvum irritare vel ex eo convincimur, quod in diuturna fame, & iis qui parum bibunt aut comedunt, utut bilis sit valde acris, tardissima soleat esse alvi excretio, & ordinario a copia cibi vel potus assumti sollicitetur natura ad dejectionem. Imo ipsa purgantia ante vel etiam post cibos sumta laudabiliorem effectum edunt, ac si ventriculus fuerit vacuus. Acidularum & thermarum ingens copia, non tam activo principio, sed potius mole sua sollicitat alvum. Deinde cibos, quo magis sunt sale & aromatibus conditi, eo citius per alvuum transire, toto die obvium est. Principaliter vero ipsa bilis stimulo suo acri irritando nerveas sensibiles intestinorum lamellas ad conservationem & auctionem motus peristaltici multum confert. Unde qui bilis defectu laborant, vel eam viscidam, inertem, vel nimis dilutam habent, ii ordinario alvi sunt tardioris. Ex hisce allatis non inepte colligimus, ea esse optima & naturæ convenientissima alvum stimulantia, quæ ratione mixtionis & naturæ consymbolismum atque affinitatem fovent cum ipsa bile, cujus generis sunt omnia amara in regno vegetabili conspicua, nisi aliud quoddam iis admixtum principium eorum efficaciam retundat.

5. Veruntamen cum de stimulo principioque purgante verba fecimus, non res ita intelligi debet, ac si proxime & immediate hoc ipsum commoveat intestina & suscitet ipsas sedes. Quoad ego meminerim, nullus sanior unquam medicus in talem ivit sententia, sed omnes fere in eo sunt concordes, quod sicuti omnia medicamenta, ita & ipsa purgantia non proxime & formaliter motum efficiant in nervis & musculis, sed quod hoc faciant spiritus, sive anima, quæ tantummodo ab ipsis pharmacis varie disponitur, & ad motum excitatur. Nam quemadmodum fluidum illud elasticum, quod in nervis & sanguine reconditur omnium motuum in corpore nostro, ita etiam motus peristaltici au-

cti in purgatione causa est. Perspicua inde est ratio, quare qui sensibilioris sunt naturæ, sanguine & spiritibus abundant, qui cholerici & sanginei sunt, non modo expeditionem evacuationem per alvum ordinario habeant, sed & a purgantibus celeriorem & faciliorem effectum sentiant. Hæc quoque est causa, quod sub æstatem atmosphæra valde tenui & fluida existente, & in corporibus motu exagitatis facillime succedat purgatio. Idem fit, quando purgantia cum vehiculis calidis & spirituosis assumuntur, hinc vidimus cum vino calido, item cum spiritu vini dulcificato purgantia assumta felicissimæ fuisse operationis. Contra per irrefragabilem experientiam compertum est, corpora languida, segnia, torpida, ubi vires & spiritus deficiunt, fibræ sensus & motus debilioris, temperamentum pituitosum & melancholicum est, motus & laboris expers, cœlum triste & nubilum, valde difficilem ipsa purgantium operationem sentire. Quibus aperte liquet non proxima ratione purgantia hunc effectum præstare in intestinis, sed saltim mediate.

6 Deinceps hæc nostra sententia est, principium, quo agunt purgantia, & quocunque modo alvum stimulent, esse merum salinum, quod vellicando, scindendo, pungendo, fibrillas nerveas & naturam ad motum peristalticum intensiorem incitat & provocat. Et clarissime hoc demonstrabimus iis, quæ sequuntur; omnis generis salia ex regno vegetabili & minerali desumta facultate pollere laxante: neque hic admittimus specifica sui generis salia esse, quæ intestina commoveant, stimulent, in aliis vero partibus id non faciant: sed potius aperte profitemur, omnia salia, quæ extricata sunt, sui juris, quæ ipsum justum afficiunt, linguamque feriunt & vellicant, esse debita in quantitate sumta etiam alvum stimulantia. Excipimus tantum volatilia salia, urinosa, quæ quoniam nimis cito per poros avolant, hoc effectu destituuntur, & magis sudorem ac urinam pellunt. Excipimus porro, omnia caustica ex regno animali desumta, quæ vesicatoriorum effectum exserunt & sale subtili caustico scindente imbuta sunt, cujus generis sunt cantharides, millepedes, scorpiones, araneæ, vermes majales, bubones, quæ fortia sunt diuretica, minime autem purgantia, nam ex toto regno animali nec unicum nobis notum est corpus, quod cum certo successu purget. Nam utut certis in corporibus, præsertim insectis inhabitent salia tenuissimæ causticæ indolis, ea tamen propter nimiam exiguitatem & volatilitatem non apta sunt linguæ papillulas nerveas, multo minus intestinorum tunicas, commovere.

7 Equidem quod non omnia salia purgantis sint virtutis, ex eo evincere allaborant, quod piper, zingiber, ceu fortissima salia stimulantia, alvum potius siccent, quam ipsam fluidam servent; veruntamen non negamus hæc dicta acerrimo sale esse fœcunda. Ast quoniam copioso sale alcali tam fixo & volatili, nec non sulphureo scatent, potius in sanguinem operantur, calorem & motum ejus intestinum movendo, unde calefaciunt, exsiccant & humores a centro ad circumferentiam commovent. Diximus vero antea omnia salia alcalia volatilia & sulphurea stimulo suo plus agere in sanguinem, quam in ipsa intestina. Unde etiam radix armoraciæ, raphanus, piperites, sedum vermiculare, radix ari, quæ acerrima sunt, magis ob eandem rationem sudorem & urinam cient quam ut sedes moveant. Quapropter statuimus sal acidum, præsertim si cum aliis sulphureis particulis varie mixtum sit, esse palmarium purgantium elementum. Id quod probamus maxime exinde, quoniam, uti diximus, nullum sal valatile urinosum purgat, sed omne quod purgat, sive sit desumtum ex regno vegetabili, sive minerali, in mixtionem suam acidum principium admittit. Acida enim naturæ sunt fixioris, partes habent solidiores & constantiores, figura gaudent magis scindente & purgante præ alcalinis.

8 Clarior autem hæc assertio fiet per sequentia, dum varia minus cognita purgantia recensere animus est. Verum enim vero obiicitur hic vulgo, quod, quoniam affusione acidorum mineralium spirituum purgantia etiam drastica castrantur & exuuntur sua virtute, esse purgantium elementum magis alcalinæ indolis; quibus respondemus: imbecillum esse hoc argumentationis genus, si acida privant purgantia sua virtute, ergo in alcali consistit eorum energia. Nam videmus emeticam antimonii vim sufficienti quantitate spiritus nitri affusa, sive cum tripla portione nitri deflagret, exspirare, neutiquam tamen exinde elicitur antimonii vim emeticam conquiescere in alcali. Quin imo ipsa tinctura salis tartari acri omnia drastica purgantia, colocynthidem, gummi gut-

tæ, helleborum, omni vehementia purgante exuit & privat. Ita quoque eadem encheiresi vesicatoria cantharidum qualitas debilitatur, vel plane destruitur. Potius hæc fortiora excessiva salia, quoniam totam crasin, schematismum, ac mixtionem corporum mutant, aliamque partium dispositionem & configurationem efficiunt, alium quoque introducunt effectum ac virtutem antiquam destruunt.

9 Exposito sic elemento, quo & per quod agunt purgantia, sequitur jam, ut partim rariora minusque cognita, partim etiam selectiora ex minerali & vegetabili regno sigillatim, eo tamen, quo fieri poterit, compendio, recenseamus. Prodeat itaque in scenam regium illud metallum aurum, quod per se fixissimum & omnium in hoc universo gravissimum, quod nisi fuerit solutum, omni penitus effectu in corpore caret. Simulac vero degenerat in salinam & vitriolicam naturam, commixtione variorum salium, sive liquidorum sive siccorum; acquirit virtutem, non modo alvum, sed & alia emunctoria sui officii admonentem. Ita verbi gratia solutio auri in aqua regis facta, inspissata & cum spiritu vini rectificato diluta, & instillata ad aliquot guttas aquæ fontanæ, placide & egregie aliquot sedes movet. Auri fulminantis virtus expurgans nemini non jam cognita est; accipit autem hanc ipsam tantum a particulis nitrosis intimius actu solutionis & præcipitationis auri minutiis commixtis, dum nempe ex commixtione aquæ regis & liquoris alcalini resultat nitrum, quod poris auri ceu corporis fixi inhærens hunc stimulandi producit effectum. Ab hoc quoque dependet auri fulminantis vis, de eoque observavimus, si fortius fulminat, vehementius etiam movere alvum; contra vero debilius etiam hoc agere, si parum vel plane non fulminat. Experientia porro confirmat omnes solutiones & liquores auri, qui sub splendidis titulis medicinæ universalis vel potabilis auri venduntur, sæpenumero in majori dosi ciere alvum, non sine fructu: ita exempli gratia, quando in solutione salis communis, nitri, tartari vitriolati coquntur folia auri, postea massa exsiccatur, & hæc massa exsiccata extrahitur spiritu vini, exsurgit elegans tinctura aurei coloris, quæ chalybem quoque egregie tingit aureo colore, & in nonnullis subjectis efficaciter sordes educit alvinas. Referri etiam huc debet famigerati hujus loci remedii, quod essentiam dulcem vocant, operatio, quæ in dispositis sæpius fortiter purgat. Verum quoniam in recentis ex auro paratis purgantibus exiguum sæpe est salis, minus etiam purgare eadem solent, ast si major accedat salium copia, fortior quoque succrescit in purgando effectus. Ita verbi gratia granum unum auri fulminantis bene trituratum cum arcani duplicati scrupulo, & croceo colore, & metallico austero sapore hoc ipsum imbuit. Talis pulvis in Serenissima ultra viginti sedes nuper provocavit.

10. Observamus quoque fulminans ipsum aurum quando non sufficienter edulcoratum fuerit, plus ducere alvum, quam si ab omni salino contagio fuerit magna de industria elotum. Denique circa hæc ex auro parata remedia non ignorari oportet, longe majori utilitate & consilio ipsa præscribi in corporibus torpidis, cachecticis, infantilibus etiam, ubi intestina mucosa & verminosa saburra sunt obsessa, neque tam felicem eorum successum esse in sensibilioribus & biliosis scorbuticis subjectis. Deinde animadversionem desiderat hoc, quod tutiora perpetuo in forma liquida sint ex auro parata, quam sicca; metallum enim hoc omnium gravissimum plicis & tunicis intestinorum tam firmiter insidet, ut non tam facile elui possit, unde concursu acidi solutum & vitriolicum factum vim inferre loco, cui inhæret, quam facile potest.

11 Descendimus jam ad argentum, & an ex hoc quoque prodeant remedia alvum solventia, scrutabimur. Qua de re non amplius dubitandum est, dum a peritissimis chymicis lunæ chrystallos catharcticæ & hydragogæ celebrantur, & ab illustri Boyleo pilulæ ex ipsis paratæ ad educendas hydropicorum aquas ceu specificæ commendentur: nec sine ratione, nam strenue a colluvie serosa deplent intestinorum canalem, idque unice faciunt, quia rodendo & vellicando intestinorum tunicas & glandulas majorem motum peristalticum & majorem affluxum feri procurant; nemini enim in medicina versato ignotum est, dictis crystallis felicissimo cum successu inuri fonticulos. Et porro omnes solutiones argenti alvum ducente virtute per experientiam claræ sunt. Ita argentum purum, solutum in aqua forti, postea instillatum spiritui vini rectificatissimo largitur liquorem, qui in sufficienti quantitate ad guttas decem & ultra liberaliter & sine

fine torminibus sedes facit. Succedit autem experimentum magis ex voto, quando secundum processum Monteschnideri argentum cum regulo antimonii miscetur & pulvere fulminanti tractatum vertitur in cineres, qui expositi aeri, sal vitriolicum elegantissimum, splendidis miculis conspicuum præbent, quod in aqua solutum, nobile medicamentum ad detergendas in primis viis sordes constituit. Magisterium etiam lunæ præcipitatione cum sale communi confectum, debita dosi, pituitam per alvum educit, & hydropicis & melancholicis confert. Cæterum notum est, quod in chronicis affectibus capitis, præsertim epilepsia, vertigine, in putredine quoque verminosa infantum, veteres remedia ex luna laudibus magnis extulerint. At vero quicquid boni præstant laudatis in affectibus, id saltim fit, cum successive detergant, resolvant, & viscositates e primis viis deducant. Valet circa usum cautela B. Hoffmanni *in clave p.* 280 quæ est, ut non nimis crebro exhibeantur, quia alias noxam inferre possunt. Addimus quod magis pituitosis, segnibus & torpidis naturis conveniant, quam activioribus.

12 Progredimur jam ad cuprum, & quænam ex ea repeti possint alvum irritantia circumspiciemus. Ejus vis drastica ventriculum subvertens & nauseosa, vomitoria, nemini non ignota est, adeo ut universaliter pronunciandum sit: omnia ex cupro parata, præsertim in pleniori dosi, esse emetica, cujus rei ratio in eo consistit, quoniam sulphur mercuriale valde activum penetrans cum acidi mixtura celerrime agit, mox in ventriculi fibrillas corrosivitatem exserit. Enim vero, quando cupri cum spiritu urinoso, qui nullum aliud metallum præterquam hoc ipsum aggreditur & solvit, dissolutio instituitur, tincturam pulcherrime cæruleam concedit, quam debita dosi, refracta nempe & convenienti vehiculo propinatam, intestina a sordibus per aliquot sedes liberando, in epilepsia infantili ex primis viis, febribus intermittentibus, & ex vermibus prodeuntibus symptomatibus non contemnendam opem tulisse ferunt. Operose vero talis cærulea tinctura ex luna cupro infecta, operosius ex vitriolo, & operosissime ex limatura martis petitur. Nam observationem meretur, quod famigerata ista cærulea tinctura, quæ ex Silesia etiam ad nostras regiones transferri solet, & pro tinctura martis venditatur, & ex martis etiam limatura, salibusque præsertim sale ammoniaco conficitur, suum colorem unice debeat veneri, quod minus curiosis paradoxum videtur. Verum qui considerat metallorum mutuum consymbolismum & affinitatem, & quod omne fere argentum quædam ramenta auri, omne fere plumbum particulas argenti, & omne ferrum aliquid veneris in sinu suo complectatur, ille facile capiet rationem, quare ex contextu & involucro martiali cuprum latitans non nisi salibus penetrantissimis eliciatur. Constat autem frequenti experimento de hac dicta tinctura cœrulea, quod pleniori manu exhibita, & vomitum & alvum quoque ciere soleat. Circa venereorum autem usum monemus, ut ob metum corrosivitatis valde moderatus ac parcus sit, præsertim si cum acidis menstruis ex ipso remedia fuerint parata.

13 Num ex Marte magis insonte metallo peti possint alvum ducentia, res exquisitiorem indaginem meretur: & quemadmodum nullum metallum, nisi solutum & vitriolicum factum operatur in corpore: ita etiam mars nisi solvatur, omni efficacia exuitur. Quapropter si quis limaturam martis in substantia præscribere velit, opus est ut circumspiciat, an acidi in sinu ventriculi oberrantis præsentia sit, tunc operatio succedere solet non infructuosa. Nam acidum absorptum degenerat in vitriolum, quod sæpius alvum liberaliter ad quinque vel sex sedes cum appetitus, virium, caloris interni suscitatione non sine fructu in quibusdam subjectis movet, imo ipsum vitriolum martis ad drachmam unam vel duas, modo in sufficienti quantitate aquæ diluatur egregie per inferiora operatur. Videmus id clarissime in acidulis, quarum virtus dejectoria notissima est, quæ plerumq; vitriolo martiali debetur. Quin imo omnes tincturæ martiales quæ cum blandis vegetabilium succis & menstruis sunt confectæ, v. g. cum succo pomorum borstorffianorum, cydoniorum, tamarindorum, succo pomorum chinensium, largius ad cochlearia duo datæ alvum egregie expediunt. Subjiciendum vero hoc loco est, quod martialia non semper in alvo ducenda correspondeant voto, sed quandoque stringendo contrarium exserant effectum, præsertim ubi humores incrassati sunt, & spasmodicis constrictionibus inferiores partes adsuetæ.

14 Ex Jove suppeditari alvum stimulantia, perinde in scholis medicis incognitum, nihilominus certissimum est: nam sal stanni vir-

virtute laxante & anthelmintica eminet, & experimentum cum vulgari stanni solutione fieri potest, quæ ad drachmam unam cum vehiculo aquoso data vehementer alvum exercet. De Saturni sale dubium quoddam restat, an hoc ipsum etiam sit laxantis naturæ, potius communi suffragio medicorum molestam alvi constrictionem facit & ad tormina disponit. Alii virtutem emeticam ipsi tribuunt, quod solutio lithargyrii cum aceto facta ad cochlear unum sumpta vomitum & alvum cum violentia moveat. Verum cum loco lithargyrii minium si recipiatur, effectus idem non sequatur, ideo drasticam illam vim a cupro, quod lithargyrio admiscetur, dum argentum separatur, rectius deducunt. Merito igitur saturnina ceu stiptica & austera ex classe laxantium proscribimus. Devenimus jam ad mercurialia, quorum summe vehemens vis caustica in proritanda non modo alvo sed & vomitu, salivæ fluxu ex læsione, inflammatione omnibus apertissima est, & effectum inde producunt. Notissimum porro, quod sicuti cætera metalla, ita hydragyrum etiam purum nisi fuerit solutum, in & extra corpus in magna quantitate sumtum omnis violentiæ expers sit: simulac vero contactu acidi solvitur & in sal degenerat, summe venenosum evadit.

15 Ordine jam perducimur ad mineralium familiam ex quibus principatum ducit ipsum stibium. Ex hoc purgans tutum diu curiosi rerum chymicarum ac medicarum scrutatores desiderarunt, sed adhuc exspectationi votum non respondit. Potius antimonium ex emeticis omnium optima in exili dosi generosissimæ operationis subministrat. Ubi quidem non negandum est, post vomitus alvum etiam simul fluere, tale vero, quod tantum purget, nondum hactenus inventum est. Illud autem non prætermittere hoc loco voluimus, quod vehemens illa vis, quæ in emeticis antimonialibus conspicua est, identidem a connubio acidi cum mercuriali stibii parte sit petenda; nam crudum antimonium sine noxa, imo cum fructu insigni certa quantitate a quibusdam solet offerri. Simulac vero sulphur a substantia mercuriali separatur, & tenue acidum, imprimis tartareum, ingressum in hanc ipsam invenit, summe violenta inde exsurgit operatio. Et hæc est causa, cur vitrum antimonii vino infusum ipsum reddat emeticum, & tartarus coctus cum hoc ipso sal emeticum paratissimæ operationis constituat. Mercurius vita quoque, si sufficienti lotione a spiculis acidis privatur, valde violentus est; quæ omnia docent, acidum esse in causa, quod metallicam & mercurialem substantiam ita armet in venenum.

16 Verum longe magis optatum ipsa salia ex minerali regno edunt effectum. Nam si sal primum est stimulans & præcipuum fundamentum purgatricis efficaciæ, facile constat, in salibus etiam eminentiori gradu hanc ipsam custodiri. Quod etiam res ipsa confirmat. Salia enim omnia, quæ natura profert neutra, quæ artis etiam sunt producta, dummodo in convenienti adhibeantur quantitate, semper strenue alvum movent. Et primo examen subeat sal commune, cujus virtus alvum dejectoria non omnibus æque nota est. Ast si una uncia in dimidia mensura aquæ soluta hauriatur, sine molestia ultra sex sedes provocabit, & eam ob causam ipsi fontes, qui ante aliquot annos celebres erant Hornhusani, circumspecte poti, quibusdam insigne levamen afferebant, satis fortiter & celeriter purgabant: non vero aliud elementum, quam verum sal commune magna in copia, in parciori autem sal quoddam nitrosum calcareum complectebantur. Et duobus ab hinc annis Stasfurti scaturientes fontes valde insigni purgandi virtute pollebant propter sal commune, quod in copia continebant. Imo quotidiano docemur experimento, quod ab usu halecis mox citatiorem alvum experiamur, qua de causa a nonnullis medicis, præsertim Viennensibus loco medicinæ commendatur. Effectus vero purgans & stimulans hujus salis notissimus est inter clysteres, nam certe una drachma salis communis in clysteribus plus præstat quam uncia una aliorum purgantium, & si quando reliqui omnes clysteres subsistunt & carent effectu, clyster salinus tantum ex sale & aqua paratus certissime eam reserabit, & reliquos ad exitum promovebit.

17 De salis nitri laxante virtute nemo est ex medicis, qui ulterius dubitet, unde etiam ubi metus est alvi fluxus, ab ejus usu cavere solent. Hartmannus *in praxi* miscet nitri unciam cum mensura una aquæ pro potu febricitantium. Scroederus in hunc locum scribit, quod non transcendat scrupulos quatuor & tamen sæpius alvi fluxus concitet. Nos in omnis generis febribus non melius novimus remedium ipso nitro tam propter virtutem refrigerantem, quam ob id, quod alvum ad fluiditatem disponat, quod beneficium

ficium tanti est, ut non satis ad sanandas febres possit æstimari. Quoniam vero de vitriolo jam superius mentionem injecimus, de nitroso, calcareo, neutro, amaricante sale, quale in copia nonnulli fontes custodiunt, etiam aliquid dicendum est. Asserimus vero plurimas acidulas Germaniæ scatere tali sale nitroso neutro, arcano duplicato valde proximo, & ob id suam aperitivam purgantem virtutem accipere; sicuti *in Dissertatione de methodo examinandi aquas salubres* latius demonstratum est. Abundantissime hoc sal etiam in fontibus Egranis existit, ex quibus quoque magna in copia arte paratur, Schvvalbacensibus, Wildungensibus, Tonsteinensibus, & omnis effectus spiritui æthereo & huic sali est adscribendus. Quod exinde discimus, quando videlicet sal ex Egranis aquis elegantissime ante productum, sumimus ad unciam unam & in aqua sufficienti solvimus, emergit liquor, qui totus haustus quinque vel sex sedes sine omni molestia movet, appetitum excitat, & magnos effectus in chronicis morbis edit. Sæpius in me ipso & in aliis cum arcano duplicato feci experimentum, & ad unciam unam in mensura dimidia aquæ solutum hypochondriacis, intermittentibus lentisque febribus laborantibus egregio cum commodo propinavi. Sustulit sæpe unica dosis febres, & sedes tres vel quatuor movit.

18 Hujus commatis quoque solet esse sal illud ex alumine paratum febrifugum purgans, de quo mentio reperitur in B. Hoffmanni *clave pharmaceutica pag.* 348. *Ego*, inquit, *ex alumine cum alcali quodam combinato egregium novi conficere sal crystallisatum abstersivum purgans, tutissimum in febribus & aliis affectibus, ubi curatio alias per colliquativa purgantia non facile expedienda est, usurpandum. Dosis est a scrupulo uno ad drachmas duas vel ultra in brodio calido, habet vim saponariam, abstersivam ac diureticam*. Ipse hoc sal loco arcani duplicati frequentissimo habeo in usu, quod in omnibus huic est simile, sed extendi ejus dosin in fortioribus ad unciam semis, imo ad unciam unam, ubi alvum in iis subjectis egregie aperit, quæ alias frustra purgantibus exercentur. Observavi de laudato sale aliquoties hoc peculiare, quod affrictu in tenebris lucem sparserit.

19 Notabile porro est, quod alumen stypticа virtute alias clarum certa quantitate mixtum cum sale communi & aqua coctum & ad crystallisationem repositum degeneret in sal amaricans austeritatis expers, quod ad drachmas quinque vel sex datum cum sufficienti quantitate potus egregie sedes movet. Brevissimis; omnia salia neutra, tartarus tartarisatus, tartarus vitriolatus, tartarus nitratus, terra foliata tartari, solutio oculorum cancri, sufficienti in dosi, & cum largo vehiculo sumta, egregie primarum viarum sordes aliquot sedibus sine ullo incommodo, languore vel violentia expurgant. Et unice id in exhibitione horum remediorum desidero, quod in certis casibus non dentur in ingenti dosi, nec eorum usus continuetur. Quod autem in salibus potens insit vis expurgandi humores per alvum, vel hoc ipsum evidenti testimonio esse posset, quod ad acuenda purgantia, eorumque efficaciam intendendam salia addita egregie inserviant. Ita ex sagacioribus medicis salia dicta neutra paucis saltim granis verbi gratia diagrydii, jalappæ, admiscere consuescunt, & observarunt, quod unum granum diagrydii cum scrupulo semis tartari vitriolati mixtum plus operetur, quam si ad grana sex diagrydium fuerit sumtum, quod etiam valet in cæteris.

20 Perlustravimus hactenus salium mediorum classem: quo modo & qua dosi alvum laxandi vim habeant. Aquas quoque minerales laxantes ob idem principium salinum efficaces observavimus. Dicendum jam etiam est de nonnullis vinis, quæ in convenienti quantitate sumta eximie alvum aperiendo multas sordes educunt. Referri huc maxime debent vina Mosellana, quæ non modo propter temperiem, qua gaudent, & diureticam virtutem æstimatissima sunt, sed quod peculiariter alvum altero die satis strenue moveant, qua de causa etiam omnium saluberrima solent judicari. Causas hujus peculiaris effectus si exquirimus, non alias invenire in expedito est, quam quod copioso sale, non tam tartareo, quam potius nitroso calcareo scateant, cui ipsorum virtus est tribuenda. Relatum namque nobis est, quod ubi vites crescunt solum valde fœcundum sit sale nitroso tartareo amaricante, a quo etiam plurimi fontes & aquæ, testibus Tonsteinensibus, saporem salubremque virtutem mutuantur. Hoc sal causa quoque est quod hæc vina amariusculum saporem præbeant, virtute diuretica & aperitiva prædita sint, nec facile inebrient, inque subjectis & morbis calidis, æstate quoq; melius aliis ferri possint.

21 Ex-

21 Expofita fic virtute falium mediorum deterforia, fequitur ut circumfpiciamus, num acidis, five in forma ficca, five fluida confiftant, etiam eadem virtus poffit attribui. Occafionem dubitandi fubminiftrat, quod acida adftrictivæ fint indolis, ftimulum bilis enervent, poros conftringant, humores incraffent; at vero non perpetuo id effe verum fequentia indicabunt. Spiritum falis rite præparatum diureticum effe in eo hactenus, ut memini, convenerunt omnes, fed laxante virtute inftructum, paucos memini, qui adfirmarunt, verum hoc experientia difcimus. Degit Cizæ non imperitus chymicus, qui fequentem in modum hoc fpiritu utitur. Inftillat nempe ipfum ad guttas decem in menfuram dimidiam aquæ fontanæ. Hanc mixturam mane jejuno ventriculo fimul & femel hauriendam imperat, in calore præternaturali, febrili, bilis commotione ab iracundia, a copia vini, ita egregie præcipitat æftum, fitim exftinguit, aliquot fedes alvinas movet, urinam pellit & appetitum excitat. A fpiritu nitri inftillato eximia quantitate julapiis pro extinguendo calore febrili, quam methodum ufu quondam habuit Mindenfis practicus, alvum inde fluidam redditam non fine notabili emolumento vidi; aliquando tamen a paulo liberaliori inftillatione hujus fpiritus etiam fanguis prodiit, verum fine damno. Clyffus antimonii fulphuratus quod fimilem in finem potui intermifceri foleat, practicis eft notiffimum. Hic autem nonnifi fpiritus nitri & fulphuris, penetrantiffime acidus eft. Meretur huc adduci, quod de hoc fcribit Wedelius *in libro de medicamentorum facultatibus pag.* 152. *Acidulæ*, inquit, *artificiales*, *five clyffus antimonii fulphuratus alvum ducit & fimul uti & acidulæ naturales urinam pellit*. Hinc in praxi obfervamus, tota die potui febricitantium inditum alvum apertam tenere, ut hoc loco & largior paulo affumtus iifdem non noceat. De fpiritu vero & oleo vitrioli major effe poffet dubitatio: verum fi in notabili quantitate offertur & magna copia aquæ fuperingeritur, certiffime & alvum laxabit. Quinimo ipfum elixir proprietatis fecundum Paracelfi methodum vulgariter paratum cum fpiritu & oleo vitrioli, tefte experientia, plus laxat ducitque alvum, quam fi fine acido vel liquore alcalino fuerit confectum. Et quod attinet ad oleum vitrioli, & hoc ipfum quod vehementer fatis exerceat alvum, confirmat ufus elixirii fic dicti polychrefti purgantis, quod in pharmacopolio Glauchenfi proftat. Paratum hoc eft ex oleo vitrioli, fpiritu vini & purgantibus, acidiffimum eft corrofivum, valde amarum. Hoc in febribus ardentibus ad guttas viginti aliquoties de die cum regimine propinare folent, ut magnam quantitatem cerevifiæ tenuis fuperbibant, non fine fucceffu, uti aliquoties, ubi defperata cuncta videbantur, obfervatum fuit. Credibile eft ab acido vitrioli tunicas ventriculi rodente & vellicante plus dependere hunc effectum, quam ab admixtis purgantibus, quorum energia, uti notum eft, ab acido tam forti valde cicuratur.

22 Dum hæc fcribimus, in memoriam incidit, non ita pridem a duobus medicis collegiis, quod hodierno tempore incredibile vifum, renunciatum fuiffe ad acta famam & vitam concernentia, fpiritum vitrioli fingulis diebus ad guttas decem per menfis fpatium fumtum mortem ex abfoluta neceffitate intuliffe, cum tamen ab hujus ufu ægra bene valuit, menfes habuit, donec poft octo feptimanas inflammatione anginofa fuerit exftincta. Cujus mortis caufam, per affumtum fpiritum vitrioli, qui inter acida corrofiva imbecillimus, per tantum temporis fpatium inaudito exemplo fine corrofione exiftentem, quo ratiocinio folito, & connexione cum phyfico-mechanicis principiis, quaque certa & vera experientia ftabilire & corroborare poffint, adhuc defideratur. Spiritui vitrioli occultam quandam virulentiam adfcripferunt quidam ex veteribus, fed meliora experimenta chymica & practica edocti plane contrarium adferunt, & crudum fpiritum vitrioli phlegmate fuo fulphureo, quod Helmontius realgaris nomine infignivit, faluberrimum judicant, experientia communiffima tot hominum talem fpiritum cum fructu quotidie fere ufurpantium id fuadente. Turpe eft fane in rebus, ubi certitudo haberi poteft, opinionibus & conjecturis folis plus fidere, quam inquifitione accuratiori rem tractare.

23 Verum ut in viam redeamus, utique acida egregio pollent laxandi effectu. Videmus id manifefto in cremore tartari, imo in tartaro crudo, in fale acetofellæ effentiali, fale fuccini bene temperato acido, tamarindis acidis; hæc in dofi debita alvum non modo lubricam & laxam, fed quandoque fluidiffimam reddunt. Nam fi fola, uti noftra eft fententia, irritatio, vellicatio, arrofio, non tam in una parte inteftinorum,

fed

sed in pluribus simul sufficit, ut motum peristalticum intestina intendant, & alvi fluxum secundent, acida id optime perficere possunt. Monendum tamen circa eorum usum judicavimus, ut ubi pectus laborat vitio, ubi bilis deficit, dispositio ad spasmos, ad melancholica, hysterica & hypochondriaca pathemata est, ubi excretionis sanguineæ consuetæ suppressio est, ut nos, quoad fieri poterit, ab eorum usu temperemus. In omni autem biliosa, præcalida, sanguinis & humorum commotione, alvique inde pendente siccitate, horum usum magni facimus.

24 Ulterius devenimus ad hanc quæstionem, num in salibus fixis alcalinis virtus alvum aperiens quoque latitet? minus quidem hoc notum est, nec ullam hac de re in medicorum libris invenimus mentionem. At vero si experientiam ante oculos toto die versantem consulimus, debemus utique id ipsum plenissime adfirmare. Nam si spectamus thermas plurimas Germaniæ, præsertim Carolinas celebratissimas, hæ copiosissimum fixum alcalinum salem in sinu suo recondunt, quod etiam arte ex iis extrahi potest; videatur Dissertatio nostra *de methodo examinandi aquas salubres*. Jam vero quem latere, nisi imperitum, potest, has thermas, modo sufficientes potentur, sine ullo incommodo, dolore aut molestia alvum decem vicibus & ultra pauco tempore sollicitare. Ut autem certior res fieret, sumsi hoc sal extractum ex thermis istis, secundum omnia sali tartari simillimum, & ejus unciam solvi in mensuris duabus aquæ, idq; in aqua calida solutum bibi: similis, purgans, diaphoreticus & diureticus respondit effectus. Neque dubitari poterit, thermas nos posse artificio imitari, modo sal alcali ex calcaria terra & spiritu acido minerali paratum sumamus, idque solvamus in aqua calida; sed hanc rem alibi fusius deduxi.

25 Consideravimus hactenus ea, quæ partim subterranea loca, partim chymica ars ad alvum expeditam fluidamque reddendam nobis largiuntur. Ordo jam postulat, ut etiam, quæ ex vegetabilibus possint depromi in usum medicum, circumspiciamus. Dicimus vero primum, plerosque fere succos plantarum, quæ odore carent, sapore autem amaro & nitroso vel acido pollent, detersiva & laxante virtute gaudere. Ex his commendari merentur succus asparagi, betulæ, brassicæ, cardui benedicti, radicis cichorei, centaurii minoris, anagallidis, fumariæ, scabiosæ, epithymi, portulacæ, graminis, hederæ terrestris, lactucæ, mercurialis, atripicis, scordii, senecionis, & dulcium fructuum. Tales succi prius calefacti & in debita quantitate poti, vel soli, vel cum sero lactis, aut aqua calida, egregiam virtutem aperitivam alvum laxantem exserunt; inest enim dictis hisce herbis sal elegantissimum subtile tartareum & nitrosum, quod essentiale vocant, & arte quoque ex ipsis potest extrahi. Placet huc adducere eximium locum ex Pechlini *observationibus*, *scilicet obs. 9. pag.* 337. Ubi ait: *cichorei succus plurimo nitro abundat, quippe quod chymici dexteritate inde extractum vulgaris nitri instar & figuratum & inflammabile vidi: item in portulaca, succulentissima planta, obvia quoque est nitri copia, quando illud crystallisatum in totidem angulos faciesque excrevisse observavi.*

26 Præterea ex vegetabilium classe plures herbarum & arborum flores subtili ac tenero sale acri, viscosis particulis immerso, fœcundi sunt, & ob id blande alvum molliunt, eamque ducunt. Ejusmodi generis sunt flores persicorum, acaciæ, violarum, bellidis, borraginis, calcatrippæ, cheiri, item rosarum recentium, hepaticæ nobilis, fumariæ, rhapontici veri, ebuli, qui vel cum infuso in vino, vel expressi in succum, tempore præsertim vernali, egregie alvum commovent. Intenditur vero eorum vis, si aliquid de tartaro, agarico, aromatibus adjiciatur. Ex seminibus vegetabilium semen violariæ in emulsionem redactum gratissimam, eleganti virtute non saltim diuretica, sed & purgante pollet, ut drachma una quatuor sedes quandoque ciere soleat. Valde accommodatum est infantibus, & iis qui nausea medicamentorum afficiuntur. Virtus hæc præstantissima adeoque commendatissima hujus seminis parum nota est; meminit ejus Scroederus *in pharmacopœia*, *qui lib. IV. p.* 147. hæc habet: *seminis violarum usus rarus est, isque in obstructione renum, ubi emulsionibus potissimum inservit, de quibus nota, quod plerumque vomitum ac secessum moveat.* Verum monendum, quod virtus emetica accipienda sit de recentissimo semine. Nam generalis est regula, quod omnia purgantia ex vegetabilibus, si fuerint recentissima, ob sal acre volatile cum alvo simul provocent ventriculum ad vomendum.

27 Progressum jam facimus ad ea vegeta-

bilia, quæ resina quadam subtili acri pollent, ex quibus aliqua delibabimus, quæ sunt tuta, utut non valde usitata. Maxime omnium vero non ignorari oportet, omnia resinoso-gummata, quæ multum olei & spiritus acidi per destillationem fundunt, & acredinem in lingua relinquunt, laxante quadam virtute gaudere. Ita, verbi gratia, gummi galbanum, sagapenum, ammoniacum, bdellium, opoponax, myrrha qualitate stimulante imbuta sunt. Gaudent enim subtili acri sale, quod enascitur ex commixtione olei & acidi, quibus constat. Quapropter non sine ratione veteres & recentiores hæc gummata in pilulas receperunt, hypochondriacis convenientes, quo nomine Quercetanæ, Conerdingianæ claræ sunt. Abstinendum tamen ab iis esse censeo, quando humores biliosi, fervidi prædominium habent, & phlogoses atque exæstuationes caussantur. Ob eandem causam nempe, sal tenerum acre immersum particulis sulphureis, etiam terebinthina, Peruvianum balsamum, liquida ambra, resina ladani, stimulante sua virtute ad alvum aperiendam faciunt. Coni abietis in principio veris collecti, & loco thee cum aqua calida infusi, & saccharo canto melioris gratiæ ergo edulcorati, scorbuto frigido affectis eximie succurrunt. Nam non modo urinam cient & alvum apertam tenent, sed & humorum & sanguinis massam commovent, & excretionem totius corporis optimum in modum secundant.

28 Insuper egregium stimulans latitat in ligno guajaco; hoc non modo copiosa resina, sed & acerrimo sale imbutum esse variis experimentis evinci poterit. Præter alia vero ipsius decoctio facta in aqua communi, sapore teste, id comprobat. Et si inspissatur, largitur magma odoris balsamici, saporis acris, quod naribus exceptum potenter sternutamentum movet. De quo jam olim egi in dissertatione *de sternutatoriorum usu & abusu*. Hæc ipsa substantia, acris, balsamica, vel per se in pilulis, vel melius in pulvere ad scrupulum semis sumta, præsertim si aliquot grana salis neutri admiscentur, insigni cum euphoria alvum stimulando quatuor, imo sex sedes movere solet. Eadem virtute, quamvis remissiore, præditum quoque est gummi guajaci, quod eum in finem inter balsamicas pilulas optime recipitur. Ulterius notum est gummi benzoes purissimum, sapore acri, & sternutamento teste, subtili acri sale abundare, & eam ob rationem quoque opportune ingreditur pilulas cephalicas catarrhales & balsamicas, cum autem in floribus sal illud acido-acre magis sit congregatum, hinc etiam observatur, quod ii ipsi ad alvum stimulandam meliores & aptiores sint. Duo hæc, nempe benzoes flores, & extractum decocti guajaci, ratione virtutis stimulantis nares & alvum, hactenus, quantum scimus, minus nota fuerunt, a me tamen sæpius commendata.

29 Restat adhuc aliud quoddam tutissimum stimulans parumper etiam cognitum, quod tamen meretur commendationem, & est essentia centaurii minoris cum spiritu vini rectificatissimo, & melius cum spiritu cochleariæ facta. Hæc ad guttas sexaginta vel ultra propinata, ex observatione & usu multiplici cum summo emolumento alvum aliquoties aperit. Qua virtute etiam resplendescit extractum, quamvis paulo languidius. Superest adhuc ut ex notis & vulgaribus istis purgantibus tutiora & selectiora commendemus. Inter hæc autem primas partes tenet rhabarbarum & folia sennæ, utraque in infuso. Porro tamarindi in decocto, & denique extractum hellebori nigri in pilulis: mechoacanna vero in pulvere vel essentia. Reliqua omni caustica potentia in majori dosi plane dissuademus; in remissiori autem, e. g. ad duo vel tria grana pro una dosi si fuerint remixta cum salibus & carminativis, qua dosi & methodo ea sæpius utilissima sumus experti.

DISSERTATIO XII.

DE CAUTO ET PRÆSTANTISSIMO VOMITORIORUM USU.

§. I.

QUicunque in salutaris & pœne divinæ artis nostræ exercitio dextre versari, & officio medici exacte satisfacere nititur: illi profecto nihil prius esse debet, nihil posterius, quam ut proprias & genuinas remediorum, quibus utitur, vires, indolem & operationes, pro diversa tot ægrotantium natura ac corporum constitutione, nec non morborum indole eorumque causis, probe intelligat intimeque pernoscat. Nihil enim

enim ad rectam, securam & rationi subnixam medendi methodum magis necessarium est, quam exquisitum ac certum, pro morbi & ægrotantis conditione, debito tempore, convenienti regimine, justo ordine & congrua mensura, appropriata auxilia præscribendi ac offerendi judicium. Quomodo autem cum recta ratione & solido fundamento id præstare velit & possit medicus, equidem non video, nisi prius ipsorum remediorum agendi principia & elementa, variamque partium, quibus componuntur, mixtionem atque texturam, non solum a priori, tum sensuum, tum artis chymicæ ministerio, explorarit, sed etiam a posteriori, per varias observationes & experimenta practica, eorum effectus, atque operationes plenius cognitas habuerit atque perspectas. Et quum pauci ex iis, qui medicinam faciunt & eruditorum nomen frivole affectant, medicamentorum facultates & pro tanta ægrorum & causarum morbificarum varietate, mirum diffidentes virtutes penitius cognoscant & perfectius intelligant: minime certe mirandum est, tantos non solum lapsus, tamque graves errores, in explicando contrario sæpius & quandoque plane noxio medicaminis cujusdam effectu committi, sed in tam diversum etiam abire animos, in quorundam remediorum æque commendatione & usu, ac infamatione & vitatione: ita ut nonnunquam idem medicamentum a quibusdam insigniter celebretur & ut summe proficuum collaudetur, aliis vicissim hoc ipsum magnopere dissuadentibus & ut nocivum reformidantibus.

2 Iniquissimam vero hanc ex medentum inscitia sortem ea præsertim experiuntur remedia, quæ præ reliquis vegetiori & validiori agendi potentia sunt instructa: utpote quæ, quo majori & insigniori virtute, si caute atque prudenter exhibentur, pollent; eo gravius utique damnum, perperam oblata, inducunt. Et sicuti hoc de omnibus sic dictis heroicis medicamentis quotidianæ ferme observationis est; ita certe vix ullum ex eorum censu est, quod tantopere suspensos tenuit & in tot sententiarum divortia pertraxit medicos, quam vomitoria. Viderant nimirum nonnulli, emetica veneni indolem æmulari, & exigua admodum mole validissime operari & atrocia nonnumquam symptomata, stomachi nempe ardorem, anxietates, oris pallorem, labiorum tremorem & suscitare alia.. Cogitarant, ipsam vomitionem esse ejusmodi excretionis speciem, quæ tantum abest, ut secundum consuetum naturæ ordinem contingat, ut potius eundem pervertat, & inverso plane ordine procedat, ipsumque reciprocum ventriculi motum retro urgendo, nonnisi summe violenta sit & aliena. Observarant præterea noxium sæpius & perniciosum effectum, apoplexiam, cæcitatem, cruentum vomitum ipsamque mortem a vomitoriis esse productam. Et his potissimum rationibus inducti, emeticis indelebilem maculam inurendam eademque e foro medico merito penitus proscribenda esse censuerunt. Alii contra, ipsa experientia edocti, noverant, venenum quandoque in salutarem medicinam cedere, & vomitoriorum incomparabilem prorsus esse utilitatem ac præsentaneam in debellandis morbis opem; neque ob id mirificis encomiis eadem dilaudare dubitarunt, ita ut sine eorum usu rebellium morborum sanationem frustraneo conatu suscipi aperte profiterentur, & vix morbus esset, in quo non vomitum moventia suaderent ac commendarent.

3 Verum enim vero quemadmodum priorum opinionem in Asclepiade, qui teste Plinio, H. N. *lib.* 26. *cap.* 3. vomitum penitus rejecit, jure reprehendit Celsus, *lib.* 1. *cap.* 3. ita certe parum circumspecti & imperiti esset, in emeticorum laudes tantum excurrere eorumque usum ultra prudenter constitutos limites proferre, nimiaque promtitudine & liberalitate in eorum oblatione uti; quin potius media ineundum est via, & sagaci rationis usu dispiciendum: an & quare in hoc vel illo morbo, in alio & alio ægrotante, conducant vel noceant? Sed hoc opus, hic labor est, quem irrito sane ausu adgrediuntur, qui remediorum verum & rationalem operandi in corpus modum ignorant, fructuose vero & exoptato conficiunt, qui rationum physico-mechanicarum & anatomicarum solida cognitione adjuti, in horum remediorum agendi principia, in effectus, quos in corpore humano, pro indole causarum morbum excludentium, nec non pro ratione temporis, producunt, summo studio inquirunt. Quæ quum ita sint, non inconsultum fore duxi, si hoc arduum quidem, sed summæ utilitatis argumentum, speciminis inauguralis loco mihi explanandum sumerem, & *observationes* non adeo tritas atque vulgares *de cauto & præstantissimo emeticorum usu* cum publico communicarem.

Obſervatio I.

Exquiſita & ſtupenda partium tenuitas eſt in emeticis, qua tam violentos & vehementes in corpore ſuſcitant motus: unde ſumma cum moderatione & provida manu doſis eorum determinanda.

Scholion.

Quanta partium ſubtilitas, vis & potentia emeticis, ſive ex mineralium, ſive vegetabilium familia petitis, inſit: inter cætera vel ſola exigua moles ac doſis, qua oblata vehementiſſime non modo primas vias, ſed & alias a ventriculo longius remotas partes exagitant, luculentiſſime arguit. Inprimis autem in antimonialibus mira particularum exiguitas eſt & ſumma teneritudo, qua potentiſſimæ operationis ſunt, licet ſenſuum miniſterio non percipi poſſit, eadem quicquam ipſorum ponderi deceſſiſſe. Nam fruſtum vitri antimonialis, hyacinthini coloris, ſcrupulum circiter æquans, vino Rhenano ſub moderato calore immiſſum, tam validæ virtutis eſt, ut iterata vini aliquoties infuſione, vel centum robuſtis, vomitu ſatis vehementi expurgandis, ſufficiat. Nota etiam ſunt pocula emetica, quæ ex ſtanni Anglicani & una reguli antimonialis parte concinnantur. In his ſi aliquandiu detinetur vinum expeditiſſima vomitiva virtute illud imbuunt, quæ nunquam aboletur, ſed tantæ firmitatis atque conſtantiæ eſt, ut procurato myriadibus vomitu, poculum ne ſenſibile quidem ponderis decrementum inde patiatur. Ipſe tartarus emeticus, qui ex vitro antimonii & cremore tartari paratur, longe vehementioris operationis eſt eo, qui ex croco metallorum communi more conficitur, & tria hujus grana, vix tanta vomendi vi pollent, quam unum illius, cujus tamen vix vigeſima pars antimonialis proſapiæ eſt. Famigeratiſſimus porro noſtra ætate eſt pulvis ille emeticus Monckii, gallice Ramoneur dictus, qui ex nitro & antimonii regulo, in crucibulo calcinatis, præparatur, ope certe cujuſdam encheiriſeos, qua neglecta, vis vomitoria illico in mitiſſimam tranſit diaphoreticam. Nimirum ſi una pars reguli & tantundem nitri depurati & exſiccati miſcentur, & ambo crucibulo immiſſa calcinantur, in calcem acerrimam utuntur, quæ ſpiritus vini rectificatiſſimi affuſione, prævia digeſtione & repetita infuſione, celebratiſſimam illam metallorum tincturam elargitur, remanente in fundo calce antimoniali diaphoretica, omnis virulentiæ experte. Si vero eadem & reguli & nitri portio ſumatur, nec ſimul & ſemel commiſceatur, & crucibulo indatur, ſed regulo fuſo, ſucceſſive & per vices nitrum adjiciatur, & ſcoria demum, in ſuperficie hærens, ſemper eximatur & removeatur, quouſque omnis regulus cum nitro in ſcorias abierit: & tunc his ſcoriis eodem modo puriſſimus vini ſpiritus aliquoties in ſufficienti quantitate infundatur, quo lixivioſum illud & acre ſal cum nitro tranſcendat in ſpiritum, reſiduus in cucurbita pulvis ad grana aliquot, ſex vel decem propinatus, non raro pro diſpoſitione corporis & humorum vomitiones ſat violentas concitat. Cujus tam diverſæ operationis cauſam ſi quis ſcrutetur, vix aliam deprehendet, quam quod ſcoria illa, in ſuperficie reguli, inferiorem carini partem occupantis, hærens, ſubtiliſſimis reguli exhalationibus imprægnetur, quæ nitro non cicuratæ vel inverſæ, vehementis illius & vomitivæ facultatis materiam præbent. Hinc etiam antimonium diaphoreticum, mitiſſimum alias omniſque vehementioris operationis expers pharmacum, illico inſigni vomitiva facultate imbui poteſt, quando nimirum regulo in crucibulo fuſo injicitur, quo exhalantes e liquefacto illo & ſpumante agiliſſimas & tenuiſſimas particulas abſorbeat, inque ſocietatem ſuam admittat. Et ſæpius obſervavimus, ipſum hoc antimonium diaphoreticum cum tribus nitri partibus non rite præparatum & uſtum, quandoque in corporibus diſpoſitis nauſeam & vomitum ſuſcitaſſe, quod maxime contingit, ſi globuli regulini, forſan ex improvida pulveris carbonum admiſſione & inde facta reductione, prognati, calci diaphoreticæ adhuc interſperſi ſunt. Neque vero tantum vomitoria antimonialis familiæ in exigua doſi vehementes in corpore concitant commotiones, motuſque ventriculi, inteſtinorum ac œſophagi præter naturam invertunt, ſed minima etiam portio cupri, quod unicum ex metallis emeticum eſt, ad vomitum proritandum ſufficit. Vitrioli enim ciprini, quod cœruleum a cupro mutuatur colorem, grana tria quatuor emeſin ſuſcitare valent; id quod etiam vitriolum album eodem ferme modo præſtat. Antiquiſſimis medicorum hæc activæ indolis e mine-

minerali regno depromta remedia plane ignota neque in usum recepta fuerunt, sed ad vehementiores per superiora & inferiora evacationes suscitandas, necessitate id exigente, solo helleboro, præsertim albo, usi sunt. Quam enormes autem pariter exigua aliquot granorum hellebori albi dosis turbas, in universa corporis œconomia irritando & exturbando concitet, in propatulo est: ut nisi aliorum admixtione probe corrigatur & subigatur, instar veneni perimat homines, vel in miserum valetudinarium statum dejiciat. Nihilominus tam tenera & subtilis partium in eo est compages, ut sola paullo diuturniori ex aqua simplici decoctione, omni virtute drastica penitus privari possit, & tuto postmodum assumi; quod etiam eadem ratione cum tabaco, asaro aliisque emeticæ & drasticæ virtutis vegetabilibus succedit. Similiter gummi guttæ, si ad grana sex vel decem propinatur, non modo per inferiora, sed etiam superiora, insigniter & vehementer purgat: si vero id ipsum paullo diutius cum aqua decoctum fuerit, quo sub coctura tenue illud & virulentum principium in auras aufugiat, cathartica vis ex toto perit. Folia vel etiam radices asari, nec non cortices medii, radicis & arboris sambuci recentes, sæpe superius & inferius materias exturbant, asservati autem, præsertim æstivo tempore, aliquandiu, hanc virtutem penitus exuunt. Plura porro sunt ex fortioribus purgantibus, ut gialappa, scammonium, hermodactyli, esula, soldanella, gratiola & alia id genus, quæ, si recentia fuerint, præter dejectiones alvinas, etiam vomitum cient; quod tamen minime accidit, si in pulverem redacta, in libero aere diutius fuerint detenta. Experti quoque sumus, radicem ipecacoannæ, si in pulvere per annum & ultra liberiori aeris accessui pateat, vel ex parte, emeticam vim perdere, ut nimium longe majori dosi ea tunc propinari debeat. Denique tenuissima illa & insigniter activa emeticorum facultas dilucide ex eo patescit, quod exterius tantum admota, interiora promptissime subeant, & eo delata, vomitum illico proritent. Fidem hujus rei faciunt M. N. C. *Dec.* II. *A.* I. *obs.* 43. ubi memoratur: quod decoctum croci metallorum, in puero trienni herpete laborante exterius applicatum, vomitum produxerit. Et teste Hildano *lib. de dysenteria*, quidam ad emesin movendam radices hellebori albi orificio ventriculi imponi, aut orificium hoc, & ventrem supra umbilicum, unguento de arthanita inungi jubent. Quæ quum tam vera sint, quam quæ verissimæ, cautissime certe erit mercandum & summa cura providendum, ne unquam in emeticorum oblatione dosi excedamus, in corporibus præsertim tenellis & ad anomalas commotiones admodum pronis. Hanc enim si medicus pro diversa indole subjecti laborantis, partium nervosarum constitutione & virium quoque ratione non solicite distinguit & circumspecte moderatur: præsentissimam, & haud raro, nisi cito succurratur, immedicabilem noxam inferre potest. Quare etiam sagaces & prudentes medici, non tam inconsiderato & promte, sed expensis omnibus circumstantiis ægri, morbi & temporis, ad hoc remedii genus descendunt, multo minus peregrinis & in exteris locis degentibus illud præscribunt atque committunt.

Observatio II.

Sicut omnia activioris indolis & operationis medicamenta, ita etiam ea, quæ vomitum valide provocant, in nerveo-membranaceas corporis partes, & primario quidem in ventriculum & intestina ipsisque contermina, vim atque efficaciam suam exserunt.

Scholion.

Per activioris naturæ & operationis medicamenta intelligimus ea, quæ ingentem mutationem solidorum & fluidorum motibus celeriter inducendi facultate gaudent, & excretiones vel præter consuetum ordinem & modum augent & intendunt, vel nimias sistunt atque compescunt. Priorum censum subeunt omnia drastica & acriora, ἄνω καὶ κάτω evacuantia, nec non quæ salivam, urinam & sudorem impetuosius cient, aut sanguinis profluvia eliciunt. Inter illa vero, quæ effrenes solidorum & fluidorum motiones sedant vel sistunt, narcotica principem sibi vindicant locum. Omnia hæc ac singula, summa partium, sive sulphurearum, sive salinarum, tenuitate & subtilitate in tenerrimas tunicarum nervearum & musculosarum fibras penetrando & agendo, tum sensum, tum motum, & systalticum & diastalticum, cujus beneficio omnis generis fluida per canaliculosam partium texturam traduntur & volvuntur, diversimode afficiunt, atque immutant. Nam pro di-

diverſa activi in medicamentis principii ratione, & pro varia etiam nervoſarum partium ſtructura, longe multumque effectum variare, vel ex eo luculenter apparet, quod quæ vomitum cient, potiſſimum in ventriculum & duodenum, quæ alvum ſubducunt, maxime in inteſtina, quæ diureſin proritant in tubuloſam renum ſubſtantiam, nec non ureteres atque veſicam, quæ diaphoreſin procurant, in arteriarum tunicas & tubulos ſubcutaneos, & quæ ſalivæ fluxum exprimunt, in ſalivales glandulas, vim atque potentiam ſuam edant. Quæ certa & conſtans effectuum obſervatio, ſola ad uſum practicum & medentis ſcopum obtinendum ſufficit, neglectui data omni ſubtiliori theoria, ſeu potius ſublimi ſpeculatione, quomodo nempe remedia agant in has vel illas partes? qua textura, vel figura partium id fiat? Item: quid moveat ſolida corporis noſtri? vel motum periſtalticum ventriculi & inteſtinorum efficiat? num fluidum, per nervos aut arterias allatum, ſit mobiliſſimum? aut an principium quoddam agens, vel ratione præditum, vel eadem carens, motus in corpore perficiat? Hæc omnia enim nimis abſtractæ, ſubtilis & reconditæ indaginis ſunt, ac ne hilum quidem ad tutam morborum perſanationem & prudentem remediorum adminiſtrationem conferunt. Id vero noſſe oportet medicum, dari emetica mitiora & fortiora; quorum illa in ventriculum & ei annexum duodenum agunt, ac moderate nec impetuoſe nimis expellunt: hæc autem non modo eaſdem partes fortius exagitando evacuationem vehementiorem moliuntur, ſed etiam in reliqua tenuia inteſtina, eorumque glandulas & confines ductus, quæ bilem & ſuccum fermentalem e pancreate advehunt, latius vim ſuam diffundunt, & varii generis excrementitias materias e remotis etiam ſedibus alliciunt atque eliminant. Inter clementiora & magis diætetica, veteribus maxime familiaria, aquæ tepidæ, cum vel ſine ſale & melle mixtæ, celerius hauſtæ copia, connumeranda, vel ſolennis recentioris ævi medicis radicis ipecacuanhæ, aut tartari emetici, nec non pulveris regulini, præſcripto Monckii parati, panaceæ emeticæ Glauberianæ & Conerdingianæ uſus, quæ parciore doſi & ſufficienti cum vehiculo exhibita, primam ſic dictam regionem, a corruptorum, ex bilis pravæ, acidorum ſeccorum & malæ digeſtionis cruditatum coacervatione emergentium, ibique locorum ſtabulantium humorum ſorditie, inſigniter, blande tamen, deplent. Quod ſi vero hæc ipſa, antimonialis præſertim proſapiæ pharmaca, liberaliori manu propinantur, non tantum intra ventriculi & duodeni pomœria ſubſiſtunt, ſed intimius penetrando, in contiguas etiam & adjacentes partes vim ſuam propagant, & maxime ductus biliarios attentant, eoſdemque concutiunt & criſpant, ut redundantius bilioſum humorem eructent, unde nonnunquam tanta bilioſæ materiæ copia iterato vomitu rejicitur, quanta neutiquam duodeni latibulis excipi potuiſſet ac comprehendi. Quinimmo ſæpius vomitoria primæ regionis limites multum tranſcendunt & in longe diſſitas partes virtutem ſuam explicant, ut etiam, quemadmodum cachecticorum & anaſarca laborantium exemplo conſtat, ex univerſi corporis habitu, copioſos ſeroſos humores, & per ſuperiora & per inferiora educant, ac in corporibus tenerioribus, & quæ ſpaſticis ac convulſivis nervoſarum partium commotionibus ſolenniter conturbantur, graviſſima & quandoque funeſta ſymptomata inducant.

Obſervatio III.

Dentur, quæ vomitu ventriculum deplent plane innocentia & blanda, quæ non infeſta qualitate & arroſione tunicarum nervearum, ſed magis copia & fibrarum relaxatione, motum excretorium adjuvant, & non ſine emolumento uſurpantur.

Scholion.

Quod pravi in ventriculi & duodeni cavitate contenti humores, ingenti cum commodo cito, & qua fieri poteſt breviſſima via, ore foras ejiciantur, & ipſi ſpontanei a natura, ut ita loquamur, inſtituti, & arte provocati vomitus, clariſſime demonſtrant; idque duplici modo contingere ac perfici attenta obſervatione conſtat: quando nimirum vel a ſubtili & penetranti acrimonia, vel mole nimium diſtendente, tunicæ nerveæ ad contractionem, expulſionem & motum inverſum irritantur & ſollicitantur. Hinc repleto nimium & aggravato, vel a cibis avidius ingeſtis, vel a copia potus, præſertim vini aut cereviſiæ, vel in infantibus lactis congerie, ventriculo, ſummo ſæpius cum emolumento, vomitus aut ſponte ſubſequitur, aut etiam proritatur. Et certe, vete

terum excitandi emesin methodus, longe erat alia, ac illa, quæ nostris temporibus acrium & chymicorum pharmacorum ope recepti moris est. Illi enim rarissime helleboro albo, ceu drastico, utebantur, sed solenne ipsis erat, remediis fere diæteticis, aqua nempe tepida, vel sola, vel cum sale, melle aut oleo remixta liberalius hausta, non secus, ac quasi clystere, qui ex iisdem ingredientibus componi solet, ventriculum ad expulsionem per superiora stimulare, & hoc pacto acres, biliosos, viscidos & acidos humores diluere, detergere & utiliter foras ejicere. Et sicuti tutissimum hoc ad vomitum excitandum est remedium, quod in regionibus maxime calidioribus & corporibus facile mobilibus, felicissimæ erat operationis: ita omnino hoc ipsum in nostris etiam oris neutiquam penitus rejiciendum, sed sæpius necessarium esse existimo, tunc potissimum usurpandum, quando per activæ indolis chymica & mineralia stomachum movere, valde intutum & periculosum est. Nam sæpe acres, biliosi, ab ira maxime commoti humores, firmiter ventriculi tunicis inhærentes spasticam cum cardialgia constrictionem & perpetuum vomendi conatum gignunt, ubi antimoniale, vel acrius, vel validius, e mineralium regno petitum, propinare, perniciosum esset atque funestum: quum contra lubricans ejusmodi & relaxans, paullo majori dosi oblatum remedium, maxime ex usu sit, & vomitus, quos natura sinistra molitur, promovendos ac provocandos. Sunt porro, qui ex depravata concoctione ac digestione, magnam stagnantium cruditatum colluviem collegerunt, sic dicti hypochondriaci. Hi thermalibus aquis, primis potationis diebus paullo liberalius haustis, insigni cum levamine vomitus experiuntur, & tenaci viscida materia rejecta, medicatarum aquarum postea usum longe commodius ferunt & facili atque explicita curatione ex ancipiti levantur. Denique quotidianis experimentis comprobatum est, emeticum antimoniale, vel aliud minoris molis, sed agilioris indolis, molestissima vellicatione summas sæpe cum frustraneo vomendi conatu parere axietates; jusculis vero pinguibus, vel aqua tepida cum butyro insulso copiosius haustis, & felicius sequi vomitiones, & anxietates illas cardialgicas, cum inquietudine junctas, conquiescere. Arsenicum, innumeris funestis exemplis infamatum venenum, spasticas vehementes per universum nervosarum partium systema contractiones, quibus totam œconomiam motuum in solidis & fluidis pervertit & extinguit, efficit, cum vomitu non adeo frequenti, qui tamen copiose hausto lacte, oleis & humidis dum adjuvatur, acrimonia veneni correcta, non modo fibræ laxantur, sed vomitus etiam subsequuntur numerosi, quorum beneficio ipsum venenum felicissime e ventriculo eliditur. Ex quibus jam facile liquet, humida & relaxantia uberius ingesta, ad vomitum eliciendum summopere esse proficua: ubi ab enormi spasmo, a quacunque etiam causa suborto, primæ viæ affliguntur; quandoquidem ad excretionem illam emeticam, non sola contractio tunicarum ventriculi sufficit, sed opus est, ut ejus motus peristalticus, qui reciproca parietum corrugatione & dilatatione absolvitur, intendatur & invertatur.

Observatio IV.

Quæ dolores & spasmos leniunt, motuum impetum refrenant & sistunt, ut sunt anodyna, narcosin inducentia, & maxime ex opio præparata, hypercatharses per vomitum aut secessum sistere & coercere, experientiæ testimonio constat: eadem vero remedia vomitum etiam provocare, non adeo quidem obvium, sed tamen attenta observatione compertum est.

Scholion.

Ipsam theriacam, & ex ea præparatam essentiam, nec non aquam cum vino destillatam, ad compescendas hypercatharses certum & tutissimum esse præsidium in propatulo est; & hanc sistendi facultatem opio, ceu potissimo theriacæ ingredienti, tribuendam esse, non facile quisquam in dubium vocabit. Ut enim reliqua, quæ in observatorum commentariis memoriæ prodita sunt, prætermittam, commemorabilis inprimis hanc in rem est observatio Cl. Etmulleri, quam in *Dissertatione de virtute opii diaphoret. p.* 8. affert, dum tradit: *superiori anno juveni ex incautius hausto vino emetico antimoniali, in hypercatharsin ultra* 14. *dies adeo copiosam dejecto, ut secessuum numerum referendo, mendacii suspicionem declinans, tam omittere liceat, essentia theriacalis, cum essentia opii propinata, eximiam utilitatem*, 40. *saltim guttarum dosi, attulit.* Similiter massa pilularum de cynoglossa, quam præ-

præter opium, etiam femen hyofciami ingreditur, parciori dofi, ad aliquot grana, in pulvere exhibita, ad compefcendas enormes vomitiones, non fine fructu adhibetur. Utut vero hæc nimias per vomitum, aut alvum excretiones cohibendi facultas in opio aliifque narcoticis, abunde confirmata & indubiæ veritatis fit: attamen iifdem fedantibus remediis, vomitum, ingenti fæpius cum anxietate ftipatum, fubinde proritari, identidem certiffimæ experientiæ, & multoties a me præfertim in hypochondriacis, qui fumto circa noctem leni opiato, mane vomitum experti funt, obfervatum eft. Quem etiam effectum *Cel.* Wedelius *in opiologia* probe notavit. Et Helmontius ob vomitivam hanc virtutem opium accufat, quod virulenti & acris quippiam cuftodiat; licet hæc fententia ad veritatem minus accommodata, & miræ hujus operationis ratio longe aliunde petenda fit. Quod fi enim præcordia fpafmis nimis ftringuntur, anxietas potius & naufea, quam vomitus exfurgit: fublata autem per anodyna ftrictura, & motu periftaltico per debitam relaxationem & dilatationem reftituto, vomitio facilior fit & expeditior. Vel anodyna etiam tonum & robur ventriculo fubtrahendo, efficiunt, ut humores non expulfi in eo fubfiftant, reftagnent & poftea copia & infefta qualitate eundem ad contractionem & expulfionem ftimulent, quod fane ftomacho jam imbecilliore & folutiore ac concoctione vitiata, facillime contingit.

Obfervatio V.

Quum emetica tutiffime & celeriter a valde noxiis & naturæ infeftis affumtis corpus liberent, dilucide patefcit, quod adverfus venena, præfertim narcotica, nec non alia cauftica ingefta, vel prognatos in ipfius ventriculi finu virulentæ qualitatis humores, certius, tutius & præfentius vomitoriis non detur præfidium.

Scholion.

Inter venena, quæ per oris cavum corpus fubeunt, præcipuum utique locum fibi vindicant narcotica; utpote quæ infefto vapore, fluidum, quod fenfum, motum, tonum & robur folidis largitur, inficiendo & contaminando, illico fummum torporem, fenfuum ac motuum impotentiam, anxiam fpirationem, pulfuum exilitatem & contractionem, nec non ob fanguinis in cerebri vafis ftagnationem, depravatam & plane aberrantem phantafiam inducunt. Horum claffem ducunt omnes fpecies hyofciami, ftrammonii, daturæ, folani, mandragoræ, papaveris & quæ ex iifdem defumuntur: quæ fi ex errore comefta, aut ex imperitia affumta fuerint, certe confilio Helmontii, vix præfentius & præftabilius emeticis eft remedium; quod etiam *Cl.* Wedelius, *in amœnitat. mat. med.* experientiæ calculo confirmat. Obfervatur adhuc meo animo notabile hac de re exemplum. Devoraverat nimirum quifpiam ex errore, loco pilularum balfamicarum extracti opii grana XIIX. & inde anxietates cum fenfuum torpore mentifq; abalienatione perfentiens, errato opportune animadverfo, confeftim cum convenienti vehiculo tartari emetici grana tria affumfit, & quum nullus duabus horis elapfis fequeretur vomitus, urgente fymptomatum vehementia, eandem tartari emetici dofin iterato ingerere coactus fuit, fed pariter ne quidem naufea, multo minus vomitio fuborta eft. Tandem vero injecto clyftere acriore, evacuatio fucceffit, & decies vomens, nihil virium detrimenti percepit, fed optime convaluit. Porro aliud venenorum genus eft, indolis acerrimæ, penetrantis & caufticæ, ad quod referenda maxime arfenicum, argentum vivum corrofivum, antimonii vitrum, regulus & draftica acriora majori dofi data, præfertim helleborus albus: quandoquidem veri veneni ingenium in pervertendis & deftruendis motibus vitalibus, hæc ipfa obtinent: ut adeo nihil magis confultum, & opportunum fit, quam ut quam citiffime & qua breviffime fieri poteft via, e corpore exturbentur. Sed horum ea eft ratio, ut ipfa vomitum proritent, vel etiam enormes dejectiones moveant, licet fine ullo levamine: quippe dum firmiter adhærefcunt ventriculi & inteftinorum membranis nerveis, eafdem perpetim lancinando & arrodendo, contractiones ad vomitus fufcitant, quæ tamen nec fufficientes funt, nec idoneæ ipfo veneno educendo. Quapropter fi vomitu curare juxta prifcorum medicorum præfcriptum expedit; certe illud hoc in cafu ex ufu eft. Neutiquam tamen id irritantibus & virulenta acrimonia agentibus, fed lenientibus, pinguibus, demulcentibus, humidis copiofius hauftis, exfequi fas eft; quo non modo acrimonia involvatur & attemperetur, fed ipfum etiam venenum fimul, evacuatione per vomitum auctiore reddita,

vendita, e corpore exturbetur. Et sicuti vel sola ratione dictitante liquido inclarescit: ad infringendam & involvendam venenorum & acrioris indolis pharmacorum virulentiam, nihil pinguibus & demulcentibus ipsoq; lacte esse præstantius: ita certe plurima exstant exempla, quæ id luculenter confirmant, e quorum numero notari inprimis meretur, quod mihi ante aliquot annos obtigit. Comiti decem annorum ad vermes enecandos pilulas ex mercurio dulci præscripseram, extracto panchymagogo Crollii & aliquot colocynthidis granis, sex dosibus assumendas. Sed arbitro forte remoto, comes ignarus numeri, circa noctem omnes in capsula contentas pilulas simul deglutit. Quod quum mihi esset renunciatum e vestigio ut afferatur insignis lactis copia jussi, eoq; ad mensuras duas hausto, nihil plane incommodi & mali subsequutum est, sed alvo quinquies vel sexies circa matutinum tempus subducto, aliquot lumbrici lati adhuc vivi una excreti sunt.

Observatio VI.

Gravissima nonnunquam symptomata lactis in ventriculo coagulum ingignit: quibus dispellendis & penitus submovendis, emetica exoptatissimam commodant opem.

Scholion.

Quemadmodum lac, moderate assumtum & ventriculo firmo ac puro, optimum præbet nutrimentum: ita certe copiosius ingurgitatum, stomacho infirmo & acidis succis obsesso, infensissimum est, & maxima non solum symptomatum tormenta suscitat, sed etiam ancipites & periculosos morbos excludit, qui non prius discedunt atq; remittunt, quam exturbata noxia & infesta mole, ventriculus iterum sui factus sit juris. Quodsi enim in lactentibus major lactis copia, quam tenerior & non adeo firmus ventriculus subigere atque expellere potest, in stomachum defertur, non modo in ejus cavo stagnat, sed etiam acore inficitur & in tenaces ac firmos grumos abit, quorum pondere ventriculus nimium oppletus distenditur & pleræq; ægritudines, quibus infantilis ætas infestari solet, gignuntur. Inprimis notissimum est, quod acescens & fermentescens coagulatum lac, sæpius materiam & caussam præbeat asthmati infantes tantopere affligenti, ut etiam suffocationem minetur: quippe procurato per sirupum emeticum, ex violarum sirupo & tartaro emetico, paratum, aut linctum cum aliquot pulveris Monckii granis, vomitu, facili & explicita curatione morbus illico dispellitur & subigitur. Porro hypochondriaci, quorum ventriculus plerumq; solutior est & acidorum & corruptorum humorum sentina scatet, ab assumto lacte & hostili coagulo infecto, maximas experiuntur molestias, ventriculi inflationes, anxietates, spirandi angustiam, inquietudinem & insignem virium prostrationem: a quibus ut præsentaneo cum levamine liberentur, certior & promptior non datur ratio, quam ut leniori emetico, cum diluente tepide sumto, ventriculus vomitu depleatur & pessimorum horum symptomatum materies exturbetur. Fidem etiam faciunt M. N. C. *Dec.* 2. *A.* 9. *observ.* 64. quod lac copiosius haustum, in corpus nimio motu & calore æstuans & in ventriculo acidorum succorum colluvie conferto, caussa fuerit febris cum convulsionibus: ægro, caseosa materia sponte & elicito per artem vomitu rejecta, ex voto convalescente. Et Henr. ab Heer *obs.* 90. prodidit: quod a lacte coagulato lipothymia gravis fuerit suborta, quam ipse vomitorio oblato feliciter sustulerit. Neque mirum est, ab hostili lactis coagulo ejusq; in ventriculo congerie, tam graves oriri cruciatus, tamque dira symptomata, quum Rolfinckius *ord. & med. lib.* 3. *sect.* 2. *cap.* 59. testetur: instar farciminis sæpe caseosam materiam rejici.

Observatio VII.

In morbis, qui contagio serpunt & insigniter pernicialis indolis sunt, ut pestis, petechiales febres, febris acuta cum phrenitide, sive sic dictus morbus Hungaricus, emeticum, gliscente adhuc sub initium miasmate, cum alexipharmaco datum, summam promittit securitatem, & sæpenumero capitales has ægritudines prima in herba felicissime jugulat.

Scholion.

Integros, valentes & sanos homines, si cum contagiosis morbis laborantibus versantur, a pestifero & virulento miasmate tangi posse ac infestari, per experientiam satis comprobatum est. In quonam autem hujus con-

contagii natura, ratio atque operatio in corpus nostrum versetur, non adeo omnibus liquidum est atq; perspectum. Nostra quidem ita fert sententia: contagio infestos eos quam maxime esse morbos, qui a penetranti & subtili mobilissimi & lymphatici humoris corruptione atq; putredine, nervis eorumque summæ activitatis liquido, admodum adversa oriuntur; cujus tetræ exhalationes, vi quadam fermentativa & multiplicativa, in aerem sparsæ & ore per respirationem exceptæ, cum salivali valde fermentali humore connubium ineunt, & hujus vehiculo intra poros faucium & œsophagi sese sensim paulatimq; insinuant, vel cum potu aut cibis in ventriculum descendunt, ac multos ex vitiata digestione & eduliis minus congruis collectos crudos & ad corruptionem pronos humores ibi offendentes, subito per hanc sentinam feralem suam & putridam vim disseminant, qua demum ad massam sanguinis & nervearum membranarum systema delata, tota motuum & functionum vitalium œconomia, summo cum vitæ discrimine turbatur, evertitur atque destruitur. Ne itaq; mortiferum in corpus delatum virus sumat, & pernicialem vim latius diffundat, nullum certe, nec præsentius, nec tutius, propinari vel etiam excogitari potest auxilium, quam vomitorium, quo, quamprimum fieri potest compendiaria via, corrupti in ventriculo humores, una cum virulento miasmate, foras exturbentur. Et hoc facto, assumtum postea alexipharmacum, sive in liquida, sive solida forma, v. c. tinctura bezoardica, aut pulvis bezoardicus, cum momento camphoræ & aliquot nitri granis mixtus, reliquam veneni corruptivi partem facile discutit atq; dispellit. Qua omnium tutissima & certissima curandi ratione, plures ab exitialibus, qui in castris plerumque grassantur morbis, immo ab ipsa peste, quæ aliquot abhinc annis plura loca funeribus exhausit, & munitos esse & liberatos, certa & non fallaci experientia confirmati sumus. Hinc etiam Sylvius *in Opp. pag.* 658. vomitoria in pestis curatione laudat, mox ab initio diaphoreticis nupta; & si prima vice oblata effectu careant, secunda vel tertia vice eadem propinare jubet: si vero vomitus plane non sequatur, malum esse signum. Verum enim vero non modo ad acutas & funesti utplurimum eventus has febres, sed etiam ad alias non adeo malignas, immo intermittentes, quæ ortum ex aeris vitio nanciscuntur, avertendas & præscindendas, hæc medendi methodus plurimum valet & præstantissima est. Nam sæpissime contingit, ut ii, qui locis depressioribus, uliginosis, paludosis & culicum ac ciniphum caterva stipatis, æstivo tempore, sole præsertim occiduo, diutius versantur, ac quibus simul ex intemperantia & ingluvie primæ viæ multis cruditatibus obsidentur, incidant in febres, intermittentes quidem, sed valde contumaces; quæ tamen cito abigi & jugulari possunt, si statim inter insultus febrilis initia & indicia, emetico omnis e ventriculo saburra, una cum excrementitiis illis & causticis insectorum, per aerem conspurcatum eo delatis sordibus, opportune ejiciantur: specifico postea roborante subjuncto. Id quod non fallaci conjectura & opinione, sed multiplici experimento confirmatum asserimus.

Observatio VIII.

Eximia & summopere laudanda emeticorum, in compescendis alvi fluxibus & dysenteriis, utilitas est atque efficacia.

Scholion.

Vomitum supervenientem longo alvi profluvio morbum solvere, est antiquissima sapientissimi Coi sententia, *Sect. 6. aphor.* 15. Quare sicuti vomitiones sæpenumero ipsius naturæ beneficio in alvi profluviis, evocata sursum biliosa corrosiva materia, salubriter excitantur: ita naturam quandoque arte imitari neutiquam inconsultum est. Nam licet tum experientiæ, tum Celsi testimonio, alvum per dies aliquot, & nonnunquam ad longum tempus fluere, bonum & admodum salubre sit; quum corpus hoc profluvio a copia seri impuri & biliosi sæpius benigne repurgetur: attamen si alvi fluxus, sine, vel cum sanguine, a materia valde corrosiva, æruginosa, duodeni flexuræ firmiter impacta, nec virulenti contagii experte, suboritur, optimo ejusdem Hippocratis consilio obtemperandum, *lib. de locis in homine* præcipientis, morbos per eam partem, cui maxime vicini sunt, educendos esse, ne videlicet intestina sana, corruptæ materiæ transitu inficiantur & arrodantur. Et hoc nomine nostro certe ævo, ceu magnificæ famæ antidysentericum, radix illa emetica Americana, ipecacuanha, celebratur, quæ etiam primis invasionis diebus, semel, vel etiam ite-

iterato exhibita, opem fert longe desideratissimam. Plures jam olim fuerunt practici, qui tam præservationis, quam curationis caussa, in dysenterico malo vomitoriis usi sunt, cujus rei præclaros testes citamus Sennertum, *in Prax. lib. 3. pag.* 352. Rolfinckium, *de ord. & meth. consult. p.* 668. Etmullerum, *coll. pract. Opp. Tom.* 2. *p.*154. nec non Riverium, *Cent.* 3. *obs.* 9. qui memorat, quod adolescens, quum nullo remedio curari posset, in dysenteria, die morbi duodecimo, sumta salis vitrioli drachma, & rejectis per vomitum multis biliosis humoribus, evaserit. Eandem quoque in rem evolvi possunt M. N. C. *Dec.* 2. *A.* 2. *obs.* 108. *Dec.* 3. *A.* 3. *obs.* 15. & 51. Et Hildanus *lib. de dysenteria pag.* 683. suadet in hoc morbo potiunculam vomitoriam, ex aquæ pluvialis libris duabus & mellis unciis tribus, epoto ejusdem, cum olei olivarum, vel butyri insulsi unciis duabus, cyatho, & immisso post sesquihoram in gulam digito, vel penna, oleo olivarum aut butyro illita. Quinimmo M. N. C. *Cent. I. obs.* 38. aliquot exemplis confirmatum eunt, alvum in dysenteria ab ipecacuanha obstipari atque compesci.. Probe autem monet Baglivus, *Prax. pag.* 110. dysenterias, quæ cum nausea & vomitu incipiunt, plerumque esse lethales, & tunc emetica, ipsamque ipecacuanhæ radicem minime locum habere: quippe, ventriculi inflammati indicium hæc esse, non sine ratione suspicamur.. Inprimis singulari fructu atque emolumento, ante usum radicis ipecacuanhæ, statim in principio, pulveres temperantes, cum cremore hordei, plena dosi offerre suevi, quo humorum acrimonia cicurata, eo melior & securior emetici fit efficacia. Operatione vero ejusdem peracta, ut lac bibatur jubeo ex consilio ipsius Hippocratis, qui dysentericis, epoto lacte, vel sero lactis, in quo candentes lapides extincti, dolores & cruentas dejectiones moderatiores fieri asseverat.

Observatio IX.

Morbi, qui a colluvie humoris biliosi corrupti, prima in regione, per quam maxime duodeni cavitatem intelligimus, stagnantis foventur, & certis periodis infestare solent, uti sunt tertiana lentaque febris, tussis contumax, sic dicta stomachalis, hemicrania, vertigo stomachica, emeticum convenienti dosi & tempore exigunt.

Scholion.

Fiunt hi, quos iam enumeravi, morbi, plerumque ex imbecilli & vitiata digestione, in corporibus maxime debilioribus & impuris. Currumpitur vero & destruitur ciborum resolutio & subactio quam maxime, quando perpesso haud ita pridem diuturno morbo, vel febre intermittente perperam curata, cibi avidius & copiosius, quam infirmus adhuc ventriculus ferre potest, ingeruntur. Et ex hoc pravæ digestionis vitio, denuo corruptorum humorum sentina colligitur, quæ vel febris præcedentis recursum gignit, vel lentus etiam, vires cum carne consumens, a pastu & circa noctem succedens calor exsurgit: in cujus persanatione omnem operam ludes, nisi opportune emetico colluviem ærugine quasi tinctæ bilis evocaveris. Sæpissime certe a bile per iram effusa, & in primo intestino aliquot dierum intervallo corrupta, lentæ ejusmodi febres excluduntur, quæ emeticum moderatius, quod statim post excandescentiam, omnibus adhuc a violentiori impetu & motu tremulis membris, perniciosissimum est, mora interposita & composito motuum impetu, non solum commodissime ferunt, sed etiam eodem profligantur. Porro a mensibus restagnantibus eorumque fluxu suppresso, ex illuvie vitiosorum, prima in regione stagnantium humorum, lente cum cachexia febris gignitur, quæ nec sanari, nec menses in ordinem redigi possunt, nisi emetico, mitiori tamen, aliquoties oblato, primarum viarum latibula a sentina sordium repurgentur. Ferina etiam cum ingenti viscidæ materiæ excretione stipata contumax tussis, verno præsertim tempore prognata, & tam interdiu, quam noctu, cum gravi virium decremento & agrypnia fatigans, vix alio certo ac probato, quod præsentaneam opem ferat remedio, ac infuso aliquot unciarum mannæ, cum uno vel altero tartari emetici grano, tam ad sedes, quam ad vomitiones movendas, armato, expugnatur. Mira enim sic ejecta pituitæ copia, facile demulcentia, ut lac & alia sedativa, nec non stomachum firmantia, reliquas molestias tollunt atque persanant. Similiter hemicraniam, inprimis eam, quæ ex alio morbo prodit, & certis temporum articulis affligit, sæpius præmisso emetico & subjunctis huic medicamentis stomachis, roborantibus & nervinis, penitus

profligatam esse novimus. Et quum magna inter membranas ventriculi & cerebri intercedat consensio, mutuaque motuum vitiosorum communicatio, identidem notavimus, aliam vertiginem, summo mane a spasmo ventriculi profectam, pilulis aliquot Wildegansii sumtis, remisse, aliam vero, a redundante corruptorum circa ventriculum & duodenum saburra, vel solis pilulis balsamicis, aut iisdem cum tartaro emetico acuatis, discussam esse & exstirpatam.

Observatio X.

Quum plurimi infantum morbi optime ferant emetica; imbecillibus hæc ipsa non convenire erroris locum ponendum esse censeo.

Scholion.

Inter affectus, qui infantes maxime infestant & nonnunquam necant, connumeranda inprimis cardialgia & asthma ab inflatione ventriculi ortum, ventris tormina cum agrypnia sæpius juncta, quibus tandem funestæ succedunt convulsiones. Cuncta hæc mala, ratione exactius putata, a nimia ingurgitatione lactis eoque in ventriculo & duodeno coagulato & corrosivo reddito, suam nancifcuntur originem. Nam si infantes probe vomunt & alvus ipsis fluida est atque frequentior, bonam portendit valetudinem: simulac vero & vomitus & dejectiones alvinæ deficiunt, retenta lactis copia, non potest non ad tussim, asthma stomachale, cardialgias, tormenta ventris & frequenter convulsivas commotiones promtus parari aditus. Quocirca perpensis rite his omnibus, nullum opportunius & magis accommodatum ad avertendos & præscindendos hos morbos præter leniora emetica & acidum temperantia, dari remedium, nemo nisi imperitus negabit. Neque eos, qui in artis exercitio versantur, fugit, sæpius infantes morbillis, variolis aut alio quodam morbo laborantes, ex coacervata ingenti pituitosorum humorum circa præcordia saburra, incidire in difficilem spirationem, suffocationem etiam minitantem, eandemque dimidia, vel quadrante grani tartari emetici parte, aut aliquot pulveris Monckii granis, cum syrupo violarum in forma linctus exhibitis, promptissime abigi, ita ut mira humoris viscidi copia rejecta, illico vis morbi conquiescat. Et hinc luculenter admodum patet imbecillioribus etiam activæ indolis remedia, ut sunt emetica, apprime convenire, iisdemque opportune porrigi posse, hanc maxime ob caussam, quia quo debiliora sunt corpora, eo magis ob digestionis imbecillitatem & excretionum debitarum defectum, colligendis vitiosis humoribus apta sunt atque idonea.

Observatio XI.

Vomitoria non modo ea, quæ in ventriculi & duodeni cavitate delitescunt, expellunt; sed vim ac virtutem suam etiam in hepar explicant: unde in morbis quorum sedes in illo est, ut ictero & quartana, usus sunt longe egregii.

Scholion.

Quando in venæ portæ per hepatis viscus dispersis ramis lentius progreditur sanguinis iter, bilis inde non leve capit vitium, & secedentibus tenuioribus in vasa lymphatica partibus, ob diuturniorem moram, in ductibus biliosis spissior fit atque viscosior. Quod si vero biliosus humor lentus est ac tenacior, in canalibus illum vehentibus, crassa, quæ demum in coagulum abit & in lapillos concrescit, amurca gignitur, & hinc orificio, sive sphinctere ductus choledochi, quo in duodenum hiat, obstructo, bilis, exitu prohibito, per vasa lymphatica ad sanguinis massam regurgitat, & una cum illa per universum corporis ambitum diffusa, icterum gignit; cujus principio nisi opportune obstiteris iis, quæ detergendi & tenacem hunc mucum e loculis suis excutiendi vim habent, contumax & inveteratus, quinimmo, si icteritia nigra succedit, lethalis plane morbus evadit. Et huic scopo obtinendo apprime inserviunt rhabarbarina, amara, lixiviosa, cum sufficienti humido data, inprimis vero emetica. Quod enim vomitoria in nerveas ductuum biliosorum tunicas agant, superius jam asseruimus, illudque clarissime vel unica hac observatione innotescit, dum sæpius post emetici usum, & novissime in viro hydropico, annotavimus, quod usurpato vino, corticibus sambuci infuso, & vomitiva ac purgante facultate imbuto, complures insignis magnitudinis biliarii lapides per alvum egregio cum levamine discesserint. Hinc etiam multoties statim inter icteri initia summo cum fructu usus sum radice ipecacuanhæ, iterato nonnunquam ad drachmam dimidiam exhi-

exhibita, interposito elixirii balsamici lixiviosi, minus spirituosi, & essentiæ rhabarbari usu. Cavendum vero perquam solicite est, ne, si subito ab ira enatus fuerit icterus, valentius emeticum porrigamus, eo quod spasmus subest, qui demulcentibus & anodynis sopiendus potius, quam per acriora intendendus. Porro quartana febris contumaciam debet hepati male affecto: id quod exinde patescit, quod perperam curatæ, plerumque succedat hydrops. Et contumax ejusmodi ac refractaria febris omnia fere alia remediorum genera eludit, nisi opponantur ea, quæ singulari virtute obstructiones & infarctus reserandi facultate pollent: quibus decoctum radicis asari & summitatum centaurii minoris, multis experimentis a Rulando comprobatum, nec non mercurius dulcis & regulus antimonii medicinalis merito annumerantur. Maxime omnium vero eximius hanc ob caussam emeticorum in quartana usus est, qui priscis medicorum etiam non ignotus fuit: unde Trallianus *lib.* 12. *de quartana*, *novi*, ait, *me vomitoriis quartanas inveteratas discussisse*, *ut in totum conquieverint*. Et veteres quidem, semper primum lenioribus tentabant vomitum, iisque nihil proficientibus, ad helleborismum tandem descendebant, quem huic morbo maxime accommodum esse censebant. Nos vero pro certo asseverare possumus, pertinaces quartanas, non feliciori & expeditiori remedio, quam per emetica venereæ prosapiæ fuisse sublatas: quando nimirum vitriolum album ad grana decem, cum aliquot croci granis, in jusculo butyraceo, tribus vel quatuor ante paroxysmum horis exhibitum fuit; & si non prima vice spei respondit eventus, secunda tamen vel tertia morbus decessit. Novi etiam quondam in Westphalia empiricum, qui quartana detentis, tantum vitrioli cyprini, quantum ternario venit, in dimidia aquæ mensura solutum, offerre, eosdemque hoc pacto ad sanitatem reducere solebat.

Observatio XII.

Quæ paullo validius emesin excitant, non modo ventriculi & intestinorum tunicas stimulando, sed & universum vasorum nerveorum systema exagitando, operantur, eamque ob causam, provide atque prudenter exhibita gravissimis sæpe morbis opitulantur.

Scholion.

Hujus aphorismi veritatem vel ex eo clarissime constare arbitror, quod ab emetico assumto, arteriarum pulsus longe multumque mutetur, citatior & auctior reddatur, & respiratio nec non transpiratio, ad sudoris usque profusionem, sæpe intendatur. Quare quum tam insignis & tam late patens vomitoriorum sit facultas, nullum etiam dubium est, quin in compluribus ancipitibus & periculosis morbis medelam spondeant. Inprimis hydrops, omnium morborum gravissimus, visceribus salvis, nec extravasato in thoracis aut abdominis cavitate sero curationem adhuc admittens, certe non rectius & melius expediri potest, quam petito, e mineralium familia emetico, uti est mercurius vitæ probe correctus, pulvis Monckii, aut tartarus emeticus, ad grana sex vel octo, cum mercurii dulci scrupulo mixtus, quippe quæ collectas & stagnantes in universi corporis habitu aquas cumulate educunt, ut etiam in extremis digitorum apicibus, quidam vellicationis & contractionis sensus percipiatur. Quum vero ab humore stagnante, intestinorum tunicæ & aliæ motrices partium fibræ eliquentur ac relaxentur, & majori stimulo, ut motus systaltici augmentum accedat, indigeant, in hydrope, præsertim anasarca, si medicinæ adhuc locus, validissimis res aggredienda, & extractum elaterii, esulæ, hellebori nigri, gummi guttæ, auctiori longe dosi propinanda, & gummi guttæ quidem ad scrupulum, extractum hellebori, esulæ & elaterii vero ad drachmam usque, utpote quæ, licet in aliis, hoc morbo non detentis, validissime stomachum moveant, nihilominus in hydropicis rarius hunc effectum edunt, sed potius aquas deorsum ducunt. Verum enim vero, quia hæc ipsa drastica, virulenti quippiam alunt, quod vitali illi & intestinæ partium motioni, sive spirituascentiæ inimicum, tutius utique est ab iisdem abstinere, & emetica supra memorata, quod experientia etiam confirmat, in eorum locum surrogare. Præterea emeticorum efficacia ad magis dissitas adhuc partes cerebrum nempe, ejusque vasa ac membranas sese explicat. Hinc si sanguis ibi locorum hæret, vel restagnat ac difficilius progreditur, ac phantasiæ turbationes mentisque abalienationes oriuntur: certe si ulla auxilii spes superest, illud nonnisi prudenti

denti venæsectioni & emeticorum usu impetrabitur. Monendum tamen est, quod longe auctiori ordinaria dosi, & v. c. tartarus emeticus ad gr. X. aut XII. & mercurius vitæ ad scrupulum propinari debeat: quandoquidem ob influxum liquidi per nervos denegatum, rigiditatem, stuporem & immobilitatem partes sensiles contraxerunt, & nonnisi vi pharmaci roboratæ ac animatæ, removent & excutiunt obstaculum liberioris progressus, spissum nempe & viscidum sanguinem, quo vasa repleta, farcta atque distenta sunt. Denique emeticorum vim atque operationem non tantum ad superiores., sed etiam inferiores partes ipsumque uterum spargi ac propagari, ex eo apparet, quod difficultatem partus non raro facilitent atque secundent; unde Angelus Sala, nec non Rolfinckius, *chym. in art. form. red. lib.* 5. *Sect.* 6. *cap.* 13. eadem ad partum excludendum commendant, modo fœtus justa situri instet. Et Cl. Boerhaave *in instit. med.* auctor est, vomitoria ad expellendum fætum mortuum conducere. Quandoque enim contingit, ut spasmi ex spinali medulla ad uterum tendentes, & ad expulsionem fœtus apprime necessarii, deficiant, ad quos iterum suscitandos & promovendos, utique emetica cum analepticis mixta, proficere persuasissimus sum.

Observatio XIII.

Conducunt etiam vomitoria præservationis maxime gratia, vel etiam sub initium eorum morborum, qui extremis partibus & articulis, cum inflammatione & ingenti dolore, incumbunt, uti sunt rheumatismi, arthritidis & erysipelatis species.

Scholion.

Fomes ac minera molestissimorum horum affectuum, prima in regione, & maxime in duodeni flexura, reconditur; congesta ibi ex universo corpore, propter excretiones, vernali maxime & autumnali tempore, imminutas, acrium biliosorum humorum saburra, quæ postmodum rursus cum alimentorum succis ad sanguinis massam delata, & motu quodam febrili critico ad summam cutem propulsa, inflammatorios ejusmodi gignit dolores. Optimo itaque consilio, imminente morbo, congrua laxantia aut leniora emetica, præmissis corrigentibus & acrimoniam biliosam contemperantibus, propinantur, quibus vel ipsum malum penitus arcetur, aut paroxysmi ad longe mitiorem insultum perducuntur. Si auctoritates & experientiam in partes advocare licet, consuli poterit Sylvius, qui *Opp. pag.* 786. asserit; quod experientia testetur, uno vomitorio, non tantum paroxysmum sublatum, verum novum etiam ortum in longum tempus fuisse dilatum. Et Solenander insigni cum emolumento in principio arthritidis purgans exhibere suevit, edoctus primum a Tralliano *Lib. XI.* licet a multis hoc tempore reformidetur, quasi, quæ exagitata sit materia, non amplius moveri debeat. Porro Martianus, *comment. in Hippocrat. pag.* 382. narrat: sæpius se observasse, quamplurimos podagricos, ob acorem in ventriculo peccantem, podagra correptos esse, liberatosque aut saltim mitiora tormenta passos esse, si acetosa evomuissent. Idem testatur Hildanus *Cent. VI. obs.* 84. *vomitorium*, inquiens, *in principio podagricis datum, omnem dolorem absumit*. Quibus accedunt M. N. C. *Dec. I. A. VI. & VII. pag.* 220. ubi luculentum exemplum arthritidis annuæ, vomitu & diarrhœa solutæ, commemoratur. Post vomitum autem, suadet Hippocrates *lib. de affect.* ut lac asininum, vel serum coctum propinetur: id quod etiam egregie ex usu est.

Observatio XIV.

Emetica inter remedia præservatoria primum & principem obtinent locum, iis præsertim in morbis, quorum materia & causa prima in regione residet, & exinde remotas alias partes petit atque infestat.

Scholion.

Ægyptii singulis mensibus teste Herodoto vomitoriis utebantur: & Græci sæpius etiam vomebant; unde Martianus *lib. de nat. hum. pag.* 153. memorat: quod veteres ad corpus repurgandum & muniendum, solo vomitu, rarius purgatione, usi sint. Inprimis autem Celsus vomitum præservatorium gravissimis de causis, *lib.* I. *cap.* 29. suadet: *vomitus*, inquiens, *utilis est plenis & biliosis omnibus, si vel nimium se replerunt, vel parum concoxerunt. Nam sive plus est, quam quod concoqui possit, periclitari, ne corrumpatur, sive corruptum est, nihil commodius est, quam id, qua via primum expelli poterit, ejicere.*

Et

Et paucis interjectis inculcat, luxuriæ causa id fieri non oportere, interdum valetudinis causa recte fieri: *commoneo tamen*, pergit, *ne quis, qui valere & senescere velit, hoc quotidianum habeat.* Idem auctor utilissimam pronunciat vomitionem iis, qui cœlum vel locum mutant. Cui etiam Hippocrates *de salub. diæt.* calculum adiicit, addita hac cautione; *qui vomere bis in mense vult, melius consulet, si biduo continuabit, quam si post quintum decimum diem vomuerit.* Sed hoc veterum de crebriori vomitione consilium, nonnisi ex more illorum interpretandum est, quo vomitum ad præservandum institutum, non fortioribus & acrioribus provocabant, sed lenissimis, quorum superius jam mentionem injecimus. Quemadmodum itaque vomitoria, ad corpus a variis morbis tempestive muniendum, eximia utilitate splendent: ita præsertim in morbis, qui annuas statas periodos servant, vel certis mensibus recurrunt, ut sunt varii generis febres, asthmata, hemicraniæ, arthritides, insultus quoque apoplectici, maniaci & melancholici, nec non purpura, ante invasionem, eadem, leniora tamen & laxantibus nupta, aliquoties repetita, nec non in quibusdam sanguinis missione subjuncta, ex usu sunt; quandoquidem hisce præmissis, longe felicius aquæ minerales, vel decocta sanguinem depurantia, & lacticinia, aut alia accommoda præsidia, operationem suam postea exequuntur.

Observatio XV.

Oris amarities, nausea, cum vomendi conatu, ardor circa pectus, anxietas præcordia stringens, saliva frequens, tremor labiorum, indicia quidem sunt subversionis ventriculi & subsequuturi vomitus: sed non semper tutum atque proficuum est, his indiciis obsequi & vomitum emeticorum ope procurare.

Scholion.

Exacte profecto & summa cum cura, hæc a qua causa proveniant pathemata discernenda sunt; eo quod a vomitoriis, promte & sine discrimine, indicantibus tantum hisce signis datis, ingens damnum & vitæ etiam periculum exortum esse novimus. Nam si hæc symptomata a solo motu spastico & contractorio ventriculi per consensum, subsistente in remotioribus partibus causa, uti videmus in apoplexia, vehementi tussi, calculo, suffocatione hysterica, passione colica, iliaca aliisque eveniunt, vel etiam a vehementiori præcedente animi affectu proficiscuntur, cane pejus & angue vitanda esse emetica, cumprimis acriora, nisi neci tradere velimus eos, quorum vita nobis concredita est, auctor suasorque sum. Graviter certe in eo & infeliciter lapsos esse memini plures, qui omnes istos conatus & motus pro salutari principii vitalis & rationalis intentione agnoverunt, quam omni modo per artem promovere & sublevare oporteat. Deinceps sæpenumero etiam conatus ad vomendum a regurgitante sanguine ad vasa ventriculi in gravidis, mensium, vel hæmorrhoidum suppressione laborantibus oriuntur: ubi emeticum dare maximum foret piaculum; quum hac ratione cruentum & funestum provocatum esse vomitum quamplurimis constat exemplis.

Observatio XVI.

Nunquam emetica dare expedit, in ipsa accessione, impetu aut vigore morbi, tam in febribus intermittentibus, quam continuis & acutis; sed si morbus necessitatem eorum imponit, tempore intercalari, aut remittente impetu, ad usum ordinanda sunt.

Scholion.

Veritatem & observationem practici hujus canonis & ratio suadet, & experientia adstruit. Emetica enim activiora omnia & ventriculum, & reliquas nerveas corporis partes, spasticis stricturis tentant & sollicitant: sub morborum autem accessione, motu & impetu, systema tam vasorum, quam membranarum nervearum, jam spasmodicis commotionibus agitatur, adeoque motuum impetus non potest non ab ejusmodi drasticis cum insigni detrimento notabiliter augeri atque intendi. Communis quidem practicorum opinio & revera error est, brevi ante paroxysmum intermittentium exhibenda esse emetica: sed quam infelix sit successus, si vomitionis actui supervenit febris cum horrore & rigore initium, plurimis exemplis mihi innotuit; quippe syncopticas inde cardialgias, artuum tremores convulsivos, animi deliquia, cum extremorum rigore & frigido sudore orta esse annotavi. Satius itaque

que est vomitoria vacuo tempore, aut quinque vel sex ante paroxysmum horis, propinare, ac hoc demum pacto felicissime res succedet & febris discedit. Eadem quoque observatio tenenda in acutis, si vomitorium propinare necessitas urget, illudque nunquam in vigore porrigendum, sed statim in morbi principio, vel ante tempus invasionis, suffragante gravissimo auctore Hippocrate, & *Sect.* 2. *aph.* 29. monente: *ineuntibus morbis, si quid movendum, move: nam iis crescentibus, quiescere melius est.* Adeoque fatemur quidem initiantibus morbis castrensibus, febribus exanthematicis, variolis, morbillis, purpura acuta, antequam materia virulenta cum sanguine fuerit permixta, & altius solidis, fibrosis ac nerveis partibus insinuata, emetica cum analepticis, vel alexipharmacis, in forma liquida propinata, præsertim si saburra in prima regione delitescit, felicissimam locare operam & longe benigniorem efficere morbi progressum: sed, si quispiam hæc pharmaca in ipsius morbi statu exhibere velit, ingens certe damnum & symptomatum augmentum procurabit atque inducet.

Observatio XVII.

Si ob spasmos primarum viarum & viscerum abdominis, quemadmodum in hypochondriacis, nec non hæmorrhoidibus retentis & post graviorem animi affectum solenne est, inæqualis sanguinis motus aut congestionum impetus ad caput & pectus contingunt, ut in apoplexia, epilepsia, cephalalgia, vertigine, affectibus soporosis, narium hæmorrhagiis, hæmoptysi, asthmate, phthisi, catarrho suffocativo, summopere cavendum est ab emeticis, nisi ventriculus saburra obsessus sit morbi causa.

Scholion.

Egregium est monitum, quod Septalius *l.* 3. *sect.* 12. inculcat: *qui tabe*, inquiens, *qui capite, sine saburra ventriculo repleto, qui hæmoptysi, aut oculis, aut animi defectione, aut suffocatione uterina, aut colica suffocativa laborant, hi plane ab emeticis abstinere debent.* Et certe his in casibus magna prudentia & deliberatione opus est, antequam ad anceps ejusmodi & magnæ operationis remedium descendamus, ne plus damni, quam emolumenti afferamus. Nam ipso vehementiori nisu vomituriendi conatu, omnino sanguinis & humorum affluxus ad partes superiores, caput & pectus urgetur, quæ, si ex crebriori appulsu & congestu sanguinis, jam jam imbecilliores redditæ, ex facili inde labem contrahunt & pristinæ ægritudines recrudescentes, longe gravius, quam antea, infestant. Apprime huc faciunt, quæ Hildanus de infelici emeticorum effectu observavit, qui *Cent.* 5. *obser.* 12. à vomitorio violento, unum mutum, alterum surdum factum, nec non *obser.* 19. cœcitatem inductam esse, refert. Et Scultetus *obser.* 92. *app.* a vomitu tumorem frontis subito enatum esse, testatur.

Observatio XVIII.

Emetica mineralia vel vegetabilia fortiora, tutissime semper in forma liquida, interdum etiam vehiculo spirtuoso, insignem liquidi copiam superbibendo, assumi, multiplici experientia compertum est ac confirmatum.

Scholion.

Tutiora semper sunt ad emesin excitandam ex antimoniatis ea, quæ soluta sunt, præ solidis; quare aqua benedicta Rulandi, quæ ex vitro antimonii paratur, tartarus emeticus Mynsichti, qui ex croco metallorum, sale absynthii, vel cremore tartari conficitur, nec non sapa vomitoria Sylvii, magis ex usu sunt, quam vitrum antimonii, vel crocus metallorum, pulvis Monckii, mercurius vitæ aliaque. Quum enim stibiata hæc pharmaca non agant nisi soluta, facillime contingit, ut a contentis in ventriculi sinu salsis & sulphureis humoribus promte liquata, aut enormes non sine periculo suscitent vomitiones, aut obsesso lenta mucagine minusque ad solutionem idoneis succis, stomacho non dissolvantur & nullius fere operationis sint. Accedit, quod non exiguum periculi subsit, si acrius ejusmodi minerale emeticum certæ tantummodo ventriculi portioni insideat firmiterque inhærescat, ut eandem continno lancinando & arrodendo, ancipitem inflammationem pariat. Quod si vero potens ejusmodi pharmacum colliquatum fuerit & solutum, non unam tantum tunicæ ventriculi partem adoritur, sed universam illam moderate afficit ac stimulat, ut longe facilius & tutius tota substantia ven-

ventriculi ad inversionem & expulsionem sollicitetur. Quare semper mihi in more positum fuit, tartarum etiam emeticum solutum prius in aqua analeptica spirituosa, pauxillo syrupi grata dulcedine imbuta, propinare. Et hac ratione tutiorem longe, faciliorem ac meliorem, refracta etiam dosi fieri vomitum observavi. Præterea non quidem negandum, quod remedia spirituosa & ipse etiam vini spiritus vomitiones sistant: nihilominus tamen, si hic vini spiritus cum syrupo violarum, aut rosarum julepo cicuratus, una cum emetico porrigitur; non solum minor & refracta vomitorii dosis sufficit, sed etiam longe expeditior fit operatio: eo quod spirituosus hic liquor, tum subtilem illam & nervis inimicam acrimoniam corrigit, tum etiam insito suo calore majorem sanguinis affluxum allicit, & proinde motum & subversionem ventriculi strenue adjuvat. Inprimis autem, si non tam copia, quam peregrina indoles acrium biliosorum in ventriculo humorum, præternaturalium affectuum causa est, post vomitorii assumtionem multum liquidi bibere expedit; quo intus latitans congeries eodem diluatur, attemperetur & hoc pacto promtius evacuetur. Et hoc consilio interdum post cibum sumtum vomitum procurare suadebant veteres, quos inter præsertim Trallianus *lib.* 1. *pag.* 72. nominandus, qui vomitiones post cibum in epilepsia utilissimas judicat: quandoquidem hoc potissimum tempore exhibita emetica, quicquid crassum in ventriculi cavo offendunt, id omne simul cum reliqua massa exturbant ac utiliter removent. Sed satis jam de vomitoriis eorumque usu dictum esse arbitror.

DISSERTATIO XIII.

DE

USU ET ABUSU PULVERUM STERNUTATORIORUM.

§. I.

Quemadmodum sapientiæ humanæ fundamentum atque initium sensus recte dici possunt, adeo, ut illis in vigore atque integritate constitutis mens nostra functiones suas promptissime exsequi queat: ita nobis non exigua quoque incumbit necessitas, illos ipsos tanquam rationis nostræ instrumentum curare ac colere, & quantum fieri potest, in debito statu atque incolumitate servare, ut tali cultura ad optimos mentis usus disponantur. Quod circa non incongrue illi faciunt, qui oculos frequenti tersione lemarum ac mucaginis per aquam frigidam tempore matutino puros ac serenos servare allaborant, vel etiam perspicillis ad diuturnum visum illos præparant. Auditus organum frequenter purgare instrumentis a cerumine, vulgaris etiam consuetudo est, ne forsan in gypseam diuritiem mora transiens aurinos meatus ac gyros obstruendo auditui noceat. Organon gustus, quod lingua constituit, & oris elutiones cum aqua simplici factæ & calidæ jam usitatæ infusorum varii generis sorbitationes percommode abstergunt & mundant, utpote de nocte in lingua obortus lentor papillares ejus tabulos obsidens calida sic aqua extergitur, ut non tantum ad meliorem gustum, sed & ciborum masticationem & faciliorem mixtionem cum genuino suo succo solvente disponatur. Tactum, qui toto diffunditur corpore, frictionibus matutinis convenienter institutis curare utilissimum & a veteribus valde celebratum consilium est, quandoquidem hoc pacto discussa superflua humiditate spiritus segnescentes in motum concitantur, ut ad corporis & mentis exercitia expeditius influant.

2 Profecto autem nullius sensorii majores hodie mortales habere solent curam quam narium, quem in finem non tantum excogitata fuerunt varia odorum oblectamenta, quæ in balsamis solidis, liquidis spirituosis, fumis ac pulveribus suavissimi odoris consistunt, quibus continuo nares deliniunt, sed & alia nunc frequens ubivis ferme regnat nares purgandi ratio per singulares pulveres errhinos & sternutatorios ex tabaco variisque speciebus odoratis & cephalicis confectos, quibus naribus attractis viscosorum in narium cavernulis hærentem humorem colliquare ac deturbare conantur. Quemadmodum autem salubritate sua ac usu non caret dictum narium purgamentum, ita tamen tanta jam increvit intemperies, non dicam vesania, nonnullorum, ut mira consuetudine vel imitatione aut auctoritate aliorum inducti, tali pulvere nares perpetuo vexare & irritare videantur, ut etiam inter mutua colloquia, conventus ac cœnam, deesse aliquid humanitatis credatur, nisi quis pyxidem suam, qua servari pulvis ille solet, singula-

gulari officio ac inserviendi ejus sanitati studio alteri offerat ad muci officinam purgandam. Cum autem perversus talismodi abusus, dum singulis fere momentis naribus talismodi pulvis attrahitur, non parum damni ac nocumenti afferat siccioris præsertim naturæ hominibus; itaque constitui de legitimo horum pulverum usu nec non prava illis abutendi ratione in præsenti verba facere, & non inutilem hanc materiam paulo uberiori evolutione pertractare.

3 Ut autem eo felicius in nostro instituto progrediamur & emolumenta ac damna dictorum pulverum rite exponamus, utile ac e re fore judico ante in sternutationis naturam materiam & modum agendi errhinorum paulo penitius inquirere & ipsum quoque locum, ex quo rivus ille mucidus derivatur ac stillat, secundum anatomicormu recentiorum accuratas observationes determinare ac perspicere. Nolumus autem rebus maxime intenti litem movere de sternutatorii nominis derivatione ac ortu, multo minus, an illud vocabulum barbarismum sapiat, ex criticis decidere, sed tantum breviter strictimque illud in limine præmonere allubescit, per pulveres sternutatorios nos intelligere tabaci varii generis folia & radices aliasque vegetabilium species rite siccatas & præparatas inque formam pulveris redactas, quæ naribus susceptæ inspiratione membranam narium irritando spissum vel aqueum humorem evocant, sive cum forti ac sonora aeris explosione, quo casu vocari solent sternutatoria, sive sine illa ubi errhinorum nomine insigniunt, utut sternutatoria græcis quoque errhina veniant, meliori tamen vocabulo ptarmica designentur. De utrisque autem hic loci agere decrevimus, præsertim cum ptarmica pro diversa dispositione hominum facile in errhina & versa vice in ptarmica degenerent.

4 Primum omnium autem, quo veritas dilucide appareat, constare debet, quænam pars corporis principaliter afficiatur ac patiatur in sternutationis actu, & ex quo loco insignis illa muci quantitas, quæ mediante talismodi remedio extrahi solet, stillet ac derivetur. Magnam autem hac in re inter veteres & recentiores passim deprehendimus dissensionem, dum plures ex veteribus actionem ac motionem ipsius cerebri esse sternutationem affirmant, quæ in consensum rapiat thoracem, sicuti quondam Hippocrati & Aristoteli placuit. Alii potius principaliter illam actionem thoracis esse, quæ occasione irritationis factæ in naribus accidat, tuentur. Ita etiam circa partem, ex qua humor ille excrementitius effunditur, in diversas abeunt partes. Plerique ex veteribus cloacæ hujus originem esse cerebrum adstruunt, recentiores autem ex externis tantum capitis partibus materiam hanc fluere firmis ratiociniis autopsiæ anatomicæ innixis comprobare satagunt. Nos non diutius refutationibus veterum immorabimur, neque sub examinis incudem etiam nonnullorum recentiorum placita revocabimus, sed brevissimis sententiam nostram exponimus, nempe sternutationem esse violentam actionem & motionem fluidi elastici tenuissimi, quod spirituum vulgari nomine venit, in nervis tantum, qui intercostales musculos descendunt. Quæ motio impetuosa ac præternaturalis cum sit & cum magna constrictione partium nervearum ac musculosarum conjuncta, hinc non inepte a veteribus convulsio, etiam epilepsia parva, levis, & particularis dicta est, præsertim ab Avicenna *l. 3. c. 2. Tract. 2.* Et tametsi etiam experientia doceat sternutationem sæpiuscule præcedere epilepsiam, vel etiam illam sequi, sicuti id docte inter alios notavit Wedelius in tractatu *de medicamentorum facultatibus p. 211.* Ut ex eo appareat magnam esse affinitatem ac convenientiam inter epilepsiam & sternutationem, illud tamen teneri meretur hanc esse utriusque differentiam, quod convulsio in sternutatione sit magis intrinseca, sive extra cerebrum ejusque membranas, in epilepsia autem intra cerebrum, ubi dura mater principaliter violentissima constrictione afficitur, sicque totum ferme corpus in consensum trahitur. Ex quibus patet sternutationis sedem non quidem cerebrum esse, attamen spiritus, qui nervos incolunt, principaliter esse affectos. Et deinde jam clarum ac perspicuum fieri potest, quare a solo irregulari ac concitato spirituum motu in dispositis sternutamentum moveri possit. Ita curiosæ sunt observationes, quæ confirmant, nonnullos, quoties cum uxore rem habere gestirent, immediate ante cœptum opus ter quaterque sternutare coactos fuisse, qua de re legi meretur Stalpartius vander VViel *obs. 6. part. prior. p. 44.* it. Amatus Lusitanus in *scholiis curation. 3. Cent. 4. fol. 370.*

5 Cum autem sternutatio affectio spirituum sit, qui primas in regenda tota machina tenent partes, ex quorum constitutio-

ne

ne boni vel pravi effectus in corpus redundant; hinc etiam a vetustissimis temporibus sternutatio actus boni & mali ominis signum fuit. Ita optimum signum fuit & adhuc est reconvalescentiæ, quando ægrotantes incipiunt sternutare, qui alias difficulter admodum id faciunt propter virium defectum sive spirituum non sufficientem influxum, unde vulgatum illud inter medicos Parisienses est: sternuit, salva res est, & Nosocomio expelli debet, circa quam rem videatur Mosantius Priosius in epistolis p. 204. ita etiam Ballonius ad Theophrasti librum *de vertigine* p. 9. *vulgo*, ait, *Xenodochiis jubent ægros exire, cum primum sternutant, quod bono id fiat omine, & quod in limine sint sanitatis, quasi victore calore naturali morbifica sit materia cocta & mitificata*. Ex adverso etiam observatum fuit, sternutationem mali fuisse ominis, cum frequenter pestilentiam vel alium gravissimum morbum præcesserit. Ita Thucydides *lib. de bello Pelopones.* §. 131. *fol.* 280. pestilentis cujusdam malignæque sternutationis meminit, in famosa illa Atheniensium peste grassantis. Polydorus Virgilius *Lib. 6. de invent. rerum Cap.* 2. itidem similis sternutationis mentionem facit, qua omnes, qui aliquoties sternutassent, paulo post extinguerentur. Asseritque ex recentioribus Diemerbroekius *Lib. de peste Cap.* 15. Tempore gravis illius pestis an. 1635. neminem se vidisse convalescere, qui durante morbo sternutasset sæpius. Exinde jam mos bene precandi sternutantibus, qui etiam diu ante Sospitatoris nostri ortum apud ethnicos, & ante ipsum Aristotelem obtinuit, ut *Famianus Strada prolusionum accadem. l.3.* refert, derivandus videtur. Invaluit etiam is mos & semper continuavit per omnes ferme nationes, etiam Turcicum regnum, (utut Angli hodienum eum non observent,) ut ad sternutationem vel caput denudent, aut corpus inclinent, & sternutantes salutent his verbis: Deus te adjuvet, ut minus etiam urbanus ille habeatur, quisquis hæc, quicquid est humanitatis, negligat. Vid. laudatus Priosius.

6 Hisce jam missis res maxime poscere videtur, ut recipiamus nos ad examinandum & inquirendum, in quanam corporis parte stationem potissimum habeat sternutatio, & unde mucosi istius & squalidi humoris ejectio oriatur. Memorandum autem hic venit perperam veteres dijudicasse ex cerebro illud, quod sternutamento ejicitur, ortum suum habere. At vero infel. citati temporum, quæ observationibus anatomicis circa corpora humana admodum sterilia fuerunt, id condonandum est, utpote manifestissime hodierno tempore demonstrari potest, os ethmoides seu cribriforme foraminulis variis instructum, non aptum esse ad transmittendam vel emittendam quandam materiam fluidam, cum firmiter foramina, utut pervia, dura matre & nervorum ramulis per hanc transeuntibus occlusa sint, ut nullum fluidum etiam tenuissimum, sicuti est spiritus vini rectificatissimus, ibi detentum ne ad minimam guttam transire & ad nares descendere possit. Denique & illud clarissimæ veritatis est, humorem talem, qui per sternutationem discutitur, intra duram matrem & cranium nunquam delitescere, neque talem reperiri in cerebri ventriculis, nec glandulam pituitariam suam, quam secernit, lympham huc amandare; ut adeo cloacæ hujus origo alio in loco quærenda sit. Deinceps & nunquam hoc demonstrari poterit, aerem neque odores, multo minus alia externa inspiratione immediate in cerebrum pervenire posse, hinc optime Galenus *de simplicibus medicamentis* scribit; Errhina quæ mediante inspiratione attrahuntur in nares, non, ut vulgaris est opinio, per os cribriforme ad cerebrum scandunt; sic etiam mera persuasio & figmentum est, in illis, qui tabaci fumigationi perpetuo student, anteriora cerebri esse siccata & fumo nigro infecta, quod clarissime variisque dissectionibus factis refutavit Neander *in Tabacologia p.* 228. *& seq.*

7 Quodcirca rectissime cum recentioribus sternutationis subjectum & originem muci, qui naribus solet expurgari, nec non ipsius olfactus organon credimus esse cavernosam interiorum narium structuram & osseam concamerationem, quatenus nempe membrana non tantum ad sensum, sed & ad pituitæ ejectionem disposita investitur. Operæ pretium autem duco hac occasione accuratius paulo, qua tamen fieri potest brevitate, internam narium mirabilem structuram perlustrare. Quoad autem internam narium concamerationem spectat, deprehendimus varios sinus & cavitates osseas, dein gyros anfractuosos osseos triplices, qui scalæ, it. ossa turbinata spongiosa vocantur, quorum fabricam & usum singulatim jam perspicere placet. Sinus autem illi recte numerantur duodecim, nempe duo sphœnoidei, qui intra os, quod sphœnoides dicitur, excavati sunt & sellæ

equinæ subjacent. Ex istis per unum foramen humores delabuntur in binos meatus, qui a naribus ad fauces tendunt. Ethmoidei sex numerantur, qui frontalibus & sphœnoideis intermedii sunt, in utroque latere tres, & hi tenuibus ossibus transversis & non nonnihil obliquis ab invicem distincti sunt, quorum anteriores reliquis ampliores sunt, in quibus etiam foramina duo reperiuntur, quibus mediantibus anterior hic sinus ethmoideus cum maxillari communicat. In osse frontis juxta nasi radicem duo quoque exstant sinus dicti frontales, quorum unus sæpius altero amplior & distinctas etiam fovet cellulas. In illorum postica parte foramen est, quod narium posteriorem partem respicit, In maxilla autem superiore duæ cavitates amplissimæ sunt, in quarum superna parte unum est foramen & brevis ductus, qui ex sinubus ethmoideis anterioribus humorem recipit.

8 Sinus hi dicti duodecim nec non os vomeris omniaque ossa ad narium fabricam spectantia investiuntur membrana, quæ propter officium suum dicitur pituitaria, hancque cum sinubus narium ex omnibus accuratissime descripsit Vieussens *in Neurologia cap.* 16. *pag.* 187. ubi asserit illam esse fungosam, spongiosam ac glandulosam quamplurimis diversi generis vasis instructam, quæ si digitis comprimatur, mucum statim emittat, sique in aquam immittatur, spongiæ ad instar intumescat. Casserius Placentinus illam dicit esse spongiosam, sublividam & multum sanguineam, ita ut si digitis leviter fricetur, sanguinem effluere faciat. Et observavi in anatomia cadaveris masculini a me celebrata membranam hanc numerosissimis arteriolis stipari, quæ injectione liquoris spissi rubicundi adhuc dum in capite siccato eleгantissime apparent. In plexulos hepatis uterini plexibus non absimiles numerosas has arterias ex corotidum ramis externis enatas exire auctor est idem Vieussens *loc. cit.* Hæc jam membrana, glandulis copiosissimis prædita, ex innumeris hisce arteriolis partem aquosam, lymphæ nervorum ac cerebri elasticæ spirituosæ activitatem infringentem, instar cerebri separat, & per breves quosdam ductus quos vasa mucifera laudatus Vieussens nominat & quorum aliqui setam admittunt, & circa posticam ossis vomeris & utriusque ossis palati partem apparent, expurgat & in nares ceu communem cloacam derivat. Hæc itaque membrana, quæ ab utroque ossis occipitis processu oritur lateque expanditur & internæ œsophagi tunicæ continua est ac laryngis latera contingit, os vomeris ossaque spongiosa & turbinata omnesque superius nominatos sinus duodecim obducit, est emunctorium principale ipsius muci, qui secernitur in naribus & sinubus, ubi mora nonnunquam nimium lentorem contrahit. Non autem ubique est æqualis crassitiei vel conformationis, nam quæ posticæ utriusque ossis palati parti appenditur, ea crassior est, & fere tota glandulosa & muciferis instructa vasis intertexta videtur. Illa autem membranæ pituitosæ pars, quæ duodecim sinus investit, subalbida & spongiosa est, valde autem membranosa & magis tensa apparet illa, quæ ossibus sic dictis turbinatis insternitur; de his autem ossibus Casserius *de fabrica nasi Lib.* 3. *cap.* 16. scribit: *In profunda narium recondita sunt ossicula spongiosa, quæ gradu scalæ videntur appellari, eo quod gradatim unum supra aliud positum sit, turbinata hæc ossa dicuntur.* Oriuntur ex parietibus narium, ossibus inquam cavitatem genarum interne sepientibus, ubi initio tenui exorti statim crassescunt & turbinis formam adsumunt, undique libera & nusquam nisi suo principio alligata, ita deorsum pendula dependent, ut intermediam quandam latebram inter os genæ conficiant. Et sane jucundum spectaculum est, hæc officula seu lamellas osseas, quæ neutiquam cartilagineæ sunt, in varios cylindros tubulos & semicirculos osseos convolvi, ut quasi in diversos specus & labyrinthos, ubi alia in aliam tendit, dividi. Hæc singula spongiosa officula, singulæque eorum lamellæ & inde effictæ cavitates tunica etiam spongiosa, sed magis nervea investiuntur. Hinc etiam hæc ipsa magis præ aliis membranæ partibus sensu exquisitiori gaudet; sicuti enim tota membrana pituitaria per nares extensa sensum suum ac motum maxime nanciscitur non tam a primo, quam a secundo ramo quinti paris emissi, ita maxime hi nervi plurimas fibrillas per membranam ossa turbinata obducentem, spargunt atque distribuunt, hinc merito huic tunicæ & dictæ ossium turbinatorum conformationi odoratus organi titulus tribuendus est, cum non peculiaris hujus tunicæ textura nervea tensa alium usum arguere videatur, quam ut tantum mucum separet: quocirca Bartholinus in tractatu *de olfactus organo*, rectissime scribit: *quo major tunicæ narium*

rium est superficies , eo plura nervosa extrema in eum terminari possunt, pluresque aeris particulæ in eandem impingere . Hinc etiam laudatus auctor in venatico exquisitissimi sensus cane inextricabilem & plane innumerabilem lamellarum in semicircularem figuram curvaturam progerminationem & circumvolutionem invenit, & animalia olfactu excellentia ossicula talia cucullum vel concham veneris figura referentia semper plura , longiora, magisque contorta possidere scribit.

9 Sententia itaque nostra est , tunicam hanc sensibilem ossa turbinata cum illorum cavitatibus investientem subjectum maxime esse odoratus , cujus organon in tunica narium multiplicata, dum ex angusto in angustum ipsa tendit, & in concavitate ossiculorum aerem odoriferum non tantum remorante sed & verberante consistit . Et sicuti in hac tunica particulæ odoriferæ fluido respirationis impulsæ percipiuntur, ita etiam nullum dubium est in eadem tunica varios pulveres vel species naribus susceptas ibique appulsas percipi, sensumque irritatorium ab iisdem excitari, adeo, ut idem subjectum odoratus & sternutationis sit. Irritata autem illa tunica in consensum utique trahitur tota tunica narium pituitaria , propter eandem communionem nervorum, nec non continuitatem, ita, ut fibris ejus constrictis & compressis succus ille, qui in eadem hæret, copiose & ubertim excutiatur.

10 Descripto jam sufficienter sternutationis organo & subjecto, illoque loco, e quo promanare crassus ille mucus solet, qui sternutatione ejicitur, restat jam ut etiam brevissimis naturam sternutationis sive motus ipsius thoracis convulsivi cum violenta expiratione & aeris explosione vehemente juncti indolem perlustremus, & maxime, quomodo thorax & diaphragma ab irritatione narium tunicæ in consensum rapiantur. Notum autem jam est ex anatomicorum observationibus , non tantum primum nervorum par, quod processuum mamillarium nomine venit, verum etiam secundum ramum quinti paris nervosi intra cranium oriundi abire ad pituitariam membranam , maxime autem ad illam partem , quæ ossa turbinata sic dicta seu spongiosa investit ; ubi non modo sensus sive perceptionis odoriferarum atomorum , sed & omnis motus & contractionis hujus membranæ caussa existit. Quoniam autem par nervorum intercostalium quoad maximam suam portionem nervis quintæ conjugationis debetur, hinc facillime ratio peti potest, quare irritatione facta molesta in naribus , quam semper subsequi solet influxus celerior nervei fluidi, in consensionem similemque actionem spiritus in nervis intercostalibus existentes rapiantur . Optime hinc Vieussens *Lib. 3. cap. 5.* scribit: *In sternutatione statim ac nerveæ fibræ, quæ in membranam narium interiora occupantem desinunt, a re quavis acri vellicatæ corrugantur , illico diaphragma propter altiorem inspirationem a spiritu animali per nervos intercostales devecto excitatus, deprimitur & subinde membranæ narium, spasmo remittente, septum transversum superiora versus vehementer retractum violentam exspirationem excitat.* Ex quibus dictis & adductis patet diaphragma potius & principaliter sedem & subjectum sternutationis esse dicendum, quam ipsum caput vel in eo contentum cerebrum, tametsi non negandum sit, ex influxu concitatiori spirituum, qui occasione vellicationis ac morsicationis tunicæ narium nerveæ contingit , violentum hunc thoracis motum dependere. Strepitus autem ille & aeris sonora explosio , in sternutationis actu quæ contingit , unice proficiscitur ab aere per exspirationem celerrime ex trachea in anfractuosos narium meatus & ibi contractione quasi angustatos, vi transeunte & irruente, ubi reverberatione, allisione & fractione talem strepitum & sonitum edit , unde etiam sæpius fit , quando sic aer primum vehementer inspiratus maxima vi in exspiratione expellitur , ut etiam cibus & potus in ore & faucibus hærens ejiciatur , lapilli in interiori aure hærentes, uti nuperrimum hic exemplum docuit , expellantur , vel calculi ex renibus & ureteribus in vesicam deturbentur, aut etiam fœtus propulsio ex utero promoveatur.

11 Hisce jam pertractatis ordo postulat , ut non tantum illa, quæ sternutationem excitare apta sunt, perspiciamus, sed maxime etiam, quod nostræ est tractationis , ad ea dirigamus animum nostrum atque inquisitionem , quo illa ipsa , quæ ingrediuntur & constituunt famosos illos pulveres errhinos & ptarmicos , cognoscamus & medice examinemus. Et cum jam noster scopus saltim eo tendat, ut non tam illa , quæ intrinsecus in corpore ansam præbere possunt huic adfectui, inquiramus, quam potius externas caussas scrutemur . Hinc omissis illis , quæ utique uberiorem tractationem merentur , saltim jam occupati erimus circa caussas exter-

ternas. Brevibus autem asserimus; omnia illa quæcunque membranam illam narium sensu exquisito pollentem, vellicare, irritare & morsicare apta sunt, illa etiam sternutationem facili negotio movere possunt. Ita sola titillatio cum penna vel cum papyro convoluta facta, sternutamentum prompte ciet. Et compertum est, irritari etiam nares & sternutationis motum produci per repentinum transitum e loco obscuro in admodum illustratum. Unde etiam recte dixit Aristoteles: *sternutat, qui sub solem se committit*. Cl. Schneiderus tract. *de sternutatione* refert, concionatorem quendam se cognovisse qui cum soli exponeretur, bis, ter vel etiam sæpius sternutare coactus fuerit, quod tamen tantummodo locum habet in subjectis sensibilioribus. Ratio autem hujus effectus hæc est: radii solares penetrantissima sua actione ac motione aerem commovendo, ipsos etiam spiritus tunicæ narium insidentes fortiter commovent; non secus ac videmus lucem solarem ob vehementissimam suam actionem oculis laborantibus non conferre, ita ut etiam solus adspectus lucis in ophthalmia causari vel eandem ob causam dolorem augere possit; siquidem nulla sensatio, nulla perceptio in machina nostra microcosmica sine præcedente tactu vel tremula motione membranarum fit.

12 Ut autem propius accedamus ad materiam & naturam illorum, quæ vel tantum pituitam e naribus evacuant, vel cum aeris explosione illam educunt, dicimus; omnia ea esse indolis salino-sulphureæ acris, quandoquidem non omnia salia, uti sunt neutra, media, salia etiam acida tali facultate pollent, quippe quæ fixioris naturæ & spiculis crassioribus dotata minorem ingressum habent in tenuissimos fibrillarum membranacearum poros, sed requirantur paulo subtiliora; qualia sunt sulphurea & acria, quæ motu intestino ætheris stipata longe penetrantiora sunt & intimioris admissionis, unde videmus salia volatilia naribus indita promte colliquare pituitam, imo sternutationem excitare. Quinimo admodum verosimile est, principium illud, quod in errhinis & sternutatoriis operatur, ad alcalinam potius quam acidam naturam accedere, præsertim cum acida enervent & notabiliter infringant illam vim, teste experientia & antiquissimo auctore Plinio, qui histor. nat. *Lib.*23. *c.*1. inquit: *sternutamenta acetum olfactu cohibet.* Et cum omnia purgantia propter idem sal acre irritans subtile volatile, plus minus causticum, sint simul validiora sternutatoria & ipsorum vis purgans manifesto enervetur atque cicuretur salibus acidis, dum nempe hæc ipsa sal illud tenue volatile alcalinum figunt & motum istum ætheris igneum sistunt, ita enim non inconvenienter argumentari licet eodem sale gaudere sternutatoria, quo ipsa purgantia. Accedit & illud, quod tabacus errhinorum & sternutatorium princeps sale volatili acri sulphureo copiosissimo polleat, qui intra assumtus, ventriculi, œsophagi & intestinorum membranulas fortiter vellicando & vomitum & sedes violenter ciere solet: manifesto documento, non alium modum agendi sternutatoriorum, emeticorum ac purgantium esse, quam qui in morsicatione, insultu & rosione tunicarum nerveo-glandulosarum versatur. Deinceps elementum illud, quo agunt ptarmica & errhina, salinæ volatilis sulphureæ naturæ esse vel ex eo intelligi potest, quod pleræque herbæ cephalicæ, quæ sale subtili volatili oleoso gaudent, cujus generis sunt nominatim origanum, ruta, flores anthos, majorana, thymus, serpillum, basilicum, semen nasturtii, sinapi, coriandrum, cubebæ, vel recentes, vel melius sicco modo naribus inditæ promte sternutatorium vel tantum errhinum effectum exhibeant.

13 Non autem occupati erimus totum catalogum omnium errhinorum & sternutatoriorum proponere, sive totam materiam errhinorum recensere, sed tantum animus est brevissimis exponere, ex quibus usitatissimi isti pulveres, qui naribus inspirantur & attrahuntur, evacuandi muci causa componantur, sive quænam illorum ingredientia, quis modus præparandi sit, ut eo melius postea perspicere queamus, quid damni vel emolumenti adferre queat illorum rectus usus atque perversus abusus. Dixi autem superius, pulverum horum ptarmicorum princeps ingrediens esse ipsum tabacum seu herbam nicotianam; postquam enim hujus herbæ maxima utilitas generi humano innotuit, sub variis formis interne & externe usui humano illam adaptarunt; & cum nautæ ac milites, quibus initio frequentior fuit tabaci usus, experimento didicissent, tabacum in pulverem redactum & naribus inspiratum esse ptarmicum; & hoc ipso exonerari caput utilitate optima, hic usus postea ad multas gentes & nationes pervenit, & primum ad Italos, apud quos talium pulverum usus est

fre-

frequentissimus, postea ad Gallos & etiam ipsos Germanos sese extendit, factum, ut tabacomania jam multi laborent, & ipsa consuetudo talem pulverem fecerit pene cum aere necessarium, ita plerisque inutilis & superfluus imo noxius est. Multi recto ejus usu primo, deinde facta consuetudine, sunt verba Magneni de tabaco, postea contracto habitu tantam hujus pulveris copiam absumunt, ut hominem noverim, qui die unico pulveris tabaci optimi uncias tres naso suo perdiderit. Sed opus jam est, ut de praeparatione horum pulverum quaedam edisseramus, quibusque in locis praeparentur: notum autem est praeparari maxima in copia Bononiae, Trienti, Venetiis, Taurini, unde etiam ad alias dissitas regiones magno mercatorum lucro affertur. Modus autem praeparationis hic est: sumitur nempe praestantissimus tabacus de Levante & ejus stipites ac cespites aqua rosarum infunduntur, postea siccantur & in minutissimum rediguntur pulverem, qui cum solutione tenui tragacanthae miscetur, & in pastam redigitur, quae postea ex tenuissimis tuniculis ferreis compositum est angustissima foramina relinquens, trajicitur, ita sub specie tenuissimorum pilorum apparet, qui dein singulari encheiresi vase concavo magno excipiuntur, & continua agitatione & succussione in globulos minutissimos rediguntur, qui Germanicis sub nomine *gekornter Tobak* venit, qui postea oleo de cedro vel jasmino, bergamotti suavi odore imbuitur & talis ex Italia ad nos adfertur. Taurini flores aurantiorum exsiccatos, item flores rorismarini admiscere solent. Alius autem est modus hunc pulverem in Hispania praeparandi: hic enim loci in tenuissimum pollinem, qui in fumum facile abit, redigitur. Nempe sumunt tabacum optimum de Brasilia, & in camera calefacta extreme illum siccant, ut inter manus teri possit, talem jam indunt duobus sacculis ex linteo subtili confectis, postea in alio conclavi puro vir, qui bene nares, oculos, & os singulari adaptato instrumento munivit ac defendit, duos hos sacculos vehementissime inter se concutit, ut tenuissimus pulvis sub forma fumi per porulos sacculi expellatur, qui deinde in conclavi excipitur, & hic jam propter tenuitatem suam inspiratione improvida facile ad ipsam laryngem asperamque arteriam transit ibique irritatione facta tussim concitat. Praeterea usitatus hoc tempore adhuc est alius, qui ex Portugallia ad nos sub forma pulveris non adeo subtilis, coloris ex flavo viridescentis, & odorem sicut panis grossior Westphalicus vulgo Bonpournickel de se spargit, & ex foliis optimi nigri tabaci prius in aqua rosarum maceratis praeparatur, ut nimia eorum acrimonia salino-sulphurea extrahatur; postea folia exsiccant & pulverem ex ipsis conficiunt, quem sine suaveolentia utplurimum relinquunt.

14. Praeter has praeparationes simplices, adhuc innumerae restarent magis compositae describendae, dum quivis ferme pharmacopola vel medicus gratiosus in quavis regione peculiarem excogitat compositionem, ut non tantum colore, sed & odore ac consistentia pulveres hi admodum inter se differant, ubi tamen tabacus manet basis, quod modo varias species cephalicas fragrantissimi odoris ad meliorem gratiam conciliandum admisceant. Nostri jam erit officii, ut praestantissimas & valde expertas & quas nos magni facimus, tantummodo hoc loco adducamus, ut quivis habeat, quo casu necessitatis pro morborum & humanae temperiei natura uti queat. In antecessum autem hic moneo, duo prae caeteris elegantissima & praestantissimae virtutis plane vel parum cognita me magni facere, quorum usum etiam variis in adfectibus magno cum fructu & capitis robore adhuc expertus sum, quorum primum est resina ligni guajaci, non illa, quae spiritu rectificato ex rasura hujus ligni extrahitur, sed quae mediante coctione cum aqua tantum simplici elicitur; dum nempe in ipsa aqua per sufficiens tempus rasura coquitur; decoctum postea leni calore ad siccitatem usque inspissatur & sic ptarmicum pulcherrimum emergit, quod suavi balsamico odore nares adficit & satis potenter pituitam colliquat. Alterum est benzoe in flores resoluta, quando nempe hujus gummi optimi pulvis in aqua pluviali coquitur, quae identidem inspissatur, ita pulvis odoris suavissimi ex splendescentibus miculis & squamulis compositus conficitur, qui naribus attractus penetrantia sua ad motum eximie suscitat & densatum ibi humorem extergit: Quod autem horum remediorum praeparatio cum aqua instituatur, haec ratio est; quoniam haec ex resinosis istis corporibus praeter sulphureas, acutas, salinas scindentes & pungentes partes extrahit, quae hic maxime desiderantur.

15. Sed ut ad nostras, quas laudamus & lau-

laudavimus formulas, redeamus, sequentes cum benevolo lectore communicabimus. Recipe sacchari optimi unciam semis, balsami apoplectici grana duodecim, florum benzoes, resinæ ligni guajaci ana grana decem, misce. Pulvis hic gratissimi est odoris & egregie nervosas capitis partes solatur, nec non pituitam satis efficaciter educit. Hinc merito cunctis ferme errhinis est præferendus; præcipue autem singularem opem spondet in capitis seu actionum animalium torpore, vertigine, nimia somnolentia, decubitu humorum catarrhali ad dentes, ad aures, capitis gravativo dolore; egregie quoque conducit pituitosis & qui caput imbecillum habent. Altera formula hæc est. Recipe pulveris tabaci, infusione aquæ rosarum prius mitigati, unciam semis, florum aurantiorum exsiccatorum drachmas duas, olei florum aurantiorum optimi Italici guttas decem. Lenis operationis hic pulvis est, & suavem odorem spirat. Tertia hæc erit. Recipe pulveris ligni aloes, succini pulverisati, tabaci ana drachmam unam, castorei grana decem, olei majoranæ guttas quatuor, pulvis hic in dispositione ad apoplexiam, epilepsiam, paralysin, vertiginem egregii usus est. Parandi modus hic est quartus, sume salis volatilis ammoniaci sicci drachmam unam, olei majoranæ guttas decem, misce. Hoc penetrantissimum est errhinum, solo odore, vel melius pulvere ejus naribus attractum in deperdito odoratu ab humore crasso, copioso, spisso, frigido, quale quid accidit in coryza, nec non in naribus plane occlusis, item apoplectico, epileptico paroxysmo, nec non in affectibus soporosis efficacissimum. Quinta pulveris compositio hæc est. Recipe radicis iridis florentinæ drachmam unam, florum balaustiorum, rosarum rubrarum ana scrupulos duos, florum anthos, lavendulæ drachmam semis, hellebori albi grana octo, moschi in spiritu rosarum soluti grana duo, pulvis exinde fit varii & grati coloris, & talis ex Turcia adferri solet, nec usu suo defraudandus; hoc saltim vitii habens, quod linteamina propter flores balaustiorum rubro colore inficiat. Sexta est. Recipe florum liliorum convallium, majoranæ, pulveris tabaci ana drachmam unam, hellebori albi grana duodecim, olei majoranæ, cubebarum ana guttas quatuor; pulvis hic si sternutatio movenda est, & pituita crassa educenda, naresque muco obstructæ, in pituitosis & phlegmaticis egregie suum facit officium. VII. Recipe radicis valerianæ, seminis fœniculi, pulveris tabaci ana drachmam unam, florum benzoes grana duodecim, olei cubebarum, fœniculi, majoranæ guttas duas, spiritus rosarum guttas duodecim, misce fiat pulvis, qui in adfectibus oculorum, visus imbecillitate, nimiaque illorum serositate usum habet non contemnendum. VIII. Clarissimus Lentilius *in miscell. parte* 2. *p.* 564. hunc pulverem magnifacit in gravissimis capitis adfectibus; recipe olei succini scrupulum semis, lavendulæ, rorismarini, salviæ, rutæ, spicæ ana guttas tres, balsami apoplectici grana octo, incorporentur cum saccharo canariensi finissimo, ut fiat pulvis. Pulvis mochoacannæ albæ cum oleo fragranti eximium quoque errhinum constituit, id quod ex Insula Malthæ adferri solet.

16 Recensitis sic optimis, quæ usui inservire possunt, errhinorum & ptarmicorum formulis, utile futurum judico, si de illorum usu & abusu etiam verba faciam, illumque rationibus & experientia munitus aperte ostendam. In confesso autem est, omnino talismodi pulveres, si modus in hisce sit & prudenter applicentur, salubritate ac fructu non carere, quandoquidem in dubium vocari nequit, membranam illam narium, quæ in capite tam late se extendit, & tot anfractuosos ossium gyros ac sinuosas cavitates obducit, eo officio fungi, ut viscosam, mucidam ac serosam superfluam materiam ex sanguine secernat, quo ipse purior, agilior, & ad fluidi nervei ac cerebri elastici productionem aptior evadat, dum liberatus est ab ea materia, quæ ejus activitatem, expansionem elasticam impedire ac retundere poterat. Quinimo per solenne hoc narium emunctorium separata sic debite materia pituitosa, præsertim in illis, qui ejus copia abundant, sanguis in progressu & circulo suo per caput longe liberius ac minus impedite circumvolvitur, cum alias si obstructis naribus refertus ac onustus talismodi lento humore sit, deprehendamus, & gravitatem capitis cum dolore, auditus difficultatem, tinnitum aurium, vertiginem, torporem actionum animalium, somnolentiam exinde oriri. Quemadmodum itaque legitimum exercitium actionum, quæ sanitati præsunt, potissimum in debitis secretionibus & excretionibus fundatur: ita omnino medici opus atque intentio esse debet, si secretiones hæ labascant, si secretoria & emunctoria otientur vel obstructa sint, convenientibus remediis, omnes se-

cre-

cretiones sollicitare, procurare, obstructaque dissolvere ac reserare, cui fini etiam serviunt purgantia, diaphoretica, diuretica, expectorantia, apophlegmatica, salivantia & hujus generis alia. Ex quo jam facile quivis intelligere potest, remedia, quæ nares incitant ad excretionem muci, magnæ esse efficaciæ & insigni niti fundamento in re medica, adeo ut illorum usus æstimandus merito sit.

17 Cum autem natura optima sit morborum medicatrix & vias monstret, per quas duci inutilis humor debeat opportunissime, & medicina imitatrix naturæ semper sit, hinc quoniam observamus naturam sæpius ipsam sternutationem efficere & colluviem humorum serosorum per nares educere insigni cum corporis levamine, sicuti videmus in coryza, ita etiam arte procurare nonnunquam licebit talem expurgationem seri effæti, inutilis, copiosi, præsertim si corpora fuerint pituitosa, si humores circa caput stagnant, gravitatem & dolorem pressorium inducunt, & nares humidæ observantur. Maxime omnium autem tale excretionis genus moliri licet, si homines certis anni temporibus assueti fuerint ipsius naturæ vigore talismodi excretioni sive profluvio seri per nares, quale quid si a caussis variis cohibetur, non potest non magnam noxam toti corporis imprimis autem capiti inferre. Deinceps quando odoratus deperditus est ob nimiam humiditatem, circa hæc loca confluentem, utiliter etiam applicantur pulveres errhini, qui non modo exsiccandi, sed & tonum fibrillarum nervearum roborandi facultate pollent. Siquidem notum est, uti omnes reliquos sensus, sic etiam odoratum perfici in sensoriis, quæ membranas habent nerveas, tensas, spiritu animali turgidas, ut tremulum & undulatorium motum qui ad omnem perceptionem requiritur, externum objectum efficere atque imprimere possit. Quando itaque membranæ nimis sunt relaxatæ & copioso humido imbutæ, nulla odorum perceptio, sicuti manifesto patet in coryza, fieri potest, hanc autem humiditatem præter naturam congestam extergunt, absumunt pulveres tabacini speciebus & oleis cephalicis nervinis exaltati. Præterea per ipsas nares etiam oculi purgantur, dum serositates, ex oculorum glandulis plorantes, per punctum lacrymale in cantho oculi situm singularemque tubulum inter osseum, qui ad narium cavitatem tendit, ordinaria via descendunt, quemadmodum id apertissime videmus, dum lacrymas copiosas emittimus, quod magna humiditas ex oculis ad nares dilabatur. Quodsi itaque sive in puerili sive in senili ætate inque catarrhosis subjectis tono glandularum ocularium nimis relaxato humiditates crassæ, limosæ, vel etiam salsæ, acres, copiosius in oculis influant, & non modo illorum serenitatem, sed & visus aciem turbant, tunc pulverum, quos in superioribus laudavimus, moderatus usus summe erit proficuus. Præterea & ipsa experientia testatur, in visu abolito principio guttæ serenæ tales pulveres errhinos cephalicos, minus autem violenter sternutationem moventes, hisce adfectibus opitulari efficacissime, in specie vero, quando incipiunt maculæ vel imagines minutæ inter cernendum ante oculos agitari, dicta remedia laudem merentur amplissimam. Confirmat hoc suo exemplo *Cl.* Bartholinus *in hist. anatom. cent.* 5. *observat. I. pag.* 50. Postquam enim aliquamdiu inter legendum potissimum aut scribendum maculis vexatus fuerat, tandem ptarmico frequenter naribus immisso liberatum se, Deo benedicente, refert. Remedium autem hoc est, recipe tabaci opt. unciam unam, majoranæ uncias duas, euphras. sem. fœniculi ana drachmam unam, agarici trochiscati scrupulum, aquæ fœniculi quant. suff. fiat pulvis subtilissimus.

18 Commendamus etiam dictorum laudatissimorum pulverum usum in aurium vitiis, quando nempe multæ serositates in capite collectæ ibi procumbunt & membranam tenuissimam nerveam, aurium labyrinthos obducentem, nimium humectant & relaxant. Tali in casu serum vitiatum ibi hærens percommode mediantibus errhinis vel sternutatoriis per ductus Eustachianos, ex auribus ad palatum abeuntes, evacuatur. Quando coryza infestat homines & maximo natura molimine ibi sordes pituitosas deponere quærit, quibus sarcinata est, non inutilis etiam erit horum remediorum usus, opus tamen hic quadam circumspectione, in principio enim quando serum est nimis fluxile, salsum & acre, & cum impetu fluit ad nares, abstinendum ab hisce est, major enim tunc adfluxus excitabatur, in declinatione autem, quando serum incipit fieri spissum & in crassas lemas abire, quæ interiora sinuum occupant, tunc nostros pulveres adhibere summe proficuum erit. Addimus & hoc, quod errhina rite præparata & balsamicorum ac cephalicorum additione roborata, nasum a fix-

fœtore, a polypo, aliisque concretionibus squalidis, nec non a malignis exulcerationibus præservare possint. Compertum enim in praxi medica est, qua ratione serum malignis causticis salibus in graviori scorbuto vel lue venerea infectum, ad has partes procumbat, illasque propter teneritudinem suam corrodat penitusque exedat, & fœdum ac incurabile ulcus producat, quod hisce remediis etiam potest averti, partim dum ejusmodi seri maligni ulterius stasis ac mora, qua semper majorem corrosivitatem induit, impeditur, partim etiam, quod balsamicis speciebus putredo præcaveatur. Tandem etiam illud insinuare hic licebit, ad memoriam & prudentiam hominis, quod quidem paradoxon videtur, conferre temperatum nostrorum pulverum usum. Quemadmodum enim cerebrum, nimia humiditate obsessum, plane ineptum est ad actiones ingenii & memoriæ exsequendas, dum idearum vestigia difficili negotio in fibrillas ejus imprimi nec diutius detineri possunt &c. ita multo magis spiritus torpidi & segnes fiunt, quando sanguis vehit serum exsuperans; unde exercitium judicii ac promtitudinis ad ratiocinandum, quod in spirituum debita agilitate consistit, plane vacillat & imminuitur. Etenim non incongrue dictum a sapientissimis veterum, cerebrum siccum esse sapientissimum, & communi proverbio, prudentes emunctiores, sive emunctæ naris homines ob eandem rationem salutantur. Ex quibus liquido constat, apud pituitosos & illos, qui multum humidi generant, & cerebrum laxius ac mollius habent, ad actiones ingenii excitandas non minimam opem ferre & spondere pulverum talium exsiccantium & spiritus serenantium usum. Et quamvis non immediate ex ipso cerebro educatur superflua serositas, e pituitaria tamen tunica, antequam ad ipsius cerebri interiora cum sanguine adscendit, illud ipsum contingit. Tandem curiosum est quoque quod Welschius *in syllog. curat. obs.* 12. scribat podagricum ex consilio Ulrici Ducis Wurtembergici intra singula decennia semen majoranæ cum origano naribus indita magnam muci & pituitæ copiam extraxisse, nec unquam podagram amplius sensisse.

19 Verum dissertationis nostræ filum ad horum remediorum nos ducit abusum, qui latissime patet, tantus enim ille hodierno tempore est, ut vix quenquam videas, qui etiam moratioribus & prudentioribus accenseri gestit, qui ne minimo quidem temporis intervallo carere possit, talismodi pulverum inspiratione, & non refertam hisce pyxidem semper pera sua circumferat, quo brevissimis intervallis semper nares replet & aliis etiam urbanitatis causa offert. De tali autem perversa consuetudine nihil boni exspectari posse facile quivis agnoscet. Damnum autem, quod tales pulveres inferunt, differt maxime, prout ingredientia varia sunt. Si enim ex vehementibus sternutatoriis compositi fuerint, & ita creberrime usurpantur, non possunt non gravissima mala inde sequi. Hujus rei *Theodor.* Kerckringius *obs. anatom. cap.* 2. flebile memorat exemplum cujusdam rustici, quem inter vectores navis Harlemo Amstelodamum vehebant, quique circumferanei cujusdam persuasu ejusmodi pulveris periculum faciebat, quo tam vehementer sternutare primum, deinde & tantum emittere sanguinis per nasum cœpit, ut tanquam mortuus humi procumberet, ac portatus Amstelodamum aliquamdiu ibi remanere necesse habuerit. Ita etiam guttam serenam sternutatoriorum intempestivo usu excitatam fuisse, ex observatione *Guilielm.* Fabricii *Cent.* 1. *obs.* 24. Plateri *lib.* 1. *praxeos pag.* 239. cognitum habemus. Denique experientia testatur in capitis gravativo dolore, vel nimia gravedine sternutatoria adhibita epilepsiam vel etiam apoplexiam excitasse. Videantur Rhodii *analecta ad* Septalii librum §. 17. *pag.* 129. item Nummannus *de Apoplexia cap.* 46.

20 Noster autem scopus præcipuus hic est, ut qualem noxam afferre possint tabaciaci hi pulveres improvide & continuo inspirati videamus. Primum autem dicimus odoratum illos ipsos abolere posse. Sicuti enim nimia humiditas odorum perceptioni officit, ita etiam nimia siccitas membranarum nervique odoratorii odoratum tollere potest. Hinc Simon Pauli *Tract. de abusu tabaci ac Thee*, *periculosum est*, scribit, *adsuescere minutatim contriti tabaci usui, quoniam sæpe patuit, eos, qui eodem abundanter usi sunt odoris privatos fuisse tono.* Membranæ enim narium nimio horum usu, præsertim in siccioribus subjectis, callescunt & duriores evadunt, ut nulla vellicatio amplius sensum efficere possit. Præterea dum indesinenter sic & excessive nares pulveribus hisce vexantur, & capsulæ satis capaces de die evacuantur, continua sic vellicatione facta, in subjectis pituitosis & serosis, præsertim si alvus non

non

non suum faciat officium, attrahuntur ad nares & copiosissimæ serositates, ut deinde consuetam viam ibi facile affectent, & cerebri vasa ac tunicas narium humore tali infarciant, unde & vocis claritas perit, dum narium meatus squalore turgidi angustiores facti fuerint, ut aer in voce, quod necessarium tamen est, ad gratam & claram loquelam libere non possit transire; hinc dicitur *sie reden durch die Nase*, deinde & tanta seri copiosi talismodi colluvies circa caput collecta ad somnolentiam, torporem & comatos os adfectus fenestram aperire potest. Memorabilia sunt bina exempla quæ Josephus Lanzonus in *Miscellaneis Nat. Curios. Dec.* 1. *an.* 2. *obs.* 131, adducit, primum scil. de cive Ferrariensi, qui ex nimia quantitate pulveris nicotiani assumta coma somnolentum contraxit tam potens, ut neque ab acclamantibus domesticis, neque ab alio remedio expergisci potuerit, sed in cubili sedens stupidus omnino ac immotus manserit, donec tandem septima die extinctus sit. Alterum de quodam satellite est, ob continuam tabaci pulveris assumtionem, ex phrenitide misere interemto. Notatu digna hoc loco etiam est historia, quam communicat Wagnerus in *Miscellaneis Nat. Curios. an.* 2. *obs.* 26. nempe virum quendam litteratum ex abusu pulveris sternutatorii ex floribus liliorum convallium, majorana &c. confecti, aura inter aures abscondita, ita commovisse membranam tympani, ut nimirum in aure dextra ista dilatata aut disrupta penitus auditum ex ea parte sustulerit. Spectat huc egregius locus ex Mercuriali *de aurium affectibus cap.* 4. *de sternutatoriis nisi caput inquisite purgatum sit, nunquam adhibenda esse; quia maxime continuantur aures;* nam dum emunguntur nares, semper aures correspondent: quodsi caput fuerit repletum, ex hac concussione trahitur nova materia ad aures, & ita malum augetur.

21 Multo minus autem illis utiles sunt talium pulverum attractiones qui narium hæmorrhagiæ assueti sunt, utpote hisce non tantum sanguinis largior fit profusio, sed natura etiam crebiores talismodi hæmorrhagias intendit. Tandem & illud adjiciendum est, detracto sic in nimia quantitate sero, per hoc emunctorium in cholericis & siccioribus deficit ejus, ubi tamen necessaria est, excretio in glandulis palatinis & salivalibus. Cum autem saliva secundum nostram sententiam genuinum sic alimentorum solvens, quo ipsorum nexus intime discerpitur, hinc facile patet, ex salivæ defectu digestionis vigorem labefactari & ad generationem cruditatum caussam suppeditari posse amplissimam. Nocent autem illis maxime, qui ebrii sunt & vino ad ebrietatem usque se obruerunt: præsertim si sternutatoria valida hisce pulveribus admixta fuerint. Ita Thiermairius *Lib.* 2. *cap.* 9. *fol.* 133. se expertum ait quendam potui valde deditum, crebris sternutationibus valde commotis capitis humoribus, atque ipso vehementer concusso cerebro depressoque in apoplexiam incidisse. Postremo egregiam observationem de incommodis, quæ sternutamentum secuta fuerunt, affert Hildanus *Cent.* 4. *obs.* 13. *nempe an.* 1611. *Juvenem quendam Rutgerum Gummersbachium, robustum, optimo corporis habitu præditum, Coloniæ cognovit familiariter. Ille cum catarrho ad dentes defluente vexaretur, empirici & circumforanei consilium auxiliumque implorat. Numerata pecunia curationem adgreditur, & nullo prius exhibito medicamento purgante, naribus pulverem ex radicibus, pipere, euphorbio, & similibus calamo insspirat, & bacillo ex utroque parte bifurcato inter dentes posito, sternutamenta provocat, & pituitam per os & nares extrahit & quidem copiose. Sed quid fit? eadem die subsequutus est tinnitus aurium molestus & dolorosus. Porro dolor iste cum per se paulatim remisisset & materia ad nares defluxisset, ichor emanare cœpit, atque per menses aliquot inde effluxit. Tandem odoratus ita abolitus fuit, ut ab eo tempore sive suavissimi, sive ingratissimi odores fuerint, eos tamen percipere aut discernere potens non sit.*

22 Coronidis loco etiam adjiciendæ sunt quædam regulæ, horum pulverum usum varie determinantes. I. Plethorici, alvo adstricta laborantes, hypochondriaci, ab effrænato eorum usu abstineant, item sicciores, senes, illis autem commode uti poterunt pituitosi. II. Noxius etiam eorum est usus statim a cibo, hinc consultius est, si homo jejunus illis utatur. III. Abstinendum etiam ab hisce pulveribus in oculorum defluxionibus calidis, ne major concitetur defluxio, item ubi nares hæmorrhagia tentantur, quia magis irritat: neque locus est illorum, ubi in naribus existit ulcus. IV. Quibus hic pulvis inadsuetus & caput plurimo humore grave est, tunc facile sternutationem concitat, & sic motu humorum importuno ad caput gravem inducit destillationem. V. Si sternutatio crebra & frequens oritur, loco au-

xilii poteſt eſſe firma compreſſio narium circa angulos oculorum, protinus enim hoc pacto impeditur ſternutatio & ratio eſt, non quod deſcenſus lymphæ lacrymalis ad nares inhibeatur, ſicuti nonnullis placet, ſed quod ramus nervi quintæ conjugationis, qui abit ad nares, per rimam orbitæ oculi prius egrediatur, & poſtea per os orbitæ interius, per ſinus ethmoideos & oſſa cribriformia demum redeat ad nares. Hic ſi comprimitur, influxus ſpirituum, qui expanſivum elaſticum hunc motum efficiunt, quodammodo impeditur. Sed hæc de uſu & abuſu horum pulverum jam ſufficiant.

DISSERTATIO XIV.

DE MIRABILI SULPHURIS ANTIMONII FIXATI EFFICACIA IN MEDICINA.

§. I.

POſtquam in rebus medicis & chymicis philoſophiæ ſeu mavis rationis ſtudium liberius & rectius hactenus agitari & excoli cœpit, atq; illa ipſa, quæ facti & experientiæ ſunt, ad ſolidiorum principiorum normam & rationem ponderata atq; æſtimata fuerunt, ſplendidior ex tenebris quaſi ſurrexit medicinæ facies, dum in hac veritates complures abſconditæ detectæ, innumeri errores monſtrati, via medendi brevior & concinnior inventa, & præſidia vincendis etiam graviſſimis morbis idonea excogitata fuerunt. Enim vero quodſi ad priſca tempora animum advertimus, quanta remediorum maximam partem languidorum diffuſorum perverſæque compoſitionis ſylva in illorum libris deprehenditur, quæ noſtro tempore, ubi ingenium morborum quaſi mutatum ipſorumq; contumacia adaucta neutiquam ſufficientia obſervantur. Quam præſtantibus autem nec non concentratis & virtute valentiſſimis ex mineralium familia petitis claret & inſtructa jam eſt ars noſtra ſalutaris. Equidem in ea non ſum ſententia, medicamina ejuſmodi activiora ac chymica in domandis morbis tantum eſſe accerſenda, ſed potius neceſſaria ad felicem ſanationem tam Galenica ſic dicta leniora eſſe quam exaltata, activiora & ad minimam molem redacta chymica, firmiter ſtatuo & urgeo, confirmante id uſu & experientia; qua edocemur utraq; prout morbi ſit conditio, vel ægrotantis vires ac robur exigunt, eximium in medendo effectum, modo illa ipſa ſeligere prudenter, & morbis recte opponere noverit medicus. Attamen non inficiandum eſt, ſi medentis ratio & ars aliquid eximii in ſanandis morbis præſertim refractariis efficit vel contribuit, neque medicatio tantum naturæ opus eſt, profecto illud ipſum medicamentis activioribus, magna vi & virtute motus inſtructis expedire poſſe & debere.

2 Eminentiora autem ea ſunt chymica, quæ ex familia mineralium ducuntur atque derivantur; hæc enim viva animata & ſpiritu minerali tenuiſſimo, puriſſimo, non deſtructibili fœta atque imbuta ſunt. Ex omnibus autem iis, ſi ullum efficacia & vi rebellibus etiam morbis reſiſtendi eſt armatum, certe eſt ipſum ſtibium, quod ex duplici activiſſima ſubſtantia, mercuriali & ſulphurea altera compoſitum eſt, & hinc merito chymicorum deliciæ & divinum minerale dicitur. Multa ex eo in chymicorum libris parata, nec non pharmacopolis præſtantiſſima & expertiſſimæ virtutis medicamina, quæ artem noſtram exercentibus ſunt notiſſima, proſtant. Cum autem experientia, qua indies docemur, & altius provehitur res medica, compertum ac confirmatum habeamus, quoddam remedii genus, ex ipſo hoc minerali peculiari artificio paratum minuſque notum, quod titulo ſulphuris antimonialis fixati gaudet, illudque non modo nobis, ſed ampliſſimis archiatris, & peritiſſimis medicis ac chymicis hactenus per aliquot annos repetitis vicibus mirabilem atque divinam in morborum ſanatione præſtitit opem atque auxilium, quod vix ac ne vix quidem ab aliis expectandum; ideo apud animum conſtitui, in præſenti ea, quæ circa efficaciam hujus remedii, naturam modumque operandi obſervavi & meditatus ſum, brevi, utiliſſimo tamen labore, communicare.

3 Ut autem eo melius naturam ac indolem agendique modum ac efficaciam hujus remedii expiſcemur, opus erit ante exponere, quænam principia & elementa antimonium, medicinæ noſtræ parens in ſe contineat ac complectatur. Ubi tamen primo loco tenendum, illud ex duplici ſubſtantia, al-

altera sulphurea phlogista, minerali, & altera mercuriali, metallica regulina esse compositum atque conflatum. Quod primum in eo contineatur principium sulphureum, hoc ipsum variis sese modis sistit atque sensibus nostris exhibet. Quando enim antimonium crudum sive solaribus radiis, sive igne carbonum calcinatur, vapor quidam tenuis, sulphur perfectum redolens in auras excutitur, qui quoque tenebricoso loco, fortiori ignis gradu admoto, inflammatus visitur. Dein sulphur ex antimonio, salva sua textura ac crasi mediante mercurio extrahi potest; hic enim cum salibus corrosivus factus & cum antimonio crudo mixtus ignisque vehementia destillatus, corpus stabile rutilantis coloris, cui nomen cinnabaris competit, producit, dum ipse mercurius sulphur antimonii, relicta regulina substantia, separat, inque amplexus suos amicos accipit & secum in altum evehit.

4 Ex cinnabari autem hoc sulphur purum sequenti encheiresi separatur: una pars cinnabaris antimonii cum æquali portione limaturæ martis miscetur, & ex vitrea retorta, igne subministrato sufficiente, mercurius destillatur. In ipsa retorta sulphur antimonii cum limatura martis intime nexum remanet, quod si separaveris concretum hoc in spiritus vitrioli quantitatem sufficientem injicitur, ita hic martem in vitriolum solvit, relicto antimoniali sulphure intacto, in quod nullum jus habet acidum. Alii oleum vitrioli cum antimonio miscendo & destillando, sulphureum inflammabile crama proliciunt. Nonnulli spiritum salis fumantem antimonio adjiciunt; & sic ab ipso sulphur inflammabile separant. Vulgari methodo alcalia salia fixa cum antimonio fusa promtissime ejus sulphur imbibunt & separant, seque ita arcte invicem jungunt, ut non nisi diversæ naturæ liquido ex amplexu & tricis salium explicari & disjungi queat. Tam penetrantem ego possideo liquorem, qui simulac crudo pulverisato antimonio adfunditur, protinus nullo præcedente calore, in ipsum agit, & substantiam sulphuream flavescentem, aurum rutilanti, argentum primum aureo, postea bruno colore inficientem separat.

5 Mercurialis in antimonio contenta substantia in ejus regulis deprehenditur, sive cum salibus varii generis alcalinis, sive cum carbonibus vel metallis sulphur saturantibus fuerint præparati. Mercurialis hic regulus naturæ est: sicuti enim mercurius metalla, si cum ipsis miscetur, friabilia & fragilia reddit, auroque pallidum inducit colorem; ita simili ratione regulus metallis immixtus ipsa in partes frangibilia reddit, & splendorem auro aufert. Porro sicuti mercurius vim habet salivam in copia ex corpore provocandi; ita etiam regulus, cum duabus nitri partibus conversus, in pulverem album, qui cerussæ nomine venit, sæpiuscule salivæ fluxum excitasse observatus fuit; præsertim si in insigni quantitate & repetitis per aliquot septimanas vicibus fuerit oblatus. Unde etiam stomachicum Poterii, materia perlata Krugneri virtutem suam medicamentosam mutuantur. Tacemus, ipsum regulum, præcedente debita resolutione & confermentatione cum salibus invicem pugnantibus, arduo licet labore, in mercurium currentem converti posse.

6 Postquam itaque elementa & ingredientia antimonii perlustravimus, operæ jam erit pretium dispicere, cujus indolis ac naturæ sit illud ipsum sulphur, quod in antimonio delitescit, utrum nimirum peculiare plane & distinctum sit a sulphure minerali communi, an potius ejusdem cum ipso naturæ. Non possumus autem non hoc loco generatim nostram profiteri sententiam, quæ hæc est: unum tantum sulphur in regno minerali datur, uti unum sal volatile in animali, & unum spiritum phlogiston in vegetabili deprehendimus; differentia autem in aliarum particularum heterogenearum admixtione consistit, quæ si fuerint separatæ, unius ejusdemque naturæ ac indolis est sulphur in regno minerali, & sal volatile in animali, & spiritus inflammabilis in vegetabilibus. Quocirca in antimonio non aliud agnoscimus sulphur, quam vulgare: quod nostrum adsertum inter alia ex eo evincimus, quoniam sulphur commune anatica portione cum antimonii regulo per fusionem antimonium specie, colore, natura, effectu unum idemque regenerat. Ulterius ex eo quoque patescit, quia ex nitro fixo & sulphure in antimonio existente inflammabili, quando antimonium diaphoreticum conficitur, una producitur sal amaricantis saporis, figuræ sexangularis, arcano duplicato vel sali polychresto per omnia simile. Notum autem est, illud ipsum ex sulphuris mineralis acido & sale fixo nitroso parari. Ut silentio jam prætermittamus, sulphur antimonii cum mercurio commixtum in cinnabarim converti

verti poſſe, non ſecus ac mercurius cum ſulphure vulgari decenter permixtus ſublimatione in cinnabarim pulcherrimi coloris tranſit.

7 Equidem non ſum neſcius, hic quaſdam obſtare difficultates atque dubia, quibus ſententia noſtra poſſit oppugnari, dum nempe ſulphur, quod ex lixivio antimonii præcipitatur, colore & virtute a ſulphure vulgari longiſſime ſit diſtinctum, cum hoc ſecuriſſimum uſu interno diaphoreticum & roborans ſit remedium, illud autem draſtica vi emeticum & purgans, rubroque colore ſplendeat. Addunt, quod ſulphur antimonii ſingulari polleat virtute aurum depurandi, ipſique rutilantem egregium conciliandi colorem. Verum enim vero, ad hæc paucis reſpondemus. Sulphur illud, quod ex antimonio, mediantibus ſalibus alcalicis, extrahitur, utique non purum, ſed regulinis atomis, a quibus vehemens illa vis aureuſque color proficiſcitur, adhuc imbutum eſt. Etenim ſalia lixivioſa non tantum in ſulphura, in mineralibus exiſtentia agunt, illaque ſeparant, ſed una cum ſulphureis mercuriales, metallicas, arſenicales, ſulphuri ipſi intime innexas, particulas imbibunt atque adgrediuntur. Arctiſſima enim unio & firmiſſimum partium ſulphurearum cum minutiis mercurialibus metallicis eſt connubium, adeo ut a ſe invicem ægerrime disjungantur.

8 Ita videmus & notorium quoque eſt docimaſticis & minerarum excoctoribus, quomodo ſulphur in tractatione & calcinatione minerarum plumbeo-argentearum, vel mixturæ ex ſulphure & argento compoſitæ igne ſimul auferat, in altum arripiat & portionem ipſius ſaturni & argenti deprædet. Mirifice enim amat ſulphur mercurialem metalli ſubſtantiam, uti in cinnabaris compoſitione videmus, ubi utraque firmiſſime ſibi juncta ſunt, nec facile a ſe invicem iterum disjungi poſſunt. Ita curioſum eſt, nullo lixivio ſeparari poſſe ſulphur a cinnabari vel fortiſſima accedente coctione. Quando autem cinnabari antimonii regulus ejus admiſcetur & debito igne ſubminiſtrato ex retorta fiat ſublimatio; tunc reſuſcitatus mercurius vivus prodit, & ſulphur cinnabaris cum antimonii regulo intime junctum, antimonium regeneratum in retorta exhibet. Memorabile porro eſt, arſenicum cryſtallinum mixtum & fuſum cum partibus duabus ſulphuris communis tale efficere concretum, quod lixivio etiam penetrantiſſimo coctum difficillime, vel potius plane non ſolvitur; cum tamen ſulphur per ſe facili negotio, uti in præparatione lactis ſulphuris patet, a tali lixivio ſolvatur & imbibatur, non aliam ob cauſam, quam quod arſenicales particulæ intime cum ſulphureis coiverint, ut ex ambabus nova craſis & textura corporis ſuerit enata.

9 Ex hactenus dictis facile poterit concludi ſulphur antimonii purum difficillime acquiri, ſed ſemper infectum eſſe regulinæ ſubſtantiæ partibus, maxime ſi cum ſalibus alcalibus fiat extractio. Salia enim alcalia cum ſulphure communi mixta & fuſa in hepar ſulphuris abeunt, & poſtea, anatica portione mixta cum regulo antimonii igneque liquata, totaliter illum deſtruunt ipſumque vertunt in crocum, ablata nitida ac ſplendida metallica ſubſtantia, ut dein ſulphur ex lixivio tali præcipitatum non amplius albi coloris, uti magiſterium ſeu lac ſulphuris, non diaphoreticæ virtutis, ſed coloris rubicundi ut ſulphur auratum & virtutis vehementer emeticæ exiſtat. Idem evenit, quando antimonium regeneratum ex ſulphure communi & regulo antimonii cum ſalibus lixivioſis colliquatur & poſtea præcipitatur. Longe itaque felicius ſulphur antimonii a regulina ſubſtantia mediante marte ſeparatur, qui tantum ſulphur aggreditur, in fundum regulina ſubſtantia ſecedente. Et exinde jam fluit ratio, quare in longe majori copia regulus acquiratur, ſi antimonium cum marte tractetur, ac ſi cum ſalibus lixivioſis præparetur, uti in confectione reguli antimonii vulgari patet, ubi ſalia alcalia una cum ſulphure ſimul partes regulinas abripiunt.

10 Alterum quod concernit dubium, ſulphur nimirum depurare ſingulari modo aurum, adeoque in eo differre a ſulphure minerali, ad hoc reſpondemus: neque ſulphur antimonii, neque vulgare aut ullum aliud ingreſſum habere in auri ſtrictiſſimum corpus, tantum quod ſuperficialiter, æque antimonii ſulphur ac vulgare, ſi cum tartaro atque ſale communi fiat auri coctio, illud rutilante tingat colore. Antimonium autem fuſum cum auro, quod cum argento vel aliis metallis mixtum colorem ſuum flammeum amiſit, priſtinum ipſi reſtituit colorem, non quod aliquid ſulphuris addat, ſed quod metalla heterogenea ſulphure hoc ab auro ſeparentur, inque ſcorias reducantur, & ſic aurum una cum regulinis partibus in fundum decidat. Huic quando additur ſufficiens quan-

quantitas nitri, regulum in calcem vertentis, aurum sistitur splendidum finissimum. Similem obtinebis effectum, si antimonium artificiale, quod sulphur commune ingreditur, ad talem auri depurandi modum adsumeris.

11 Cum itaque in superioribus sufficienter deductum esse existimem, in antimonio quidem sulphur minerale latitare, vulgari quoad omnia analogum; at vero illud, quod mediantibus salibus alcalinis extractum & praecipitatum est, de mercuriali regulina substantia adhuc participare, & ratione hujus virtutem longe diversissimam prae sulphure communi possidere: operae jam erit pretium, varias hujus sulphuris antimonii extractiones recensere, ut dein eo melius appareat, quaenam sint optimae & ad usum medicum aptissimae: ubi dein facile innotescet, quid de nostro sulphure ejusque efficacia sit statuendum. Vulgatissima sulphur ex antimonio extrahendi via est, quando ipsum cum aequali portione pulveris nigri vulgo *schiwartzer flufs*, vel sale tartari aut cineribus clavellatis permixtum in crucibulo fluat, quo ipso in substantiam flavam salino-sulphuream redigitur, quae decoctione in aqua per solutionem largitur lixivium, cui si inspergitur acetum destillatum vel acidum quodvis vegetabile, in fundum tetro foetore pulvis copiosus aurei coloris secedit, qui repetita affusione aquae pluvialis probe elotus illud praebet medicamentum, quod sulphuris aurati nomine venit, quod vel solum vel melioris successus ergo cum tartareis mixtum & vomitionem & secessum satis efficaciter movet.

12 Ejusdem quoque efficaciae prodit sulphur, si cum solutione salis ammoniaci praecipitatio instituatur, dum nimirum lixiviosum cum hujus acido congreditur, & sulphur in poris haerens inde dejicitur. Praecipitatum rubicundo colore magis exaltatum acquiritur, cum sal volatile, quod in mixtura utriusque salis exsurgit, colorem sulphureum dum in minimas discerpit partes, egregie adauget; & quod notabile, pulvis hic prae communi sulphure aurato magis adhuc est emeticus. Vehemens autem haec virtus ab effervescentia & mutua reactione videtur proficisci, quam sal acidum cum alcali confusum excitat, sub qua aether vehementer motus non tantummodo particulas sulphureas valde rarefacit, dividit & in talem vaporem vertit, verum etiam ipsas regulinas sub contextu anfractuoso sulphuris latitantes extrahit & separat, ut dein acidum cum hisce junctum arsenicale, i. e. mercuriale volatile salinum quoddam crama producat. Attentionem enim meretur, lixivium scoriarum reguli antimonii vulgaris leni evaporatione incoctum sal sulphureum alcalinum praebere, quod virtutem diaphoreticam & aperitivam omnis vehementiae expertem exserit, quoniam nullo acido correctum est. Circa ejus tamen usum cavendum, ne cum vehiculo vel corpori exhibeatur, cujus primae viae acido exsuperante scateant.

13 Quocirca optima ratione perspicacissimi quidam chymicorum a longo retro tempore in eo magnam collocarunt operam atque studium, ut sine ullo praevio conflictu vel effervescentiae actu, & praesertim sine acidi accessu sulphur a sale suo lixivioso liberetur, consisi, tunc omnem drasticam virulentam vim esse expiraturam, & moderatum, securum, diaphoreticum & resolvens nobile inde emersurum. Hunc in finem jam ipse Glauberus, vir magnae in chymicis peritiae ac famae, sulphuris hujus praecipitationem cum solutione tartari, ceu minori & mitiori acido adornat & sulphur inde obscure rubicundum, quod titulo *panaceae* in scriptis suis venditat, acquirit: cujus usum non satis in sanandis morbis rebellibus, chronicis impuritate lymphae ex veteri glandularum & emunctoriorum obstructione pronata corrigenda, exulcerationibus consolidandis, tumoribus partium dissipandis, & quidem in exigua dosi repetitis vicibus propinando, non satis dilaudare potest. Videatur ejus *Pharmacia Spagyrica*. Curiosum est, quod ceu magnum experimentum illud commendet ad variolas arcendas & corpus ab ipsis praeservandum: id quod experientia septem infantum confirmat vid. loc. cit. pag. 27.

14 Idem remedium in usum traxit & celeberrimum, magnum & nobilissimum illud archiatrorum Conerdingiani nominis par, ut illud sulphur in pharmacopoliis Brunsuicensibus & tractus Westphalici ferme omnibus *panaceae Conerdingianae* nomine magno venditatur lucro. Hoc jam dictum remedium a peritissimis istis archiatris non modo in periculosissimis acutis, verum etiam in refractariis diuturnis morbis usitatum est; cujus utendi modus in eo consistit: miscent v. g. grani partem dimidiam hujus panaceae cum pulvere bezoardico Sennerti vel Anglicano, & in principio variolarum, morbillorum, purpurae, febrium petechialium, dysenteriae illud repetitis vicibus propinant; succedit

ex-

exinde sudor optatus, præcordiorum anxietates maxime remittunt, & peropportuna exanthematum ad corporis habitum fit propulsio. Interdum etiam non sine damno salivæ fluxum irritat. In intermittentibus febribus inque morbis, qui a seri coagulo, copia & infarctu proficisci solent, idem remedium paullo majori dosi datum & cum salibus fixis, nitrosis, vel etiam cinnabarinis, martialibus junctum, divinam præstat opem. In lippitudine oculorum molestissima cum unguis & panni metu, in artuum doloribus scorbuticis demulcendis, idem sulphur exilissima dosi resolvendo & acrimoniam seri demulcendo, suppetias tulit optatissimas, teste clarissimo Schradero in dissertatione *de medicamentorum Galenicorum & chymicorum necessitate*. Memini me quondam hic loci verbi divini ministrum hujus medicamenti efficacia & veronicæ infuso restituisse, qui scabie maligna instar lepræ in artubus laboravit, quos simul duri glandularum tumores in cute instar globorum hærentes occupabant. Cum autem jam laudatum remedium non plane drasticæ virtutis expers sit, sed in majori dosi ad grana sex vel octo adhibitum præsertim cum cremore tartari felicissime vomitum suscitet, hinc caute cum illo mercandum esse in debilitatis, ubi vires fractæ ac concussæ sunt.

15 Alii, inter quos acris judicii & eruditionis consummatæ Ettmullerus referendus est, purius & nobilius sulphur ex antimonio elicere hoc modo tentarunt. Lixivium nimirum illud, ex quo jam semel & bis mediante acido præcipitatum fuit sulphur, denuo miscuentur cum acido penetrantiori, spiritu nempe vitrioli, & ita sulphur, quamvis parcissimum, purius tamen & nobilioris effectus obtinuerunt, quod ceu eximium diaphoreticum, specificum in epilepsia præsertim infantili, adfectibus spasmodicis, venereis, & quavis lymphæ ac sanguinis pravitate mirifice extollunt laudibus. Neque res est plane de nihilo; hoc enim pacto sulphur levius & subtilius obtinetur, crassum vero, gravius & regulinum præcipitationibus in fundum dejicitur; levius autem ac subtilius interstitiis liquidi adhuc innexum, spiritu vitrioli demum præcipitatur. Ubi notandum, quod hic ipse magis facultatem habeat arsenicales mercuriales partes fingendi, quam motu suo volatilisandi, sicuti spiritus salis & nitri efficitur: utpote spiritus vitrioli non agit in regulum, ipsumque solvit, quemadmodum aqua regis, vel spiritus nitri aut salis præstat. Quoniam autem illud ipsum neque in magna quantitate parabile est, neque etiam plane destitutum arsenicali volatilitate, cum fusione albicantes in aerem emittat vapores, merito nobilius desiderandum.

16 Jam ad alias hujus sulphuris extractiones progredimur. Sic quondam aqua fontana, nullo accedente alio liquore, ipsum sulphur copiosissimum ex scoriis reguli antimonii simplicis separavi, quod probe elutriatum & exsiccatum non amplius vomitum, sed diaphoresin egregie excitavit, miscui hoc ipsum cum anatica portione auri fulminantis exactissimo tritu, quod arsenicalem virulentiam egregie in mineralibus cicurare consuescit, & hocce remedium efficacissimum in morbis chronicis vincendis judico, quod tamen ulteriori experientiæ relinquo. Hic autem non possumus silentio præterire sublimatum quoddam ex vitro antimonii, mediante sale ammoniaco per debitum ignis gradum factum & edulcoratum, quod tinctura antimonii sicca Grammanni vocatur, cujus meminit Hoffmannus *in Clav. p. 3. II.* quam grassantibus febribus malignis in continuo auctor habuit usu, nec non in mania, melancholia, quartana ceu arcanum adhibuit: dosis præscribitur a granis duobus ad tria vel quatuor, sed ultra ad scrupulum semis extendi potest, nec alvum movet, nec vomitum ciet, sed saltim diaphoreticam vim obtinet. Tota autem encheiresis in ignis regimine, quod moderatum esse debet, & vasis sublimatorii humilitate consistit, alias flores isti fiunt purgantes. Ascendit hac ratione tantum sulphurea antimonii portio, relicta regulina virulenta, ceu graviori in fundo: ab arsenicali tamen contagio sulphur hoc plane non immune esse existimo. Cum igitur in nostro remedio hoc ipsum sit fixatum ceu securius illud anteferendum esse adfirmo.

17 Nunc ad examen sulphuris nobilissimi antimonialis devolvimur, cujus Vigani in *chymia p.* 50. mentionem injicit. Ex nitro nimirum, tartaro, sale communi & antimonio conficitur regulus, ex cujus separata scoria & dissoluta in formissimo lixivio calcis vivæ, præcipitatione nobilissimum sulphur antimonii acquiritur, odoris gratissimi & saporis, febres ardentes unica dosi profligans, sudorem & urinam movendo, quod remedium etiam in doloribus gallicis summe proficuum laudat. De hoc sulphure nostrum hoc est

est judicium : ipsum esse præstantissimum, modo non sub præcipitatione tale quid confundatur, quod arsenicalem vim exaltet atque exsuscitet. Ex nostra præterea inventione non inelegans sulphur antimonii martiale medicamentosæ virtutis egregiæ sequenti ratione : scilicet lixivium scoriarum reguli antimonii simplicis præcipitatur cum solutione vitrioli martis, ita in momento color exsurgit atramentosus, & pulvis in fundum ejusdem coloris secedit; utpote, coeuntibus acidi vitrioli partibus cum sale lixivioso hac ratione non tantum ex lixivio antimoniali particulæ sulphureæ, sed ex solutione vitrioli martiales sulphureo-terreæ præcipitantur, ut adeo pulvis hic martialis & antimonialis sit prosapiæ, qui bene elotus & desuper spiritu vini accenso correctus, virtutem custodit non contemnendam in expediendis gravissimis obstructionibus, & excretionibus sudoris & urinæ promovendis; unde ejus usus in cachexia, hydrope, hæmorrhagiis, intermittentibus &c. laudatur.

18 Accedimus jam ad medicamentum, quod sulphur antimonii fixatum est, usu securissimum. Sumitur nempe antimonium crudum vel ejus minera Hungarica, aut regulus antimonii medicinalis, in quo sulphur magis reclusum & extraversum est, miscetur cum liquido penetrantissimo, non tamen pure lixivioso, & ita substantia sulphurea dissolvitur, quæ etiam singulari encheiresi, nullo alio interveniente liquore heterogeneo, multo minus acido, in fundum dejicitur, ubi pulvis coloris obscure rubicundi apparet, qui aqua purissima elotus, & exsiccatus medicamentum nostrum est desideratum. Injectum hoc carbonibus ignitis, vel crucibulo nullum vapore tetrum arsenicalem vel sulphureum emittit, neque invicem coit aut in massam funditur, sicuti hactenus omnia fere recensita faciunt, sed manet fixissimum sine ulla ponderis imminutione, tantum quod color tantummodo evadat brunior. Tandem autem subministrato extremo ignis gradu, sive igne vitrificatorio, qualis est, qui ex solis radiis collectis in vitro prægrandi causto nascitur, instar croci martis, vel hæmatitis in massam ferro fuso similem, in auram elevatis vaporibus colore albis, odore sulphureis, colliquatur.

19 Quod vires hujus sulphuris fixati attinet, non possum non hic propria & aliorum exercitatissimorum practicorum experientia confirmatus adfirmare, illud ipsum in chronicis rebellibus, in acutis periculosis auxilium ferre maximum. Primum ejus usum vidi & didici ex viri letteraturæ quidem experte, ast in rebus & operationibus chymicis ac experimentis etiam practicis ad invidiam multorum versatissimo, qui in febribus acutis petechialibus, variolis, nec non intermittentibus contumacissimis faustissimo eventu, ubi omnia alia, etiam generosissima fuerunt adhibita, propinavit, & quidem sub duorum vel trium granorum dosi effectum edidit diaphoreticum : quandoque etiam tantum per insensibilem evaporationem peccantem causam exterminavit. Et quod attentionem meretur, deprehendi in aliquot subjectis, imo in me ipso sum expertus, sudorem ab adsumto hoc medicamento per triduum durasse, ita ut hora certa ac stata tempore matutino, ubi primum ipse sudor cœpit, magno cum naturæ levamine fuerit reversus. Postea ego ipse in artis exercitio multoties ejus usum vidi mirabilem in profligandis malignis petechialibus febribus, in morbis arthriticis, contracturis artuum scorbuticis, lymphæ impuritatibus scabiosorum, ubi in contractura laborantibus notavi, quod prima vice sudor ex partibus adfectis non profluxerit, sed tantum ex sanis, donec continuatum præsidium, reclusis viis obstructis similem effectum in morbosis etiam præstiterit partibus.

20 In medicamento dicto duo præcipua veniunt notanda & expendenda : primum est ejus mirabilis fixitas, alterum cum fixitate persistens efficacia summa medicamentosa tam in corrigendis, quam in commovendis humoribus. Ut autem de fixitate ejus primo loco faciam verba, vero simillimum esse judico, illam ipsam mechanice fieri, & dependere a particularum varia structura, connexione & implicatione. Fixum dicitur corpus, quando ignis vi ejus particulæ minimæ non possunt separari & in auras ejici. Notum autem est omne sulpur ex mineralibus, nec non omnem mercurialem & arsenicalem substantiam igni non adeo forti obsecundare & abire in fumum; quod autem in nostro remedio illud non fiat hujus inquirendæ causæ sunt. Principalem autem credimus particularum mutuam implicationem atque implexum talem, quem ignis motu, etiamsi vehementi intestino divellere & dissolvere neutiquam valet. Placet itaque proponere quædam exempla ex chymicis, ubi ex mutua mixtura partium, quæ per se ignem non fere-

ferebant, subnata fuerit satis constans fixitas. Ita memorabile est, spiritum vitrioli summe sulphureum volatilem sale tartari saturatum cedere in sal neutrum, quod in igne fixissimum, ubi tamen, quando admiscetur, vel spiritus salis vel vitrioli, statim resuscitatur pristinus sulphureus odor. Eadem ratione, spiritus nitri fumosus fugacissimus commixtus cum nitro fixo vel sale tartari transit in verum nitrum inflammabile, quod validissimo igne fusum in crucibulo non avolat, sed persistit, simul ac autem affunditur ipsi oleum vitrioli in momento prodit spiritus nitri volatilissimus, sub vapore flammeo, & odore gravi, præsertim si accedit lenis calor. Ita quoque observatione dignissimum est experimentum, quo salis in igne fixissimi natura ostenditur: nimirum ex urina recenter evaporata & inspissata paratur per crystallisationem sal mediæ naturæ, quod igne commissum exhalat spiritum urinosum, remanet autem sal, neutro analogum, quod neque cum sale acido, neque alcali effervescit, in igne autem vehementissimo & penetrantissimo, qualis est solaris per vitrum convexum duorum pedum diametri concentratus, manet fixissimum & pellucidum; cum e contrario omnia salia media, uti sal commune, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal ammoniacum promtissime avolent in auras, ne particula quidem relicta. Interim curiosum est, hoc sal urinæ fixissimum, ex spiritu salis acido necessario compositum esse debere, quoniam, si injicitur aquæ forti, vel spiritu nitri, efficit aquam regiam, compactum & densissimum auri corpus solventem. Ex quibus patet, corpora volatilia ob mixturam & implicationem ad fixitatis summæ gradum perduci posse.

21 Quomodo autem sulphur, quod naturæ est admodum in igne fugacis & dissipabilis, fixum & ignis patiens detineri possit, ex sequentibus illucescet experimentis. Nimirum plumbum si æquali parte misceatur cum sulphure & hæc invicem mixta injiciantur in crucibulum bene lutatum, plumbum, quod alias facillimæ etiam ante ignotionem fusionis est, ab admixto sulphure vehementissimum ignis gradum sustinet, antequam colliquescat. Quodsi autem addatur limatura martis, pulvis carbonum vel aliquid nitri, fusio mox promovetur. Mercurius metallorum fluidum & volatilissimum ad magnum fixitatis gradum redigi potest, si nempe mixtura fiat ex mercurii triplo, sulphuris parte una & salis armoniaci parte una, hæc invicem probe in mortario lapideo vel vitreo triturata indantur phialæ vitreæ & aliquot vicibus instituatur sublimatio, ita tandem mercurius in fundo residuus, ponderosus purpurei coloris instar odeo fixus evadit, ut diu ignis violentiam perpeti queat & vitrum citius colliquetur, quam mercurius in altum evehatur.

22 Adduximus hactenus varia fixitatis exempla, eum in finem, ut appareat, ex mutuo nexu & implicatione corpusculorum per se non fixorum insignem firmitatem & in igne constantiam obtineri posse, unde etiam non tanta animum subire debet miratio, quando sulphur nostrum, quod per se ignis est impatientissimum propter subtilem salino-ætheream substantiam, quæ illud ingreditur, ad maximum fixitatis gradum perductum fuit. Non possumus enim non hoc loco confiteri, corpus illud, ex quo solvens nostrum antimonii confectum fuit, si igne etiam validissimo solari tractetur, nullo labore ad fusionem, colliquationem vel vitrescentiam posse reduci; cum tamen asbesti & talci species omnesque vegetabilium cineres, ipsique lateres in vitrescibilem massam hoc ipso redigantur.

23 Unicum adhuc mihi excutiendum restat altioris indaginis, qua ratione corpus in igne fixissimum tam egregium effectum & operationem, quæ sine activitate motus non potest concipi, in corpore nostro producat, cum tamen notum sit, corpora fixa ad motum præsertim intestinum intendendum propter defectum mobilium partium valde esse inepta. At vero experientia optima rerum magistra testatur, etiam fixa corpora, & quæ valentissimum ignis gradum sustinere possunt, virtute medicamentosa mirabili adhuc splendere. Notissimum enim in foro medico est, quod pulvis hæmatitis, quem certus medicus pro panacea solari per multos annos maximo cum lucro venditavit, quid limatura martis, mercurius fixatus cum auro, corallia usta, aurum fulminans cicuratum & ejus generis plura præstent in medicina. Non enim videtur dubium, corpus, tametsi sit ad ignem fixum, solvi tamen & discerpi quadantenus posse, præsertim a liquore solvente congruo. Cum autem liquor salivalis microcosmicus, utut insipidus efficacissimum menstruum sit, pro intime extrahendis non tantum animalium & vegetabilium partibus, verum etiam ex mineralibus dissolvat quasdam minutias, uti id patet in as-

sum-

ſumtione vitri antimonii, mercurii diaphoretici vel dulcis; rationi itaque non inconveniens & abſonum eſt, ſulphur noſtrum minerale fixatum ab eodem liquore quadantenus extrahi, diſſolvi, & particulas illas ſulpureas activiſſimas poſtea per totam corporis ſphæram diſpenſari atque deduci. Videtur etiam hujus afferti ratio exinde probabilis, quoniam noſtrum remedium in ore ad tempus detentum, metallicum & leviter conſtringentem ſaporem relinquit, luculento indicio, quaſdam partes ab ipſo mediante ſaliva diſſolvi.

24 Operandi hujus remedii ratio, potiſſimum mihi videtur conſiſtere non tam principaliter & primario in materiæ morbificæ correctione & alteratione, ſed potius in motuum vitalium ſanguinis, & ſecretoriorum, qui depurationi humorum inſerviunt, promotione, & quidem tonum fibrarum nervearum ac muſculoſarum roborando agunt, leviterque conſtringendo. Unde tono partium relaxatarum adaucto contenti humores ad circulationem promtiorem non tantum invitantur, ſed & per arctiores vias dum transprimuntur, majorem fluxilitatem ſubtilitatemque nanciſcuntur. Accedit, quod intenſiori facto circulo ſanguinis excretio etiam partium heterogenearum ac impuritatum longe liberior atque liberalior evadat, & per conſequens major puritas ac benignitas ſanguini concilietur. Cum autem cutis univerſale & optimum ſit evacuatorium, quo particulæ agiliſſimæ, ſalino-ſulphureæ vaporoſæ ad corruptionem proniſſimæ ſequeſtrantur ac ſeparantur, unde diaphoretica & quidem talia quæ ſalva ſua textura neque immutata efficacia, quod exſpectandum a mineralibus, jure meritoque optima ſecuriſſima, & magnis morbis ſanandis aptiſſima ſunt remedia.

25 Poſtremo loco adjiciendum etiam aliquid eſt circa ſingularem illum effectum, quem ſulphur noſtrum in nonnullis ſubjectis exſerit, dum per aliquot dies ſtata hora ſudorem continuat. Adſcribendum hoc eſſe exiſtimo operationi medicamenti, quod effectum ſuum id eſt ſanguinis ac humorum commotionem per longum tempus continuat, quoniam ex regno minerali deſumtum propter ſoliditatem & plane non deſtructibilem vel alterabilem partium ſuarum naturam, non facile in effectu ſuo ſuſpendi & impediri poteſt. Quod autem ſtata hora ſudor profluxerit, hæc dici poteſt cauſa, quoniam de die corpus non ſufficienter tegitur, deinde etiam onere alimentorum humores preſſi non tam promte circumvolvi, neque ſecretio nec excretio excrementorum libere peragi poteſt; circa tempus autem matutinum, concoctione peracta & humoribus redditis fluxilioribus, medicamentoſæ particulæ adhuc in corpore reſtiles vi, quæ movens eſt, fibras partium ſolidarum motrices, ceu ordinarium organon ad motus armant, & humores fluxiliores reddendo ad cutis evacuatorium pro excrementitii humoris ſecretione liberaliter deducunt.

26 Circa noſtri remedii uſum & applicandi modum, pauciſſima adhuc veniunt monenda; primum efficacia ejus deprehenditur longe major, in corporibus complexionis cholerico-ſanguineæ, nec non tenerioris & ſenſibilioris texturæ, quoniam ad mobilitatem & fluxibilitatem magis ſunt diſpoſita, hinc tali in caſu energiam præſentiorem exhibere poteſt. Hoc ipſo tamen non negamus, ejus efficaciam in illis morbis, ubi humorum tenacitas ſegnis ac tardus motus eſt, tunc enim majori & reiterata doſi opus eſt. In genere autem obſervandum, omnia illa, quæ quantitatem nimiam humorum ad convenientem proportionem deducunt, & fluxilitatem humoribus adferunt, non negligenda ſimul eſſe; impoſſibile enim eſt, ut unum remedium omnibus & diverſiſſimis indicationibus ſolum ſatisfaciat, & ex æquo ubique reſpondeat. Hæc itaq; pro tempore de efficacia hujus remedii præſtantiſſimi dixiſſe ſufficiant.

DISSERTATIO XV.

DE SPECIFICIS ANTISPASMODICIS.

§. I.

PErelegans dictum eſt ipſius Hippocratis *Lib. de Art.* §. 13. *quorum inſtrumentorum, ſive naturæ, ſive artium facultatem obtinemus, per ea, ſane opifices eſſe poſſumus, per alia vero minime licet; quum igitur homo a morbo afficitur, qui vehementior eſt, quam medicinæ inſtrumenta, ne ſperare quidem oportet, ut a medicina exſuperetur.* Ingenio-

geniose divus vir medicamenta adpellat instrumenta. Nam sicut artifex sine instrumentis nihil valet agere, ita medicus sine præstantibus remediis, nihil solidi præstare poterit in medendo. Indigitat quoque porro hoc dicto, proportionem esse debere inter medicinæ instrumenta, ideo, ut si morbus valentior sit ipsis instrumentis, quæ debiliora neque sufficientia tollendæ causæ, morbus non sanetur. Quapropter utique opus est, ut medicus, non secus ac artifex, possideat instrumenta præstantissima, eaque bene præparata, quorum virtutem, facultatem probe perspectam cognitamque habeat, eorum applicationem ac administrationem calleat, hisce si destitutus est, omni suo fine ac scopo frustrabitur. Notum vero est, ad tres maxime classes omnis generis remedia referri posse, ad evacuantia nempe, alterantia & specifica, nam quoniam tota medicina est mechanica, h. e. innititur principiis physico-mechanicis, quæ sunt materia & motus, & quia nulla causa morbifica ex alio fonte, quam materiæ & motus vitio, potest derivari; hinc liquido fluit, omnem virtutem remediorum, quæcunque etiam sint, vel materiam, vel motum, respicere debere. Res clara est de alterantibus, quæ materiæ qualitatem varie modificant, temperant, disponunt, mixtionem, texturam, crasin immutant aliamque reddunt, ut ex maligna & inimica fiat blanda ac benigna, ex immobili mobilis, ex crassa fluxilis, ad circulationem, nec non secretionem, vel evacuationem, idonea. Clara quoque & omnis dubitationis expers res est de evacuantibus. Cum enim evacuatio consistat in motu, hinc quæ movent, sive motus vehementes in partibus solidis fluidisque concitant, simul evacuatorium effectum præstant. De specificis vero non adeo res liquet, quo sensu hæc accipi debeant, quamque virtutem agendi vel operandi habeant, in eo vero maxime conveniunt, quod per specifica intelligantur ejusmodi remedia, quæ nec alterando, nec evacuando, præstant magnos effectus in certis morborum speciebus, eos vel tollendo in totum, vel mitigando. De horum virtute modoque agendi communis quidem est sententia, quod lateat, quod occulta sit, nec explicari possit; nobis autem jam animus est evincere, quod motus nimios effrænes in morbis sistant, sedent, componant, sive quod sedativa & antispasmodica virtute gaudeant.

2 Quoniam scopus noster est, ea, quæ specificorum titulo superbiunt, perspicue explicare: quod eorum energia tantummodo versetur in certorum motuum, qui sunt in partibus solidis, morbosorum placatione, cohibitione, sive vi antispasmodica, primo omnium nobis opus erit, ex naturæ regnis famosissima specifica recensere, i. e. talia remedia, quæ magnum, certum & exquisitissimum effectum in certa morbi specie præstant. Fundamentum cui nostram assertionem superstruimus, est ipsa experientia, non imaginaria, non furtuita, vel cœca, sed certa, constans & fida. Et ut initium faciamus a vegetabilibus, certe ibi reperiuntur magnæ virtutis remedia, quæ specifice & peculiariter in certis morbis prosunt, quod ab aliis expectari non potest, ita v. g. mentha & ex ea paratum purissimum, sine additione & adulteratione, oleum, est desideratissima medicina externe in dolore colico, tumore & dolore mammarum, a lacte coagulato, sola inunctione administratum, interne vero, hoc oleum vel in essentiam redactum, vel aqua ejus in singultu, vomitu, diarrhœa, in omnibus hæmorrhagiis certissimæ efficaciæ medicina est; unde ejus usum frequentissimum ac vires mirifice in praxi commendo; imo novi exempla, ubi aliquot guttulæ olei, cum pulvere absorbente datæ, tussim convulsivam stomachalem, & asthma ejusdem naturæ, brevi cum admiratione sustulerunt. Temporibus oleum ejus adplicatum somnum inducit, cephalalgiam tollendo, diarrhœam externe ventri inunctum certissime sedat. Porro ex vegetabilium familia splendet inter specifica & peculiaris efficaciæ medicamina chamomilla vulgaris, & ex ea paratum oleum sapphirini coloris, quale debet esse non adulteratum, quod in doloribus colicis & post partum, in cardialgia quoque est præsentissimum. Herba basilici ejusque oleum purum, in hemicrania, epilepsia, inque omnibus ferme capitis affectibus, qui ex spasmis & contractionibus nervosi generis proveniunt, singulariter se exhibent. Oleum lavendulæ, vel spicæ, salviæque, in paralysi, quæ fit a spasmis, rheumatismis, sive dolore artuum lancinatorio, tremore, vertigine, exterius specifice sese exserunt. Origani oleum in dolore dentium prædicatur, sed de oleo salviæ, menthæ & basilici similiter respondet experientia.

3 Si ullum in classem hystericorum reponi meretur, quod spasmos intestinorum & nervosarum partium placat, sedat ac sistit,

do-

dolores colicos mulcet, certe eſt horminum, ejuſque aqua vel decoctum, interius ſumtum, aut per clyſteres applicatum. Aqua ranunculi eſculenti, ſive tragoni, eſt in aſthmate ſicco & convulſivo metalico certiſſimæ efficaciæ remedium. Hyſſopi oleum & aqua quid præſtet in pectoralibus, in vulgus notum eſt. Radix valerianæ ſylveſtris, a Fabio Columna tantopere celebratur, ut eam ſemel aut bis exhibitam, ab epilepſia liberare affirmet, refertque, ſe hanc multis amicis dono dediſſe, qui deinde, divino prius numine & favore glorificato, pulvere hujus radicis ſibi reſtitutam ſanitatem affirmarunt. Doſis autem eſt cochleare ſemis cum vino, aqua, lacte, aut quovis liquore appropriato. Pueris vero in minori doſi cum lacte datur, vid. Riverius *in prax. med. p.* 30. Radix cynosbati in morſu lupi rabidi & canis ſummam præſtitit efficaciam, & ſequens pulvis magnopere commendatur. Recipe pulveris radicis cynosbati odorati unciam unam, ungular. lync. unciam ſemis M. F. pulvis, detur ad drachmam ſemis. Anno 1630. in Eisfeldenſi pago Ruhmſprung, die, die 24. Mart. a lupo rabido ultra triginta homines læſi fuerunt, ex quibus 10. ad minimum mortui, reliqui per hunc pulverem evaſerunt, ſicuti ex communicatione ibi Practici D. Richteri habeo.

4 Roſæ, earum aqua, ſpiritus & oleum, in capitis dolore & delirio compeſcendo, egregiam poſſident virtutem. Fœniculum ejuſque oleum purum in tuſſi catarrhali, tam inveterata quam ſtomachali vel pectorali, idiopathica, vel conſenſuali, prævalet oleo aniſi & præſentaneos reddit effectus. Flores ſambuci & ex iis parata aqua, in affectibus exanthematicis, eryſipelate omnique interno graviori dolore, inflammatione, magna præſtant, quod etiam in doloribus & tractionibus podagricis vagis egregie ſe gerit, ſimulque alvum blande ſubducit, niſi fuerit ſpirituoſa. Corticis & florum ſambuci efficacia, quam præſtat externe in eryſipelate diſcutienda, in vulgus notum eſt. Croci virtus in infarctibus pectoris reſolvendis, in lenienda tuſſi & torminibus infantum ſolandis, obſcura eſſe nequit.

5 Papaveracea, ſive flores ſive ſemen, ſive reſinam conſideremus, tam intus, quam extus inſtar incantamenti dolores ſopire, ſomnum accerſere, excretiones nimias ſiſtere, expeditiſſimum eſt. Flores illæ, primulæ veris, liliorum alborum, convallium, jaſmini, aurantiorum, in omnibus affectibus capitis, convulſionibus, epilepſia, & quibuſcunque ſpaſmodicis internis motitationibus, non ſine fructu ſeſe gerunt. Tota pæonia, tam quoad ſemen, quam radices & folia, in epilepticis inſultibus compeſcendis egregia eſt; in cujus rei teſtimonium ad pulverem Marchionis provocamus & ſpecificum Michaelis, cujus virtus, maxime ſimplici huic & cinnabari eſt adſcribenda. Nam calces & magiſteria, quæ ingrediuntur, plane effœta ſunt, & nullius efficaciæ. Hyoſciami ſemen, nec non cynogloſſa in impetu ſanguinis cohibendo, & hæmoptyſi, nulli ſunt ſecunda, exemplo ſunt pilulæ de cynogloſſa, quæ in hoc morbo ſunt inſtar omnium. Lycopodii ſemen in urinæ ſuppreſſione, quæ fit ex dolore & ſpaſmo, in epilepſia, dyſenteria magnifice æſtimatum fuit a D. Michaelis aliiſque, qua de re legi meretur, B. Hoffmannus *in Clav. Pharmaceut. Schroderian.* Anthera liliorum alborum in partu difficili, quem remorantur ſpaſmi potentes & vagabundi abdominis, non ſine ratione commendatur. Baccas paridis, herbam meliſſæ, artemiſiæ, in ſubſtantia novimus in affectu maniaco, ceu arcanum cum magno ſucceſſu fuiſſe exhibita. Nos unum adjiciemus, quod in illuſtri quadam familia Monſpelienſi, pro ſecreto genilitio & hæreditario habetur, illiuſque deſcriptio talis eſt: Recipe foliorum meliſſæ manipulum unum, incidantur minutim & infundantur in ſpiritus vini uncias quatuor; deinde adde margaritarum præparatarum drachmam ſemis. M. doſis eſt cochlear. 2. River. *pag.* 56. Nuciſta largitur oleum duplex, unum æthereum per deſtillationem, & alterum expreſſum, paulo craſſius, utrumque in dolorum ac fluxuum ferocia ſiſtenda placidoque ſomno conciliando, infallibilem exſerit virtutem,

6 Recenſitis jam plurimis ex vegetabilium regno, præſidiis, quæ ſpecificorum titulum merentur, progredimur nunc ad animalia & ex iis quoque depromere, quæ ſpecifice certis morbis ſubveniunt, apud animum conſtituimus. In univerſum autem hic notari velim, quod omnes partes animantium duriores, verbigratia, ungulæ, cornua, oſſa, in ſubſtantia & pulvere ſumtæ, virtutem habeant antepilepticam & antiſpaſmodicam, in cujus rei confirmationem ac teſtimonium advocamus experimentiam & auctoritates v.g. Alcis ungula, quod ſpecifica virtute celebretur adverſus epilepſiam, noto notius eſt, neque hic

hic attendendum est, ad ungulam maris, nec adultam ætatem, vel tempus, quo in venerem hæc animalia feruntur, nec ad ungulam dexteram posteriorem, quamvis non negandum sit, quod animalium partes tunc temporis, quo vegetoria sunt, quo majori continuo motu fluidorum & spirituascentia gaudent & sulphur copiosius & activius possident, eo efficaciores esse ad medicum usum. Verum enim vero, hic antepilepticus effectus non tantum valet de ungulis alcis, sed & de cornubus aliisque. Ungulam asini, alcis, in epilepsia esse vicaria, scribit Schroederus *pag.* 146. De bovis & equi ungula idem sperandus effectus.

7 Cornu bovis ad epilepsiam idem Schroederus commendat & scribit, quod viderit scobem ejus exhibitam fuisse contra epilepsiam cum effectu, & *pag.* 272. hæc habet: *cornua & ungulæ bubulæ medentur spasmo:* de eboris dente idem perhibet *pag.* 387. quod tollat epilepsiam, arceat melancholiam & resistat venenis. De cranio humano & osse triquetro temporum, quod peculiare in epilepsia specificum sit, vulgo perhibetur. Rhinocerotis cornu, lapis manati, dens hippopotami, ad dysenteriam, ad spasmum, de quo subministramus locum ex Theodori Tabernæmontani Wasserschatz *pag.* 121. mirifice commendantur. Ego puto, quod non tantum horum animalium duræ allegatæ partes hac virtute antepileptica celebrentur, sed quod in universum omnes dentes, cornua & ungulæ, rasuræ, in subtilissimum pollinem redactæ, antispasmodicam & antepilepticam virtutem habeant, inque iis morbis, ubi spasmi tragœdiam ludunt, vel causam morbi subministrant, virtute donata sint eximia; & hoc ipsum non modo verum existimat de duris & osseis partibus, sed etiam de eorum sanguine, visceribus, corde, hepate, intestinis, carne exsiccatis, adeo ut non magno selectu hic opus sit, sed ferme promiscue & indistincte siccata quædam pars ex animalibus desumta, egregie & specifice opituletur epilepticis, convulsivis & spasmodicis pathematibus, & magnos effectus in medendo exserat.

8 Nihilominus quædam ex autoribus probatis, qui collegerunt specificorum classem ex animantibus desumtam tradere necessum est, ut asserti nostri veritas confirmari & res explicari possit. Aper dentem largitur, qui in substantia & philosophice præparatus, aut melius in decocto, in pleuritide & cynanche mirifice a practicis æstimatur. In sanguine asinino, singulare latitat arcanum contra maniam, de quo scribit B. Hoffmann. *in clave*: hoc solo B. Michaelis in aula Altenburgensi maniacum restituit, eumque non semel maniacis applicavi summa cum euphoria. Secatur scilicet vena ad aures, intinguntur lintea & exsiccantur, deinde extrahitur cruor cum aqua florum hyperici & propinatur, egregie movet sudorem. Axungia ex animantibus, v. g. muris alpini, apri, ex ungulis bovis, ursi, cervi, taxi, humana, castorei, in leniendis omnibus doloribus, in luxationibus articulorum, dolore pleuritico, colico, stranguria, tenesmo, contracturis, arriduris, externa illinitione, virtutem mirabilem exserunt; dum cicatricum duritiem leniunt, callositates resolvunt, & foveas post variolas relictas delent. Sanguis ex nonnullis animalibus v. g. bovinus, hircinus, cervinus, humanus, leporinus exsiccatus in dysenteria, dolore pleuritico, epilepsia, in dolore ex calculo egregiam efficaciam exhibet.

9 Fel catelli lactantis ab Unzero hisce verbis prædicatur: *sume catellum parvum, nigrum, adhuc sugentem, (pro fœmella vero epileptica sume catellam) eumque strangula & interfice. Ex interfecti & per sectionem aperti corpore extrahe totam cystim felleam, vix 3. vel 4. guttas sinceræ bilis in se habentem. Illum biliosum succum omnem puerulo, in paroxysmo epileptico cum pauxillo aquæ florum tiliæ propina, & miraculi instar videbis illum ab hoc morbo e vestigio sanari ac curari*. Vid. River. *prax. med. p.* 53. In Finnlandia ubi datur ursorum copia, vulgatum rusticorum est, fel exsiccatum instar panaceæ exhibere, sudoreque superveniente, morbos quam plurimos solutos audivi. Vid. Schroederus pag. 312. Cæterum, hanc ferme peculiarem habent virtutem fellis species v. g. anguillæ, leporis, viperarum, carpionis, ranarum, suilli, quod, vel in substantia, vel etiam soluta in spiritu vini, in aurium & oculorum adfectibus, tinnitu, surditate, ulceribus non sine fructu usurpentur. Pulvis testium equi ad secundinas pellendas, fœtumque mortuum expellendum, ceu magnificæ famæ remedium commendatur, unde Henricus ab Heer *L. I. observ.* cuidam fœminæ difficultate partus laboranti, pulverem testium equi cum croco propinavit, & dimidio quadrante citius, puerum enixa est. Decoctum rasuræ cornu cervi, dentis hippopota-

potami, unicornu marini, priapi cervini in dysentericorum spasmis & torminibus sopiendisque non sine magno fructu propinatur.

10 Deinceps, celebris est pulvis secundinæ humanæ ad epilepsiam, ad expellendum fœtum mortuum. In moscho præsentissima virtus antepileptica latet, & ab eo quoque mutuatur efficaciam suam pulvis de Gutetta in Gallia famigeratissimus, quem describit Riverius *p.* 52. & hic est: recipe radicis pœoniæ, seminis ejusdem, dictamni albi, visci querniana unciam semis, seminis atriplicis drachmas duas, cranii humani drachmas tres, coralliorum rubrorum præparatorum, hyacinthorum præparatorum, ana drachmam unam semis, ungulæ alcis præparatæ unciam semis, moschi scrupulum unum, foliorum auri drachmam unam. Misce fiat pulvis. Sanguis porcellorum, cum cancris destillatus, in tabe & atrophia curanda remedium eximiæ virtutis & efficaciæ existit. Zibethum in torminibus colicis, ventris dolore infantum, etiam in uteri strangulatu, vulvæ applicatum, inque virili impotentia membro inunctum præstantis virtutis remedium est.

11 Quanta sit utilitas, præsertim ad passionem hystericam tollendam; item ad strangulatum & spasmos horrendos ex utero sistendos, castorei, & ex eo paratorum medicaminum, mulierculis non est ignotum, adeo, ut usum ejus remedii mox gravissima spasmodica pathemata, in quocunque etiam morbo præsentia, remittere soleant. Axungia ejus peculiariter quoque convenit nervoso generi ac utero, ideo morbo comitiali, membris resolutis convulsivis, apoplexiæ prodest. Pulmones ovis, vituli recentis, vel etiam viva columba vel gallina dissectæ, capiti impositæ, in cephalalgia, phrenitide & melancholia egregiam virtutem produnt. Aqua ex pica & hirundinibus destillata cum vino, non sine singulari fructu maniacis & epilepticis propinatur. Anguillæ fel ad partum facilitandum commendatur a pluribus. Cinis cancrorum adversus morsum canis rabidi vulgo extollitur, item in abortu arcendo. *Nos in concepto fœtu retinendo*, inquit Poterius, *ejus usum pluries experti sumus. Mulier cujusdam Phrygii, septies abortum passa, hocce pulvere ad duos menses accepto, partum ad finem feliciter tulit. Quos vivos, ut ranas, in olla vitreata, post panis extractionem, siccamus. De pulvere ad libitum sumitur in cibis, sero & mane.* Funambulus quidam pro singulari arcano habuit pulverem sciuri in vertigine, quem pretio & precibus vix ab eo extorquere potuit D. D. Michaelis. vid. Frider. Hoffmann. *p.* 280. Pellis cygni colicos juvat & stomachi vitio laborantes. Stercus pavonis in epilepsia & vertigine exhibetur, a novilunio usque ad plenilunium, cum saccharo mixtum. De quo legi potest Borellus *Cent. III. p.* 119.

12 Lumbrici terrestres in substantia specifice prosunt in arthritide scorbutica, quam vagam appellant, (die Lauffende Gicht, die Vahren) adhiberi possunt intus & extus. Intus exhibentur vel toti conquassati, recenterque, cum vino trajecti per linteum, vel siccati & pulverisati: extus applicantur vivi & mortui, vivi impositi, donec moriantur, mortui in cataplasmatis forma adhibentur; podagricos dolores lenit pulvis cum farina calide impositus. Viperarum & serpentum carnem, hepar, cor, in pulvere, item illorum axungiam contra viperarum & serpentum morsum specificam antidotum esse & incomparabilem præstare efficaciam certissimæ experientiæ est. Eodem modo pulvis scorpionum & ejus oleum, interne & externe, contra morsum suæ speciei, & pars ex cane rabido sumta & exsiccata, interne & externe, contra morsum similis canis, si tempestive usurpetur, quod infallibilem virtutem producit, indubitata confirmat experientia. Cæterum viperarum caro, earum fel, spina, hepar, in dysenteria maligna, in arthritide vaga, in maligna & leprosa scabie, peculiarem quoque energiam ostendunt. Ulterius pulvis lapidis manati, ad sanguinis eructationem spectantis cohibitionem, ut hæmoptyicum fluxum, utilissime adhibetur. Dente hippopotami ad omnes hæmorrhagias eodem scopo B. Michaelis in *Not. ad ideam Med. Pract.* Jonstonii commendat, & notat Wormius *in Museo & Pater* Bohem, quod Goæ dens valde efficax, qualis fuit hippopotami, asservetur in nosocomio regio, cujus vim si monstrare cupiam velis, venæ sectæ eundem admovent, quo ipso illo statim fluere desinat.

13 Cornu rhinocerotis in omnibus affectibus spasmodicis, dolore pleuritico, hæmorrhagiis, in substantia non sine effectu datur, & similem ferme cum dente hippopotami, unicornu marino, & lapide manati exhibet virtutem. Pulvis intestinorum lupi ad compescendos dolores colicos datur non sine fructu. Leporis oculi exsiccati valent

ad

ad partum difficilem, ad secundinas & molam propellendam, leporis cor quartanæ peculiariter medetur secundum Horstium, secatur in tres partes, & præmissis universalibus, initio trium paroxysmorum, tertia pars singulis vicibus propinatur. Vid. Schroederus *pag.* 300. Pellis leporina in affectu ischiadico & arthritico egregie celebratur. Ossiculum tale commendatur ad colicam partusque difficultatem, fel est otalgicum & ophthalmicum, renes testiculis & calculosis prosunt, & mictionem involuntariam corrigunt. Humor crystallinus cervorum exsiccatus solvitur instar tragacanthæ in aqua rosarum, hæc in omnibus oculorum vitiis, fluxionibus, inflammationibus, quæ a sero acri, vel dolore proveniunt, pluribus opem tulit præsentissimam. De decocto rasuræ cornu cervi hoc loco non prætermittendum est, quod ejus usus maxime congruus sit omnibus infantum morbis, ubi spasmus, dolor & calor præternaturalis sese exserit, id quod experientia certa ac constanti confirmo.

14 Allegavimus hic ingentem specificorum numerum, quorum virtus certe non est de nihilo. Nam profecto experientiam vulgi, tot hominum & per tot tempora ratione certi remedii non temere rejicere debet medicus, utut ignorato operandi modo. Commendamus itaque dicta attentiori observantiæ & experientiæ, nobis vero in præsentiarum opus est demonstrare, quod illa effectum exserant dictis in morbis tollendo spasmos, circa quod necessarium duco exponere quid sit spasmus, & quid per illum intelligatur. Cœlius Aurelianus *L.* 3. *cap.* 6. ita definit spasmum: *Spasmus est involuntaria tensio atque conductio partis cum vehementia & dolore acuto, ob structuræ violentiam cum dura distensione.*. Et certissimum quoque, quod in omni spasmo fibræ musculosæ cum ipsis membranis non distendantur & elongentur, sed constringantur, comprimantur, & arctiores evadant. Spasmi nempe subjectum sunt præcipue fibræ musculares & membranæ quoque nerveæ, & versatur maxime circa motum ejusque incrementum: notum enim est, regulariter secundum naturam fibras musculosas filamentaque nervea esse instrumentum omnis motus atque impulsus, nec non omnis sensus in corpore nostro, unde nulla actio fit in œconomia animali, quæ non mediantibus hisce partibus absolvatur. Et quandocunque hujus instrumenti, nempe fibrarum ac nervorum motus, actio, vel secundum aliquos, tonus recte sese habet, i. e. debita in eis fit strictio & dilatatio, tunc circulatio sanguinis & tota œconomia motuum, nec non secretionis & excretionis negotium, item animæ operationes rite munere suo funguntur, & secundum regulam fiunt, & sic præsens adest sanitas: ex adverso, quando fibrarum & nervorum actio, motus & tonus vitiatus est, quod vitium consistit, vel in nimia earum distensione, vel relaxatione, vel in nimia constrictione, sive spasmo, tunc morbus vel dispositio ad eum in procinctu est. Nam omnes fere interni morbi, sublato hujus motus æquilibrio, causam suam agnoscunt & pro diversitate partium, in quibus hi motus fiunt, varii effectus morbosi nascuntur, variumque accipiunt nomen: principaliter vero causam constituit illorum motus actus, nimium activus qui vocari solet spasmus. A qua ille motus celebretur causa, & an hæc sit substantia immaterialis, notitia & ratione prædita, & an hæc propter certum finem & ex morali consideratione ad avertendum gravius malum, tales motus suscipiat, sive an sit materialis indolis substantia, & tantum virtute motus alioque physico actu suam operationem efficiat, & quomodo id in fibrarum structura præstet, studio hæc indaganda prætermittimus, ceu obscura, incognita, determinatione & inquisitione difficilia, nullius usus & ad medendi scopum directe non pertinentia; sed potius cuivis hac in re suas speculationes & delectationes in ipsis relinquimus. Hoc autem non poterit negari, neque dissensio reperitur, fieri tales spasmodicos contractorios motus in fibris corporis nostri a causa externa duplici, vel immateriali, vel materiali. Quod primum attinet, evincunt id animi affectus. Nam nulla gravior animi passio est, quæ non sese exserat in corpore per spasmos, & inde dependentes irregulares motus variaque symptomata: vel proficiscitur a causa materiali. Hæc rursus duplici ratione, vel in quantitate consideranda, sive mole, vel in qualitate versatur; unde observatio practica & medica docet, vehementes & morbosas generis nervosi & fibrosi contractiones, non tantum fieri a sanguinis stagnantis in certis partibus copia, infarctu, earumque distensione, sed & ab acrimonia velicante, scindente & caustico materiæ morbificæ elemento eos suscitari, uti ad oculum venenorum effectus, animantium morsus & mul-

aucitorum medicaminum, v. grat. evacuantium effectus, testantur. Praeterea, aliae causae externae fibras nerveas musculosasque vellicantes, uti sunt calculi, sestucae, globuli, lumbricorum morificationes, causam praebent hisce motibus contractoriis dolorificis.

15 Considerata jam in genere essentia spasmi, videbimus jam, in quibusnam morbis maxime ludat suam tragoediam, ut deinde melius pateat asserti nostri veritas, quod superius allegata in morbis, qui ex spasmo proveniunt, efficaciam suam exserant. Primo, universalis medicorum est consensio, epilepsiam esse spasmum totius corporis universalem, ubi non modo systema nervosum, sed & fibrosum fortiter contrahitur. Testantur id contractiones digitorum & pollicis, agitationes, jactationes & circumgyrationes corporis intensae, oculorum contorsiones, anxietates praecordiorum constrictoriae cum cordis palpitatione vehementes, compressio faucium & asperae arteriae, unde spuma, contractio intestinorum, unde borborygmi, flatulentiae, alvi constrictio contumax, nascuntur. Porro, ad spasmos referimus omnes graviores dolores, quales sunt in passione iliaca, colica, calculosa, sive calculus sit in ureteribus, sive in vesica, sive in ductu choledocho, cephalalgia, otalgia, odontalgia, & podagra. Confirmant id symptomata, quae hos dolores sequuntur, violentae tractiones partium dolore affectarum, & subsequentes, maxime in artubus, incurvationes, cum stupore; evincunt id stases & repressiones, vel etiam expressiones sanguinis, unde dolor horripilationem & frigus, vel etiam calorem partibus inducit, ob liberum circulum, propter spasmum fibrarum & compressionem vasorum, suppressum. Deinceps, ad spasmodicos & convulsivos motus referri quoque debent, v. g. incubus, tussis convulsiva, asthma convulsivum, singultus, palpitatio cordis, vomitus, tormina in dysenteria, alvi contumacissima adstrictio, urinae & sudoris suppressio, tetanus, spasmus cynicus, priapismus, qui ex violenta tractione & motus intensione fibrarum proveniunt.

16 Spasmis quoque accensendae sunt haemorrhagiae: nulla enim magna haemorrhagia interna nascitur, nisi praecedant spasmi, praesertim in primis viis, mesenterio & abdomine. Spasmi enim, sunt causa inaequalitatis sanguinis circuli: dum enim praecluduntur & constringuntur viae ac tubuli, & impeditur is motus, sanguis cum impetu fertur ad alias partes, ubi facta distensione, vasa disrumpit; ideo, qui haemorrhagias curare vult, spasmos prius tollat necesse est, hinc antispasmodica optima adversus haemorrhagias sunt praesidia. Denique pathemata, quae in hystericis, hypochondriacis, & ubi haemorrhoides suppressae, concurrunt, non nisi spasmis adscribi solent; item abortus, non nisi in uteri spasmis, & partus difficilis causa, in spasmorum vehementia quaerenda est. In intermittentium paroxysmis, praesertim sub frigore & horrore, spasmodicae contractiones manifestissime visuntur: strictura enim pororum cutis, horripilatio, rigor, frigus, dolor contusivus pedum, inflatio abdominis cum alvi adstrictione, nausea cum dispositione ad vomitum, lumborum dolor, praecordiorum anxietas, nil nisi mere spasmi effecta sunt. Venenati animantium morsus & ictus, ipsaque caustica ex regno minerali depromta, non alia ratione infensissima corpori sunt, quam spasmorum, quos producunt, violentia & copia ideoque subito interficiunt.

17 Diximus specifica esse antispasmodica, jam ex praecedentibus facillime colligitur, quare ea, quae recensuimus tam ex vegetabili, quam animali regno, in morbis ubi spasmi omne ferunt punctum, praesentissimum solamen afferant, & eam ob causam nominatim in dolore arthritico, colica, epilepsia, diarrhoea, dysenteria, mania, passione hysterica, haemorrhagiis, partu difficili, abortu praecavendo, convulsiva tussi, contracturis, morsibus animantium venenatis conveniant. Jam res ipsa & ordo postulat, ut quo principio agendi instructa sint, & operationem suam exsequantur dicta specifica, videamus. Dicimus vero medicamentorum virtutes dependere principaliter ex duplici activo principio; sale nempe & sulphure. Sal est substantia, ex particulis figura acuta & scindente coagmentata, unde saporem in lingua efficit, inque nervosis partibus vellicatione ac rosione sua sensum doloris excitat, in glandulis vero evacuationes, excretiones causatur. Non enim dubitari potest, omnis generis evacuantia, ut sunt purgantia, vomitoria, sudorifera, diuretica, salivantia, apophlegmatizantia, aperientia, principaliter ex salino principio operari. Longe vero a sale distat sulphuris textura ac crasis. Quemadmodum enim salis par-

particulæ figuratæ ſunt & facillime diſſolvuntur, diſcerpuntur, ita ſulphur compoſitum eſt ex partibus magis inter ſe implicatis, intricatis, arctius unitis, acrimoniæ expertibus, propter quam intricatam & implicatam texturam, oleoſa & ſulphurea aciem ſalium excipiendo & quaſi in vagina recondendo, illa temperant, quo minus nocere poſſint. Et hæc quoque eſt ratio, quare acidiſſimi concentrati ſpiritus, nitri, vel vitrioli, affuſi oleis deſtillatis, acrimoniam ſuam ferme deponant, ita etiam ſulphur, reguli antimonii & argenti vivi vim virulentam, penitus, admixtione facta, caſtrat; & quemadmodum in ſale magna eſt vis ſolidas partes irritans & rodens; ita in ſulphure eſt principium vim iſtam ſiſtens, fugans, temperans.

18 Equidem objici poteſt contra hanc ſententiam, quod ſulphura intenſum calorem in corpore accendant & materiam motus inteſtini calidi igneique in ipſo præbeant; uti videmus omnia olea deſtillata calidiſſima eſſe: ſed reſpondemus, verum id eſſe de oleis, quæ ſale volatili ſubtili pollent, uti olea deſtillata ex vegetabilibus, item ex animalibus ſumta, quæ manifeſtam propter ſal admixtum intimeque conjunctum habent penetrantiam ac volatilitatem, unde utique talis ſubſtantia ſalina volatilis, cum partibus ſulphureis irretita, diutius manet in corpore, neq tam cito avolat per poros, & ſic calorem tam inteſtinum quam progreſſivum irritatione ſua accendit eamque ob cauſam plus calefacit, olei guttula deſtillati, quam decem grana puri ſalis volatilis ab oleo liberati. Hoc ipſum vero non valet de ſulphure ſibi relicto; uti patet ex omni pinguedine, oleo expreſſo, axungia ignem non paſſa, quorum aſſumta etiam magna quantitas minime calorem augent in corpore, ſed potius leniendo, demulcendo ſpicula ſalina, ſiſtit motum caloris, eundemque deprimit. Latet itaque in ſulphure vis motus ſedans, ſiſtens, adeoque antiſpaſmodica, cum omnis dolor & ſpaſmus ex motus incremento fiant; in ſale vero reconditur principium movens, ſive motus excitans, unde omne ſal calefacit, evacuat. Jam vero ſi conſideremus ſupra recenſita ſpecifica, tam ex regno vegetabili, quam animali deſumta, & inquiramus in illorum agendi principium materiale, mox ſeſe ſiſtit ac manifeſtat ſulphurea ſubſtantia. Nam vegetabilibus plerumque olea, v. g. menthæ, lavendulæ, ſpicæ, ſalviæ, baſilioi, chamomillæ, origani, aniſi, fœniculi, hyſſopi, hormini tantum exſerunt ſuam efficaciam dictis in morbis propter ſulphur vaporoſum, quo pollent, & caput & nervos replent. In radice valerianæ, opio, croco, ſemine hyoſciami, camphora, ſubſtantia ſulphurea vaporoſa ipſo odore teſte præſens eſt. Semen lycopodii, anthera liliorum alborum pure ſulphureæ indolis ſunt, & flatu immiſſæ in flammam, ventum cum ſtrepitu igneum exhibent; flores vegetabilium, pœoniæ, roſarum, papaveris, liliorum alborum, convallium, primulæ veris, ſambuci, virtutem ſuam anodynam & ſpecificam exhalantibus ſubtilioribus ſulphureis partibus unice debent. In animali regno principii ſulphurei, benigni, lenis, acrimoniæ expertis, major datur copia. Nam ſine deſtillatione prævia ſanguis & omnium animalium partes, oſſa, dentes omni ſalina acrimonia carent; porro quanta pinguedo & oleoſitas inexſiſtat animantibus, notiſſimum; obſervamus enim totos panniculos adipoſos viſcera in pinguedine latitant, & nulla pars reperitur, etiam duriſſima, uti os exſiſtit, in cujus poris non copioſa pinguis ſubſtantia deliteſcat. Poſſet quidem hic opponi ex animali regno ſalia volatilia maxima in copia præparari poſſe, quibus reſpondemus, quod ſalia volatilia formaliter non exiſtant; ſed mediante igne, non ex pinguedine, ſed ex ſubſtantia terrea, motu igneo, producantur, unde ratio patet, quare ex oſſibus, terreis corporibus, major quantitas illorum, quam ex aliis confici poſſit; item quod non formaliter inexiſtant, ex eo judicare licet, quod non ex animantibus præparentur, niſi combuſtione, & non initio deſtillationis, ſed demum in fine prodeant, aperto indicio: minime his formalem aſſignari poſſe exiſtentiam; nam ſal tale eſt volatiſſimum, & ſub leniſſimo calore evaporat.

19 Porro ſalis manifeſti expers eſt regnum animale, & inter excrementa potius, quæ ſalina ſunt, ſal referri debet, nam proxime non ingreditur partium, ſive fluidarum, ſive ſolidarum, compoſitionem. Ex dictis jam facile apparebit, cur animalia tantam ſpecificorum largiantur copiam, i. e. remediorum, motus impetuoſos convulſivos, ſpaſmodicos, dolores, nimiaſque evacuationes ſiſtentium; quoniam nempe ſulphure vaporoſo gaudent, ratione cujus hos effectus præſtant. Jam vero ſulphur cuſtodire talem virtutem ex ſupradictis in regno vegetabili conſtat, quæ omnia

mnia ob sulphur evaporabile agunt. Sulphur enim vaporosum est, i. e. multas exhalationes, vapores & effluvia, vigore motus intestini, qui in ipso latitat, emittit; testante id gravi, vel etiam suavi odore. Nam ex sententia omnium chymicorum & physicorum affirmatur, quod sal sit principium saporis, sulpur vero odoris. Odor itaque provenit ex copia effluviorum, sive exhalationum. Atque etiam abundantissime deprehenduntur in animalibus eorumque partibus exsiccatis, quæ graveolentem & fortem odorem spirant, ut pulvis lumbricorum terrestrium, viperarum, rasura ungulæ alcis, fel ex animalibus, sanguis eorum exsiccatus & viscera exsiccata id docent. Hæ blandæ exhalationes nervis sese insinuant, & per poros in sanguinem transeuntes, rarefactione sua nimium dilatando fibras musculosas & in meningibus arterias, istum motum systalticum arteriarum & fibrarum impediunt, a qua systole & motus progressivus & spasmus pendet. Quod vero opiata agant rarefactione & nimia arteriarum expansione, latius jam deduxi in *dissertatione* de *opiatorum mechianica operandi ratione*.

20 Nunc selectiora eaque composita remedia contra hos morbos spasmodicos annectere placet, v. gr. in epilepsia habituali sequens pulvis valde est proficuus: recipe rasuræ ungulæ alcis, dentis hippopotami, unicornu marini, cranii humani, pulveris lumbricorum terrestrium ana drachmas duas, moschi drachmam semis, essentiæ castorei inspissatæ scrupulum unum. M. F. P. qui vel cum cinnabari mixtus, vel solus usurpari potest. Ad fœtum mortum & secundinam pellendam: recipe pulveris testiculorum equi, ungulæ alcis, secundinæ humanæ præparatæ ana drachmam, fellis anguillæ, antheræ liliorum alborum, croci ana grana XII. olei cinnamomi guttas quatuor. In dolore pleuritico: rec. rasuræ dentis apri, mandibularum lucii piscis, unicornu marini, oculorum cancri, dentis hippopotami, cinnabaris antimonii ana scrupulum unum, nitri grana XII. In contracturis externe: recipe axungiæ humanæ, castorei, ursi, taxi ana unciam semis, olei majoranæ, salviæ, lavendulæ ana drachmam. In colico dolore poterit addi zibethum. Contra maniam sanguis asininus egregius est. Contra morsum canis rabidi: recipe rasuræ ungulæ lyncis, pulveris viperarum ana drachmas duas, castorei grana XII. In hæmorrhagiis: recipe dentis hippopotami, lapidis manati ana drachmam, nitri drachmam semis. M. In phrenitide, cephalalgia, externe, gallina viva dissecta egregia est. In arthritide pulvis viperarum, lumbricorum terrestrium cum cinnabari antimonii & nitro egregium effectum præstat.

21 Quod attinet ad convenientem usum & applicationem specificorum, maxime eorum, quæ ex regno animali petita sunt, sequentia monita notari merentur. I. ex animantibus tutiora sunt & præferenda iis, quæ in regno vegetabili prostant. Ratio in proclivi est; nam naturæ nostræ convenientiora sunt, facilius inveniunt ingressum in sanguinem & poris lubentius sese accommomodant ideoque magis amica. Aliter vero res habet cum iis, quæ ex aliis regnis profluunt. Hæc enim non tam propinqua sunt nostræ naturæ, sed & heterogenea quædam principia simul custodiunt, quæ non bene correspondent mixtioni partium fluidarum, vel spiritibus, sive principio movendi corporis nostri inimica sunt; unde v. gr. opium ob suum sulphur vaporosum anodynam quidem vim habet, nihilominus hoc spiritibus non quadrat, spasmodica pathemata non tam promte sistuntur, quam castoreo aliis remediis adpropriatis. II. Notandum est, quod hæc dicta specifica ex animantibus, si pollere eximio usu debent, non nimis esse debeant inveterata, adeoque non diu in pulvere servanda, neque ex inveteratis effœtisque ossibus sumenda sint; ratio in procinctu est, quoniam per fluidum aereum jacturam partis volatilis, qua agunt, ferunt; unde omnia, quæ recentia sunt, quæ cadaverosum & volatilem spirant odorem, præstantissima. III. Deinde observamus, quod illa ex animantibus, quæ principio pollent vaporoso copiosisque exhalationibus, longe celerius & citius, sed etiam magis transitorie operationes suas exsequantur, præ iis, quæ sulphure & oleo magis fixo scatent, hanc ob causam castoreum, zibethum, moschus, ceu odoratissima expeditioris sunt virtutis, præ rasura ungularum, ossium, dentium, cornuum, quanquam horum virtus sit constantior, in agendo tamen tardior. Medio modo sic habent ea, quæ ex visceribus exsiccatis harum animantium, parentur. IV. Hæc specifica virtutem suam amittunt, quando fuerint usta, destruitur sic tota crasis, consequenter etiam virtus remedii. Exstat

hanc in rem egregius locus apud Angelum Salam, *Sect.* 1. *Res, quæ in igne tractantur, omnes alterationes subeant, & de naturali sui temperamenti statu quodammodo dejiciantur necesse est, ac magis, si vel vehementissimum eum, vel diutius sustinere cogantur, minus si remissior fuerit moraque in eo brevior. Nihil quicquam itaque certi de operatione remedii colligere licet e substantiis, vi ignis extortis; imo sæpenumero contingit, ut herbæ, quæ vulgo refrigerantes putantur, ut cichoreum, lactuca &c. oleum calidum & sal volatile alcalinum fundant, quod calidis annumeratur.* Deinde indubium est ac per innumera experimenta evictum, chinam chinæ præstantissimum esse febrifugum, quod si tamen destilletur, spiritum acidulum cum oleo pauco empyreumatico præbet, existente capite mortuo nigro: hæc vero febricitantibus exhibeantur, sive sola, sive invicem mixta, omni virtute plane sunt cassa ac inefficacia. V. Parum hæc specifica faciunt in epilepsia & aliis morbis, qui fiunt per consensum, sed debet tolli primum causa, v. g. in epilepsia, quæ fit ex dentione difficili, variolis; longe vero majorem efficaciam exserunt in affectibus idiopathicis, v. g. epilepsia inveterata valde convulsiva, maxime omnium vero efficaciter se habent in affectibus & spasmis consuetudine quasi introductis, quæ nihil aliud est, quam summa facilitas & proclivitas spasmodicorum motuum per multiplex exercitium repetitum, v. g. in epilepsia, asthmate habituali, & hæmoptysi. VI. Ratione usus porro monendum est, ne iis tantum inhæreamus, sed ad causam morbi respiciamus, hinc v. g. si sanguis stagnat ex mensium vel hæmorrhoidum suppressione, item si circulus massæ sanguineæ impeditus, in hystericis, hypochondriacis causam præbet variorum spasmodicorum motuum v. g. arthriticorum, sola non conveniunt, sed tunc simul evacuantia, sanguinem detrahentia subjungenda sunt: præmissis enim evacuantibus, alterantibus, nullum dubium est, quin tunc supposita specifica egregie hisce affectibus subvenire possint VII. Perpendendum & hoc, quod non tam juvent, quando tantum ex causa materiali & ejus quantitate, quam potius ex motu, consuetudine, affectu animi & subtilissima materia motum provocante, provenit morbus, e. g. ex morsu canis rabidi, viperarum, dysenteriæ miasmate, motibus spasmodicis in partu, epilepsia ab ira, terrore, verum enim, consensuali malo medentur v. g. calculi doloribus, si non constanter perseverat affectus, nisi principalis causa sublata sit. VIII. Et ultimo monitum inculcari debet junioribus practicis, ne hisce specificis abutantur, quoniam nonnulla ex iis potenter fluxum sanguinis cohibere & supprimere solent; ideo cavendum est, ne iis qui criticas tales evacuationes solennes cum fructu sentiunt, v. g. menses, hæmorroides, narium hæmorrhagias, præsertim si natura ad tales diu fuerit adsueta, frequentius & repetita dosi propinent. Facile enim evenire potest, ut in totum talis fluxus supprimi possit; unde præsertim, si homines fuerint adultiores, ad spasmodicos affectus, vel etiam ad hecticam, cachesiam, hydropem via panditur apertissima.

DISSERTATIO XVI.

DE STUDIIS PER REGULAS DIÆTETICAS FACILITANDIS, ET PROLONGANDA LITTERATORUM VITA.

CAP. I.

QUicunque viam asperam arduamque & longam ingreditur, quæ ad excessum sapientiæ, *a* & musarum templum assiduo labore *b* perducit: inter alios hujus viæ

a *Sapientia est divinarum humanarumque rerum scientia. Divinam definit Sac. Scriptura quod sit vapor potentiæ divinæ, emanatio sincera omnipotentis gloriæ & splendor sempiterni luminis. Hæc unica veritas est & vera sapientia, quæ non solet fallere.* Origenes contra Celsum p. 154. *Humana comprehenditur Philosophia morali, disciplinis mathematicis, & exquisita rerum naturalium scientia.*

b δύσκολα τὰ καλά *ardua quæ pulchra. Arboris scientiæ radix amara, fructus vero dulcissimi* Philosophus.

viæ ac itineris duces fidosque comites, aliaque necessaria adminicula *a* etiam Medico peritissimo *b* indigere videtur. Misertus sæpius sum sortem laboriosissimam illorum, qui sacris Minervæ operantur, & difficili assiduoque labore, magnaque intemperie studia tractant, salutaribus autem Medici præceptis destituti gravissimam labem corpori ingenioque afferunt, ac in irreparabile damnum eorum vires præcipitant. Peccari hic solet ferme toto die, dum litterati diætæ sive prudentis vivendi rationis negligentes & expertes, maximo fervore musæis ac libris affixi studia urgent, debitumque robur corpori ingenioque, consumtis spiritibus, suffurantur, sicque in sævissimos & satis diuturnos morbos *c* incidunt, vel præmatura morte fatalem diem sibi accersunt. Felicius ille procedit, qui rationem sanitatis & animi habendo *d* in studiis, vires quæ non paucæ requiruntur ad animæ functiones, & hoc modo vitam longam & sanam, quæ ad mentis sanitatem, (qua sola sapientia comprehenditur) *e* necessaria est, consequitur. Quapropter ut eruditus & litterarum amore flagrans non modo salvis studiis sanum corpus in eoque sanam conservet mentem; *f* verum etiam majores in studiis sentiat profectus, non inutile vel vanum fuerit, brevi labore compendioque præcepta litteratis potissimum commendare, quibus sanitatem ac vitam tueri, atque corporis animique vigori prospicere queant. Agite itaque florentissimi Juvenes & omnes quos ardentius Minervæ studium nimium enervat, legite hæc solertius, atque curate valetudinem diligentissime. Sublata enim sanitate, sublimes Musarum fores, nisi Deus omnipotens mira quadam virtute patefaciat, aut non tanguntur a nobis unquam, aut certe frustra pulsantur. Amicabilis autem sanitatis cum eruditione mixtura atque conjunctio est. Diligenti

a *Videlicet optimam indolem, locum ad studia aptum, institutionem fidelem, Præceptorem probatissimum.* Plutarcho in libro de liberis educandis *hic potissimus est, qui simul & dicere & facere solet. Hinc Divus* Gregorius *: aut non doce, aut vita ac reipsa doce, ne una quidem trahas, altera vero manu retrahas.* Quinctilianus *istum probatissimum arbitratur, qui suorum discipulorum proventum proprium æstimat, quem laboris studium non fatigat, qui interroganti discipulo non tædiose respondet, bonos laudare non cessat, medios leviter increpat, & duros a studendi proposito non deterret.*

b *Hunc peritissimum dicimus, qui accedente fortuna, nihil sine ratione, nihil sine consilio circa suos ægros agit.* Homerus *talem cæteris anteferendum arbitratur* libr. Iliados, *item* Celsus, *qui vitam non cædem molitur.* Tyrius *autem* Platonicus *hunc commendat, qui & per philosophiæ præcepta animi pathemata feliciter sanat, & corporis male habentis affectus herbulis quibusdam ratione observata tollit.* Pindarus *cum exposuisset*, Æsculapium *Chironi in disciplinam esse traditum, ut ab eo medendi scientiam disceret atque ad Æsculapium postea convenire & concurrere solitos, qui aut morbi affecti, aut ulcerosi aut saucii essent, subjungit ad extremum, eam fuisse in Æsculapio artis præstantiam, ut quotquot ad se venirent ægri aut debiles aut vulnerati omnes malis ac laboribus levatos abs se dimitteret, alios carminibus curans, alios potionibus, alios pharmacis & medicamentis forinsecus admotis, alios adhibita sectione.*

c *Familiarissimus eruditis affectus est ex vita sedentaria & nimia mentis agitatione hypochondriacus, quem omnium malorum compendium dixeris.*

d Thales *ut refert* Laertius *cum interrogaretur, quis esset felix dicendus? respondit: Qui corpore sanus est, animo autem eruditus.*

e *Ad artem scientiamque perfectam non tam vel docilitas ingenii, vel memoriæ firmitas, quam prudentis judicii alacritas nos perducit. Judicium vero propter ambiguitatem ex conjecturarum diversitate conceptum adeo difficile est, ut experimento sit necessario confirmandum. Experimentum quoque fallax, tum propter judicii ipsius difficultatem, tum ob fugacem opportuni in experimento captando temporis brevitatem. Quibus sane de causis artem esse longam, una cum* Hippocrate *recte concludimus: nec posse nos eam nisi vitæ longitudine consequi. Vitam vero longam præter fata medica etiam diligentia præstat.* Vid. Marf. Ficinus, *lib. 2. de Vit. long. cap.* 1.

f Horatius: *Optandum ut sit mens sana in corpore sano.* Seneca *Epist.* 20. *Roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis.*

ligenti experimento atque obſervatione conſtat, Medicorum cura non ſolum eruditos natura validos, ſed etiam valetudinarios vitam longam aliquando conſecutos. Herodicum quendam litterarum ſtudioſum omnium ſui temporis infirmiſſimum Medici providentia annum centeſimum impleviſſe Plato & Ariſtoteles prodiderunt. Plutarchus narrat multos corpore alioquin parum firmo vitam ſola diligentia longam conſecutos. Mitto in præſentia multa quæ nobis nota ſunt exempla. Inſtituta vero hæc ad vitam longam ducentia non inertibus ignaviſque ſcribimus. Cur enim cupiamus iſtos diu vivere, nec hominibus, perdita voluptatum libidine diſſolutis, qui brevem quotidie voluptatem longæ ſtulti præponunt, nec improbis iniquiſque patefacimus, quorum vita mors eſt bonorum; ſed duntaxat tradimus hæc prudentibus, atque temperatis ſolertis ingenii viris, humano generi vel privatim vel publice profuturis.

C A P. I I.

PRimum quemadmodum curſores crurum, athletæ brachiorum, muſici vocis exquiſitam curam gerere atque habere ſolent: pari ratione qui ex litteris ſapere vult, cerebri *a* quod principale animæ habitaculum & ſapientiæ ſedes eſt, rationem habere debet exquiſitiſſime. * Solers quilibet artifex inſtrumenta ſua perquam diligenter curat, peniculos pictor, malleos incudeſque faber, miles equos & arma, venator canes, & ſua quiſque ſimiliter. Soli vero muſarum ſacerdotes, ſoli ſummi boni veritatiſque indagatores tam negligenter proh dolor! inſtrumentum illud quo mundum & univerſas ſcientias quodammodo metiri & capere poſſunt, colunt atque percurant. Inſtrumentum illud tenuiſſimum machinæ fluidum cerebriq; ac nervorum incolens eſt, quod animalis ſpiritus nomine a Medicis donatur, vapor ſanguinis ſubtilis, puriſſimus, luminoſus, quo anima tanquam inſtrumento idoneo ad ſuas functiones, motus & ſenſationes in corpore exercendas aſſidue utitur. Etenim qualis hic ſpiritus, tales & ſenſus, ingeniique vires, talis & ratio eſſe ſolet. *b* Mirifice enim ex animæ corporiſq; unione commercii oritur neceſſitas & utriuſque vitia invicem facile communicantur, & in ſe tranſeunt. Segneſcit protinus animæ virtus ubi corpus vacillat & ſuccumbit, & corpus quoque detrimentum accipit, quando animus in præceps rapitur ab affectibus. Adeo mutua neceſſitudo animæ ac corporis ex æquo diſpenſat commoda & incommoda ſua. Quo circa qui nobile & ad ſublimitates rerum capiendas aptum ſibi conciliare inſtituit ingenium, inprimis curet ut ſpiritum ingeneret ſanguini ac corpori benignum, purum atq; temperatum, diligentiſſime obſervet ea quæ natura ſua talem procreare apta ſunt. Ex hiſce principatum obtinet purus liquidus & imperturbatus lucis aer. Hic enim præcipuum & ſuperius ſpiritus, qui præeſt corpori noſtro, elementum ac pabulum eſt, & qualis aer talis quoque ſpiritus eſſe ſolet. *c* Græci aerem appellarunt ſpiritum vitalem *d* per cuncta

* *Vid. Marſilius Ficin. de valetud. Studioſ.*

a *Cerebri, quod motum & ſenſum homini conciliat, præſtantiam tantam Platonici crediderunt, ut veriti non ſint, cerebrum noſtræ animæ habitaculum principale nominare, & propter memoriam ſapientiæ ſedem. Ex quo tandem colligitur de* Pallade *ſapientiæ & armorum Dea, ſumma ratione veteres dixiſſe, eam ex Jovis cerebro enatam eſſe.*

b *Stupendum eſt commercium animæ atque corporis, adeo ut etiam unius in alterum vis ac impetus mutuaque communicatio perſpectiſſima ſit. Quo purior ſanguinis vitalis tinctura eſt, quo mixtura elementorum ejus magis congrua, eo major ingenii promptitudo enitet, & vice verſa, quo lentior ad motum ſanguis eſt, & fixiores ſpiritus, & tardius ingenium apparet. Pituitoſos ignavum ac iners poſſidere notiſſima res eſt. Ebriorum inordinatas actiones, calido in venas abeunti vino deberi, indubium eſt. Quantum detrimenti corpus capiat, ſi a ſævis affectibus animus in præceps rapitur, haud ignotum eſſe exiſtimo.*

c Hippocrates lib. de morb. ſacro *inquit, cap.* 8. *tit.* 12. Ὁ ἀὴρ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν κίνησιν τοῖσι μέλεσι παρέχει. *Aer ſenſum & motum exhibet membris. Per aerem intelligit ſpiritum animalem, quia naturæ ſubtilis & aer eſt facta in cerebro majori alkoboliſatione.*

d Hippocrates paſſim v. 9. lib. de morbo ſacro *t.* 24. *c.* 6. πνεῦμα *vocat ſpiritum animalem, quo nomine etiam aerem donat, quod* Proſper Martianus comment. in hunc librum *latius confirmat.*

cta rerum meabilem totoque consertum. Quam ob causam loca quæ inhabitamus *a* quo puriore, sereniore *b* ac temperatiore aere gaudent foventurque & a gravi nubiloq; cœlo magis remota sunt, hoc salubriora judicantur. Aer ingeniis favet *c* maxime temperatus, & hic quoque studiis apprime utilis. Nimis calidus spiritus dissolvit, densus, caliginosus *d* itemque gelidus corpus premit & humores coarctat, ac spiritus minus serenos ingignit. Quocirca improbamus pro Studiosis musæa nimis calefacta, vel etiam nimis frigida, itidem quæ denso & humido aere ac peregrino vapore *e* stipata sunt. Ante omnia hyeme cavendum est, ne infensum frigus in cerebrum *f* ac nervos penetret, quod ingenio mirum nocet. Actio & operatio judicii ingeniique optimo gaudet successu, quando suscipitur sub cœli aerisque temperie. Temperatus calor temperaturam addit sanguini & humoribus, spiritus animales in æquilibrio motus servat, & singularem inducit partibus alacritatem, & ob id, si verum facere judicium volumus, vernale tempus litteratis ac studiis accommodatissimum, quoniam temperatum. Quando arbores foliis se induunt, brachiaque floribus ornant fragrantibus, ingenia etiam vires ac robur acquirunt & fructus proferunt exoptatissimos, & sicuti tunc temporis omnia vigent ac florent: ita quoque ingenii vigor summus. Et cum maxima pars Eruditionis consistat in meditatione, inque hanc non pauci impendantur spiritus: ideo vernum tempus ceu optimum subtiliori speculationi, & altioribus ingenii actionibus commodissimum censemus. Æstivum ad experimenta facienda, & ad illa, quæ didicimus applicanda; hyemale autem ad ratiocinia in ordinem redigenda haud inconsulto commendamus. Quantum incommodi aer intemperatus, vel peregrino vapore refertus, ingenio afferat, dici vix potest. Multiplici compertum est experientia, certo anni vel etiam diei tempore mentis actiones longe alacriores esse, speculationes longe floridiores concinnari quam alio, cujus causam haud injuria rejicimus præcipue, nisi alio notior subsit, in aeris dispositionem. Quando sol non amplius illustrat horizontem, nec amplius radiis suis implet illum atque flagellat, sed crassus, densus, gravis & frigidus est, pigrum corpus & animus ad speculandum idoneus redditur. Proinde nihil magis ingeniis nocet, quam tempore nocturno studiis invigilare & contemplationes lon-

---

a *Ubi ædes hominum aeri sereno, claro, puro & malignis omnibus exhalationibus carenti exposita fuerunt: ibi vita hominum diu conservatur. Vid.* Quercetan, diætet. p. 145. Celsus. *Habitare in ædificio lucido perflatum æstivum, hybernum solem habente; cavere solem meridianum, matutinum & vespertinum frigus: auræ stagnorum ac fluminum, minimeque nubilo se committere cœlo, & dormire in loco non humido, sed temperato & perflabili, optimum est.*

b *Solebant veteres maxime senes in sole etiam nudi ambulare, ex quo spirituale nutrimentum sibi attraherent. Vid.* Plato in Phædone. *Hinc* Plinius *lib. 3. ep.* 10. *de avunculo: post cibum æstate siquid otii jacebat in sole. Gravioris ætatis hæc recreatio erat, nativo calore jam sensim decrescente. Hinc* Horatius *senile corpus, aut senili simile solibus aptum dixit.* Ep. 20. v. 24.

c *Aer subtilis procreat spiritus corporis subtiles & temperatos, ad mentis regimen accommodatissimos. Tenue Athenis cœlum acutiores Atticos effecisse, crassum autem Thebis pingues Thebanos & valentes memoriæ prodidit.* Cic. lib. de fato.

d *Thraces ob crassum regionis quam incolunt aerem, crassum itidem habent cerebrum. Obliviosi enim plane sunt, desides & torpescentes.* Guido Bituric. ex Herodot. *Boeoti ob aeris impuritatem crassis ingeniis præditi fuerunt: unde* Horatius: Boeotum crasso jurares in aere natum.

e *Cavendum maxime tempore hyemali ne aer in hypocausto fumis candelarum nimium inquinatus intro subeat pulmones, & spiritus atque humores inficiat. Peropportune tali in casu præstat tubo e laminis ferreis confecto per fenestram noxium vaporem educere.*

f *Imago* Hippocratis *pileata ab antiquis celebratur, ut inde admonerentur homines eam partem maxime custodiendam esse, in qua tanquam in domicilio princeps animus resideret, totaque intelligendi vis collocata esset. Caput, stomachus ac pedes ante omnia defendendi a frigore sunt.*

longas & difficiles inchoare, utpote spiritus in corpore tunc pauci retrahuntur etiam ad caput, ut sic distracti, neque stomacho satis neque capiti faciant. Merito ergo, qui nocte contra naturam pro die, atque contra die rursus pro nocte utuntur, vel inviti noctuas imitantur, ut quemadmodum sub solis lumine caligant oculi: ita & in illis mentis acies sub veritatis splendore caliget. Accedit, quod fatigatione diuturna spiritus iique subtilissimi resolvantur, nocte autem pauci crassique supersint, cogitationibus ac rerum ideis disponendis ineptissimi. Qua de causa matutinum tempus *a* quando aer calore temperatus est nec tam fortiter movetur vel agitatur, studiis gratissimum pronunciamus; aurora quippe Musis amica. *b* Etenim aer subtilis extenuatus ad similem naturam sanguinem & spiritus compellit. Adde quod sol radiis suis hemisphærium nostrum incedens meatus corporis aperiat, atque a centro ad circumferentiam humores spiritusque moveat, quod ad vigiliam actionesque multum excitat & conducit. Præterea matutino tempore post somnum spiritibus recreatis membrisque corroboratis multi tenuesque spiritus adsunt, qui cerebro serviant, atque expeditius obsequi possint in membris fovendis regendisque parum admodum occupati. Quamobrem scite *Aristoteles in œconomicis* monet: ante lucem surgere *c* asseritque id ad corporis sanitatem & ad philosophiæ studia, addimus & preces fundendas *d* prodesse quam plurimum. Ruriculæ præliis sanitate firmiore gaudent, quippe qui in aurora surgentes claram & fragrantem auram hauriunt. Consentit & ipse rerum ordo, dies enim vigiliæ, nox somno tributa est *e*.

CAP. III.

Præterea quicunque spiritum animalem purum, subtilem, ingenii functionibus aptum, ingenerare corpori cupit, ante omnia & benignum, laudabilem & temperatum sanguinem sibi comparet necesse est. Ad hujus autem generationem maximum momentum affert diæta, & usus rerum, quæ a Medicis appellantur non naturales, quæ sanguinem vario modo afficiunt & alterant, qui quo purior & temperatior, eo subtilior spiritus ingenii sublimis fœtura exsurgit. Sapientissime hanc in rem scribit *Hippocrates lib. de Flatibus*. Ex iis quæ corpori insunt, nihil magis ad prudentiam confert, quam sanguis. Hic ergo cum consistenti habitu persistit, prudentia etiam constat, sanguine vero permutato concidit simul prudentia. Nemo itaque ibit inficias, in temperamentum redacta excessiva sanguinis qualitate, sive per medicinam sive diætam *f* menti sic sapientiam reddi. Pulchra sunt quæ hanc in rem scribit Cartesius, diss. de methodo s. 6. §. 2. dum inquit: Animus adeo a temperamento & organorum corporis dispositione pendet, ut si ratio aliqua possit inveniri quæ homines sapientiores & ingeniosiores reddat quam hactenus fuerunt, credo in Medicina illam quæri debere. Ut autem ad rem propius accedamus: in medium conferre ea volumus, quæ natura sua apta procreare lauda-

---

a *Oriente sole movetur aer tenuaturque & claret; occidente vero contra. Sanguis autem & spiritus motum qualitatemque aeris circumfusi naturaque similis sequi necessario debet.*

b *In aurora movetur sanguis motuque tenuatur maxime post mediam noctem hora secunda & tertia (quare veteres tunc temporis studebant & studiis invigilabant) spiritus vero sanguinem sequi imitarique solet. Verum accedente nocte, melancholia crassior & frigidior atque pituita dominatur, quæ spiritus ad speculandum ineptissimos reddit,* vid. Marsii Ficin. de Stud. valed. c. 1. Erasmus *Musis auroram sacram dixit.*

c *Sed hoc ita recipiendum est ut cita & modica cœna matutinam cruditatem diligentissime devitemus.*

d *Sacer ille vates* David *nunquam dicit vespere, sed mane semper atque diluculo in Deum suum canendum se cithara psalmisque, surgere. Quidem mente ea hora omnino debemus, mox etiam corpore, si modo commode id fieri possit.*

e *Et ita sentit* Hippocr. 2. *Prognost.* c. 11. *quando inquit: somnus naturalis non effugiat noctem & non impediat diem.*

f *Rectissime* lib. de diæta sect. 32. Hippocr. *concludit; Et sane hoc faciens, i. e. tali diæta & medicamentis utens sanior & sapientior anima fuit,* & ibid. sect. 33. §. 33. *Potest ex diæta & melior & deterior anima fieri.*

dabilem sanguinem. Primum eruditi quoniam spirituum copia & subtilitate egent ad legitime exercendas functiones mentis, cibis paulo tenerioribus *a* potumque meliorem opus habent quam plebeii, qui minus cerebro laborant; quandoquidem labores animi ac meditationes spiritus exhauriunt & ideo illi non contenti esse possunt victu atque potu plebejorum, qui labore ac motu talem corrigunt: litterati autem propter sedentariam vitam *b* cui plurimum indulgent non satis subigere & digerere talia possunt. Quapropter doctis & tranquillitatem sectantibus non facile durata, salita atque viscosa concedenda sunt, ut quibus excoquendis tenerum molliculumque fermentum sufficere non possit, nisi ubi consuetudo *c* aliud imperet. Namque & in hisce reperies, qui generosum ventriculi menstruum nacti duriora etiam & discepta admittant. Ex cibis autem, qui caliginem menti offundunt studiisque nocent, crassum proferendo sanguinem & spiritus, *d* atro carbone notandi sunt crassæ compactæque substantiæ, pisces complures, omnia leguminosa, uti pisa, fabæ *e* militum, similiter olera, carnes vetustiores non probe coctæ. Perutile quoque est glutinosa, pultes ex farina tritici confectos *f*, dulcia *g* & quæ facile putrescere solent, item nimium usum casei, acidorum, allii, ce-

a *Pro diversitate alimentorum diversus generatur sanguis. Crassus provenit ex cibis viscosis tenacibus sale fixo scatentibus. Subtilior, mobilior ex cibis tenerioribus, subtilioribus. Belgæ cum utantur cibis sale conditis, aut fumo induratis, piscibus salitis, leguminibus, lacticiniis, caseo, crassum fovent sanguinem, a cujus crassitie tardior motus, & illorum morbi chronici proveniunt. Ex adverso Galli vescuntur cibis tenuioribus, pullis, caponibus, avibus, columbis, jusculis delicatis, carnibus vervecinis, quæ in Languedocia & Delphinatu optimi sunt saporis, quoniam oves dictis in regionibus herbis aromaticis, lavendula, rosmarino, thymo, majorana sponte provenientibus vescuntur. Quapropter sanguinem mobiliorem habent, & morbos patiuntur ex ejus resolutione, tenuitate concitatioreque motu potissimum nascentes. Quinimo Galli corporis & membrorum agilitate mentisque calliditate frigidiorum regionum incolas magnis parasangis exsuperant. Pulcre docet* Philosophus lib. 1. polit. 3. *Victus alimentique diversitatem diversas ac dispares hominum vitas efficere. Curiosum est lectu in historiis, sarcophagos longe magis delectari carne Gallorum, Italorum, quam Danorum, Belgarum ceu crassiore & crudiore.*

b *Motus calorem partibus intimis quasi sopitum & torpescentem excitat, diffundit foras, in ventriculum evocat, unde concoctionem, alimenti distributionem, excrementorum omnium supervacaneorum expulsionem juvat. Victus crassus tutus est illis personis, quæ imbecilles sunt, quiete ac otio nec laboribus assuetæ. Sapienter* Hippocr. in lib. de Med. prisc. sect. 1. p. 3. *scribit: Valentiora alimenta hoc habent, quodsi a natura superentur nutriant egregie, si non dolores & morbos frigidos producunt. Et* Celsus pag. 106. *valentiora minus facile concoqui, sed si concocta sint, plus alere. Labore itaque & motu hic opus est.*

c *Semper aliquid concedendum consuetudini in sanitatis conservatione, ut monet* Hippocr. sect. 1. aphor. 17.

d *Crassos spiritus & humores similisque naturæ excrementa proferunt cibi atque potus crassæ compactæque substantiæ, ut panis azymus, bubula caro, majorumque animantium & piscium esus, vinum crassum ac rubrum; tenues vero gignunt alimenta & medicamenta extenuantia, potusque tenuis & liberalior.* Fernel. lib. 1. c. 20.

e *Pythagoræi a fabis abstinebant. Testatur hoc* Tullius lib. 11. de divinatione *hunc in modum scribens: Jubet igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit, quod errorem animis perturbationemque afferat. Ex quo etiam Pithagoræis interdictum putatur ne faba vescerentur, quæ res habet inflationem magnam, tranquillitati mentis quærentis vera contrariam. Idem testatur* Plutarchus in Problematibus, *causamque addit, quod omnia legumina ventum & humorem impurum afferant corporibus, atque hanc ob causam ad venerem incitent.*

f Galenus lib. de Alimentorum facultat. *historiam notabilem refert de noxa pultis ex farina tritici ubi semper gravitatem & dolorem ventris induxit.*

g *Saccharata & dulcia uti omnibus nocentissima sunt, sic & Litteratis. Sanguinem reddunt viscosum & crassum, & acidum primarum viarum magis exacuunt, & tonum ventriculi & in-*

parum devitare. Laudamus magis victum tenuem, vel medium, cibos simplices *a* facilisque digestionis *b*, boni succi & conditos cinnamomo, nuce moschata, *c* cardamomo, croco, majorana, item juscula ex bonis carnibus parata, tempore æstivo lac, ova, illorum vitellos, cremorem lactis, modicam carnem animalium juniorum, & quæ sunt ejusdem generis alia. Ex potulentis nocent cerevisiæ crassæ nimium lupulatæ, quæ ingeniis nocent, dum vaporibus replent caput. Magis probantur pro studiosorum sanitate tuenda temperatæ bene coctæ, ex levi & subtiliori aqua *d* confectæ, & quæ tam palato, quam ventriculo gratæ acceptæq; sunt, & urinam promovendi virtute pollent eximia.

CAP. IV.

NOn inutilis quæstio oritur, an potus aquæ apprime litteratis conveniens sit? Cui respondemus; prostare exempla, ubi viri eruditi ab ordinario aquæ potu nullum sanitatis aut ingenii damnum deportarunt, quinimo ad longissimam vitam *e* pervenerunt. Nihilo secius non promiscue omnibus individuis quadrant maxime in regionibus nostris, quæ propter frigiditatem aquas bonas ac tenues non admittunt. Quarum signum est si cito descendunt ex hypochondriis, pinguedinem in animalibus albam hepata rubra efficiunt & renes absque lapillis præservant. Cholerici qui ingenio ac spiritibus exsuperant & humores acres ac biliosos in venis alunt, aquam bene ferre possunt. Læduntur autem ab ipsa pituitosi, & qui viscosum habent minus perspirabilem tardiorisque motus

---

& intestinorum destruunt, ad flatulentias præsertim hypochondriacas disponunt. Adde quod intemperies sanguinis a dulcibus introducta, difficulter a remediis corrigatur.

Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita . . . .

Horat. Satyr. 2. *l.* 2.

a *Cibus simplex homini est utilissimus.* Seneca l. 1. ep. 90. *Multos morbos multa fercula fecerunt, & simplex ex simplici causa valetudo. Innumerabiles esse morbos miraris? coquos numera, inquit* idem loco citato Aristoteles probl. *Cibus varius morbosus, turbulentus enim est, neque etiam omnibus una concoctio. Et Confer.* Horat. Satyr. 2. l. 2.

b Plinius *de avunculo suo scribit, ipsum sumsisse cibum interdum levem & facilem more veterum. Cœna ante omnia parca sit. Platonica cœna laudatur quia non solum in præsenti sed & postero die jucunda fuit.* Tull. Tusc. 5. it. Athen. l. 10.

c *Hæc blando subtili oleo pollent, spiritibus valde amico. Commode quoque Eruditi ad actiones mentis facilitandas, digestionem juvandam & ad spiritus recreandos inter cibos uti possunt sale volatili oleoso cinnamomisato, vel cum oleo cardamomi essentificato & maritato cum essentia ambræ: hoc balsamica vi a plurimis morbis præservat.*

d *Aquæ bonæ characteres sunt, si omni sapore ac odore caret, pellucida, levis est, post evaporationem parum crassamenti relinquit, sitim sedat, prompte incalescit, hyeme calida est, æstate gelida, & qua legumina facile & cito percoquuntur. Corrigitur aqua si bis vel ter per arenam coletur aut coquatur, vel paucæ guttulæ spiritus aromatici instillentur, aut vino misceatur.*

e *Primævi homines ante diluvium præter aquam nihil aliud biberunt, & ad extremam senectutem sani robustique degerunt. Petebant illam ex fluviis & eo nomine fontes quærere solebant, uti constat ex* Gen. c. 26. *Priscis aquæ potum, ac primævis usitatum indicat* Tibullus l. 2. eleg. 3. *ita canens.*

Glans alat & prisco more bibantur aquæ.

Claudius Deodatus in Panth. Hygiastic. *l.* 2. *c.* 12. *potum aquæ salubrem pronunciat, eaque Patriarchas usque ad Noæ tempora post diluvium, usos fuisse ostendit. Brachmanni longævi erant, quia abstinebant ab esu carnium & vino, dum nullum ferme animal, quod carne vescitur, longævum est, sed ipsi utebantur cibo simplici vegetabili & aqua. Nec nocet aquæ potio ingeniis.* Demosthenem *abstemium fuisse prodiderunt. Cujus exemplo & argumento eos acrioribus ingeniis homines pronunciant qui aqua, vino autem non utuntur* vid. Cælius Rhodig. l. 28. c. 36.

rus sanguinem. Cæterum potus aquæ calidus, qui etiam priscis in deliciis fuit *a* a multis gravissimis morbis præservat, maxime si correctus fuit virtute herbarum balsamica *b* vel etiam vini mixtura, *c* convenientissimus est uti omnibus individuis, sic quoque Eruditis dum sanitatem conservat. *d* Quandoquidem ipse tenuitatem sanguini & humoribus fœnerat, illorumque perspirationem, circulationem, nec non depurationem egregie promovet, ut sic spiritus, & subtiliores & copiosiores procreentur, ad vigilias & mentis functiones conducentes, quo nomine inter eruditos celebratissimus est potus thee. Quod vini usum attinet, circumcidendus ille est, maxime juvenibus: Equidem paulo largiori copia mentem & vitam vegetiorem & alacriorem *e*, sed tamen hanc breviorem efficit. Concedendum id ipsum si bonæ notæ sit provectioris ætatis hominibus & qui laborant ventriculo debili; *f* qui flatus, ructus, dolores ventris tensivos, & somnum inquietum accersit. Vinum autem stomachum languentem confortat, vitia ejus corrigit, placidum conciliat somnum, & spiritus progenerat ad actiones subeundas satis subtiles. Ubi tamen generatim tenendum est, non deteriorem ingeniorum esse pestem *g* ipsa ebrietate sive ex vino sive ex cerevisia. Potus omne inebriantes intemperantius, maxime circa tempus nocturnum *h* hausti vaporibus pessimis implent cerebrum & suscitato calore sanguinis texturam laxant, arteriolarum poros aperiunt, ut impuræ & crassiores sanguinis partes promtius cerebri subeant tubulos angustissimos, unde gravitas & dolor capitis, torpor, lassitudo corporis oboritur, ingenii vigor minuitur, catarrhis via panditur, & filum vitæ præscinditur, quod tristissimo spectaculo *i* experiuntur præcipue juvenes, qui

a *Et Græci & Romani usi fuerunt potu calido. Vid.* Athenæus Deipnosoph. l. 3. c. 34. *Innuere hoc quoque videtur* Horat. l. 3. od. 19. *quærens*.
—— quis aquam temperet ignibus.
Et cum ipso Juvenalis: Quando vocatus adest calidæ galidæque minister?

b Olaus Borrichius de usu plantar. indigenar. *harum infusa calide bibita mirifice laudat, ut spiritibus earundem longe præferat, dum illa vim faciunt corpori nostro, hæc autem moderate agunt.*

c *Veteres Romani & Græci calidam aquam cum vino miscebant, quorum exempla imitati fuerunt* Anton. Persius & Galli, *quorum meminit* Bruyerinus *loco citato*.

d *Dum humores pravos salsos diluit, & e corporis sphæra per sudoris & urinæ vias educit, graves & difficiles morbos continuato & frequenti usu persanat. In podagra usum aquæ simplicis loco vini magnificum ac pene divinum præsidium vocat* Bruyerinus de re cibaria l. 16. c. 13. *Confirmat hoc* l. 12. c. 2. *medici Veneti exemplo, qui ad senium usque correptus podagra vinum dum biberat, liber dein & dolorum expers ad ultimum senium fuit, aquam dum biberet. Confer exempla eorum, qui ad extremam pauperiem redacti & in carceres conjecti, aquam pro vino bibere cogebantur apud* Schenk lib. 1. obs. *Præsertim contra catarrhos præsidium est utilissimum: vid.* Barthol. Pasquet. lib. 2. destill. cap. 4.

e *Vinum optimum medicamentum mentis dixit* Oribasius, & Plato in Phædone. *Vinum animum cum corpore calefacit. Hanc ob causam ingeniosi & poetæ omni tempore vini usum maximi fecere, unde etiam caballus Poetarum appellatur. Qua de re eleganter* Taubmannus in Melodæsia. *Hujus sententiæ favorem addit* Horat. ep.
Nulla placere diu nec vivere carmina possunt
Quæ scribuntur aquæ potoribus.
Ingeniosiores populi sunt, qui vino utuntur, præ illis, qui cervisiam bibunt.

f *Etiam ipso* Paulo *teste vinum stomachum languentem confortat.*

g *Habet vinum æquale cum igne robur, qui hominem subierit, conturbat eum ceu Lybicum mare aquilo vel auster; unde quoque prodit ea quæ latent in recessu mentis & virorum animum in universam concutit. Vid.* Strabo l. 13. Hor. Serm. l. 2. Satyr. 2. corpus onustum hesternis vitiis animum quoque prægravat una atque affigit humo divinæ particulæ auræ. Pocula vel mentem rapiunt prudentibus omnem.

h Ovid. in metamorph. lib. 15. Nocte nocent potus, sine noxa luce bibuntur.
Apparent rari nantes in gurgite vasto Tull. in Catone: *Libinosa inten temperansque adolescentia effœtum corpus tradit senectuti.*

qui antequam corpus satis firmum ac stabile nacti sint mero se obruunt. Spectat huc quoque abusus nicotianæ, cujus fumum interponunt compotationibus sæpius per noctem, quod pessimum, utpote narcotica sua vi spiritus figit, concoctionem turbat & mentis actionem pervertit, cum alias usus mederatus & circumspectus pituitosis & in aere crasso degentibus bonum medicamentum sit. At vero nec hic dissimulare possumus, rursum pecari frequentius a litteratis in defectu potus *a* dum non sufficiens assumunt liquidum. Eget enim copioso humido, sanguis, quo fluidus conservatur, circulatur & ad sequestrationem heterogenearum partium aptus redditur, dum ex adverso defectus humidi excretiones sordium retardet, alvum exsiccet, serum sanguinis reddat salsius spissiusque, unde hypochondriorum & alvi obstructiones, morbi salini, scabies, scorbutus, calculus propullulant. Quivis itaque & hic explorare debet ingenium corporis sui & humorum, ut justam mensuram potus *b* invenire atque observare possit. Non facile enim pro quovis individuo certa mensura liquidi exacte determinari potest.

CAP. V.

Alterum quod stomacho, sanguini, spiritibus & ex consequenti ingenio mirum nocet, est nimia voracitas *c* vel ciborum satietas præsertim in cœna. *d* Quandoquidem cibus nimius spiritus & omnem quasi naturæ vim e mentis & animæ functionibus revocat, occupatque in concoctione, quo fit ut capiti simul speculationique intendere nequeant. Deinde cibus exsuperans gravis ventriculo est, vires premit, in rudem facessit chylum, crudum & crassum sanguinem procreat; hinc intemperies, obstructio, hinc plethora, quæ vitia gravissimorum morborum causæ antecedentes continentesque fiunt: & quamvis etiam satis cibus coquatur, aciem tamen mentis obtundit, & ut Galenus ait, animus sanguine & adipe suffocatus cœleste aliquid *e* pervidere non potest. Unde etiam pessimum est, proximis horis post cibum meditationi difficiliori sedulo indulgere. Meliores progressus in studiis experiuntur, qui temperanter & sobrie vivunt *f*, modice pasti sunt, & quando satis temporis a pastu effluxit, demum in studia incumbunt. Postea

---

a *Quantitas potus sufficiens concedenda est necessario omnibus, alioquin cibus copiosus, præprimis in cœna destitutus sufficienti potu, pertinacem causatur obstructionem, hypochondria infarcit, salsos procreat humores, unde scabies, stranguria, qui affectus opificibus & juvenibus vitæ sedentariæ valde sunt familiares.* Gal. ad 4. aph. 83. *multus dandus est his, qui habent alvum siccam, contra, qui humidam.*

b *De* Bartholo *ICtorum principe dicitur, quod ad mensuram certam & pondus biberit, ut ingenium omni tempore æqualiter dispositum, nec unquam alteratum haberet, quod mirifice commendatum sibi habeant juvenes litterati. Quamvis & in hoc medice vivere, non raro pessime sit.*

c Hippocrat. *ubi cibus præter naturam copiosus ingestus est, hic morbum facit, proinde uti a multo oleo lucernæ flamma, sic a cibo copioso suffocatus calor nativus. Non minus acute quam facete, quidam intemperantiam medicorum nutricem appellant. Perniciosa sentina est abdomen insaturabile, omnium tum corporis tum animi vitiorum fons atque origo.*

d *Nam*, Et magna cœna stomacho fit maxima pœna.
Ut sis nocte levis, sit tibi cœna brevis; *Schola Salernitana. In cœna liquidiora & facile resolubilia commodius assumuntur, quoniam nutritio noctu melior, resolutio autem ciborum difficilior est.*

e Hieronymus: *Plenus venter non gignit spiritum tenuem. Quid quod nec mente quidem recte uti possumus multo cibo & potione repleti.* Tullius Tuscul. l. 5. *Eodem pertinet quod scripsit* Theophrastus lib. 5. Phil. *Multum edere & carnibus vesci, rationis & consilii usum adimit, animosque efficit tardiores & eos immani quadam dementia ac stultitia complet.*

f *Una temperantia totius est jucundæ salubrisque vitæ moderatrix. Et nulla calamitate vel ærumna premetur, qui vitæ fundamentum jecerit temperantiam. Tempore isto cum temperata omnia erant, Macrobios i. e. longævos ætas tulit.* Plinius: *quando voluptas vivere cœpit, vita ipsa desiit. Gigantes & pugiles fortissimi viri sobrii erant: Vid.* Olaus Magnus in Tr. de gentibus Septentrional. lib. 5. c. 3.

stea non possumus non & hic quoque improbare illorum modum, qui longius jejunando abstinent, vel ab omni cœna, vel etiam cibis vix satiati corpus defraudant viribus. Utut itaque temperantia ad vitam sanam & longam conferat, & ad profectus in studiis apprime utilis sit, non temere tamen cibo & potui aliquid demendum est, sed ipso satiandum corpus, quamvis non onerandum *a*, ut spiritus ad studia necessarii reficiantur & apte illud resarciatur ac restauretur quod tum caloris vi, tum aeris circumfusi necessitate dissipatum e corpore fuit. Quod attinet somnum & vigilias litteratorum, moderatior hic maxime commendandus est. Immoderatior *b* calorem obtundit, pituitam & omnis generis supervacanea adauget, spiritus obfundit & obscurat omnesque sensuum & mentis vires torpore & ignavia quadam debilitat. Somnus ille semper optimus est, qui durat ad concoctionem absolutam. *c* Imbecillitate corporis & ventriculi laborantes longiorem desiderant. Quo major enim quantitas alimenti & quo major cruditas, hoc longior debet esse somnus. At vero multum & hic solent litterati peccare, qui vigilatas noctes ex ordine ducunt, & necessariam ad vires reparandas sibi demunt quietem. Somnus est requies animi *d* & pars humanæ melior vitæ, & quantum demitur somno, tantum viribus & spiritibus, & isti non pauci requiruntur ad studia, secus ac vulgus putat: sufficienter itaque dormire debet, qui feliciter in studiis vult progredi, ut concoctio absolvatur, & spiritus de die dissipati, ad meditandum autem necessarii, restituantur. Nimiæ autem vigiliæ *e* spiritus exhauriunt, corpus debilitant & cruditates ingenerant maximas. Denique dispiciendum est, quænam positura corporis in studendo litteratis maxime conveniat, & quæ circa motum & quietem notanda veniant. Nonnulli mirum amant sessionem. Fatemur illam non plane rejiciendam esse, sed magis ipsa offendi illos, qui minus huic assueti sunt & quibus vita otiosa, & sedentaria est. Alias quando quis sedendo solus & sibi relictus a motu immunitatem nactus est, uberior & excitatior animis vis exsurgit. Quippe spiritus, qui alias ad musculos convertuntur, sic retracti in animæ ministerium se impendunt, & egregiarum rerum ideis in cerebro disponendis unice serviunt. Alii mala quæ ex sessione *f* fluunt, corrigere omni modo contendunt statione

a *Quantum decedit cibo & potui, tantum decedit spiritibus & viribus, quantum spiritibus, tantum studiis. Vid.* Wedelius *de diæta litterat. Tantum cibi & potionis adhibendum ut reficiantur vires non opprimantur*: Cato Major de senectute.

b Plato *dicebat somnum immodicum & corpori & animo obesse* lib. 30. cap. 9. *Ipse prima nocte surgebat & non plus dormire solebat, quam quod satis esset ad vitandam ex nimia vigilia malam habitudinem.* Homer. Iliad. 20. Turpe duci totam somno consumere noctem.

c Celsus lib. 1. cap. 2. *Qui bene concoxit mane tuto surget: qui parum quiescere debet, & si mane surgendi necessitas fuerit redormire: Qui non concoxit, ex toto quiescere, ac neque exercitationi, neque negotio credere. Qui vires imbecilles habent, nihil somno detrahere debent.*

d *Somnus ab antiquis Poetis appellatur pax & tranquillitas omnium rerum, nec non quies spirituum: Sic canit* Ovidius:

Somne quies rerum placidissime somne Deorum,
Pax animi quem cara fugit & pectora duris
Fessa ministerii mulces reparasque labori.

Et Seneca in Tragœdia:

Tuque o domitor somne malorum
Requies animi, pars humanæ melior vitæ.

e *Immoderatæ si fuerint, temperamentum hominis mutatur: facies pallescere incipit, corpus macie contabescit, oculi in capite concavi cum austero & tristi vultu fiunt, concoctio vitiatur, vires depauperantur, sanguis siccatur, exardescit. Optimum remedium ad vigilias diuturnas est balneum ex herbis paregoricis paratum tempore vespertino.*

f *Quies diuturnior & exercitationis intermissio; qualem habet desidiosa vita, inertem calorem, spiritus ignavos ad omnes sensus & mentis naturæque functiones segniores facit. vid,* Fernel. lib. 1. de morborum caus. cap. 16. Plato in Theæteto. *Corporum habitus otio & tor-*

tione quam corpori non ita nocere existimant. Verum enim vero etiam admodum falluntur. Statio enim non modo ipsa sessione pejor, sed & perniciosior corpori esse solet; utpote in ejus figura perpendiculari sanguinis & humorum descensus promovetur quidem, ascensus autem retardatur, nisi membrorum actione & ambulatione sanguini in pedibus lentius progredienti succurratur. Porro statio musculorum æquilibris tensio est, cui tota corporis moles ad perpendiculum incumbit, quantum autem hoc lasset dici vix potest. Postremo spiritus etiam impenduntur, sic dupliciter & menti vacant & musculis in tono servandis. Prudentius itaque in totum est, aliquantum se movere, ambulare *a* quando indulgemus meditationibus, quo in musculorum actione servetur æquilibrium. Deinde quoque ex motu, plurima bona in corpus profluunt. Musculi enim dum sic æqualiter moventur, fluidi circuitus ex æquo respondet, a quo cum viscera & corporis membra firmitatem, robur atque calorem accipiant, utique etiam partium actiones, in illa sanguinis per motum divisione mirifice confirmari, credibile est. Præterea motus digestionem & concoctionem egregie procurat, & siquid a concoctione supereft lenti humoris, commode & feliciter dissipat atque attenuat. Motus enim ad vitam & sanitatem maxime utilis est. Quo plus alimenti, & crassius assumitur, eo validior & diuturnior debet esse motus *b* & vice versa.

C A P. VI.

Ultimo loco litterarum studio flagranti primum omnium commendanda est vera animi tranquillitas, quæ genuinum animi pabulum est, quo nutritur & sustentatur. Hoc si animus perfusus est, non tantum corporis functiones, sed & ingenii vires vegetiores exsurgunt. Fieri non potest inquit Plato, ut animus bene affectus non corpus quoque vi sua optimum reddat. Et deinde quamdiu mens nostra in se quieta est, nec affectuum

---

& torpore corrumpitur, exercitiis autem & motu plurimum conservatur. Sessio nimia disponit maxime ad affectum hypochondriacum. Optimum remedium est ambulatio, unde illud apud Plautum: *Ambula, hoc lienosis prodest.*

a *Mirum est inquit* Plinius lib. 1. ep. 7. *quod animus agitatione motuque corporis excitetur. Idem* Plinius *non minus animum quam corpus exercebat; animum eruditione, corpus venatione; mille passus mane ambulabat: movebatur quoque pila vehementer, nam hoc exercitationis genere pugnabat cum senectute, unde illi post septimum & septuagesimum annum aurium oculorumque vigor integer, inde agile & vividum corpus.* vid. Plin. lib. 3. epist. 1. Seneca lib. 1. epist. 90. p. 786. *corpora opere ac vero labore durabant;* Socrates *sanitatis causa artem saltatoriam magnifaciebat, & ipsam quoque addidicit* vid. Athenæus lib. 1. cap. 16. *unde exercitia moderatiora, saltatio, equitatio maxime ante cibum juvenibus concedenda sunt.* Socrates *dum solebat quotidie fere usque ad vesperam contentius ambulare, a quodam interrogatus cur hoc faceret? respondit quo melius cœnem. Quibus verbis ostendit Vir sapientissimus, ambulationis usum, tum ad ciborum appetitum, tum ad cruditates absumendas non parum conferre.* vid. Cic. lib. 4. Tusc. quæst. *Notum est illud* Hippocratis: Ὁ πόνος σίτου ἡγείσθω; *Labor cibum antecedat. Et* Cyrus *apud* Xenophontem l. 2. *coram adhibeat ne unquam sui ad prandium aut cœnam* ἀνθρωποι *sine sudore accederent. Mollibus autem viris & qui contemplationi se dederunt consulo, ut repentinam exercitationem & quæ laboriosa est ac fatigat, omittant: commoda deambulatio in aere sereno maxime ante cibum & tempore matutino amicissima studiosis est.*

b *Gigantes & fortissimi viri, athletæ fumido ac rancido usi cibo fuerunt, ne virtutis nervos externarum deliciarum contagione remitterent. Unde fortium crudus cibus est virorum. vid.* Olaus Magnus hist. septentrional. gentium lib. 5. c. 3. *Victus crassus & multum nutriens minus tutus est illis personis, quæ imbecilles sunt, quiete ac otio fruuntur nec laboribus adsuetæ; Motus enim est, qui intimiore attritione & vi sua elastica crassas alimenti particulas resolvit, subigit, digerit & in substantiam corporis nostri convertit. Quies autem nutritionem sufflaminat, obstructiones morborum genetrices atque ingenium tardum & fluxile parit. Olim athletæ, qui robustissima membra & nimio sanguine atque adipibus quasi luto involutas animas habebant, panem grossiorem, quem dicebant coliphium* ἀπὸ τοῦ κώλου *membrum &* ἶφι *robur, quasi robur membrorum, dumtaxat edebant in prandio, in cœna vero carnem suillam non elixam, sed igne paululum assatam, & aquam calidam bibebant, ut alimentorum duritie ac crassitie non modo uberius nutrirentur, sed etiam diutius saturi permanerent vid.* Petr. Faber. Agonistices lib. 3. cap. 3. p. 231.

ctuum cupiditatumque fluctibus jactatur: non tantum veritatem (quæ ipsi propria est & ad quam quærendam non aliter creata mens est, quam oculus ad lumen solis perspiciendum) clarius assequi & secundum divinam animæ partem mores & actiones suas instituere poterit vel etiam corpori & vitæ, sanitatique melius præesse. Consistit enim tam animæ quam corporis sanitas in placido, æquabili & temperato spirituum animalium & humorum motu. Nihil autem magis illud æquilibrium tollere solet, & spiritus in motu suo turbare, quam animi pathema: unde etiam ejus perturbatio vocatur. Omnis itaque qui vitam sanam & longam exoptat, qui in studiis multum proficere vult, ille sanam, tranquillam & ab omnibus affectibus liberam ac vacuam mentem habeat, necesse est. Maximum autem ad animi tranquillitatem & vitam longam momentum ponit sanior philosophia *a* & praxis Christianismi. *b* Hisce enim cupiditates animi, ingenio, vitæ ac sanitati nocentissimas, feliciter reprimere possumus. Neque profecto præter tristitiam, animi mœrorem, curam quæ spiritus turbant & consumunt, venus ullo modo salubris est, utpote quæ ingenii memoriæque pestis *c* existit, maxime si vires excesserit & ipsam corporis languor, vel dolor subsequatur. Subito namque exhaurit, debilitat, mentem ac sensus infirmat atque convellit, *d* & stomachum labefactat atque enervat. Tandem unicum remanet litterarum studiosis tenendum, ut labore & studiis commendatam sibi habeant moderationem ac temperiem. Peccari contra solet indies, dum litterati per dies ac noctes libris ac museis affixi studia vehementissime urgent, quasi vi possit nasci eruditus cum tamen revera postponant magis profectus. Continua enim & non interrupta meditatio *e* necessarias corpori subfuratur vires, motumque spiritus consumit & evocato e contrario ad laborantis cerebri subsidium igne cruditates accumulat, quæ obstructiones in hypochondriis, quæ omnium malorum fons sunt, producit. Sic revera corpus torpidum redditur, ingenium hebetatur. Quo magis enim illa vi urgentur, eo minores subsequuntur profectus. Tempore namque egent litteræ, quo fructus desideratos ferant. Successiva temporis mora & moderato humido & calido, non vi procreantur flores, cæteroquin nullos ferent fructus. Eadem res est studiorum, quorum intempestiva tractatio non promovet profectus, sed postponit potius. Sapientius illi faciunt, qui moderate in studia incumbunt, & secundum virium proportionem dirigunt meditationes, ac honesto otio animique remissione quandoque fruuntur. Moderata enim durant, & agri quiete egent quo meliores fructus ferant. Qui medio gradu sic incendunt, longe subtiliores *f* postmodum conficiunt speculationes & sublimiora ingenii opera concinnant, & talia in-

---

a Lucianus lib. macrob. p. m. 827. *Longævos annumerat Philosophos, & omnes qui ingenio & eruditione præstantes fuerunt, aliqua sui cura habita ad extremam senectutem pervenerunt, & eodem loco recitat multa exempla Philosophorum longævorum. Speculatio novæ rei & magnæ aut pulchræ suaviter spiritus oblectat: Unde videmus* Democritum, Parmenidem *& alios naturæ admiratores ad longam pervenisse vitam, inquit* Vossius in lib. de Idololatria *Gentilium p.* 910.

b Quicunque per veras spirituales virtutes ac preces Spiritum S. jungit animæ suæ, incredibile gaudium, tranquillitatem, pacem, amorem possidet, qui affectus sunt ad vitam sanam & longam multum facientes, ut sic revera Christianismus ad vitam sanam & longam cæteris paribus potissimum contribuat.

c Musas atque Minervas virgines esse voluerunt Veteres. Huc Platonicum *illud spectat: Cum Venus Musis minitaretur, nisi sacra venerea colerent, se contra illas suum filium armaturam. Responderunt Musæ: Marti o Venus talia minitare. Tuus enim inter nos Cupido non volat. Tacit. de mors. Germ. Rara juvenum venus eoque inexhausta pubertas.*

d Hippocrates *coitum comitiali morbo similem judicavit, quia mentem quæ sacra est percellit.*

e Anxia & morosa studia obsunt valetudini, quia spiritus consumunt vid. Vossius de Idololatria Gentilium p. 910. *Vide elegantem tractationem de studiorum intemperie* Cl. Wedelii.

f Vegeta & strenua ingenia quo plus recessus sumunt, hoc meliores impetus edunt. Valerius Maximus *lib. 3. c. 6. Danda est remissio animis: meliores acrioresque requieti surgent. Ut fertilitas agris non est imperanda, cito enim exhauriet illos nunquam intermissa fœcunditas; ita animorum impetus assiduus labor frangit.* Senec. de Tranquillitat. animi. *Indulgendum est animo, dandumque subinde otium, quod alimenti ac virium loco sit; & in*

invenire solent *b* otiosi, quæ illis, qui continuo studio se macerant nunquam in mentem inciderunt. Ultimo loco quoniam litterarum cupidis atque eruditis non nunquam accidit, ut pituita copiosior ex nimiis meditationibus, vita sedentaria, prava ciborum digestione non tantum corpus sed & caput occupet & gravet, atque hebetes & obliviosos efficiat, unde sæpius sine remediis exonerari non potest: *c* commendamus itaque tali in casu inediam; ex remediis sunt pilulæ cephalicæ, salia volatilia oleosa, ambrata, succinata & ejusdem generis, quæ cerebro mirum conferunt, item medicamenta quæ blande & citra tumultum humores crassos & viscidos per alvum evacuant, & simul facultate, nervos ac caput roborante, pollent. Extrinsecus vaporosa suaveolentia, præsertim in tenerioribus & in copia maxime evitanda sunt, dum facile dolorem in capite causantur, & vertiginem producunt. Tandem memento, optimam semper esse temperim aeris, alimentorum, motus, somni, vigiliarum, studiorum ac laborum, animique: & omnia temperata custodienda esse, quæ ferme omne punctum ad vitam longam & sanam perveniendam absolvunt. *d* Hisce discussis concludo cum Marsilio Ficino exquisitissimo Philosopho & Theologo. *a* Si homines veritatis cupidi tanta Medicorum diligentia corporeum spiritum curare debent, ne forte omnino neglectus vel impedimento sit, vel inepte serviat quærentibus veritatem, multum procul dubio diligentius in corporeum spiritum, id est, intellectum ipsum disciplinæ moralis institutis colere decet, quo sola veritas ipsa cum sit incorporea capitur. Nefas enim est, solum animæ servum, id est, corpus colere, animumque verum corporis dominum regemque negligere, præsertim cum Magorum & Platonis sententia sit corpus totum ab animo ita pendere, ut nisi animus bene valere non possit. Quapropter Medicinæ auctor Apollo non Hippocratem quamvis ex sua stirpe genitum, sed Socratem sapientissimum judicavit. Quippe cum quantum Hippocrates corpori, tantum Socrates animo sanando studuerit, quanquam quod tentaverant illi, solus Christus efficit. Proinde si mentem nostram optimis colere moribus a Socrate idcirco jubemur, ut lucem veritatemque naturæ instinctu quæsita serena mente facilius assequamur, quanto magis veritatem ipsam divinam inprimis religione sancta fas est venerari. Ad quam quærendam capiendamque non aliter creata mens est, quam oculus ad lumen solis perspiciendum. Atque ut Plato noster inquit: Quemadmodum visus nihil usque visibile perspicit, nisi in ipso summi ipsius visibilis, id. est, solis ipsius splendore: ita neque intellectus humanus intelligibile quicquam apprehendit, nisi in ipso intelligibilis summi, h. e. DEI lumine nobis semper & ubique præsente. In lumine inquam quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In lumine de quo canit David: In lumine tuo videbimus lumen. Profecto quemadmodum purgatis oculis, inque lumen aspicientibus subito splendor ejus infunditur coloribus figurisque rerum abunde refulgens: Ita cum primum ab omnibus corporis perturbationibus per moralem disciplinam purgata mens est, atque in divinam veritatem, id est DEUM ipsum religiosa quodam flagrantissimoque amore directa, subito ut divinus inquit Plato, divina menti veritas influit, rationesque rerum veras, quæ in ipsa continentur, quibusve omnia constant, feliciter explicat, quantaque mentem circumfundit lumine tanto, simul & voluntatem gaudio perfundit.

EXER-

& in ambulationibus apertis vagandum, ut cœlo libero & multo spiritu augeat attollatque se animus; Aliquando vectatio iterque & mutata regio, vigorem dabunt, convictusque & liberalior potio. Adde & illud Xenophontis: fortium virorum voces & gestus etiam in vino & lusu dignum studio & memoratu quiddam proferre. Corpori vaco, cujus fulcris animus sustinetur, inquit Plin. *lib.* 2. *ep.* 9.

b Ipsum illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Experieris non Dianam magis montibus quam Minervam inerrare. Vid. Plin. *lib.* 1. *ep.* 6. *Ingenium secessus maxime appetit ubi magna recluduntur.* Idem *l.* 6. 31. *Frequenter comœdiis cœna distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur.* Plin. *l.* 3. *ep.* 1.

c Exercitatio cum inedia a multis præservat morbis, dum crassum sanguinem movet & attenuat atque ejus copiam imminuit. Hippocrates: *non repleri cibis & impigrum esse ad laborem sanum efficit corpus.*

d Pravitate victus, somno sufficiente, exercitatione modica, animique lætitia tota vita humana ac sanitas constat. Cætera sunt quædam additamenta, & parum efficiunt. vid. Cardanus de Sanit. tuend. p. 349. *e Vid. ejus tract. d. tuenda studios. valet. in fine.*

EXERCITATIO MEDICO-CHYMICA
DE
CINNABARI ANTIMONII,
Ejusque eximiis Viribus, Usu tam secretiori quam vulgari tam in Morbis huc usque cognitis quam incognitis.

Adjecta sunt Ratiocinia varia sat curiosa.

AD
LECTOREM.

Scite ait *Seneca*: *Natura per Naturam explicanda, non vero per rationes evertenda.* Peccant in hoc *Galenici*, qui quasi omni chymica experientia ejurata solis rationibus per se admodum frivolis ac languidis quasi per fascinum naturæ phænomena metiri ac explicare conantur. *Empirici* dum vitarunt hoc vitium, in contrarium inciderunt, despondentes quippe omnem rationis usum in ruditer saltim observata experientia acquieverunt, sine ullo habito respectu causarum ac circumstantiarum. Felicissimum contra nostrum est seculum, splendidissima medicinæ hodiernæ facies, cum sola Philosophia Experimentali seu Chimia rationali auspicato Naturæ arenam intraverimus. Experientia quippe & Ratio amice conjurare debent; altera alterius poscit opem. *Illa enim Ratio, quæ secundum Illustrem Baconem de Verulamio in novo organo scientiarum, est optima, quæ debitis modis elicitur ex rebus, & vocatur naturæ interpretatio, quæ verior efficitur per instantias & naturæ experimenta idonea & apposita.* Philosophia autem hæc Experimentalis per axiomata, quæ condita & confirmata sunt phœnomenis variis chymico igne erutis optime traditur: horum enim qui copiam & rationem habet, næ is de quibusvis obscuris pronunciare valebit. Per universalia enim, quæ particulares experientiæ rationi subministrant, quivis naturæ scrutator ex notis suas illationes in ignotissima promovere potest. Quivis ex hisce facile (nisi fungum habeat pro cerebro) videt, quantam lucem rerum naturalium explicationi, ipsique arti Medicæ suffundat ocularis Chimia: Hæc enim ut affabre loquitur *Helmont. in Tr. Pharmacop. & Dispensator. moderno. §. 32. principia habet non logismis parta, sed quæ per naturam sunt cognita & per ignem conspicua, præparatque intellectum ad penetranda naturæ occulta, ponitque investigationem in natura ulteriorem quam aliæ scientiæ omnes.* Adeoque secundum eundem *Helmontium, non sufficit libros legere, sed insuper oportet vasa atque carbones emere, vigilatas ex ordine noctes impendere*, quo particulares experientiæ emergant, quæ postmodum divino rationis radio excoctæ axiomata constituere possint. Hac via qui procedit, naturæ cathedram mox possidebit. Methodica hac ratione ego succinctus præsentem conscripsi *Exercitationem Medico-Chymicam de Processu Cinnabaris Antimonii*, quæ si non in omnibus cujus vis delicato sensui respondeat, veniam facile impetrabo ab eo, qui materiæ considerat gravitatem. Hanc præprimis ad manus sumere penitius excutiendam mihi placuit, cum processum hunc Cinnabaris Antimonii in tota Chimia non solum difficillimum, verum etiam optimum ac fructuosissimum deprehendam. Ingredientia sunt saluberrima illa astra & quasi Chimiæ occultioris & totius Medicinæ fulcra Antimonium & Mercurius, quæ hic mutuo amore conjunguntur & confœderantur: jucundissimam ac virtuosissimam datura prolem. Tot hic occurrunt artifi-

ciosæ encheireses, tot pervestigandæ naturæ rerum, tot explicanda phænomena, colores, tot exsurgunt nobilissima Medicamina, quæ Divinas Medentibus porrigunt manus. Omnia itaque experimenta, phœnomena occurrentia sollicitus ad rationis trutinam perpendam, encheireses fructuosas, experientiam manualem insinuabo, naturas ingredientium examinabo, medicamenta selectiora ac compositiones rariores recitabo, simul vires & modum agendi subjungens.

CAPUT I.

DE

Nomine, Auctore, Differentiis Cinnabaris.

CUm curiosior nominum ventilatio ac enodatio (a qua exordia vulgo ducere solemne) ad criticam potius quam Medico-Chymicam spectet cathedram, hinc circa corticem, & ipsius nominis enodationem nolumus esse longiores, ad ipsarum rerum tractandarum curiosam investigationem potius digressum facturi, in antecessum paucis saltim leviter delibatis.

Cinnabaris Antimonii Germanico idiomate exprimitur Zinnaber des Spieszglases. Dicitur a *J. P. Fabro curat.* *p.* 736. Sulphur rubrum minerale, Bezoar rubrum, Antimonium rubrum sudoriferum, ab *Harmanno* Butyri Antimonii parergon & Flores butyri Antimonii.

Agnoscunt naturæ Mystæ vulgo Cinnabarim duplicem nativam & artificialem. Nativa, quæ operosissimæ naturæ donum, originem suam ducit a Mercurialibus vaporibus & ramosis Sulphuris metallici moleculis in coecis glocosini uteris archeo subterraneo meteorisatis, ac intimius sibi adunitis in corpus coccineum stabile. Differt hæc pro admixtione heterogenearum terrestrium sordium, quæ in ipso generationis actu sese intimius connubunt, & per lotionem frequentem lege artis institutam sequestrandæ sunt. De variis ejus speciebus vid. *Johannes Langius in Epist.* 65. *p.* 325.

Artificialem casus & error felicissimus peperit; cum enim quidam Mercurium in Solem mediante Sulphure coagulare & convertere conati fuerint, inducti communi hypothesi, illud, ut reliqua metalla constare ex Mercurio & Sulphure, accidit ut corpus illud sanguineo resplendescens colore invenerint. Inter inventores *Callias* quidam *Atheniensis* refertur v. de hac re *D. Wedelium Anno* 3. *Ephemerid.* *p.* 172. 173. Cinnabarim hanc factitiam vulgarem (quam *Paracelf. part.* 6. *p.* 289. qui sal com. addit in præparatione, *Schroderus in Pharmacop.* *p.* 409. *Zwelff. Mantiss. Spagyr.* *p.* 360. prolixius describunt) præter usum mechanicum nonnulli in civitatem Medicam pro usu interno adscribunt; inter quos eminet *Quercetan. in tetrad. gravis. affect. t.* 33. qui illam ceu egregium deprædicat sudoriferum. Et subordinari sane Cinnabaris hæc vulgaris (modo suadente lucro & colore rutilanti arsenico non sit adulterata) quam commode potest antimoniali in omnibus morbis spasmodicis & ubi dolorum faces accenduntur egregie, tantum abest, ut ejus usus internus exulare debeat. Quin imo Mercurius iste fixus præcipitatus, quem specioso titulo venditat *Febure in traitè de la Chimie p.* 661. nil aliud est quam Cinnabaris quædam vulgaris (fit nim. ex sale ammoniaco, & Mercurio Sulphure invicem mixtis & Sublimatis) quæ singulares in sinu fovet virtutes nervinas epicrisi *Ludoviciana vid. Pharmac. p.* 317.

Ad hujus Cinnabaris imitationem philochimici cognito præparationis fundamento (quod tale est, ut beneficio Salis acidi Sulphur & Mercurius amicabile fœdus ac conjugium ineant, quæ sine Sale ceu amicitiæ interprete consortium respuunt) rem tentarunt cum Antimonio & Mercurio Sublimato, nim. parte Salina prius igne abstracta, quæ offam butyrosam Antimonialem constituit, restili proportionato Sale Mercurius prægnans inque amplexus arripiens ramosas Antimonitas particulas in Cinnabarinum corpus coagulatus fuit. Hanc alii iterum variis substitutis ingredientibus meliorarunt præparationem, variasque Cinnabaris species produxerunt, quæ latius infra adducentur.

Ultro quoque curiosiores progressi sunt & Solarem Cinnabarim artificialem parare desudarunt, inter quos eminet *Greifius qui in Tr. de Theriaca cœlesti*, modum proponit, nim. Fiat amalgama Solis & Mercurii, hoc cum Sulphure sublimatum & legitimo modo tractatum in Cinnabarinum concretum coalescit, quod Solis maxime particeps est.

Nobis

Nobis hoc loco animus eſt, penſiori indagine proſequi proceſſum Cinnabaris Antimonii, præparationis fundamenta, omnia phænomena, omnia medicamenta occurrentia ſolicitius trutinando chymicaque lance æſtimando, philoſophiam experimentalem in ſubſidium præprimis orantes. Quo autem felicius ſcopum noſtrum attingamus, & veritatis auſpiciis in naturæ arenam deſcendamus, placet ſpagyricam ingrediuntium præmittere analyſin puta Antim. & Merc. Sublimati. Hinc

CAPUT II.

Antimonii elementa exhibet.

ANtimonium idolum quaſi Hermeticorum an tria Chymicorum principia poſſideat & quomodo, præprimis indagandum venit. Hæc uti omnibus corporibus mixtis magis materialiter, quam formaliter, eorum propenſiones & ſeminales potentiæ inexiſtunt: ſic illud fatum quoque experiri Antimonium, cum per ſe ſine additione aliorum tria hæc principia elici vix poſſint, abunde conſtat. Et (1) quod attinet Sulphur illud non niſi beneficio acidorum Spirituum ex Antimonio producitur, uti id teſtantur Sulphura φλογιςὰ miniſterio Olei Vitrioli it. Spiritus nitri ex Antimonio extracta, a *Boyleo in Chymiſt. Scept. p.* 24. it. cum aqua regis ſecundum *Tachenium in Hippocr. Chym. p.* 206. Cum nitro vel ſale ammoniaco permiſtum Antimonium, & crucibulo candenti injectum lucidiſſimam flammam eructat a connubio particularum acidarum cum pinguibus Antimoniatis in Sulphuream texturam abeuntium ortam. Ope nitri peculiari modo regenerati nuper ex Antimonio, it. ex coralliis elegantiſſimum concretum Sulphureum produxi. *Omne enim Sulphur inflammabile eſt crama e Spiritibus Vitriolatis & ſubſtantia combuſtibili conflatum, uti eleganter dicit ſummus & extra comparationis aleam poſitus Boyleus in Chymiſt. Scept. p.* 24. Nam cum ignis manifeſtior ſit fermentationis ſpecies, ubi Spiritus luminoſus influit in Spiritum in materia Oleoſa & reſinoſa inſitum, hinc omne Sulphur ex particulis lucidis ceu moventibus, acidis & alcalinis ceu mobilibus compoſitum eſſe per ſe fluit. Omnia enim corpora inflammabilia reſinoſa Sulphureæ indolis ſi Vulcano tradantur & acidum fundunt ſtagma & Sal vel volaticum vel fixum elargiuntur, uti Sulphur, opium, myrrha, ladanum, ſuccinum, terebinthina, fuligo, ipſum etiam reſinoſum gialapium, imo omnia corpora inflammabilia id teſtatum faciunt. Porro Sulphuris elementum eſſe Sal acidum, ipſius adſtruit compoſitio; ex quo enim quid componitur ex illo etiam conſtat. Jam autem *Illuſtris Boyleus in Chymiſt. Scept. p.* 75. Sulphur inflammabile exacte naturam communis redolens ex Oleo Vitrioli cum Oleo terebinthinæ miſto lege Hermetici artificii paravit. Ex maritatione Spiritus ſalis ammoniaci & Spiritus nitri, (utroque per ſe flammam verſanti) exſurgit ſal nitroſum, quod candefacto crucibulo immiſſum lucidiſſimum de ſe ſpargit ignem ne gry quidem materiæ relicto: Olea, aniſi, terebinthinæ, Tartari deſtillati cum Spiritu nitri vel aqua forti juſta proportione combinata fatiſcunt in ſapam Sulphuream rubicundam inflammabilem, id quod etiam bilis canina commiſta cum Spiritu nitri leni calore accedente præſtat. Color hic rubicundus quoque qui proprius eſt quaſi Sulphuri, & a commiſtione Spiritus acidi cum particulis combuſtibilibus oritur, noſtrum aſſertum ſtabilire videtur. Bilis, omnia Olea deſtillata v. gr. aniſi, tartari, terebinthinæ juſta proportione copulam Spiritus nitri ineuntia indipiſcuntur colorem elegantem rubicundum. Spiritus tartari, mellis, terebinth. fuliginis, lignorum accedente moderato caloris impetu facile in tincturam rubineam abeunt. Ineſt enim ipſis Oleum ſubtile per ſubſtantiam eorum diſperſum, ineſt etiam acidum, quæ invicem Sulphuris ſchema induunt. Mixtura ſimplex, quæ componitur ex Spiritu tartari & theriacali, utroque Oleoſo, it. Spiritu Vitrioli acido colorem rubicundum nanciſcitur. Pronuper obſervavimus & analectis noſtris chymicis inſeruimus, quod Spiritus Salis debite inſtillatus Spiritui Oleoſo volatili (conſtanti ex Spiritu Salis ammoniaci vinoſo abſtracto ab Oleo tartari fœtido) elegantem coccineum colorem mixturæ induxerit. Porro quoque hæc ratio eſt, quod tincturæ vegetabilium v. gr. myrrhæ, aloes, centaur. min. &c. ſl. quatuor cordialium cum acidulo menſtruo v. gr. Spiritu ſalis vel Vitrioli dulci extractæ tam jucunda reluceant rubedine, quæ nim. dependet a miſcela ato-

morum ætherearum ac terrearum cum minutiis acidi menstrui.

Ex hisce videmus, quodlibet inflammabile rubicundum corpus & omne resinosum alere occultum acidum, imo Sulphur Antimonii non formaliter latitare in Antimonio, sed saltim materialiter ac propensive, dum nim. moleculæ Antimonii terreæ subtiles æthereæ cum acidis accessoriis colliquatæ in concretum Sulphureum migrant.

Idem nostrum judicium esto de Mercurio Antimonii, qui ex particulis metallicis in Antimonii regulo latitantibus beneficio Essentiæ Mercurificantis ex diversis commistis salibus enatæ paratur.

Hunc non infimæ notæ viri negare & inter non entia proscribere conati sunt, ast remordent hic Chymicorum emunctiores oculari experientia suffulti, inter quos non infimum locum obtinent viri supra fidem veraces *Langelottus* & *Becherus*, qui publicis in scriptis veterum Philosophorum asserta manuali sua experientia confirmarunt. Alii mitius procedentes, non proprium sed adscitium hunc extractum Mercurium Antimonii conjiciunt a Mercurio vulgi in subterraneis pyrophylaceis ipsi Antimonio adsociatum; verum hos refutat laboriosissimum extractionis negotium per trimestre vix absolvendum spatium. Nonnulli Mercurium hunc laboriosissime extractum nil aliud quam personatam Sulphuris larvam pronunciant: cum nim. longæ & exporrectæ atomi micantes in Antimonio artificio fallaci rotentur in globulorum stillas, & mercurium mentiantur, qui facile in pristinum minerale redeat. Ast Mercurius ne quicquam de Sulphure participat 1. notum est, e metallis Sulphureo principio turgidis uti ex Marte, Jove, Venere paucissimum elici Mercurium, copiosissimum contra ex Sole, Saturno, Luna, regulo Antimonii, quæ Mercurialibus magis abundant particulis gravissimis, cum Sulphura sint levissima. 2. Mercurialia nullo modo solvi per menstrua Sulphurea alkalia possunt; potius homogenea Mercurialia requiruntur. 3. Mercurius semper eadem forma potest resuscitari, neque in metallum vel minerale facile redigi potest; & quanquam a Mercurio per salium adjectionem (ad purificationem inservientium) particulæ nigræ terreæ metalli formam mentientes sequestrentur, oculorum tamen fascinum est, cum particulæ hæ immersæ liquori per aliquot dies iterum abeant in globulos Mercuriales. Ast datur Mercurius Antimonii, qui in omnibus similis communi, excepta virtute.

Præparatur hic Mercurius e regulo Antimonii, commisto cum salibus acido-alkalinis inter se confligentibus ut Spiritu Salis ammoniaci, Spiritu nitri, Sale tartari, tartaro crudo, Aceto, sale ammoniaco, cineribus clavellatis, uti ex fideli communicatione *Basilii Valentini in curru triumphal. p.* 250. *Glauberi*, *Becheri*, *Monte Snyders* cognitum habemus. Fundamentum hujus præparationis est, ut a commistione salium e diametro sibi contrariorum & se invicem effœminantium exsurgant copiosa effluvia ætherea, quæ in subtilissimum fatiscunt Spiritum, qui essentiæ Mercurificantis nomine gaudet, quæ deinde poros particularum metallicarum regulinarum permeat, particulas resolvit, emollit, & fluidificat. Hinc quoque non inepte *Becherus in Phys. subterran. p.* 469. Mercurium vulgarem vocat amalgama fluidum ex essentia Mercurificante & ipsis metallicis atomis compositum. Et hoc modo fortissimo igne prolectatur Mercurius Antimonii.

Regulum autem particulis metallicis, quæ proxime ad Saturni naturam accedunt, esse fœtum, sequentia videntur adstruere. Potest enim ille ipse per Sal Saturni in verum Saturnum verti *Auctore Basil. Valent. in curru triumphali v. p.* 303. Portio quoque Antimonii in meracum Saturnum sæpe liquescit, si cum nitri ana calcinetur, annotante id *Willisio in pharmac. p.* 61. instar Saturni quoque facile propellitur, omniaque metalla, (quod alias Saturni proprium est) arripit. Tandem experimento Glauberiano regulus Antimonii Jovi liquato (qui pene totus Sulphureus, hinc quoque levissimus) justa dosi admixtus illum indurat: idque dependet ab effluviis reguli Antimonii Mercurialibus intime sibi connuptis cum atomis Jovis Sulphureis: quæ ratio quoque est, quod Mars (ut maxime Sulphureus) si calcinetur cum Mercurii vapore, tam durus fiat, ut instar vitri frangi possit. Quæ curiosa *Paracelsi observatio est*, *part. 9. d. conservat. rer. natural. p.* 273.

Tandem an Sal Antimonio insit videbimus, non formaliter sed materialiter eodem modo in illo latere conjicimus. Et quanquam decoctum Antimonii cum aqua com. institu-

ſtitutum non contemnendas in lue Venerea poſſideat virtutes a *Zvvelffero* in ſaxea tenum occaleſcentia *a Poterio in Pharmacop. Spagyr. p.* 334. commendatum, adeoque ejus efficacia Salinas atomos ac minutias in aquam ejaculatas arguat, non tamen proprie dictum Sal in aquæ poros ſe inſinuavit: Sed potius ſunt particulæ illæ minerales, quæ in ſalinam propendent formam, modo acumen Vulcani accedat in acidum ſtagma facile abeunt: flamma enim (uti omnis fermentatio) eſt ſalifica. Nimirum flamma æthereo ſuo motu particulas propenſivas vel acidas in regno minerali, acido-alkalinas in vegetabili, alkalinas in animali perficit & ſiſtit, non aliter ac fermentatio quævis ſolet.

Ex hiſce liquet, in Antimonio principia illa tria Chymica non formaliter inexiſtere, ſed tantum certas ſpecificatas materiales particulas in illo latere, quæ aptæ natæ ſunt pro diverſitate additamenti vel Mercurii vel Salis vel Sulphuris ſchema induere.

Perſpecta jam Antimonii natura e re fore duco ad Mercurii Sublimati naturam ac genium cognoſcendum deſcendere. Hinc

CAP. III.

Mercurii ſublimati genium indagat.

HUnc 1. quatenus ab omni ſalino contagio immunis ac liber eſt. 2. ceu corroſivum ac ſepticum paulo intentius æſtimare lubet. Mercurius inter generata vix par habens, uti inter naturæ magnalia refertur præcipua: ſic quoque nonniſi qui veram naturæ cathedram poſſident, Chimia huc vecti hujus naturam explicare ac rimari ſcite noverint.

Nos Mercurium fluorem æthereum volatilem ſaturatum ſpecificis particulis metallicis conjicimus. Ex ſubtiliſſimis autem effluviis æthereis ac fluidiſſimis conflatum hunc eſſe Mercurium, præter artificioſam Mercuriorum metallicorum præparationem, (quæ abſolvitur effluviis æthereis ex Salibus invicem collidentibus ortis) præter rotundam (quæ propria eſt materiæ primi elementi) qua ſemper gaudet Mercurius formam, ſequens mechanica veritati lucem ſuffundit. Mercurius communis ſi tractetur igne fortiter debitis in vaſis, miram aquæ cujuſdam inſipidæ elargitur copiam, ſemper tamen priori Mercurii vivi pondere ſalvo manente, uti *Boyleus in Chymiſta Sept. p.* 46. *Joh. Agricola in Poppium p.* 119. teſtantur. Alit enim Mercurius quendam magnetiſmum, qui dependet a particulis æthereis in Mercurio eminentibus, quæ vehementi caloris & ignis impetu in motu actuantur, novumque ætherem cum matrice ſua aquea attrahunt. Parili modo ut Spiritus nitri ſumme æthereus volatilis moleculis metallicis incorporatus vel etiam alcalinis uti cretæ, continuo abit in deliquium, copioſaſque allicit particulas æthereas ac lucidas, quæ (ſi mixtura rite tractetur,) ſatis conſpicuæ conſtituunt phoſphorum *Balduini*. Sic quoque nonnulla vegetabilia ut aloe, cepæ, ſedorum genera nitroſo principio terſivo turgida, terræ matrici exempta diu germinant, neque facile injucunda marceſcentia ſe criſpant. Nunquam enim intermoriturum amicabile illud ac magneticum fœdus, quod nitro inferiori cum ſuperiori intercedit. Accedit quoque, quod Mercurius vulgi per Spiritum mundi aereum ſolvatur ob ſympathiam uti *Ludovic. de Comitibus* tradit *tr. de metallis p.* 225.

Spiritus hic Mercurialis æthereus quaſi menſtrui vicem gerens in ſubterraneis antris, appellens ad metallicas minutias illas emollit, ſolvit ac fluxiles reddit, ſicque compoſitus evadit fluor dictus Mercurius vulgi manus non madefaciens. Quapropter ab hoc Mercurio vulgi ſi partes terreæ - metallicæ depeculentur artificioſa encheiriſi, & Spiritus iſte ab omni metallico contagio liberatus haberi poſſit, virgineus & philoſophicus ille evadit, diciturque veris per ignem Philoſophis Mercurius de Mercurio: Patrocinatur ſententiæ noſtræ *Philoſophorum Coryphæus Geber, qui in aphoriſmis p.* 161. *inquit: continet argentum vivum in ſe Spiritum internum viventem & convertentem ignem, ſi de potentia in actum prrmovebitur, pro ſuo illo agnoſcunt Philoſophi Mercurio.* Aſſenſum porro præbet *Acutiſſimus per ignem Philoſophus Helmontius, qui tr. Progynaſm. meteori* §. 14. & ſeqq. Sulphur externum originalem metalli labem continens ſeparari jubet a Mercurio vulgi, quo fiat Mercurius de Mercurio, qui deinde nullo igne poteſt in formam terræ præcipitari ob ſimplicitatem ſui maximam, quæ aquæ elemento comparatur, cum terram id eſt Sulphur amiſerit.

Quo autem Mercurius homogeneus puriſſimus

ſimus æthereus emancipetur e carcere impuro metallico, omnes ferme in eo deſudant Chymici. Iteratas Mercurii ſublimationes commendat *Ludovicus de Comitibus*. Singularem modum lavandi Mercurium vulgi commendat *Geber L. 2. part. 1. p.* 125. Optime ſane depuratur Mercurius vulgi a ſcoriis ſuis terreſtribus metallicis per amalgamationem, quæ poteſt inſtitui vel cum regulo Antimonii Martiali & Luna, ſecundum præſcriptum *Zvvelff. in Pharmac. regia p. 360.* vel cum regulo Antimonii ſecundum *Philaletham in tr.* qui inſcribitur, *Introitus apertus ad occluſum Regis Palatium*. Amalgamationem hanc perficiunt binæ additæ Dianæ columbæ, quas *Becherus in ſuppl. pag.* 117. per Salia interpretatur. Hoc modo per amalgamationem cum regulo Martiali (qui nil de Marte participat, in candidiſſimum enim cum nitro detonatur pulverem) a Mercurio heterogeneæ terreæ ſcoriæ, (quæ homogeneas particulas Mercurii non adeo contiguas relinquunt) feliciſſime præcipitantur, ſi præprimis verbera & imber accedant. Acquiritur ſic decies iterata amalgamatione & ſublimatione Mercurius virtuoſiſſimus aſtralis ac ſplendidiſſimus, *cujus partes duæ partem unam auri radicaliter ſolvere poſſunt*.

Hæc itaque elementa nim. Spritus aſtralis ſubtiliſſimus & particulæ metallicæ conſtituunt Mercurium vulgarem, non autem hæ a Saturno & biſmutho ſuam ſemper petunt originem, ſed ſæpe quoque alia metalla ingrediuntur Mercurii naturam. *Boyleus in Tr. de Coloribus pag.* 47. ſolutiones Mercurii cum aqua forti celebratas non raro virides obſervavit, qui color ſine dubio dependet a particulis immixtis Venereis.

Mercurius per ſe omni noxa vacat intus aſſumptus, pondere ſuo alvum cito perreptat, verum ſimul ac Salino contagio afficitur, ſtatim ſepticus ſummeque deleterius evadit. Exemplum præbet lethalibus infamatus exemplis Mercurius ille corroſivus, qui in minima aſſumptus quantitate, auram ſuam acidam volatilem idealem in æthereum lymphaticum nectar ob conſymbolicum magnetiſmum immediate evibrat, veneno poſt polluti hoc Spiritus animales conſternuntur, ipſorum ſcheſis & per conſequens omnium ventriculorum in toto corpore fermenta vitalia deſtruuntur ac pervertuntur: δράστικα hæc Sublimati virtus optime caſtratur ac cicuratur ſolis alkalinis, quæ acidum effœminant & debellant *vid. Sennertus de conſenſu Chym. c.* 16. Oleoſa quoque demulcentia; quæ ſuo contextu anfractuoſo, oleoſis ac craſſis tricis acies excipiunt, obtuſioreq; gibbo includunt, eundem cum alkalinis promittunt effectum. Huc quoque ſpectat saccharum Saturni, a *Crollio in Baſil. Chym. p.* 389. commendatum ad dulcificandum corroſivum; in amplexus namque arripit ſalia fortiora, aceti particulis quaſi reviviſcentibus.

Hujus autem corroſivi meteoriſati Mercurii naturam accuratius paulo penſitare lubet, & primo ejus analyſin Chymicam inſtituere. Naſcitur hic fœtus ex ſemine Salino (puta ſale com. & vitriolo) connupto cum fœminino Mercuriali, coquuntur invicem Chymico igne in reſplendeſcens niveum hoc corpus.

Iſaacus Hollandus in operibus ſuis p. 177. præparationem inſtituit ſolo Sale com. prius in aqua ſoluto & iterum coagulato (totum enim tunc ferme in Spiritum acidum fatiſcit) addito tantillo Salis ammoniaci.

Fundamentum omnis præparationis eſt, ut Spiritus ſalis acidus ſeparatus aggrediatur globulos Mercuriales, ſeque intime ipſis agglomeret atque interponat, (cum ſolutio nil aliud ſit quam intima interpoſitio particularum ſolventis intra poros corporis ſolvendi) globuli enim ac micantia illa Mercurii vivi elementa in Sublimato microſcopio adhuc ſunt conſpicua. Solutus hic in Spiritu Salis Mercurius calore in ſublime fertur: non ſecus ac Mercurius ſolutus in Spiritu Salis debite prius parte liquida evaporata ſublimatus in ſtabile concreſcit cryſtallinum corpus, exacte æquans naturam Mercurii Sublimati vulgaris. Jam autem quomodo igne a mixtura Vitrioli & Salis Spiritus Salis acidus ſolus evehatur ac ſeparetur, indagandum penitus venit. Salia acida fortiora ac penetrantioris indolis e ſedibus ſuis propellere ac quaſi reſuſcitare ſalia mitiora congelata, loco Chymici axiomatis habendum. Sic Spiritus Vitrioli ſuperfuſus ſaccharo Saturni, vel ſolutioni coralliorum cum aceto deſtillato paratæ, in deſtillatione prodit merum acetum deſtillatum redivivum, quod in Saturno coralliis coagulatum fuit, relicto Spiritu Vitrioli in particulis Saturninis. Porro Spiritus Vitrioli commiſtus cum Sale com. Spiritum Salis propellit in deſtillatione: *vid. Williſ. in Pharmac. p.* 166.

Cum autem Spiritus hi acidi nil aliud ſint quam Salia metaſchematiſmum paſſa, ſubtiliſata

fiſata ac fluorem igne nacta ſolo motu diſferentes, hinc eodem modo res procedit cum ipſis Salibus. Sic ſolutio Vitrioli commiſta cum Sale com. & deſtillata ſuggerit Spiritum Salis elegantem volatilem, non ſecus ac e Sale ammoniaco & Vitriolo bene permixtis nuper obtinui per alembicum (per quem omnes Spiritus minerales ſingulari artificio deſtillari poſſunt) 1. Spiritum urinoſum 2. Spiritum Salis volatilem præſtantiſſimum.

Quod autem vitriolum ſolutum in Sal com. agat, ex hoc unico experimento abunde conſtat, nim. ſolutiones Vitrioli & Salis invicem combinentur, ochrea Vitrioli terrea pars fundum petit, (ſecus ac fieri ſolet, quando ſolutio Vitrioli Martis cum arcano tartari maritatur) ſubtileque acidum principium nares vibrat. Ad rem quoque facit experimentum, cujus meminit *Rolfincius in diſſ. de Antimonio c. XX.* deſtillavit nimirum quam commode butyrum Antimonii miſcendo Antimonium cum Sale com. & Vitriolo: ubi ſpiritus Salis aggreſſus Antimoniatas particulas in butyraceam offam abiit. Huc quoque trahendum eſſe exiſtimo *Wedelii* experimentum publico ſcripto nuperrimo inſertum & tale eſt. Miſcuit Vitriolum com. cum globulis a deſtillatione Spiritus Salis relictis, (qui adhuc ſale abundant) & deſtillationi in retorta igne aperto concredidit ſicque elegantiſſimum Spiritum acidum volatilem Sulphureum viridiuſculum acquiſivit, qui etiam ſuper alembicum cogi potuit.

Ex præfatis itaque experimentis facile diſcimus atque animadvertimus; Vitriolum Sali com. additum ſumme velificari Spiritus Salis elevationi: Sal nempe Vitrioli ceu fortius acidum aggreditur ipſum terreum Salis com. hoſpitium, Spiritumque facit extorrem. Eſt autem Spiritus hic non purus putus Spiritus Salis, ſed de conſortio Sulphureo metallico revera participat, nim. Sulphuris Vitrioli maxime prægnans eſt, hinc non tantum viridi colore tingitur; verum etiam Mercurio Sublimato illud Sulphur intimat, quod conſpicitur in Mercurio Oleo tartari præcipitato, qui grata rubedine oculos paſcit, id quod phœnomenon in Mercurio Spiritu Salis com. ſoluto & Oleo tartari per deliquium præcipitato non apparet: cum communis Spiritus Salis non tam copioſum poſſideat Sulphur: hinc albæ particulæ Mercuriales fundum petunt. Quod autem ex turpetho hoc minerali cum Spiritu vini nulla rubicunda tinctura extrahi poſſit, non tam ambiguam reddit Sulphuris præſentiam, quam Sulphureas Mercurialibus maxime intricatas & incuneatas eſſe oſtendit; parili enim modo e Cinnabari Antimonii nulla tinctura rubicunda cum ſpiritu vini extrahi poteſt.

Tandem de prædominio particularum Mercurialium & Salinarum in ipſo Sublimato exiſtentium ut ſimus ſolliciti ipſa res ſuadet. Communiter ſtatuunt utrarumque æquilibrium. *Knoeffelius in meth. med. febr. malign. p.* 81. e Mercurii Sublimati libra 1. Mercurii currentis elicuit Unc. vij. Verum oppono huic experientiæ aliam; nim. *Glaſeri qui in Chim. ſua p.* 253. dicit, ſe ex Sublimati libra 1. elicuiſſe 26. lothones Mercurii vivi cum butyri deſtillatione prodeuntes. Et ſane mechanica ſequens, quam ipſe feci, omne dirimit dubium: nimirum Mercurii ſublimati unc. iv. ſi coquantur in lebete addita ſ. q. limat. Mart. & aquæ com. magma quoddam Vitrioli forma emergit, quod igni arenæ commiſſum perelegantem exhibet Spiritum acidum volatilem Martialem: tandem poſt fortiorem Vulcani torturam prodit Mercurius dimiſſus vivus ad unc. iij. & ferme unc. j. qui alio receptaculo excipiendus eſt. Relinquitur crocus Martis ſubtiliſſimus. Hoc experimentum ultra partem tertiam in Sublimato contineri particulas mercuriales abunde evincit. Progredimur nunc ad ipſam butyri ac Cinnabaris Antimonii præparationem. Hinc

CAP. IV.

De Butyri ac Cinnabaris Antimonii præparatione, cum variis ſubnexis cautelis.

Eligatur ad hunc proceſſum Antimonium bene ſtriatum rubriſque punctulis ſcintillulans, quod bonam Sulphuris ac Mercurii arguit miſcelam. Hinc non immerito *Generoſiſſimus Boyleus, in tentam. phyſiolog. p.* 30. occultæ Antimonii differentiæ adſcribit, quod Cinnabaris Antimonii & regulus ancipiti proceſſu nonnunquam attentetur.

2 In promptu ſit Mercurius Sublimatus optimæ notæ, neque (ſuadente lucro) arſenico adulteratus, cujus fucus patet Oleo tartari per deliquium inſtillato, loco enim flavedinis (quæ expectatur a puro) offert ſeſe ingrata nigredo, quæ tamen non prodit ſi

arſe-

arſenicum non in deſtillatione (quod alias fieri ſolet) ſed in ſubſtantia Sublimato a fraudulenta manu additum fuerit. Hinc non facile Mercurius Sublimatus pulveriſatus emendus, ſuſpicio enim de mixto arſenico cryſtallino naſcitur. Vidi aliquando deſtillatam cum taliſmodi arſenico adulterato Mercurio Cinnabarim Antimonii a Chymico quodam inſigni, mihi amico, qui Mercurium vitæ flaviſſimum præcipitavit e butyro, Spiritum autem Vitrioli philoſophicum maxime Sulphur olentem indeptus fuit. Loco Cinnabaris in retortæ collo flores fuſci coloris leviſſimi ſe repræſentarunt. Caput mortuum repertus fuit leviuſculum gryſeum præ ſe ferens colorem. *D. Wedelius* paucis abhinc diebus notabilis experimenti me fecit participem, nim. Mercurius Sublimatus arſenico adulteratus miſtus fuit cum Antimonio ad Cinnabarim elevandum, verum loco Cinnabaris purum putum arſenicum rubrum ſe in conſpectum dedit in ſuperficie Antimonii hærens, quod nativam ſuam formam redoluit.

Ingredientia itaque probitate ſe commendantia rite miſceri debent. De hac mixtura tria præprimis attendenda ſunt.

1. Præſtat ſucceſſive conficere Cinnabarim, neque pro unica deſtillatione tam inſolitam farraginem aſſumere Antimonii & Mercurii Sublimati.

2 Auſpicatius ſemper res ſuccedit inque majori copia impetratur Cinnabris, ſi plus de Mercurio Sublimato quam Antimonio ad præparationem expetatur. Fundamenti enim loco hoc habendum, quod Cinnabaris pene nil aliud ſit quam Mercurius larvatus ac ſchematiſmum paſſus rubraque veſte indutus a tingentis Sulphuris Antimonii pauca quantitate. 2. Quod Antimonium ferme totum, modo ſufficiens quantitas Sublimati præſto ſit, in Cinnabarinum concretum encheiriſi Chymica cogi & converti poſſit. *Febure Traité. de la chem. part.* II. *p.* 1016. Mercurii Sublimati *p.* 3. ad *p.* 1. Antimonii recipit. Melius autem hoc modo res procedit ſi p. 3. Mercurii Sublimati, p. 2. autem Antimonii aſſumantur. v. g. ℞. Mercurii Sublimati unc. vj. Antimonii unc. iv.

3 Omnia ſingulatim prius bene pulveriſata in lapideo mortario exactiſſime miſceantur. Suſcitatur inſignis conflictus (qui dependet a Salibus in Antimonii particulis agentibus) cum æſtuante calore (ſi præpr. parum aquæ aſpergatur) & fumorum venenatorum (a quibus ſedulo cavendum) ingenti copia in aera exſpatiantium, ita ut etiam *Olaus Borrichius in Act. Haffnienſ. p.* 131. hoc pacto regulum Antimonii ſine igne liquari ac fundi poſſe experientia deprehendit. Notabile quoque hoc loco eſt, quod ſine igne hoc pacto butyrum Antimoni compendioſiori modo poſſit parari, ſi nempe prædictæ mixturæ affundatur aqua com. ad ſufficientem irrorationem, adhibita digeſtione & leni evaporatione Salia Mercurium dimittunt, & Antimoniatas aggrediuntur particulas, inque butyroſum liquorem abeunt, qui per inclinationem ſeparandus, & exacte butyri Antimonii per deſtillationem parati naturam in omnibus ſervat. Hoc autem probe obſervandum, ſi Cinnabarim magis præ butyro deſideramus, ne mixturam humectemus, vel in cellam humidam illam ponamus, ſed ſtatim poſt mixtionem ad præparationem confugiamus.

Mixtura itaque Antimonii & Mercurii Sublimati præfata retortæ vitreæ indatur inque arenam collocetur. De retorta autem hoc probe tenendum eſt, ut bene figurata ſit, collo ſat longo ac amplo adornata, ne forſan copia Cinnabaris obſtipato collo retorta diſrumpatur, totuſque labor perditum eat. *Mercurius enim, ſunt verba illuſtris Baconis de Verulamio in Hiſtor. natural. cent.* 1. *pag.* 762. *maxime crudum & aquoſum corpus, calefactus arcteque concluſus eadem cum pulvere pyrio vi pollet* 2. Retorta ita collocari debet, ut fundum capellæ pene tangat; ingens enim requiritur ignis impetus ad Cinnabarim elevandam.

Ignis primo non adeo intenſus ſed paulo modificatus & mitis ſit, quo maceratio quaſi quædam perficiatur, auctus poſtmodum, ut capella aliqua ex parte candeſcat, prodit liquor albedine nitens, (quæ oritur a particulis butyri Antimonii præcipitatis a vaporibus aqueis, qui leni calore elevati ſunt in collum retortæ) ſuccedit demum butyrum maxime limpidum, quod alio receptaculo excipiendum, prius tamen bene lutari debet, ne fumus malignus acido-volatilis in auras abiens perreptet noſtros agros vitales, ibique haud inconſpicuam pro indole ſua vitæ archivio affricet noxam. Hanc ob cauſam quoque *Helmont. in tr. de inſpirat. pag.* 490. *it. de Lithiaſi c.* 9. §. 71. confectores Cinnabaris it. qui in auripigmento, ſtibio laborant, breviſſimam agere vitam pronuntiat, & quamvis taliſmodi ſeptici vapores vitam ſtatim non tollant, abbreviant tamen eamque

que variis cladibus subjiciunt. Serva ignis gradum & si liquor luteus a particulis Sulphureis admixtis egrediatur, ut recte monet *Blasius in Beguinum pag.* 283. fortifica ignem, & si nullæ amplius decidunt guttulæ, cum charta convoluta foramen retortæ obtura, vehementique ignis gradu admoto interiorem retortæ partem candefactam, & materiam in illa liquidam (quam diffracta retorta observavimus) redde; utpote ad mercurii evaporationem non levis ignis gradus requiritur, quod patet, si auro cum Mercurio albefacto pristinum splendorem conciliare velimus, ipsum igniri debet.

Cumque totum artificium auspicati successus in ignis regimine consistat, placet perpaucas encheireses subjungere de hoc recte administrando.

1 Probe considerandæ sunt omnes circumstantiæ v. g. structura furnorum, varietas capellarum, retortæ positio, quibus variantibus variare quoque ignis regimen debet, & hic requiritur accuratum Chymici judicium: Si enim capella sit nimis profunda & retorta in infimam hujus regionem non locari possit, tunc omnino vehementissimum vulcani acumen addendum est. Hoc namque instar fundamenti tenendum, quod Mercurius non adscendat & in Cinnabarim mutetur, nisi retortæ infima pars in arena locata penitus, uti & materia in retorta contenta aliquo modo candescat.

2 Cavendum ne sub distillatione butyri statim vehementissimus ignis detur: hoc modo quippe productio Sulphuris Antimonialis, quod ex connubio particularum acidarum & pinguium Antimonialium exsurgit, impeditur & quod productum est, dejicitur, hinc nulla pene coitio vel amalgamatio Mercurii cum Sulphure hoc, ad Cinnabarinum concretum constituendum expectanda. Signum autem nimis fortis caloris est, si citatius butyrum exeat, ita ut gutta guttam trudat, si retortæ collum variegato colore nimirum flavo, viridi, rubro, nigro statim pingatur: qui omnes dependent a destructione Sulphuris & varia ejus texturæ ac pororum dispositione.

3 Quod attinet ignem suppressionis, hunc non semper ducimus necessarium: utpote in cucurbitula imposita crucibulo arena repleto, ignem circularem administrando, si per retortam prius butyrum abstractum fuerit, Cinnabarim copiosissimam ex relicta in retorta materia obtinuerim. Verum si capella nimis sit profunda, ac arena in superiori parte non sufficienter incalescat, tunc ignis ἀνῶ circumspecte admotus promovet evaporationem atomorum Cinnabarinarum & collectionem in ipsius retortæ collo; hoc tamen probe tenendum, circa illam arenæ partem, ubi principium colli sepultum jacet (quod ad Cinnabaris concretionem destinatum) ignis fortior adhibeatur, ne concrescere incipiens Cinnabaris disjiciatur parte nimirum Sulphur ea combusta & Mercuriali in vas recipiens detrusa.

4 Hæc omnia quamvis sese rite habeant, ita, ut hoc modo spatio 6. vel ad summum 7. horarum ex ℔ß ana Antimonii & Mercurii nonnunquam Cinnabaris unc. iij. imo unc. iv. haberi possint: mihi tamen adhuc, est alius modus notus ac familiaris, cujus beneficio sine ignis suppressione, sine igne arenæ, saltim igne aperto spatio horarum 4. ex prædicto pondere nonnunquam unc. vj. paucissimo Mercurio currente prodeunte sæpe obtinui, & Jenæ tunc temporis discipulis quibusdam demonstravi. Et talem enchiresin Chymicorum nonnulli jam dudum animadverterunt: Sic namque *Dethardingius in furno suo docimast. pag.* 166. ad præparationem Cinnabaris retortam terream commendat & ignem apertum: verum ob firmiorem pororum vasis texturam *Zwelfferus in Mantiss. Spagyr. pag.* 367. retortam vitream probe lutatam mavult seligere. B. *Dn. Ludovici in Pharmacia* crucibula duo inversa, ast probe lutata ad laborem hunc laudat. Accedit quoque quod Cinnabaris vulgaris igne aperto saltim ex cucurbita sublimetur. Optimus quidem hic modus, sed majori eget cautela & sane enchireses quædam hic summe necessariæ attendendæ sunt.

Ex destillatione butyri & sublimatione Cinnabaris relictum caput mortuum si omnibus Cinnabaris elementis destitutum est, fulget particulis splendentibus regulinis, quæ ut graviores in fusione materiæ ad fundum detrusæ, arborescentem elegantem nonnunquam repræsentant figuram. Quod si autem adhuc rubris punctulis scintillulet præprimis in superficie, & chartæ affrictum obscura illam rubedine tingat, certum adhuc Mercurii Sulphurei indicium: qui etiam dimissus a Sulphureo consortio, viva forma facile in conspectum venire potest, si cum forti decoquatur lixivio. Melius autem tunc est, si nova adornetur sublimatio saltim in cucurbitula vulgo *scheide Holblein* imposita crucibulo: scoriæ in rostro colli contentæ ac curio-

ſius collectæ cum capite mortuo pulveriſato permiſceri poſſunt : ſic refundunt adhuc novam Cinnabaris quantitatem . Alias caput mortuum quam optime inſervit præparationi reguli Antimonii, item Antimonii diaphoretici puriſſimi , in cujus confectione nitrum nullum edit ſtrepitum ob defectum Sulphuris in cap. mort. Nonnulli aquam ophthalmicam ipſi affundendo egregium concinnare volunt ophthalmicum, non viribus inferius Rulandi celebri ophthalmico.

CAPUT V.

Singularia phænomena in confectione Cinnabaris occurrentia exhibet.

DUo hic præprimis obveniunt notatu digna , quæ ſingularem merentur meditationem : Nimirum obſervavi non ſemel in confectione butyri & Cinnabaris omnium ingredientium ſingulare incrementum. Nimirum aſſumpſi Antimonii & Mercurii ſublimati ana libra ß. Cinnabaris acquiſivi ℥v. & ʒj. ℈ß. Mercurii currentis ℥j. & ʒij. butyri Antimonialis ℥iv. & ʒij. ℈i. Capitis mortui cum ſcoriis in retortæ collo relictis ℥iv. ʒiijß. ℈j. & grana xij. Computatis omnibus calculus oſtendit ultra ʒij. incrementum acceſſiſſe. Quin imo ad ʒiijß. aliquando obſervavi : Sed ponderatio in priori experimento inſtituta fuit accuratior. Porro experimentum feci hoc , aſſumpſi Cinnabaris ℥v. ʒj. & ℈ß. remiſcui cum limatur. ferri ℥vi. & cinerum clavellator. ℥ij. ex retorta vitrea probe lutata igne aperto deſtillationem adornavi & vehementiſſimo adhibito Vulcano obtinui Mercurii vivi ℥iv. & ʒiij. ℈j. Hoc pondus cum prædicto Mercurii in deſtillatione butyri prodeuntis contractum efficit pondus ad ℥viß. ʒiß. & ℈j. Jam autem Mercurius in ſcoriis colli ponderavit ferme ʒij. Ergo in omnibus Mercurii ſunt pene ℥vij. Cum autem ſaltim ℥viij. Mercurii ſublimati fuerint adhibiti, credo ſane incrementum ſenſiſſe Mercurium: neque deeſt ratio : turget enim Mercurius eſſentia quadam ætherea , qua in particulas metallicas homogeneas Mercuriales magnetice quaſi appellit, illaſque in fluorem vertit . Eſt enim Mercurii vulgaris ad Mercurificationem non levis opera , hinc quoque non inepte dixerunt Veteres : fac Mercurium, puta metallicum, per Mercurium ſcilicet communem . Communicatum habeo ab amico, quod ſi ſolutioni argenti cum aqua forti inſtitutæ in generationem arboris Hermeticæ Mercurius jungatur , iſte Mercurius in majori quantitate ſeparetur, quam additus fuerit . Ex eodem fundamento Mercurium plumbi & ſtanni parandi mihi modus eſt notus . Nimirum ſolvatur Mercurii ſublimati, Vitrioli, Nitri , ana ℥ß. in aqua vulgari miſceatur cum limatur. ſtanni & plumbi ana ʒij. coque leni igne ad ſiccitatem : materiam relictam deſtilla & habebis Mercurii vivi pene ℥ß. Hic Mercurius cum prodeunte butyro & capite mortuo iterum miſceatur & vehementi ac diuturniori trituratione uniatur & iterum deſtilletur , & hoc 4. vicibus reiterari debet : tunc plumbum ac ſtannum pene totum vertitur in mercurium currentem : ſcoriæ terreſtres metallicæ nullo modo in priſtinum metallum reduci poſſunt.

Quod attinet uſum ac vires Mercurii ex Cinnabari Antimonii extracti , vel etiam iſtius qui prodit cum butyro , ſane præferimus illum longe Mercurio vulgari. Non ſolum enim in amalgamationibus cum metallis , (quas citius & minori quantitate additus perficit) virtutes ſuas nobilitatas exerit , verum etiam evaporatus ex cochleari argenteo relinquit maculam ex flavo rubicundam elegantiſſimam : quod ſignum abſolutæ bonitatis eſt. Porro inſignem quoque ſpondet medicationem ; ſic ab amico certior ſum factus *Celeberrimum Norimbergenſium Practicum Dn. Volckamerum* Mercurii e Cinnabari extracti & ſingulariter præparati uſum plurimum extollere in deſperatis fere morbis . Puritatis hic character Mercurio procul dubio accedit ex amalgamatione iſtius cum Sulphure Antimonii. Nimirum Mercurius cum particulas metallicas non poſſideat homogeneas, poriſque gaudeat laxioribus, (in quibus conſiſtit omnis metallorum impuritas) hinc non potuit non fieri , ut heterogeneæ plures impuræ terreo-aqueæ particulæ, quæ Sulphuris externi nomine veniunt , in ſubterraneis pyrophylaceis copulam cum ipſo ineuntes ejus texturam ac virtutes deturpaverint . Quo itaque puriſſimus ac virgineus fiat, partes illæ neceſſario imprimis depeculandæ, quod non ſolum fit ſingulari trituræ ac lotionis artificio , verum etiam amalgamatione cum Sulphure Antimonii , utpote hoc æthereis lucidis atomis turgidum dum intime Mercurii texturam penetrat , ex poris præcipitat peregrinas illas terreas ſordes illaſque ex domicilio ſuo dejicit , ſimulque

aqueas

aqueas exhaurit ac absumit, ut hoc modo per reiteratam sæpius amalgamationem purissimus ac efficacissimus exsurgere possit Mercurius.

Quod attinet alterum phœnomenon, nimirum ingredientia sub præparatione Cinnabaris Antimonii insigne ponderis augmentum acquirere, id jam uberiorem requirit meditationem.

Notorium est, corpora igne tractata & & calcinata sæpe magnum ponderis augmentum capere; Sic lateres cocti iisdem qui ignem nondum sustinuere ponderosiores sunt, quod etiam vulgo notum. Porro refert *Tachenius in Hippocrat. Chym. c.* 27. coralliorum integras unc. xij. igni reverberii per 6. dies subjectas trium unciarum augmentum acquisivisse: Eodem modo sese res habet cum quibusdam metallis ac mineralibus: Sic plumbum calcinatum in minium fortissimo igne reverberii notabili vincit quantitate illud, antequam in ignem fuerit positum. *Industrius Dn. Kunckelius in observ. Chym. pag.* 32. elegantem insinuat observationem: Nimirum reguli Antimonii libram j. calcinavit, usque non amplius fumum emiserit, semper post calcinationem graviorem illum deprehendit præter fumos consideratos. Idem fatum experiri stannum, non autem aurum, argentum, ferrum & cuprum certiorem me fecit nuper in Anglia *Illustris Boyleus*, *Patronus colendissimus*, qui etiam in vitris clausis Saturnum vel Jovem calcinatum ponderis augmentum acquirere observavit; quod experimentum sane destruit rationem hujus phænomeni communiter datam: nimirum acidum lignorum spiritum in poros alkalinorum corporum ferri, ibique sese coagulare, & pondus augere: in hujus impugnationem non volo ulterius adducere calcinati Antimonii beneficio radiorum Solis per speculum causticum collectorum ponderis incrementum, cum Anglorum curiosiores deprehenderint accurata instituta ponderatione successum non semper respondere hujus experimenti.

Quærendum itaque illud corporum augmentum non tam in sale acido ignis materiali, quam subtili æthereo penetrantissimo, quod corpora menstruali sua virtute dissolvere ac transmutare, illorum poros radicaliter permeare, ac particulas quasdam menstruales ipsis affricare aptum natum est: non aliter ac omnia menstrua solutis gravitatem quandam fœnerant. Sic si Mars vel Mercurius solvatur in aqua forti & solutio præcipitetur sale communi, semper metallum illud solutum ac præcipitatum, licet omni salsedine etiam per coctionem privatum sit, semper tamen ponderosius exsurgit. Eodem modo Saturnus in aceto solutus & spiritu Vitrioli præcipitatus pondere augetur.

Menstrualem autem ætherei salis in igne contenti virtutem phœnomena varia exhibent. Sic spagyricus quidam *Actis Hafnienf. anno* 1671. *obs.* 92. per mensem continuum ex capite mortui Vitrioli vehementissimo igne adhibito nigricantem liquorem elicuit, absque capitis mortui sensibili decremento. Porro hujus salis ætherei transmutantem virtutem ultro probant varia producta, quæ beneficio ignis ex corpore quodam metallico eliciunt. Hinc *Doctissimus Dominus Morhofius in Epist. de metallorum transmut. pag.* 30. *inquit; Vidi in Anglia Brabantum aliquem, qui solo moderamine ignis sine ulla alius rei additione ex Saturni minera verum Vitriolum, Sulphur, sal com. nitrum, acetum, tincturam, & plura alia parare potuerat.* Adeoque eadem ratione non immerito ponderis augmentum in præparatione Cinnabaris Antimonii observatum subtilissimo æthereo sali a vehementissima flamma proficiscenti adscribimus. Pergimus jam ad

CAPUT VI.

De Butyri Antimonii Natura, & præparationis fundamento.

EST butyrum hoc Antimonii nil aliud quam Spiritus Salis concentratus turgidus particulis stibiatis. Elementa habet duo, unum recipiens fluidum Salinum; alterum firmum quod in poros fluidi recipitur. Istud debetur Spiritui Salis stabulanti in Sublimato, qui in destillatione hospitem primum deserens corpuscula Antimonii magis amica amplectitur, cumque illis in offam butyraceam fatiscit. Contineri autem in butyro genuinum Spiritum Salis acidum (præter supra allata) non infimi momenti rationes experientiæ fulcro innixæ clarum faciunt. 1. Cum Spiritu Salis com. æque ac cum Mercurio Sublimato, non item cum Spiritu Vitrioli prolectare quivis ex Antimonio butyrum potest. 2. Ipsum butyrum Antimonii (id quod notabile est) cogi ac vehi potest super alembicum, quod tamen renuit Spiritus Vitrioli gravior. 3. Spiritus dictus Vitrioli (potiori jure Salis) philosophicus miscela Salis tar-

tari coagulatur in Sal Salis com. exacte æmulum. 4. incorporatus hic Spiritus moleculis Martialibus concrescit in Vitriolum, quod libero aeri commissum abit in deliquium; id quod solemne est cuivis Vitriolo cum Spiritu Salis com. parato.

Elementum Siccum est proles Antimonii. Falso nomine Mercurii vitæ Antimonium in butyro contentum salutatur vulgo, cum tamen nequicquam de Mercurio vivo participet, inservit namque loco crudi Antimonii variis præparationibus, potest enim ex illo parari Sulphur, regulus, vitrum. Apud veteres tamen erroris illecebram hancce conjicio, quod sæpiuscule in Mercurio vitæ siccato post longum tempus conspexerint intercludentis Mercurii vivi granula, quæ etiam sæpe observavi nova semper quasi progerminantia prioribus vivis ablatis. Debentur hæc sine dubio particulis Mercurialibus forti igne prolectatis, inque butyrum dejectis, in quo deinde solutæ (optime enim butyrum solvit Mercurius) & præcipitatæ tumulatæ jacuere in Mercurio vitæ, donec ab involucro Salino particulæ aqueæ vel Sal aeris æthereum continuo appellens illas vendicaverit, & conspicuas reddiderit.

Mercurius hic vitæ an magis Sulphuri vel regulo debeatur, contentionis serram vulgo inter se trahunt. Ego nil nisi Antimonium solutum suspicor, salva manente particularum Sulphurearum & regulinarum miscela: Antimonium enim attactu Salis acidi concentrati in pulverem album vertitur; deinde Mercurius vitæ temperamento Vulcani administrato instar Antimonii & vitrum paucis regulinis granulis interstinctum, imo scorias (additione Salium) & regulum singulatim fundit; cum alias, si saltim Spiritus Salis admittat particularum regulinarum copulam, totus Mercurius vitæ in meracum debeat abire regulum.

Albedinem Antimonio fœnerat acidum, a quo alia particularum dispositio lucem aliter refringenti inducitur: testantur id solutiones coralliorum, minii cum acido menstruo celebratæ, quæ magisteria reddunt candidissima.

Miror hic *Tachenium*, & ex illo plures (alias circumspectiores) tradere, Mercurium vitæ aqua ferventi præcipitem datum luteum præ se ferre colorem, cum tamen eventus rei nunquam succedat. In cogitationem itaque descendi, *Tachenium* usum fuisse Sublimato Veneto, qui Spiritu nitri maxime abundat; notum autem est, quod si Antimonio, a quo Spiritus nitri semel abstractus fuit, aqua calida affundatur, illud flavedine tingatur. Experimentum hoc insignem affundit lucem aliarum explicationi v. g. cur aqua calida in præparatione Antimonii diaphor. affusa flavedinem plerumque illi ipsi conciliet, secus fit cum aqua frigida, quæ non ita extrahit Sulphur latens, & ob oculos ponit.

Porro quantum hoc butyrum de Sale, & quantum de Antimonio participet, indagandum venit. Observavi in butyro fluido p. 2. Antimonii & p. 1. Salis acidi contineri; nim. butyri Antimonii unc. iß. aqua affusa, & Mercurio vitæ ab omni Sale eloto, dant Mercurii vitæ siccati unc. j. Ergo necessario concludere licet p. 1. nim. unc. ß. Salis acidi contineri in illo, quod jam aquæ communicatum est.

Butyrum Antimonii forti igne expressum in excipulo, sæpe quoque in nimis longo retortæ collo, non in fluidam & Olei dictam convenientem substantiam, sed in crystallinam condensatur massam, id quod fit ab æthere crassiore appellente seque interponente, uti v. g. Olea fluida, macerata, admisso frigido aere, concrescunt; Mercurius cum Viridi æris & Sale com. vulgo coagulatus, si per noctem stet in aqua frigida, mire indurescit. Butyrum hoc coagulatum in excipulo si aeri trananti exponatur a verberatione particularum aerearum, quæ Salia solvunt, continuo liquescit: & notatu dignum est, quod mensura & pondus butyro accrescat a particulis humidis substantialibus, quæ etiam processu temporis quasdam Mercurii vitæ particulas ad fundum præcipitant. Familiare hoc est omnibus Spiritibus concentratis acidis, vide in hanc rem singulare Experimentum de Oleo Vitrioli *in Curiosissimi Dn. D. Bohnii tr. de aeris in sublunaria influxu p. 48.*

CAPUT VII.

De Medicamentis e butyro Antimonii præparandis.

EGet butyrum Antimonii nulla rectificatione, cum successu temporis se a crassis scoriis liberet ac purget dum per aerem solvitur, adeo ut verissima sit *Vigenerii de Igne & Sale c. 43.* sententia, nimirum Salia in aere soluta per se magis se depurare ac subtili-

tilisare, quam fit per 12. alias dissolutiones. Butyrum ad usum internum non pauci reformidant, metuentes vel insignem corrosivitatem, vel stibiatas δραστικὰς in eo latentes particulas, verum inanis omnis metus cujusdam noxæ, quo enim concentratior Spiritus Salis acidus, eo minori quantitate propinari debet. Quod attinet atomos Antimonii in butyro contentas, hæ cum acido exhibitæ, quod Sulphur volatile mire figit ac deprimit, non adeo drasticam exerunt vim. Sic, Spiritus Vitrioli digestus super vitrum Antimonii flavum acquirit colorem & saltim purgat per inferiora *v. Crollium in Basil. Chym. pag.* 96. Imo ipse testatum facio, quod butyrum Antimonii ad gr. 3. assumptum mihi post lenem subsequutam nauseam alvum blande subduxerit. Ejus usus externus frequentior est in bubonibus pestilentialibus, herpete, ulceribus malignis, cancro, gangræna, *v. Joh. Agricola in Poppium pag.* 143. *& J. P. Faber* passim in curation: Ad verrucas quoque tollendas *Auctor Gallus Tibaut cours de la Chemie q.* 180. mire extollit. Podagricos quoque dolores illud ad ℥j. mistum cum Spiritu vini libra ß. instar incantamenti tollere, auctor est *Wepfferus Practicus felicissimus in Msto. Basilius Valentinus in curru triumphali p.* 268. ex butyro cum Spiritu vini iterata rectificatione parat Oleum rubrum quod in ulceribus malignis cancrosis magni æstimat. Rubedo debetur texturæ Sulphureæ, quæ proficiscitur ab acido Spiritu Salis & Spiritu vini, si hæc præprimis calore & intestina particularum agitatione inter se actuentur. Testantur id tincturæ rubicundæ coralliorum, quæ eodem modo, cum Spiritu Salis dulci fiunt *v. Gansii Histor. Corallior. p.* 62. item olea, quæ emergunt ex miscela Spiritus acidi fortissimi v. gr. Spiritus nitri cum Spiritu vini; si enim Spiritus nitri dulcis paratur ac destillatur, relinquitur Oleum crassum in cucurbita.

Butyrum quoque exactissime solvit aurum, imo radicaliter hoc cum illo fermentare & per rotam philosophicam reducere norunt Chymici, sunt verba Crollii in Basil. Chym. p. 70. Martem quoque it. Saturnum, Lunam facile quoque in poros recipit, ita ut hac encheiresi per compendium quasi possint parari omnia bezoardica, *vid. de his B. Dn. Ludovici Pharmac. pag.* 329. 330. Elegantissimum quoque Bezoardicum Mercuriale ac solare paratur, si Cinnabaris Antimonii prius solvatur in butyro, pulvis flavus cum aqua com. præcipitetur, cui affundatur aqua regis, in qua aurum solutum fuit, sæpiusque ab eo abstrahatur, relictus pulvis edulcoretur Spiritu vini. Vid. plura de hoc Processu *in Pharmacop. Schroderiana p.* 412.

Quando butyro Antimonii aquam vel frigidam vel calidam affatim affuderis, subsidet paulatim lactescente in liquore pulvis niveus, qui diligenti ablutione edulcatus Mercurii vitæ nomen sortitur. Præcipitatio fit a particulis aqueis Salium ramenta amplectentibus, hinc non possunt non e poris decidere particulæ stibiatæ. Aqua Spiritu acido ebria filtrata per chartam emporeticam miti decoctione asperrimus fit liquor, qui obliqua stillatione per focum in arena elutriatus longis parasangis anteit Spiritum Salis com. Fovet enim in sinu subtile quoddam acidum Sulphureum ab Antimonio & Vitriolo profectum, imo tenuissimas Antimonii atomos, quæ in conspectum facile veniunt, modo Spiritus Vitrioli Spiritui Vitrioli philosoph. concentrato affundatur. Inservit hic Spiritus extractioni Tincturarum 4. florum Cordial. it. ad tincturam *Mœbii* aperitivam ejus singularis usus, modo Oleo tartari per deliquum debite ejus corrosivitas refringatur, & torna Solis, vel rosis aut santalo rubro saltim tingatur. Porro si hic Spiritus limaturæ Martis mundæ affundatur, emergit liquor, qui leni evaporatione in Vitrioliforme coagulum condensatur, cui si Spiritum vini combines, exsurgit tinctura aperitiva Martialis non inelegans, quæ cum arcano tartari ana mista tincturam Martis *Zwelfferi*, cum Saturni saccharo Tincturam antiphthisicam Gramanni constituit, utramque rubicundam, atque viribus nobilismis fulgentem.

Si Spiritus Vitrioli philosoph. per aliquot dies stet super Mercurium vitæ, fit iste Mercurius gravis, splendescens & fundum petit ab associatis telis Salinis, color illius lacteus mutatur in luridum. Admodum fortiter operatur hic Mercurius; contra bene elutriatus aqua calida non tam validus est, ac si spicula Salina adhuc in porulis hæreant. Qualitas enim corporum drastice operantium Spiritualis per se non agit, nisi in effectum ducatur a Sale acido. Hinc per alcalia, quæ acidum prorsus castrant, ac destruunt correctio omnium venenorum, purgantium, quam commode perficitur, vide de hac re erudite disserentem ingeniosissimum *Pechlinum in Exercit. de Purgant. p.* 197.

Buty-

Butyro Antimonii si Oleum tartari per deliquum instilletur, Mercurius vitæ corrigitur & cicuratur fitque catharcticus, sed notandum, quod Sal. alcalinum acido prædominari debeat. Purgari quoque perhibetur, si Mercurius vitæ spiritu vini præcipitetur. it. si cum Sale com. misceatur.

Alia ex butyro Antimonii commisto cum urina humana putrida, præcipitant Mercurium vitæ roseum (ast maxime pallidum) si præprimis urina cum butyro digeratur, neque statim per inclinationem separetur. Conciliatur huic pulveri color elegantior ac virtus commendatior, si Mercurius vitæ imbibatur Eff. santali cum Spiritu Vitrioli dulci parata, & Oleo cinnamomi postmodum irroretur. Dicitur hic pulvis Rosa mineralis *A. Sala* emetica. Porro Mercurius vitæ cum terra foliata tartari in crucibulo liquatus in schema rubrum vertitur, ex quo cum Spiritu cochleariæ extrahitur elegantissima Tinctura Antimonii antiscorbutica v. *de hac Hartmanni Commentar. in Crollium p.* 74. Cæterum hic Mercurius ana cum nitro detonatus & arcano tartari nuptus virtutem leniter alvum subtrahendi acquirit, quo arcano tartari purgante sæpissime usus fuit *B. meus Parens*.

Tandem Mercurius vitæ cum duabus vel tribus partibus nitri detonatus (vel si Spiritus nitri justa quantitate ab illo abstractus fuit) acquirit virtutem diaphoreticam, & vocatur bezoard. minerale. Notabile autem hic est, quod in detonatione nullus ignis motus ac strepitus (qualis in præparatione Antimonii diaphoretici fit) attendatur, quod dependet a Sulphure in Mercurio vitæ maxime fixato & obtuso, hic quoque bezoarticum minerale grata semper nitet albedine.

Restat tandem egregium explicandum phœnomenon, cur nimirum Spiritus nitri affusus butyro Antimonii tantam excitet effervescentiam, cum calore vix tolerabili & præcipitatione particularum Antimonialium concomitante ac subsequente. Communiter asserunt, acidum debilius cum fortiori summo collidere impetu, hinc Spiritum nitri ceu debiliorem cum butyro Antimonii acido fortissimo impetum atque conflictum exercere. Verum non sufficit hæc ratio; perspicimus namque Spiritum vitrioli, vel Salis butyro affusum non similem exercere effectum, sed saltim nitrosa id præstare, v. gr. Spiritum Vitrioli, aquam fortem, (quæ a Spiritu nitri nil differt, nisi quod per fermentationem cum terra Vitrioli in destillatione Sulphur magis explicatum ac volatile factum, hinc Spiritus nitri abstractus a limat. Martis in arena per retortam, veram aquam fortem reddit) it. aquam regis, secundum *Crollium in Basil. Chym. p.* 135. Nitrum quoque in crucibulo liquatum & butyro Antimonii immissum eundem effectum ac Spiritus nitri mihi præstitit. Spiritus enim acidi nil aliud sunt quam Salia ætherea ignis motu fluorem adepta, hinc quoque æque Sal com. & Spiritus Salis armat ac commasculat Spiritum nitri ad aurum solvendum, uti & ipsum nitrum Spiritum Salis vid. *Billich. in observat. Chym. p.* 60. Alii existimant Spiritum nitri cum Spiritu Salis concentrato hanc collisionem efficere. Ast neque Spiritus Vitrioli philos. maxime concentratus cum Spiritu nitri ebullit. Veram itaque rationem solicita indagine jam prosequi nobis animus est. Præsupponimus autem 1. aquam regis constare sive componi e Spiritu Vitrioli, vel aqua forti acuata cum sale com. vel Sale ammoniaco aut Spiritu Salis com. 2. Butyrum Antimonii (ut supra docuimus) esse Spiritum Salis concentratum, fœtum particulis Antimoniatis. 3. Aquam regis quamcunque cum Antimonio pulverisato it. cum regulo Antimonii mirum quantum effervescere cum graveolente aquæ fortis odore in aera exspatiante, cum summo calore, ita ut fracturam sæpe vitrum minetur, si præprimis calido in loco mixtura foveatur. Ex hisce præsuppositis facile colligimus, Spiritum nitri vel aquam fortem it. nitrum crudum butyro Antimoni additum cum Spiritu Salis (in butyro contento) degenerare in aquam regis, quæ deinde Antimoniatas particulas latentes summa vi aggreditur, ingentemque excitat strepitum cum summo calore, qui debetur velocissimo particularum æthereárum motui. Spiritus enim quo magis abundat Sale æthereo, uti aqua fortis, Spiritus nitri, eo cum alcalinæ naturæ corporibus majorem suscitat effervescentiam majoremque æstum. Præcipitatio Mercurii vitæ proficiscitur a particulis acidis butyri, amicabile mutuum conjugium ineuntibus cum nitrosis, hinc cum in mutuos amplexus hæc Salia rapiantur, non possunt non in poris Spiritus Salis antea contentæ minutiæ Antimoniatæ subsidere ac fundum petere, non secus ac Mercurius solutus in aqua forti, immisso Sale com vel Spiritu Salis (dum fit aqua regis) præci-

pita-

pitatur. Notabile autem hoc loco eſt, quod butyrum Antimonii ſi pauxillum aquæ com. prius fuerit admixtum (quo Mercurius vitæ præcipitetur) cum Spiritu nitri non effervefcat, neque etiam hoc facit Mercurius vitæ cum aqua præcipitatus & exſiccatus ſi cum aqua forti miſceatur. Ratio eſt: quod nimirum ab affuſa aqua communi textura Mercurii vitæ pororum ac particularum jam immutata ſit, hinc non datur aquæ regis in ejus poros ingreſſus ac aditus. Spiritus nitri igne arenæ a butyro Antimonii abſtractus mutatur in aquam regis, quæ Solis repagula exactiſſime reſerat, reſiduo in fundo vaſis Bezoardico minerali.

CAPUT VIII.

Cinnabaris Antimonii naturam ac elementa docet coloremque ejus rubicundum explicat.

Conſiderata butyri Antimonii natura, ut mentis flectamus aciem ad Cinnabaris Antimonii indolem, principia conſtituentia coloremque ejus coccineum perſcrutandum, ipſius nobiliſſimæ ſcientiæ dulcedo & rei gravitas expoſcere videtur: Nimirum Cinnabaris Antimonii nil eſt aliud, quam Mercurius vivus cum Sulphure Antimonii amalgamatus & ſic in corpus ſtabile ex obſcuro rubicundum beneficio ignis commutatus. *Doctiſſimus Dn. VVedelius* ſtatuit illam nil aliud eſſe quam Mercurium Sublimatum dulcem Sulphure ſive tinctura Antimonii embryonatum & imprægnatum. *v. Pharmac. p. 139.* quod etiam ſuo ſenſu verum eſt. Nimirum Mercurius dulcis dicitur ſenſu Medico, quia eſt inſipidus, eſtque nil aliud quam Mercurius vivus particulis acidis ſalinis imprægnatus proportionaliter interſperſis ac ipſi mixtis: notanter dico, certam proportionem ſalis acidi requiri ad Mercurium dulcem conficiendum: Mercurius enim Sublimatus communis, in quo prædominantur partes ſalinæ, ſecus ac ferre poſſunt Mercuriales ſumme corroſivus ac virulentus exiſtit: quod ſi autem exuberans ſalinarum particularum portio tollatur ac dematur, vel earum abſtractione cum Antimonio in butyrum, vel debita ſalis tartari alkalici copia addita, (quæ enchireſis h. m. Mercurium dulcem parandi mihi optime nota) vel novo Mercurio vivo adjecto, qui globulos ſuos minutiſſimos ramentis ſalinis interponit, exſurgit Mercurius dulcis. Sic eodem modo in noſtro opere, acidæ particulæ Mercurii Sublimati deſtillatæ aggrediuntur particulas Antimoniatas, ac fatiſcunt in texturam Sulphuream (Spiritus enim acidus quivis ab Antimonio abſtractus inflammabilem ex illo producit ſubſtantiam) quibus particulis Antimoniatis acidis Sulphureis ſeſe intime atomi Mercuriales aſſociant, acidum illud in amplexus arripiunt ac invicem maritatæ in ſublime feruntur, conſtituuntque ſtabile corpus rubicundum, quod ſapore, textura, friabilitate, modo concreſcendi, non differt a Mercurio dulci, niſi quod ab aſſociatis atomis Sulphureis Antimoniatis colore rubicundo imbutum ſit.

Patet itaque ex quibus principiis ac elementis conſtet Cinnabaris, nimirum ex Mercurio, & Sulphure Antimonii cum Spiritu ſalino acido recluſo. De Mercurio autem maximam partem participat; eſt enim Cinnabaris Antimonii graviſſima & pondus pene adæquat ipſius Mercurii, quod clarum fit ſequenti experimento. Aſſumpſi vitreum vaſculum, & exacte indidi Cinnabarim. Antimonii bis rectificatam & ponderavi lance accuratiſſima adhibita drachmas quinque & ſcrupulum ſemis. In illud ipſum vitrum indidi Mercurium præcipitatum communem, & replevi illud ac cum Cinnabari factum fuit, & ponderavit drachmas quinque & grana 28. Mercurius itaque granis 18. plus ponderavit NB. Vitri pondus ſeparatim fuit inſtitutum. Gravitas itaque Cinnabaris dependet proculdubio a Mercurio, omne enim Sulphur leviſſimum eſt. 2. Quod Cinnabaris noſtra pene tota ſit Mercurialis, probatur porro, quia ad Sublimationem Cinnabaris major quantitas Sublimati requiritur quam Antimonii, magna enim pars Antimonii relinquitur, quod cum novo Sublimato remixtum adhuc magnam quantitatem præbet Cinnabaris. Et hoc modo pene totum Antimonium, cum omne in Sulphur verti poſſit, in Cinnabarim redigi poteſt, non obſtantibus particulis regulinis. Verum quidem eſt & experimentum plus vice ſimplici feci, quod regulus Antimonii a Sulphure Antimonii pene liberatus & terna vice per ignem & ſale Nitri purificatus, & cum Sublimato mixtus (in deſtillationem menſtrui optimi ſecretioris) ne granum quidem Cinnabaris largiatur: nihilominus particulæ regulinæ adhuc cum Sulphureis conjunctæ in Cinnabarinum concretum invicem fatiſcunt. 3. Ad Cinnabarim com. præparandum

dum requiri p. 4. Mercurii vivi & p. 1. Sulphuris vulgo notum. Cinnabaris hæc pene eodem gaudet pondere cum Antimoniali rectificata, nisi quod illius pondus ad unciam unam differat granis viginti tribus. 4. Mercurius e Cinnabari Antimoniali resuscitatus ferme totius Cinnabaris pondus in retortam prius injectum adæquat, ut scribit *Febure in Chymia p.* 657. Experimentum instituendum est cum limatura Martis: Salia enim alkalina & omnia calcinata huic præparationi minus inservire persuasum meum habeo animum. Institui nimirum aliquando purificationem Mercurii, & tritura diligenti Mercurii vivi uncias 6. permiscui cum salis tartari unc. decem tamdiu, donec sal hoc nigrum ac gryseum redditum sit, globulique Mercuriales ubique dispersi fuerint. Commisi hanc materiam retortæ vitreæ & ignem dedi apertum primo leniorem, post fortissimum & ultra quatuor uncias non prodiit Mercurius. Cui causæ hoc adscribendum, adhuc suspendo judicium meum: invigilare enim huic experimento ulterius volo.

Patet ex antea dictis quam facile, Cinnabarim nostram pene totam esse Mercurialem & ab ipso Mercurio gravitatem, consistentiam, texturam, imo virtutem possidere, illamque inter medicamenta Mercurialia optimo jure referri debere; de quo infra mentionem injiciemus.

Quod attinet alterum elementum Cinnabaris, nimirum atomos stibiatas Spiritu acido in texturam Sulphuream commutatas: illæ abunde in nostra Cinnabari se offerunt ac patefaciunt: modo cum lixivio forti decoquatur, & tinctum lixivium separetur ac cum acido præcipitetur, Sulphur nanciscimur haud inelegans purissimum, quod fluit & leviter ardet inque auras pene totum abit flammæ admotum.

Acidum autem Sulphuri Antimonii esse immixtum ceu ligans ac coagulans principium, quamvis gustum non afficiat, exinde liquet, quia 1. vapores illi rubicundi, qui in Sublimatione Cinnabaris e retorta prorumpunt, & in Cinnabarim coalescere debent, odorem acidum spirant, eundemque saporem referunt. 2. Mercurius in Cinnabari ab acido Sulphuris ligatus non sui juris fit formaque viva prodit, nisi additis alkalinis acidum absumentibus ac destruentibus. 3. Ab hoc acido Cinnabaris accidit, quod limatura martis cum illa permixta ad revivificandum Mercurium, in crocum versa in retorta semper reperiatur. 4. Nullum Sulphur elemento acido fixativo ac coagulativo destitutum, si non formali tamen materiali & potentiali est imbutum: quod pluribus deducere hujus non est loci.

Tandem non excludendæ sunt a principio constitutivo Cinnabaris particulæ Sulphureæ vitriolatæ, quæ nimirum delitescunt in Mercurio Sublimato. Notum est, ex mixtura Vitrioli & Salis (quæ ad Sublimationem Mercurii requiritur) destillari posse Spiritum Salis Sulphure Vitrioli flavo copiosissimo impraegnatum, hoc Sulphur in Sublimatione Mercurii procul dubio in amplexus arripit, & secum vehit: cum ille maxime gaudeat consortio Sulphureo. Hinc quoque patet ratio, cur solutio Sublimati, instillato Oleo tartari per deliquium rubescat. Sulphur itaque hoc Vitriolicum Mercurio Sublimato intime remixtum abire in constitutionem Cinnabaris, ex positis facile colligere possumus.

Perspicimus itaque Cinnabarim maximam partem ex Mercurialibus, deinde ex Sulphureis Antimoniatis & Vitriolatis acidis particulis esse conflatam.

Cognitis jam principiis & natura Cinnabaris facile est perspicere rationes diversæ hujus præparationis a quibusdam institutæ.

Sic *Helmontius* suam Cinnabarim parat hoc modo: primo conficit Sulphur Antimonii ex Antimonio crudo cum aqua Regis, (quod exacte naturam Sulphuris com. refert) Sulphur autem longe elegantius ac copiosius fit, si non tam cum aqua Regis nimis forti menstruo quam magis tẽperato, nimirum Spir. Nitri Bezoardico præparetur, (quod colore, sapore, fluiditate, imo in omnibus pene simile est vulgari Sulphuri) hoc leni igne liquat & commiscet intime Mercurium vivum: adornat postmodum Sublimationem, qua virtuosissimam elegantissimamque obtinet Cinnabarim.

Porro Cinnabaris Antimonii, ad imitationem Mercurii istius præcipitati fixi (quem describit *Febure in Chymia p.* 661. & consit ex Mercurio vivo, Sale Ammoniaco, & Sulphur com.: tritura Mercurius cum Sulphure, quod notabile est, h. m. conjungitur & amalgamatur, postmodum mixtura destillatur, & Cinnabaris elegantissima vasis lateribus apponitur) si loco Sulphuris com. assumatur Sulphur Animonii.

Huc pertinet quoque Cinnabaris Antimonii

nii *VVedeliana*, quam *anno 3. Ephemer. German. p.* 114. communicat, & præparatio talis eſt: ℞. Sulphuris Antimonii cum lixivio ſaponar. factis ℥ iij. Mercur. Sublimati ℥ iv. pulveriſata & mixta in mortario lapideo, cum ſpatula lignea indita ſunt retortæ anguſtioris orifici datuſque ignis κάτω in principio levior, hinc ſenſim auctus, donec tandem omnia, attamen ſine igne ſuppreſſionis canduerint. Primum exiit butyrum aliquomodo empyreumaticum, hinc ſe oſtendit Cinnabaris antica parte colli retortæ, præcedenti ut ſolet quaſi iridis ſplendore. Collecta fuit Cinnabaris fere ad unciam unam cum Mercurii vivi circiter tantundem.

Tandem differt ratione præparationis Cinnabaris ſequens quam ego maximopere æſtimo: Accepi ſolutionem Mercurii Sublimati cum aqua com. inſtitutam ad ℥ x. ita ut Sublimati contineret ℥ iij. ſolutionis Sulphuris antimonii cum lixivio factæ (qualis eſt illa ex qua Sulphur ſic dictum Antimonii auratum præcipitatur ℈℥ v. commiſcui invicem & poſt conflictum Sulphur Antimonii cum Mercurio præcipitato in fundo ſeſe junxit eleganter rubicundum. Liquorem ſalinum ſupernatantem decantavi, & recenti aqua com. addita ſalſedinem, aſt non penitus omnem, elutriavi, materiam ſiccavi, in mortario lapideo calido forti tritura optime commiſcui, deinde Sublimationi in retorta vitrea igni aperto leniori commiſi, & deſtillavit primo liquor quidam admodum ſulphureus empyreumaticus ad drachmas ferme tres: ignem urſi & inveni fracta retorta Cinnabaris longe rubicundioris ac elegantioris illa, quæ communi modo præparatur, unciam unam & drachmas quinque. In retorta corpus nigricans ſalinum interſperſis paucis globulis Mercurialibus fuit relictum. Adeo hunc modum ſublimandi Cinnabarim pene optimum judico: aſt butyrum deperditur.

Hiſce penſiculatis omnibus reſtat jam ut colorem illum purpureum, quo Cinnabaris fulget, unde nimirum ille dependeat, inquiramus. Deducitur ille dubio procul a varia textura ac diſpoſitione particularum Mercurialium, quæ lucis radios ita reflectunt ac modificant, ut ad oculum ſpectatoris color rubicundus ſiſtatur. Diſpoſitio autem talis pororum ac particularum inducitur Mercurio plerumque vel a Sale ignis æthereo, vel ab admixto Sulphure, utroque prædito facultate tingendi. Sic Mercurius vivus ſolo æthereo ignis ſale ſine ullius rei additione igne Chymico præcipitatur in corpus rubicundiſſimum durum.

Hinc quoque ſi Mercuri vivi ℔ j. igne forti ex retorta vitrea deſtilletur, in vaſis fundo & circa ejus latera parum rubri pulveris adhærebit. v. *B. Parentis Clavis Pharmaceut. Schroderiana p.* 265. Saturnus qui totus Mercurialis eſt (hinc quoque graviſſimus poſt Solem & Mercurium) igne reverberatorio tractatus vertitur in minium rubicundiſſimum. Cæterum Sulphura maxime apta nata eſſe corpora Mercurialia tingendi ac rubicundum illorum colorem per intima quaſi diſſeminandi ac propagandi, plurimis clarum fit experimentis. Sic ratio patet, cur aurum pallidum, ſi per Antimonium, quod maxime Sulphureum eſt, fundatur, vel ſaltem cum tartaro & Sulphure com. (ut aurifabri ſolent) coquatur, colorem ſuum flammeum aureum reaſſumat. Aurum autem *dicente Gebro l. c. p.* 125. nil eſt aliud, quam corpus creatum ex ſubſtantia ſubtiliſſima argenti vivi & ex ſubſtantia pauca Sulphuris mundi & puræ rubedinis illud tingentis. In hujus confirmationem valet illud: quod nonnunquam reperiatur album, ut refert *Dn. Boyle tentam. Phyſiol. p.* 26. cui colorem parum veneris admixtum iterum fœnerat.

Porro Mercurius dulcis admixta Sulphuris Antimonii cum ſale ammoniaco ſublimati pauca quantitate, & trituratus cum aqua com. colorem luteum ſaturatum acquirit. Mercurius quoque ſublimatus corroſivus pulveriſatus, cui Cinnabaris Antimonii particula adjecta fuit, affuſione aquæ com. in rubicundiſſimam pulverem vertitur. Turpethum minerale, (quod fit ex ſublimati ſolutione præcipitata cum oleo tartari per deliquium) ob particulas Sulphureas Vitriolatas admixtas, quæ mire colorem rubicundum explicant, elegantiſſima rubedine gaudent.

Simili modo Mercurius tum a ſulphure communi, tum a Sulphure Antimonii in noſtra præparatione mire tingitur, & veſte purpurea induitur. Quod autem hic color a textura ſaltim particularum Mercurialium immutata originem ducat, ac ſolummodo colorem ſuperficialem, non radicalem eſſe, evincitur ſequ. experimentis: nimirum Cinnabaris Antimonii cum ſale ammoniaco mixta & ſublimata in cucurbitula per arenam elargitur flores nigros, cum tamen ſal ammoniacum cum Antimonio mixtum flores producat rubicundos. Contra Cinnabaris vulgaris exhibet flores albicantes, ſi cum eodem ſale ſubli-

blimatur: parili ratione uti minium, quod colore superficiali etiam gaudedet, cum eodem sale sublimatum flores albos in alembico exhibet.

CAPUT IX.

De medicamentis e Cinnabari Antimonii præparandis.

Cinnabaris Antimonii quanquam per se citra rectificationem intus tuto propinari possit, saltim bene lota aqua calida, cum pauxillum salis lixiviosi adjectum, quo sordes acidæ Antimoniales a butyro relictæ in extremis porulis undulantes detergantur: rectificatione tamen longe purior ac nobilior redditur. Rectificatio potest institui per cucurbitulam (vulgo *scheide Holblein*) impositam crucibulo arena repleto dato igne primo leni, post fortiori, donec Cinnabaris circa inferiorem cucurbitæ partem sublimetur. Eadem encheiresi utimur in sublimatione Mercurii dulcis: Peracta sublimatione vitri collum caute discindatur & Cinnabaris eximatur, quæ longe splendidior ac purior existit: chartæ si affricetur, colorem longe elegantiorem & rubicundiorem exhibet: magma terreum antimoniale acidum manet in fundo, scoriæque in collo affixæ sunt. Sublimatio ac rectificatio hæc continetur sexies vel septies. Sunt quidem recentiorum nonnulli, qui unicam sublimationem sufficere judicant ac tot repetitas inutiles ac superfluas æstimant: ast pace tantorum virorum, (insignes enim illi sunt Chimici) ego sancte contestari possum, quod, quo Cinnabaris, etiam nativa, frequentius est sublimata, eo longe efficacior subtilior ac spirituosior imo coloratior evadit, ut unum granum in morbo quovis datum plus præstet quam quinque non rectificatæ. Verum quidem est, tuta est admodum non rectificata, ast non tantis gaudet virtutibus, uti & Mercurius dulcis: particulæ enim omnium metallorum ac mineralium, quo subtiliores, ac puriores, eo virtute sunt nobiliores. Jam autem reiterata sublimatio, particulas Mercuriales non solum subtilisat, Spirituosas reddit, æthereo ignis sale penetrantissimo communicato, verum etiam purissimas: hinc in quavis sublimatione novæ resurgunt scoriæ. Et sane ob hanc rationem, quod non Cinnabarina sufficienter sublimatione exaltata sint, judicio non tantos effectus hodie exserere ac præstare posse quam olim. Specificum cephalicum Michaelis, cujus basis est Cinnabaris sexies sublimata, olim longe efficacius fuit, quam nunc, dum ex Cinnabari saltim unica vel ad summum secunda vice sublimata concinnatur.

Deinde probe notandum hoc est, quod Cinnabaris hæc nil pene præstet, si non exactissime sit pulverisata, & in minutissimum pollinem diligenti ac diuturna cum aqua cordiali instituta tritura redacta. In hoc peccant plures Chymiatrorum; dum metallica (quæ tamen gravia sunt & ob id non adscendunt nec cum lympha vel massa sanguinea communicantur, sed statim per alvum sine effectu rejiciuntur) v. g. Antimonium diaphoreticum, regulum Antimonii medicinalem (qui summum massæ sanguineæ est depurativum) Mercurium dulcem, Cinnabarim saltim leviter triturant & ita propinant. Idem quoque tenendum est de martialibus, lap. cancrorum, coralliis, quæ nisi præparata, vix ullum effectum laudabilem in viscerum morbifica dispositione præstant, saltim quod acidum in primis viis obveniens absorbeant & dulcificent. Et ob id magisteria, subtilissima a veteribus commendata ob virtutem quandam absorbentem non sine effectu propinata fuere. Cinnabaris hinc frequenti trituratione & aquæ adspersione in minutissimas atomos redacta cum chylo, lympha, sanguine miscetur, per consequens nervos, membranas ac Spiritus animales afficere ac alloqui potest. Vires Cinnabaris hujus an præparatione singulari, nimirum vel solutione vel fixatione insigniter nobilitari vel exaltari possint, opus est videamus. Quod attinet solutionem illam quæ celebratur per menstrua corrosiva v. g. aquas stygias, ut aquam Regis, butyrum Antimonii, Spiritum Nitri (in quo solutum Vitriolum est) nullius est momenti. Notabile hoc est, quod Cinnabaris virtutes potissimum obtineat ex eo, quod Mercurius Sulphureis anfractuosis ac gibbosis obtusis particulis blande ligatus ac obductus sit, hinc non facile in venenosam corrosivam naturam, accedente licet salino stimulo vel spiculis acidis in massa sanguinea, abire potest: illa enim amplius non habent jus in Mercurium, & ob hanc rationem a nullo solvente acido, v. g. Spiritu Vitrioli, aceto, aqua forti solvitur Cinnabaris, licet in Mercurium vivum hæc menstrua insigniter agant. Patet exinde, quod Mercurius copula hac sulphurea quasi solarem induerit naturam, & ad vires eximias exercendas aptus redditus

fuc-

fuerit: si itaque copula ac textura per solutionem violentam hanc invertitur ac destruitur particulis Sulphureis a Mercurialibus separatis, & Mercurius simul deleteria facultate per associationem salium corrosivorum in menstruo latitantium imbuitur, non potest non cessare virtus Cinnabaris commendatissima & in summum venenum facessere.

Secretiores autem naturæ mystæ altius progrediuntur & ad exaltandas vires salva manente textura commendant menstrua insipida catholica æthereæ prosapiæ, quæ radicaliter metalla, lapides, vegetabilia recludere illorumque vires exaltare apta nata sunt. An detur talismodi menstruum nolumus hic deducere rationibus ac experimentis, sed saltim commendare *egregium tractatum de Alchymicorum menstruis & inprimis de usu Spiritus vini Lulliani Domini Doctoris VVeidenfelt*, *Angli*, *Fautoris æstimatissimi*, qui jam sub prælo sudat & ex professo de adeptorum omnium menstruis tractat. Plures quidem proh dolor sunt, qui universaliora menstrua, Sal Naturæ, insignes panaceas, radicales, metallorum solutiones, pleno ore dilaudant ac speciosis rationibus & sagaci artificio animis ad credendum obtrudere conantur, & tamen, si attentius rem consideremus, nil nisi fucus ac dolus est. Talismodi impostores plures dantur idiotæ, qui Reges, Principes summosque viros per totam pene Europam, imo ulterius vagantes fraudulenta manu circumvenire ac decipere audacissimi sunt. Plures historiæ ac exempla (turpe dictu est sed verissimum,) & Germanorum prostant, qui toti nationi sæpe apud exteros maculam quandam inurunt. Talismodi impostores infamia sane notandi; non solum enim summas tenebras animis curiosorum suffundunt, summam confusionem in naturalis scientiæ doctrinam introducunt, verum etiam sæpe toti provinciæ ac reipublicæ detrimento sunt. Interim tamen non negandum esse judico, dari menstrua quædam subtilissima atherea, quæ nullo corrosivitatis vestigio relicto intimius corpora recludere ac magis Spirituosa reddere possunt. Sic *Balduinus*, *vir satis curiosus in Hermete suo curioso p.* 56. refert, se parasse ex sale suo Hermetico magnetico menstruum catholicum radicaliter solvens vegetabilia, carbones, metalla, Cinnabarim nativam illaque sine ulla corrosivitate potabilia reddens. Porro *Archiater Saxonicus Dn. D. Sieboldus*, monstravit mihi liquorem ante aliquot annos vinum vetustum sapientem, pellucidum, æthereum, qui in lapidibus pretiosis ac minus pretiosis metallis intime resolvendis in summa medicamenta, egregia, ut me certiorem fecit, præstet. Quod si itaque menstruum datur talismodi, quod Cinnabarim nostram solvere possit sine corrosivitate, sine destructione texturæ, medicamentum sane exinde exsurgere posse longe excellentius ipsa Cinnabari, non ibo inficias. Observavi enim in praxi mea quam sæpissime, quod, si Cinnabaris cocta prius cum vino: vel si Sp. Vitrioli dulcis ipsi affusus fuerit, liquor supernatans propinetur debite, vires longe præsentiores exserat quam si præparata saltim assumatur: cum tamen hæc solutio saltim superficialis ac lenis sit. Quoad fixationem *Helmontius* illam in medicamentis Mercurialibus mirum laudat: Quamdiu enim, *inquit*, *in tr. de Febribus* §. 9. *pag.* 778. *Mercurius potest resuscitari*, *non est boni viri remedium*. *P. J. Faber in Curat. p.* 736. Cinnabarim Antimonii vocat Sulphur rubrum & minerale bezoar rubrum, quod si fixetur, vires auri potabilis æquare pronunciat. Fixationem talem communiter instituunt sale seu Oleo Vitrioli, quod ob particulas graves fixas salinas, Mercuriales globulos dividit, disgregat, ac interpositione sua æthereatum particularum conjunctionem (quæ volatilitatem efficit) impedit. Hunc in finem *Keslerus in Observat. Chym.* Oleo vitrioli cicurat ac figit Mercurium vulgi ita, ut fortissimi ignis patiens fiat. *Basilius Valentinus in curru Triumphal. p.* 408. Mercurium Antimonii cum Oleo Vitrioli in panaceam mirabilem figit. *Beguinus* quoque *in Tyrocinio Chymico pag.* 137. Cinnabarim Antimonii vel vulgarem potius cum sale communi mistam figit Oleo Sulphuris in pulverem album terna vice abstrahendo illud a Cinnabari. Fixatio Cinnabaris eodem modo optime procedit, si ab hac terna vice abstrahatur Spiritus nitri: sic in colorem ex albo flavescentem vertitur, Spiritus edulcoretur & relictus flavus pulvis, qui carbonibus ignitis injectus totus avolat retorte immittatur, & Oleum Vitrioli, quod Vitrioli Sulphure est prægnantissimum, aliquoties ab eo abstrahatur. Materia in retorta relinquitur flavescens, quæ aeri exposita in deliquium abit, si materia hæc adhuc sicca igniatur, fit fixissima & acquirit colorem ex bruneo-rubicundum instar caryophyllorum, saporem habet Vitriolicum venereum; auro si affricetur, illud non tingit colore albo ut Mercurius solet. Et talis

Mercurius fixus procul dubio etiam fuit, quem in usu habuit *Celeberrimus Knoeffelius*, quo podagram perfecte curare scivit: Virtutes ejus summas ac laudes proponit *Johann. de Laet in Epist. de podagra curata per Andream Knoeffelium*. Notabile autem hoc est, quod, si materia ab abstractione Olei Vitrioli in retorta relicta, aqua simplici edulcoretur, aqua quæ provenit exinde acida, saporem ac naturam longe aliam referat ac Oleum Vitrioli, & relictus flavus pulvis Mercurialis carbonibus injectus volatilis fit, ignemque fugiat, quod secus fit, si materia hæc Oleo Vitrioli adhuc prægnans igniatur. Cinnabaris autem prædicto modo fixata longe in minori dosi propinari debet, quam vulgaris: saltim ab uno grano ad duo & quidem in vehiculo quodam appropriato: circumspectius longe est danda, quoniam sal quoddam ipsi associatum est, quod violentam operationem exercere potest. Interim caute data ad obstructiones pertinaces tartareas referendas longe commodior est, majoremque opem fert, quam Cinnabaris saltim pura præparata. Quartanarios aliquot summa cum laude curavi Cinnabari hac fixata, remixta cum extracto chinæ chinæ, cent. min. gentianæ & sale absynthii in forma boli.

Cinnabaris hoc modo fixata non caret quidem sua laude in arte curandi, ast quoniam non perfecte fixata est, (resuscitari namque Mercurius quam facile iterum potest) hinc non tantas vires, quantas promittit vere fixata præstare atque exhibere potest. Quamdiu enim externæ heterogeneæ terreæ scoriæ, sive Sulphur externum purissimis æthereis homogeneis Mercurialibus particulis est commixtum, tamdiu nulla vera fixitas Mercurii, ita, ut resuscitationem renuat, sperari potest.

Porro Chymicorum plures desudant quoque, ut Cinnabarim in tincturam sive potius in formam liquidam potabilem redigant: vix autem talem obtineri posse judico, si intelligenda simul est radicalis solutio.

Nimirum solutionem Cinnabaris præstant nil nisi aqua Regis vel menstrua secretiora insipida Chymicorum: hæc autem nondum nota sunt, illa magis venenum ex medicamento faciunt, hinc judicium nostrum de tali tinctura suspendimus. Cum autem præter Mercurium, Sulphur etiam Antimoniale purissimum Cinnabaris nostra pro elemento habeat, hinc tinctura Antimonialis Sulphurea elegantissima per separationem & extractionem illius parari potest, quamvis non differat, tincturis faciliori methodo ex antimonio extractis: Nimirum omnes Antimonii tincturæ, fero fluxilitatem quandam fœnerant, salivationem movent, sordes glandulis impactas excutiunt, virtutemque simul possident anodynam.

Sulphur hoc e Cinnabari per alkalina vel Sulphurea oleosa menstrua potest extrahi: Si nimirum cum lixivio ex sale tartari bene calcinato confecto coquatur & solutio iterum coaguletur, & massæ salino-Sulphureæ Spiritus vini saltim leviter rectificatus (alias non facile tinctura saturata, efficax resurgit) affundatur ac digestioni exponatur. Per oleosa quoque concinnari potest extractio: Sulphura enim mineralium facile obsequuntur menstruis Sulphureis oleosis. Sic *Polemannus in Tr. de Sulphure Philosoph.* Elixir vitæ parvum facit ex Sulphure aurato Antimonii sæpius ab illo abstrahens Oleum cinnamomi, quod tandem Sulphur hoc secum vehit super retortam. Eodem modo ex Cinnabari nativa & Antimonii talismodi tinctura parari potest. Elegantissime scripsit *Thomsonius in tr. the direct. method. of. curing Chymical. p* 113. Cinnabaris nativa, quæ juxta Paracelsum vocatur metallus primus, possidet radians Sulphur solare, quod si in Oleum rubrum transferatur & postmodum in Essentiam spiritualem, nomine, vinum vitæ: Vel si dissolvatur in Oleo quodam aromatico & circuletur cum sale quodam alkalino & Spiritu vini, non solum purificat & abigit illud, quod corpori nocivum est, sed renovat vires, toti imperat corpori, tonumque & vigorem restituit omni parti, ut proportionatam & justam actionem edere possit: hinc talismodi Elixir est summe conducibile ad protelationem vitæ. Nimirum Cinnabaris nostra cum Oleo v. g. cort. citri recenti vel cinnamomi & pauxillo Salis tartari admixto probe digeri debet, tunc Sulphur Oleo communicatur, & illud fit rubicundum, huic potest affundi Spiritus salis ammoniaci vinosus, qui Olea solvit, & emergit tinctura Spirituosa volatilis elegantissima. Alii ut *Dn. Elsholtzius in destillator. curios. p.* 22. Cinnabari nativæ vel factitiæ affundit Spiritum terebinthinæ, qui per arenam e cucurbita vitrea destillatus prodit rubicundus. Balsamum quoque Sulphuris Antimonialis elegantissimum parari potest, si sali tartari, quod Sulphur ex Cinnabari extraxit, affundatur oleum anisi vel junipe-

ri

ri & oleum per digeſtionem tinctum cum Spiritu Salis ammoniaci vinoſo commiſceatur, prodit Spiritus, qui in phthiſi, pleuritide, debite datus vix par habet.

Porro elegantiſſima tinctura antimonialis ex Cinnabari nat. parari poteſt cum Spiritu blando acido volatili (cujus beneficio ex omnium metallorum Sulphuribus tincturam extrahere ſcio) quæ flava dulcis eſt, Sulphureumque ingentem habet odorem. In epilepſia illam ana mixtam cum Eſſentia anodyna admirandam ſenſi in epilepſia duorum infantum hic M:ndæ Weſtphalorum.

Quod attinet Mercurium Cinnabaris noſtræ, ille cum limatura ſive ſcoriis martis aut veneris quam optime poteſt reduci, itcum calce viva. Hic Mercurius longe nobilior eſt vulgari, quoniam Sulphure Antimonii, cum quo amalgamatus fuit, non leviter correctus eſt. Si cum foliis auri amalgametur, & ſic ſaturatus miſceatur cum ſublimato debita proportione in Mercurium ſolarem præſtantiſſimum Chymico igne coquitur, qui blande alvum detrahit, ſimulque aſtrales ſplendidiſſimas in ſinu fovet virtutes. Tandem Cinnabaris Antimonii vel nativa etiam optimum eſt correctivum opii. Latet nimirum in opio Sulphur quoddam narcoticum volatile, quod ſeminali ſua reſolubili virtute nervorum ac glandularum porulis ſeſe applicat, ac inſinuat, & ramoſis ſuis particulis Spirituum motum ac influxum retardat, ſicque fermentatio ſanguinis fit, Spiritus ad quietem ſecedunt, cauſaque morbifica non amplius ſentitur. Omnes hi effectus opii non contemnendi ſunt, ſi applicatio ejus cauta ſit, & cauſa morbifica non maligna, altiuſque infixa vitalibus, ac vires adſint, ſanguiniſque motus citatior, evacuatoria omnia aperta: ne itaque nocere poſſit, quam commode adduntur reſolventia, ſic grata medicamenti harmonia exſurgit. Nihil autem melius huic ſcopo inſervit quam Cinnabaris, quæ glandulas afficit, lymphamque ac Spiritus in motu ac fluore conſervat. Quare in uſu habeo Laudanum Opiatum tale: Aſſumo opium enchireſi Helmontiana cum ſucco cydoniorum, vel pomorum Chinenſium per fermentationem correctum, huic anatica proportione immiſceo Cinnabarim nat. vel Antimonii aliquoties rectif., addo ol. cinnamomi & Eſſentiam ambræ ac moſchi ad gratum odorem. Et hoc laudanum præfero omnibus aliis pretioſiſſimis. Doſis eſt granum unum ad quatuor.

Plures compoſitiones & ſelecta medicamina e Cinnabari hac vide in ſequentibus.

CAPUT X.

De modo agendi, ac viribus generalibus Cinnabaris.

Admiratione dignum eſt, quod Cinnabaris noſtra cum e duobus corporibus, quæ per ſe ſat draſtice operantur, ſit conflata, tam nobiliſſimis ac præſtantiſſimis gaudeat virtutibus. Nempe patet ex ſuperioribus, Cinnabarim noſtram nil aliud eſſe quam Mercurium acido Antimonii Sulpure in corpus Cinnabarinum ſtabile coagulatum. Jam autem Mercurius vivus tum externe tum interne adhibitus non raro violentas & naturæ inimicas operationes exſerit: Namque ſalivatione moleſta non ſolum corpus delaſſat, verum etiam tremorem (motus convulſivi ſpeciem) paralyſin, contracturam, imo diarrhæam, cæcitatem nonnunquam inducit. Sulphur quoque antimoniale intus per ſe adhibitum non ſolum nauſeam movet ſæpiſſime, ſed & vomitum, imo ſedes. Ex hiſce perſpicimus, Sulphur Antimonii ac Mercurium vivum adſcendere quaſi in levia venena. Aſt feliciſſimæ ſunt conjunctiones ac confœderationes nonnullorum metallorum ac mineralium, ceu ſalutarium aſtrorum, adeo, ut utriuſque operatio violentior per ſe compoſitione & mutua confermentatione valde cicuretur, imo viribus collectis & adauctis virtuoſiſſima evadat. Sic medicamenta ex Venere parata plerumque ſunt emetica: poteſt autem tinctura interveniente martis ex Antimonii connubio ex Venere parari rubicunda, gratiſſimi ſaporis, quæ ſudorem, non autem ullam nauſeam movet. Porro regulus Antimonii in ſubſtantia ob vim emeticam ac virulentam virtutem interne non poteſt propinari. Interim tamen in ſale com. tanta latet virtus, ſi hoc rite cum regulo miſceatur & liquetur, ut ipſi omne venenum demat, & inde exſurgat pulvis ex rubro obſcurus ſudoriferus, præſtantiſſimum maſſæ ſanguineæ depurativum; in proclivibus ad vomitum nonnunquam ita juvat naturam, ut ille promoveatur. Eodem modo Mercurius vitæ cum ſale com. bene trituratus vel melius adhuc liquatus degenerat in medicamentum ſudoriferum vel etiam purgans. Mercurius ſublimatus infamatum illud venenum cum Mercurio vivo debite permixtus

tus fit medicamentum tutissimum ac lenissimum, quod Mercurii dulcis nomine venit. Emetica ex Antimonio & Mercurio parata conjugio solis in lenissima medicamina abeunt, facultate illorum drastica maximam partem ablata. Sic quoque vitrum Antimonii ejusdemque familiæ Mercurius vitæ associatus Mercurio vivo blando ignis temperamento juxta *Schroderum in Pharmacop. p.* 409. benignissimus leniterque purgans evadit, vel etiam sudoriferus, si pars una Mercurii vitæ & partes quatuor Mercurii dulcis assumantur ac coquantur invicem in panaceam *Riverianam* antiquartiam dictam. Vid. *Hartmannus in Crollium p. 67.* Sulphur veneris volatile cum Mercurio vivo debite junctum & fixatum fit summa panacea. Porro quoque notabile est quod si arsenicum, summum illud venenum, cum antica Antimonii & Sulphuris vivi proportione misceatur & fluat in phiola clausa fortissimo igne, materia obscure rubicunda emergat, quæ Lapidis magnetici nomine venit, & quod hæc materia citra nocumentum tuto objici possit canibus ad devorandum. Videmus ex hisce unum venenum alterum corrigere. Eodem modo quoniam in compositione Cinnabaris Mercurius cum Sulphure Antimonii conjungitur, corrigens in quovis horum corporum latet virtus, qua nimirum alteri virulentia demitur, puta acrimonia salina debellatur. Nempe Sulphur Antimonii cum acido menstruo paratum, licet præcipitatum fuerit cum alkalino, emeticum tamen est ob spicula acida relicta: contra si Sulphur Antimonii cum sale alkalino, quo solutum fuit, intus detur, nullumque sal acidum ad ejus compositionem accedat, est diaphoreticum. Ergo acidum solum additum ipsi fœnerat drasticam vim: Acidas itaque has particulas imbibit ac absumit in nostra compositione Mercurius, qui ob particulas terreas metallicas, quibus constat, acidi admodum rapax est: quod patet, quando Mercurius vivus sublimato adjunctus ipsi demit corrosivitatem. Deinde corrigitur quoque Mercurius vivus in nostra compositione ita, ut non possit venenatam induere naturam, a copula nimirum sulphuris Antimonii. Utpote Mercurius simul ac salino afficitur contagio, transit in venenum: ne autem spicula salina in sanguine vel lympha aggredi possint ipsum, seque cum ipso conjungere impedit textura sulphuris anfractuoso contextu ramosisque tricis prædita. Videmus enim, ab aqua forti plumbum vel alia metalla vix solvi posse, si illinantur oleo.

Ex hisce perspicimus, Cinnabarim, licet conflata sit ex duobus venenatis corporibus, medicamentum tamen existere posse nobilissimum.

Quod attinet modum agendi Cinnabaris, illa non operatur qualitatibus primis vel secundis, sed tertiis Spiritualibus æthereis. Observamus nimirum Cinnabarina non solum, sed omnia Mercurialia ac metallica non obsequi fermento ventriculi, in minori dosi operari & sæpe integris viribus permanentibus per alvum iterum excerni, uti pilulæ perpetuæ ex regulo confectæ hoc faciunt testatum. Sic aqua licet centies ebulliat cum Mercurio vivo juxta *Helmont. & Poterium*, Mercurio nihil ponderis decedit & aqua illa virtutem anthelminticam semper obtinet. Eodem modo vinum superfusum vitro Antimonii sæpius, illud emeticum semper existit, quanquam vix deprehendi possit ponderis decrementum. Cinnabaris Antimonii uncia semis si suspendatur in dolium vini *p.* 24. horas, vinum egregiis imbuit virtutibus, ut ejus cochlear unum per aliquot dies sumptum miros præstet effectus. V. *Helmont. in Tr. in herb. verb. & lapid. est magna virtus.* Ex hisce patet porro ratio, cur aqua in qua Cinnabaris Antimonii vel nativa elutriata fuit, licet stet diutius super Cinnabarim, non facile putrescat ac corrumpatur. Liquores quoque, in quibus sæpius aurum extinctum, mire laudantur & instar auri potabilis habentur *a Burrho in Ep. ad Bartholinum.* Plura de aquis metallicis *vide in Dn. D. Majoris Genio errante.* Habent nimirum omnia metalla ac mineralia effluvia sua ætherea spirituosa sensibus occulta, quibus virtutes suas exserunt quasi magneticas ac lucidas. Experimentum est vulgare magnetis, qui atmosphæram habet effluviorum ab ipso corpore secedentium, quæ in distans agere possunt & ferrum movere, seu acum magneticam, licet hæc duabus spithamis distet a magnete.

Porro Gas illud sive effluvia sulphurea quæ emergunt ex præcipitatione sulphuris aurati cum aceto facta per clausas cystas penetrare & argentea vasa flavo colore inficere possunt. Martem attrahere venerem seu potius venerem pelli ad martem patet, si solutioni veneris viridi cum sale ammon. & aqua com. factæ ferri limatura immisceatur, quæ statim venerem attrahendo mixturam

seu

ſeu ſolutionem claram reddit. Mercurium vivum aurum appetere, illudque albo-argenteo colore imbuere, etiam vulgo notum.

Hiſce abunde metallorum Spirituoſæ particulæ probari poſſunt.

Effluvia hæc ſubtiliſſima cum ſint corporea & a corpore promaneant, etiam in corpore noſtro virtutes eximias exhibere ac Spiritus afficere poſſunt. Ex hiſce quam facillime intelligere poſſumus, quid velit *Helmont. in tr. in herb. verb. & lap. eſt magna virtus*, dum inquit: metallica medicamina, gemmas, Sulphura mineralium citra ſui diſſolutionem, interitum ſolo adſpectu, nudo contactu, irradiatione ac radiorum lucidorum ejaculatione in partibus, quas tranſeunt, vires ſuas exſerunt, imo ſunt inſtar aſtrorum lucentium & ſpeculorum lucidorum, radios ſuos eminus in ſopitum vel ſuccenſum archeum evibrant.

Agit itaque Cinnabaris ſolis æthereis ſubtiliſſimis effluviis ac atomis, ſenſibus, ſed non rationi occultis; hinc, quo magis eſt per rectificationem ſpirituoſa reddita, ac ſubtiliſata, eo virtutes luculentiores exhibet in curatione morborum.

Quomodo autem ſubtiliſſimæ hæ æthereæ moleculæ a Cinnabari promantes tantas virtutes edere poſſint, opus eſt, videamus.

Præſupponimus nimirum ventriculum ac inteſtina maxime tenuia compoſita eſſe non ſolum ex membranis muſculoſis, ac nerveis, verum etiam glanduloſis poroſis (ubi ſanguis & lympha Spirituum vehicula cum ipſis Spiritibus undulantur) ad ingeſta digerenda & quintam illorum eſſentiam extrahendam, inutileſque partes ſeparandas. Nimirum ingeſta varii generis fermenteſcibilia in ventriculum deſcendentia ac inteſtina tranſeuntia, mediante ſaliva ac lymphatico menſtruo, accedentibus effluviis calidis æthereis ſulphureis ſanguinis, reſolvuntur, ac compages arctior recluditur: cum ingeſtorum natura ipſa ſit fermenteſcibilis, impetum ſuſtinens ac efficiens: particulæ hinc ſolutæ ac extractæ volatiliores ſulphureæ ſtatim per poroſam corporis ſubſtantiam avolant, ac Spiritibus vires ſuffundunt, fixiores autem mucilaginoſæ ſalino-ſulphureæ per glanduloſam ac poroſam tunicam filtrantur, ac beneficio glandularum, quæ fermento ſingulari præcipitante præditæ ſunt, in chylum lacteum abeunt, qui per vaſa lymphatica, quæ omnia ſunt chylifera, imprimis autem per ductum thoracicum cum lympha ſanguigi communicatur. Eodem modo quando propinantur medicamenta & in ventriculum deſcendunt, archeus ceu totius naturæ Alchymiſta reſolutionem ac extractionem partium ſolubilium machinatur beneficio lymphatici microcoſmici menſtrui. Eſt enim in lympha corporis noſtri virtus menſtrualis ætherea penetrantiſſima, cujus beneficio & oſſa imo metalla nonnunquam, ut ferrum, plumbum, reſolvuntur, uti obſervationes variæ proſtant: Parili ratione archeum ſeu Spiritum noſtrum in ventriculo exiſtentem agere in medicamenta metallica ac Cinnabarina, & ex illis, quantum fieri poteſt, virtutis medicamentoſæ ſolubilis extrahere, concludendum eſt: quæ virtus poſtmodum cum lympha ipſa conjungitur & ipſas Spirituum palæſtras, muſculos ac membranas (ubi vitalis Spirituum eſt fermentatio) illiſque facultatem ſuam imprimit. Qualis autem facultas ſit videbimus.

Habet nimirum quælibet totius machinæ corporeæ pars ſuum peculiare fermentum, ſuam digeſtionem, ſuum excrementum, ſuum ſtercus, ut ingenioſe philoſophatur *Paracelſus l. d. modo Pharm. p.* 770. Gaudet namque quævis pars ſua ſpecifica textura ſeminali (quæ aliis audit Spiritus inſitus) hæc, omnis tranſmutationis ſpecificæ cauſa primaria, excitatur per Spiritus influentes animalem & vitalem: hinc glandulæ, vaſa lymphatica, venæ & arteriolæ ubique adſtites ſunt, ut lymphaticum Spirituoſum fermentum partibus ſubminiſtrent, cujus beneficio ſuccum ſeu ſerum nutritium adductum ulterius reſolvunt, coquunt parteſque heterogeneas per poros ac evacuatoria ab homogeneis ſeparant. Non aliter enim ac metallis nobiliſſimis impuræ heterogeneæ metallicæ ſordes intimius adhæreſcunt: ſic quoque omnibus cibis & alimentis intimius illæ cohærent: adeoque quo omnes ſeparentur & ambroſia ſeu quinta eſſentia ſecedat in corporis & vitalium ſuſtentaculum, provida natura ubique ventriculos & evacuatoria appoſuit. Quod ſi autem lymphatica partium fermenta non rite ſint conſtituta, ſi Spiritus influentes peccent, ſi chylus nutritius in prioribus digeſtionibus a ſalibus & impuritatibus, non rite fuit expurgatus, fit ςάσις, aceſcentia ac vappeſcentia humorum, pori partium a ſaburra tartarea, (quæ procedente tempore acrior ſemper redditur ac vertitur calore in

ſum-

ſummam corroſivitatem) obſtruuntur: hinc fermenta naturalia partium immutantur, peregrini mortiferi acidi fracidi odores juxta *Helmontium* oriuntur, qui dolores inferunt, nutritionem impediunt, ulcera producunt ac motum partium inhibent. Taliſmodi ſordes acidas ſtagnantes tartareas omnium morborum mineram ac matricem præbentes, Cinnabarina reſolvunt, fluoreſque omnes totius corporis in ordinem ac motum redigunt, & vaſa poroſque obſtipatos a tartarea fœculenta ſaburra liberant atque aperiunt, & ſic pene omnibus morbis, cum ab obſtructione ortum pene omnes ducant, Cinnabarina medentur.

Agunt itaque Cinnabarina ceu medicamenta Mercurialia reſolvendo, non autem abſorbendo ac præcipitando, ut nonnulli volunt: Acidum enim ſi affundatur Cinnabari, illud non abſumitur, uti alkalibus id ſolemne eſt, ſed integris viribus permanet.

Quod autem Cinnabarina lympham movendi facultate gaudeant patet exinde, quia maximam partem conſtant in Mercurio uti ſuperius edoctum fuit. Mercurialia autem lympham movere, ſalivatio lue Gallica laborantium Mercuriali inunctione inducta abunde docet. Mercurius namque cum conſtet ex puriſſimis æthereis ad nullam formam determinatis ſubtiliſſimis particulis & terreſtribus metallicis, hinc ex conſymboliſmo Spiritus animales omnis ſenſus ac motus parentes alloquitur ac immediate afficit, motumque illorum promovet ſubtiliſſimis ſuis particulis; Quoniam autem illis ſcoriæ heterogeneæ terreæ metallicæ plures immixtæ ſunt, & illæ, ſi ſal quoddam ipſis aſſocietur, in ſumme ſtypticam corroſivam venenatam naturam abeunt, fit ut glandularum ac nervorum pori plus juſto contrahantur, neque amplius hient, ut Spiritus influere poſſint, & hinc ſæpe horrenda ſymptomata ſequuntur Mercurialium uſum. Nihil autem periculi facile timendum eſt, quod uſum Cinnabaris attinet: hæc enim Sulphure Antimonii conſtat, quod tricis ſuis pinguibus anfractuoſis obducit Mercurium, hinc non facile ſalia aſſociari ipſi poſſunt & copulam cum illo inire, adeoque in venenum abire, uti Mercurialia cruda. Quod autem porro Cinnabarina Spiritus animales, qui omnem motum fluorum ac lymphæ in toto corpore procurant, afficiant, conſtat exinde, quia, ut docet *Helmontius in tr. Catarrhi deliramenta* Mercurius foris illitus, fauces, dentes, linguam afficit, imo mercuriali aſſumpto larynx ac fauces nonnunquam præcluduntur. Quapropter a Mercurialibus motis Spiritibus animalibus movetur quoque lympha, quæ perpetuum habet cum ipſis commercium.

Perſpicimus exinde, Cinnabarim noſtram immediate Spiritus animales afficere illorumque motum promovere, adeoque univerſale omnium humorum ſtagnantium eſſe reſolvens ac ſpecificum catholicum, & unicum omnium ſalium ſolvendorum arcanum, & cum omnes pene morbi ab obſtructionibus proveniant, quaſi veram panaceam. Dum enim Cinnabaris omnes obſtructiones tollit & in ordinem excrementa Spirituoſa ſtagnantia redigit, eſt nobiliſſimum purificans ſanguinem, fermenta peregrina citra ullam ſenſibilem mutationem deſtruens, anodynum, nervinum, omnes evacuationes (alvi, urinæ, ſudoris, ſalivæ) promovens, putredini reſiſtens, antifebrile, antiſpaſmodicum, arthriticum, antiſcorbuticum, pectorale, imo omnium morborum feliciſſimus alexicacus. Sane digna eſt Cinnabaris panaceæ titulo, quamvis non negem dari longe præſtantiores ac nobiliores panaceas: ſtatuimus tamen primo, nullo alio modo operari poſſe panaceas quam tali, quali Cinnabaris agit: nimirum Spiritus ſerenando ac humores reſolvendo: Secundo ex principio ac elemento Sulphureo & Mercuriali conflari debere panaceam veram, uti Cinnabaris.

Si nimirum Mercurius vivus ſit ab omnibus externis heterogeneis ſcoriis ac impuritatibus liberatus, ac Spirituoſus virgineus philoſophicus redditus, & poſtmodum ſingulari artificio fixatus cum ſolis connubio debito, ſumma medicina catholica exinde parari poteſt, quæ omnibus morborum indicationibus ſatisfacere poſſit. Quanquam plures dentur modi acquirendi veram panaceam, illum tamen pro optimo ac commodiori habeo, ſi Mercurius, ſecundum *Philalethum in Introitu aperto ad Occluſum Regis Palatium*, ab omnibus heterogeneis externis ſcoriis liberetur ac Philoſophicus evadat, ita ut pars amalgamet partes duas ſolis. Proceſſum *Philaletha* non ſolum tradit præfato in tractatu, verum etiam longe accuratius ac magis perſpicue in *tr. Anglico cujus Tit. hic eſt*: *Ripley revivdor an expoſition upon Sir George Ripleys Hermetico-Poetical vvorks*.

Et hoc pacto ac ratione veram viam vides

des stratam acquirendi summam medicinam universalem. Plura circa hanc materiam tractabo in tractatu propediem edendo cui Tit. *Vera panaceæ inquisitio*, & *examen omnium medicamentorum Chymicorum falso pro panaceis venditatorum.*

C A P. XI.

De Viribus specialibus, variis medicamentis internis & externis, cautelis.

CInnabaris nostra quam optime omnes evacuationes juvat ac promovet, dum nimirum Spiritus serenat, confortat, qui deinde excrementa hostilia per debita sua evacuatoria quam commode proscribunt, adeo, ut sæpe observatum fuerit, Cinnabarim Antimonii non solum sudorem excitasse, verum etiam fortiter purgasse ac salivationem concitasse, vid. Wedelius *in Tr. de Medicam. facultat. p.* 152. Sic quoque pulvis absorbens Wedelianus, quem ingreditur Cinnabaris, sæpe vomitum effecisse observatus fuit. Potest itaque Cinnabaris nostra quam commode misceri cum purgantibus, sudoriferis, salivantibus &c. Natura enim confortata optatius præsidet evacuationibus. Sic *Dn. D.* Wedelius, Cinnabarim Antimonii maritatam cum tartaro emetico mire commendat *ad vomitum* movendum. Potest commode sic misceri: ℞. tartari emetici gr. ii. croci metall. gr. i. Cinnabaris Antimonii gr. iii. Misc. f. pulvis. Pro scopo *purgandi* eleganter miscetur cum pulvere vegetabili vel gialap. resinos. additis Salibus v. gr. cremore tartari; tartaro Vitriolato & pauxillo olei macis vel citri. *v. Dn. D. Scultzius in Scrutin. Cinnabarino p. 86.* Inter *sudorifera alexipharmaca* sanguinem depurantia commodum locum invenit. Potest misceri vel cum sal. volat. sal. ammoniaci: it. cum Sale C. C. volat. a saccharo Saturni sublimato (quod commendat *Helvetius in Microscop. physignom. p.* 42.) vel cum Sulphure aurato Antimonii, Antimonio diaphoret. spina serpentin. fl. Sulphuris, CC. s. igne. Inter *diuretica* quoque ejus usus excellit, si amicabile connubium ineat cum arcano duplicato, Sale Succini volatili, lapidibus Cancri, tartaro tartarisato *Ludoviciano*; Tandem quoque Cinnabarina, ut *salivam moventia*, egregiam laudem merentur. *Dn. D.* *Cramerus* magni æstimat & in omnibus fere malignis febribus mixturas salivæ fluxum promoventes præscribit, quas semper ingreditur Cinnabaris. Si saliva (excrementum maxime Spirituosum) in malignis fluat, certum salutis indicium. Hinc frequenti in usu hancce habet. ℞. Aquæ card. b. basilic. scordii an. ℥j. aceti scyll. ʒvi. Cinnabaris Antimonii ℈ß. bez. mineral. Sennerti ana ℈ij. Mixt. simpl. ℈j. M. F. Mixtura.

In febribus intermittentibus Cinnabaris Antimonii egregiam locat operam (præmissis emetico-diaphoreticis, Salibus aperitivis-antifebrilibus, sudoriferis & diureticis,) habet enim virtutem resolvendi, Spiritus confortandi, fermenta peregrina præcipitandi, furibundum spirituum motum coercendi, si præprimis misceatur cum Præcipitantibus, aperitivis, opiatis v. gr. cum Antimonio diaph. lapid. Cancri, tartaro Vitriolato, conchis præparatis, Sale volatili aperitivo (ex Spiritu sal ammoniaci & Spiritu Vitrioli enato) addito pauxillo laudani opiati. etiam pro re nata guttula adjecta Olei antifebrilis. Optimum est stratagema, cum præcipitantibus in febribus jungere Salia aperitiva diuretica, quo scoriarum tartarearum saburra præcipitata eliminari possit. *B. meus Parens* frequenti in usu habuit Salia antifebrilia. v. gr. arcanum duplicatum tinctum cum Cinnabari nativa vel Antimonii, item Sal exsurgens ex combinatione Spiritus salis ammoniaci & spiritus Salis, mistum cum Cinnabari Antimonii. Hæc Salia una quasi falce demetunt febres.

In febribus malignis, variolis, morbillis, si indicia adsunt convulsionum, si vigiliæ, dolores graviores, optimo consilio tunc pulvis bezoardicus compositus ex Antimonio diaphoret. terra sigillata, CC. s. igne, rad. contrajervæ, lap. bezoar, maritari potest cum Cinnabari Antimonii, paucis granis additis magist. anodyni, vel cum pulvere bezoardico *Sennerti*, pannonico rubro non inconcinne Cinnabaris nostra miscetur.

In *affectibus capitis*, *vertigine*, *epilepsia*, *paralysi*, *apoplexia*, &c. insigni encomio digna ac omnibus palmam præripiunt Cinnabarina. Præmissis prius medicamentis specificis cephalicis v. gr. Elixirio cephalico misto cum Spiritu cephal. volatili, vel antepileptico *Hartmanni*, Mixtura simpl. it. præmissis ordinariis evacuantibus, pulveres cephalici omne punctum absolvunt. Egregius hinc est pulvis cephalicus *Ludovici v. Pharmat. p. 642. 643.* v. gr. ℞. pulveris bez. ℈j. succi-

succini albi præparat. ℥ß. Cinnabaris nativ. vel Antimonii ℈j. laudan. op. gr. iij. M. F. pulvis. Inter omnes excellit specificum cephalicum *Michaelis*, *Mœbii*, Panacea *Anvvaldina*. Sequens quoque laudem meretur v. gr. ℞. Cinnabaris Antimonii, cranii human. ungul. alcis an. ℈jß. bez. Lunaris, smaragdi præp. an. ℈j. croci ℈ß. ambræ gr. ij. M. F. pulvis. Sic novi quoque feliciſſimum Practicum, qui pro summo arcano habet in epilepsia Cinnabarim Antimonii, quæ probe clysso Antimonii Sulphureo imbuta est, ac imbibita.

In *Mania*, *melancholia* propinatis prius emeticis evacuantibus, Martialibus aperitivis, ac Salibus volatilibus cephalicis, Cinnabarina commista cum arcano duplicato, camphora, saccharo Saturni pro re nata addito laudano opiato miris encomiis ornat ac magni æstimat *Dn. D. Ettmullerus*.

Porro in *vigiliis*, *doloribus*, *affectibus spasmodicis* omnibus, optima sunt Cinnabarina exaltata laudano opiato, it: præcipitantibus mista v. gr. conchis, matre perlarum, Antimonio diaphor. ocul. Cancri, cornu. C. s. igne.

In *affectibus* quoque *thoracicis*, *tussi*, *asthmate*, *dispositione phthisica* omnem laudem superant. Præmiſſis pectoralibus balsamicis sulphuratis & myrrhatis aperientibus, Martialibus, it. nitroso balsamico Sale gaudentibus diureticis, pulveres pectorales, quos Cinnabarina opiata ingrediuntur, omnem paginam absolvunt; v. gr. ℞. mag. Saturni, ocul. Cancri an. ℥ß. Cinnabaris Antimonii, flor. sulphur an. ℈j. fl. benzoes ℈ß laudan. op. gr. ij. Olei anis. gut. ii. M. F. pulvis. Sequens in tussi humida a *Dn. D. Wedelio* commendatus eximius quoque est: ℞. fl. Sulphuris myrrhator. ℈ij. rad. irid. florent. ari præparat. Antimonii diaphor. an. ℈j. lap. Cancri, Cinnabaris Antimonii an. gr. 15. mag. anodyni gr. M. F. pulvis pro 6. dos.

Imo si prius sudorifera volatilia v. gr. Tinctura bez. cum Salibus volat. Elixirio pectorali vel Tinctura anodyna remixta morbo opponantur, pulvis sequens antipleuriticus *Wedelianus* descriptus in *Opiologia* est optimus; ℞. dent. apri phil. præp. lapid. Cancri, mandib. luc. pisc. Cinnabaris n. vel Antimonii ana ℈j. laudan. op. gr. j. vel ij.

In *Syncope*, *palpitatione cordis*, *deliquio animi* datis prius medicamentis cordialibus confortantibus, antiscorbuticis, Martialibus, pulvis absorbens Wedelianus (quem etiam ingreditur Cinnabaris) remixtus cum specieb. cordial. temperat. vel perlis, lap. bezoar, Oleo cinnamomi, est omnium laudatiſſimus. Ad confortandos quoque Spiritus vitales & animales sequens Mixtura non improficua, v. gr. ℞. aquæ buglos. cinnamom. borrag. rosar. an. ℥vj. succi Kermes ℥iiß. moschi gr. iß Cinnabaris nat. l. Antimonii gr. xv. Zibethi, laudan. op. an. g. j. syr. corallior. ℥vj. M. F. Mixtura.

In *Cardialgia*, *singultu*, *vomitu*. Præmissa tinctura bez. vel Ess. carminat. nupta Ess. castorei, opii, it. externis applicatis carminativis roborantibus nervinis, sequens pulvis admodum proficuus existit. ℞. pulveris bez. ℈j. conchar. præp. Cinnabaris Antimonii an. ℈j. castorei ℈ß. laudan. op. gr. ij. Olei cinnam. menthæ an. gut. j. M. F. pulv.

In *Anorexia*, *appetitu vitiato*, præmiſſo vomitorio, Sale volat. cinnamomis. cum Ess. balsami peruviani vel Spiritu Vitrioli volatili cum Spiritu mastich. mixto, Cinnabarina cum cryſtall. tartari, lapid. Cancri, terra catechu, rad. aronis juncta, adjectis guttulis Olei cinnamom. menthæ, macis, & pauxillo moschi laudatiſſima sunt.

In *Scorbuto*, *affectione hypochondriaca*, *arthritide vaga scorbutica*, *scabie*, Cinnabarina egregium faciunt officium, præmiſſis & interpositis evacuantibus, Martialibus, antiscorbuticis, v. gr. Mist. simpl. cum Ess. fumar. tinctura Antimonii, liquor. Martiali, & Ess. anodyna combinata vel cum Ess. lignorum, tinctura aperitiva *Mœbii*, Ess. pini cum Salibus volatilibus, pulveres anodyni præcipitantes e Cinnabari Antimonii, croco Martis (cum nitro parat.) vel pulvere cachect. Quercetani, succino, Antimonio Martial. cach. lap. Cancri, conchis præparat. Antimonio diaphor. parati, adjecto laudano opiat. vel Oleo aromat. egregio cum emolumento exhiberi poſſunt. Salia quoque aperitiva v. gr. arcanum duplicatum, Sal succini volatile, tartarus Vitriolatus nobiliſſimarum virtutum conjugium cum Cinnabarinis ineunt, quæ non satis laudandam in præfatis affectibus ferunt opem.

In *diarrhœa*, & *dysenteria* exhibitis prius medicamentis interne & externe carminativis, theriacalibus, absorbentibus, bezoardicis v. gr. ℞. Ess. theriacal. ℈ij. balsam. peruvian. ℈j. Ess. anodyn. ℈j. M. Ad dolores & intestinorum convulsiones tollendas, malignas

lignas acres qualitates præcipitandas sequentem pulverem in frequentissimo usu habuit *Dn. D. Cramerus* ℞. terræ sigillat. fl. Sulphuris, Antimon. diaph. an. ℥ß. Cinnabaris Antimonii, terræ catechuanæ ℈j. laudan. op. gr. ij. Olei cinnamom. gr. j. Misce. Si malignitas simul adsit, spina serpentina admixta conducit.

In *nephriticis doloribus*, ubi Spiritus maxime afficiuntur, vomitus; optimum consilium practicum per Cinnabarina, opiata, absorbentia naturæ tumultum sistere; hunc in finem laudatur pulvis nephriticus *Ludovicianus*, qui ex ocul. Cancri, Cinnabari, & laudano opiato conflatus est. Inter calculum resolventia Cinnabarina quoque primas tenent partes cum spermate ceti, sale volatili Succini & aliis remixta. *D.* Wedelius in usu habet laudatissimum pulverem nephriticum sequentem. ℞. spermat. ceti, lap. Cancri, an. ℥ß. Cinnabaris Antimon. ℈j. Salis volat. succin. gr. iv. laudan. op. gr. ß. trochisc. de alkekeng. cum opio ℈ß. M. F. pulv. D. in 4. doses. Hic pulvis resolvit tartareum coagulum, absorbet acidos humores, doloribus ac convulsivis motibus medetur.

In *asthmate*, *catarrho suffocativo* laudem quoque meretur. Præmissis itaque resolventibus in calculo, & anodynis topicis carminativis pellentia cum fructu adhiberi possunt: v. gr. tinctura Mœb. aperitiva cum Spiritu succin. mista, Spiritus nitri dulcis cum Spiritu Salis ammoniaci combinatus & Oleo petroselini imprægnatus, tinctura alkekengi cum Spiritu nephrit. & Spiritu Salis parata, quæ egregie pellunt.

In colica, passione hysterica, Cinnabarina, anodyna & castorina omne absolvunt medendi punctum. Præmissa tinctura bez. cum spiritu sal. ammoniaci, castor. vel Elix. uterino, it. Ess. anodyn. mista, pulvis sequens Wedelianus omni intentioni satisfacit. ℞. pulveris absorb. ʒj. bez. Jovialis, Cinnabaris Antimonii an. ℈j. castor. præp. ℈ß. laud. op. gr. j. M.

In *partu difficili* Cinnabarina cum anodynis confortantibus pellentibus maritata multis parasangis antecellunt omnia medicamenta. Hinc hæc mixtura admodum proficua existit. ℞. aquæ cinnamom. puleg. lilior. alb. an. ℥j. fell. anguill. ℥ß. borracis, Cinnabaris Antimonii ℈j. Spiritus secund. hum. ℈iß. syr. de pœon. q. s. M. F. Mixtura.

Ad omnem putredinem, pestem, gangrænam, & febres malignas arcendas, it. lumbricos enecandos sequens pulvis commendatissimus est. ℞. myrrhæ, Zedoar. cort. citri an. ℈ß. Cinnabaris Antimonii ℈j. camph. ℈iß. Olei succin. rutæ an. gr. j. M. F. pulvis.

In *Gonorrhæa virulenta*, *Lue Venerea*, *scabie* singularem quoque promittunt energiam atque effectum Cinnabarina; propinatis prius bezoardicis, Antimoniatis, succinatis, lignosis, ac purgantibus sequens pulvis egregius. ℞. Cinnabaris Antimonii, mag. Saturni, succin. Antimon. Martal. cach. off. sepiæ. an. ℈j. laud. op. gr. ij. M. F. pulvis.

Præter usum internum Cinnabaris Antimonii externe applicata egregiarum virium suarum radium dispergit quoque ad intima sanguinis, dum serum resolvit, fermentales putredinosos sapores ulcerum absorbet, nervos solatur, nobilissimasque exercet virtutes. Sic *Poterius cent.* 2. *p.* 126. Cinnabarim Antimonii miscet cum aliis in Empl. quo strumas exulceratas tollit. Abscessus quoque sine dolore ullo suppurare ac rodere Empl. de cicuta *Hildan.* mistum cum Antimonii Cinnabari, autor est *Bogdanus in observat. p.* 266.

In præcordialibus anxietatibus Empl. de gummi ammon. cum Cinnabari Antimonii, ung. alth. & bals. peruvian. mistum ad salivam promovendam egregiam locat operam. In scirrhosis quoque duris tumoribus cum Empl. de gum. ammon. remixta ad illos resolvendos non excludenda est.

In spasmodicis affectibus externe applicita cum aliis commendatur a *B. meo Parente in Clavem p.* 294. Potest commode misceri cum ung. alabastrin. oleo hyosciam. destillato, oleo macis, caryophyll. balsam. peruviano. Conducit quoque in capitis doloribus.

In ulceribus malignis, *Cancro*, *herpete*, *variolis*, *Dn. D. Cramerus* illam magni æstimat inspersam cum ocul. Cancri, mag. Saturni, it. cum lap. arsenicali, balsam. peruvian. vel cum camph. sperm. ceti. Inservit quoque Cinnabaris Antimonii cum succino, Sulphure, mastiche mixta suffumigiis ad movendam salivam, in lue Venerea, scabie. Mercurialia pro suffumigiis sint exclusissima, verum cum Sulphuris tricis fixatus fumus omnem deponit noxam; hinc cum Cinnabaris com. pro suffumigatione usurpetur, nullum dubium, quin Cinnabaris Antimonii purior cum meliori fructu substitui possit.

Singularis quoque est ejus virtus in peste, in omnibus incantionibus si appendatur. (*Vana superstitio*). Electrum minerale immaturum *Paracelsi*, quod nil aliud est quam Cinnabaris Antimonii, ad incantationes, si collo appendatur, commendatur ab *Helmontio de injectis material.* §. 7.

Tandem quoque de Cinnabaris usu restant quædam subjungendæ cautelæ. 1. Corporibus impuris scorbuticis, quæ salia sylvestria ac sordes biliosas possident, non cum optato effectu propinantur Cinnabarina, potius prius humores sunt alterandi & per debita evacuatoria eliminandi. 2. In resolutione sanguinis, nimia v. g. in febribus quibusdam ardentibus, hectica, sudoribus scorbuticis cum Cinnabarinis caute mercari debemus. 3. Non eorum usus sit continuus, valde enim gravant ventriculum, ejusque fermentum destruunt. 4. Semper præstat in forma pilulari illa propinare (modo semper liceat) præprimis cum opiatis mista, ne faucibus adhærescant. 5. A noxa Cinnabaris Antimonii usum subsequente bez. Solare cum præsentissimo auxilio propinatum, liberat; latet enim in ipso magnetismus, quo Mercuriales atomos in corpus sparsas attrahit.

FUN-

FUNDAMENTA MEDICINÆ EX PRINCIPIIS NATURÆ MECHANICIS IN USUM PHILIATRORUM SUCCINTE PROPOSITA.

AD LECTOREM.

Uguste non minus quam sapienter antiquissimus medicinæ parens Hippocrates lib. de Steril. c. 18. §. 1. *scribit:* Πειρῶτι φύσικοι εἶναι, Conare ut physicus evadas. *Dolendum & dictu turpe est, sapientissimum Divi Senis monitum ad hæc tempora usque negligi ab illis, qui medicinæ sacris operantur. Tota medendi scientia sine rerum naturalium philosophia trunca ac debilis est, nec ullius morbi explicationi vel prudenti directioni curationis apta existit. Physicus in interiora naturæ introspicit, abditas corporum structuras, temperies, mixtiones scrutatur, ex quibus illationes suas in medicinam facit felicissime. Non autem hic intelligimus scientiam ex meris speculationibus natam, solidiori experientia ceu prima veritatis parente destitutam: sed talem urgemus, quæ methodo simplici, plana, mathematica conclusiones suas demonstrare ac firmare satagit. Quantum fulgoris ac incrementi medendi scientiæ a paucis temporibus physica tali solidiori accesserit, exprimi vix potest. Omnium disciplinarum, sic quoque naturalis & medicæ scientiæ fundamenta lubrica ac imbecilla sunt, nisi demonstrationibus robur ac firmitatem accipiant. Omnes autem veritates maxime petendæ ex mathesi sunt, quas æternas, a DEO stabilitas, & mortalium mentibus ingenitas vocat* Cartesius in epistol. 104. *Sola mechanica, anatomiæ & chymiæ nupta, ab humili ad altum hactenus duxit ipsam scientiam rerum naturalium & medicarum: tali scientia qui rite instructus est, rerum abstrusarum causas eruere, dubias Medicorum controversias ac sententias dissolvere, remedia valentia vel in deploratis morbis invenire quam felicissime potest; Paucissimis hæc scientia utitur principiis, eademque tam artificialium quam naturalium sunt, nimirum* materia & motus. *Materia unam & simplicem dat rebus essentiam, varios autem accipit modos, & multifariam specificatur a motu ceu universalissimo omnium principio, unde fluunt variæ corporum formæ, qualitates, vires, quas unice producit motus; ex varia materiæ divisione, configuratione, situ & ordine. Totius universi vicissitudines & mutationes motui debentur, cujus causa est ipse DEUS maximus & ter optimus mechanicus ac primus cunctarum rerum motor, qui non solum impulsum omni materiæ imprimit, sed & omnia hujus universi corpora in proportionato suo servat æquilibrio, pondere, mensura & ordine: qui statice & mechanice res produxit, cunctaque in æquilibrio suo tenet, quo destructo, & rerum virtus, forma ac temperies dejicitur. Medicus autem in arte sua imitatur naturam, & ipsius parentem DEUM, hinc merito naturæ audit minister. Eadem enim naturæ & artis medicæ sunt principia: & uti artifex, qui materiæ naturam & motus leges ac rationes exacte callet, pro lubitu suo mutare, destruere, componere corpora scit; pari modo medicus, iisdem principiis instructus, immutando, resolvendo, ac varie alterando corpora, maxima & prodigiosa præstare potest: exemplo ipsius Chymiæ cultioris & curiosæ. Quivis itaque sapiens medicus ad talia principia mentem accommodare debet, sic facili via omnes controversias ac litigia in medica scientia occurrentia tollere, dubia solve-*

re.

re, sectarum originem & errorum causas perspicere feliciter poterit. Multarum sectarum in medicina ortum ignorantiæ naturalis philosophiæ adscribendum esse, vero videtur simile. Cordate itaque & aperte fateor, nullum vere rationalem medicum esse, nisi qui physicus sit perfectus, & principiorum naturalium exactam cognitionem habeat; & si dicere licet, quod res est, nil nisi subtilis empiria, veris rationibus destituta, facundia saltim & ingenio tecta, hactenus inter plures medicos regnavit, qui etiam sapientissimi videri volebant. Equidem non censendum, antiquiores & omnes, qui tali philosophia carent, ob eleganter fidelissimeque multa tradita negligendos penitus esse; utpote ex quorum scriptis historiæ & morborum observationes, & quæ ad prognosin pertinent, sufficienter peti possunt; illis tamen anteponendos credo, qui altius & subtilius excolunt ipsam naturam & ejus studium, in subsidium vocatis experimentis variis ex mechanica, anatomia & chymia desumptis. Non tamen & hic in mera subtilitate subsistere, sed & fructus inde petere, & omnia transferre ad usum debent, unde non minus a prudentia & usu, quam scientia commendandus est medicus. Magnum quid medendi scientia est, nec minus prudentia & sapientia medici; illa medicinæ oculus, hæc manus est; absque prudentia nec tempora lustrare medicus rei gerendæ, nec præcipites captare occasiones, vel in prognosticis caute se gerere, & famam aucupari potest. Uti autem scientia optime comparatur ex Neotericis & philosophia moderna, sic prudentia sapientiaque ex antiquoribus, variis observationibus, & se ipsum rebus gerendis accommodando addiscitur. Ex hisce itaque adductis liquidissime constare puto, quomodo tractari debeat studium medicum: uti autem in omni disciplinarum genere, sic quoque in ipsa arte medica firma ac stabilia oportet habere fundamenta ac præcepta, quibus cultorem hujus artis instituere possimus, ut felicissime deinde in cæteris progredi possit. Hæc autem præcepta præcipue commendare debet perspicuitas, brevitas, ordo, ut omnia rite inter se connexa sint. Suscepi hoc in me laboris, & totius medicinæ fundamenta in breve systema & corpus facillima methodo constitutum redigere allaboravi, juxta normam sanioris modernæ philosophiæ mechanico-chymicæ, ut totam medicinæ scientiam inde per breve temporis spatium commode haurire liceat. Nihil quod fundamenti loco inservire potest & scitu in medicina necessarium, hic omissum arbitror: abstinui a prolixitate, controversiarum & quæstiuncularum maleferiatarum mole, nauseosa sententiarum compilatione, quibus gravare & retundere discentis mentem alii consuerunt; sed illud saltim quod solidum, quod demonstrari potest, & principiis physicis & mechanicis innexum est, insinuavi, non ad gloriam, sed in gratiam & utilitatem discentium simul & docentium. Qui autem hæc ringunt & in aliorum scripta livere consuescunt, tentare velint, ut hæc meliora faciant; nulli enim ad gloriam clausa janua est. Non dubito plures ex hoc labore uberrimum fructum petituros esse: experti quoque sunt discipuli mei, quibus hæc hactenus prælegi & explicatione illustravi, e quibus tantum eos nominatim laudare nunc visum est, qui theses has ex cathedra publica, me præsidente & moderante, fortiter & erudite defenderunt: videlicet

CHRISTOPH. WILHELM Gattier, Grena Guelpherbyt.
JOHANN. BALTHASAR SCHONDORFF, Hallens. Saxo.
JOHANN. NICOLAUS Koper, Halberstadiens. Saxo.
MARTINUS CHRISTIANUS LuTZO, Cellensis.

Utere igitur, B. L. hoc labore meo, si non ingratum Tibi fuisse cognovero; alias etiam ejusdem artis curas, quas meditor, inposterum communicabo.

CA-

CAPUT I.

De Natura Medicinæ.

I.

MEdicina est ars, bene utendi principiis Physico-Mechanicis, ad sanitatem hominis conservandam & amissam restituendam.

2 Incertitudo & ignorantia veræ Philosophiæ Naturalis variarum in Medicina Sectarum origo & causa est.

3 Sapienter dixit Hippocr. lib. de Steril. Πειρῶτι φύσικος εἶναι : *conare ut Physicus evadas.*

4 Vera Medicæ artis fundamenta ex principiis Naturæ petenda sunt; hinc Medicus Philosophus juxta Hippoc. Deo æqualis habetur.

5 Medendi ars omnium antiquissima, & Hippocrates antiquissimus Medicinæ parens, & scriptor.

6 Medicus Naturæ minister, non magister est: & eadem principia Naturæ ac artis sunt, hinc cum Natura operari & agere debet.

7 Duo in Medicina fulcra sunt: experientia, quæ prima veritatis parens, & ratio, quæ clavis scientiæ Medicæ est. Experientia ordine præcedit & ratio sequitur. Hinc rationes in rebus Medicis experientia non conditæ nihil valent.

8 In physicis experientia optime peti potest ex mathesi Mechanica, Chymia, Anatomia: In praxi Medica ex observationibus morborum, Historiis & Curationibus accuratioribus, experientia fluit uberrima.

9 Medicina quatenus utitur principiis Physicis, recte scientia, quatenus practicis, Ars dici potest.

10 Ad Medicum perfectum non solum requiritur scientia artis Medicæ, sed & Prudentia ac Sapientia.

11 Subjectum Medicinæ non solum est corpus, sed ipsa mens, quatenus illius commercio utitur, hinc motus mentis seu cogitationes maximam partem dependent a motu & temperie humorum.

12 Medicus finem suum non semper obtinet feliciter, vel quando machina, quoad partes suas præcipuas prorsus est destructa, vel quando nulla inter morbum & medicamentum amplius est proportio.

CAPUT II.

De Principiis Rerum Mechanico-Physicis.

I.

UTi tota Natura sic quoque Medicina debet esse Mechanica.

2 Principia Mechanica sunt Materia & Motus: figmenta ergo sunt Peripateticorum & Chymicorum excogitata elementa.

3 Materiæ essentia consistere videtur in extensione: Ex hac fluit finitudo, figura, divisibilitas ac impenetrabilitas.

4 Motus est primum & universalissimum rerum principium & causa efficiens omnium formarum; & uti Materia omnibus rebus communem dat essentiam, sic motus specificam illis largitur.

5 Materia uti differt ratione figuræ, sic quoque magnitudinis, & optime dividi potest trifariam, nimirum in materiam subtilissimam, subtilem seu æthercam, & crassiorem seu terrestrem & aqueam.

6 In omnibus corporibus solidum & fluidum observatur. Fluiditatis causa sunt duo priora elementa, soliditatis autem posterius.

7 Omnia corpora naturalia ex triplici hac materia sunt conflata, & prout particulæ figura & extensione differunt, ex quibus artificiose inter se combinatis in certum ordinem constant, eo variant quoque formæ & qualitates corporum.

8 Nullæ dantur formæ substantiales, sed omnes respectu materiæ sunt accidentales, licet ratione compositi essentiales vocari possint; hinc omnes formæ sunt materiales, & invicem transmutari possunt: producuntur mechanice, non autem sunt materiatæ.

9 Magnitudo, figura, motus, quies, radicales & catholicæ simplicium corporum sunt affectiones, hinc ex illis omnium phænomenorum & effectuum naturalium ratio petenda est.

10 Uti Deus prima causa est omnis motus: sic quoque omnium formarum: Materia enim quæ pure passiva est, requirit necessario agens quoddam, quod illam in tam diversissimas formas, quæ mundum absolvunt, distinxerit, seu quod extensum illud in varias diversas partes diviserit, figuraverit,

vit, moverit ac translocaverit, quod principium eſt ſolus DEUS.

11 Nullum corpus motum inchoat, niſi impulſum ſit ab alio.

12 Cauſa efficiens motus eſt preſſura corporis fortior ad aliud minoris preſſionis, ſic hoc illi cedere cogitur.

13 Omnis motus natura ſua eſt rectilineus, niſi quid impediat, hinc oritur motus vel reflexus vel refractus.

14 Quantitas motus vel ex celeritate, vel ex corporis mole æſtimanda eſt.

15 Omnis motus qui in tota rerum natura fit, peragitur pulſione, non autem tractione.

16 Æquilibrium in rebus naturalibus ſemper obſervatur, in quo ſi corpora conſtituta ſunt, quieſcunt: deſtructo autem hoc, moventur tam diu, donec ratione gravitatis locum occupaverint, in quo ſubſiſtere poſſint.

17 Corpus ubi ingreditur alterius locum, hoc alterum inde expellit.

18 Motus non poteſt eſſe ſine medio, per quod mobile fertur, hinc omnis motus inter circumſtantia fit corpora.

19 Corpus quo minus eſt & rotundius, eo ad motum promptius; quo ramoſius autem, poroſius & anguloſius eo minus.

20 Cauſa prima motus eſt materia ſubtiliſſima, cui Deus immediate impulſum impreſſit.

21 Quoniam omnia corpora molem, & hinc preſſuram habent, hinc omnia tendunt ad centrum terræ & ſunt gravia.

22 Nullum corpus abſolute leve eſt, ſed ſaltim unum altero magis vel minus grave, quod dicitur leve, hinc omnis gravitas & levitas eſt reſpectiva.

23 Quoniam omnis motus fit in fluido, hinc pro diverſitate fluidi corpora vel aſcendunt vel deſcendunt.

24 Nullum corpus propria vi aſcendit, ſed ab ambiente extrinſeco fluido graviori furſum pellitur, hinc nullum gravitatis principium eſt in corporibus.

25 Corpora duo dummodo ejuſdem materiæ, diverſæ licet magnitudinis, æquali niſu tendunt verſus inferiora.

26 Centrum gravitatis eſt, ubi eſt punctum lineæ directionis.

27 Fluidorum cylindri tanto magis gravitant in corpora, quanto ſunt altiores.

28 Corpus quo magis eſt poroſius & principiis primi & ſecundi elementi magis abundat, eo eſt fluidius.

29 Cohæſionem particularum in corporibus duris efficiunt expulſio materiæ ſubtilis & compreſſio fortior cylindri aerei & ætherei externa.

30 Fluidorum particulæ in perpetua ſunt agitatione & motu, hinc facile ſolida & fluida reſolvere poſſunt.

31 Solidorum natura in quiete particularum conſiſtit, hinc quæcunque in motu ſiſtere poſſunt particulas fluidas uti ſunt, v. g. ſalia acida, rigida, ex fluidis ſolida efficere poſſunt.

32 Natura in pleriſque incipit a fluido & deſinit in ſolidum.

33 Omnia corpora reſolvi ac emolliri poſſunt, ſi particulæ elaſticæ vel igne vel menſtruis impingantur iiſdem.

34 Solutio fit, quando ipſius corporis ſoluti minores moleculæ ſub propria forma interveniente menſtruo ſaltim dislocantur ac diſtrahuntur.

35 Quodlibet corpus habet circa ſe atmoſphæram h. e. maſſam inſenſibilium effluviorum.

36 Aer diſtinguitur in ſubtiliorem qui æther dicitur, & craſſiorem, qui atmoſphæricus eſt, & ex æthere, particulis aqueis terreſtribus & corporum effluviis conflatus, & prout loci differunt & effluvia, aer quoque eſt diverſus.

37 Non ſolum aer atmoſphæricus gravis eſt, ſed & æther quod variis experimentis probari poteſt.

38 Aer corpus eſt elaſticum, ſive poſt compreſſionem priſtinum reaſſumit ſtatum, ſeu comprimi & dilatari poteſt.

39 A gravitate & elatere aeris innumeri in naturalibus dependent effectus.

40 Omnibus corporibus tam fluidis, quam ſolidis aer & æther ineſt.

41 Aer dicitur denſior, quando materiæ ſubtilis particulæ expelluntur, & particulæ terreſtres, & aqueæ magis ad ſe invicem accedunt, rarus autem dicitur aer vel etiam corpus, quando expulſis particulis terreſtribus gravioribus abundant particulæ æthereæ.

42 Aer eſt receptaculum omnium effluviorum.

43 Aer incluſus & compreſſus magnam vim poſſidet.

44 Aer immutare & deſtruere multorum corporum texturam aptus eſt.

45 De aere nos docet experientia, eum in omnia loca, ſibi ab aliis corporibus reli-

relicta, cum impetu ruere.

46 Aer non penetrat ipsam aquam.

47 Aqua est corpus fluidum porosum, flexile, & valde dilatabile, hinc maximam ætheris ac aeris debet admittere influentiam.

48 Aquæ ratione fundi & aeris mirum differunt.

49 Aquæ effectus sunt fluidificare, emollire, intrare salium ac gummarum poros, illaque dissolvere ac discontinuare.

50 Ignis consistit in confuso, & rapidissimo particularum subtilissimarum motu, & uti frigus fit per motum rectilineum, sic calor & ignis per motum curvilineum & confusum.

51 In igne particulæ tertii elementi crassioris innatant particulis materiæ subtilissimæ & subtilis.

52 Ignis effectus sunt movere, rarefacere, propellere, penetrare, discontinuare corpora, & vim elasticam aeri, & aquæ conciliare, corporaque solidissima perrumpere.

53 Ignis flamma corporum texturam non solum destruit, sed & mutationem corporibus inducit, hinc non verus est corporum analysta.

54 Uti caloris natura in motu, ita frigoris in quiete consistit, & calor rarefacit, frigus autem condensat corpora.

55 Fermentatio dicitur, quando particulæ subtilissimæ vehementer motæ in corporum liquidorum poris exitum non inveniunt, hinc in illorum latera reactione corpus diffringunt, resolvunt & subtilisant.

56 Fermentatio putredinosa locum habet in regno animali, vinosa in vegetabili.

57 Particulæ subtiles fermentationem efficiendo corpora dividunt, quod probat illorum post fermentationem subtilitas.

58 Lux est celerrimus globulorum minutissimorum motus rectilineus.

59 Reflexa lux dicitur, quando redit propter occursum alterius corporis impedientis primam lineam motus; refringitur autem quando radius in motu constitutus oblique diversa transiens media non nihil a linea recta deflectit.

60 Omnes colores, soni, visus, reflexioni & refractioni lucis debentur.

61 Color nil aliud est, quam lux refracta ac modificata pro diversitate superficierum, vel densitatis corporis, per quod lux transit, & materiale colorum in textura ac dispositione particularum radicatum est.

62 Sonus nihil aliud est, quam tremulus aeris motus factus a percussione corporis alicujus trementis.

63 Principium materiale odorum est, Sal volatile Sulphureum mediante aere & æthere extractum.

64 Causa saporis Sal est, quod ratione particularum diversæ figuræ, & magnitudinis varie modificatum diversos exhibet sapores.

65 Sal est substantia sapida & solubilis in liquore aqueo.

66 Sal est, vel acidum, vel alcali, vel neutrum, secundum & primum vel fixum, vel volatile.

67 Sal acidum est Sal primogenitum & fundamentum reliquorum omnium, a quo omnia pro diversitate particularum terrestrium, concentrationis, reliqua omnia oriuntur.

68 Qualitates corporum nil aliud sunt, quam certæ dispositiones & modificationes materiæ: qualitates autem sensibiles uti calor, frigus, humiditas &c. nil nisi meri sunt percipiendi modi, & quasi insensibiles motus occasione tremoris nervorum excitati: & relative ad nostrum corpus varium sortiuntur nomen.

69 Nihil in se calidum nec frigidum, sed respectu corporis, & secundum modum receptivitatis & ad sensum tale dicitur.

CAPUT III.

De Sanitate, Vita, Temperie & Natura.

I.

Corpus nostrum est instar machinæ seu automatis, quod ex variis organis ratione figuræ & magnitudinis certo ordine ac situ dispositis ac constructis gaudet, quæ moveri & animari a partibus fluidis corporis nostri debent.

2 Partes corporis nostri sunt vel solidæ vel fluidæ. Fluidæ si in decenti temperie æquabilique motu constitutæ sunt, & solidæ quamdiu in decenti configuratione, situ & ordine consistunt, corpus ad actiones secundum naturam exerendas aptum existit, & sanum est.

3 Actiones vitales absolvuntur sensu, motu & nutritione.

4 Vita corporis versatur in perenni ac decenti partium fluidarum per solidas motiones, partes autem fluidæ prima motus causa sunt, solidasque in motum excitant.

5 Fluidæ corporis partes principaliores, sunt Spiritus animales, quasi impetum facientes, Sanguis cum sero & lympha.

6 Vita hominis consistit in continuata mentis & corporis communione, seu versatur in his operationibus, ad quas & corporis motus & cogitatio mentis concurrit.

7 Vita perficitur causis mere mechanicis, nec mens facit ad corporis ipsius vitam, nec vita spectat ad mentem sed ad corpus.

8 Quando corpus humanum moritur, non mens a corpore recedit, sed corpus recedit potius a mente, quatenus organa corporis vitiata sunt, ut mens amplius iis præesse nequeat.

9 Uti vita consistit in motu, & sanitas in motu temperato ac æquali partium fluidarum, sic mors nil nisi destructus motus est, & motus improportionatus ac inæqualis.

10 Non partes solidæ dici possunt temperatæ & intemperatæ in se spectatæ, sed illarum temperies dependet a temperie & motu partium fluidarum.

11 Quando corpuscula sanguinem constituentia diversa, nimirum: terrestria, ramosa, aquosa, salina, volatilia, fixa, acida, Sulphurea proportionaliter inter se sunt mixta, ita, ut motum æqualem inter se efficere possint, tunc sanguis dicitur temperatus, & blanda temperies introducitur partibus solidis.

12 Quo magis autem inæqualis est horum corpusculorum mixtio, eo inæqualior resultat motus & intemperies varia.

13 Quando particulæ sulphureæ, oleosæ, volatiles, salinæ, prædominantur præ ipsis fixioribus aqueis, terrestribus; intemperies calida est, & tunc temperamentum calidum dicitur, seu sanguineum, & si nimius ille excessus sit, evadit cholericum.

14 Calidi temperamenti illum dicimus, qui tali fibrarum plexu constat, cui multæ particulæ igneæ æthereæ calidae insunt, vel in quo multæ facile congregari possunt.

15 Quod si particulæ aqueæ mucilaginosæ acidæ fixiores prædominium habent, præ ipsis sulphureis spirituosis salinis sanguinis, exsurgit temperamentum phlegmaticum frigido-humidum, & quando particulæ illæ salibus acetosis stipatæ sunt, vocatur Melancholicum, quod gradu saltim differt a Phlegmatico.

16 Phlegmatici dicuntur, qui serosis humoribus abundant, & tam denso fibrarum plexu constant, ut partes calidæ difficilius colligi queant.

17 In temperamento Sanguineo & Cholerico motus partium fluidarum magis vehemens, celer ac velox est, in phlegmatico autem & Melancholico magis tardus & imminutus.

18 Qualis est temperies, & motus sanguinis & humorum, talis etiam est motus Spirituum animalium, & qualis Spirituum animalium motus ac temperies, talis etiam mentis motus, inclinationes, & cogitationes exsurgunt, hinc effato Galeni mores animi sequuntur corporis temperamentum.

19 Sanguinei magis sunt audaces, hilares, ingeniosi & alacres, e contra Melancholici & pituitosi magis sunt tardi, timidi ac tristes ob Spiritus in Sanguineis subtiliores, & illorum motum celeriorem, in phlegmaticis autem & Melancholicis fixiores, & motum illorum tardiorem.

20 Ad temperiem corporis & humorum faciunt parentes, ortus, solum, cœlum, ætas, morbus, vitæ ratio, sexus.

21 Principium motus primum in machina nostra omnium Philosophorum consensu est anima, quam sive Naturam, sive Spiritum potentiis Mechanicis instructum, sive materiam subtilissimam æthercam ordinate & specifice agentem nominare velis, perinde est.

22 Animam in homine præter potentias Mechanicas, & ordinatum agendi motum, nobiliori potentia, nimirum cogitandi & ratiocinandi instructam esse, quam brutorum anima, extra dubium est, & ratione hujus potentiæ dicitur mens, & est substantia immortalis ex decreto ipsius Dei.

23 Causa prima potentiarum in anima existentium, est ipse Deus, a quo uti omnia, sic quoque animæ nostræ existentia & functiones dependentiam suam habent.

24 Spiritus animales non sunt ipsa anima, illis tamen utitur anima ceu instrumento ad exequendas functiones suas.

25 Functiones animæ sunt movere spiritus, & ad certum motum edendum eosdem determinare.

26 Natura seu anima hominis facile cha-

racterisatur specifico motu, quem deinde jugiter custodit, unde consuetudo naturæ dependet, quæ in vitæ genere & morbis variis illorumque periodis admodum est solennis.

27 Natura est mensuræ, numeri, temporis, & ordinis observantissima, unde omnia ordinate, tum in productione corporis, quam in illius conservatione & morborum curatione facit.

CAP. IV.

De Partibus solidis & fluidis machinæ humanæ, principaliter de sanguine.

Corpus nostrum est instar machinæ, quæ ex particulis solidis & fluidis vario ordine ac situ dispositis & constructis constat.

2 Solidæ partes sunt ossa, cartilagines, tendines, membranæ, nervi, arteriæ, venæ, tubuli lymphatici, carnei seu fibræ dicti, & illi qui glandulas constituunt.

3 Fibræ sunt prima stamina & filamenta omnium partium, ex quibus artificiosa textura situ & constructione omnes partes componuntur.

4 Fibræ tubulatæ sunt, quoniam nutriuntur & augmentum accipiunt, per has fluit materia liquida, quæ latera illarum distendere potest.

5 Unaquæque fibrilla certum per intervallum suas habet implicaturas, hinc patet, cur flaccidus antea musculus tumidus & densius, redditus, dolorem non statim efficiat.

6 Fibræ prout magis crassæ, vel teneræ & subtiles sunt, & prout rectum vel obliquum situm habent, & quo magis compactius vel laxius sunt unitæ, varia constituant organa.

7 Quilibet musculus constat ex infinitis parvulis fibris tubulatis, quæ in media parte, ventre dicta, laxius coeuntes, carnem constituunt, in fine autem & principio arctius colligatę, tendinem efformant.

8 Nervi sunt fasciculi plurimorum tubulorum, cavi, ac cannæ indicæ in modum perforati, ex alba seu medullari cerebri substantia progredientes.

9 Nervi qui sensui inserviunt molliores, qui autem motui, duriores sunt.

10 Tubuli nervei per totum corpus sunt dispersi, hinc canaliculis exilioribus læsis cerebrum, & plura correspondentia organa in consensum trahuntur.

11 Ossa constant ex tubulis poros innumeros habentibus, in quibus circulantur depositæ particulæ sanguineæ & lymphaticæ.

12 Inosculantur ossibus venæ & arteriæ, intrantes cavitatem, & deponentes ibi pinguedinosam & sanguineam medullam, ne rigida evadant ossa & facilius rumpantur.

13 Arteriæ constant ex triplicibus lamellis: prima est reticularis, ex nervis, vasis sanguineis, membranosisque expansionibus conflata; secunda, ex fibris musculosis in circulum contortis, duris tamen & renitentibus; tertia tenuis est, & ex planis membranosisque expansionibus constructa.

14 Venæ si aspiciantur per microscopium, adsunt primo fibrę tensiles, secundo membrana glandulosa, tertio musculosi fasces.

15 Membranæ tendinosæ & nervosæ constant ex fibrillis variis nervosis, fistulosis, facile dilatabilibus, hinc admodum sensibiles sunt. Periortium habet originem suam partim a dura matre per diversa cranii loca prodeunte, & a capite sic ad universam ossium compagem diffundente, partim a fibris & tendinibus musculorum.

16 Glandulæ nihil aliud sunt, quam vasorum minutissimorum implicatus nexus, habent nervos & carneas subtilissimas fibras, quæ varie circumducuntur, investiuntur etiam aliquibus in partibus exterius membrana valde tensa, quæ sanguineorum vasorum lateralibus ramis irrigatur, sub hac carneæ fibræ circulariter ductæ locantur, quæ horizontaliter glandulæ corpus penetrant.

17 In tenerrimis glandularum ductibus & vasculis facile fieri possunt obstructiones.

18 Glandulæ cutis instructæ sunt poris seu ostiolis, singula suis valvulis cucurbitiformibus aut pelliculis incurvis versus interiora protensis dotata. Valvulæ adsunt ad fluidum alias nimis effluxurum remorandum, sicque refrænandum halituum nimiam transpirationem.

19 Glandulæ sunt vel conglomeratæ vel conglobatæ. Conglomeratæ sunt acervus minutissimarum glandularum communi tunica investitarum, quarum singulæ emittunt vasculum excretorium, quæ iterum abeunt in canalem, per quem liquor fluit in aliquam cavitatem, quales sunt parotides, pancreas, mammæ. Conglobatæ constant ex meris fibrillis, inter se varie contextis, non autem

vasculis, uti conglomeratæ.

20 Vasa lymphatica ductus sunt admodum tenues, pellucidi, firmi, simplici tunica donati, & plurimis nodulis, qui totidem valvulæ sunt, conspicui.

21 Vasa lymphatica valvulas habent semilunares, quæ ejusdem naturæ videntur cum substantia vasorum lymphaticorum: microscopio autem examinatæ apparent fibrosæ, ut contrahi & relaxari possint.

22 Vasorum lymphaticorum, lacteorumque, & ductus thoracici structura eadem est.

23 Solidæ partes invicem singularem & necessariam connexionem habent: hinc arteriæ inosculantur venis, & venæ arteriis, nervis & musculis. Tubuli carnei desinunt in tunicas, & hæ sic involutæ propagantur in tendines, cartilagines, & ossa, sicque datur communicatio & circulatio fluidarum partium.

14 Solida corporis animati compages tota tubulosa est, & minutissimas partes cavas esse, probat circulatio sanguinis in pediculo, & per caudæ fibrillas in anguilla, quod optime demonstrari potest microscopio.

25 Partes solidæ, quoniam ex infinitis minutissimisque staminibus & fibrillis contextæ sunt, multa millia spatiola intermedia, seu corpusculorum, ex quibus illæ conglomerantur, intercapedines fieri debent.

26 Inter partes fluidas præcipua est massa sanguinea, quæ ex innumeris, ratione magnitudinis, figuræ, & ponderis diversis particulis & corpusculis constat.

27 In sanguine latent particulæ serosæ, lubricæ, flexiles, & rigidæ salinæ, tam volatiles, quam acidæ & ramosæ, sulphureæ, oleosæ, & crassæ, mucilaginosæ, terrestres.

28 Sanguis per microscopium inspectus, constat ex fibris & meris globulis, qui intestino & irrequieto motu in omnem positionem se movent: cessante hoc motu, mutua implicatione coeunt, & subsident isti globuli, sicque crassities & coagulatio fit sanguinis.

29 Uti in coitione globulorum sanguinis, illius crassities: sic in illorum globulorum perpetuo motu & divisione ejus, fluiditas & tenuitas consistit.

30 In globoso elementorum sanguinis contextu, nativa ejus dispositio consistit, quoniam sphærica figura ad perficiendum motum omnium est aptissima.

31 Color sanguinis floridus, fluiditas, turgescentia, & calor ille vitalis debentur exactissimæ & decenti globulorum horum comminutioni.

32 Globulorum horum comminutio, divisio & motus perennis debetur materiæ subtilissimæ æthereæ, in aere hospitanti, quæ uti causa omnis fluiditatis & motus, sic quoque sanguinis est.

33 Rubedo sanguinis fit a sibi incumbentibus globulis, in quorum poris & interstitiis, materia ætherea lucida repercutitur, & repercutiendo talem visui exhibet colorem.

34 Chymici rubicundum sanguinis colorem deducunt a sulphureis oleosis particulis, exaltatis, a calore & particulis salinis volatilibus.

35 Uti omnis calor est a motu, sic quoque corporis nostri calor vitalis ab eo dependet, quo autem motus hic magis est reflexus & vehementior, eo major quoque exsurgit calor.

36 Nullus calor datur insitus, sed omnis est influus, hinc calidum innatum & humidum radicale, nisi sumantur pro dispositione seminali & innata sanguinis & seri, mera sunt figmenta.

37 Sanguis duplici motu gaudet: intestino uno sive minimorum juxta se invicem, & altero circulari seu progressivo, cujus ope per vasa circumvehitur, neuter sine altero consistere potest.

38 Uterque hic motus debetur aeris & ætheris virtuti elasticæ, per respirationem communicatæ, & cordis vigori seu motui.

39 Cordis motus absolvitur constrictione seu systole, & dilatione seu diastole, & est cor non tam officina, quam antlia sanguinis, ad illum recipiendum & expellendum inserviens.

40 Cor nil nisi musculus est, ex fibris & staminibus fibrosis motricibus geometrice constructus, ut ad contractionem robustam & dilatationem aptus sit.

41 Cor est omnis motus in corpore nostro, & sanguinis circulationis (sine qua homo vivere nequit) primum principium, & instrumentum & primum impellens sanguinem.

42 Motus cordis non motrici alicui insitæ virtuti, sed nixui expansivo spirituosi liquoris seminalis in ipso embryone, in adultis autem expansivæ ætheris & spirituum ani-

animalium sanguinisque videbatur.

43 Contractio cordis & dilatatio arteriæ conincidunt, sicque fit pulsus, qui nihil aliud est, quam dilatatio arteriæ.

44 Cor principium est arteriarum & venarum, omnes arteriæ advehunt ad partes, venæ autem revehunt, excepta vena portæ, quæ advehit ad hepar.

45 Venæ semper sunt comites arteriarum, ampliores tamen sunt, quoniam motus sanguinis in venis lentior est, valvulisque semilunaribus instructæ sunt, ut refluxus impediatur.

46 Non dantur anastomoses arteriarum & venarum, sed arteriis junguntur tubuli, per quos sanguis transit ad substantiam carneam, ubi deinde per venarum tubulos excipitur.

47 Quando cordis ventriculi contrahuntur & aer subtilior elastica & pellente virtute imbutus ipsi communicatur, non solum contentus intra eos sanguis in arterias expellitur, sed & universus sanguis per arteriosum & venosum genus progreditur, adjuvante musculoso venarum contextu & valvularum structura.

48 Quindecim ad minimum vicibus sanguinem singula hora per cor circulari, probabile videtur.

49 Atmosphæra externa corpus ambiens, fervorem & elasticitatem humorum & spirituum reprimit, temperat, ac moderatur, propulsionemque sanguinis in venas promovet.

50 Remoto atmosphæræ equilibrio, spiræ ætheris & aeris in succis contentæ mirum dilatantur, sicque distendunt & coarctant plus justo vasa, & motum sanguinis sistunt, quod patet per experimenta, beneficio antliæ, in vivis animalibus peracta.

51 Sanguis quo tenujor & fluidior, eo melius per minutissimos venarum & arteriarum tubulos circulatur, quo autem crassior, eo lentior fit circulatio.

52 Falsum est calorem sanguinis & corporis nostri dependere a citatiori circulatione sanguinis, magis ille fit a motu intestino sanguinis, & ætheris reflexivo motu in sanguine aucto.

53 Fermentatio in sanguine nulla est, talis nimirum, quæ in vegetabilibus locum habet, vinosa; si autem per fermentationem intelligis intestinum particularum motum, qui subtilisationem sanguinis efficit, concedi potest.

54 Sanguini κατ' ἐξοχὴν sic dicto, nimirum ramosæ, fibrosæ, & rubicundæ texturæ sanguinis semper immixtum est serum, quod magis flexilibus, mollibus, gelatinosis & salinis constat particulis.

CAP. V.

De Lympha, saliva, chylo, lacte, bile, semine, spiritibus animalibus.

I.

Post sanguinem, fluor principalis corporis nostri est lympha, quæ non secus ac sanguis circulatur per certa sua vasa, dicta lymphatica.

2 Lympha differt a sero, dum illa magis orbata gelatinosa ac glutinosa substantia est, magisque aquea, serum autem leni ignis calore concrescit in gelatinam multis minimis fibrillis conspicuam.

3 Lymphæ omnis motus a peripheria ad centrum est, nimirum ad cor, quod manifesto ostendunt valvulæ vasorum lymphaticorum, quæ talem habent structuram, ut lymphæ ad cor tendenti liber pateat transitus.

4 Omnis lympha separatur a sanguine adducto per arteriolas in ipsas partes.

5 Non omnia vasa lymphatica habent commercium cum glandulis, vel ex illis scaturiunt, sed pleraque oriuntur ex viscerum substantia, & sunt quasi tubuli arteriarum continuati.

6 Omnes pene partes gaudent vasis lymphaticis.

7 Lympha omnis revehitur a partibus & affunditur sanguini venoso, cum quo transit ad cor.

8 Lympha non efficit nutritionem partium, sed potius est recrementum ipsius seri nutritii, & ex sero sanguinis ortum suum habet, dum a particulis seri gelatinosis nutritiis, aqueæ, quæ ad nutritionem ineptæ sunt, secedunt.

9 Lympha, quia non constat particulis gelatinosis, conservat sanguinem in fluiditate, chylum diluit, salia acria temperat & vehiculum est variorum excrementorum, maxime autem salinosulphureorum, ex corpore educendorum.

10 Præter lympham alius adhuc humor est in corpore nostro, medius quasi inter serum & lympham, qui ex sanguine arterioso immediate, beneficio glandularum conglome-

meratarum excernitur, & dicitur vel salivalis, pancreaticus, intestinalis & ventriculi.

11 Humor salivalis & Pancreaticus &c. ejusdem sunt naturæ, non autem lymphaticæ, ut vulgo credunt, sed constant ex particulis serosis, acetosis, subtilibus & spiritibus animalibus.

12 Saliva ex particulis summe subtilibus constat, hinc non secus ac Spiritus vini, repositus in vase ab aere evacuato ebullit.

13 Succus hic salivalis, una cum Pancreatico & intestinali menstruum corporis quasi universale & liquor microcosmicus publicus est, inserviens ciborum resolutioni, medicamentorum exactioni, chylificationi &c.

14 Pancreas cum vasibus & glandulis salivalibus conglomeratis, quæ sub auribus & lingua sunt, eandem habet structuram, eundemque usum.

15 Succus pancreaticus, non secus ac saliva facile ad fermentationem disponit cibos, ipsis admixtus.

16 Falsum est succum pancreaticum naturaliter esse acidum, & effervescere cum bile.

17 Ductus salivales sunt vel majores vel minores; majores sunt vel externi & superiores, vel interni & inferiores: illi sunt ductus Stenoniani & Nukiani: hi Warthoniani & Bartholiniani, seu mavis, Riviniani: Minores innumeri sunt in faucibus, palato & labiis conspicui.

18 Lacrymæ, & liquor ille, quem stillant glandulæ oculorum, Salivalis naturæ videntur, dum per ductum insignem ab oculis in nares tendentem, & ex hisce in palatum abeuntem in os derivatur.

19 Menstrua insipida magnam in solvendis rebus habere efficaciam, testatur Mercurius & aqua communis.

20 Salivam non solum ex particulis aqueis & subtilissimis salinis, sed & subtilissimis elasticis, per nervos ipsis communicatis, constat.

21 Quale serum sanguinis, & qualis spirituum animalium constitutio, talis est saliva, qualis saliva, tale fermentum ventriculi, & quale fermentum ventriculi, talis est digestio, & qualis digestio, talis est chylus.

22 Motum spirituum animalium inordinatum communicari salivæ posse, testatur morsus canis rabidi, affectus animi, philtra &c.

23 Saliva verum ventriculi menstruum est, quoniam fermentum ventriculi copiosum esse debet, secundo activum & ad fermentationem aptum, tertio cibis intime misceri debet, quæ omnis in se continet saliva.

24 Lympha quæ stillat in glandulis ventriculi & intestinorum, pauca, ad madorem horum viscerum internum necessaria est.

25 Saliva menstruum quasi universale est, ratione particularum spirituosarum maxime penetrat, ratione salinarum particulas sulphureas extrahit & dissolvit, ratione aquearum ipsa salia gummeasque particulas resolvit & imbibit.

26 Saliva, quam primum masticatis in ore cibis admiscetur, statim insignem ac evidentem alterationem ipsis inducit, ut in locum calidum repositi facilem fermentationem per se recipiant.

27 Inter partes fluidas corporis nostri singularem quoque obtinet locum chylus, qui non nisi emulsio naturalis, ex cibis contritis, & a salivali menstruo resolutis est.

28 Chylus per vasa lymphatica in mesenterio existentia & lactea dicta, affunditur sanguini & cum hoc circulatur per totum corpus.

29 Elementa chyli sunt particulæ aquosæ, dulces, gelatinosæ, it. oleosæ ac ramosæ; ex quarum conjunctione lacteus exsurgit color.

30 Essentiæ resinosæ, item olea intime cum aqueo menstruo mixta constituunt lac.

31 Chylus proxima sanguinis, seri, lymphæ & omnium corporis fluorum materia est.

32 Chylus infusus in sanguinem, ejusque motu comminutus ac subtilisatus, partim transit in ipsum sanguinem, ratione particularum ramosarum, & oleosarum, partim in succum nutritium, ratione particularum mucilaginosarum, partim in serum, ratione particularum aquearum & viscido-salinarum, partim in lympham, ratione particularum insipidarum aquearum.

33 Qualis est cibus, talis chylus, qualis chylus, tales humores, quales humores, tales sunt Spiritus, quales sunt Spiritus, & humores, talis est nutritio, motus & sensus, & per consequens vita, & sanitas.

34 Chylus non dimittitur a sanguine totus, nisi in gravidarum uberibus, quæ congeries minutissimarum glandularum sunt, & ibi lac nominatur.

35 Lac non est serum, nec sanguis immuta-

tatus, sed chylus, ad ipsas glandulas mammarias deductus per ipsas arterias.

36 Bilis in hepate secreta, & in intestinum duodenum effusa, non excrementum, sed utilissimus corporis nostri fluor est.

37 Bilis si destilletur, fundit insipidum phlegma, remanente resina inflammabili ac tenaci, si autem cum Sale tartari mixta, vel fœtida facta destilletur, prodit liquor Alcalinus, qui in mixtura cum aliis rebus semper edit effectus Alcalinos.

38 Bilis non immerito chyli & sanguinis balsamum constituit, acorem corrigit, oleosas ciborum particulas solvit, ut intime possint misceri cum aqueis & chylum constituere, visciditates terreas incidit, & spiculis suis salino-sulphureis ad excretionem intestina stimulat.

39 Bile deficiente, cruditates acidæ, viscidæ in corpore cumulantur, excretio alvi impeditur, & spirituascentia sanguinis debilis est.

40 Tres vel quatuor unciæ bilis brevi tempore in intestino duodeno colligi possunt, ejus enim fluxus per ductum hepaticum continuus est, ex cystide vero, non nisi pleno ventriculo.

41 Terrestris & crassa pars bilis per excrementa alvi ejicitur, subtilior autem salino-sulphurea transit cum lympha vel chylo iterum ad ipsum sanguinem, sicque circulatur.

42 Nullum animal bilioso humore caret.

43 Semen delibatissima succi nutritii, & spirituum animalium portio est, in anfractuosis testium canaliculis elaborata & subtilisata.

44 Nullus datur spiritus naturalis nec vitalis in ipso sanguine, sed saltim animalis, in ipso cerebro & nervis.

45 Spiritus hic est ens activum, motum, & quidem determinatum ac ordinatum efficiens in materia.

46 Materia licet etiam sit subtilissime divisa, pure tamen passiva est, nec motum simplicem, multo minus ordinatum edere potest sine spiritu activo, & primo motore.

47 Fluidum itaque subtilissimum, quod visum fugit in nervis contentum, est nil nisi subtilissima materia, potentia mechanica determinata instructa, quæ ideales & ordinatos motus in corpore edere apta est, hinc recte dici potest spiritus.

48 Spiritus in sanguine vitalis Veteribus dictus, nil nisi æther seu subtilissima aeris portio est, elasticitate imbuta & cum particulis sanguinis mixta, unde motus cordis, arteriarum, & ipse calor corporis nostri dependet.

49 Spiritus animales nec alcalini, nec acidi, nec sulphurei sunt.

50 Probabile est, liquidum nerveum constare ex duplici substantia, una nimirum humidiori subtilissima succi nutritii parte, altera ficciore, quæ ex purioribus aeris particulis pulmonum ministerio, in sanguinem receptis elaboratur.

51 Quamdiu hæ partes inter se bene sunt temperatæ ac mixtæ, & in æquilibrio constitutæ, tamdiu spirituum elaterium viget, motus est æqualis, partes recte nutriuntur, & somni vigiliarumque legitimæ vicissitudines sunt.

52 Nervi licet subtilissime vehant substantiam, absurdum tamen non est, illum non tam formaliter, quam etiam materialiter concurrere ad nutritionis negotium.

53 Ratione rigidarum elasticarum particularum, Spiritus animales ipsius nervi ab objectis tensilibus commoveri possunt, sicque fiunt sensus, qui non nisi certæ spirituum animalium nervorumque mutationes sunt.

54 Spirituum motus duplex est, vel rotatorius, dum nimirum quævis particula circa axem movetur, vel directus, qui a termino ad terminum tendit.

55 Motus spirituum animalium in nervis est magis rectilineus, motus autem ætheris in sanguine magis est curvilineus, unde calor dependet.

C A P. VI.

De motu machinæ nostræ vitali & Sensu.

I.

NIhil in machina microcosmica fit sine motu, nulla immutatio, secretio, nutritio, nullus sensus sine motu fieri potest.

2 Moventur partes fluidæ, inter quas primum locum sibi vendicat nervorum fluidum, quod omnium subtilissimum & ad motum edendum celerrimum aptissimum est, a quo cunctarum machinæ partium tam solidarum quam fluidarum motus dependet.

3 Spiritus animales summa subtilitate & ela-

elasticitate præditi potentiam habent a DEO impressam non solum mechanice sese movendi, sed & elective, determinate & ad certum finem: quæ potentia dicitur anima sensitiva & radicaliter inexistit subtilissimo cerebri fluido.

4 Instrumentum motus spirituum animalium organicum sunt fibræ motrices, variæque illarum implicationes & texturæ.

5 Quando fibræ motrices ita inter se sunt contextæ, ut duæ extremitates tendineæ fiant, media autem pars laxior fit, exsurgit musculus, qui motus spontanei instrumentum est.

6 Quando fibræ motrices certa quadam serie super se sunt stratæ & quidem transversim, tunica evadit musculosa seu carnea dicta, quæ motus involuntarii & naturalis organon esse solet.

7 Tunicam ventriculi, intestinorum, vesicæ urinariæ, biliariæ, ureterum, arteriarum, venarum musculosam existere & fibras carneas ac motrices sibi intertextas gerere, αὐτοψία docet.

8 Spiritus animales mobili & expansiva sua natura fibras inflant, sicque illas abbreviant & distendunt, adeoque quod longitudini illarum decedit, crassitiei accedit. Equidem figura, non moles in musculo tumescente mutatur.

9 Uti in vesica inclusus aer dilatatus ingentia pondera attollere solet, sic quoque vi spirituum fibræ musculorum dilatatæ trahunt per tendines suos ossa.

10 Ad motum in musculis & fibris motricibus exerendum non solum requiritur influxus sufficiens spirituum animalium, sed & ipsius sanguinis spirituosi laudabilis, hinc arteria partis ligata sensus & motus partis exspirat.

11. Omnes partes, vasa, quæ ex musculosis fibris constant, motu gaudent tensivo, qui, quando in statu naturali est, dicitur tonicus, quando autem hic motus viscerum naturalis læditur, vel nimis tenditur, fit spasmodicus, aut si nimis relaxatur, maxima incommoda motus inordinarii & morbi oriuntur.

12 A specifico hoc tonico partium motu læso inordinariæ excretiones, vari morbi oriuntur, usus viscerum invertitur & actiones vitales depravantur.

13 Spiritus animales fluidum sunt simplicissimum purissimum, cui facile imprimi potest idea certi ac determinati motus, quam etiam diu & exacte certoque tempore, mensura & numero servare solet, uti id testantur periodicæ excretiones, morbi &c.

14 Spiritus animales sunt naturæ mobilissimæ, purissimæ, hinc si heterogenei quid ipsis immixtum est, illud statim motu suo intestino & elastico ad extremas partes propellunt, non secus ac flumen motu vorticoso gaudens heterogenea immissa ad ripam pellit.

15 Quando fibræ nerveæ vel musculosæ stimulantur & irritantur a quadam materia, non solum concitatus ad hanc partem spirituum fit affluxus, verum etiam sensus & perceptio quædam certa ab objectis ipsis imprimitur.

15 Spiritus animales non movent solum corpus, sed & sentiunt, quæ sensatio tamen sine motu fieri nequit.

17 Ab objectis saltim certi motus fiunt in organis, & ex varietate motuum mens rerum sensibilium differentias varie percipit.

18 Objectis, quæ in nobis sensus movent, nihil attribuimus, nisi potestatem, quæ ex figura, motu & partium dispositione fluit, varie organa & his mediantibus mentem afficiendi.

19 Calor, odor, sapor, omnesque qualitates non fiunt in objectis externis, sed variæ sensationes excitatæ in mente nostra.

20 Instrumentum omnis sensus, in quod objectum impellit, est nervus vel ejus extremitas, quæ vel in membranam vel in papillam desinit, in hac varium objectum irruit, variumque excitat motum, qui motus beneficio spirituum animalium transfertur ad sensorium commune, ubi perceptio fit.

21 Nulla pars corporis humani tangi vel moveri potest, quin eò ipso moveatur fluida & spirituosa nervorum substantia & consimilis motus ad sensorium cum undulatione vel pressione quadam traducatur.

22 Ad tactum omnes referri sensus possunt, est ille universalissimus, reliqui sunt saltim diversi tangendi modi.

23 Organon sunt papillæ nerveæ perfusæ spiritu animali, & quo copiosiores sunt in parte, eo exquisitior fit sensus.

24 Pro objectorum itaque diversa impressione vel motu, variæ & diversæ fiunt perceptiones, quæ frigoris, caloris, ac humiditatis nomine veniunt.

25 Visus omnium sensuum est præstantissimus; objectum ejus est lux, sive a corpore

re luminoſo radiis imperturbatis, id eſt, preſſione globulorum æthereorum rectilinea ſive a corporibus opacis refracta, ſeu varie repercuſſa tranſeat ad tunicam oculi retinam, ubi pro diverſitate impreſſionum vel ſenſum luminis vel coloris producit.

26 Organon viſus eſt oculus, qui nil niſi camera obſcura eſt, quoniam omnibus gaudet requiſitis.

27 Viſio fit non in nervo optico, ſed in tunica retina, quæ eſt nervus opticus expanſus.

28 Tunica ſclerotis poroſa eſt, & minimis lymphaticis vaſculis ſtipata, quæ oculorum humores reſtituunt & nutriunt.

29 Auditus abſolvitur aure externa & interiori, extrinſeca pars eſt cava, interior convexa, & obliquum illum anfractuoſum meatum, quem auditorium vocant, efficit.

30 Auris interior duplici conſtat cavitate, anterior dicitur concha & eſt tympani membranæ quædam concameratio, tribus oſſiculis ſibi mutuo articulatis & duobus muſculis conſtat; altera cavitas eſt labyrinthus, ubi os petroſum miro artificio in varias ſpiras contortum eſt.

31 Datur ductus quidam ex aure interiori ad ipſum palatum, qui ex adverſo oppoſitum eſt meatui auditorio.

32 Meatus auditorius oblique & per varios flexus ad tympanum fertur, quo aer percuſſus meatum illum copioſius ingredi & per tot ejus anfractûs varie reflexus & quaſi in tuba auctus, tympani membranam eo validius percellere poſſit.

33 Tremulus aeris motus oſſiculis communicari debet, quæ ita ſunt fabricata, ut motum a tympano acceptum propagare, aerique in concha contento imprimere valeant, iſque tandem motus mediante illo aere nervos acuſticos expanſos penetret, ſonumque in nobis producat.

34 Auditus objectum eſt ſonus, qui ex tremulo aeris colliſi reſilientiſque motu tympanum nervoſque auditorios & ſpiritus in illis undulantes feriente producitur.

35 Objectum odoratus eſt odor, qui conſiſtit in ſubtiliſſimis ſalino-ſulphureis corporum effluviis & atomis aeris vehiculo ad nervos narium translatis.

36 Organon olfactus eſt papilloſa membrana, quæ ex nervis olfactoriis ex oſſe cribroſo prodeuntibus conſtat & nares inveſtit interiores: hæc membrana madida ſemper obſervatur, quo melius ſolvi & ſic penetrare poſſint effluvia illa ſalino-ſulphurea.

37 Objectum guſtus ſunt particulæ ſapidæ, quæ fiunt ex ſalinis cum ſulphureis & terreis varie modificatis ac mixtis, & hinc diverſitas oritur ſaporum.

38 Organon guſtus conſtituunt papillæ illæ nerveæ, quæ ex fibrillis nervorum naſcuntur, abeuntibus in ſuperficie linguæ inſtar cornuum in rotundas papillulas, & ubi copioſiores papillulæ illæ ſunt, ibi magis viget ſapor uti in linguæ apice.

39 Quoniam ſalia non agunt niſi ſoluta, hinc in ore ſaliva præſens eſt, ut hujus beneficio extrahantur particulæ illæ ſalinæ ſapidæ.

40 Olfactus organon multum ſimul facit ad guſtum, hinc naribus obſtructis vel olfactu læſo, non vera ſaporum dignotio eſſe poteſt.

41 Ubi omnium perceptionum concurſus eſt, ille locus dicitur ſenſorium commune, non autem eſt glandula pinealis, ſed potius centrum ſic dictum ovale ſeu fundus ventriculorum cerebri, ubi omnia corpora ſtriata terminantur, & ex quibus nervi originem ſuam petunt.

42 In ſenſorio communi tanquam in ſupremo tribunali omnes rerum externarum impreſſiones beneficio ſenſuum conveniunt, & a mente percipiuntur, & rurſus ex hoc ceu ſupremo regiminis loco pro arbitrio & nutu mentis ſpiritus animales ad omnes partes ſenſu ac motu animandas determinantur & emittuntur.

43 Quando ſenſorium hoc turgidum eſt ſpiritibus animalibus, ita ut mens pro nutu ſuo ſpiritus in nervos determinare, item motus externos organis impreſſos percipere poſſit, tunc dicimur vigilare.

44 Quando deficit ſpirituum animalium in nervorum ac fibrillarum tubulis copia, ita ut rite tubuli iſti inflentur ac expandantur, ſed in ſemet blande concidant ac relaxentur, ut non recipi poſſint conſuetæ objectorum impreſſiones in ſenſoriis, nec in cerebro percipi vel ſpirituum determinatio in partibus fieri poſſit, talis ſtatus dicitur ſomnus.

45 Motus animales duplicis ſunt generis vel voluntarii vel involuntarii ſeu automatici, qui citra animæ imperium nobis inſciis perficiuntur, hi fiunt in cerebello, illi in cerebro.

Hoff. Opuſc. varii argum.

46 Si ad vestigia præteritæ impressionis attendat mens & corpora absentia sibi præsentia sistat, tunc dicitur memoria.

47 Quando per varios motus spirituum releguntur vestigia rerum per sensus impressarum, tunc in mente similes cogitationes excitantur, sicque fit phantasia.

CAP. VII.

De usu Viscerum, Secretione animali & Nutritione.

I.

Vita nostra consistit in motu & calore partium fluidarum æquali ac temperato, motus autem & calor semper dissipat & depascit fluidas partes quæ debent restitui, quod fit nutritione, nutritio autem requirit alimenta.

2 Assumimus alimenta stimulati per appetitum, qui interpres est indigentiæ nostri corporis, & quando cibum desiderat, fames, quando potum, sitis appellatur.

3 Appetitus non debetur venarum suctioni, sed potius blando orificii sinistri stimulo & spirituum animalium in ventriculo & ejus tunicas influxui.

4 Alimentorum in ventriculo digestio fit solutione & extractione.

5 Alimenta quo magis sunt divisa & comminuta, quod accidit masticatione, eo facilius possunt solvi.

6 Verum menstruum gastricum, quod solvit & extrahit ciborum nutritias partes, est saliva & lympha pancreatica & intestinalis.

7 Oesophagus, ventriculus & intestina eadem gaudent structura, iisdem tunicis, & simul unum constituunt canalem alimentarium, qui dicitur primæ viæ.

8 Intestina magis sunt officina chyli quam ipse ventriculus, qui saltim intestini cavi & latioris pars est.

9 Tonus & robur ventriculi & intestinorum naturale dependet ab influxu legitimo & naturali spirituum animalium in tunicam sic dictam carneam, quæ ex variis fibris motricibus sibi invicem intertextis constat.

10 Perperam docetur, œsophagum per diaphragmatis nervosum centrum transmitti, perforat potius illius musculosas partes, hinc diaphragmate moto, œsophagi finis movetur & contra.

11 Chyli secretio filtratione mechanica in intestinis peragitur per villosam spongiosamque crustam, ubi vasa lactea in intestina obliquo ductu inserta excipulorum vices gerunt.

12 Chylus per venas lacteas & ductum thoracicum premitur ac pellitur tam propria sua gravitate, quam continuo diaphragmatis allisu, compressione musculorum abdominis & beneficio motus intestinorum peristaltici: sicque ab una valvula ductus thoracici ad aliam promovetur, donec in venam intret subclaviam.

13 Mesenterium colligendis ac tuendis chyliferis sanguiferisque ductibus, ut liquoribus meatus præbeatur, destinatum est.

14 Organon sanguificationis non secundum veteres hepar est, vel secundum recentiores cor, quod magis instrumentum circulationis sanguinis & motus intestini vitalis quam sanguificationis est.

15 Ipse sanguis vitali motu & calore præditus chyli particulas ramosas sulphureas sola digestione diuturna vertit in sanguinem.

16 Cor est principale & eminens machinæ nostræ movens, & quod motu perpetuo, dum vita est, gaudet, & ab hoc reliqui dependent omnes motus.

17 Cor motum principale instrumentum circulationis sanguinis est.

18 Sine circulatione sanguinis animal vivere non potest, dependet ab illa primo fluiditas, crasis & intima particularum tenuium cum solidis partibus mixtio, secundo nulla nutritio, excretio, nullus motus vel sensus sine circulatione sanguinis fieri potest.

19 Sanguinis circulatio α ex ligaturis vasorum, β ex positura valvularum, γ ex refluxu aquæ per venam in arteriam injectæ, δ ex oculari demonstratione in pediculo vel anguillæ cauda beneficio microscopii patet.

20 Sanguis non solum motu progressivo & circulari, sed & intestino gaudet, motus autem intestinus prior est circulari & ab intestino dependent spirituascentia, robur & ipsæ vires.

21 Motum sanguinis intestinum sustinent particulæ subtiles aeris elasticæ, quæ in sanguineis variis ratione figuræ ac magnitudinis particulis turgescentiam quandam vitalem efficiunt, a qua turgescentia dependent corporis vires & motus simul ipsius cordis.

22 Particulæ ætthereæ elasticæ per respirationem haustæ turgescentiam vitalem efficere nequeunt, si sanguis nimis est crassus & particulis fixis abundat, vel si nimis fluidus, rarus ac subtilis est, hinc vires requirunt sanguinem temperatum.

23 Non solum cor, sed ipsæ arteriæ, venæ, imo omnia vasa, viscera ac musculi ad sanguinis motum progressivum & localem faciunt, illumque augere vel imminuere, æqualem vel inæqualem reddere possunt.

24 Succenturiatum cordis motus organon sunt ipsi pulmones, quorum corpus ex meris aereis fistulis & membranis vesiculosis una cum ramificatione arteriarum & venarum constat, per has sanguis venosus omnis trajicitur & materia subtiliori aerea impraegnatus, transit ad sinistrum cordis ventriculum.

25 Totum abstrusum respirationis negotium a musculis thoracis atque abdominis actione procedit, & alternata utriusque ventris dilatatione ac subsidentia dependet, hinc reciproco aeris in pulmones ingressu expulsioneque peragitur.

26 Quando augetur pectoris cavitas ob diaphragmatis descensum & costarum elevationem, tunc ob æquilibrium aeris interioris cum externo sublatum, aer gravitate sua ruit in asperam arteriam & ei annexos pulmones; quando autem thorax in fornicem suum iterum redit, & costæ coincidunt, tunc aer expellitur: non secus ac si follium latera deducuntur, aer impellitur & contra lateribus concisis aer iterum expellitur.

27 Respiratio actio est, quæ semel incepta nunquam cessat,

28 In respiratione comprimuntur vasa pulmonum & sanguis exprimitur, in exspiratione autem recipitur: hinc in inspiratione pulmones albescunt, & in exspiratione rubescunt.

29 Aer externus gravior propria vi inclinat ingredi pulmones & spatium thoracis propter aerem inibi calefactum & rarefactum, quem propria virtute restituere conatur.

30 Aeris portio subtilior sanguini communicatur, quia colorem acquirit alium sanguis in vena pulmonali.

31 Vesiculæ pulmonales inserviunt subtiliori particularum aerearum segregationi, quæ sanguini intermiscentur, particulæ autem aqueæ crassiores per exspirationem iterum ejiciuntur.

32 Subtilior aeris portio elastica vi donata globulos sanguinis disgregat & a se invicem propellit, motum seu fermentationem intestinam, fluiditatem, calorem vitalem & colorem producit purpureum.

33 Aer non refrigerat, sed calefacit, hinc quo major est inspiratio, uti in motu & exercitio, eo major adest calor.

34 Bronchiorum pulmonalium vesiculæ sive cellulæ ita sunt conformatæ, ut ex trachæa in illas proximas & ex illis in vicinas & ex his iterum in alias pateat transitus, donec in communem pulmonum membranam desinant, sicque omnes expandantur.

35 Ex sanguine cum sero mixto originem habent spiritus animales, & ipse succus nutritius & natura unice generationem horum fluidorum ex sanguine intendit, in cujus finem conspirat omnium viscerum usus.

36 Succus noster nutritius, cujus partes subtilissimæ volatiles ipsis spiritibus præbent animalibus materiam, ex particulis fluidis globosis, dulcibus, gelatinosis, temperatis constare debet.

37 Particulæ viscidiores fixæ, acidæ, salinæ, sulphureæ, acres, succi nutritii generationem & spirituum animalium materiam ingredi non possunt.

38 Usus pene omnium viscerum eo conspirat, ut ex sanguine & sero particulæ salinæ, rigidiores, terreæ, viscidæ separentur & crassiores subtilisentur.

39 Viscera segregationem humorum excrementitiorum non peragunt fermento quodam, quod nimirum præcipitet humores secernendos, sed omnis secretio bilis, urinæ, sudoris, pituitæ, salivæ mechanica ratione & certo filtrationis modo peragitur.

40 Hepatis glandulosi pori & vasculi separant a sanguine particulas amaras sulphureas, quæ collectæ in vesicula fellea bilem constituunt.

41 Renes, qui ex minutissimis constant canaliculis, serum salsum, quod urina vocatur, a sanguine colant ac filtrant.

42 Minutissima cutis vascula, glandulæ & pori vaporosum illud salsum serum, quod sudoris nomine venit, sequestrant.

43 Cutis totius corporis emunctorium est juxta *Galenum*.

44 Cutis transpirationem vaporum moderatur, sine qua homo vivere non potest.

45 Conformatio pororum cutis talis est, ut possint claudi & aperiri, & modo faciliorem, modo difficiliorem transitum conce-

cedere, in tono itaque cutis naturali modus transpirationis nostræ maximam partem consistit.

46 Crusta villosa ipsius ventriculi & intestinorum ex minutissimis vasculis & poris constans, separat pituitam viscidam ex ipso sanguine: simili modo ductus nasi, qui ad palatum abit, ex tunica glandulosa & porosa constans mucum viscidiorem separat.

47 Glandulæ conglomeratæ salivales pancreaticæ serum salivale transcolant, illudque ductibus committunt salivalibus.

48 Glandulæ atrabilariæ, si interius microscopio subjiciuntur ex minutissimis glandulis constant, quæ liquorem separant alkalinum, qui infusus sanguini retrogrado a renibus, illum a coagulatione præservat.

49 Cerebrum constat ex substantia corticali, cinerea, glandulosa, & ex medullari albissima, illa spiritus animales separat, hæc autem filtratos spiritus recipit.

50 Quod viscus singularem ac certum humorem secernat, male adscribitur variæ dispositioni pororum ratione figuræ ac magnitudinis: glandularum enim pori interni non sunt figuræ diversæ in diversis corporis locis pro diversitate partium secernendarum.

51 In glandulis non secernuntur minima fluidorum solida, sed ipsa fluida parva licet portione: fluida autem non requirunt figuram singularem, cum ea se cuivis figuræ accommodent & in cujuscunque orificium penetrant, hinc non opus est peculiari orificii figura, sed quælibet sufficit, modo sit satis ampla.

52 Orificia vasorum & pori glandularum circulares sunt, verum amplitudine differunt.

53 In tunicis arteriarum pori sunt secretorii, qui pori orificiis nascentium excretoriorum adnati sunt, hinc vasa excretoria annumeranda sunt ramulis arteriarum.

54 Glandulæ nihil aliud sunt quam curvaturæ arteriosæ.

55 Singularis est structura & usus venæ portæ, recipit illa omnem sanguinem ex abdominis visceribus & deducit illum ad hepar, cum tamen hic impulsus debitus deficiat: hinc circulatio sanguinis in vena portæ impedita magna incommoda inducere potest corpori nostro.

56 Plurima viscera ex minutissimis & arenatis vasculis constant, uti excarnationes & injectiones mercurii in ipsa vasa satis id clare demonstrant.

57 Quo minora adsunt vascula, per quæ sanguis transire debet, eo magis subtilisatur, ne autem in illis vasculis stagnet, nervi spiritus advehunt animales, ut illorum motu & subtilisatione promoveatur motus sanguinis & obstructio impediatur.

58 Lien nihil a sanguine separat, sed ex innumeris cellulis & fibris conflatus est, quæ ad conquassationem, comminutionem & intimiorem sanguinis subtilisationem multum contribuunt.

59 Substantiam lienis transit saltim arteria, non autem vena.

60 Observatum est, canes, quibus lien exsectus fuit, tristes, ignavos ac pingues factos fuisse.

61 Ureteres fibris musculosis sunt instructi; hinc non solum pondere transit urina, sed adjuvatur constrictione.

62 Vesica urinaria umbilico per urachum connectitur, hinc magnus illorum est consensus.

63 Vesica non est membranacea, sed pluribus prædita est fibris transversis, quarum beneficio constringi potest ad expellendum suum contentum, propter immodicam itaque fibrarum tensionem illa se amplius contrahere nequit, sicque graves fiunt urinæ suppressiones.

64 Nutritio est particularum absumtarum restauratio: auctio autem fit, quando ultra absumptarum restaurandarum molem accessio est.

65 Nutritio animalis cum ejusdem generatione convenit, & eadem est materia generationis ac nutritionis.

66 Motus uti partes fluidas atterit & consumit, nostrumque depascit corpus, sic quoque illud ipsum conservat, dum non solum materia nutritionis ad partes advehitur, verum etiam illo ipso partes ad illam recipiendam & assimilandam disponuntur.

67 Propter rapidi sanguinis localem motum & intestinum adauctum excitatur calor, qui non nisi vehementior motus est particularum subtilissimarum, hic depascit partes fluidas, illas dissipat in auras, & ipsas solidas liquefacit.

68 Quo major itaque calor est in sanguine, eo magis consumuntur partes, quo autem motus & calor magis est temperatus & blandus, nutritio quoque melior fit.

69 Materia nutritionis non est sanguis

nec

nec lympha vel succus nervorum, sed serum γλυσχρόν gelatinosum, dulce ac temperatum.

70 Omnes partes corporis solidæ, ossa, cartilagines, membranæ, fibræ coctæ præbent gelatinam.

71 Serum sanguinis super ignem calore mediocri in gelatinosam seu glutinosam offam congelatur.

72 Causa efficiens nutritionis non est singularis nutriens facultas propria partibus ac connata, nec fermentum quoddam transmutatorium, nec pororum sola configuratio diversa hic sufficit, sed est naturæ seu animæ sensitivæ motus determinatus ad certum ordinem, mensuram, numerum, uno verbo, vis plastica.

73 Nutritio autem illa, ubi jam tota machina & ejus partes sunt confectæ, peragitur solo impulsu seri nutritii ad poros partium & inibi facta stagnatione ac assimilatione.

74 Spirituum animalium influxus & concursus ad laudabilem nutritionem est necessarius.

75 Spiritus animales non solum virtualiter ad nutritionem concurrunt partes actuando & vigorando, verum etiam materialiter, certo respectu, quatenus serum nutritium subtile, vitale & spirituosum efficiunt.

CAP. VIII.

De Conceptione, Generatione & partibus illi inservientibus, &c.

I.

UT omnia animalia ex ovo, sic quoque homo ex eo pronascitur.

2 In ovo totius animalis ideæ rudimenta & lineamenta depicta sunt.

3 Testes muliebres nil nisi ovarium sunt, constant ex corpore inæquali & ex vesiculis varie composito, non absimili vesiculis virorum seminalibus; vesiculæ hæ vera sunt ova & pellucidam lympham continent, quæ si per microscopium inspiciuntur, varias lineas depictas ac delineatas ibi videbis.

4 Unum post alterum ovum successive fit maturum, & si duo ova simul sunt matura & simul fœcundantur, tunc gemelli fiunt.

5 Ovum ad generationem aptum fœcundari debet, quod fit subtilissimis spirituosis effluviis seminis masculini, quæ novum vitalem intestinum motum introducunt in ovuli contentas partes fluidas, quo motu turgescentia & rarefactio fit vitalis, quare pelliculæ ovi distenduntur, fluidæ partes spumascunt, sicque a fibrosis testiculorum vinculis ovula convelluntur.

6 In parte illa ovarii, ubi ovulum decidit, observata fuit ab oculatioribus anatomicis cicatricula quædam.

7 Ovum fœcundatum per tubas Fallopianas ad uterum defertur, quæ delatio peragitur contractione musculosarum fibrarum, ex quibus illæ constant partes.

8 Ovulum fœminæ continet principium materiale prolis, semen autem masculinum concurrit formaliter, contactu tamen corporum, quatenus insitum illud principium actuatur & movetur.

9 Mares, qui ad generationem proni sunt, testiculis instructi esse debent, quibus exsectis impotentes redduntur.

10 Testium substantia non glandulosa nec medullosa est, sed canaliculosa, totum enim illud corpus in infinitas fibrillulas pilorum instar tenuissimas deduci potest, ut præter nervosum corpus nihil in medio reliquum maneat, ab hoc in albugineam tunicam plura minora corpora nervea observare licet; ipsum altera extremitate continuatum est cum epidydime.

11 Epidydimis quamvis membrana involuta teres aliquod corpus inflexum videatur, contextus tamen plurimorum vasorum est, si separatio illius membranæ fiat.

12 Vesicularum seminalium substantia mere vasculosa est, hiant in illa vasa deferentia, & ex illis semen fertur in urethram.

13 Prostratæ fere sunt glandulosæ & ita adhærent urethræ, ut unum videatur esse corpus.

14 Nervorum & testiculorum ingens consensus est, hinc unius dispendium alterius efficaciam mirum enervat.

15 Testiculorum conformationem cerebri structuræ analogam esse dixit *Borellus*, imo semen & fluidum nerveum maximam habet affinitatem & conformitatem, utrumque fluidum magno impetu determinato tamen & ordinato, non tumultuario agit.

16 In seminis virilis spiritu omnes partes maris illarumque ideas delineatas esse, nullum est dubium.

17 Seminis masculini subtilissima effluvia non per tubas & vasa sanguinea, sed per uteri porosam substantiam transeunt ad ipsum ovarium, ubi in ovo maturo motum intestinum

num fermentativum vitalem, qui fœcundatio dicitur; excitant.

18 Post conceptum non solum uterus, sed & partes ambientes magis intumescunt & a calore ac sanguine spirituosiore perfunduntur.

19 Quando punctum saliens adest in fœtu, tunc tam subtiles sunt fibræ, ut vix sensibus pateant.

20 Fibræ sunt quasi prima stamina ac columnæ ipsius fœtus, ex fibris fiunt membranæ & ex membranis cartilagines, ex his ossa.

21 Ossificatio in centro semper incipit, deinde ad latera.

22 Uterus dividitur in cavitatem & vaginam uteri, est substantia ejus maxime spongiosa, tortuosis ramificationibus venarum & arteriarum, vasorum lymphaticorum prædita: distenditur & crassescit maxime in gravidis, detumescit autem effluentibus lochiis.

23 De vago uteri per abdomen & tandem in thoracem motu, popularis est error, uti mulierculis condonandus, sic in medicina non tolerandus.

24 Fœmina omni mense per vascula in uteri vagina existentia sanguinem emittit, qui fluxus post annum decimum tertium vel decimum quartum incipit, & circa annum quinquagesimum definit.

25 Sanguis menstruus immediate infantem non nutrit, sed succus nutritius fœtus alendi causa ad ipsum uterum cum sanguine derivatur, hinc sæpe etiam citra noxam sanguis fluit menstruus in gravidis.

26 Sanguinis & succi alimentarii plenitudo in fœminis periodici hujus fluxus stimulus est primarius.

27 Fœminarum corpus per singularem habitudinem summus Creator a masculino distinctum voluit, ut nimirum in illo abundent succi, quo concipiendo & gestando fœtum fiant aptæ.

28 Natura per ideam certam sibi impressam & actum consuetudinis emittit superfluum succum per uterum, qui copiosissimis vasculis est instructus, quique propter singularem structuram evacuationi hujus admodum congruus est.

29 Tempore menstruationis sanguis per arterias & venas non rite circulatur, sed ob copiam sanguinis impeditior tunc per venas uteri fit refluxus, hinc stagnat sanguis, distendit lumbos.

30 Quando uteri textura cavernosa ac spongiosa facta fuit tempore prægnationis, sanguis, majus spatium in utero nacto, dilatat tubulos uterinos.

31 Placenta uterina non statim primo observatur mense, quando autem adest, imbibit succum nutritium ab arteriis matris allatum & per venam umbilicalem in fœtus hepar defert.

32 Secundinarum substantia maxime spongiosa ac porosa est, hinc flatu per tubulum immisso non aliter ac lien distendi potest; separat ac colat succum chylosum ex ipsis arteriis uterinis, quo ipse nutritur fætus.

33 Membranæ fœtus in homine duo saltim observatæ sunt, Chorion & Amnion, chorio adhæret placenta & hæc utero, non tamen ita, ut vasa umbilicalia sive arteriæ sive venæ matris vasis adhæreant.

34 Fœtum ultimis mensibus per os nutriri, absurdum non est.

35 Humor, qui proxime fœtum ambit, videtur alimentarius, quoniam in quibusdam animalibus imminuitur ante exclusionem, imo perit.

36 Hiante ore fœtus animalium in aqua sua sæpe videntur, & duodecimo ab incubatione die pullus, humori suo innatans, rostrum aliquoties deduxisse observatum fuit.

37 In fœtu transit sanguis ex ventriculo dextro ad sinistrum, non per pulmones, sed per foramen ovale, quod est intra venam cavam & venam pulmonalem.

38 Fœtus in lucem editus, membranis suis involutus, per aliquot horas sub aquis vivus ac salvus manere potest sine aere, quod si autem semel respiraverit, tunc ista respiratio semper continuari debet, alias hac cessante, statim moritur.

39 Quando ostiola vasorum uterinorum a placenta obturata referantur in partu, sanguis & humores, gestationis tempore intra vasa & uteri spongiosam substantiam collecti, educuntur, sicque fiunt lochia.

40 Fœtus propter aeris defectum affectat exitum.

PATHO-

PATHOLOGIÆ MEDICÆ

CAP. I.

De morbis in genere & illorum causis.

I.

UTi vita & sanitas consistit in debito actionum vitalium exercitio: Sic morbus in exercitio illo depravato vel imminuto; mors autem in totaliter illo destructo consistit.

2 Quando actiones vitales, quæ versantur in motu, sensu & nutritione machinæ, læsæ sunt, tunc dicitur adesse morbus, seu præternaturalis machinæ nostræ constitutio.

3 Uti actiones vitales immediate dependent a motu laudabili ac æquali partium fluidarum, maxime spirituum animalium rectaque solidarum conformatio, sic imminutæ & depravatæ a læso illo motu humorum pravaque solidarum conformatione originem suam petunt.

4 Mors ex totali destructione temperiei & motus fluidorum machinæ nostræ naturaliter constitutorum oritur: & quo magis temperies vel motus humorum est destructus, eo morbus est gravior & periculosior.

5 Quodcunque lædit vel destruit temperiem & motum laudabilem sanguinis & fluidi nervei, vel partium solidarum conformationem, quæ consistit in debito situ, numero, figura, illud titulum causæ meretur morbificæ.

6 Intemperies in partes solidas non cadit, nisi quatenus dependet a partibus fluidis, hinc antipraxia viscerum antiquum est commentum medicorum.

7 Viscerum præternaturalis constitutio & debilitas consistit in pororum tubulorumque inconstantia & obstructione.

8 Intemperies partium fluidarum emergit ex læsa mixtura corpusculorum illas constituentium.

9 Partes fluidæ ex variis ratione molis, figuræ & situs particulis constant, & si volatiles, fluidæ ac spirituosæ cum fixis, terreis mucilaginosis rite invicem sunt mixtæ & in æquilibrio positæ, temperies adest, & vice versa, si mixtio hæc est inæqualis, intemperies emergit.

10 Intemperies ad duo genera optime referri possunt, vel enim particulæ mobiles, volatiles, salinæ, sulphureæ in sanguine & humoribus prædominantur, & tunc intemperies calida, salina, acris exsurgit; vel particulæ mucilaginosæ, acidæ, fixæ prædominium habent, & tunc intemperies frigida, acida & melancholica resultat.

11 Intemperies sine materia merum est figmentum.

12 Sanguis & humores non peccant primis qualitatibus, sed calore dicuntur peccare, ubi tenuia, spirituosa, salina corpuscula præ levioribus ramosis & aqueis palmam habent: frigiditate autem delinquunt, ubi terrestres, aquosæ, fixæ, viscidæ particulæ partes volatiliores ac mobiliores sub jugo habent; siccitate peccant humores, quando referti sunt salinis, regidis & fixis particulis; humiditate autem, quando abundant particulæ lubricæ, aqueæ.

13 Intemperies maligna sive totius substantiæ oritur a mixtura corpusculorum sanguinis, ratione situs, motus & ordinis penitus destructa, & quo magis vinculum particularum fixarum cum fluidis, mobilibus est destructum, eo pejor & periculosior est status.

14 Intemperies partium fluidarum principalis & efficiens causa morborum est.

15 A constitutione & mixtione corpusculorum sanguinis maximam partem tam circularis quam intestinus sanguinis & humorum motus dependet.

16 Si particulæ viscidæ, fixæ, aquosæ in humoribus prævalent, tunc motus tam intestinus quam circularis est magis imminutus & tardus; Si autem volatiles, spirituosæ, magis motus citatus & auctus est.

17 Morbi optime dividuntur in chronicos & acutos; in acutis motus humorum magis est fortior, in chronicis autem magis depressior.

18 Quo humorum motus sunt fortiores & auctiores, eo naturæ magis sunt infensi.

19 In omni itaque morbo motus sanguinis & partium fluidarum vel imminutus vel auctus est.

20 Dantur quam plurimi morbi, ubi in una parte motus auctus, in altera autem est depressus & qui dependent ab inæquali sanguinis circulatione.

21 Causa morbosæ intemperiei & remota morborum utplurimum est obstructio, quæ in partibus solidis facile fieri potest.

22 Obstructiones in partibus fluidis esse non possunt, sed in partibus solidis & vasculis: & in quibus partibus vascula sunt mi-

minora & anguſtiora, eo facilius ibi obſtructiones generari poſſunt.

23 Obſtructiones partium vel morbum præcedunt vel ipſum ſequuntur, hinc morbus alium morbum generare facile & producere poteſt.

24 Obſtructiones vaſorum inæqualem motum ac circulationem efficiunt, dum enim in parte obſtructa motus eſt imminutus, tunc in tubulis apertis magis creſcit & incrementum ſumit.

25 Omnes obſtructiones æquilibrium motus tollunt.

26 Quando vaſa ſanguinea & minutiſſima obſtructa ſunt, motus ſanguinis tam inteſtinus quam progreſſivus in reliquis vaſis augetur: hinc inflammationes, ebullitiones, febres, calor præternaturalis, ruptiones, diſtenſiones venarum, hæmorrhagiæ & catarrhi oriuntur.

22 Quando in ſyſtemate nervoſo tubuli quidam obſtructi ſunt, neceſſe eſt, ut per tubulos reliquos apertos intenſius moveantur ſpiritus ſic dicti animales, quo motu partes expanduntur & cum dolore contrahuntur, ſicque fit ſpaſmus.

28 Videntur plurimi morbi oriri a ſpirituum animalium & ſanguinis per minutiſſima vaſcula inæquali & impedita circulatione.

29 Obſtructiones non ſolum fiunt a particulis lentis, viſcidis & motu humorum tardo, ſed etiam a motu nimis aucto & impetuoſiori.

30 Non raro ſubtiliſſima, ſalina, acria corpuſcula membranas vellicantia cauſa majoris affluxus & σπασμος eſſe poſſunt.

31 Spaſmodicæ partium contractiones frequenter ſunt obſtructionum fabri.

32 Humores ſtagnantes ex mora corrumpuntur & diſcraſiam peregrinam induunt, & ſunt inſtar fermenti, quod maſſam ſanguineam in ſua mixtura admodum turbare aptum eſt.

33 Humor in corpore noſtro qualitate eminentiori inſtructus, reliquos facile ad ſuam diſponere poteſt indolem.

34 Vitiatis ac diſtortis poris ac meatibus partium ſolidarum non humores ſolum ſtagnant, ſed & vitiantur, uti ſtrumæ, excreſcentiæ, ſcirrhi, cancroſa ulcera id teſtantur.

35 Vitioſæ collectæ particulæ in vitiatis poris preſſione cavitatem ſibi formant, unde oriuntur tumores, hydatides, excreſcentiæ.

36 Cauſa morborum non ſolum eſt intemperies & humorum vitioſa qualitas, ſeu dicta cacochymia, ſed illorum quantitas aucta vel imminuta.

47 Plethora ad vires nunquam infenſa eſſe poteſt corpori, ſed ſaltim illa ad vaſa: non ſolum autem datur plethora ſanguinis, ſed etiam ſeri & lymphæ, hinc plethora ad vaſa non venæ ſectione ſolum, ſed purgantibus etiam, diureticis & ſudoriferis tollitur.

38 Quando humores per vaſa ſua congrua non rite circulari & evolvi poſſunt, ſtagnant, corrumpuntur & excrementitii humores detinentur, hinc plethora, intemperies, obſtructiones & per conſequens plures generantur morbi.

39 Nimiæ ſanguinis ac lymphæ effluxiones a plethora ſæpiſſime originem ſuam petunt, diſtendente ac rumpente vaſa.

40 Non ſolum aucta humorum quantitas & deficiens morbos producit graviſſimos, quod patet ex illis morbis, qui immoderatos fluxus humorum, ſanguinis ac ſeri ſequi ſolent.

41 Ex pituita, bile & ſucco pancreatico omnes deducere morborum cauſas, inſufficiens eſt.

42 Bilis raro quantitate aucta, magis autem qualitate peccat.

43 Morbi conformationis conſiſtunt in quantitate vitioſa ſecundum numerum ac magnitudinem, vel in qualitate vitioſa ſecundum figuram in longitudine & latitudine ſuperficiei.

44 Ad morbos ſolutæ unitatis non ſpectant ſolum vulnera & ulcera, ſed & contuſiones, fracturæ ac luxationes.

45 Dolores male referuntur ad morbos ſolutæ unitatis, potius debentur nervorum & membranarum contractioni ſpaſmodicæ.

46 Morbi ſunt vel contagioſi & non contagioſi, vel maligni & benigni, acuti & chronici, eſſentiales & ſymptomatici, endemii & epidemici, periodum, vel illum non ſervantes.

47 Non omnes maligni morbi ſunt contagioſi, nec omnes benigni non contagioſi.

48 Quivis morbus habet ſua tempora & ordinem, nimirum initium, ſtatum, proprogreſſum & declinationem.

49 In peſte, morbis malignis & epidemicis obſervantur non raro certa tempora, ita ut hi morbi in principio leniter invadant, poſtmodum valde increſcant & denique iterum vehementia illorum decreſcat.

CAP.

CAP. II.

De caufis morborum remotis.

I.

UTi ad temperiem & naturalem fanguinis ac fluidi nervei conftitutionem, ipfamque fanitatem faciunt parentes, nativitas, folum, ætas, fexus, vitæ ratio: fic quoque ad fanguinis intemperiem, & ipforum morborum generationem concurrere poffunt.

2 Multi magni morbi fiunt a difpofitione hæreditaria.

3 Quemadmodum intervallam rectarum inter fe mutuo inclinantium linearum, quod vix fenfibile eft, in appropinquationis puncto vaftiffimum defcribit fpatium, fi in infinitum lineæ hæ producantur: Ita exigui a ftatu naturali deceffus in utero incrementum infigne accipiunt, infans dum adolefcit.

4 Quodvis clima, quævis ætas & uterque fexus fuos habet peculiares morbos.

5 Solis & Lunæ pofitiones, fitus & motus magnam poffident vim in corpora noftra, hinc in folftitiis & æquinoctiis infignis accedit corpori mutatio.

6 Anni tempora variorum morborum caufæ effe folent, hinc vere, illi morbi, qui ex multis fiunt humoribus, autumno illi, qui ex corruptis fiunt, frequentiores.

7 Spirituum, qui machinam noftram dirigunt, ac fanitatem efficiunt, indoles dependet maximam partem a fanguine, fanguinis autem conftitutionem variam reddunt aer, cibus, potus, ætas &c.

8 Aer non folum humiditate, ficcitate, calore & frigore varie corporis noftri humores, partefque folidas afficere poteft, verum etiam pro diverfitate effluviorum magnam vim habent texturam ac temperiem fanguinis immutandi.

9 Cuivis ferme regioni & loco familiares funt certi morbi propter diverfam aeris conftitutionem.

10 Ab inæqualitate & fubita aeris mutatione fanguis varie afficitur, & machina noftra in fuis operationibus ingentem in modum turbatur.

11 Aer de ipfis terræ effluviis participat, in mari eft acido-falinus, in nonnullis locis nitrofus, bituminofus, & in aliis tenuis fubtilis & purus, in aliis craffus & impurus minufque mobilis.

12 Aer quo calidior, eo magis infenfus eft vitæ & fanitati noftræ, uti id teftatur Hifpanicus, & Italicus aer.

13 Aer calidus expandit, dilatat ac rarefacit humores corporis noftri, ita ut majus affectent fpatium, frigidus autem illos condenfat, & coarctat; aer humidus fibras reddit laxiores, ficcus autem eas facit rigidiores.

14 Aeris qualitates ac virtutes dependent maxime a folis & lunæ pofitione, & uti Sole præfente aer tenuior, calidior ac fubtilior; fic in plenilunio humidior, gravior, denfior & frigidior eft.

15 Tempore verno alii fiunt morbi, alii tempore autumnali & hyemali, & fic quoque nonnulli morbi de nocte, alii de die magis fumunt incrementa.

Conftitutio aeris multum dependet a ventorum agitatione, fic Eurus & Boreas particulas magis rigidas & acutas aeri communicat; Aufter autem & Zephyrus particulis magis tenuibus, alcalinis, calidis aerem imprægnant, & illi frigidiores, hi autem calidiores ac humidiores funt.

17 A ventorum mutatione machina noftra varias percepit alterationes.

18 Aer craffus, frigidus, particulis falfis acidis repletus, inflammationes caufatur, illafque adauget, circulationem & excretionem humorum retardat, tranfpirationem inhibet, morbos reddit efficaces ac diuturnos, nervofoque generi admodum eft hoftilis.

19 Aer calidior, tenuior, ad ebullitiones fanguinis, putredines, dolores, humorum præternaturales effluxiones, & motus magis eft proclivis, fpirituumque crafin efficit acriorem.

20 Aer mutatus magnorum fæpe morborum remedium eft.

21 Aer eft vehiculum effluviorum & miafmatum morboforum, omnifque morbus contagiofus propagatur beneficio aeris.

22 Ab aeris conftitutione dependet fpirituum animalium tenuitas, mobilitas, item fixitas tardufque motus omnefque pene animi actiones ac motus, hinc quævis regio peculiaria profert hominum ingenia.

23 Quorum genus nervofum admodum debile & fenfibile eft, illi ftatim omnes mutationes in aere occurrentes percipere poffunt, & tempeftates fæpe prænunciare.

24 Ab ingeftis, cibo nimirum & potu, fan-

fanguinis temperies, & conftitutio maximam partem dependet, qualis enim eft cibus, talis chylus, qualis chylus, talis fanguis, & qualis fanguis, tales funt fpiritus & fanitas.

25 Quantitas ciborum interdum plus nocet quam qualitas, qui enim multum comedunt, plerumque non adeo fani funt, & vorocitas cruditatum mater eft.

26 Omnes cibi eminenti qualitate prædití, uti falfi, vifcidi, acidi, pingues, acres, in copia affumpti intemperiem fanguini inducere apti funt.

27 Intemperies fanguinis five acida, five vifcida, five falfa acris multum dependet a cibo & potu affumpto.

28 Cibi vifcidi, faliti, indurati, acidi obftructiones, fcorbutum, febres intermittentes diuturnas, hydropem, inflammationes graviffimas excitant.

29 Cibi calidi, fpirituofi, acres, nimis tenues, hæmorrhagias, dolores, febres inflammatorias, continuas, ebullitiones varias & putredines generant.

30 Cerevifiæ tenues facile, acefcentes, maxime in regionibus frigidis, & ubi victus craffus locum habet ad morbos chronicos, fcorbutum, malum hypochondriacum &c. difponit; cerevifiæ autem inebriantes, fpirituofæ magis morbos excitant acutos.

31 Omnes fpirituofæ & lupulatæ cerevifiæ nervis & capiti nocent.

32 Spiritus vini, & vini abufus magnorum morborum fœcunda mater eft.

33 Vina calida, uti Hifpanica, Francica, Hungarica in copia & immoderato ufu affumpta, fanguinem inflammant, graviffimas febres inflammatorias, malignas, hæmorrhagias, dolores producere poffunt.

34 Uti vinum & fpiritus vini moderate fumpti ventriculum confortant, & fpiritualfcentiam fanguinis & humorum promovent: fic intempeftive & intemperate affumpti, chylificationem lædunt ac ventriculum totamque fanguinis temperiem deftruunt.

35 Aquæ vitæ aliquot horis poft cœnam vel prandium largius affumptæ lædunt chylificationem, quoniam fpiritus vini præcipitat ipfum chylum.

36 Vina acida, quæque copiofum tartarum, ad calculum, arthritidem, podagram maxime difponunt.

37 Ex conftitutione ac indole ipfius aquæ cibus ac potus varias acquirunt qualitates, varieque modificantur ac alterantur.

38 Vigiliæ immoderate acrimoniam fanguinis & humorum adaugent, & motum inordinatum partibus fluidis intemperiemque introducunt.

39 Somnus immoderatus fpiritualfcentiam fanguinis & humorum impedit, tardumque ac torpidum fanguini ac fpiritibus injicit motum.

40 Vigiliæ immodicæ plus nocent ac enervant quam fomnus largus.

41 Somno & quiete intemperies acris fanguinis & humorum motufque fpirituum inordinati egregie corriguntur.

42 Motus corporis uti moderatus egregie excitat fpiritus & humorum motum, fic nimium excedens enervat ac debilitat.

43 Excrementa, extra fphæram corporis evacuari folita, retenta magnos morbos producere apta funt, hinc alvi obftructio, urinæ ac muci narium, item fudoris, menfium, hæmorrhoidum fuppreffio graviffimorum morborum caufæ exiftere folent.

44 Retentione longiori excretorum fucci corporis noftri inquinantur, illorum temperies deftruitur, & circulatio motufque illorum ordinatus læditur.

45 Nihil intimius fimul & celerius fanguinem noftrum alterare ejufque mixturam deftruere, ac motum inæqualem fpiritibus introducere aptum eft, quam ira, terror & triftitia.

46 Pulfus inordinatus femper fequitur affectuum intempeftivum ufum.

47 Nihil magis accendit fpiritus, quam ira & amor, mœror autem & triftitia illos ipfos figit.

48 Affectus animi immediate agunt in fpiritus animales, fpiritus in corporis noftri fluores, hi in partes folidas.

49 Nihil magis ad vitæ facit abbreviationem & morborum accumulationem, quam affectuum præpofterum ufum.

50 In ira fanguis mirum agitatur, hinc fucci pancreatici & bilis ingentes fiunt effufiones, quibus fupervenit diarrhæa, cor tremit & palpitat, facies, mox pallet, mox rubet, os fpumat, refpiratio adeft difficilis.

51 Ira furor brevis eft.

52 Ira non raro malignos morbos producere folet, quatenus fermentum quoddam latitans in partibus quietum fortiori humorum motu excitat, quod deinde fanguini mixtum alias producit effervefcentias.

53 Quorum fanguis particulis falinis, volatilibus eft onuftus, illi ad iram proclivio-

res ſunt illis, qui ſanguinem craſſum habent & melancholicum.

54 Terror ſpirituum animalium inæqualem motum efficit & circulationem ſanguinis debiliorem, hinc pulſus parvus, frequens, & inæqualis a terrore fit, & fluxus ſanguinis nimii non raro terrore ſiſtuntur.

55 Ira frigidis remedio eſt.

56 Affectuum immoderatus uſus mixtionem ſanguinis & humorum turbat, ſpirituum inæqualem efficit motum, intemperiem ac obſtructiones producit, ſicque magnorum morborum cauſa exiſtere ſolet.

CAPUT III.

De Febribus.

I.

NUllus morbus tam univerſalis eſt, & omnibus ſeſe aſſociat morbis, quam ipſa febris.

2 Spiritus, qui regit machinam microcoſmicam, potentia motrice, electiva tamen inſtructus, contra illud, quod inſenſum & contrarium vitali motui eſt, impetuoſo motu inſurgit ad illud amoliendum.

3 Omnis febris eſt vel continua, vel intermittentes, hæc vel quotidiana, tertiana vel quartana; illa acuta vel benigna, ſive ardens vel maligna; hæc vel cum exanthematibus, vel ſine illis.

4 Febris non raro duplicatur, hinc datur tertiana & quartana duplex.

5 Febris eſt vel idiopathica vel ſymptomatica, ſymptomatica eſt, quæ accedit morbo, vulneri, ulceri, doloribus, gravioribus, arthritidi, malo iſchiatico, capitis doloribus, podagræ, eryſipelati.

6 Febris eſt vel critica, ſive cum criſi & ſeparatione certa, vel ſine criſi, ſeu ſine ſeparatione, cum criſi ſeu ſeparatione fit ipſa podagra, eryſipelas, angina, pleuritis, bubones, & hæc critica iterum eſt benigna vel maligna, maligna in petechiis, febribus peſtilentialibus obſervatur.

7 Omnis motus ſpiritus ſic dicti ſenſitivi animalis contra cauſam morbificam fit in muſculis, & cum cor muſculorum ſit principaliſſimus, hinc in omni febre & motu naturæ critico pulſus celer vel frequens adeſt.

8 Uti motus cordis & arteriarum naturalis dependet a particulis elaſticis ſubtiliſſimis, tam ſpirituum animalium, quam ipſius ſanguinis: Sic quoque præternaturalis, & qui in febre fit, ab eodem fonte derivandus eſt.

9 Motus cordis adauctus & præternaturalis mixturam ſanguinis turbat, & tam circulationem, quam inteſtinum ſanguinis motum inæqualem reddit.

10 Turbatur ſanguis in mixtura, quando corpuſculorum ſanguinem conſtituentium magnitudo, figura, ordo & ſitus pororum naturalis invertitur, & vinculum particularum ſeroſarum cum ſanguineis læditur.

11 Impulſu cordis & arteriarum aucto, æther in ſanguinis poris hoſpitans in motum celerrimum circularem excitatur, qui deinde inordinate corpuſcula ſanguinis exagitat, fluidas & mobiles diſſipat, ſanguinem inſpiſſat &c.

12 Sicuti calor naturalis debetur inteſtino particularum ætherearum, in poris ac interſtitiis ſanguinis motui, ſic præternaturalis & fortior a violenta & celerrima ætheris per eoſdem trajectione oritur.

13 Vigiliæ, ſitis, urina rubicunda, pauca, delirium, dolor capitis vehementiſſimo particularum ætherearum in ſanguine motui, & attritioni ſive calori præternaturali adſcribenda ſunt.

14 Quemadmodum nulla fermentatio proprie ſic dicta in ſanguine naturaliter conſtituto datur, ſic quoque illa nullum locum invenit in febribus.

15 Intemperies calida nihil facit ad naturam febrium, utpote febris omni intemperiei ſupervenit, nec in quartana ſanguis acida, in quotidiana pituitoſa, nec in tertiana biliosa laborat intemperie.

16 Intemperies poteſt adhuc eſſe, curata febre.

17 Non in tota maſſa ſanguinea latitat cauſa febrium, alias non tam cita poſſet fieri curatio.

18 Sanguis intemperatus & viſcerum obſtructio diuturniores & curatu difficiliores ipſas reddit febres.

19 Obſtructio glandularum inteſtinalium, pancreaticarum & meſeraicarum non ſemper requiruntur ad productionem febris.

20 Fermentum ſui multiplicativum, quod in minima mole ſuccos vitales inficere poteſt, & certo tempore agit, deinde quieſcit, non datur in febribus intermittentibus.

21 Glandularum & minutiſſimorum vaſculorum arterioſorum in cute exiſtentium obſtructio a cauſa interna, facta nimirum a mate-

materia viscida vasculis excretoriis sudoris, incongrua causa est febrium intermittentium.

22 Vasculis ac cutis poris obstructis, ac obduratis sanguinis & humorum stasis, vellicatio ac irritatio fibrarum nervearum ac musculosarum fit, hinc a copiosiori spirituum animalium influxu spasmodicæ illarum partium fiunt contractiones.

23 Symptomata calori præcedentia, nimirum pandiculatio, corrugatio cutis, dolores artuum, dorsi, vomitus, suppressio sudoris, urinæ, rigor, frigus, concussiones ac tremores partium, cutis & musculorum cuti substratorum spasmodicæ contractioni debentur.

24 Qui decedunt febribus intermittentibus, semper in ipso frigore convulsionibus adauctis fatis cedunt.

25 Extremis corporis vasculis coarctatis & compressis sanguis omnis ex illis exprimitur, retrocedit, & influxus ejus in cutis corticem impeditur, unde sensus frigoris adest, partes extremæ frigent, ungues livescunt, venæ quæ antea turgebant, in ipsa cute fiunt minores & sensum fugiunt.

26 Frigus fit ab influxu sanguinis cessante ad ipsas partes extremas, hinc cucurbitulæ in ipso frigore parum sanguinis ex cute eliciunt.

27 Quando in frigore sanguis a circumferentia ad centrum fertur, sanguis cum particulis suis elasticis comprimitur, & pori ac interstitia ejus minora fiunt: hinc æther compressionis impatiens, vi sua elastica liberum suum affectat spatium & se restituere in pristinum statum nititur, hinc poros sanguinis perrumpit, ejus particulas in circulum gyrat, unde intestinus sanguinis motus augetur, pulsus celerior fit, sicque tam motu intestino sanguinis adaucto, quam impulsu cordis & arteriarum fortiori facto, calor intensissimus oritur corporis.

28 Falsum est in febribus circulationem sanguinis esse adauctam, quamvis enim cor cum arteriis fortius pulset, motui tamen per minutissimas venas resistit crassus & humido suo ac fluido depauperatus sanguis.

29 In omni febre circulatio sanguinis est inæqualis, & quando æqualis motus sanguini restituitur, apertis nimirum vasculis antea obstructis, in cutis cortice existentibus, paroxysmus cessat.

30 Declinante paroxysmo, transpiratio augetur, sudor longe largior fluit.

31 Notabile est, in omnibus affectionibus & contractionibus spasmodicis ac intensis doloribus levem præcedere horrorem, rigorem & deinde subsequi incalescentiam corporis cum pulsu celeri.

31 Materia febrilis, cutis vascula propter irregularitatem figuræ, & majorem molem obstruens, de novo semper suggeritur per sanguinem, qui certo temporis spatio ibi apponit justam quantitatem, quæ ad paroxysmum de novo suscitandum sufficit.

32 Fomes materiæ morbosæ utplurimum latet in primis viis, & magno intestinorum canale, maxime autem in valvulis intestini duodeni & jejuni, & illorum corpore villoso ac mucoso, ubi peregrinus, viscidus, acidus humor hærens chylum transeuntem inquinare & characterisare potest.

33 Vitium bilis & succi pancreatici digestionem turbare & fomitem morbosum febrilem constituere apte potest.

34 Cibus cum nausea assumptus & male digestus in tunicis intestinalibus hærens, mineram febris facile producere potest.

35 Aer pro diversitate varie agitatus a ventis varieque constitutus ratione & positione solis, multas, irregulares salinas corpori & poris cutis particulas communicare potest, quæ mixturam sanguinis turbando, & poros obstruendo, sæpissime febres producunt epidemicas, quæ tamen citius & facilius curari possunt illis, quæ ex obstructione viscerum & graviori digestionis vitio nascuntur.

36 Quæcunque extrema vasculorum cutaneorum obstruunt & transpirationem impediunt, febrem facile producere possunt.

37 Recidivæ febrium creberrime fiunt, a transpiratione prohibita, quando quis versatur in locis humidis & crassiori aere plenis.

38 Retentio excrementorum, digestio & chylosis depravata febrium fæcunda mater sunt.

39 Familiare in praxi est, a cibo cum nausea assumpto, item post fortiorem animi motum capto subnasci febres.

40 Prout materia febrilis quantitate & qualitate delinquit & vel magis vel minus copiosa, acris, vellicans, acida, salina existit, generantur vel febres quotidianæ, vel tertianæ, vel quartanæ, & vel longiores, vel breviores illarum sunt paroxysmi.

41 In quotidianis & tertianis major acredo materiæ febrili immixta est, quam in quartanis, & quæ tardius recurrunt, ubi major visci-

viſciditas & copia delinquere debet.

42 Quo acrior & mobilior eſt materia morbifica, eo citius vellificat fibras, illaſque ad contractiones ſpaſmodicas adigit, ſicque paroxyſmum febrilem citius accerſit & vice verſa.

43 Tempore verno & æſtivo magis fiunt febres quotidianæ & tertianæ, illæque facilius ſanantur: In autumno autem & hyeme magis quartanæ & hæ ſunt contumaciores.

44 Illi, qui ſanguine craſſo & acido præditi ſunt, magis quartana corripiuntur, qui autem ſubtiliori & bilioſo, magis quotidiana & tertiana laborant.

45 Febres quotidianæ citius curantur ipſis quartanis, materia morbifica illarum longe mobiliori exiſtente.

46 In quartanis acidum & viſcidum delinquere exinde liqueſcit, quoniam emetica & purgantia in illis vix operantur & fortiori appetitu gaudent.

47 Quemadmodum pro diverſa conſtitutione materiæ febrilis febrium typi vel accelerantur vel retardantur: ſic alterata & mutata materiæ morbificæ figura, mole ac motu, febrium datur tranſmutatio.

48 Febres ſtato die ac hora recurrere ſolent, præſuppoſita generatione materiæ febrilis certa quantitate ac qualitate præditæ, quæ fibrillas cutaneas vellicare & ſpaſmodice afficere apta eſt.

49 In omni paroxyſmo, cum maxima materiæ morbificæ pars diffletur, neceſſe eſt, ut requiratur certum quoddam tempus, quo iterum fiat certa collectio apta ad vellicationem.

50 Uti in tota rerum natura, ſic quoque in noſtro microcoſmo omnia certo numero, pondere, menſura & tempore fiunt.

51 In morbis periodicis multum conſuetudini, naturæ, ſeu ſpecifico ac determinato motui ſpirituum animalium per actus repetitos tribuendum eſt.

52 Facile ſpiritibus certa motus idea imprimi poteſt, quæ etiam firmiter retinetur, ita, ut tunc inordinatos ſuos juxta illam efficiant motus.

53 Chinæ chinæ ſpecificum in febribus intermittentibus eſt remedium, quoniam particulis ſuis amaris, terreis, leniter adſtringentibus & reſinoſo-balſamicis vitioſam materiæ febrilis qualitatem corrigit, ſanguinis texturam ac craſin, ne materiam taliſmodi febrilem dimittat, roborat, & ipſos porulos ac vaſcula ſubcutanea nimis laxa & ad ſtaſin humorum diſponentia blanda conſtrictione firmat, ipſiſque novum robur ac vigorem inducit.

54 Utilis nonnunquam eſt febris propter motum ſpirituum fortiorem & inteſtinum ſanguinis adauctum, cujus beneficio cruditates ſanguinis corriguntur & viſcoſæ ad motum ineptæ particulæ comminuuntur & attenuantur, ſicque obſtructiones ſolvuntur.

55 Febres intermittentes a continuis differunt in hoc, quod in illis per vices & ſucceſſive mixtura ſanguinis lædatur & motus inteſtinus illius non ſit continuus: In continuis autem mixtura hæc ſanguinis turbata & motus inteſtinus ſemper continuetur.

56 Febres continuæ ſunt vel benignæ vel malignæ, benignæ fiunt a motu continuato, præternaturali, copioſiori ſpirituum in cor & omnis corporis muſculos influxu, turbante mixturam ſanguineam.

57 Concitatior & præternaturalis ſpirituum influxus fit vel a ſale ſubtili, acri, peregrino, irregulari, ſpiritibus animalibus nupto, vel in maſſa ſanguinea, lympha ſtabulanti & fibras nerveas, muſculoſas & carneas ſtimulante ac vellicante, hinc a gravioribus doloribus, inflammationibus propter vellicationem & irritationem majorem factam naſcuntur febres continuæ, & dicuntur ardentes.

58 Febres continuæ & acriores ſanguinis ebullitiones ſcorbuticis & hypochondracis, & quorum humores collutati ſunt ſalinis ſcoriis, admodum ſunt familiares.

59 In numerum febrium continuarum benignarum referendæ quoque ſunt catarrhales, quæ a ſalibus lymphæ & ſanguinis extricatis & membranas vellicantibus, cum ſtagnatione ſeri & lymphæ circulatione impedita oriuntur.

60 Raucedo, tuſſis, coryza, dolores & omnia ſymptomata, quæ febribus catarrhalibus complicantur, ſtaſi ac ſtagnationi ſeri & vellicationi fibrarum nervearum a ſale factæ debentur.

61 Ex continuarum numero eſt quoque febris lenta & hectica, quæ vel ex vitio primarum viarum & humoribus acido-viſcidis, peregrinis, in inteſtinis ſtabulantibus & maſſam chyloſam deturpantibus, vel ex inflammatione & ſuppuratione partium internarum graviori.

62 Fit itaque febris hectica, partes ſolidas & fluidas conſumens, ab inteſtino ſangui-

guinis motu inordinato & semper adaucto propter particulas irregulares & mixturæ sanguineæ improportionatas ipsi continuo affusas.

63 Febris continua est vel cum exanthematibus vel sine illis, exanthemata sunt vel variolæ, morbilli, petechiæ, purpura.

64 Omnes variolæ & morbilli oriuntur cum febre continua & magna sanguinis ebullitione.

65 Variolæ oriuntur a sale caustico, acri certi generis, quod extricatum & sequestratum a particulis ramosis & oleosis sanguinis & cum fluido nerveo mixtum, concitatius cor & arterias non movet solum, sed mixturam etiam sanguinis turbat, hincque febrem producit.

66 Spiritus machinæ nostræ in verticoso & impetuoso motu existentes illud quod irregulare & heterogeneum ipsis, non aliter, ac flumen ligna injecta ad partes extremas dejicit, cum autem ibi non congruos inveniat poros, quibus eliminari possit, stagnat, pustulas ac ulcuscula efficit.

67 In variolis sal acidum magis vel minus causticum delinquere, probabile videtur.

68 Sal variolarum sæpe tam acre est, ut fistulas, ulcera in partibus osseis & membranaceis excitet, & non solum externas, sed & internas partes occupet.

69 Quo sanguinis & humorum circulatio est liberior, eo promptius succedit secretio partium heterogenearum omnium, & sic quoque variolarum; hinc ante eruptionem anxietates adsunt præcordiorum, inquietudines.

70 Variolæ sæpe sub specie febrium catarrhalium infestant homines & indicant lympham stagnantem & acriorem factam.

71 Sal variolarum specificum rectius ab impuris, acidi nutrimenti, quo fœtus in utero utitur, particulis, sanguine intime nuptis oritur: his vitiosis impuritatibus massa sanguinea paulo laxior facta certoque æthere ac aere influente, sese liberare motu quodam, fermentationi æmulo, natura studet.

72 Materia impura, morbosa diu in sanguine hærere & illius consortio ac vinculo citra aliquod incommodum uti potest, donec tandem certa dispositione sanguinis certoque aeris influxu secessionem a sanguinis vinculo ac jugo efficiat.

73 Contagium, vehementiores animi & corporis motus, certaque dispositio aeris sal variolarum sanguini intricatum, extricare & in motum deducere quam facillime possunt.

74 Morbilli sunt maculæ rubræ sine exulceratione, cum febre erumpentes, ortæ identidem a sale quodam specifico caustico, in massa sanguinea sine noxa contento, & certo tempore ab illa secedente cum magna humorum ebullitione motuque impetuoso.

75 Sal morbillorum videtur originem suam ducere a depravata lactis qualitate tempore lactationis assumpti.

76 Purpura ut & febris purpurata puerperis familiaris a sale sanguinis peregrino, scorbutico, caustico identidem ortum suum ducit.

CAP. IV.

De morbis malignis.

I.

Maligni dicuntur morbi, qui actiones vitales subito destruunt, mentem turbant, vires prosternunt & totam massam sanguineam in motu ac crasi alterant, hinc vera malignitatis indicia sunt, virium subita prostratio, mentis turbatio, pulsus debilis & actionum vitalium extinctio.

2 Morbi maligni dicuntur etiam venenati & qui oriuntur a parvo & minutissimo principio venenato, quod instar fermenti sese multiplicat & spirituum ac sanguinis motum penitus invertit ac destruit.

3 Venenum dicitur illud, quod subito & in pauca quantitate actiones vitales destruere, motum ac crasin spirituum invertere aptum est.

4 Venena triplicia sunt, vel corrosiva, quæ in partes solidas agunt corrodendo & inflammando; vel vaporosa, quæ effluviis hostilibus minutissimos nervorum tubulos replent & spiritibus animalibus intime sese insinuant, illos obnubilando & obfuscando, uti sunt napellus, opium, narcotica; vel fermentativa, quæ magnam ebullitionem excitant & sale volatili, acerrimo, mobilissimo spiritus animales inficiunt, & talis est saliva inordinato ac furibundo spirituum animalium motu imbuta & sanguini communicata in morsu animalis rabidi.

5 Venenum ex animalibus proficiscens exactam motus determinati ideam continet, se-

secundum quam se multiplicat in ipsos spiritus animales immediate agendo illorumque motum æqualem destruendo, & similem idealem motum efficiendo.

6 Ipsi inordinati animalium ut & hominum affectus & spirituum motus totam massam sanguineam cum humoribus alterare possunt.

7 Quivis homo fabricare sibi ipse potest in corpore venenum immoderato affectuum usu.

8 Nullum datur in animalibus venenum, nisi quod ex turbulento & inordinato spirituum motu exsurgit, & per morsum communicatur.

9 Terror de certo morbo in dispositis facile similem morbum corpori inducere aptus est.

10 Contagio plures deberi morbos malignos, ipsa restatur experientia.

11 Contagium constat ex subtilissimis effluviis, a corpore morboso exhalantibus, quæ beneficio aeris spiritibus & sanguini intimata instar fermenti illos ad suam indolem & naturam induendam disponunt, & similem ipsis motum introducunt.

12 Saliva miasmatum malignorum vehiculum esse solet, cum qua transit ad ipsum ventriculum, ubi primas suas tragœdias ludere solet.

13 Uti fermentum non agit nisi materiam ad fermentandam aptam habeat, sic quoque contagium non agit, nisi sanguis ad motum talem recipiendum sit idoneus.

14 Quorum sanguis particulis pituitosis, mobilibus, minus tamen spirituosis abundat, & ubi primæ viæ muco & amurca salivali obsessæ sunt, ibi contagium venenatum fomitem facile reperit.

15 Purgatio primarum viarum crebra, salivæ excretio & usus balsamicorum medicamentorum a morbis contagiosis optime præservant.

16 Quo magis massa sanguinea in mixtura & motu æquali est destructa & secessio elementorum sanguinis, nimirum particularum volatilium, salino-ramosarum a crassioribus, terreis, aqueis plus est facta, eo major adest malignitas; majusque periculum.

17 Pestis omnium morborum est malignissima, quia subito tam spirituum animalium quam sanguinis crasin ac motum destruit & actiones extinguit vitales.

18. Mixturæ sanguineæ destructio fit, dum globosus sanguinis contextus prorsus resolvitur, particulæ salinæ, acres, fluidæ a consortio reliquarum separantur, sicque vinculum elementorum sanguinis penitus destruitur.

19 Quando mixtura elementorum sanguinis læsa est, æquilibrium motus naturalis penitus destruitur, & in una parte motus mirum in modum increscit, in altera autem valde est depressus.

20 Utplurimum origo malignitatis quærenda est in ipsis corporibus, hinc qui in nonnullis individuis est benignus morbus, in aliis malignitatis notam induit.

21 Affectus animi inordinati, prava victus ratio crasin ac motum partium fluidarum destruendo quam prompte malignitatem morbis addunt.

22 Quæcunque corpora bilem onustam acrioribus causticis corrosivis subtilibus salibus habent, illa malignos morbos producere aptissima sunt.

23 Aer summe æstuans & calidus, infectorum salibus volatilibus, causticis repletus, pestem & morbos malignos facile gignere potest.

24 Petechiæ nihil aliud sunt, quam sal illud causticum, hærens in cutis tubulis & per totum corpus dispersum, si autem conjungitur & unitur illud ipsum sal anthraces, bubones & carbunculi fiunt, ibique magnam uredinem & acredinem efficiunt, non aliter, ac radii solis dispersi, in vitro caustico uniti, stupenda vi operantur.

25 Morbi maligni sunt vel acuti vel chronici; acuti sunt pestis, febres malignæ, pechiales & illi morbi acuti, qui in corporibus ad malignam dispositionem humorum dispositis, oriuntur; chronici autem sunt scorbutus & lues venerea.

26 Morbi acuti maligni admodum sunt periculosi & facile necant; non ita chronici.

27 In scorbuto confirmato omnes corporis nostri fluores diathesi peregrina, salina imbuti sunt & de crasi sua naturali dejecti.

28 Scorbutus nil nisi maxima impuritas & pravitas lymphæ & sanguinis est, hinc origo & fons innumerabilium morborum.

29 Symptomata scorbutica a spasmodicis nervorum contractionibus maximam partem derivanda sunt.

30 Si malum confirmatum est, fluidum ner-

nerveum inquinatum ac collutulatum eſt & motu anomalo delinquit.

31 Malum ſcorbuticum ab impuro aere, qui immediate ſpiritus animales afficere ſolet, originem ſuam petit, datur etiam contagioſum.

32 Lues venerea eſt inſignis corruptela ſucci nervei & lymphatici quoad craſin & motum.

33 Cauſa luis venereæ eſt fermentum impurum, ſeminale, ſpirituoſum, quod ex conſymboliſmo corpori communicatum, ſpiritus animales & lympham immediate alloquitur, illos de ſtatu ſuo dejiciendo, coagulando & prava corroſiva diatheſi imbuendo.

34 Cuncta in lue venerea contingere ſolita pathemata debentur lymphæ viſcidæ, coagulatæ & in illa hoſpitanti ſali ſumme acri, corroſivo.

35 Contagioſus morbus eſt & ex impuro coitu progerminat dicta gallica lues.

CAPUT V.

De morbis ex circulatione ſanguinis inæquali & impedita ortis.

I.

Uti potiſſimum momentum vitæ & ſanitatis in circulatione ſanguinis verſatur: ſic etiam origo multorum morborum inde quærenda venit.

2 Ex ſanguinis circulo inæquali & ſufflaminato oritur ſyncope, quæ eſt exſtinctio actionum vitalium motu cordis & arteriarum ceſſante.

3 Motus cordis, uti eſt primaria cauſa & fundamentum circulationis ſanguineæ: ſic illo exſtinctio, illa ceſſat & omnes actiones, quæ ex vita fluunt, ſimul tolluntur.

4 Uti ad motum cordis non ſolum influxus ſpirituum animalium ſufficiens, verum etiam inteſtinus ſanguinis motus & mixtura ſanguinis proportionata requiritur: ſic ceſſante illo ſpirituum influxu & inteſtino ſanguinis motu ac mixtura ſublata, tollitur & ipſe motus.

5 Affectus animi inordinati ac immoderati, ſanguis congrumatus & nimis coagulatus ut & nimis tenuis & rarefactus ſyncopen generare facillime poſſunt.

6 Polypus cordis in ventriculis vel illorum auriculis ſubſiſtens ſæpius cauſa eſt ſyncopes lethalis.

7 Polypus non eſt ſanguis congrumatus, ſed corpus coagmentatum ex fibris & lamellis craſſioris ſeri nutritii.

8 Succus nutritius in arteriis & venis non raro ita concreſcit, ut pene abeat in carnem, fibris & ſanguineis vaſculis inſtructam.

9 A circulatione ſanguinis impedita oritur quoque aſthma convulſivum, ſyncope cardiaca, catarrhus ſuffocativus.

10 Uti ad circulum ſanguinis liberum multum contribuit reſpiratio & thoracis dilatatio & conſtrictio: ſic quando nervi reſpirationi inſervientes ſpaſmodice ſunt conſtricti & obſtructi, tollitur circulatio.

11 Sanguis non ſolum per vaſa, ſed etiam per minutiſſima anfractuoſa capillaria circulari & moveri debet, ubi facile in curſu ſuo ſiſti & impediri poteſt.

12 Multi & magni morbi ex circulatione ſanguinis per minutiſſima vaſa impedita orintur.

13 Ex circulatione ſanguinis per minima vaſcula impedita oriuntur tumores, ſcirrhi, inflammationes, exulcerationes, hæmorrhagiæ, ſuppreſſiones excretionum conſuetarum.

14 Inflammatio eſt tumor dolorificus cum calore, rubore ac pulſatione, ſæpe conjunctus febri.

15 In omni inflammatione adeſt obſtructio pororum & vaſculorum a materia viſcida, rigida.

16 Quando ſanguis in motu ſuo retrogrado impeditur & non circulatur per minima vaſcula, accidit, ut dum ipſi multum ſanguinis communicatur, tumor enaſcatur.

17 Quando materia ſubtilis libere partes obſtructas pertranſire nequit, vehementiſſime per vacua ſpatiola movetur, & hoc motu mire exagitat ſanguinis particulas, unde calor, rubor ac dolor ortum ſuum trahunt.

18 Pulſatio partis inflammatæ oritur, dum ſanguis impetu quodam propellitur ad partes, ad quas minus libere tranſire poteſt, hinc ſequitur arteriolas magis extendi, ſicque inſignem oriri diaſtolem, quam neceſſario debet comitari ſyſtole.

19 Sanguis in vaſis capillaribus & partium ſpatiolis hærens & ſtagnas coagulatur & in minori quantitate ſucceſſive inſenſibiliter evaneſcit & diſcutitur in contuſionibus, caſu ab alto &c.

20 Quando uberius colligitur sanguis in minimis vasculis ibique stagnat, doloris & caloris molestum producit sensum, donec sensim corruptus in pus vel saniem abeat, quorum prima mutatio vocatur inflammatio seu φλεγμονή, posterior vero abscessus seu apostema.

21 Inflammationis causa utplurimum est sal irregulare, lancinans & figura angulari præditum, quod fibras nerveas ac membranceas moleste vellicat, spasmodice contrahit, venas coarctat capillares, sicque circulationem sanguinis sufflaminat.

22 Sanguis ad motum circularem in minimis vasculis ineptus redditur, quando ab acido quodam vitioso ad coagulum pronus est, hinc in subitaneo frigore aut haustu frigido post nimium corporis motum & incalescentiam prompte inflammationes oriuntur.

23 Graviores contusiones, arctæ partium compressiones, fracturæ, luxationes, nimiæ ligaturæ, atroces dolores, frequentissime inflammationem causantur.

24 Quando faucium illa pars, quæ pharyngis & laryngis musculos tam internos quam externos constituit, inflammatione corripitur, dicitur angina.

25 Quando partes internæ thoracis & maxime pleura, quæ costas cingit, inflammantur, ibique sanguis hæret extravasatus, dicitur pleuritis, quando simul pulmones, morbus dicitur peripneumonia.

26 Non solum lateraliter afficitur pleura, sed simul musculi intercostales interni, & plerumque simul pulmonis pars in illo latere.

27 Frequentissimæ hæ sunt inflammationes, quoniam sanguis in pulmonibus alterationibus aeris est expositus, hinc sanguis alteratus promptissime loca thoracis lateralia & alias ejus partes afficere potest.

28 Si inflammatur diaphragma, cui ordinario supervenire solet delirium, paraphrenitidis nomine venit morbus.

29 Plerumque sanguis, qui e vena secta pleuriticorum & peripneumoniacorum emittitur, semigrumosus & promptissime coagulabilis prodit, sero supernatante glutinoso existente.

30 Quando impeditur sanguinis circulus in tunica oculi adnata, quæ copiosissimis vasculis & arteriolis est instructa, tunc illa inflammatio dicitur ophthalmia.

31 Si in visceribus v. gr. ventriculi ac intestinorum tunicis, hepate, renibus, utero, vesica, sanguinis circulatio impeditur & in minimis vasculis ac porulis corrumpitur, oriuntur pro diversitate partium variæ inflammationes.

32 Non omnes inflammationes sunt a sanguine, sed non raro a sero acri, quæ leves sunt, nec stipatæ tantis symptomatibus.

33 Si major sanguinis in parte stasis, corruptio & omnis refluxus impeditus est, gangræna oritur, quæ saltim ab inflammatione differt gradu, quando autem sanguis penitus cadaverisatur & pars omni influxu spirituum destituitur & mortificatur, tunc dicitur sphacelus.

34 Quodcunque itaque profundiorem obstructionem sanguini in partibus causatur & illius circulum impedit, id gangrænam concitare quam promptissime potest, v. g. magna contusio, summum frigus, fortior ligatura, gravior dolor, ingens ambustio &c.

35 Si sanguis extravasatus corrumpitur & suppuratur in quadam corporis cavitate, empyema fit, a vomica distinctum, quæ est collectio puris in quodam viscere, hinc si id colligitur in pulmone, vomica pulmonum, si in renibus, vomica renum audit.

36 A contusione, vulnere, casu ab alto, & graviori inflammatione facile empyema oriri solet.

37 Inflammatio ut plurimum præcedit ulcera, quod si enim penetrantia minus salia sunt, inflammationes solæ oriuntur, si vero rigidiora & validiora illa fuerint, discissiones ac dilacerationes fibrillarum fiunt, unde ulcera nascuntur.

38 In ulceribus humores propter dilacerationem vasculorum ac fibrillarum & hinc impeditam circulationem stagnant, acescunt, corrumpuntur & in pus vertuntur.

39 Pus non oritur ex præcipitatione sanguinis beneficio acidi & alkali facta, sed nihil aliud est, quam succus nutritius oleosus, ab acido ulceris fermento corruptus & albo imbutus colore, non secus ac oleum olivarum cum aceto vel solutione lythargirii mixtum ac conquassatum, album evadit.

40 Si pulmonum vesiculæ membranaceæ & minora vascula eroduntur a stagnante sanguine acriori, oritur ulcus pulmonum.

41 Nimiæ sanguinis effusiones & hæmorrhagiæ ex æquilibrio sanguineæ circulationis sublato repeti quoque debent.

42 Quando sanguis non æqualiter move-

tur per totum corpus, sed ob partem obstructam vel spasmodice contractam non rite cursum ac iter suum absolvere potis est, hinc regurgitat, majus affectat spatium, vascula minima & illorum orificia dilatat, sic qua data porta erumpit.

43 Rara sanguinis textura ad expansionem nimiam apta ejusque acrimonia præternaturalem hanc fluxionem auget.

44 Fundamentum omnes hæmorrhagiæ maxime pertinaces habent in vasis obstructis vel spasmodice contractis, hinc sanguis affectibus animi vel ab alia causa interna & externa nimium in motum excitatus & in motu suo circulari turbatus, per insolitas vias non raro exitum affectat.

45 Hæmorrhagiis complicati sæpissime sunt dolores tensivi in hypochondriis, flatulentæ primarum viarum contractiones, anxietates præcordiales, excrementorum alvi suppressiones &c.

46 Adstringentia & styptica motumque sanguinis retardantia intempestive adhibita non raro in ingens periculum ægros præcipitant, & hæmorrhagiam largiorem efficiunt.

47 Sanguis copiosus & rarus motu ejus intestino vel a bile acriori, vel a febre, inflammatione, affectibus inordinatis, abusu spirituosorum nimis adaucto rarefit, majus affectat spatium, hinc distendit & expandit minima vasorum orificia, sicque præternaturales fiunt sanguinis effusiones.

48 Si sanguis nimium fluit per vasa uteri, mensium fit nimius fluxus, si per arteriolas in narium tunica existentes, vocatur hæmorrhagia narium, si vasa ventriculi aperiuntur, fit vomitus cruentus, si apertio arteriæ pulmonalis, fit hæmoptysis: si vasa ad anum tendentia reserantur, hæmorrhoidum fluxus, si vascula renalia nimis distenduntur, mictus cruentus exsurgit.

49 Sicut ab æquali & libero sanguinis per tubulos corporis influxu ac refluxu dependent omnes ordinariæ & consuetæ excretiones, nimirum sudoris, urinæ, muci narium, ceruminis aurium, salivæ, mensium, hæmorrhoidum; sic excretiones supprimuntur ab obstructione vasculorum minimorum & inde nata debiliore vel plane cessante sanguinis circulatione.

50 Quando sanguis crassior redditus limositates in vasculis minimis excretoriis ac glandulosis deponit, supprimuntur inde excretiones ordinariæ.

51 Menses pertinaciter subsistunt a polyposa vasorum uteri obstructione.

52 Polyposa sanguinis & seri nutritii concretio in venis vel arteriis, turbando sanguinis cursum, dyspnœam, peripneumoniam catarrhum suffocativum, ruptiones vasorum, hæmoptysin facillime causari potest.

53 Maculæ cutis rubicundæ, cœruleæ, flavæ, nigræ a læsa circulatione sanguinis & facta ibi stagnatione sanguinis oriuntur.

54 Quando adest sanguinis abundantia, ita ut vasa illorum capere nequeant, impeditior ejus fit motus, stasis, corruptio & magnorum morborum origo, ubi V. S. locum invenit.

C A P. VI.

De morbis ex motu aut vitio lymphæ ac seri ortis.

I.

Sicuti abundantia sanguinis in venis & arteriis motum ejus sufflaminare, ita quoque plenitudo lymphæ in vasis lymphaticis ejus motum retardare & varios concitare morbos potest.

2 Si vasa lyphatica turgent & distentæ sunt copiosa lympha, tardior ejus fit motus ac facilis stagnatio ruptionisque periculum imminet.

3 A circulatione debita ipsius sanguinis dependet etiam lymphæ motus, hinc quando tardior est evolutio sanguinis per minima vasa, tardus quoque existit lymphæ motus.

4 Lympha inducens lentorem & coagulum, in angustissimis tubulis ac canaliculis stagnat, & quia materia tam contumax est, ut in pus converti non possit ob calorem continuo exsiccantem, tandem ita induratur, ut exinde fiat scirrhus.

5 Scirrhus non solum occupare solet partes externas, glandulas, sed & internas uterum, hepar, lienem.

6 Si glandulæ fiunt scirrhosæ a materia corrosiva acida, tunc fit cancer, qui si exulceratur, incurabilis est.

7 Si partes serosæ sanguinis per minutissimos glandularum & fibrarum carnearum poros & tubulos non rite circulantur, sed inibi stagnant ac vascula illa distendunt & ampliant, tunc oriuntur tumores, qui pro diversitate partium varium sortiuntur nomen, hinc tumor testium, mammarum,

ton-

tonſillarum, parotides, rana ſublingualis, tumor pedum, glandularum colli ſeu amygdalarum, inguinalium ortum ſuum trahunt.

8 Quando ſanguinis ſerum ſalſum per glandulas ſubcutaneas illarumque poros non rite circulatur, ſed ibi ſuſiſtit, tunc diſtenſionem, eroſionem ac ſuppurationem efficit, unde fit ſcabies.

9 Prout major vel minor acrimonia ſeri vel ſalſedo ipſius variat, & ſerum magis vel minus particulis ſubſtantificis, chyloſis, nutritiis eſt imbutum, majores vel minores oriuntur puſtulæ fitque ſcabies vel ſicca vel humida.

10 Si ſerum nimis corroſivum & acidum eſt, & major partis cujuſdam eſt obſtructio, tunc oritur herpes.

11 Ex circulatione ſeri ſanguinei impedita per tenuiſſimos canaliculos oriuntur varia ſudamina, phlyctenes, ſyrones, puſtulæ variæ, gutta roſacea &c.

12 Gutta roſacea eſt rubor faciei tuberoſus ac puſtuloſus, interdum guttis ſanguineis ſimilis, naſum ſæpe inæqualiter ac valde augens.

13 Cauſa guttæ roſaceæ eſt ſerum ſanguinis ſalſum, craſſum, per faciei cutim diſperſum & in circulatione ſua impeditum, eroſionem ac tumorum efficiens.

14 Lepra eſt ſcabies conſummata & maligna, oritur identidem ab obſtructione & deſtructione tubulorum carneorum profunda a ſero vapeſcente acri.

15 Si ſerum abundat particulis ad mutuum contactum & quietem aptis, quæque plures planas ſuperficies habent, facile in partibus membranoſis frigidis, uti in articulis, in renibus, ureteribus, veſica in gypſeam & lapideam duritiem concreſcere ſolent, unde tophi in arthritide, & calculus renum, veſicæ urinariæ & felleæ originem ſuam nanciſcuntur.

16 Omnes catarrhi ſive decubitus lymphæ fiunt ex circulatione impedita lymphæ, & quicquid motum retrogradum lymphæ impedit, id occaſionem catarrhis præbet.

17 Caput, quoniam infinitis glandulis & vaſis lymphaticis eſt obvium, frequentes catarrhales patitur affectus.

18 Inæqualitas aeris nimirum calidi in frigidum & contra frigidi in calidum, defluxuum catarrhalium fœcunda mater eſt.

19 Non omnis catarrhalis affectus originem ſuam ducit ex capite juxta veterum ſententiam.

20 In pulmonibus & arteria aſpera innumera ſunt vaſa lymphatica, in quibus ſi motus lymphæ impeditur & hæc qualitate acri eſt imbuta, excitatur tuſſis, raucedo.

21 Si continua talis eſt effluxio & lympha ſcorbuticis acribus ſpiculis eſt imbuta, eroſio pulmonum & ipſa phthiſis creari poteſt.

22 Prout lympha magis craſſa eſt & viſcida, vel magis acris, tunc tuſſis, vel ſicca vel humida eſt.

23 Prout lympha ſalina, acri, maligna, & corroſiva qualitate eſt ſaturata, varia emergunt ulcera mali & boni moris, fiſtulæ, carcinomata, cancri &c.

24 Si vaſcula lymphatica nimis ſunt diſtenta, aperta vel eroſa, magnaque quantitas lymphæ profunditur, hinc ptyaliſmus, in viris gonorrhæa, in mulieribus fluor albus originem ſuam petunt.

25 Vaſa lactea, quæ nil niſi vaſa ſunt lymphatica, ſi vel in principio, nimirum cruſta villoſa inteſtinorum, vel in medio, uti in vicinia glandularum meſeraicarum ſunt obſtructa, ita ut chylus circulari ac evolvi non poſſit, tunc oritur atrophia & diarrhæa chyloſa, quæ maxime locum habet in ipſis infantibus.

26 Omnia viſcera & omnes corporis partes ſolidæ, maxime ubi magna adeſt nutritio, gaudent vaſis lymphaticis, quæ ſuperfluam a nutritione lympham revehere debent; hæc ſi ſunt obſtructa, ut ſuo fungi officio non poſſint, magnus fit ſeri in ipſis partibus decubitus, hinc tumores, dolores partium internarum & externarum oriuntur.

27 Si ex vitio circulationis ſanguinis tardioris propter viſciditates copioſas, balſamicas & ſulphureas depreſſas lumpha non circulatur & revehitur, ſerumque ſanguineum in partibus ſtagnat, illaſque diſtendit, oritur tumor quaſi univerſalis, qui anaſarca dicitur ſeu leucophlegmatia.

28 Hydrops aſcites dicitur, quando extravaſatio lymphæ & collectio ipſius fit in cavitate abdominis a ruptione vaſorum lymphaticorum.

29 Obſtructis vaſis lymphaticis novo continuo ſero accedente ampliantur illa & intumeſcunt, & quoniam ob valvularum ſitum non retrogradi lympha poteſt, fiunt hydatides ſeu magnæ veſicæ, a quibus ruptis magna lymphæ fit extravaſatio, hinc ſubito hydrops oriri poteſt.

30 A loco collectionis diverso hydrops varia sortitur nomina, si in abdomine fit extravasatio, fit ascites, si in capite, hydrocephalus, in scroto, hydrocele, in pectore, hydrops thoracis; præter has species observatus adhuc est hydrops uteri, tubarum uteri, ovarii, pericardii.

31 Hydrops frequenter tumores scirrhosos, ganglia, tubercula & mesenterii, uteri, lienis, hepatis, &c. obstructiones subsequitur.

32 In cadaveribus hydropicis dissectis frequentissime observatæ fuerunt magnæ vesicæ.

33 A circulatione lymphæ impedita ex partibus & chyli in ventriculo in ipsum sanguinem dependent omnia hydropicis obvenire solita symptomata, nimirum, acrimonia sanguinis, & ob hanc erosio partium, atrophiæ partium superiorum, urina intense rubicunda, sitis, calor præternaturalis pulsus frequens &c.

34 Serum extravasatum, si leniter igne conquassatur, concrescit in albuminis ovorum substantiam, indicio, partes nutritias chylosas ibi deponi, nec transire in sanguinem & ad ipsas partes.

35 Quod a lymphæ motu retrogrado per venas & vasa lymphatica impedita extravasatio seri & per consequens hydrops oriatur, evincit *Lowerus* experimento; si enim in vivo cane vena cava super diaphragma ligetur, canis in abdomine magna quantitate seri collecta morietur hydropicus, eodem modo ligatis in cane venis jugularibus tota capitis regio intumescit & fit hydrocephalus; quæcunque enim magnam coagulationem lymphæ inducunt & circulationem ejus ut & sanguinis imminuunt, causam antecedentis hydropis instituunt.

36 Tympanites non est singularis hydropis species, sed potius tumor est flatulentus ortus ab obstructione pororum in intestinis, mesenterio, pancreate, ventriculo, hinc cum vapores & effluvia primarum viarum non rite hos poros partium subire & transire possunt, mirum in modum has partes distendunt & expandunt, ut pulsæ tympani sonum edant.

37 Cachexia seu nutritio partium depravata ex circulatione seri nutritii per minima vascula suppressa & obstructa oritur.

38 Quando non rite sanguis assimilatur, chylus & excrementitiæ particulæ viscidæ non rite segregantur, fiunt obstructiones in venis capillaribus, & ob particulas balsamicas deficientes oritur depravata corporis nutritio seu cachexia.

39 Cachexia scorbutica fundamentum pene est omnium morborum chronicorum, dicitur scorbutica, quoniam propter obstructionem vasculorum minimorum in visceribus sanguinis depurationi inservientibus excrementa salina in fluoribus nostris remanent, & insignes tragœdias ludunt.

CAPUT VII.

De morbis ex vitio & motu impedito spirituum animalium ortis.

I.

Quemadmodum ad actiones vitales in partibus celebrandas laudabilis & proportionatus spirituum animalium influxus requiritur, sic illo cessante vel præpedito actionum illarum abolitio fit.

2 Spiritus animales per cerebrum, spinalem medullam & nervos & ex illis contextas tenuissimas fibrillas & membranas in statu naturali æqualiter moventur: Si autem illorum motus extra ordinem fit, vel minuitur, vel plane aboletur, morbi oriuntur gravissimi.

3 In apoplexia, quæ est sensuum tam externorum quam internorum extinctio & motus voluntarii abolitio & destructio, fluidi nervei seu spirituum sic dictorum animalium per cerebrum motus plane interceptus est.

4 In cadaveribus apoplecticis sectis extravasatus & congrumatus sanguis vel coagulum seri observatur, hinc apoplexia est vel sanguinea vel pituitosa.

5 Opiata, fumi carbonum, particulæ fulminis & omnia vaporosa, narcotica, spirituum animalium crasin vitiando ad apoplexiam & stuporem disponere solent.

6 Sanguinis motus ad cerebrum deficiens vel obstructione existente in carotidibus vel cordis motu cessante omnis motus & sensus perit, itidem accidit a fortiori ligatura arteriarum carotidum.

7 A corporibus polyposis sinus cerebri oppilantibus observata sæpius fuit apoplexia.

8 Apoplexia est quasi paralysis universalis,

ſalis, paralyſis autem apoplexia particularis.

9 Paralyſis ſedes eſt ipſa ſpinalis medulla, quæ in dextram & ſiniſtram partem divaricata eſt, & ſi in una parte obſtructio fit, oritur hemiplexia ſeu paralyſis dextri aut ſiniſtri lateris.

10 Paralyſis eſt vel perfecta vel imperfecta, in perfecta & motus & ſenſus læduntur, in imperfecta imminuuntur tantum.

11 Apoplexia & paralyſis non ſemper fiunt ex obſtructione tubulorum ſpirituum animalium influxum ſufflaminante, ſed ſæpiſſime a ſpaſmodica contractione membranarum medullam ſpinalem inveſtientium, unde fortiori conſtrictione tubulorum motus ſpirituum animalium ad partes intercipitur & talis paralyſis non tam periculoſa eſt quam illa, quæ fit ab obſtructione.

12 Lethargus, coma, carus omneſque ſoporoſi affectus ab obſtructione cerebri & influxu ſpirituum animalium impedito oriuntur.

13 Plerumque in affectibus ſoporoſis facta ſectione cortex cerebri ſero obrutus deprehenditur.

14 Cerebri meatuum ac tubulorum laxior facta diſpoſitio ſerum corporis viſcidum facile admittit, maxime ſi vel febre vel alio ſanguinis fortiori motu, v. gr. intempeſtivo ſudorum, balneorum uſu in motum cieatur, ut anguſta cerebri vaſcula ingredi poſſit.

15 Affectus ſoporoſi poros & tubulos cerebri invertunt, & ſemper ferme debilitatem cerebro inducunt ac memoriam auferunt.

16 Si cum febre ſomnus profundus irruit, dicitur lethargus.

17 Si in ſomno ſpirituum ad thoracis muſculos influxus quodammodo inhibetur, reſpiratio fit difficilis propter impeditam circulationem ſanguinis, hinc oritur anxietas circa præcordia cum ſenſu ponderis thoracem incumbentis & ſuffocationis metu, & hic affectus dicitur Incubus.

18 Coma eſt vel vigil vel ſomnolentum, & ſomnolentum & carus ſunt unum idemque: vigil eſt nimia in ſomnum propenſio, ſed cum dormiendi impotentia, & fit a muco tubulos cerebri obſtruente, propter acredinem vero continuo irritante.

19 Coma vigil oritur etiam ex nimia debilitate ſpirituum, tubulorum moleſta irritatione, & in morbis diuturnis, in febribus malignis, nimiis doloribus & immodicis evacuationibus locum habet.

20 Catalepſis eſt ſoporoſus affectus ortus ex ſublato commercio mentis cum corpore propter defectum ſpirituum animalium in corpore calloſo & centro ovali, ubi ſenſorium commune poni debet, exiſtentium.

21 Si ſenſorium commune ſpiritibus animalibus eſt deſtitutum, mens impreſſiones factas externas in ſenſorio nec percipere, nec ſpiritus determinare poteſt ad certos motus edendos in partibus.

22 Prout corporis iſtius calloſi major eſt obſtructio, eo graviora exiſtunt ſymptomata & morbus periculoſior eſt.

23 Sæpe accidit propter nimios & inordinatos ſpirituum animalium motus in affectibus intempeſtivis ſenſorium commune ſpaſmodice contrahi, ſicque quaſi ad tempus ſpirituum animalium influxum impediri, & tunc fit catalepſis levior & imperfecta minuſque periculoſa.

24 Ad catalepſin referenda eſt ἔκστασις, quæ vel theologica vel medica, in illa mens abſtrahitur a corpore per immediatas quaſdam divinas impreſſiones ac ſpeculationes, hæc autem nil niſi catalepſis eſt, quæ etiam mediate & remote ex nimia triſtitia, mœrore animi vel nimio gaudio ab audito verbo divino excitari poteſt.

25 In catalepſi non eſt juxta veteres congelatio ſeu coagulatio ſpirituum animalium.

26 Quemadmodum ſomnus præternaturalis ex nimia pororum cerebri ſubſidentia & motu ſpirituum animalium lentiori ortum ſuum habet: ſic nimiæ vigiliæ ab illorum tubulorum præternaturali apertione & concitato ſpirituum animalium motu exſurgunt.

27 Sulphur & aqua ſunt ſomni materiale principium, ſulphur ramoſum ac vaporoſum nimis inviſcans & copioſum compedibus ſuis ſpiritus irretiens, νάρκωσιν inducit.

28 Placidus ſomnus ordinatum ſpirituum motum, lympham roſcidam blandam requirit, hinc quodcunque ſpiritibus inordinatum introducit motum & roſcidum blandum humidum abſumit, vel illud acre reddit, pervigilium excitare poteſt.

29 Cerebrum & totum nervorum ſyſtema temperatum eſſe debet, nec nimis ſiccum nec nimis humidum, ſi temperies hæc læditur, ſtatim imbecillitas & morbus nervorum præſto eſt.

30 Si

30 Si circulatio & motus rectilineus ſpirituum animalium per cerebri tubulos impeditur & propter obſtructos poros vorticoſo motu agitantur ſpiritus, objecta ſimili cieri motu apparent menti juxta conſuetudinem judicanti, ſicque fit vertigo.

31 Quoniam omnis motus eſt rectilineus, & ſi a linea deflectit, fit circularis & ellipticus; quare ſpiritus animales, cum motum ſuum rectum in nervorum tubulis obſtructis ſervare nequeant, neceſſario reflectuntur & tandem in orbem aguntur ac inde radiatione ſpirituum, quæ proveniunt a veſtigiis cerebro impreſſis & omnes externæ imagines animæ rotantes exhibentur.

32 Senſus noſtri falli poſſe & illos nos quoque fallere, vertiginis natura abunde docet.

33 Humorum craſſities vel ſpirituum nimia denſitas cauſa vertiginis eſſe poteſt.

34 Uti ratio humana, ſic quoque ipſius abſentia ſeu delirium ex vinculo, quod menti cum corpore intercedit, optime explicari poteſt.

35 Recta hominis ratio conſiſtit in hoc, ut mens ſeu anima ideas objectorum cerebro inſcriptas ad ideas connatas menti inſculptas dirigat, conferat, & ratio nihil niſi additio & ſubtractio eſt, donec inveniatur æquilibrium & proportio idearum influentium externarum cum ideis inſitis primis, hinc ratio mere algebraica & ſtatica eſt.

36 Mens ſeu anima non agere & recte cogitare ſeu proportionem & æquilibrium invenire poteſt, niſi mediante ſpirituum animalium non modo laudabili temperie, verum etiam æquabili & moderato motu gaudentium, quibus ſenſorium commune, quod in centro ovali ſtatuimus, ſit inſtructum.

37 Qualis eſt ſpirituum & humorum motus ac temperies in corpore, tales etiam in mente fiunt inclinationes & cogitationes; ſic furibundus motus ſpirituum furioſas ac celerrimas efficit cogitationes, lentior autem & tardus timidas, triſtes & meticuloſas in mente producit cogitationes.

38 Imaginatio nihil aliud eſt quam idearum, quæ ab objectis externis ſenſibus communicantur, in fibrillas ac porulos cerebri impreſſio.

39 Qualis itaque eſt cerebri conſtitutio, talis quoque eſt impreſſio & imaginatio; hinc qui cerebrum molle & laxum habent, in illis vis imaginationis viget & memoria optima, qui autem cerebro præditi ſunt craſſiori & ſolidiori, in illis difficulter imprimuntur veſtigia, aſt diutius tunc retinentur.

40 Mens inſtructa conſortio ſpirituum animalium in ſenſorio communi, ideas vel extrinſece advenientes a ſenſibus vel cerebro inſculptas perſpicit illaſque diſtinguit & recte connectit, vel ſimiles addendo vel diſſimiles ſubtrahendo, ſic enaſcitur ratiocinatio & mens ſana eſt.

41 Quando autem illæ ideæ cerebro inſculptæ propter apertos cerebri poros a cauſa interna involuntaria excitantur, non autem a mente, quæ vel deſtituta eſt ſpirituum animalium laudabili quantitate, uti in ſomno, vel motu illo præternaturali inverſo, ut in morboſis conſtitutionibus, tunc oritur ratio perverſa ſive delirium, quod nil niſi imaginatio fortior eſt, a directorio rationis aliena.

42 Delirium ſeu ratio perverſa in cogitatis & dictis fit, quando animæ ideæ non reſpondent illis veſtigiis idearum cerebro impreſſis, ſed quando hæ dominium habent in illas.

43 Motus externi a ſenſoriis excitati ſpirituum animalium beneficio, illorum radiatione ad cerebrum delati ibi veſtigia ſeu characteres reliquunt.

44 Quando a cauſa vel interna relicta hæc veſtigia denuo aperiuntur, ideæ earum rerum neceſſario redeunt ad mentem.

45 In inſomniis profundiora & familiariora veſtigia facilius aperiuntur, hinc ideæ poris cerebri inſcriptæ, cum ob confuſionem & copiam a mente in ſenſorio communi ſpiritibus animalibus deſtituto tempore ſomni non dijudicari & diſtingui poſſint, confuſas tales inſtituunt comœdias, quæ dicuntur inſomnia.

46 Deliria ſunt inſomnia vigilantium.

47 Quando anima ſe ad nihil determinans per ſe ſequitur ſaltim ſegniter ideas cerebri veſtigiis impreſſas vel denuo apertas, fit phantaſma, ſive vigilemus ſive dormiamus.

48 Delirium eſt vel melancholicum vel maniacum, utrumque ſine febre, illud cum triſtitia & metu ſine cauſa manifeſta, hoc cum furore & audacia conjunctum.

49 In melancholicis ſpiritus obſcuriores fixi & quaſi ad acetoſam naturam accedentes, ſtabiles ac fixas non ſolum ideas in cerebri poris relinquunt, ſed & prompte aperiunt veſtigia ſimilia, nimirum idearum triſtitiæ, terroris, metus &c.

50 In

50 In maniacis spiritus magis sunt sulphurei, furibundi magisque actuosi, hinc ideas in cerebro ponunt fluxiles & vestigia ipsis similia aperiunt.

51 Dum vestigiis illis, quæ a spiritibus aperiuntur, tota mens inhæret nec perceptione extremorum vacat, perversum enascitur judicium.

52 Mania in melancholiam & vice versa melancholia in maniam facile transire potest, quoniam in utroque affectu constitutio pororum cerebri vitiata est, spiritus autem acetosi fixi facile naturam igneam & sulphuream induere & vehementissimo motu excitari possunt & contra.

53 Αὐτόχειρες plerumque vitio phantasiæ laborant & melancholici magis suffocatione ac strangulatione, maniaci autem gladio vel præcipatione fatalem sibi diem accersunt.

54 Plures adhuc dantur cognitioni Medici occulti morbi & affectus phantasiæ.

53 A motu inordinato spirituum in febribus ardentibus, a nimia ebrietate in phrenitide, a morsu canis rabidi in hydrophobia vestigia idearum cerebri præter nostram voluntatem facile aperiri possunt.

56 Sensus externi actiones mixtæ sunt, nimirum corporis & mentis, corporis quatenus idearum impressiones fiunt in cerebro, mentis, quatenus a mente illæ ideæ dijudicantur: hinc sensus proprie dicti non cadunt in bruta.

57 Uti ad sensum externum efficiendum requiritur non solum apta organi dispositio, verum etiam debitus spirituum animalium influxus, quo organon illud animari non possit, & motiones ac passiones externæ factæ ab objectis mediantibus spiritibus ad sensorium commune transferri, sic sensuum illorum abolitio vel exstinctio fit vitio vel in organo vel in motu spirituum existente.

58 Si spirituum animalium influxus per nervos opticos illis vel obstructis vel compressis sufflaminatur, fit cœcitas, dicta gutta serena.

59 Cætera omnia oculorum vitia dependent a tunicarum, humorum, spirituum & nervi optici aliorumque vasorum vitio.

60 Quando humores nimis crassi fiunt & diaphaneitatem amittunt, tunc visus imbecillitas oritur.

61 Particulæ ramosæ terrestres limosæ si innatant humori aqueo vel vitreo, suffusio spuria fit & muscæ, insecta conspiciuntur in aere volitantia: si autem copiosæ fiunt hæ irregulares opacæ atomi & congrediuntur, tunicam solidam constituunt sicque fit cataracta.

62 A poris arteriolarum, quæ oculorum humores restituunt, nimium apertis suffusio facile fieri potest.

63 Surditas fit ab obstructione nervi acustici, item post febres acutas, morbum hungaricum, casum ab alto, contusionem.

64 Tympani membrana laxa nimis & flaccida ac tensionem debitam amittens, quod fit a sero, vehementiori madore & humiditate nimia, vel ab improvide instillatis medicamentis, vel ab aere pluvioso ac nebuloso auditum reddit difficilem.

65 Quando hæc tympani membrana spasmodice nimis tenditur vel in affectu hypochondriaco flatulento vel a nimio dolore capitis in febribus, soni acuti non solum intolerabiles redduntur, verum etiam tinnitus & surditas in auribus excitatur.

66 Si tympanum crassescit rumpitur vel perforatur & exulceratur, gravissime quoque læditur auditus.

67 Quando meatus auditorius a cerumine nimis tenaci inspissato obturatur, auditus impeditur.

68 Cerumen auris ad coagulationem & lapidescentiam gypseam aptum esse, testantur observationes.

69 Aphonia non modo ab obstructis nervis ad linguam tendentibus, verum etiam recurrentibus fit, si catarrhis obsidentur, quod sæpe fit in infantibus.

70 Si canibus nervi recurrentes abscinduntur, non amplius possunt latrare.

71 Sapor tollitur vel immutatur a papillulis nerveis in lingua desinentibus ab amurca viscida obstructis, quod fit in calore præternaturali &c.

72 Sapor maximam partem dependet ab odore, hinc naribus obstructis in coryza vel obturatis illis nullus specificus & accuratus sapor percipitur.

73 Quod si processus mammillares vel tunica internas nares vestiens a sordibus pituitosis obstructa impedit spirituum influentias, odor perit.

74 Quemadmodum ad excretiones naturales tonus partium naturalis requiritur, qui fit a debito & moderato spirituum influxu, sic si influxus ille deficit vel cessat, fibræ partium laxæ ac flexiles fiunt, tonus & robur partium dejicitur & sic nimiæ & involuntariæ fiunt excretiones.

75 Quan-

75 Quando sphincter alvi & urinæ spirituum animalium influxu destituitur, nimia debilitas & laxitas inducitur, sicque involuntaria urinæ & alvi excretio fit.

76 Si pori cutis & vascula sudoris ob denegatum spirituum influxum nimis laxantur, sudor copiosus & colliquativus fit: si autem spasmodice contrahuntur ob nimium & inordinatum illorum influxum, suppressio sudoris contumax exsurgit.

77 Ab ureterum, vesicæ, intestinorum, uteri spasmodica contractione pertinacissimæ fiunt suppressiones urinæ, alvi excrementorum & mensium fluxus.

78 Virilis potentia & membri erectio potissimum dependet a sufficienti & laudabili spirituum animalium in corpus penis nervosum influxu, qui si cessat, impotentia oritur.

79 Quando copiosius spiritus animales in partes musculosas ac nerveas membri virilis influunt, tunc illæ inflantur, distenduntur & majus spatium occupant, quando autem illi cessant, tunc labascunt & in arctius spatium coguntur illæ ipsæ partes.

80 Convulsiones, spasmi, concitatiores & inordinati sunt spirituum in nervis & musculis motus, qui sensorii communis determinationi, ut par est, non obtemperant.

81 Convulsiones a plicaturis valvularum in nervis existentium oriuntur, quæ si violento motu a spiritibus rumpuntur, illius violenter subtilia nervorum filamenta perrumpunt & ingentes dolores ac spasmos pariunt. Si hæ plicæ nulla arte iterum contrahi possunt, lethales fiunt convulsiones.

82 Validiorem fibrarum ac nervorum concussionem ac vellicationem ab acribus humoribus productam subsequi solent motus spasmodici, constrictivi ac dolorifici, dum enim fibræ ita tenduntur ac premuntur, placidus spirituum motus turbatur, & irregularis, inordinatus & concitatior fit.

83 Omnes dolores convulsivi & spasmodici aliquid in se habent; excitatur, si ex fibrarum lancinatione, ab humorum acredine orta, tristis ac molestus in mente sensus ob turbatum spirituum motum fit.

84 Uti in omni sensu pressionis quædam species concipienda est, sic quoque in doloribus fibrillarum, tensione ac pressione spiritus ad motum concitatiorem ac inordinatum perficiendum incitantur ac impelluntur.

85 Omnis dolor fit vel ab obstructione vel distensione, & consequenti partium vicinarum membranacearum ac nervearum pressione, vel a particulis rigidis, irregularibus salinis, vellicantibus ac lancinantibus contextum fibrosum ac nerveum.

86 Quo salia sunt magis rigida, acria, fixa vel volatilia & subtiliora, & prout pars magis vel minus subtilioribus membranis ac fibris est instructa, eo variat ipse dolor & est vel gravativus, scindens, pungens, tensivus, osteocopus & pulsatorius.

87 *Gravativus* fit a crassis humoribus, *tensivus* a flatulentis vaporibus, *scindens* ab acido, *pungens* ab alkali, ὀστεόκοπος ab humore acri periostium & fibras medullares vel osseas vellicante, *pulsatorius* ob vicinam arteriam in membrana inflammata.

88 Ob concitatiorem spirituum animalium in doloribus vehementioribus motum non solum febris accendi, sed & delirium excitari potest.

89 In omni dolore constrictio ac contractio quædam est partium nervosarum, hinc in doloribus atrocibus evacuationes supprimi solent, nimirum alvi, urinæ, sudoris, sanguinis.

90 Si vasa minutissima capitis vel interna vel externa in membrana obstruuntur a particulis inæqualibus, exiles vasorum meatus transgredi nescientibus, distensio, partium vicinarum pressio & consequenter dolor capitis exsurgit.

91 In dolore capitis magis externæ membranæ & pericranium affectum est quam internæ sive meninges.

92 Quoniam pericranium oculorum orbitam cingit, dolores etiam capitis externi eo pertingunt.

93 Hemicrania fit, dum in una parte capitis, obstructis minimis venis & arteriis, in alteram partem sanguis majori cum impetu ruit, distenditque vasa, sicque dolorem efficit.

94 Quodcunque itaque sanguinem particulis pluribus viscidis, inæqualibus, rigidis onustum in intestinum & rapidissimum motum concitare solet, uti omnes febres, spirituosa largius assumpta, ebrietas, vaporosa, id graves capitis dolores excitare valet.

95 In notabilioris sanguinis impetuositate & difficiles respirationes & capitis dolores frequentissime obtingunt.

96 Si crudus chylus, id est, non satis divisus in parvos globulos cum reliquo sanguine ad caput defertur, veniens ad venarum angu-

anguſtiores extremitates hinc particulis non reſpondentibus motui & poris, particulæ ibi hærent & a ſubſequente arterioſo ſanguine hi in exiles illos meatus impelluntur, hinc obſtructio, diſtenſio & dolor oritur.

97 Hypochondriacis & illis qui ventriculi imbecillitate ac vaſorum impuritate laborant, capitis dolores frequentes ſunt.

98 Si diſtenduntur vaſcula & particulæ rigidiores ſalinæ hærent in perioſtio, panericium & graviſſimi dolores partium oriuntur; ſi in nervea membrana meatum auditorium cingente, tunc crudeliſſimus auris dolor fit; ſi in membrana nervea radices dentium inveſtiente, atrox odontalgia; ſi in articulis pedum, podagra; in manibus, chiragra; ſi in oſſe coxendicis, iſchiadicus; ſi in ureteribus & illorum principio, dolor nephriticus; ſi in orificio ſuperiori vel inferiori ventriculi, cardialgia; ſi inteſtinorum Ilei vel oculi membrana, paſſio iliaca & colica ortum ſuum habent.

99 Diſtinctio inter motum convulſivum & convulſionem nulla eſt, cum nulla detur convulſio, quæ non ſit motus convulſivus & contra.

100 Omnes convulſiones ſunt dolorificæ, hinc epileptici poſt paroxyſmum conqueruntur de doloribus totius corporis, & tunc carnes dolent ac ſi fuſtibus eſſent exceptæ.

101 Convulſio eſt vel univerſalis vel particularis, convulſio univerſalis eſt, quando totum ſyſtema nervoſum convellitur ac contrahitur & dicitur epilepſia: paricularis autem dicitur καθ' ἐξοχὴν motus convulſivus ſeu ſpaſmodicus.

102 Nervi conſtant ex infinitis filamentis, quæ porulos ac tubulos relinquunt, qui inter ſe ſunt æquales & uniformes, per hos ſi circulantur æqualiter ſpiritus, tunc anima eſt quieta & motus ſpirituum eſt placidus; ſi autem ordo ac ſitus filamentorum tenuiſſimorum turbatur, inæqualitas etiam tubulorum exſurgit; hinc aliqui majores & ampliores, nonnulli autem minores & anguſtiores fiunt, ſicque inæqualis quoque fit motus & æquilibrium ſpirituum animalium tollitur, dum per poros apertos & majores nervorum rapidiſſimo motu influunt, ſicque partes nervoſas & muſculoſas plus juſto inflant, diſtendunt, abbreviant & contrahunt.

103 A punctione & vellicatione violenta fibrillarum ſitus & ordo in ipſis nervis mutatur, ſicque inordinatus ac inæqualis ſpirituum animalium influxus inordinate contrahens partes muſculoſas ſuſcitatur.

104 In epilepſia inæqualis quoque eſt influxus ſpirituum animalium per totum ſyſtema nervoſum, dum in ipſa medullari ſubſtantia & principio nervorum obſtructio ingens fibrillarum cerebri, quoad unam partem fieri debet, hinc per alteros poros apertos eo rapidius & vehementius influunt ſpiritus animales, ſicque univerſalis partium fit convulſio.

105 Conſtitutio cerebri humida & pituitoſa ad epilepſiæ generationem contribuere multum ſolet.

106 Quo obſtructio in cerebro eſt pertinacior, diuturnior ſeu magis habitualis, eo curatu difficilior eſt epilepſia.

107 Quando corpori humoribus pituitoſis viſcidis onuſto motus vehementior introducitur v. g. per affectus animi, per morbos, per ebullitiones, variolas, nimios dolores, humores hi pituitoſi facile anguſtæ mollique glandularum fibrarumque cerebri fabricæ vim inferre poſſunt, dum majori impetu intruduntur ac impelluntur in minutiſſimos illarum poros, ubi obſtructionem pariunt.

108 Palpitatio cordis fit a præternaturali muſculi cordis conſtrictione, dum ſanguis ob acredinem ſalinam viſcidam cor immediate convellit.

109 Plerumque poſt paſtum palpitatio cordis ingraveſcit, prout nimirum chylus a nova fermentatione acrior ac ſalſior accedit, preſſioque major tunc efficitur.

110 Polypum in cadaveribus palpitatione cordis emortuis repertum potius hujus concuſſionis productum & effectum quam cauſam cenſemus, quoniam a particulis ramoſis, terreſtribus ibidem præcipitatis faciles concretiones in ramis proximarum venarum contingere poſſunt.

111 Syncope non modo a motu inteſtino ſanguinis ceſſante, verum etiam ab influxu ſpirituum animalium deficiente in cor deducenda eſt, uti id liquet ex inordinatis animi affectibus, morbis ſpirituum, malignis & venenatis.

112 Ex validiori fibrarum uteri concuſſione ſeu convulſione abortus oriri ſolet, quem diarrhœæ, hæmorrhoides, purgantia, dolores & vicinarum utero partium irritationes ac inordinati ſpirituum per affectus intempeſtivos motus cauſari ſolent.

113 Abortus fieri nequit, niſi ipſe uteri fundus violenter convellatur, hinc purgan-

tia & alia abortum provocantia specifica non facile abortum procurare possunt, nisi dispositio uteri sit ad talem contracturam spasmodicam.

114 Singultus est violenta aeris impulsio suscitata a convulsione diaphragmatis & violento ejus descensu.

115 Causa singultus utplurimum latitat in ventriculo, qui propter consensum afficit diaphragma.

116 Sternutatio est violenta aeris expulsio seu exspiratio a convulsione diaphragmatis orta ob consensum membranæ narium nimium irritatæ.

CAP. VIII.

De morbis ex vitio primarum viarum ortis.

I.

SUb primis viis comprehenduntur œsophagus, ventriculus, intestina cum pancreate, mesenterio, hepate, bile & illis annexis vasis.

2 Quemadmodum ad alimentorum solutionem debitam & digestionem bonam requiritur saliva temperata seu menstruum salivale non nimis salsum nec acidum, tenue dilutum sed temperatum, activum tamen; deinde calor naturalis ab influxu sanguinis debito dependens & tandem robur & tonus ventriculi ab æquali spirituum animalium in ventriculum & intestina influxu exsurgens; sic digestio depravata ex vitio horum resultat.

3 Actio ventriculi est systematica & dependet a totius machinæ constitutione, hinc si crasis & motus vel sanguinis, lymphæ aut spirituum animalium vitiatus est, appetitus & digestio statim vacillant.

4 Quando saliva, quæ verum menstruum ventriculi est, nimis acida existit, nimia fit appetentia multæque cruditates generantur acidæ & viscidæ; & quando nimis appetitus urget, morbus dicitur fames canina, quæ si cum desiderio rerum insuetarum & vitio phantasiæ conjuncta est, nuncupatur Pica.

5 Si fermentum ventriculi nimis tenax & viscidum est, & calor imbecillis, anorexia seu inappetentia cum nausea conjuncta & intemperies ventriculi exsurgit & cruditas pituitosa; si autem saliva nimis salsa & biliosa est, cruditas dicta nidorosa conjuncta cum ructu putrido oritur.

6 Vomitus est peristalticus ventriculi motus inversus a violenta constrictione ejus orificiorum ortus & productus ab humore quodam acri irritante.

7 Nausea est vomitus intentatus & quasi in fieri, & oritur a contractione & strictura quadam præternaturali ventriculi & ipsius œsophagi.

8 Vomitus diuturnus creberrime obstructione quadam graviori in primis viis existente sustentatur.

9 Quando perspiratio effluviorum ex digestione natorum per intestina propter occlusos illorum poros inhibetur, fiunt flatus, qui mirum distendunt tunicarum intestinalium fibrillas & sic oritur dolor, qui dicitur colica.

10 In colica non solum intestina crassa sed & tenuja affecta sunt.

11 In dolore colico peccat etiam humor acidus, acris, biliosus, mordax fibras intestinales convellens & contorquens, hinc effluvia intus contenta intestina & abdomen dolorifice distendunt.

12 Alvi constipatio, vomitus, tormina, item diarrhœa colicæ juncta indicant spasmodicam contractionem.

13 Si motus peristalticus intestinorum pervertitur propter nimiam convulsionem, ita ut fœces alvi per vomitum rejiciantur cum maximo ventris dolore, & alvi constipatione, tunc morbus dicitur passio Iliaca.

14 Quodcunque est colica in intestinis, illud est cardialgia in superiori vel inferiori ventriculi orificio nerveo.

15 Sedes cardialgiæ non tantum est orificium ventriculi superius, sed & inferius propter diversorum ibi humorum factum concursum.

16 Alvi obstructio a bilis inertia, vel acido terreo constringente vel a fibris intestinalibus spasmodice contractis oritur.

17 Diarrhœa est variorum liquidorum humorum per alvum excretio a continua glandularum & fibrarum intestinalium irritatione, facta a sale acri caustico.

18 Transpiratio prohibita, aer nimis calidus, purgantium, acrium salinorum, fermentescibilium abusus, depravata digestio acredinem bili & humoribus communicando, & tonum intestinorum labefactando diarrhœam promptissime inducere possunt.

19 In dolore intestinorum, diarrhœa, colica

lica non irritatio semper est ab humore in intestinorum cavitate stabulante, sed sæpissime in ipsa intestinalium fibrarum substantia latitat causa.

20 Si a sale caustico corrosivo nimia fit erosio & exulceratio intestinorum, sicque sanguis cum pure excernitur, dysenteriæ nomen morbus accipit.

21 Quo major est exulceratio & erosio intestinorum, eo gravior est dysenteria.

22 Continuus & frustraneus egerendi conatus ob sphincteris ani crispaturam a muco quodam acri in glandulis intestini recti lenticularibus hærente excitatus, nuncupatur tenesmus.

23 Si vomitus cum diarrhœa simul conjunctus est & cum maxima ventriculi & intestinorum spasmodica contractione, morbus dicitur cholera.

24 Malum hypochondriacum ejusque symptomata unice debentur spasmodicæ contractioni ac crispaturæ partium nervearum ac membranosarum, quas primæ viæ complectuntur.

25 Idem morbus & eadem causa ac curatio est affectus hypochondriaci & hysterici.

26 Fundamentum horum morborum est digestio primarum viarum & chylosis penitus destructa, propter vitiatam salivalem & gastricam lympham, bilem digestionis præcipuam causam.

27 Obstructio vel scirrhescentia pancreatis, glandularum meseraicarum, intestinalium, hepatis & obstructio pororum intestinalium digestionem continuo turbando affectum hunc gignunt promptissime.

28 Illi quorum genus nervosum admodum debile est & qui spiritus ad motus convulsivos exerendos mobiliores & promptiores habent, hoc affectu gravius tentari solent.

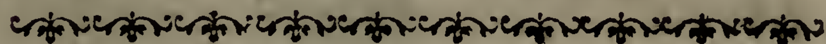
29 Hypochondriacus affectus multorum magnorum morborum origo & fons est & maxime ipsius scorbuti.

30 Quando plexus mesenterici intestinales & musculorum abdominis tendines in fœminis contorquentur ac constringuntur, sicque partes conglobatæ diaphragma sursum propellunt & aeris ingressum impediunt, morbus dicitur hysterica suffocatio seu strangulatio uteri.

31 Bilem, quæ in maxima copia ad intestinum duodenum deducitur, ceu humorem balsamicum utilissimum non per alvum omnem exterminari, sed ejus partes subtiliores sulphureas per poros venarum meseraicarum foras intro spectantes in sanguinem iterum transire, sicque bilem circulari, variis rationibus & experimentis clarum reddi potest.

32 Quod si itaque bilis motus ad intestinum duodenum impeditur sive obstructo vel spasmodice contracto ductu choledocho, vel calculo in vesica existente, vel poris hepatis biliariis calculosa viscida materia oppletis, oritur icterus.

33 A bile peccante tam in quantitate, qualitate & motu ejus circulari multi magni morbi chronici, febres, cachexia, hydrops, pathemata hypochondriaca & hysterica deducenda sunt.

SEMIOTICES

CAP. I.

De signis morborum ex sanguine urina, pulsu & saliva petitis.

I.

Diagnosis consistit in morbi & causarum ejus exacta cognitione, facta per signa.

2 Qui bene cognoscit, bene curat, hinc diagnosis morbi est summe necessaria medico.

3 Uti omnis morbus ex intemperie & motu partium fluidarum præternaturali fluit: sic diagnosis peti debet ex signis, quæ constitutionem humorum, illorum temperiem & motum aperiunt.

4 Signa morborum diagnostica sunt duplicia vel sunt ipsius morbi symptomata & accidentia, vel desumuntur ex ægri natura, victu, ætate, sexu, climate, excretis, retentis, constitutione parentum, pulsu, vigiliis, somno, ingenio, juvantibus, nocentibus &c.

5 Signa sive symptomata morbum patefacientia sunt vel essentialia a morbo inseparabilia dicta pathognomonica, vel accidentalia & concomitantia seu separabilia.

6 Ad morbi indolem indagandam omnia signa & symptomata attendi debent, nec illa separanda, sed potius invicem combinanda.

7 Temperies & motus spirituum animalium principaliter elucet ex sensibus tam internis quam externis & maxime ex oculis, vi phantasiæ & ingenii, vigiliis, somno, movendi potentia, ratiocinatione &c.

8 Ex pulsu, respiratione, transpiratione, sanguine & urina, sanguinis temperies ac mixtura dijudicanda venit.

9 Ex ore, saliva, appetitu, siti, excretis per os vel alvum menstrui gastrici & digestionis primæ natura patefit.

10 Pulsus non tantum spirituascentiæ sanguinis & ejus intestini ac circularis motus, verum etiam spirituum animalium constitutionis index est.

11 Pulsus est motus cordis per arterias continuatus, & dependet tam ab influxu spirituum animalium quam ipsius sanguinis spirituosi.

12 Multæ superfluæ sunt pulsuum differentiæ.

13 Pulsus magnus indicat spirituascentiam sanguinis & spirituum animalium copiam, quoniam magno impetu tunc dilatantur arteriæ.

14 Pulsus debilis a debiliori sanguinis spirituascentia & inopia spirituum animalium oritur.

15 Spiritus addunt calcar sanguini.

16 Pulsus celer indicat intestinum sanguinis motum plus justo adauctum, & tardus fit ab intestino ejus motu imminuto & notat sanguinem crassiorem minusque mobilem.

17 Pulsus frequens est, quando pulsus pulsum sequitur exiguo spatio interjecto & fit vel a sanguinis abundantia vel a vellicatione nimia musculi cordis & arteriarum.

18 Pulsus intermittens ab inæquali particularum sanguinis mixtura & ejus spirituascentia in corde paululum suppressa dependet.

19 Inæqualitas pulsus identidem male sanguinis mixtioni debetur.

20 Sanguinis inspectio ad ejus constitutionem & naturam indagandam multum facit.

21 Si sanguis spumosus emittitur, intestinam ejus agitationem adauctam, dolores, respirationem difficilem & pectoris affectus significat.

22 Sanguis floridus & tenuis salis volatilis copiam, & arthritidem volatilem, dolores scorbuticos vagos, hæmorrhagias præsagit.

23 Sanguis crassus & nigricans sero pauco stipatus dispositionem ad melancholiam & scorbutum frigidum ac inflammationes graviores notat.

24 Sanguis per venam emissus, quo magis scatet sero acri, eo plus denotat defluxiones catarrhales, dolores, hæmorrhagias &c.

25 Sanguis pleuriticorum utplurimum in superficie firmam, crassam ac glutinosam habet substantiam.

26 sanguis viscosus & tenax facilisque ejus grumescentia acorem indicat, & indicium est scorbuti, luis venereæ, paralyseos.

27 Nitrosa, salia volatilia & fixa sanguini infusa illum reddunt floridum & tenuem; e contra acida & vitriolacea immissa illum condensant, & colorem purpureum ejus destruunt.

28 Allium comestum eodem odore sanguinem imbuit.

29 In morbis malignis & peste in sanguine sæpe nullum apparet vitium externum, indicio, causam malignitatis magis radicari in spiritibus.

30 Urina constitutionem sanguinis, seri saliumve in lympha contentorum, & primæ digestionis vitia patefacit.

31 Urina alia dicitur ipsius ventriculi, quæ statim post cibum & potum excernitur, vel ipsius sanguinis, quæ tempore matutino mingitur, hæc ad inspectionem est optima.

32 In urinæ inspectione attendenda sunt quantitas, qualitas, pondus, color, odor, consistentia & contenta.

33 Quantitas urinæ aucta secessionem seri a sanguine vel sudorem suppressum aut transpirationem impeditam indicat.

34 In morbis acutis & malignis urina sæpe copiosa & tenuis profluit & pessimum signum est.

35 Urina pauca notat vel vias urinarias obstructas vel sanguinis mixturam & circulum turbatum vel seri effusionem aliorsum factam.

36 Pondus urinæ, quod instrumento statico est indagandum, contenta salina terrestria fixa ratione quantitatis manifestat.

37 Qualitatem salium & contentorum in urina, sapor, odor, & evaporatio, atque etiam destillatio igne facta & capitis mortui calcinatio patefacit.

38 Color urinæ rubicundus non semper de-

dependet a calore ſanguinis, hinc in nonnullis frigidis morbis urina nonnunquam mingitur rubicunda, in magno æſtu autem tenuis & limpida.

39 Salia ſanguinis quo magis ſunt incocta & alcaliſata ac fixiora, eo urinæ intenſiorem colorem conciliant, & quo pauciora adſunt, illaque magis ſunt diluta a lymphaticis & aqueis, eo magis ad flavedinem & diaphaneitatem urinæ inclinant.

40 Urina intenſe rubicunda protinus flaveſcit & naturalem colorem acquirit ſufficienter diluta additione aquæ communis.

41 Urina rubra ſine febre notat ſcorbutum & ſalia copioſa terreſtria in lympha.

42 Urina rubicunda & tenuis in febribus vel ſcorbuto ſine ſedimento vel præcipitatione indicat ſalia ſylveſtria morboſa ſanguinis viſcoſis & ramoſis particulis non eſſe implicita & intricata, ſed illa ſatis ſpiculata libere vagari in fluoribus, parteſque ſolidas facile offendere poſſe.

43 Urina cum ſedimento in febribus præſagit materiam morboſam ſeu febrilem non adeo malignam vel acrem ac rebellem, ſed ſub involucris aliarum particularum fixarum illam eſſe; veteres dixerunt *coctionem*.

44 In malignis urina ſæpe ſanorum ſimilis eſt; & hic valet illud: *urina bona, pulſus bonus & æger moritur.*

45 Urinæ craſſæ notant copiam viſcidorum humorum in ſanguine, & contra tenues & lividæ caloris nativi defectum & pravam digeſtionem ac ſpirituaſcentiam ſanguinis deficientem.

46 In acutis morbis lividæ & tenues urinæ delirium præſagiunt.

47 Urinæ quo magis ſunt oleaginoſæ & pinguedinem habent ſupernatantem rubicundo colore tinctæ, eo major ad corporis contabeſcentiam eſt proclivitas.

48 Urinæ, quæ continet arenas copioſas, calculum renum; quæ viſcoſum album ſedimentum, calculum veſicæ, in infantibus vermes; quæ pus & ſanguinem, ulcus veſicæ & renum vel etiam mictum cruentum patefaciunt.

49 Urinæ nigræ non ſemper præſagiunt mortem, ſed utplurimum arguunt colliquationem acidarum terreſtrium fixarum particularum: melancholicis ſcorbuticis ac hypochondriacis familiares ſunt, ſi calore præternaturali corripiuntur.

50 Urinæ turbidæ ſic ſtatim emiſſæ ſignificant copiam terreſtrium, viſcidarum particularum in ſanguine, quæ ætheri non innatant, vel ejus motui obſecundant.

51 Graviditatem, imprægnationem ex urina exacte cognoſci poſſe, item labem certi cujuſdam viſceris, falſum eſt.

52 Ab allio, aſparago, cepis, urina fœtida, e contra a nuciſta copioſe aſſumpta, oleo terebinthinæ, ſuccini, juniperi violaceum ac ſuavem odorem acquirit.

53 Pulſus & urina inſida morborum ſigna ſunt & ex iis ſolis morbus judicari nequit.

54 Salivæ inſpectio & examinatio ſecundum qualitatem multum facit ad indagandam digeſtionem ventriculi & inteſtinorum, nec non ſpirituum animalium motum.

55 Pauca, ſpumoſa, alba ſaliva denotat efferatum ac impetuoſum ſpirituum animalium motum corporiſque incaleſcentiam.

56 Saliva tenax viſcida calorem, ſitim & æſtum ſanguinis præternaturalem indicat.

57 Saliva in copia emiſſa limpida præſentiam acidi, tranſpirationem impeditam & ventriculum frigidum arguunt.

49 Salivæ ſalia & contenta deſtillatione & putrefactione manifeſtantur.

50 Spirituaſcentia ſalivæ optime explorari poteſt beneficio antliæ pneumaticæ, ſi nimirum illa recipienti ab aere evacuato immittatur.

CAP. II.

De ſignis & differentiis morborum eſſentialibus.

I.

Febrium intermittentium certa ſigna ſunt frigus ſeu horror cum ſubſequenti calore præternaturali, pulſu celeri, urina rubicunda & horum ſymptomatum per certum tempus intermiſſione.

2 Tertianæ ſigna ſunt præter ſuperius dicta, urina flammea & alternis diebus acceſſus.

3 In tertiana duplici poſt ſimplicem tertianam omni die recurrit paroxyſmus.

4 Tertiana notha dicitur, quando urina non tam flammea eſt & craſſa, nec calor corporis ita intenſus.

5 Quartanæ, quæ per duos continuos dies quieſcunt, invadunt magis cum pandiculationibus, oſcitationibus, horrore majori, pulſu inæquali.

6 Vera malignitatis tam in peſte, quam

in

in febribus & petechiis indicia sunt subitaneus & totalis virium lapsus, mentis ac sensuum turbatio, pulsus debilis & inæqualis, urina sanorum similis, variaque exanthemata.

7 Differunt petechiæ a pulicum morsibus, dum hi in centro ductuum seu morsus vestigium habent, secundo petechiæ compressæ totæ evanescunt, morsuum autem centra neutiquam, tertio petechiæ raro in facie conspiciuntur, & non tam ampli sunt quam morsi pulicum.

8 Differunt petechiæ a maculis scorbuticis, quod hæ absque singulari malignitatis nota & cum prurito prodeant, ac magnitudine, colore ac rubore differant.

9 Febrium scorbuticarum signa sunt symptomata scorbutica, artuum dolores, maculæ & urina ante febrem rubicunda.

10 Signa variolarum imminentium sunt æstus corporis maximus cum pruritu cutis, rubore & tumore oculorum, dolore dorsi, somno inquieto maxime illo tempore, quo grassantur.

11 Variolæ differunt a morbillis, quod illæ pedetentim in tubercula crescant, & in pus mutentur, hi autem paucos post dies insensibiliter evanescant.

12 Signa pestis sunt virium totalis prostratio cum erumpentibus carbunculis, bubonibus, & intra paucos dies interitus.

13 Carbunculus gangrænæ instar partes vicinas inficit, donec pars mortificata excidat.

14 Febris lentæ seu hecticæ signa sunt calor ardens maxime post pastum, & tempore vespertino cum pulsu frequenti, siti, debilitate & consumptione corporis, urina pinguedinosa & rubicunda.

15 Hectica ex ventriculo dignoscitur, si post febres male curatas, vel erratum in diæta commissum invadit, & quando vomitu infestat ventriculus.

16 Hecticam ex viscerum abscessibus & corruptela comitatur respirationis difficultas, tussis, dolor, ardor partis & pulsus præternaturalis.

17 Scorbutus se ferme omnibus immiscet morbis, & pro diversitate temperamentorum & partium affectarum varias induit larvas.

18 Scorbutum indicant dolores & contractiones spasmodicæ partium fixæ vel vagæ, gingivarum putrescentia, hæmorrhagiæ, urina saturate rubicunda & maculæ scorbuticæ.

19 Lues venerea manifestatur ex lassitudine corporis, dolore fixo & diuturno tam capitis, quam aliarum partium tempore maxime nocturno, ex tophis & concrescentiis osseis, ulceribus palati & faucium, pustulis putrilaginosis in capite & partibus genitalibus, carunculis & difficiliori horum symptomatum curatione.

20 Inflammationis notæ sunt dolor, rubor, calor, tumor, pulsatio arteriolarum in parte affecta & febricula.

21 Quando in erysipelate dolor est profundior & pertinacior cum tumore, erysipelas dicitur scorbuticum.

22 In pleuritide adest dolor lateris acutus cum tussi, respiratione difficili atque etiam puris vel sanguinis ejectione ac febre; si pulmo simul afficitur & præcordiorum totiusque pectoris adest gravitas, spiritus difficultas & magna febris cum metu suffocationis, dicitur affectus peripneumonia.

23 Tumor tonsillarum cum calore & febre lenta inflammationem illarum indicat, & differt ab angina, quod hic longe acutior sit febris & respirationis ac deglutitionis major difficultas & minor tumor.

24 Quando inflammationis signa in intensissimo gradu sunt, fit gangræna.

25 Polypum cordis occultum patefaciunt respiratio difficilis, palpitatio cordis, syncope & pulsus intermittens.

26 Syncope fit cum facie pallida, pulsu debili, vel plane intermittente & extremorum frigore.

27 Catarrhus suffocativus est, quando summa adest anxietas in pectore cum spirandi difficultate, stertore, pectoris elevatione, pulsu inæquali atque etiam intermittente & expectoratione suppressa.

28 Suffocatio uterina cognoscitur ex respiratione difficili, faucium strangulatione, quasi aliquid hæreat in faucibus, & sensu quasi globi in abdomine oberrantis, sincope &c.

29 Differt peripneumonia a catarrho suffocativo, quod in hoc cum impetu ad fauces & pectus ruat defluxio, in illa autem non.

30 In incubo sufflaminata est inspiratio, dormientibus imprimis ac dorso incumbentibus familiaris cum sensu ponderis præcordia prementis ac imminente suffocatione.

31 Incubus ab aliis epilepsia nocturna dicitur,

citur, quia similes fere convulsiones thoracis in incubo adsunt ac in paroxysmo epileptico.

32 Inflammatio renum cognoscitur ex calore & dolore pulsatorio gravativo lumborum, stupore cruris, febre vehementi, & mictione ardente, & si mictio hæc sanguinea est vel purulenta, ulcus adest renum.

33 Inflammatam vesicam ordinario comitatur tensio, durities, ardor, & dolor in regione vesicæ & pubis, urinam reddendi impotentia, tenesmus, febris, vigilia, delirium, interdum alvi suppressio.

34 Delirium grave cum febre ardente, facie rubicunda, dolore interno capitis pulsatorio, urina alba indicat phrenitidem seu inflammationem cerebri.

35 Ophthalmia est vel sanguinea vel serosa, illa est inflammatio tunicæ adnatæ cum rubore, ardore, dolore, tumore & lacrymis profluentibus; hæc vero, quæ proprie epiphora dicitur, est continua ex copiosa lacrymarum destillatio ex oculo, comitata plus minus cum ejus dolore, morsu, ardore, rubore.

36 Ophthalmia distinguitur in veram & notam, biliosam & serosam, epidemicam & non epidemicam; in biliosa oculus quasi erysipelate affectus & lacrymæ sunt acerrimæ, in serosa, lympha lacrymalis magis est glutinosa viscida.

37 Inflammatur etiam hepar & quidem vel in parte gibbosa vel concava, si est in gibbosa parte, urgent magis symptomata pleuritidem mentientia; si in concava, magis symptomata ventriculi & intestinorum.

38 Hepatis inflammationem comitatur sensus ejus gravativus in dextro hypochondrio cum dolore simul obscuro & tensivo, qui sub suppuratione punctorius plus minus evadere solet, deinde adest febris acuta & lenta, tussis sicca, difficultas respirationis, decubitus in latere affecto difficilis.

39 Sanguinem congrumatum & collectum in abdomine præter vulnus penetrans imprimis insinuat abdominis tumor, durities, renisus, virium prostratio, impedita respiratio.

40 In pectore collectum & coagulatum sanguinem comitantur respirationis læsio, gravitas ac pondus circa nothas costas, extremorum frigus, febris & prægressa contusio, vel casus ab alto, aut vulnus in pectore.

41 In capite & sub ejusdem calvaria collectum sanguinem grumosum monstrant dolor gravativus, sensus pulsationis, rubor faciei, oculi nonnihil lacrymantes, sanguinis per os, aures vel nares exitus, mentis stupor & antecedens valida contusio vel incisio.

42 Hæmorrhagiæ ex plethora sunt, si evacuationes consuetæ suppressæ, si victus plenus & spirituosus fuerit assumptus & V. S. diu intermissa aliaque signa plethoræ adsunt.

43 Hæmorrhagiæ a turgescentia sanguinis fiunt post immoderatos animi affectus & inordinationes spirituum tempore æstivo, copioso assumpto vino & in variolis & morbillis, febribus &c.

44 Hæmorrhagia ex acrimonia feri est, si signa scorbuti adsunt, vel acria varia assumpta vel externe applicata.

45 Hæmorrhagiæ a circulo sanguinis & lymphæ impedito fiunt, quando scirrhosæ adsunt viscerum constitutiones, hypochondriorum tensiones ac flatulentiæ, uti fit in hydrope, affectu hypochondriaco &c.

46 Hæmorrhagiam narium indicant imminentem dolor capitis & cervicis, rubedo oculorum, pulsus arteriarum, pruritus narium, irritatio in interiore pectore.

47 Menses præsentes mox patefaciunt lumborum & regionis epigastricæ tensio, gravitas, æstus, tempus consuetum, pulsus auctus.

48 Fluxus hæmorrhoidalis præsens est, si absque fæcum excretione etiam sanguis sincerus stillat sine dolore abdominis, sed cum tumore ac dolore hæmorrhoidum & tenesmo.

49 Hæmoptysis a sanguinis sputo differt, quod illa cum tussi sicca, respiratione difficili & impetu fiat, sanguisque floridus & copiosus sit, sputum autem cruentum magis fit screatu & tempore nocturno vel matutino & sanguis magis obscure rubicundus, qui ex faucibus læsis ortum suum ducit.

50 Sanguis, qui ex ventriculi vasis prorumpit, excernitur vomitu, & nigricans utplurimum est.

CAP.

CAP. III.

De cognoscendis morbis ex vitio lymphæ, ac spirituum animaliam ortis.

I.

PHthisis pulmonalis cognoscitur ex respiratione difficili, dolore fixo in latere sinistro vel dextro, anhelitus fœtore, materiæ purulentæ, sanguineæ excretione & corporis consumptione cum calore præternaturali maxime post pastum.

2 Phthisin imminentem prænunciant substantiæ carnosæ consumptio, sapor salsus, & putridus cinereus in ore, stimulus ad tussim, sudor nocturnus copiosus & corporis debilitas.

3 Phthisis pulmonalis ab illa, quæ fit ex obstructione vasorum, vitio stomachi & viscerum differt, quod in hac materia purulenta non excernatur, nec respiratio difficilis aut anhelitus fœtor adsit, sed saltim consumptio & lassitudo corporis cum tussi, calore præternaturalij, appetitu dejecto, sudore copioso &c.

4 Lepra est vel Græca vel Arabrum, hæc dicitur Elephantiasis, illa est universalis & instar squamarum piscium ac furfurum decidunt crustæ & profundius depascit carnem ac difficulter est curabilis: Arabrum autem particularis est, quando v. gr. pedes livido vel nigricante tumore cum varicibus & ulceribus corripiuntur, & cutis tunc scabra, aspera & rugosa instar Elephantum fit.

5 Catarrhales acres defluxiones, coryzam, tussim & dolores arthriticos prænunciant appetitus auctus, gravitas & lassitudo corporis, horror cum pulsu præternaturali.

6 Tussis stomachalis a pulmonali differt, quod in hac raucedo & sapor salsus sit cum respiratione difficili & pectoris gravitate, illa autem magis pertinax cum spiratione facili absque raucedine & excretione.

7 Calculus renum cognoscitur ex dolore lumborum fixo, vomitu, stupore crurum & urinâ arenacea.

8 Calculus vesicæ palam fit ex difficili urinæ excretione, dolore, pruritu ac pondere in pube, tenesmo, urina mucilaginosa & catheteris exploratione.

9 Gonorrhæa benigna a purulenta differt, quod in hac materia putrida, fœtida, vario colore tincta sit & major corporis debilitas, in illa autem leniora symptomata.

10 Anasarca ab ascite distinguitur, quod in illo tumor totius corporis sit æqualis, urina flava, calor imbecillis; in ascite vero partes superiores marcescunt cum inferiorum tumore, urina pauca ac rubicunda crassa est, cum calore & pulsu intensiore & spirandi difficultate, & sensu fluctuationis aquæ in abdomine.

11 Hydrops ex febribus intermittentibus chronicis male tractatis, & speciatim ex quartana diuturna, ex asthmate humoroso vel convulsivo, item ex vitio renum vel viscerum, ictero ac sanguine præternaturaliter excreto vel retento frequentissimus.

12 Hydropica a gravida differt ex colore faciei & oculorum vivido, ex fluctuatione & lapsu aquarum, quod non fit in gestatione, ex siti, quæ hydropi juncta est; in imprægnatione autem non: ex tumore corpus gravante, non autem in graviditate.

13 Signa cachexiæ sunt corporis a nativo colore in pallidum, humidum, flaccidum & subtumidum degeneratio, crurum & universi corporis lassitudo ac anxiosus præcordiorum dolor, urina cruda, pulsus inæqualis, & debilis, & febris lenta; si ulcera, scabies, dolores ac spasmodicæ contractiones conjunctæ sunt, dicitur cachexia scorbutica.

4 Signa apoplexiæ sunt omnium sensuum tam externorum, quam internorum abolitio, facies rubicunda & pulsus adhuc salvus.

15 Paralysis, quæ apoplexiam sequitur, & ex cerebro vel spinali medulla læsa & nervis oritur, dicitur paraplegia, & ibi sensus ac motus partium perit.

16 Paralysis remanence sensu dicitur paresis, in qua musculi & tendines magis sunt affecti & sequitur scorbutum, colicam convulsivam, & fumos saturninos copiose haustos.

17 Lethargus manifestatur somno profundo cum delirio, febre lenta & oblivione.

18 Carus est sopor profundus cum stertore, ut excitari ægri difficillime possint.

19 Coma somnolentum est somnus cum delirio.

20 Catalepsis dicitur sensuum tam internorum, quam externorum abolitio cum pulsu remanente, oculis apertis & quasi torvorum

vorum videntibus, & quod affectus in illa positura ægrum relinquat, in qua ipsum deprehenderit.

21 Catalepsis est vel gravior vel levior, levior fit per paroxysmos & breves, & post finitos paroxysmos ægri varia narrant, quæ viderint; In graviori autem, paroxysmi sunt longiores & nihil sciunt, quid in paroxysmo cogitaverint.

22 Vertigo sæpissime ex ventriculo oritur: indicium est, si jejunium ferre nequeunt, si in hypochondriis flatus sunt, & hysterica adest affectio.

23 Vertigo, quæ caduca dicitur, primus gradus est epilepsiæ, & est vertigo idiopathica.

24 Signa melancholiæ sunt mœstitia & timor sine causa, cum anxietate animi, cogitatione fixa & forti circa aliquam rem & somno turbolento pauco; tempestate obscura & humida pejus semper se habent.

25 Melancholia ex vitio hypochondriorum nata judicatur, si signa mali hypochondriaci adsunt.

26 Mania cognoscitur ex delirio sine febre conjuncto cum furore, viribus plus quam humanis, vociferatione, somno pauco, pudore deposito, dilaceratione vestium.

27 Cephalalgia diuturna est cephalæa, quod si capitis dimidium est affectum dicitur hemicrania, quæ cum exacerbatione & per intervalla utplurimum invadit.

28 Si in una parte aut loco capitis dolor est, dicitur clavus.

29 Cephalalgia a causa frigida dicitur ubi dolor est gravativus, facies pallida cum frigore, pulsu tardo; quando autem calor & rubor faciei adest & sanguis fervet, pulsus vehemens & celer, dicitur calida.

30 Cephalalgia sæpius internis capitis membranis residet, & indicium est, si functiones cerebri non sunt læsæ.

31 Quando adest tinnitus aurium, vertigo, dolor capitis, in ipso cerebro malum latitare verosimile est.

32 Arthritis calida a frigida differt, quod in hac tumor adest magis œdematosus cum nullo vel levi saltim rubore, pulsu tardo paroxysmo longiori, in calida autem paroxysmus est brevior vel acerbior, colorque ac rubor manifestus magis: Idem valet circa omnes dolores.

33 Dyspnœa dicitur, quando inspiratio est depravata cum anxietate & difficultate; secundus gradus dicitur asthma; tertius orthopnœa, quia tales corpore erecto & expanso respirare coguntur.

34 Asthma est vel stomachale, si stomachus inflatus & infarctus est flatibus & materia crassa per intervalla turgescente; vel hypochondriacum & scorbuticum, si signa horum affectuum adsunt; vel hydropicum seu hystericum, si conjungitur his affectibus.

35 Asthma est vel humidum vel siccum seu convulsivum; humidi signa sunt, si magis est continuum & respiratio cum sonitu, profundo stertore, tussi & pituitæ copiosæ excretione; siccum autem sive convulsivum est, quando diaphragmatis & nervos, & musculos contractio sine notabili excretione & per intervalla magis affligit, sequiturque morbos spasmodicos, v. gr. passionem hystericam, hypochondriacam, subluxationem vertebrarum, dorsi, epilepsiam.

36 Asthma metallicum est quoque siccum, & fit in nervorum pulmonalium porulis propter copiosos saturninos vapores.

37 Imminentem iliacam passionem produnt alvus pertinaciter suppressa, intestinorum tenuium tormina crudelissima, & nausea cum singultu.

38 Sæpius gravior colica pro iliaco morbo a timidis medicis habetur.

39 In diabete plus humidi excernitur, quam assumptum fuit, sitis adest, ac debilitas membrorum, urina dulcescit, adsunt dolores vagi cum spasmis, si malum gravius.

40 In affectione hypochondriaca post assumptum cibum gravitas ventriculi, sputum pituitosum ac copiosum, vomitus, ructus, flatus & dolores tensivi in sinistro hypochondrio, respiratio difficilis, phlogoses, alvi adstrictio, spasmi partium nervosarum, ebullitiones sanguinis præternaturales urgent.

41 Affectus hypochondriacus habet sua certa intervalla, tempora ac paroxysmos, quibus exacerbatur.

42 In hysterica passione profocatio faucium, difficultas respirationis cum motu suffocationis, syncope, cardialgia, alvi adstrictio, dolores abdominis acutissimi sæpe ægros invadunt.

42 Icteri signa sunt color flavus totius corporis maxime tunicæ adnatæ, urina crocea, feces albæ, præcordiorum anxietas

& gravitas : si color ille in lividum vel viredescentem degenerat , icterus niger vocatur.

CAP. IV.

De prognosi medica.

I.

NIhil magis commendat medicum vel ipsi æstimationem conciliat, quam prudens prognosis.

2 In prognosi caute se gerere debet medicus, famam enim suam prognosi temeraria facile amittere potest.

3 Prognosis eventum morbi judicat, qui differt ratione salutis & mortis, ratione longitudinis & brevitatis, ratione solutionis & medicamentorum operationis.

4 Prudens prognosis addiscitur non tam præceptis, quam ipsa experientia.

5 Quo temperies & motus partium fluidarum naturalis magis est destructus in morbis, eo periculum est gravius.

6 Turbatio massæ sanguineæ, quo major est & ejus circularis motus quo magis est imminutus, eo plus subest periculi.

7 Virium defectus in omnibus morbis quo major est, eo periculosior est status.

8 Mens turbata cum febre pessimum indicat statum.

9 Pulsus debilis, subitaneus virium defectus, turbatio mentis, syncope, exanthematum eruptiones signa malignitatis sunt.

10 Excreta quo magis recedunt ratione quantitatis, vel qualitatis a naturali statu, eo pejor res est.

11 Excretiones copiosæ illis in morbis, ubi serum laudabile deficit, ut in hectica phthisi præsentissimum periculum prædicunt.

12 Omnis morbus, qui per intervalla recurrit, expers magis periculi est, quam qui continuo infestat.

13 Morborum recidivæ semper sunt pejores ipsis morbis.

14 In omnibus acutis morbis prædictiones ratione salutis & mortis admodum sunt incertæ.

15 Excretiones omnes naturales ordinariæ suppressæ morbum prænunciant.

16 Natura arte adjuta interdum facit miracula.

17 Transpiratio & respiratio, quo magis in morbo est libera & naturalis, eo melius inditium salutis.

18 Viscus laborans quo nobilius, eo gravius malum metuendum.

19 Inflammationes nobiliorum partium morbis acutis supervenientes lethalem nanciscuntur utplurimum eventum.

20 Vertigo, sudor frigidus, pulsus debilis instantem lipothymiam prædicunt.

21 Dolores acerbissimi subito desinentes & indolentes facti funesti solent esse & sphacelum indicant.

22 Tumores in atrophicis morbis & contra atrophiæ in morbis hydropicis vel aliis tumoribus periculum præsens indicant.

23 Omnes excretiones involuntariæ vel summam debilitatem, mentem turbatam aut ingens in nervis vitium significant.

24 Omnis morborum curatio tempore verno ac æstate non adeo fervida, in ætate juvenili, temperie existente sanguinea melius procedit, quam hyeme in senibus & melancholicis ac pituitosis.

25 Plerique morbi chronici circa solstitia, vel æquinoctia insignem ac subitam alterationem acquirunt.

26 Tumores interni viscerum diuturnos generant morbos.

27 Omnes excretiones criticæ suppressæ vel retropulsæ v. gr. in cute exanthemata, ingens discrimen sanitati ac vitæ minantur.

28 Solvitur morbus atque etiam febris sæpius notabili quadam excretione critica vel per sudorem, urinam, alvum, salivam.

29 Febres male curatæ vel etiam diuturnæ corruptelam insignem visceribus & succis vitalibus affricant, hinc affectus hypochondriacus, hydropis variæ species, digestionis vitia & alia inde propullulant.

30 Febres intermittentes & omnes morbi chronici, qui autumno invadunt, difficilius tolluntur, quam qui sub vernum vel æstivum tempus accedunt.

31 Intermittentes malignas dari sine tali periculo, testantur observationes.

32 Ingentes ac præternaturales tam sanguinis, quam aliorum humorum effusiones comitatæ cum viribus prostratis, corporis tabe, somno laborioso, calore lento, appetitus dejectione funestum pronunciant eventum.

33 In morbis pectoris, quo respiratio est liberior, eo major affulget salutis spes, & contra.

34 Ver-

34 Vertigo cum capitis dolore & aurium tinnitu in senibus apoplexiæ prodromus est.

35 Scorbutus, malum hypochondriacum, podagricum, arthriticum, si diu duravit, & succos corporis notabiliter deturpavit, levari quidem, ast perfecte sanari nequit.

36 Ubi propter nimiam ingurgitationem aquæ vel ex mensibus aut hæmorrhoidibus suppressis hydrops nascitur, curationis spes facilior est.

37 In senibus ac in omnibus morbis sopores profundi multum periculi habent.

38 Senes, qui frequenter tentantur erysipelate, tandem ex illo moriuntur.

39 Non omnis fluor albus steriles reddit fœminas.

40 Singultus & spasmus nimiis excretionibus superveniens non semper lethalitatem affert.

41 Pulsus intermittens non semper portendit magnum periculum.

42 Pulsus intermittens vel summe debilis manens, intra sex horarum spatium mortem affert.

43 Dolores graviores maxime in corporibus tenellis, & quæ imbecilles nervos habent, convulsionem, diarrhæam, febrem, somnum terroris plenum, sudorem frigidum, syncopen, spirandi difficultatem & mortem non raro excitant.

44 Omnes morbi inveterati, & qui longas egerunt radices morbique senum curationem vix admittunt.

45 Omnes capitis contusiones, cranii, fissuræ multum periculi habent, præcipue si cum vomitu bilioso, delirio, stupore conjunctæ sunt.

46 Tendinum ac nervorum leviores saltim irritationes ac punctiones sæpe maximum periculum inducunt.

47 Paralysis ex nervorum dislocatione & luxatione sanari vix potest.

48 Tussis antea humida subito in siccam desinens cum pectoris gravitate pulmonum exulcerationem minatur.

49 Excretiones tam alvi, quam ventriculi per vomitum, & urinæ atræ, pessimæ sunt.

50 Qui quotidie vomunt, & quidem a pastu, facile incidunt in hecticam.

51 Vomitus sanguinis, qui est a mensium suppressione vel a nimia sanguinis ebullitione, minus periculi habet.

52 Petechiæ dysenteriæ comitatæ lethales esse solent.

53 Dysenterici, quando veluti carunculas dejiciunt, magno in periculo versantur.

54 Omnes affectus nervorum, ab illorum obstructione nati & diuturni, insanabiles judicandi.

55 Singultus, delirium, vigiliæ, animi deliquium, sudor frigidus, anxietas maxima præcordiorum, pulsus debilis, si morbo vel acuto vel chronico superveniunt præsentissimum periculum adesse indicant.

56 Alvi pertinax obstructio multorum morborum mater est & difficilem reddit curationem.

57 Tumores scirrhosi viscerum minantur hydropem, marasmum, febrem lentam, icterum nigrum.

58 In omni tumore corporis urina pauca, crassa ac rubra, febris lenta, difficilis respiratio, marcor superiorum partium funestum exitum significant.

59 Hypochondriaca & hysterica affectio terminatur utplurimum in morbos spasmodicos convulsivos vel in apoplexiam, melancholiam, phthisin, hydropem.

60 Facilius ulcera faucium & pedum curantur, quam ani.

61 Ex inspectione oculorum spirituum animalium constitutio & motus elucet.

62 Omnia exanthemata livida & nigra pessima sunt.

63 Surditas & obauditio in febribus malignis & acutis convalescentiam prænunciat, nisi mox auditus redeat.

64 Omnes febres malignæ, variolæ, morbilli tempore hyberno invadentes pejores sunt.

65 Illi in majori versantur periculo, quorum in familia exitiales fuerunt variolæ.

66 Si post eruptionem exanthematum vel variolarum symptomata cessant, bonum signum est, si exacerbantur gravior metus est.

67 Omnes confluentes variolæ & copiosæ præter gravioris inflammationis metum graviores sunt.

68 Diarrhœa in principio variolarum accedens non semper mala est.

69 Variolæ, quo profundiores in cute latent, eo majorem excitant inflammationem, & contra,

70 Urina sanguinea in omnibus inflammationibus pessimum signum præbet.

71 Variolæ & morbilli non raro terminantur in phthisin, ulcera cocoethica, cæcitatem &c.

72 Surditas aurium ex morbis acutis non raro provenit.

73 Inflatio ventriculi, quæ fit in reconvalescentibus, mali prioris recidivam significat: si diu durat, disponit ad hydropem siccum seu tympanitidem.

74 Mulieres quando non rite fluunt menses, vel quando sunt cupidæ virorum vel gravidæ patiuntur sæpe vomitus.

75 Quoties sudores fluunt in malignis, vel saliva, anxietates remittunt, & sudore suppresso vel saliva iterum invadunt.

76 In omnibus morbis spasmodicis alvus solet esse adstricta.

77 Diarrhœa superveniens omnibus inflammationibus periculosa est.

78 Incubus vigilantibus superveniens cum tremore cordis & syncope, pessimus morbus est.

79 Dolores multum recidivare solent.

80 Fluor albus curatu difficilis est & tabem & hydropem inducere potest.

81 Abortum non raro causatur contumax alvi adstrictio.

82 Omnes morbi acuti puerperarum multum habent periculi.

83 Larga mictio in acutis non semper est tuta.

84 Vermes per vomitum ejecti in malignis monstri quid alunt.

85 Qui sæpius sine causa manifesta tentantur syncope tandem illa moriuntur.

86 Omnes personæ pinguiores majori periculo expositæ sunt in morbis quam macilentæ.

87 Somnus morbis superveniens & vires reficiens optimum semper præbet signum.

88 Puerperæ, quando lacte penitus destituuntur, graviori versantur in periculo.

89 Hæmorrhoidibus cœcis male tractatis facile supervenire fistula potest.

90 Cholera sæpe terminari solet in ardorem urinæ.

91 Omnes morbi hæreditarii difficilius sanantur.

92 Morbus qui per consensum fit, facilius curatur, quam qui per essentiam.

93 Epilepsia ante pubertatem magis admittit curationem quam post illam.

94 Hernia carnosa non facile sanabilis: intestinalis, iliacum malum minatur.

95 Ubi frigent exteriora & interiora ardent, pessimum indicium est.

CAP. V.

De Crisi.

I.

Crisis dicitur mutatio naturæ in melius vel deterius, sive est subita aliqua vel ad mortem vel ad sanitatem mutatio.

2 Crisis bona sive ad sanitatem si a laudabili motu sanguinis & spirituum per minutissima capillaria vasa & viscera excretoria.

3 Crisis pessima fit a motu sufflaminato spirituum.

4 Bona criseos indicia sunt coctio, materiæ separatio & melior ægri status; lethalis autem criseos indicia sunt excretio & coctio suppressa materiæ morbosæ, & pejor ægri status die critico.

5 Spiritus uti sunt morborum medicatrices, sic quoque subjectum ipsius criseos, & quo illorum crasis ac motus minus vel magis destructus, eo melior vel pejor exspectanda est crisis.

6 Uti influxus astrorum in spiritus operantur, sic maxime hoc faciunt tempore conceptionis & generationis, item in ægris, ubi spiritus sunt debiles.

7 Uti ad solem collata luna quadris suis potissimum mutationes subitas tempestatum facit; ita etiam in ægris varie operatur.

8 Quo acutior morbus, eo citior crisis.

9 Non religiosæ semper exspectandæ sunt crises.

10 Motus criseos duplex est, vel enim fit per manifestam aliquam excretionem v. g. per sudorem, alvum, hæmorrhagiam; vel per μετάστασιν & translationem, quando humor vitiosus in partem aliquam solidam effunditur, ibidemque tumorem, bubonem & abscessum producit; quo autem illa pars ratione usus sui est ignobilior, eo tutior etiam erit hæc translatio.

11 Crisis alia est salutaris & perfecta, alia non salutaris & imperfecta, sæpe etiam infida.

12 Natura uti est mensuræ & numeri observantissima, sic etiam certo ac stato die, quem criticum appellant, suas instituit operationes & motus.

13 Solstitia & æquinoctia in corpora nostra magnas mutationes & alterationes habent, hinc illo tempore vel in deterius vel pejus

pejus mutari potest morbus.

14 Annos climactericos multis personis esse funestos, observationes practicæ abunde docent.

HYGIEINES MEDICÆ

C A P. I.

De Regulis conservantibus sanitatem generalibus.

I.

FAcilius est sanitatem conservare quam illam restituere.

2 Quivis & nosse corpus suum, ejusque robur ac vires, & esse suus medicus debet.

3 Propter constitutionum diversitatem sanitatis regulæ dari nequeunt universales.

4 Alimenta & res non naturales, quæ uni prosunt alteri sæpe nocent.

5 Optima regula sanitatis est; *quæ juvans & prosunt sunt servanda, & quæ nocent sunt fugienda.*

6 Omne nimium, quamvis sit optimum, naturæ inimicum.

7 Consuetudo altera est natura, hinc longo tempore consueta non simul & semel sunt omittenda.

8 Omnis mutatio subita periculosa est.

9 Quæ deteriora vulgo judicantur, modice sumpta, non solent nocere.

10 Medice vivere, id est secundum rigorosas & scholasticas medicorum regulas vivere, est pessime ac misere vivere.

11 Abstinentia a cibis & inedia, præservatio a multis magnis morbis, atque etiam illorum curatio est.

12 Uti summum jus est summa injuria: sic exquisita vivendi regula summa est miseria.

13 Sanus homo & qui benevalet, nullis se obligare legibus debet, & varium habere vitæ genus & omnibus sese assuescere debet.

14 Qui a teneris assueti sunt ferendo frigori & labori, minus in morbos prolabuntur, & facilius quoque ex morbis convalescunt.

15 Populi septentrionales, qui a primis annis frigoris & caloris repentinas mutationes sustinere coacti sunt, vita longiori & sanitate diuturniori gaudent.

16 Irritare nonnunquam ventriculum vomitu, sudare, vel paulo largius vinum optimæ notæ bibere, ad sanitatem multum conducit.

17 Qui integra gaudent valetudine, ægre ferunt purgantia V. S. & omnia drastica.

18 Qui bene ingerit, bene digerit & bene egerit, sanus est.

19 Sanis omnia sunt sana.

C A P. II.

De sex rerum non naturalium vario usu & abusu.

I.

QUalis est aer, tales sunt spiritus. Et in aere maximum momentum sanitatis nostræ consistit.

2 Aer mutatus magnorum sæpe morborum remedium est.

3 Pro constitutione soli aer variat, variasque in corpore efficit alterationes.

4 Aer temperatus nec nimis frigidus, nec nimis calidus, nec excessive humidus & siccus optimus est sanitatis conservator.

5 Sicca aeris constitutio emolumentum humidis, siccis autem damnum infert.

6 Quando borealis & siccus est autumnus, corpora multo sero abundantia minus habent periculi, catarrhosi autem & arthritici effectus tunc temporis mitius invadunt.

7 Sicuti hyems frigida & sicca sanguinem & vires corporis concentrat & colligit: sic e contra humida spiritus & vires dissipat, corpus debilitat & humores ad putredinem aptos reddit.

8 Humida hyems gravidis infausta esse solet.

9 Aer siccus semper salubris magis est humido, quia perspiratio magis promovetur & aer siccus ac subtilior ad motum vitalem magis aptus est.

Calidissimus aer in æstate morbos a frigida causa ortos sæpissimæ solvit.

11 Hyemi frigidissimæ, si ver succedit humidum ac tepidum a frigore concentrati & collecti humores in præternaturales & morbosas fermentationes adiguntur.

12 Quorum sanguinis motus est vehementior & calidior, illi bene sese habent in hyeme, qui autem motum sanguinis tordiorem habent, illis melius est in æstate.

13 Sa-

13 Salubrem aerem non facit folum cœlum ferenum, fed loci fitus & foli natura, & hic attendendum eft ad vicinos montes, ventos perflantes, flumina.

14 Aeris falubritas maximam partem dependet a ventis, adeo ut mutatis ventis fubitus fæpe fequatur in ægrotantibus effectus.

15 Aquilo multum Auftero eft præferendus.

16 In confervanda fanitate ante omnia obfervandum eft, ut temperies fanguinis & lymphæ confervetur, hinc omnia exceffiva tam alimenta, quam medicamenta fugienda, temperata autem æftimanda funt.

17 Cum temperies fanguinis & lymphæ maximam partem deducenda fit ex primis viis, hinc digeftio ventriculi probe femper curanda eft.

18 Quæcunque temperiem menftrui falivalis confervant & materiam boni chyli præbent, illa optima funt alimenta.

19 Quoniam chylus eft proximum elementum fanguinis & feri nutritii, & hic nil nifi emulfio naturalis eft, conftans ex particulis blandis fulphureis oleofis & aqueis dulcibus; hinc alimenta quæ hæc duo chyli elementa, nimirum fulphur blandum ramofum & ferum dulce rofcidum continent, optima funt.

20 Omnia indurata, falita, acida, nimis pinguia, leguminofa, fpirituofa chylum minus laudabilem producunt.

21 Quoniam fanguis ex particulis innumeris & ratione figuræ ac molis diverfis conftat, hinc varietas ciborum non adeo nociva, fed magis eft laudanda.

22 Largior ciborum ingeftio plus negotii faceffit, quam copiofior potus.

23 Lac inter alimenta eft præftantiffimum, & requirit corpus purum, vifcera fana & primas vias liberas.

24 Alimenta, quæ fale volatili oleofo pollent, admodum funt falubria.

25 Cibi qui facile in putrilaginem abeunt, uti funt mel, fructus horarii, faccharata, & facile fermentefcibilia magna incommoda corpori inducere folent.

26 Saccharata fcorbuticis & hypochondriacis inftar veneni funt, quoniam humores corrofiviores reddunt.

27 Acidum & frigus hypochondriacis & omnibus, qui nervos habent imbecilles, admodum infenfum eft.

28 Acida, dulcia, fpirituofa infantibus venena funt.

29 Lac nutricis nimis craffum, butyrofum, ad coagulationem aptum infantibus peffimum eft.

30 Senes fugiant omnia acida, flatulenta, vifcida, frigida, fed gaudeant cibis optimi fucci.

31 Vinum generofum parca manu datum, fenum lac eft.

32 Alimentorum magna vis eft, utpote, quæ humorum & fpirituum materiam præbent, & qualia funt alimenta, tales etiam funt humores, mores, fpiritus & inclinationes.

33 Carnes affatæ meliores femper funt coctis.

34 Jufcula ex bonæ notæ carnibus confecta plus nutriunt & ftomacho minus negotii faciunt quam ipfæ carnes.

35 Bis de die edere quam femel præftat.

36 Victus eft vel plenus vel tenuis, plenus conftat ex carnibus durioribus, infumatis, pane, vino generofo, cerevifia craffiori ac fpirituofiori.

37 Tenuis victus conftat ex carnibus mollioribus, jufculis, vino rhenano & cerevifia tenui.

38 A victu pleno abftinere debent omnes, qui debilioris funt ventriculi, ex morbis convalefcentes, phthifici, hectici.

39 Nec nimis tenuis, nec nimis craffus victus fit, fed mediocris.

40 Corpora impuriora quo magis nutriveris, eo magis læferis.

41 Duriores & concoctu difficiliores cibos præftat prius affumere, deinde cæteros.

42 Prandium femper cœna fit liberalius.

43 Tempore matutino affumpta valde alterant ventriculi fermentum, hinc ftomachica hoc tempore affumpta multum faciunt.

44 In cœna liquidiora & facile refolubilia commodius affumuntur, quoniam nutritio noctu melior, refolutio autem ciborum difficilior eft.

45 Medicamenta balfamica temperata inter cibos affumpta ufu continuato maximam vim poffident in morbis chronicis alioquin rebellibus.

46 Aqua illa optima cenfetur, quæ cryftallina, infipida & levis eft, nec facile in glaciem vertitur.

47 Ab aquæ falubritate & aeris maxima pars fanitatis noftræ dependet.

48 Aqua uti verum eft menftruum macrocofmicum fic quoque microcofmicum, & quo

quo aqua est purior, salibus privata, eo melior generatur lympha in corpore nostro.

49 Aqua potus est naturalissimus & illis, qui ipsi assuescunt, admodum salutaris est.

50 Vinum temperatum est optimum, nec nimis acidum, nec tartareum, nec dulce, nec spirituosum.

51 Vinum generosum ac bonæ notæ parce sumptum inter stomachica, cordialia & confortantia primum obtinet locum.

52 Vinum Francicum, Hispanicum, Gallicum personis pituitosis, sanguinem viscidiorem habentibus, magis sunt convenientia; Mosellanum autem & Nekarinum illis salubre, qui sanguinem habent subtiliorem.

53 Aquæ vitæ nimis spirituosæ tempore matutino & ventriculo vacuo existente sumptæ damnum inferunt, temperatæ autem & ipsos inter cibos haustæ, fermentationem & spiritualscentiam sanguinis & chyli blande juvant.

54 Cerevisiæ illæ laudem merentur, quæ temperatæ sunt, non facile acescunt, non caput replent & per primas vias facile transeunt.

55 Omnis potus matutinus & in sera nocte factus sanitati multum officit.

56 Potus calidi, ut infusum herbæ Thee, Veronicæ calore, tenuitate ac fluiditate sua humores viscidos resolvunt, sanguinem fluidum servant, & ejus circularem motum promovent, acrimoniam salinam abstergunt, illamque per sudorem & urinam educunt.

57 Post potum calidum in copia assumptum statim ventriculum cibis replere, & frigori se exponere, pessimum est.

58 Infusum Thee magis est temperans, Coffee magis destructivum acidi, succoladæ nutriens & nervinum.

59 Potus calidi nimia in quantitate & usu intempestivo hausti tonum ventriculi laxant & corpus infirmant.

60 Motus & vigiliæ uti excitant spiritus, sic somnus & quies illos magis ligat.

61 Æquilibrium uti in omnibus sex rebus non naturalibus sic quoque in somno, motu & quiete servandum est.

62 Somnus meridianus non omnibus nocet maxime assuetis, sed tempore æstivo magis prodest.

63 Sicuti stagnantes aquæ putrescunt sic etiam sanguis immotus manens.

64 Ignavia enervat vires, excrementorum congerie quotidie in majus crescente calor consopitus languet.

65 Vigiliæ nimis exsiccant, spiritus consumunt & vires enervant.

66 Motus fortior ante assumptos cibos melior quam post illos.

67 Somnus optimum est virium refectorium.

68 Mens tranquilla ad vitam longam optima est medicina.

69 Transpiratio, alvus libera & excretio urinæ semper procuranda est.

70 Gaudium moderatum est effectus ad vitæ prolongationem quam utilissimus.

71 Amare sanitati magis prodest quam nocet.

72 Nihil magis vitam abbreviat, quam continuus mœror ac tristitia.

73 Affectus animi æquilibrium spirituum animalium tollere solent, sic ira, nimium gaudium, amor insanus motum nimis augent, eundem autem imminuunt terror, mœror, tristitia &c.

CAP. III.

De regulis specialibus in diæta observandis.

I.

Corpora sicca humidant labor minor quam ex consuetudine, frequens balneum, cibus plenior, multa potio & post hanc ambulatio, vigilia, & omnia genera ciborum, qui gelatinosam ac mucilaginosam substantiam continent.

2 Corpora nimis humida siccant immodica exercitatio, fames, spiritus vini, balneum siccum, sal immodicus & cibus exercitationi statim subjectus, & is ipse ex volatilibus salinis calidis particulis constans.

3 Inediam facillime sustinent mediæ ætates, minus juvenes, minime pueri & senectute confecti.

4 Qui increscit maxime eget cibo.

5 Calida lavatio & pueris & senibus apta est.

6 Vinum dilutius juvenibus, senibus meracius confert.

7 Juvenum minus, quæ assumant, interest.

8 Hyeme plus edere convenit, ast minus bibere & victu uti pleniori: æstate convenit plus bibere, quam edere & victu gaudere debili.

9 Potus tenuis magis æstate, spirituosior

ſior magis hyeme convenit.

10 Verno tempore paulum cibo eſt demendum & adjiciendum potui, & eo anni tempore venus eſt tutiſſima.

11 Medicamentis calorem moventibus æſtate non commode utendum, ſed magis autumno & hyeme.

12 Per autumnum propter cœli varietatem periculum eſt maximum. Itaque bene ſe veſtire tunc prodeſt, & bene operiri præcipue diebus frigidioribus, & cibo jam paulo pleniori uti licet, minus aſt meracius bibere.

13 Æſtate in totum, ſi fieri poteſt, abſtinendum eſt a venere.

14 Venus nec nimis concupiſcenda, nec nimis pertimeſcenda eſt, rara corpus excitat, frequens ſolvit.

15 Venus illa non inutilis, quam corporis nec languor, nec dolor ſequitur.

16 Concubitus interdiu pejor eſt, tutior noctu.

17 Quando ventriculi concoctio facta eſt, tunc mane ſurgendum, quando autem nondum ſoluta & mane ſurgendi neceſſitas fuerit, redormiendum.

18 Habitare in ædificio lucido perflatum æſtivum, hybernum ſolem habente: cavere ſolem meridianum, matutinum & veſpertinum frigus: auræ ſtagnorum ac fluminum, minimeque nubilo ſe committere cœlo, & dormire in loco non humido ſed temperato perflabili, optimæ ſanitatis regulæ ſunt.

19 Integrum & ſanum corpus eſt, quando urina ex alboflava, deinde rufa eſt; illud concoquere, hoc concoxiſſe ſignificat.

20 Exercitatio ſeu motus ad ſudorem uſque & laſſitudinem quandam cum cibi abſtinentia interdum inſtituenda eſt, ad corpus ſanum ſervandum.

21 Nimia ſatietas nunquam utilis, ſæpe quoque inutilis nimia abſtinentia.

22 Quibus caput infirmum eſt, illi abſtineant ab omnibus vaporoſis, cepis, atque etiam ſuavibus odoribus.

23 Hypochondriaci, ſcorbutici, hyſtericæ aerem humidum & craſſum vitent, qui tranſpirationem prohibet; quo enim tranſpiratio in illis eſt liberior, eo ſtatus melior.

24 In omnibus inflammationibus, morbis ſalinis & aliis exanthematibus variis, variolis nimirum, vitandus eſt aer nimis calidus & etiam nimis frigidus, ſed temperatus hic maxime confert.

25 Omnis animi fatigatio poſt cibum inutilis eſt & præcipue illis, qui capitis dolores habere conſueverunt.

26 Gravedines & deſtillationes conſuetæ abigi poſſunt aere, loco, aquiſque mutatis.

27 Solis nimius ardor ſemper vitandus eſt.

28 Semper poſt cibum conquieſcere, ac neque intendere animum, neque ambulatione quamvis leni dimovere, expedit.

29 Qui coli doloribus aſſueti ſunt, admittant concoctu facilia, utantur cibis & potionibus calidis, balneo; denique omni modo evitent frigus, item dulcia omnia, legumina & quicquid inflare conſueſcit.

30 Qui ſtomacho frigido laborant, iis exercitium, vinum vel potus calidus optimus eſt, & cibus concoctu facilis.

31 Quibus nervi dolere & infirmi eſſe ſolent, vitent venerem, crudos cibos, partem, quæ affecta eſt, objiciant labori & frigori, niſi cum dolor increvit, ſub quo quies eſt optima.

32 Bona ventriculi coctio omnibus vitiis & morbis occurrit.

33 Aer atmoſphæricus omnibus ulceribus & vulneribus eſt inimicus.

34 Frigus inimicum eſt ſenibus, tenuibus, vulneribus, præcordiis, inteſtinis, veſicæ, auribus, coxis, ſcapulis, naturalibus, oſſibus, dentibus, cerebro, nervis.

35 In morbis a cauſa calida, ſalinas omnia aromata, calida, acria omni modo ac ſtudio ſunt evitanda.

36 Fere omnis ventus a mediterraneis regionibus veniens ſalubris eſt, a mari vero gravis eſt; morbi etiam pejores bono tempeſtatum habitu & leviores ſunt & promtius finiuntur.

37 Peſſimum ægro eſt cœlum, quod ægrum fecit.

38 Alimentorum proprietates noſſe exacte Medicus debet.

39 Omnia legumina, quæ ex frumentis panificia ſunt, valentiſſimum alimentum præbent, item omnia grandia animalia marina, ex avibus, feris quadrupedibus, domi natis, quo ſpectant mel, lac, caſeus, ſalita.

40 Ad medium victum pertinent olera, bulbi, piſces, qui ſalem non patiuntur ex quadrupedibus, lepus, aves pene omnes.

41 Imbecilliſſimum alimentum præbent omne olus, & quicquid in caule naſcitur, qualis eſt cucurbita, cucumeres, omnia poma, cochlea, conchyliæ.

42 Plus alimenti eſt in pane quam in nullo alio.

43 Caro ſuilla facillime apponitur & cedit in alimentum, ſed tranſpiratione eget, ne excrementum fiat ſimul alimentum.

44 Ex potionibus, quæ ex frumento factæ ſunt, item lac mulſum, vinum dulce aut vehemens, aut magnæ vetuſtatis vehementiſſimi generis ſunt, eſt aqua omnium imbecilliſſima.

45 Aqua leviſſima pluviatilis eſt, deinde fontana, tum ex flumine, poſtea ex puteo: poſt hæc ex nive aut glacie: gravior illa ex lacu: graviſſima ex palude.

46 Quo levior eo melior eſt aqua, quod pondere apparet, eo celerius & calefit & frigeſcit, & citius ex ea legumina percoquuntur.

47 Alimentum quo eſt valentius, eo minus facile concoquitur, ſed ſi concoctum eſt, plus alit & contra.

48 Hominibus, qui ſunt imbecillis naturæ, qui morbo adhuc laborant, vel ex morbo evaſerunt alimentis infirmis parum alimenti habentibus opus eſt: Mediocriter firmi mediam materiam optime ſuſtinent: Robuſtis, robuſtiora & magis ſubſtantifica apta ſunt.

49 Juſcula ſic dicta confortantia, ſubſtantifica, pinguia febricitantibus, & aliis ægrotantibus valde obeſſe ſolent.

50 Gravidæ exactiſſime ſex rerum non naturalium obſervent uſum, & vitent omnes motus animi & corporis fortiores, & quæcunque turbas in ſanguine & liquore animali excitare, uterumque irritare poſſunt.

51 Acida, ſpirituoſa, alvum obſtruentia, chylificationi reſiſtentia, gravidis & puerperis inimica ſunt.

52 Puerperæ primis a partu diebus victu utantur tenuiſſimo, & fugiant omnia frigida, acida, fermenteſcibilia, motus graviores tam animi quam corporis: tranſpiratio in iis ſit libera, & diæta prorſus ſit excarnis.

53 Nutrices omni ſedulitate caveant ab acidis, ſpirituoſis, acribus & animi pathematibus: hæc enim luctuoſam plerumque exhibere conſueſcunt κατα'ϛροφην in ipſis infantibus, quotidiana experientia id atteſtante.

54 Infans in lucem editus oleo amygdalarum dulci, & ſyrupo rhabarbari primum purgandus, & ſemper id agendum eſt, ut alvus correſpondeat, & lactis coagulatio inhibeatur, quo faciunt terrea, abſorbentia, carminativa, ſale volatili oleoſo imbuta.

Hoff. Opuſc. varii argum.

55 Plurimi infantes ex copia lactis morbos lethales ſibi contrahunt.

56 Lenia emetica infantiles morbos plures avertunt.

57 Medicamenta magis nutricibus propinanda, quam ipſis infantibus, & hæ exacte vitæ regimen teneant.

58 Infantes ſæpius ſumant alimentum ſed paucum, & videndum ſemper ut tranſpiratio ſit libera.

59 Pueris ſubtrahenda ſunt ſpirituoſa, mellita, lacticinia, ſaccharata, omniaque muſcarum ſordibus & ovis conſpurcata, quippe quæ lumbricos fovent & gignunt.

60 Adoleſcentibus & juvenibus conveniunt lenes corporis motus, ſaltatio, exercitia moderate adhibita: nocent ipſis & illorum ingeniis ceu peſtis ebrietas, venus & creber purgantium uſus.

61 Virili in ætate qui ſunt, in ſex rerum non naturalium uſu mediocritatis terminos obſervent, & interdum utantur infuſis purgantibus, potu calido Thee, Coffee, balneis & ſudoriferis.

62 Senili ætati ſacra ſunt omnia confortantia, humidum radicale conſervantia, ſuccolada, juſcula alimentoſa, ſtomachica, ſalia volatilia oleoſa, ambrata; Nocent ipſis purgantia aloetica, ebrietas, venus & cibi concoctu minus faciles.

63 Fumus Nicotianæ magis ad medicinam, quam ad delectationem eſt admittendus.

64 Perſonis pituitoſis cœlo nubiloſo in regionibus ſeptentrionalihus aere exiſtente gravi, & humido, ejus uſus non prorſus diſſuadendus eſt; nocet autem ſiccis, ſenibus, juvenibus & qui nervos habent imbecilles.

THERAPEUTICES.

CAPUT I.

De Methodo medendi regulis generalibus.

I.

Methodus medendi eſt vel generalis, vel ſpecialis. Generalis addiſci poteſt certis regulis; ſingularis ſeu ſpecialis autem

non, & eſt nihil aliud quam judicium Medici.

2 Ratio & conſilium, uti propriæ Imperatori ſeu Duci ſunt artes, ita & Medico.

3 Uti JCtus ſine lege erubeſcere debet: ſic & Medicus ſine experientia.

4 Duo fulcra methodi medendi ſunt; *Ratio* nempe & *Experientia*; Unum ſine altero claudicat & vacillat.

5 Fallacia cauſæ ut cauſæ in nulla diſciplina magis, quam in medicina committitur.

6 Ad experientiam medicam requiritur, (α) accurata omnium circumſtantiarum exploratio, (β) medicamenti applicatio, cujus præparatio mihi nota ſit: (γ) Eventus eſt annotandus poſt medicamenti applicationem, non ſemel, ſed pluribus vicibus.

7 Medicus intendere debet, ut cito, tuto, jucunde & compendioſe curet.

8 Medica praxis melius docetur per caſus & exempla, quam per capita morborum & medicamentorum.

9 Curationum animæ ſunt temporum opportunitates.

10 Omnia ſecundum rationem facienti ſi non ſuccedat ſecundum rationem, non tranſeundum citra rationem.

11 Videndum, ne tantum ex una parte noceamus, quantum profumus ex altera.

12 Quo natura vergit, eo ducenda, contra eam nunquam aliquid agendum.

13 Deliberandum diu, quod ſtatuendum ſemel eſt.

14 Quod non curavit ratio, ſæpe curavit temeritas.

15 Nec nimis temere, nec nimis timide.

16 Non omnis periculoſa curatio exitialis eſt.

17 Nihil æque ſanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio.

18 Multa experiundo fiunt, quæ ſegnibus ardua eſſe videntur.

19 Quæ ducere oportet quo maxime natura vergit, eo ſunt ducenda.

20 Ab omni arte aliena quidem res eſt dilatio maxime in medicina, in qua dilatio vitæ periculum parit, quare auxiliari non differas.

21 Temporibus medicina data juvat, ſero medicina paratur.

22 Notandum nullum eſſe remedii genus, quod eandem habet vim in ſingulis, unde niſi in omnibus remediis rite vis obſervetur & ſubjectum patiens cum objecto agente conferatur, non obtinebis ſemper optatum finem.

23 Eſt prudentiæ granum, ad medicinas fortes non devenire, ſi debiles ſuffecerint.

24 Virium conſtantia ad omnem evacuationem requiritur.

25 Medicorum diſcordia ſanitati ægrorum officit.

26 Tutius eſt niſi fideli & bono medico ſe committere, quam plurimis.

27 Medicamentorum tam Chymicorum, quam Galenicorum maxima ſemper eſt neceſſitas.

28 Medicamenta temperata naturæ ſunt grata & amica, nec facile nocent; quæ autem exceſſivis qualitatibus ſunt prædita majori cautione egent in applicatione.

19 In medendo gradus teneri oportet, ſenſim ab imbecillioribus ad potentiora aſcendendo.

30 Notabile eſt, qua methodo currente anno certo morbo laborantes plures liberaveris, eadem ipſo anno vertente forſan e medio tolles.

31 Simpliciora medicamina ſæpiuſcule compoſitis præferenda ſunt.

32 Medicus in omni morbo reſpicere præcipue debet, (α) ad naturam & conſtitutionem ægri, (σ) ad temperiem & motum ſpirituum animalium & ſanguinis, denique primarum viarum conſtitutionem bene noſſe debet.

33 Quoniam Medicus naturæ eſt miniſter, & natura optima morborum medicatrix; hinc ſemper ad operationem & ſcopum naturæ attendere, illumque magis promovere quam turbare debet.

34 Omnis curationis cardo vertitur in inventione medicamenti, ejuſque applicatione; In utroque noſſe Medicus debet exacte (1) morbi cauſam, conditiones & ſtatum, (2) medicamentorum proprietates & agendi modum, (3) naturam indicantium, permittentium, contraindicantium, & omnium circumſtantiarum rationem compertam ac cognitam habere debet.

35 Paucis utatur Medicus remediis, illis tamen ſelectis & optimis, & magis ſimplicibus quam compoſitis, ac propria experientia per diſpenſationem ipſi notis.

36 In medicamentorum delectu ſemper videndum, non quid poſſit præſcribi, ſed quid debeat.

37 Crebra medicamentorum mutatio ignorantiam medici arguit, & ægro perniciem inducit.

38 Non

38 Non continuo medicamentorum usu fatigandi sunt ægri, utpote quæ semper alterent, & tonum ventriculi & digestionem destruunt.

39 Plures ad sanitatem redire non potuerunt propter copiam medicamentorum.

40 Quotiescunque effectum singularem tam æger quam Medicus a medicamentis percipit, toties illis medicamentis insistendum est, nec facile illorum mutatio suadenda.

41 Applicatio medicamentorum verum est arcanum Medici.

42 Qui panaceas & medicinas universales crepant, plerumque indocti vel deceptores sunt.

43 Medicamenta dantur polychresta, quæ plurium morborum indicationi satisfaciunt, non autem universalia, quæ omnes curant morbos.

44 Medicamina sapientibus priscis θεῶν χεῖρες appellata fuere, ut hominibus inculcarent, ea summa cum reverentia & cautissime esse adhibenda.

45 Medicamenta præstantissima, in manu imperiti sunt uti gladius in dextra furiosi.

46 Remedium quod uni sæpe subjecto imo multis mirifice profuit, alteri non rite & circumspecte exhibitum, maxime obfuit.

47 Præcipuum in medendo est judicium medici, quod potissimum versatur in applicatione medicamentorum & hæc est vera medendi methodus, quæ ex libris non addiscitur, sed per experientiam & prudentiam acquiritur.

48 Fortuna in medico est perspicua cognitio causarum morbificarum & remediorum, illaque applicandi judicium: atque ita suarum rerum peritus medicus sibi ipsi fortunam fabricare potest.

49 Non negandum, cœlestem quandam vim nonnunquam intercedere in curationibus, ut quicquid etiam, quanquam ex arte, moliatur medicus, felici tamen careat successu.

CAP. II.

De medicamentorum elementis illorumque modo agendi & operandi.

I.

Medicus vim, efficaciam ac vires medicamentorum, illorumque modum operandi perspicue cognoscere & sollicite inquirere debet.

2 Quoniam medicamina non ratione activitatis suæ, sed receptivitatis operationes in corpore nostro exerunt; hinc medicus non semper de medicamentorum effectu certus esse potest.

3 Activum quoddam principium ipsis remediis inest, ast illud ratione effectus impediri, suspendi, immutari pro diversitate subjectorum, observationes passim loquuntur.

4 Uti totius naturæ, sic quoque medicamentorum, elementa & principia mechanica sunt, & uti omnes naturæ operationes mechanismo absolvuntur; sic quoque medicamentorum operationes optime ex machanicis rationibus explicantur.

5 Medicamentorum naturam & proprietates qui nosse vult, materiæ affectiones & motuum leges ex mechanicis cognoscere & bonus physicus esse debet; secundo, chymyco igne illorum elementa varie eruere, illaque transmutare debet; tertio, variis mixtionibus, experimentis naturam illorum ac indolem explorare, & per accuratam experientiam illorum vires perspectas habere debet.

6 Operatio medicamentorum mere est mechanica & ex magnitudine, figura & motuum legibus optime explicari potest

7 Sicuti motus diversitas, quod major vel minor, tardior & celerior fit, non dependet a corporis insita potentia movendi, sed potissimum a resistentia alterius corporis majoris vel minoris; eodem modo motus ille, quem medicamenta partibus corporis fluidis communicare debent, non dependent ex efficacia medicamentis insita, sed pro varietate humorum varie ille determinatur.

8 Familiare in praxi est, remedia vim suam sæpius amittere ac retinere novamque acquirere pro morbi natura & motu, variaque eorum, quibus exhibentur, conditione.

9 Sæpius medicamentum, quod uni subjecto prodest, alteri infensum est, & contrarios producit effectus.

10 Falluntur, qui, certam ac infallibilem vim contra morbum medicamento inesse, firmiter sibi persuadent.

11 Applicare prudenter medicamenta pro varia ægrorum constitutione & morbi conditione, boni medici est.

12 Medicamentorum operandi ratio ex primis qualitatibus, quatuor elementis inædificatis non bene derivatur.

13 Fons operandi ac indoles medicamentorum optime detegitur ex diverſa textura particularum, ratione figuræ, magnitudinis & motus variarum.

14 Textura harum particularum optime cognoſcitur partim microſcopiis, chymico igne, partim variorum liquorum connubio & inde phænomenorum reſultantium attenta conſideratione.

15 Securiſſimus modus eſt a poſteriori & ab ipſa experientia & obſervationibus deſumere medicamentorum vires.

16 Optime medicamenti effectus exploratur, ſi ſeorſim, nec aliis mixtum in uſum trahatur, & quidem per certum ac longum tempus & idem medicamentum ſimili in caſu iiſdem correſpondentibus circumſtantiis non ſemel, ſed crebrius in uſum ducatur.

17 Medicamentorum vires ſæpius qualitatibus ſenſibus manifeſtis, nimirum acido, ſale volatili deducuntur, ſæpe occultis ſic dictis, id eſt, ex certa modificatione particularum reſultantibus, ſeu ſecundum *Galenum* tota ſubſtantia agunt.

18 Ignis non eſt genuinus corporum analyſta, ſic, quæ ope Vulcani ex medicamentis eliciuntur, non pro veris medicamentorum principiis actu inexiſtentibus habenda ſunt.

19 Uti cujuſvis concreti forma, virtus & qualitas mechanice ex certa particularum magnitudine, figura & ſitu emanat; qua textura mutato, extemplo alia oritur virtus & efficacia: ſic quoque eodem modo virtus medicamentorum ex particularum conſtructione proficiſcitur, qua mutata perit virtus medicamenti.

20 Valde illi decipiuntur, qui ſimplicium vires textura per ignem deſtructa, in qua reſidet vis medicamenti, quærunt illorum activitatem in ſpiritibus, oleis, ſalibus volatilibus.

21 Simplicia ſæpe plus præſtant ſuis præparatis Eſſentiis, Elixiriis, ſalibus ex illis paratis.

22 Efficacia medicamentorum per principium ſenſibus obvium non ſemper demonſtrari poteſt.

23 Præſtat ex manifeſtioribus & in ſenſus magis incurrentibus principiis, ſi haberi poſſunt, v. gr. ex fermentatione, acido, alcali, ſulphure effectus particulares medicamentorum deducere, quam ex atomiſticis primis, quæ magis theoretica quam practica ſunt.

24 Quemadmodum omnis morbus in partibus corporis fluidis, quæ vel quantitate, vel qualitate, vel motu delinquunt, radicatur; ſic quoque medicamenta illarum partium, vel quantitatem, vel qualitatem, vel motum reſpicere debent.

25 Quantitas aucta exigit depletionem ſeu evacuationem, imminuta repletionem.

26 Evacuant humores: ſed evacuantia ſunt V. S. vomitoria, purgantia, ſudorifera, diuretica, ſalivantia, ſternutatoria.

27 Reſtituunt humores imminutos ſanguinis transfuſio, victus laudabilis & uſus ciborum nutrientium, plethoram inferentium, quies.

28 Qualitatem ſive temperiem humorum reſpicientia dicuntur alterantia ſeu temperantia, quatenus intemperies humorum corrigunt, exceſſivas temperant & temperiem fluoribus reſtituunt.

29 Sicuti autem humores corporis noſtri ex particulis variis ratione figuræ & magnitudinis, nimirum ſubtilibus, fixioribus, ſulphureis, acidis, alcalinis, volatilibus, terreis, mucilaginoſis, aqueis conſtant: ſic medicamenta horum principiorum exceſſivam qualitatem & prædominium imminuere, corrigere & alterare debent, & hinc alterantia varia exſurgunt.

30 Alterantia ſunt, (1) ſalina volatilia, alcalica, (2) ſalina alcalica fixa, (3) ſpirituoſa ſeu ſulphurea volatilia & ſale volatili oleoſo dotata, (4) ſulphurea fixa ſeu reſinoſa dicta balſamica, (5) acida volatilia, (6) acida fixa, (7) emollientia mucilaginoſa particulis ramoſis oleoſis imbuta, (8) aquea diluentia, (8) ſalina mediæ naturæ, (10) corroſivo ſale acri prædita, (11) terrea fixa, (12) vaporoſa. Ad has claſſes omnia medimenta alterantia manifeſto principio agentia deduci poſſunt.

31 Reliqua alterantia, quæ occulto quodam principio agunt ex mechanica quadam particularum conſtructione, dicuntur *Specifica*.

32 *Specifica* medicamenta ſunt duplicia, vel quæ certæ parti corporis conveniunt & amica ſunt, vel quæ certæ morbificæ cau-

fæ oppoſita ſunt, ſicque certum morbum curant.

33 Quod medicamentum uni corporis parti magis conveniat quam alteri, id dependet a diverſa partium ſolidarum configuratione, quoad ipſos poros, texturam ac ſtamina, e quibus contextæ ſunt, & a varia particularum medicamenti conſtructione partium ſolidarum poris correſpondente.

34 Et uti dantur medicamenta certæ parti amica, ſic quoque dantur, quæ certæ parti ſunt inimica.

35 Dantur medicamenta acida, volatilia, vaporoſa, *Anodyna* dicta, quæ, licet manifeſtis qualitatibus gaudeant, propter ſtructuram tamen, qua inter ſe differunt, ſpecificum in morbis habent effectum.

36 *Specifica*, quæ certe parti affectæ ſaltim opitulentur, in reliquis autem nihil valeant, dari, abſurdum eſt.

37 Medicamenta motum humorum moderantia ſunt vel motum celerem efficientia, vel nimis celerem ac inordinatum ſiſtentia ac componentia.

38 Motum humorum celerem naturalem reſtituunt omnia ſic dicta cordialia, confortantia, ſpirituoſa, elaſticas, æthereas, ſubtiles & amicas particulas ſpiritibus animalibus & ſanguini ſuppeditantia, deinde omnia deobſtruentia, quo ſpectant præter antea dicta evacuantia & alterantia, præcipue gummata & reſinoſa, martialia, antimonialia & mercurialia, quæ omnia potentiſſima ſunt.

39 Motum impetuoſum & celerem ſiſtentia ſunt præter acida nitroſa, alterantia, ipſa anodyna, quæ blanda ſulphurea ἀναδυμιάσει quodammodo celerem iſtum motum ſiſtunt, & ipſa adſtringentia.

40 Quodvis medicamentum evacuans, alterans & motum in æquilibrio ſervans pro diverſitate cauſæ morbificæ & intemperiei corrigendæ poteſt eſſe *cephalicum*, *ſtomachicum*, *uterinum*, *pectorale*, *bezoardicum*, *hepaticum*.

41 *Cephalica* dicuntur illa, (α) quæ poros obſtructos cerebri & nervorum reſerant, (β) quæ materiam ſpiritibus animalibus ſuppeditant, qualia ſunt omnia ſale volatili oleoſo blando & reſinoſo principio fœta, ut ſunt ros marinus, lavendula, majorana, origanum &c., (γ) cephalica dicuntur illa, quæ ſpirituum animalium motum nimis celerem quadantenus compeſcunt, qualia ſunt, quæ paregoricis, ſulphureis, blandis, vaporoſis conſtant, v. gr. flores tiliæ, liliorum convallium, primulæ veris, pæoniæ, ſambuci-moſchus, zibethum, ambra, nuciſta, camphora &c.

42 Omnia cephalica ſunt ſimul *nervina*, *uterina*, *antiſpaſmodica* & contra.

43 *Pectoralia* dicuntur illa, quæ materiam acrem ſubſtantiæ pulmonum infenſam demulcent ac leniunt, veſiculas membranaceas pulmonales conſolidant & humores viſcidos incidunt, ut ſunt omnia emollientia, mucilaginoſa, humectantia, vulneraria.

44 *Stomachica* medicamenta reſpiciunt vel fermentum ventriculi vel calorem vel robur.

45 Acida volatilia, & ſalina incidentia fermentum ventriculi, aromatica & ſpirituoſa calorem, leniter adſtringentia tonum ventriculi reſtituunt.

46 Alexipharmaca ac bezoardica dicuntur illa, quæ mixturam ſanguinis turbatam & deſtructam reſtituunt, & vinculum ſeri ac ſanguinis conſervant, uti ſunt Theriacalia, pulveres bezoardici.

CAPUT III.

De Evacuantibus, illorum uſu & abuſu.

I.

Sanguinis miſſio generoſum eſt remedium, & uti multis utile, ſic quoque ejus uſus multis damnoſus exiſtit.

2 Quando vires debiles ſunt, nullaque ſanguinis & humorum adeſt abundantia, primæ viæ humoribus excrementitiis obſeſſæ, appetitus emortuus, dejectionum copia, tempore hyemali, in morbis frigidis & diuturnis V. Sonis uſus damnoſiſſimus eſt.

3 Quando ſanguis abundat, & majus ſpatium affectat, & ordinariæ ejus evacuationes ſunt ſuppreſſæ, ſi vires præſentes ſunt, & atrociſſimus dolor ad partem dolentem affluxus, V. S. ſacra eſt anchora.

4 In regionibus calidis facilius ferunt Venæſectionem quam in frigidis.

5 Teſtatur experientia, ſæpe unica venæſectione conquieviſſe morbum.

6 Nihil magis indicat *V. Snem* quam dolor & plethora.

7 Præter finem venæſectionis evacuatorium datur etiam derivatorius, quia ad venam

nam apertam ſanguis ἀθρόως ruit.

8 Fluxus ſanguinis nimius in partibus ſuperioribus curatur per venæſectionem in partibus inferioribus inſtitutam & contra.

9 Prima venæſectio a morte & magno morbo liberare poteſt, ſi a plethora morbus provenit.

10 Poſt *V. S.* pulſus ſemper eſt major, concoctio autem debilior.

11 Abuſus *V. Snis* diſponit ad cachexiam, hydropem, malum hypochondriacum, & febres intermittentes reddit pertinaciores.

12 Non tantum ſanguis ſubtilis & fluidus per venæſectionem exit, verum etiam craſſus, dempta enim ejus parte reliquus facilius medicamentis alterari poteſt.

13 V. S. conſueta intermiſſa non raro magnos produxit morbos.

14 *Arteriotomia* carere poſſumus in medicina & hujus loco ſubſtituenda eſt ſectio venarum minutiſſimarum.

15 *Cucurbitulæ* venæſectionis vicariæ eſſe poſſunt in ſeroſis, pinguibus, catarrhoſis perſonis, & ubi dolor & obſtructio profunda adeſt, apprime utiles.

16 Ubi nervi obruti ſunt copia tenacium viſcidorum humorum, locum habere *cucurbitulæ* poſſunt, & non ſolum evacuant, verum etiam rarefactionem inducunt & motum debitum humoribus & ſanguini conciliant.

17 Membra gangræna affecta ſcarificatione felici cum effectu ſæpius tractantur.

18 *Purgantia* agunt ſale quodam ſulphureo acri ſtimulante irritante & ſpaſmodice contrahente ac convellente fibras ac glandulas inteſtinales.

19 Quo ſal illud acre differt ratione acredinis & corroſivitatis, purgantia ratione effectus differunt, & ſunt vel leniora vel fortiora; leniora ſunt folia ſennæ, rhabarbarum, caſſia, tamarindi, manna, polypodium, aloes varia genera, mechoacanna, mirobalanorum ſpecies, centaurium minus; & hæc dicuntur quoque laxantia: fortiora ſunt radix jalappæ, ſcammonium, eſula, colocynthis, helleborus niger & albus, gummi guttæ & ex illis varia præparata ac compoſita.

20 *Purgantia* propter ſal illud acre cauſticum ſimul alterantia ſunt, dum incidunt, attenuant ac colliquant viſcidos craſſos humores in inteſtinis hærentes.

21 *A purgantibus* non tantum contenta inteſtinorum, verum etiam glandularum inteſtinalium, pancreatici & biliosi humores educuntur.

22 Non dantur juxta veteres purgantia ſpecifica, quæ nempe certum humorem occulta qualitate attrahunt & evacuant.

23 Dantur tamen *purgantia*, quæ huic vel illi humori educendo magis vel minus conveniunt; Sic *rhabarbarum*, *tamarindi* optime bilem, *gummata*, *manna*, *folia ſennæ*, *polypodium* acidos humores, *radix hellebori* glutinoſos & viſcidos humores, *Mechaocanna & jalappa* ſeroſos expurgant, quatenus ſimul alterantem virtutem poſſident.

24 Acidi & viſcidi humores difficilius purgantur, hinc opus eſt, prius præmittere alterantia & corrigentia, & hæc dicuntur *Digeſtiva*.

25 *Purgantia fortiora* in morbis, ubi maſſæ ſanguineæ in xrura, ſpirituum craſis ac vires deficiunt & ubi humidum deficit, pulſus debilis eſt & bilis acris ac tenuis, quique ventriculum debilem habent, nunquam danda ſunt.

26 Præſtat *purgantia fortiora* ſemper refracta in doſi dare additis ſalibus incidentibus, abſterſivis & carminativis, quæ purgantium optima incentiva & corrigentia ſunt.

27 Intempeſtivo purgantium uſu plures in cachexiam, hecticam, phthiſin conjecti ſunt.

28 Ante *purgantium fortiorum* uſum ſemper prius tollendæ obſtructiones glandularum & vaſculorum minimorum ſunt, quoniam purgantia conſtrictione ſua ſpaſmodica magis obſtructiones firmant.

29 Quævis copioſior ac vehementior *purgatio* plus nocet, quam prodeſt & præſtat per epicriſin, & educere peccantes humores, quam ſimul & ſemel.

30 *In purgatione*, quæ ad morborum præſervationem fit, tempus anni & lunæ phaſes attendendæ ſunt, imminente enim plenilunio magis in corpore augentur humores & tumores.

31 Peſſime illi faciunt, qui, quando fortius purgans non operatur, alterum fortius ſuperingerunt, & ſic ad purgationem naturam cogere volunt.

32 Melancholici, hypochondriaci, quartanarii propter copioſum acidum in primis viis contentum & purgantium vim enervans, difficillime purgantur.

33 Aloe-

33 Aloetica, rhabarbarina optima sunt purgantium, non tantum blande educunt, verum etiam acidum corrigunt & bilem balsamicam reddunt: possunt optime dari cum cibis.

34 Foliorum sennæ, & rhabarbari virtus magis per infusionem quam coctionem extrahitur.

35 Aloetica melius operantur in humidis & pinguibus, quam in siccis personis, & hoc habent incommodi, quod alvum siccent per aliquot dies & facile hæmorrhoides aperiant.

36 Mercurius dulcis convenienti dosi & caute adhibitus egregium est purgans, nec alvum adstrictam reddit post operationem; potest assumi in pilulis, quo modo in obstructionibus reserandis ac in tenacibus viscidis humoribus colliquandis efficacissimus est.

37 Mercurius dulcis cum salibus intime mixtus deleteriam rursus induit naturam, & fortes purgationes ac salivationes excitare solet.

38 Circa solstitia, æquinoctia & diebus canicularibus non suadendæ purgationes sunt.

39 In paroxysmis omnium morborum non facile admittendæ purgationes sunt, sed potius extra illos.

40 Eleganti stratagemate purgantibus immisceri possunt aperientia, præcipitantia, diaphoretica, etiam opiata summo cum effectu in variis morbis.

41 Post purgationem semper magis convenit motus quam quies, & abstinentia a cibis.

42 Aer & potus frigidus post purgans assumptum ceu venenum vitandus est.

43 *Vomitoria* agunt irritando ac spasmodice contrahendo pylorum & tunicas ventriculi ac œsophagi sale quodam sulphureo volatili acri.

44 Differunt emetica & purgantia gradu, & diversitate acrimoniæ salino-sulphureæ irritantis, volatilioris vel fixioris, hinc vomitorium facile purgans fieri potest, & purgans per superiora evacuare.

45 Purgantia recentia particulis suis volatilibus adhuc instructa facile excitant vomitum.

46 In quartanariis, hydropicis, melancholicis raro operantur emetica, ob sal acre volatile medicamenti enervatum ab humoribus acidis in ventriculo stabulantibus.

47 Ex vomitoriis securissima & selectissima sunt *Tartarus emeticus* & *mercurius vitæ* rite correctus ac edulcoratus, sulphur antimonii correctum & sal vitrioli.

48 Vomitoria magis in forma liquida & felicius dosi refracta exhibenda sunt, nec unquam natura cogenda ad vomitum est.

49 Vomitoria, licet non operentur, nihil nocent, sed lenes ac utiles sæpe instituunt salivationes ac purgationes.

50 Indicant *vomitorium* nausea, os amaricans, præcordiorum dolor, sputum copiosum, labiorum tremor & stagnatio humorum biliosorum viscidorum in ipsis præcordiis.

51 Contraindicant *vomitorium* habitus corporis obesior, lipothymia familiaris, inflammatio ventriculi, pulmonum læsio, prolapsus uteri & intestinorum, virium dejectio, systema nervosum debile & difficultas vomendi, imprægnatio.

52 Æstate magis emetica, hyeme magis purgantia prosunt.

53 Præstat non tantum ab assumpto *vomitorio* subinde repetere vehiculum debitum & pingue, sed etiam quando ipsum operatur per vices eundem adjuvare.

54 Ut in purgantibus, sic quoque in *vomitoriis* motus & calor convenit.

55 Præservatio a morbis omnibus contagiosis optime fit vomitu.

56 In principio hectices & phthiseos, ubi malum adhuc latitat in primis viis, in morbis ventriculi a saburra viscidorum humorum ortis, colica pertinaci, cardialgia, obstructione ductuum biliariorum, asthmate stomachali, intermittentium contumacia, affectibus soporosis, *vomitoria* præsentissimam opem ferunt.

57 *Vomitoria* etiam die paroxysmi febrilis non nocent.

58 Ad præservationem doloris arthritici, podagrici, colici, nephritici, & mali epileptici magna cum fructu sæpe data fuerunt *vomitoria*.

59 Infantiles plures morbi optime curantur *vomitu*.

60 *Vomitoria* cum diaphoreticis exhibita in obstructionibus morborum gravioribus efficacissima sunt.

CAP.

CAP. IV.

De fudoriferis, *diureticis*, *falivantibus*, *& aliis evacuantibus*, *illorum modo agendi*, *ufu*, *& abufu.*

I.

SUdorifera agunt motum & circulum fanguinis promovendo, dum fale oleofo volatili vel alcalinis fixis particulis, vel acidis fulphureis volatilibus humores vifcidos incidunt, acidos deftruunt & particulas elafticas, æthereas, impulfumque mitiorem cordis & arteriis conciliant.

2 Sunt vel volatilia, vel medii generis, vel fixa.

3 Volatilia funt fpiritus urinofi volatiles, & omnia falia volatilia ex animali regno petita, fpiritus tartari, fuliginis volatilis, tinctura antimonii vel fulphuris volatilis, tinctura coralliorum cum fpiritu lignorum vel tartari parata, fal volatile eboris fuccinatum, & omnes radices fic dictæ alexipharmacæ, fale volatili oleofo imbutæ, camphora, ex fambuco parata.

4 Medii generis *fudorifera* funt omnia theriacalia, theriaca cœleftis, de citro, diafcordium *Fracaftorii*, *Sylvii*, & acido fulphureo, volatili principio fœta, uti funt mixtura fimplex, tinctura bezoardica, acetum theriacale, aqua prophylactica, fal volatile eboris, viperarum cum acido tartari fixatum, fpiritus falis ammoniaci cum aceto deftillato, lignofa, illorum decocta, effentiæ, flores fulphuris, lac fulphuris &c.

5 *Sudorifera* fixiora funt omnia terrea, ufta alcalina, v. g. antimonium diaphoreticum, ejus ceruffa, C. C. uftum, magifterium antimonii diaphoretici feu materia perlata, lapides cancrorum, conchæ præparatæ.

6 Fixiora fecundi generis funt falina fixa, v. g. vegetabilium falia fixa, nitrum antimoniatum, lapides prunellæ, arcanum duplicatum; huc fpectant etiam amara fale fixo copiofo imbuta, uti funt abfynthium, carduus benedictus, fcordium &c.

7 *Sudorifera*, quæ copiofius oleum fovent volatilem per deftillationem eliciendum, magis calida funt, & majorem corpori calorem conciliant, quam quæ ex fale volatili deprompta funt.

8 Una guttula olei deftillati plus calefacit, quam decem grana falis volatilis.

9 Agunt *fudorifera* vel pofitive vel privative: pofitive, quæ particulis volatilibus fpirituofis motum conciliant celeriorem: privative, quæ impedimenta fanguinis motum retardantia removent, qualia funt omnia fixa alcalina acidum deftruentia.

10 Opiata, anodyna & theriacalia, quæ præcipue propter opium agunt, fudorem fæpe largiffimum movent, dum vafcula fubcutanea nervea, illorumque poros vel a doloribus, vel a furibundo fpirituum animalium motu, vel alia fpafmodica contractione nimis conftrictos ac crifpatos iterum laxant.

11 *Diaphoretica* & *fudorifera* differunt tantum gradu, & leniora *fudorifera* dicuntur *diaphoretica*.

12 *Sudorifera*, funt quafi evacuantia univerfalia, & optima medicamenta habent locum in omni ftagnatione fanguinis & lymphæ, in principio inflammationum, in tumoribus, febribus intermittentibus, malignis, pefte, morbis frigidis ab obftructione enatis, fanguinis circulo debili, nervis pituita obfeffis, catarrhalibus defluxionibus.

13 *Sudorifera* volatilia & calida caute in nimiis fanguinis ebullitionibus, hectica, febribus ardentibus, doloribus gravioribus, & quando propter minutiffima vafcula obftructa fanguinis circulus impeditur, ac ferum deficit: vel quando primæ viæ craffis vifcidis acidis humoribus obfeffæ funt, tunc enim calorem, ardorem, dolorem, vigiliam augere, hæmorrhagias excitare, imo paralyfin & apoplexiam inducere poffunt.

14 Semper *diaphoreticis* præmittenda funt primas vias evacuantia, & a faburra humorum vitiofórum illas deplentia.

15 Nunquam cogendus æger eft ad fudorem, & præftat nullum, quam coactum prodire fudorem.

16 Calor externus & *balnea* fudoriferorum vim augent poros dilatando & humores fundendo.

17 *Balnea Laconica* cum fpiritu vini inftituta in morbis frigidis ab humoribus pituitofis vifcidis ortis egregiam præftant operam.

18 *Diaphoretica* ante paroxyfmos febrium intermittentium exhibita illos fenfibiliter levant.

19 *Diaphoretica* omnia funt fimul alterantia, & fimul incidendo ac corrigendo vitiofos humores operationes egregias efficiunt: hinc non femper fine fudorem expellendi, fed

ſed ſæpiſſime ſine alterandi exhibentur, nullum impetrando poſt illorum uſum ſudorem: præterea nullum medicamentum magis ſanguinis mixturam reſtituit quam *diaphoreticum*.

20 *Diaphoretica* opiatorum optima ſunt correctiva.

21 *Diuretica* agunt vel fundendo ſanguinem, craſſoſque humores & circulationem eorum promovendo; talia ſunt ſalia omnia fixa, terrea, alcalina, nitroſa, potus calidi, Thee, Coffee, vina, acidula varii generis, ſerum lactis; vel præcipitando ſeu particularum ſeroſarum a ſanguineis ſeceſſum faciendo; talia ſunt ſpiritus ſalis, tinctura aperitiva *Mœbii*, ſpiritus mineralium dulces: vel poros ac canaliculos renum minutiſſimos aperiendo, & renum glandulas ſtimulando; talia ſunt omnia ſubtiliſſimo ſulphureo oleo imbuta, juniperina, terebinthinacea, ſuccinata, aſparagus, petroſelinum, ſeleri, oleum cardamomi, cubebarum, aniſi.

22 Omnia calcinata ex marinis vel lapidibus egregie ſtimulant urinam, quatenus textura alcalina & particulis æthereis copioſis, in calcinatorum poris latentibus craſſos viſcidos humores fundunt, acidum deſtruunt & canaliculos renum ſtimulant; quo ſpectant etiam animalia ſale volatili cauſtico prædita, uti ſunt millepedes, vermes majales, cantharides &c.

23 Omnia *diuretica* ſimul ſunt alterantia & craſſis viſcidis humoribus dicata.

24 *Diuretica* primis viis prius a ſordibus purgatis, ventriculo jejuno exiſtente, optime dantur in morbis frigidis, obſtructionibus viſcerum, malo hypochondriaco, tumoribus, hydrope, catarrhis regionem lumbarem occupantibus.

25 *Diuretica* optime præſervant a calculo, ſed fortiora in ipſo calculi paroxyſmo cautiſſime ſunt exhibenda.

26 In inflammationibus renum & aliorum viſcerum, hectica, phthiſi, ſerique defectu cautiſſime *diuretica* ſunt danda maxime fortiora.

27 *Apophlegmatizantia* dicuntur, quæ ſale quodam volatili plus minus acri glandulas palati & faucium ſtimulant, ſtimulando conſtrigunt, pituitam viſcidam colliquant & expurgant, uti ſunt radices pyretri, angelicæ, maſtiches, nicotiana, cubebæ, ſemen ſinapi, myrrha &c.

28 Proſunt in guſtus defectu, in humoribus viſcidis capitis partes occupantibus, catarrhis, glandulis faucium obſtructis & ad præſervationem in omni contagio.

29 Quoniam omne miaſma ſalivæ ſeſe aſſociat, & cum ipſa ſaliva ad ventriculum defertur, hinc quæ ſalivæ fluxum excitant, & mucum in fauce hærentem reſolvunt, & ad expurgationem ſtimulant, optima ſunt *Præſervativa*.

30 *Errhina* tam ſicca quam liquida agunt eodem modo ac apophlegmatizantia, & *ſternutatoria* ſunt *errhina* fortiora.

31 Omnia purgantia ſternutatoria ſunt, idem enim modus operandi purgantium & illorum, quæ ſternutationem movent.

32 Omnes herbæ cephalicæ ſale volatili oleoſo & acri fœtæ, ut & omnia ſalia volatilia, vel in forma ſicca vel liquida, pituitam e naribus educunt.

33 *Errhina* magis commendanda ſunt ipſis *ſternutatoriis*.

34 Nocent *ſternutatoria* primis viis non evacuatis vel obſtructis, in lethargo, apoplexia, cæcitate, omnibus hæmorrhagiis, hæmoptyſi, fracturis, luxationibus coſtarum, procedentia uteri, gravidis, phthiſicis.

35 Proſunt *ſternutatoria* in obſtructione cerebri & narium, in declinatione coryzæ, dolore gravativo capitis.

36 Notabile eſt, angulo oculi compreſſo *ſternutationem* impediri.

37 *Expectorantia* dicuntur illa, quæ ſale quodam tenui volatili oleoſo glandulas ac tunicas bronchiorum irritant, ad excretionem ſtimulant, & lympham craſſam attenuant.

38 *Expectorantia* optima ſunt ſperma ceti, oleum amygdalarum dulcium, ſyrupus violarum, looch pulmonum vulpis, ex enula, liquiritia, cærefolio, gummi ammoniaco parata, ſyrupus nicotianæ, de eryſimo &c.

39 *Expectorantia* magnam habent efficaciam in tuſſi humida, aſthmate, catarrho ſuffocativo, raucedine, phthiſi, pleuritide &c.

40 *Salivationem* inſtituunt univerſalem mercurialia tam interne, quam externe per ſuffimigia adhibita.

41 Operantur *mercurialia* dum ſale ſuo minerali æthereo penetrantiſſimo viſcidos humores incidunt & colliquant; deinde quoniam mercurius ratione texturæ ſuæ alcalinæ cum acidis ſpiculis in humoribus ober-

rantibus facile conjungitur, corrosivam causticam acquirit vim, qua mollissimas glandulas salivales & faucium cum illarum vasis fortiter irritat, stimulat, constringit & saepe ulcuscula in illis parit.

42 *Salivantia* heroica sunt remedia & non nisi aliis medicamentis nihil efficientibus, cautissime tamen, adhibenda.

43 In morbo Gallico, scorbuto frigido, desperato, morbis chronicis a viscidis humoribus nervos obsidentibus ortis, ulceribus cacoethicis, *salivatio mercurialis* saepe sacra est anchora.

44 Ante *salivationem mercurialem* primae viae probe purgandae, humores corrosivi corrigendi, & pori sudoriferi aperti servandi, alias humores, qui per urinam & sudorem evacuare consueti sunt, alliciuntur, & exulcerationes oris, gingivarum erosiones, anginam, deglutitionem difficilem efficiunt.

45 Frigida & omnia acida post *inunctionem mercurialem* oane pejus & angue fugienda.

46 In ulceribus, inflammationibus viscerum, phthisi, nervorum nativa debilitate, virium dejectione, scorbuto bilioso, haemophthisi, nimiis haemorrhagiis *mercurialis salivatio* funestum solet habere eventum.

47 *Mercurialia salivantia* etiam refracta dosi magno cum effectu in morbis pertinacibus exhiberi possunt citra exspectationem salivationis longioris.

48 *Theriacalia* optime mercurii noxam corrigunt.

49 *Vesicatoria* dicuntur ab effectu, quoniam vesicas excitant modo unam majorem, modo plures parvas.

50 Operantur sale quodam caustico volatili acerrimo, quod cutis vascula & poros sudoriferos irritando ac stimulando humores in copia advocat, qui propter cuticulam firmissimam transspirare non possunt.

51 *Vesicatoriorum* materiam usitatam praebent cantharides mixtae cum emplastro vel fermento panis, quod aliquot elapsis horis vesicam excitat discindendam, ni sponte rumpatur.

52 Usus *vesicatoriorum* est in lymphae stagnationibus, defluxionibus & derivatione lymphae acris a parte affecta ad partem a vesicatorio dolentem.

53 In febribus malignis vesicatoria carpis manuum applicata nonnulli practici magni aestimare solent.

54 Tutior usus est *vesicatoriorum*, quando partibus carnosis quam membranosis & nerveis applicantur.

55 In dolore profundo & diuturno partis sine tumore, rubore, ulcere *vesicantium* usus quam commodus esse solet.

56 Partibus inflammatis *vesicantia* non sunt adhibenda.

57 *Fonticulorum* & *setaceorum* usus non plane in medicina est frustraneus: malum tamen magis allevant, quam tollunt.

58 *Fonticulos* a morbis nervorum praeservare, experientia testatur.

CAP. V.

De alterantibus medicamentis, illorum usu & abusu.

I.

Alterantia dicuntur illa, quae humores & qualitates noxias corrigunt & in contrarium mutant & sunt varii generis.

2 Humores acidi pontici in corpore nostro contenti corriguntur ac invertuntur quam commodissime alcalinis tam volatilibus quam salinis fixis & terreis, & haec quoque nuncupantur *absorbentia & praecipitantia*.

3 Talia sunt limatura martis, lapides cancrorum, conchae praeparatae, mater perlarum, C. C. ustum, salia vegetabilium fixa, omnia salia volatilia.

4 Humores acres salinos quam optime corrigunt & diluunt mucilaginosa, ramosa, oleosa, ramosis particulis cuspides salium involventia, terrea & diluentia varia: Ex horum numero sunt terra varii generis, antimonium diaphoreticum, emulsiones ex oleosis paratae, gelatina & decoctum C. C. mucilagines seminum.

5 Humores viscidi tenaces requirunt medicamenta sale volatili oleoso acri imbuta, qualia sunt aromata, radices, semina, herbae tali sale gaudentes & salia varia incidentia.

6 Dulces, pituitosi humores optime corriguntur amaris ex vegetabilium regno petitis, balsamicis, resinosis.

7 Humores biliosi, sulphureis; volatiles requirunt blandiora acida, nitrosa & varia diluentia, emollientia.

8 Humores nimis sicci, & terreis particulis onusti salia volatilia, humectantia, diluentia, nitrosa exigunt.

9 Humores nimis fluxiles, serosi, terrea, ad-

adstringentia, roborantia, balsamica & constringentia fixa postulant.

10 *Alterantia* pro diversitate morborum ac affectarum partium varia nanciscuntur nomina.

11 Dicuntur vel *stomachica*, *cordialia*, *hepatica*, *splenetica*, *uterina*, *carminativa*, *anthelmintica*, *antifebrilia*, *antiscorbutica*, *antihysterica*, *traumatica*, *emmenagoga*, *alexipharmaca*.

12 Omnia superius dicta specifica agunt vel evacuando vel corrigendo humores noxios, yel vasa obstructa reserando.

13 Sicuti acidum & viscidum ad stabiliendas omnium morborum causas insufficiens est, ita quoque medicamentis alcalinis acidum destruentibus & viscidum resolventibus curatio morborum absolvi nequit.

14 Medicamenta *acida* magni æstimanda in praxi sunt, sed subtiliora; minus, fixa corrosiva.

15 *Acida* sal volatile sanguinis figunt, oleosas ac globosas sanguinis particulas nimis fluidas concentrant & coagulant.

16 Illi, quorum fluores & primæ viæ scatent acidis particulis, item gravidæ, lactantes, puerperæ, infantes, pectore affecti, & quibus ordinariæ excretiones sunt suppressæ, quique tussi, hectica, ulceribus, vulneribus, alvo adstricta infestantur, parcius & cautius *acidis* utantur.

17 *Salia volatilia* maxima morborum sunt præsidia, illorum tamen intempestivus usus multa parit incommoda.

18 *Salia volatilia* venis animalium immissa non secus ac spiritus acidi illa necant.

19 In maximis sanguinis ebullitionibus, nimio ardore & incalescentia corporis, sanguine nimis tenui existente, ac ubi primæ viæ scoriis biliosis & humoribus tenacibus repletæ sunt, *salium volatilium* usus parcior sit.

20 *Salia volatilia*, *oleosa* & omnia, quæ tali pollent, acidum corrigunt, humores viscidos resolvunt, diaphoresin excitant, *carminativa cephalica* & *uterina* sunt.

21 Omnia *salia vegetabilium fixa*, item *alcalina*, *terrea* v. g. marina, testacea acidos ponticos humores temperant, & dulcificant, per diaphoresin & diuresin superfluos humores expellunt & sun- *antifebrilia*, *antihypochondriaca*.

22 *Terrea alcalina* omnia in appetitu dejecto ob fermentum nimis salsum, vel ventriculi tonum destructum, in obstructionibus alvi & viscerum gravioribus, & ubi tardior humorum motus est, cautissime vel plane nunquam propinanda sunt.

23 *Salia* tam *fixa* quam *volatilia* vel *media* vitanda sunt in omnibus morbis a salino acri principio ortis & ubi acidum ventriculi destructum est.

24 Omnia *spirituosa* seu *sulphurea volatilia & sic dicta confortantia* propter tenuitatem ac subtilitatem partium superiora petunt, spiritibus corporis nostri sese immisaent, celeriorem sanguinis & humorum tam intestinum quam progressivum efficiunt motum, & si humidum adest & pori cutis laxi sunt, diaphoresin ac transpirationem procurant, flatibus & vitiis ventriculi ex causa frigida occurrunt.

25 Quibus caput & systema nervosum est debile, qui humido carent, teneræ sunt constitutionis & ad ebullitiones proclives, nimium *spirituosorum* abusum vitent.

26 In omnibus morbis, ubi transpiratio est prohibita & cutis sicca, *spirituosa* & sanguinem exagitantia assumpta mirum nocere solent.

27 Medicamenta *balsamica* dicuntur, quæ constant ex oleo & sulphure gummoso, blando temperato elemento, naturæ grato; uti sunt myrrha, scordium & variæ herbæ, crocus, zedoaria, nux Moschata, lignum aloes, sassafras, quæ humorum acrimoniam demulcent, spirituascentiam chyli, & sanguinis blande promovent, nervis prosunt & omnibus stomachi morbis, vulneribus ac ulceribus medentur, hinc *vulneraria* existunt.

28 *Gummata* oleo destillato copioso imbuta acido & viscido contraria sunt, hinc optima antihypochondriaca; biliosos autem humores fecile exagitant & calorem præter naturalem accendunt.

29 *Amara* sale copioso fixo scatent, hinc aperiunt, acidum bili immixtum corrigunt & bilem copiosiorem generant, sicque spirituascentiam sanguinis blande procurant; hinc amara optima sunt *hepatica*, *antihysterica*, *antifebrilia*, *anticachectica*, *antiscorbutica* & *anthelmintica*.

30 *Ligna*, quæ resina pollent copiosa & acri viscidos tenaces incidunt humores, exsiccant, sudorem movent, hinc optima sunt *antihydropica*, *antiscorbutica* & *luis gallicæ alexipharmaca*.

31 *Lignosa*, ubi humidum deficit, ut in atrophia & hectica, omni modo vitanda sunt.

32 *Nitrosa* propter æthereum aereum sal quasi concentratum & figuram pyramidalem incidunt, attenuant, obstructiones aperiunt, particulas sulphureas sanguinis ligant & fi-

 gunt,

gunt, hinc in omnibus morbis calidis, ubi humidum deficit, fitis & vigilia adeft, alvus adftricta, gratiffimam opem ferunt, & optima funt calorem & fitim fedantia.

33 Nocent *Nitrofa*, ubi ventriculus debilis eft, vel ex caufa frigida laborat, alvus humida & difpofitio ad phthifin & catarrhos.

34 *Aquea*, *diluentia*, *infipida* majori in copia calide data, falia lymphæ peregrina antifcorbutica diluunt, temperant, craffos humores fluxiles reddunt, fudorem & urinam movent, fitim & calorem præter naturalem exftinguunt, excretiones naturæ ordinarias promovent, & funt *polychrefta*.

35 Quicunque calidos hos potus ferre non poffunt, eos in primis viis vitium quoddam habere judicandum.

36 Omnia *actu frigida* poros obftruunt, excretiones fiftunt, inflammationes adaugent, & humores reddunt tenaciores & funt *Repellentia*.

37 *Frigida* concentrant fpiritus, & in morbis a fpirituum refolutione natis illorum ufus non femper contemnendus.

38 Medicamenta vifcidam quandam mucilaginem recondentia, fpicula falium acrium temperant, involvunt, nutriunt, dulcificant & funt *emollientia*, *pectoralia* & *fuppurationem promoventia*, *humectantia*.

CAP. VI.

De Medicamentis motum humorum accelerantibus & nimium fiftentibus.

I.

MEdicamenta accelerant fpirituum, fanguinis & omnium humorum motum vel privative, vel pofitive: privative, omnia incidentia acidum & vifcidum deftruentia: pofitive, omnia calida fpirituofa & fale volatili fulphureo impraegnata fuperius jam defcripta.

2 *Mercurialia* & *fulphura mineralium*, quatenus fpiritu quodam metallico, penetrantiffimo, æthereo, ex folidiffimis particulis conftructo gaudent, in nervos & illorum fluidum immediate operantur ftimulando, irritando, & impulfum fpiritibus animalibus communicando, hinc fortiffima funt aperientia in morbis frigidis diuturnis & nervorum ac glandularum obftructionibus efficaciffima: talia funt regulus antimonii medicinalis, panacea *Conordingiana*, Cinnabarina, mercurius diaphoreticus jovialis, Tinctura veneris dulcis, tincturæ antimoniales, mercurius philofophice præparatus & cum auro fixatus.

3 Nimium humorum motum fiftunt ac demulgent *adftringentia vitriolacea* & omnia acido-terreo principio imbuta, quatenus particulis fuis craffis ad motum ineptis vel vias minutiffimas occludunt, vel humores nimis fluxiles ac tenues particulis fuis motui ineptis angularibus & majori fuperficie gaudentibus coagulant; & tales funt omnes tincturæ martiales, quæ non nifi folutiones Martis funt, vitriolicam naturam habentes, omnia vitriolacea, aluminofa, auftera ftyptica.

4 *Adftringentia* per accidens fæpe aperiunt, quatenus anguftioribus redditis viis accelerant fpirituum motum, ut non raro fpafmodica contractio inde refultet, qua contractione contentum fluidum movetur & expellitur.

5 In omnibus morbis ex nimiis fanguinis & humorum excretionibus ex læfo fanguinis circulo natis, morbis frigidis, obftructionibus & infarctu vifcerum *adftringentia* inftar veneni funt.

6 Medicamenta *Vitriolacea* naufeam pariunt in majori copia affumpta, vomitus & fedes efficiunt, quatenus præter virtutem adftringentem etiam irritantem & ftimulantem habent.

7 *Vitriolacea* errhina funt potentiffima.

8 Poft ufum adftringentium vitriolaceorum, martialium pulfus fæpe augetur, calor in corpore fit major, & fudoris ac urinæ fluxus excitatur.

9 Poft ufum *Martialium* & *Vitriolaceorum* feces utplurimum fecedunt nigræ, propter martiales particulas a bile præcipitatas.

10 Motum nimium humorum fedant ac fiftunt omnia vaporofa, quæ nimirum in maxima quantitate emittunt vapores, uti funt omnia grave & fuaveolentia & hæc dicuntur *anodyna* & *narcotica*.

11 *Vaporofa* talia copiofiffimis fuis effluviis per poros, facile penetrantibus nervos replent & fpirituum animalium fluxum quodammodo fufflaminant, & fufpendunt, hinc torporem inducunt ac fomnum, dolores auferunt, calorem exftinguunt, acrimoniam humorum demulgent, excretiones fiftunt, fuderem nonnunquam movent, & hæc omnia efficiunt, dum motum fpirituum furibundum nimis fedant.

12 Pro diverfitate principii iftius feu fulphuris vaporofa differunt & magis vel minus naturæ gratæ funt: hinc diverfus eft effectus opii, nuciftæ, camphoræ, croci, caftorei, mofchi.

13 Ex omnibus vaporofis *Opium* eft effica-

cif-

ciſſimum & hinc cautiſſime applicandum.

24 Optima præparatio *Opii* eſt ejus ſolutio in inſipido menſtruo & a ſordibus ejus terreis depuratio.

15 Optima *Opii* correctiva ſunt ſudorifera & ſalia volatilia oleoſa aromatica & ſpirituoſa.

16 Acida & Alcalica *Opii* texturam plane deſtruunt, hinc ejus vim vel debilitant, vel immutant.

17 In omnibus morbis frigidis, obſtructionibus tam alvi, quam vaſorum & maxime nervorum, in virium dejectione, ſpirituum animalium imbecillitate, pulſu debili, in omni malignitate, viſcerum infarctu *Opiata* cane pejus & angue vitanda ſunt.

18 Sæpe ubi Opium non prodeſt, prodeſt camphora, crocus &c.

19 *Opiata* pro diverſitate ſubjectorum varios edunt effectus, in aliis extretiones ſiſtunt, in aliis promovent, in aliis ſomnum, in aliis vigilias producunt.

20 *Opiata* nunquam niſi primis viis bene apertis, reſpiratione & tranſpiratione libera, pulſu fortiori propinantur, & melius in forma liquida quam in ſicca operantur.

C A P. VII.

De Cautelis practicis.

I.

AMara, mercurialia optimæ præſcribuntur in forma pilularum.

2 Medicamentum liquidum ſemper melius operatur, quam ſi in forma ſicca propinetur.

3 In omni morbo præſtat alvum ſervare apertam, & ſi purgante id fieri nequit, clyſterio expediendum eſt.

4 Clyſteres conſtent ex emollientibus, carminativis & ſtimulantibus.

5 Salina in clyſteribus plus ſtimulant quam purgantia.

6 Natura clyſteribus & omnibus medicamentis facile aſſueſcere poteſt, hinc medicamentorum mutatio conſulta eſt.

7 Omnis venæſectio, purgantia, emetica tempore excretionis ſubcutaneæ in variolis, eryſipelate &c. nocent & naturam in criſi turbant.

8 Purgatio ante variolas & poſt declinationem optima eſt.

9 Omnia calida, ſpirituoſa, volatilia, oleoſa maſſam ſanguinis exagitantia tempore eruptionis cane pejus & angue vitanda ſunt: ſymptomata utplurimum non tantum exaſperant, ſed & copioſiores efficiunt variolas: proſunt magis temperata, ebullitionem humorum nimiam deprimentia.

10 Myrrhata tempore convaleſcentiæ optimæ ſunt, & balſamum reddunt ſanguini a nimia ebullitione vappido reddito.

11 Tempore ſuppurationis commodiſſime alvus clauſa poteſt aperiri.

12 Regimine calidiori nimio plures moriuntur ex variolis quam frigidiori.

13 Morbillos tractandi & curandi methodus eadem eſt cum variolis.

14 In omnibus malignis quicquid movendum, illud ſtatim in principio fieri debet.

15 Venæſectio in malignis nonnunquam ſalutem, interdum etiam mortem affert; & hoc tempore prodeſt, illo nocet.

16 Quo mitius ægri in malignis tractantur in morbi ſtatu, & quo magis totum negotium naturæ relinquitur, eo facilius ipſi medici procedunt, & citius ægri evadunt.

17 Vomitoria magis commutanda in malignis, quam purgantia, mixta tamen ſemper cum alexipharmacis, turbatam maſſam ſanguineam reſtituentibus.

18 In malignis mixtura ſanguinis turbata ante omnia reſtituenda eſt, & vires conſervandæ.

19 Omnia alimenta ſubſtantifica, pinguia, juſcula ſic dicta confortantia nocent in omnibus febribus.

20 In omnibus morbis epidemicis præſervant & curant emetica & diaphoretica cum balſamicis mixta.

21 In intermittentibus, antequam primæ viæ expurgatæ fuerunt & obſtructiones viſcerum ſolutæ, cavendum maxime a china chinæ, præcipitantibus, adſtringentibus.

22 Chinæ chinæ eſſentia in extractum liquidius redacta, convientiſſima eſt medicina, nec talia incommoda efficit, quam in pulvere exhibita.

23 Arcanum medendi intermittentibus eſt verus uſus & exhibitio prudens chinæ chinæ.

24 Purgantia fortiora, uti in omnibus obſtructionibus viſcerum ſic maxime in intermittentibus, quæ ex obſtructionibus fiunt, damnum inferunt.

25 Mercurialia & antimonialia glandularum obſtructarum & morborum contumaciſſimorum ſunt alexicaca.

26 Nimis calida, volatilia, ſudorifera

in

in febribus, & ubi primæ viæ obsessæ sunt saburra vitiosorum humorum, nocent, & intermittentes, facile mutant in continuas.

27 In hecticæ statu omnia purgantia & emetica, item acria instar veneni sunt.

28 In hydrope, cachexia volatilia, sudorifera maxime angustias efficiunt, febrem accendunt & symptomata augent.

29 Viis in hydrope obstructis adapertis fortissime & quidem repetitis vicibus purgandum est.

30 In omnibus morbis cum virium defectu junctis, vel in ipso ortis cavendum est ab omnibus fortioribus evacuationibus, adstringentibus, opiatis &c.

31 In declinatione morborum semper balsamica, amara & stomachica sunt optima, item salia volatilia.

32 In ulceribus, scabie, &c. internis semper prius auspicanda est cura, deinde externis adjuvanda.

33 Pediluvia in omnibus capitis affectibus, nec non clysteres conveniunt.

34 A balneis abstineant hectici, cacochymici & quorum viscera inflammata sunt.

35 Emplastra mercurialia egregie resolvunt obstructiones, ast scirrhos lienis, pancreatis in abscessus facile mutant.

36 Post martialium, absorbentium usum semper interpolanda sunt leniora purgantia, item acidula, stomachalia menstruum ventriculi erigentia.

37 Adstringentia in pectoris affectibus cautissime danda, sistunt enim expectorationem.

38 In morbis catarrhalibus & pectoris affectibus looch ac electuaria dulcia sæpe ventriculum ejusque digestionem ita lædunt, ut cachexia, hydrops, hectica, asthma inde fiat.

39 Caute semper danda sunt & in minori dosi dulcia: scorbuticos, hystericos & hypochondriacos lædunt.

40 Ante purgationem semper prius humores alterandi, maxime acidi, sic felicius instituitur operatio.

41 Spirituosa, aromatica, theriacalia optime sistunt hypercatharsin.

42 Decocta, dulcia & magni potus in viscerum obstructionibus non danda.

43 Dantur personæ, quibus certa remedia sunt inimica, ex certa quadam idiosyncrasia.

44 Medicamenta, quæ sanguinis vitia corrigere debent, commodissime sumuntur cum decoctis.

45 Post purgatas primas vias medicamina semper felicius operantur.

46 Periodici morbi tempore intermissionis magis, quam in ipso paroxysmo sanandi.

47 In frigidis morbis & ubi ventriculus debilis est, vinum vehiculum sit medicamentorum.

48 Acidularum, thermarum, lactis usus supponit viscera sana, robusta, non inflammata vel scirrhosa & robur ventriculi.

49 Acida post usum lactis evitanda.

50 Hyeme magis volatilia oleosa calida prosunt, æstate magis temperata.

51 In omni inflammatione vitanda instar veneni sunt frigida.

52 Nervis, membranis & ossibus nimis calida, frigida, acida, & oleosa & mercurialia nocent.

53 In omni horrore ac frigore morborum incipiente nocet potus.

54 Medicamenta emmenagoga optime dantur aliquot dies ante consuetam purgationem.

55 Omnes morbi incogniti in principio tractandi sunt diaphoreticis.

56 In spasmodicis intestinorum affectionibus præstat clysteres ex meris oleis præparare.

57 In purgatione & vomitu omne frigidum, acidum & adstringens vitandum est.

58 Puerperæ tractandæ sunt uti graviter vulneratæ, & in illorum morbis semper inflammatio partium est attendenda.

59 Potus, balnea & carminativa herniosis valde sunt proficua: nocent autem ipsis purgantia fortiora.

60 Non omnia subjecta vel omnes morbi externi ferre possunt emplastra, unguenta, liquores &c.

61 Dosis medicamentorum varia pro diversitate medicamentorum & præparationis eorum.

62 Multum interest, qua dosi medicamentum applicetur.

63 Prudentis medici est, nosse, quamdiu cum medicamento præstanti continuandum sit.

64 Multa sunt in praxi juxta *Galenum*, quæ nec dici nec scribi possunt.

SOLI DEO GLORIA.